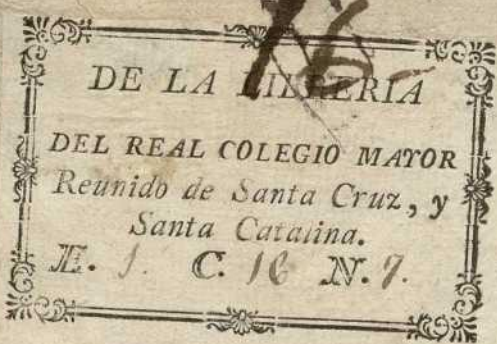

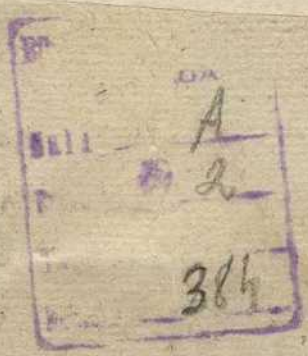
A
2-384

384

Ma - 6 - 66

~~27~~ ~~28~~ ~~29~~ ~~30~~

 DE LA ~~LIBRERIA~~
 DEL REAL COLEGIO MAYOR
 Reunido de Santa Cruz, y
 Santa Catalina.
 E. J. C. 16 N. 7.

 A
 2
 384

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

Ma - 6 - 16

~~27~~ ~~28~~ ~~29~~

~~16~~

DE LA ~~LIBRERIA~~

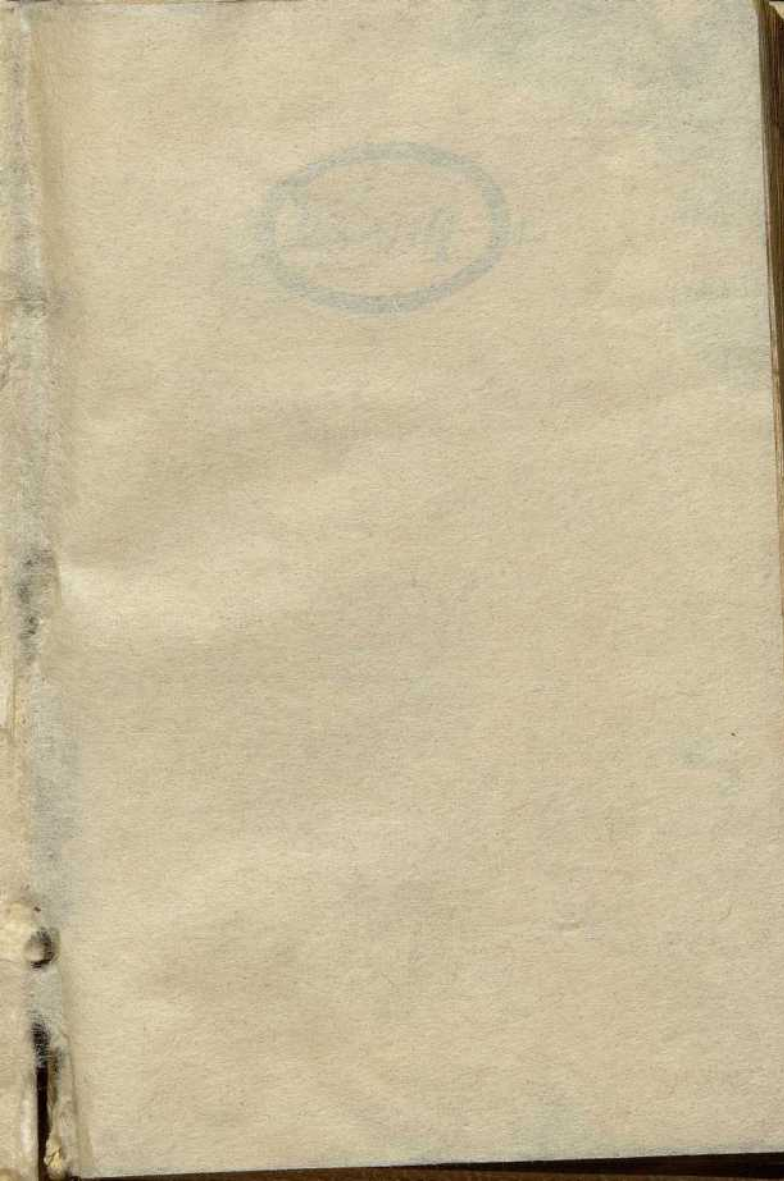
DEL REAL COLEGIO MAYOR
 Reunido de Santa Cruz, y
 Santa Catalina.
 T. 1. C. 16 N. 7.

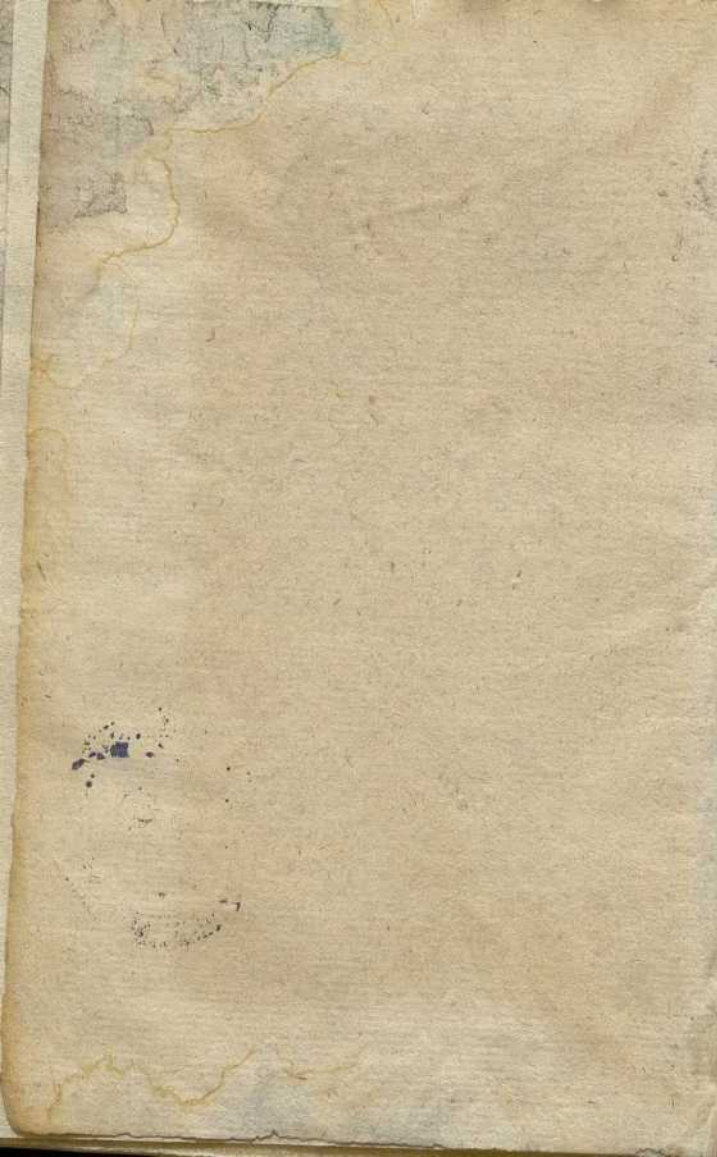
DA

A

2

384

L. R.
IVNII
MODERATI
COLVMELLAE
DE RERVSTI
CA LIBRI
XII.

Eiusdem de Arboribus liber,
separatus ab
alijs.

Antonio de Morales

VIRTUTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHIVM,
1541.

Handwritten scribbles and the number 67 at the bottom of the page.

776 14809820

NOV 11 1880

NEW YORK

LIBRARY

OF THE

AMERICAN

PHYSICAL

SCIENCE

SOCIETY

OF THE

CITY OF

NEW YORK

LIBRARY

OF THE

AMERICAN

PHYSICAL

SCIENCE

SOCIETY

OF THE

CITY OF

NEW YORK

LIBRARY

OF THE

AMERICAN

PHYSICAL

SCIENCE

SOCIETY

OF THE

CITY OF

NEW YORK

3

L. IVNII MO
DERATI COLV-
MELLAE DE RE RV-
STICA LIBER
PRIMVS.
AD
PVB. SYLVINVM
PRAEFATIO.

AEPENVMERO ciuitatis
nostrae principes audio culpātes mo-
dò agrorum infœcunditatem, modò
cœli per multa iam tēpora noxiam
frugibus intēperiem: quosdā etiam
prædictas querimonias uelut ratio-
ne certa mitigātes, quòd existiment,
ubertate nimia prioris aui defatigatū, & effœtum solū ne-
quire pristina benignitate præbere mortalibus alimenta.
Quas ego causas, Publi Siluine, procul à ueritate abesse
certum habeo: quòd neq; fas est existimare, humi naturā,
quam primus ille mūdi genitor perpetua fœcūditate dona-
uit, quasi quodā morbo sterilitate affectam: neq; prudentis
est credere, tellurē, quæ diuinam & æternam iuuentam sor-
tita, cōmunis omnium parens dicta sit, quia & cuncta pe-
perit semper, & deinceps paritura sit, uelut hominē con-
senuisse. Nec post hæc reor intēperātia cœli nobis ista, sed
nostro potius accidere uitio, qui rem rusticam pessimo
cuiq; seruorum, uelut carnifici noxiæ dedimus, quam ma-
iorum nostrorum optimus quisque, optimè tractauerit.
Atqui ego satis mirari non possum, quid ita dicendi cu-

pidi feligant oratorē, cuius imitentur eloquentiam, mensu-
 rarum, & numerorū modum rimantes, placitæ disciplinæ
 confectentur magistrū uocis, & cantus modulatorem: nec
 minus corporis gesticulatorem scrupulosissimè requirant
 saltationis, ac musicæ rationis studiosi. Iamq; qui ædificare
 uelint, fabros et architectos aduocent: qui nauigia mari cō-
 credere, gubernādi peritos: qui bella moliri, armorum &
 militiæ gnaros: & ne singula persequare, ei studio, quod
 quis agere uelit, cōsultissimum rectorem adhibeat. Denique
 animi sibi quisq; formatorē præceptoremq; uirtutis è coetu
 sapientium arcessat. Sola res rustica, quæ sine dubitatione
 proxima, & quasi cōsanguinea sapientiæ est, tam discenti-
 bus egeat, quam magistris. Adhuc enim scholas rhetorum,
 & ut dixi, geometrarū, musicorumq; uel quod magis mi-
 randum est, contēptissimorum uitiorum officinas gulosius
 cōdiendi cibos, & luxuriosius fercula struendi, capitumq;
 & capillorum cōcinnatores non solum esse audiui, sed &
 ipse uidi. Agricolationis neq; doctores, qui se profiteren-
 tur, neq; discipulos cognoui. Cū etiam si prædictarū ar-
 tium professoribus ciuitas egeret, tamen sicut apud prisca
 florere posset Resp. Nam sine ludicris artibus, atque etiam
 sine causidicis olim satis felices fuere futuræq; sunt urbes.
 At sine agricultoribus nec consistere mortales, nec ali posse
 manifestū est. Quò magis prodigij simile est, quod accidit,
 ut res corporibus nostris, uitæq; utilitati maximè conue-
 niens, minimam usq; in hoc tēpus cōsummationē haberet,
 idq; sperneretur genus amplificādi, retinēdiq; patrimonij,
 quod omni crimine caret. Nam cætera diuersa, & quasi re-
 pugnantia dissident à iustitia. Nisi æquius existimamus ce-
 pisse prædam ex militia, quæ nobis nihil sine sanguine &
 cladibus alienis affert. An bellū perosis, maris & negotia-
 tionis

tionis alea sit optabilior, ut rupto naturæ foedere terreſtre animal homo, uentorū, & maris obiectus iræ, ſe fluctibus audeat credere, ſemperq; ritu uolucrū, lōginqui littoris peregrinus, ignotum pererret orbē? An ſceneratio probabilior ſit, etiā his inuſa, quibus ſuccurrere uidetur? Sed ne caninum quidem, ſicut dixere ueteres, ſtudiū præſtantius locupletiſſimū queng; adlatrādi, & cōtra innocentes, ac pro nocentibus neglectū à maioribus, à nobis etiā conſeſſum intra mœnia, & in ipſo foro latrocinium? An honeſtius duxerim mercenarij ſaltatoris mēdaciſſimū aucupiū circumuolitantis limina potētiorum, ſomnumq; regis ſui rumoribus inauguratīs: neq; enim roganti, quid agatur intus, reſpondere ſerui dignantur. An putē fortunatius à catenato repulſum ianitore ſæpe nocte ſera foribus ingratīs adiacere, miſerrimoq; ſamulatu per dedecus, faſciū decus, & imperium, proſuſo tamen patrimonio, mercari? Nam nec gratuite ſeruituti, ſed donis rependitur honor: quæ ſi & ipſa, & eorum ſimilia bonis fugienda ſunt, ſuperest (ut dixi) unum genus liberale, & ingenuum rei ſamiliaris augendæ, quod ex agricolatione cōtingit. Cuius præcepta ſi uel temere ab indoctis, dum tamen agrorū poſſeſſoribus antiquo more adminiſtrarentur, minus iacturæ paterentur res ruſticæ: nam industria dominorū cum ignorantie detri-
mentis multa penſaret. Nec quorum cōmodum ageretur, tota uita uellent imprudentes negotij ſui conſpici, eoq; diſcendi cupidores agricolationē pernoſcerēt. Nunc et ipſi prædia noſtra colere dedignamur, & nullius momenti ducimus, peritiſſimum queng; uillicum facere, uel ſi neſcium, certè uigoris experrecti, quò celerius, quod ignoret, addiſcat. Sed ſiue fundum locuples mercatus eſt, è turba pedife-
quorum, lecticariorumq; defectiſſimum annis, & uiribus,

in agrū relegat (cū istud opus nō solū sciētīā, sed & uiridē
 etatē cū robore corporis, ad labores sufferēdos desideret)
 siue mediarū facultatū dominus ex mercenarijs aliquē iā re-
 cusantē quotidianū illud tributū, qui uectigalis esse nō pos-
 sit, ignarū rei, cui pr. e futurus est, magistrū fieri iubet. Quae
 cum animaduertam, saepe mecum retractans, ac recogitans,
 quā turpi consensu deserta exoluerit disciplina ruris, ue-
 reor, ne flagitiosa, & quodāmodo pudenda, aut inhonestā
 uideatur ingenuis. Verūm cum plurimis monumentis scri-
 ptorum admonear, apud antiquos nostros fuisse gloriæ cu-
 ram rusticationis (ex qua Quintius Cincinnatus obsessi
 consulis & exercitus liberator, ab aratro uocatus ad Di-
 ctaturam uenerit, ac rursus fascibus depositis, quos festinan-
 tius uictor reddiderat, quā sumpserat Imperator, ad eos-
 dem iuuenos, & quatuor iugerū auitum hærediolum re-
 dierit. Itemq; C. Fabritius, & Curius Dentatus, alter Pyr-
 rho finibus Italiæ pulso, domitis alter Sabinis, accepta quæ
 uiritim diuidebātur captiui agri, septem iugera, non minus
 industriē coluerit, quā fortiter armis quæsierat. Et ne sin-
 gulos intempestiuē nunc persequar, cum tot alios Romani
 generis intuear memorabiles duces, hoc semper duplici stu-
 dio floruisse, uel defendendi, uel colēdi patrios, quæsitos ue-
 fines) intelligo luxuriæ, et delitijs nostris pristinum morē,
 uirilemq; uitam displicuisse. Omnes enim (sicut M. Varro
 iam tēporibus auorū conquestus est) patres familiæ falce, et
 aratro relictis, intra murum correpsimus, & in circis po-
 tius ac theatris, quā in segetibus & uinetis manus moue-
 mus: attonitiq; miramur gestus effœminatorum, quod à na-
 tura sexū uiris denegatum, muliebri motu mētiantur, deci-
 piantq; oculos spectantium. Mox deinde ut apti ueniamus
 ad ganeas, quotidianā cruditatem Laconicis excoquimus,

& exusto sudore sitim quærimus, noctesq; libidinibus, &
 ebrietatibus, dies ludo, uel somno consumimus. Ac nosmet-
 ipsos ducimus fortunatos, quòd nec oriẽtem Solẽ uidemus,
 nec occidentem: itaq; istam uitam socordem persequitur ua-
 letudo. Nam sic iuuenũ corpora fluxa & resoluta sunt, ut
 nihil mors mutatura uideatur. At mehercule uera illa Ro-
 muli proles assiduis uenatibus, nec minus agrestibus operi-
 bus exercitata, firmissimis præualuit corporibus, ac militiã
 belli, cum res postulauit, faciliẽ sustinuit, durata pacis labo-
 ribus, semperq; rusticam plebẽ præposuit urbanæ. Vt enim
 qui in uillis intra conscripta morarentur, quàm qui foris ter-
 ram molirentur, ignauiores habitos: sic eos, qui sub umbra
 ciuitatis intra mœnia desides cunctarentur, quàm qui, rura
 colerent administrarent uel opera colonorũ segniores ui-
 sos. Nundinarũ etiam conuentus manifestum est propterea
usurpatos, ut nonis tantummodo diebus urbanæ res age-
 rentur, reliquis administrarentur rusticæ: illis enim tem-
 poribus, ut antè iam diximus, proceres ciuitatis in agris
 morabantur, & cum consilium publicum desiderabatur,
 à uillis arcesserentur in senatum. Ex quo qui eos euoca-
 bant, Viatores nominati sunt: is que mos dum seruatus est
 perseverantissimo colendorum agrorum studio, ueteres
 illi Sabini Quirites, atq; que Romani, quanquam inter
 ferrum, & ignes hostilicisq; incursionibus uastatæ fruges,
 largius tamen condidere, quàm nos, quibus diuturna per-
 mittente pace prolatare licuit rem rusticam. Itaque in hoc
 Latio & Saturnia terra, ubi dii cultus agrorum proge-
 niem suam docuerant, ibi nunc ad hastam locamus, ut no-
 bis ex transmarinis prouincijs aduehatur frumentum, ne
 fame laboremus: & uindemias condimus ex insulis Cy-
 cladibus, ac regionibus Baticis, Gallicis que. Nec mirum;

Hæc in- Un
 bonis soler
 Bonian de
 patris.

cum sit publicè cōcepta, & cōfirmata iam uulgaris existimatio, rē rusticā sordidū opus, & id esse negotiū, quod nullius egeat magisterio præceptoris. At ego, cum aut magnitudine totius rei, quasi quandā uastitatē corporis, aut partium eius, uelut singulorū membrorū numerū recenseo, uereor ne supremus antè me dies occupet, quàm uniuersam disciplinā ruris possim cognoscere. Nam qui se in hac scientia perfectū uolet profiteri, sit oportet rerū naturæ sagacissimus, declinationū mundi nō ignarus, ut exploratū habeat, quid cuique plagæ cōueniat, quid repugnet: syderum ortus & occasus memoria repetat, ne imbribus, uētisq; imminentibus opera inchoët, laboremq; frustretur. Cœli, & anni præsentis morēs intueatur: neq; enim semper eūdem, uelut ex præscripto, habitū gerunt: nec omnibus annis eodem uultu uenit æstas, aut hyems: nec pluuium semper est uer, aut humidus autumnus. Quæ prænoscere sine lumine animi, & sine exquisitissimis disciplinis non quēquā posse crediderim. Iam ipsa terræ uarietas, & cuiusq; soli habitus, quid nobis neget, quid promittat, paucorū est discernere. Contemplatio uerò cunctarū in ea disciplina partium quādo cuiq; cōtingit, ut & segetū, arationumq; perciperet usum, et uarias dissimulimasq; terrarū species pernosceret, quarū nōnullæ colore, nonnullæ qualitate fallunt, atq; in alijs regionibus nigra terra, quam pullam uocant, ut in Campania, est laudabilis: in alijs pinguis rubrica melius respondet quibusdam (sicut in Africa Numidia) putres arenæ fecunditate uel robustissimum solum uincunt. In Asia Mysiaq; densa, & glutinosa terra maximè exuberat. Atq; in his ipsis habere cognitum, quid recusset collis, quid cāpestris positio, quid cultus, quid syluester ager, quid humidus, & graminosus, quid siccus, & spurcus, ratione

tione quoq; dispicere: & in arboribus, uinetisq; quorum
 infinita sunt genera, conserendis, ac tuendis, & in peco-
 ribus parandis, cōseruandisq; quoniam & hanc adsciui-
 mus quasi agriculturæ partem, cum separata sit ab agri-
 colatione pastoralis scientia. Nec ea tamen simplex:
 quippe aliud exigat equinum, atq; aliud bubulum armen-
 tum, aliud pecus ouillum, & in eo ipso dissimilem ratio-
 nem postulat tarentinum, atque hyrtum, aliud caprinum,
 & id ipsum aliter curatur mutilū, & raripilū, aliter cor-
 nutū, et setosum, quale est in Cilicia. Porculatoris uerò, &
 subulci diuersa professio, diuersæ pastiones, nec eundē gla-
 bræ sues, dēsæq; cœli statū nec eandē educationē, cultū ue-
 querunt. Et ut à pecoribus recedā, quorū in parte auium
 cohortaliū, & apium cura posita est, quis tanti studij fuit,
 ut super ista, quæ enumerauimus, tot nosset species insitio-
 num? tot putationū? tot pomorū holerūq; cultus exercere?
 tot generibus ficorū, sic ut rosarijs impenderet curā, cū à
 plerisq; etiā maiora negligantur? quanquā & ista iam nō
 minima uectigalia multis esse cœperunt. Nā prata & sac-
 licta, genistæq; & arundines, quamuis tenuē, nihilominus
 aliquam desiderāt industriā. Post hanc tam multarū, tamq;
 multiplicium rerū prædicationē non me præterit, si quem
 desideramus agricolam, quemq; describimus, exegero à
 participibus agrestium operū tardatū iri studia discentiū,
 qui tam uariæ, tamq; uastæ scientiæ desperatione cōterriti,
 nolent experiri, quod se assequi posse diffidēt. Veruntamē
 quod in oratore iam M. Tul. rectissime dixit, Par est eos
 qui generi humano res utilissimas conquirere, & perpen-
 sas, exploratasq; memoriæ tradere cōcupierint, cuncta ten-
 tare. Nec si uel illa præstantis ingenij uis, uel inclytarum
 artium descenderit instrumentū, confestim debemus ad otiiū

& inertiam deuolui, sed quod sapienter sperauimus, perse-
 ueranter cōsectari. Summū enim culmen affectantes, satis
 honestē uel in secundo fastigio conspiciemur. An Latiae
 musae non solos adytis suis Acciū et Vergilium receperet,
 sed eorū & proximis & procul a secundis sacras cōces-
 sere sedes? Nec Brutū, aut Caelium, Pollionem uel cū Mes-
 sala, et Catulo deterruere ab eloquētiae studio fulmina illa
 Ciceronis. Nam neq; ille ipse Cicero territus cesserat to-
 nātibus Demostheni, Platoniq; nec parēs eloquētiae deus
 ille Maonius uastissimis fluminibus faciūdiae suae postera-
 tis studia restinxerat. Ac ne minoris quidem famae opifices
 per tot iam secula uidemus laborem suum destituisse qui
 Protogenē, Appellēq; cū Parrhasio mirati sunt. Nec pul-
 chritudine Iouis Olympij, Mineruaeq; Phidiacae sequētis
 aetatis attonitos piguit experiri Bryaxim, Lysippū, Pra-
 xitelem, Polycleturn, quid efficere, aut quousq; progredi
 possent. Sed in omni genere scientiae, & summis admira-
 tio, ueneratioq; & inferioribus merita laus contingit. Ac-
 cedit huc, quod ille, quem nos perfectū esse uolumus agri-
 colam, si quidem artis cōsummatæ non sit, nec in uniuersa
 rerum natura sagacitatem Democriti, uel Pythagorae nō
 fuerit consecutus, & in motibus astrorum, uentorumq;
 Metonis prouidentiam, uel Eudoxi, & in pecoris cultu
 doctrinā Chironis ac Melampodis, & in agrorum soliq;
 molitione Triptolemi aut Aristei prudētiam, multū tamē
 profecerit, si usu Tremellios, Sasernasq; & Stolones no-
 stros equauerit. Potest enim nec subtilissima, nec rursus, qd
 aiunt, pingui Minerua res agrestis administrari. Nā illud
 procul uero est, quod pleriq; crediderūt, faciliā esse, nec
 ullius acuminis rusticationem. De cuius uniuersitate nihil
 attinet plura nunc differere, quandoquidē cunctae partes
 eius

eius destinatis aliquot uoluminibus explicandæ sunt, quas ordine suo tunc demum persequar, cū præfatus fuero quæ reor ad uniuersam disciplinam maxime pertinere.

Præcepta quæ sequantur qui rustici cari uelint.

CAP. I.

VI Studiū agricolatiōi dederit, antiquissima sciat hæc sibi aduocanda, prudentiā rei, facultatē impendēdi, uoluntatē agēdi.

Nam is demum cultissimū rus habebit, ut ait Tremellius, qui & colere sciet, & poterit, & uolet: neq; enim scire, aut uelle, cuiquam satis fuerit sine sumptibus, quos exigunt opera. Nec rursus faciendi, aut impendendi uoluntas profuerit sine arte: quia caput est in omni negotio, nosse quid agendum sit, maximeq; in agricultura, in qua uolūtas, facultasq; citra sciētiam sepe magnā dominis afferunt iacturam, cum imprudēter facta opera frustrantur impensas. Itaq; diligens paterfamilias, cui cordi est ex agri cultu certam sequi rationem rei familiaris augendæ, maximè curabit, ut ætatis suæ prudentissimos agricolas de quaq; re consulat, & commentarios antiquorum sedulo scrutetur, atq; æstimet, quid eorū quisq; senserit, quid præceperit. An uniuersa quæ maiores proderunt, huius tēporis cultura respondeant, an aliqua dissonent. Multos enim iam memorabiles autores cōperi per suasum habere, longo æui situ qualitatem cœli, statumq; mutari, eorumq; consultissimum astrologiæ professorem Hipparchum prodidisse, tempus fore, quo cardines mundi loco mouerētur, idq; etiā non spernendus autor rei rusticæ Saserna uidetur adcredidisse. Nam eo libro, quē de agricultura scriptū reliquit, mutatū cœli statum sic colligit, quod quæ regiones antea propter hycemis assiduā uolentiam

tiam

tiam nullam stirpē uitis aut oleæ depositam custodire potuerint, nunc mitigato iam & intepescente pristino frigore largissimis oliuitatibus, Liberiq; uindemijs exuberent. Sed hæc siue falsa, seu uera ratio est, literis astrologiæ concedatur. Cætera non dissimulanda erunt agrorum cultori præcepta rusticationis, quæ cū plurima tradiderint Pœni ex Africa scriptores, multa tamē ab his falsò prodita coarquant nostri coloni, sicut Tremellius, qui quærēs id ipsum tamen excusat, quòd Italiæ & Africa solum, cœlumq; diuersæ naturæ, nequeat eosdē prouentus habere. Quæcūq; sunt autē, quæ propter disciplinam ruris nostrorū temporum cū priscis discrepent, non deterrere debent à lectione discentē. Nam multò plura reperiuntur apud ueteres, quæ nobis probāda sint, quàm quæ repudiāda. Magna porro & Græcorū turba est, de rusticis rebus præcipiens, cuius princeps celeberrimus uates non minimum professioni nostræ cōtulit Hesiodus Bœotius. Magis deinde eam iuuere fontibus orti sapientiæ Democritus Abderites, Socraticus Xenophon, Tarētinus Architas, Peripatetici magister ac discipulus Aristoteles cū Theophrasto. Siculi quoq; non mediocri cura negotium istud prosecuti sunt. Hicron, & Epicarmus discipulus, Philometor, et Attalus. Athenæ uerò scriptorū frequentia pepererunt, è quibus probatissimi autores Chæreas, Aristandros, Amphilochnus, Euphron, Chrestus Euphronis, nō, ut multi putant, Amphipolites qui & ipse laudabilis habetur agricola, sed indigena soli Attici. Insulæ quoq; curā istam celebrauerunt, ut testis est Rhodius Epigenes, Chius Agathocles, Euagon, & Anaxipolis Thasijs. Vnius quoq; de septem Biantis illius populares Menander, & Diodorus in primis sibi uendicauerunt agricultacionis prudentiam. Nec his cessere Milesijs Bacchius

chius & Mnasseas, Antigonus Cymæus Pergamenus, Apollonius, Dion Colophonius, Hegesias Maronites. Nam quidem Diophanes Bithynius Vticensem totū Dionysiū Pœni Magonis interpretē per multa diffusum uolumina, sex epitomis circumscripsit. Et alij tamen obscuriores, quorum patrias non accepimus, aliquod stipēdium nostro studio contulerunt. Hi sunt Androtion, Aeschrius, Aristomenes, Athenagoras, Crates, Dadis, Dionysius $\rho\omicron\pi\iota$ $\phi\upsilon\tau\omicron\delta\eta$, Euphorion. Nec minori fide pro uirili parte tributum nobis intulerunt Lysimachus, & Cleobolus, Menestratus, Pleutiphanes, Persis, Theophilus. Et ut agricolationē Romana tandem ciuitate donemus (nam adhuc istis autoribus Græcæ gentis fuit) iam nunc M. Catonem Censorium illum memoremus, qui eam Latine loqui primus instituit. Post hunc duos Salsernas patrem & filium, qui eam diligentius erudierunt, ac deinde Scrosam Tremellium, qui eam eloquentem reddidit, & M. Terentium, qui expoliuit, mox Vergilium, qui carmine quoque potentem fecit. Nec postremo quasi pædagogi eius meminisse dedignemur Iulij Higini. Veruntamen ut Carthaginensem Magonem rusticationis parentem maxime ueneremus. Nam huius octo & uiginti memorabilia illa uolumina ex senatusconsulto in Latinum sermonem conuersa sunt. Non minorem tamen laudem meruerunt nostrorum temporum uiri Cornelius Celsus, & Iulius Atticus. Quippe Cornelius totum corpus disciplinæ quinque libris complexus est. Hic de una specie culturæ pertinentis ad uites singularem librum edidit. Cuius uelut discipulus duo uolumina similium præceptorum de uineis Iulius Græcinus cōposita facetius, eruditius posteritati tradenda curauit. Hos igitur Publi Siluine prius quam cum agricolatione contrahas, aduocato in consili-
lium

lium: nec tamen sic mente dispositus uelut summam totius
 rei sententijs eorū consecutus: quippe eiusmodi scripto-
 rum monumenta magis instruunt, quam faciunt artificem.
Ufus, & experientia dominantur in artibus: neq; est ulla
 disciplina, in qua nō peccādo discatur: nam ubi quid per-
 peram administratū cesserit improspere, uitatur quod fe-
 fellerat, illuminatq; rectā uiam docētis magisteriū. Quare
 nostra praecepta non consummare scientiam, sed adiuuare
 promittunt, nec statim quisquam compos agricolationis
 erit his perlectis rationibus: nisi & obire eas uoluerit, &
 per facultates potuerit. Ideoq; hęc uelut adminicula stu-
 diosis promittimus, non profutura per se sola, sed cū alijs.
 Ac ne ista quidem prœdia, ut diximus, non assiduus labor,
 & experientia uillici, non facultates, ac uoluntas impen-
 dendi tantū pollent, quantum uel una presentia domini:
 quæ nisi frequens operibus interuenerit, ut in exercitu cū
 abest imperator, cuncta cessant officia: maximeq; reor hoc
 significantem Pœnum Magonem suorum scriptorū pri-
 mordium talibus auspicijs sententijs. Qui agrum para-
bit, domum uendat, ne malit urbanum, quam rusticum la-
rem colere. Cui magis cordi fuerit urbanum domicilium,
 rustico prædio non erit opus: quod ego praeceptum, si
 posset his temporibus obseruari, non immutarem. Nunc
 quoniam plerosq; nostrum ciuilis ambitio saepe euocat,
 ac saepius detinet euocatos, sequitur, ut suburbanum præ-
 dium commodissimum esse putem, quò ut occupato quoti-
 dianus excursus facile post negotia fori contingat. Nam
 qui longinqua, ne dicam transmarina, rura mercantur, ue-
 lut heredibus patrimonio suo, & quod grauius est, uiui
 cedunt seruis suis, quoniam quidē & illi tam longa domi-
 norum distantia corrumpuntur, & corrupti post flagi-
 tia,

na, quæ commiserunt, sub expectatione successorum rapi-
nis magis quam culturæ student.

Qualiter dispositus fundus maximè
probetur.

C A P. II.

Censeo igitur in propinquo agrum mercari, quò &
frequentius dominus ueniat, & frequentius se uentu-
rum, quam sit uenturus, denunciet. Sub hoc enim metu cū
familia uillicus erit in officio. Quicquid uerò dabitur occa-
sionis ruri moretur, quæ nō sit mora segnis, nec umbrati-
lis: nam diligentem patrem familiās decet agri sui particu-
las omnes, & omni tempore anni frequentius circumire,
quò prudentius naturam soli, siue in frondibus, & herbis,
siue iam maturis frugibus cōtempletur: nec ignoret quic-
quid in eo rectè fieri poterit. Nam illud uetus est, & Cato
nis, agrum pessimè multari, cuius dominus quid in eo fa-
ciendum sit, nō docet, sed audit uillicum. Quapropter uel
à maioribus traditū, possidenti, uel empturo fundum præ-
cipua cura sit scire, quod maximè regionis genus probe-
tur, ut uel careat inutili, uel meretur laudabilem. Quòd si
uoto fortuna subscripserit, agrū habebimus salubri cælo,
uberi gleba, parte cāpestri, parte alia collibus uel ad orien-
tem, uel ad meridiem molliter deuexis, terrenisq; alijs cul-
tis, atq; alijs syluestribus et asperis, nec procul à mari, aut
nauigabili flumine, quo deportari fructus, & per qd' mer-
ces inuehi possint. Cāpus in prata, & arua, salictaq; & a-
rūdineta digestus, edificio subiaceat. Colles alij uacui ar-
boribus, ut solis segetibus seruiāt, quæ tamē modicè siccis,
ac pinguibus cāpis melius, quam præcipitibus locis proue-
niunt. Ideoq; etiā celsiores agri frumentarij planicies ha-
bere, & quā mollissimè deuexi, ac simillimi debēt esse cāpe-
stri positioni. Alij deinde colles oliuetis, uinctisq; & earū
futuris

futuris pedamentis uestiantur: materiam, lapidemq; si necessitas ædificandi coegerit: nec minus pecudibus pascua præbere possint. Tum riuos decurrentes in prata, et hortos, & salicta, uiuæ aquæ salientes demittant, nec absint greges armentorum, cæterorumq; quadrupedum culta, & dumeta pascentium: sed hæc positio, quam desideramus, difficilis & rara paucis contingit. Proxima est huic, quæ plurima ex his habet, tolerabilis, quæ non paucissima.

Quæ præcipuè respiciendo agro, antè, quàm ematur, notanda sunt.

CAP. III.

Porcus quidè Cato censebat in emendo, inspiciendoq; agro præcipuè duo esse considerata, salubritatem cœli, & ubertatem loci: quorum si alterum deesset, ac nihilo minus quis uellet incolere, mente esse captum, atq; eũ ad agnatos, & gentiles deducendum. Neminem enim sanum debere facere sumptus in cultura sterilis soli, nec rursus pestilenti quamuis feracissimo, pinguiq; agro dominũ ad fructus peruenire. Nam ubi sit cũ orco ratio ponenda, ibi non modo perceptionẽ fructuum, sed & uitam colonorum esse dubiam, uel potius mortẽ quæstũ certiozem. Post hæc duo principalia, subiungebat illa non minus intuenta, uiam, & aquam, & uicinum. Multum conferre agris iter cõmodum: primum quod est maximũ, ipsam præsentiam domini, qui libentius cõmeaturus sit, si uexationem uiæ nõ reformidet: deinde ad uehenda & exportãda utensilia, quæ res frugibus conditis auget precium, & minuit impensas rerum inuectarũ, quia minoris apportentur eò, quò facili nisu perueniatur. Nec non nihil esse etiã paruo uehi, si cõductis iumentis iter facias, quod magis expedit, q̃ tueri propria. Seruos quoq; qui secuturi patrem familiãs sint, non agrè iter pedibus ingredi. De bonitate aquæ ita omnibus

omnibus clarum est, ut pluribus non sit differendum. Quis enim dubitet eam maximè probatà haberi, sine qua nemo nostrum uel prospera, uel aduersa ualetudinis uitam pro-
roget? De uicini commodo non est quidem certum, quem nonnunquã mors, aliæq; nobiscum diuersa causæ mutât. Et ideo quidam respuunt Catonis sententiam, qui tamen multum uidentur errare: nam quemadmodũ sapientis est, fortuitos casus magno animo sustinere, ita dementis est, ipsum sibi malam facere fortunam: quod facit, qui nequã uicinũ suis numis parat, cum à primis cunabulis, si modò liberis parentibus est oriundus, audisse potuerit,

Μὴ δ' ἄν τοῦς ἀπόλοιτ' ἢ μὴ γέτωρ κακὸς εἴη.

quod non solum de boue dicitur, sed etiã de omnibus partibus rei nostræ familiaris: adeò quidem, ut multi prætulærint carere penatibus, & propter iniurias uicinorũ sedes suas profugerint, nisi aliter existimamus diuersum orbem gētes uniuersas petiisse, relicto patrio solo, Achæos dico, & Hiberos, Albanos quoq; nec minus Siculos: & ut primordia nostra contingã, Felašgos, Aborigines, Arcadas, quã quia malos uicinos ferre non potuerãt. Ac ne tantum de publicis calamitatibus loquar, priuatos quoq; memoria tradidit, & in regionibus Græciæ, & in hac ipsa Hesperia detestabiles fuisse uicinos, nisi Autolicus ille cuiquam potuit tolerabilis esse cõterminus, aut Auētini montis incola Palatinis ullum gaudiũ finitimis suis Cacus attulit. Malo enim præteritorũ, quã præsentĩũ meminisse, ne uicinũ meum nominẽ, qui nec arbore proluxiorẽ stare nostræ regionis, nec inuiolatum seminariũ, nec pedamenti quicquã adnexum uinæ, nec etiã pecudes negligentius pasci sinit. Iure igitur, quantũ mea fert opinio, M. Porcius talem pestẽ uitare cõsult. Et in primis futurũ agricolã

præmonuit, ne sua sponte ad eam perueniret. Nos ad cæ-
tera præcepta illud adiicimus, quod sapiens unus de septē
in perpetuum posteritati pronuntiauit, *μέτρον ἄριστον*, ad-
hibendum modum mensuramq; rebus, idq; ut non solum
aliud acturis, sed & agrū paraturis dictum intelligatur,
ne maiorem quàm ratio calculorū patiatur, emere uelit:
nam huc pertinet præclara nostri poëta sententia:

Laudato ingentia rura, Exiguum colito.

Quod uir eruditissimus, ut mea fert opinio, traditū uetus
præceptū numeris signauit: quippe acutissimam gentem
Pœnos dixisse conuenit, Imbecilliorē agrum, quàm agri-
colā esse debere: quoniā cum sit colluctandū cum eo, si fun-
dus præualeat, allidi dominū. Nec dubium quin minus red-
dat laxus ager nō rectē cultus, q̄ angustus eximie. Ideoq;
post reges exactos Liciniana illa septena iugera, quæ ple-
bis tri. uiritim diuiserat, maiores quæstus antiquis retule-
re, quàm nunc nobis præbent amplissima ueruacta. tanta
quidē Curius Dētatus, quē paulō antē retulimus, prospero
ductu parta uictoria ob eximiā uirtutē deferente populo
præmij nomine quinquaginta soli iugera, supra cōsularē,
triumphalemq; fortunā putauit esse. Repudiatoq; publico
munere populari, ac plebeia mensura cōtentus fuit. Mox
etia cum agrorū uaslitatē uictoriæ nostræ, & internicio-
nes hostium fecissent, criminofum tamen senatori fuit su-
pra quinquaginta iugera possedisse. Suaq; lege C. Licinius
dānatus est, quòd agri modū, quē in magistratu rogatione
tribunitia promulgauerat, immodica possidendi libidine
transcendisset: nec magis quia superbum uidebatur tantū
loci detinere, quàm quia flagitiosum quos hostis profu-
giendo desolasset agros, nouo more ciuem Romanum su-
pra uires patrimonij possidēdo deserere. Modus ergo qui
in

in omnibus rebus, etiam parandis agris adhibebitur: tantum enim obtinendum est, quanto est opus, ut emisse videamur, quo potiremur, non quo oneraremur ipsi, atque alijs fruendum eriperemus, more prepotentium, qui possident fines gentium, quos ne circumire equis quidem ualent, sed proculcandos pecudibus, & uastandos, ac populandos feris derelinquunt, aut occupatos nexu^s ciuium, & erga^s ^{crurum.} stulis tenent. Modus autem erit sua cuiq; moderata uoluntas, facultasq;. Neq; enim satis est, ut iam prius dixi, possidere uelle, si colere non possis.

De salubritate regionum. CAP. IIIII.

SEquitur deinceps Casonianum preceptum, quo fertur usus etiam Cato, mercaturis agrum esse reuicendum sepius eum, quem uelint mercari. Nam prima inspectione neq; uitia, neq; uirtutes abditas ostendit, quae mox retractantibus facilius apparent. Inspectionis quoq; uelut formula nobis à maioribus tradita est. Agri pinguis, ac latus, de cuius qualitate dicemus suo loco, cum de generibus terra differemus. In uniuersum tamē quasi testificandum, atq; sepius predicandum habeo, quod primo iam Punico bello dux inclytissimus M. Attilius Regulus dixisse memoratur, fundū, sicuti ne fecundissimi quidē soli, cum sit insalubris, ita nec effocti, si uel saluberrimus sit, parandum: quod Attilius etatis suae agricolis, maiore cum autoritate suadebat peritus usu. Nam Pupinia pestilentis simul, et exilis agri cultore fuisse eum loquuntur historie. Quapropter cum sit sapientis, non ubiq; emere, nec aut ubertatis illecebris, aut deliciarū concinnitate decipi: sic uerē industrii patris familiās est, quicquid aut emerit, aut acceperit, facere fructuosum, atq; utile: quoniam & grauioris coeli multa remedia priores tradiderūt, quibus mitigetur pe-

20 C O L U M E L L A E
stifera lues, & in exili terra cultoris prudētia, ac diligētia maciē soli uincere potest. Hęc autē cōsequemur, si uerissimo uati, uelut oraculo crediderimus dicenti,

Ventos, & uarium cœli prædiscere morem

Cura sit, ac patrios cultusq; habitusq; locorum,

Et quid quæq; serat regio, & quid quæq; recuset.

Nec cōtenti tamē autoritate uel priorū uel præsentū cōlonorū, nostra prætermiserimus exēpla, nouaq; quæ tentauerimus, experimēta. Quod etsi per partes nōnunquam damnosum est, in summa tamē fit cōpendiosum, quōd nullus ager sine profectu colitur: simul attentando possessor efficit, ut in id formetur, quod maximē præstare possit, ea res etiā feracissimos agros utiliores reddit. Itaq; nusquā experimentorū uarietas omittenda est: Longeq; etiam in pingui solo magis audendū, quoniā nec laborē, nec sumptum frustratur effectus. Sed quoniā refert qualis fundus, & quomodo colatur, tū uilla qualiter ædificetur, et quā utiliter disponatur. Multos enim deerrasse, memoria prodidit, sicut præstātissimos uiros L. Lucullū, & Q. Scauolam, quorū alter maiores, alter minus amplas, quā postulat modus agri, uillas extruxit, cum utrūq; sit cōtrarem familiarē. Diffusiora enim cōsepta, nō solūm pluris ædificamus, sed etiā impēs maioribus tuemur: at minora cum sunt, quā postulat fundus, dilabitur fructus, nā et humide res, & sicca, quas terra progenerat, faciliē uitiātur, si aut nō sunt, aut ppter angustias, icōmoda sunt tecta quibus infrātur. Pro portione etiā facultatum, quā optime paterfamiliās debet habitare, ut & libētius rus ueniat, et degat in eo. Iucundius utiq; uiro, si etiā matrona comitabitur, cuius ut sexus, ita animus est delicatior, quamobrem anxietate aliqua demerenda erit, quo patiētius moretur

CUM

cum uiro. Elegāter igitur edificet agricola, nec sit tamē edificator, atq; aræ idē tantū cōplectatur, quod ait Cato, quantū ne uilla fundū quærat, ne ue fundus uillā: cuius uniuersum sitū qualē oporteat esse, nunc explicabimus. Quod inchoatur edificiū, sicut salubri regione, ita saluberrima parte regionis debet cōstitui: nā circumfusus aër, atq; corruptus plurimas affert corporibus nostris causas offensarū. Sunt quædam loca, quæ solstitijs minus cōcalescunt, sed frigoribus hyemis intolerabiliter horrent, sicut Thebas ferunt Bœotias. Sunt quæ tepēt hyeme, sed æstate seuissimè candēt, ut affirmāt Euboicam Calcidē. Petatur igitur aër calore, & frigore tēperatus, quem ferē medius obtinet collis, quod neq; depressus hyeme pruinis torpet, aut torret æstate uaporibus, neq; elatus in summa montiū perexiguus uentorū motibus, aut pluuijs omni tēpore anni seuit. Hæc igitur est medijs collis optima positio, loco tamē ipso paululū intumescēte, ne cum à uertice torrens imbribus conceptus effluxerit, fundamenta conuellat.

De aqua.

CAP. V.

Sit autem uel intra uillā, uel extrinsecus inductus fons sperennis, lignatio, pabulumq; uicinū. Si decrit fluens unda, putealis quærat in uicino, quæ nō sit haustus profundī, nō amari saporis, aut salsi: hæc quoq; si deficiēt, & spes arctior aquæ manātis coegerit, uastæ cisternæ hominibus, piscinæq; pecoribus instruatur, colligēdæ aquæ tādē pluuiali, quæ salubritati corporis est accōmodatissima: sed ea sic habetur eximia, si fictilibus tubis in cōtectā cisternā deducatur: huic p̄xima fluēs aqua è mōtibus oriunda, si p̄ saxa præceps deuoluitur, ut est in Guarcono Capaniæ. Tertia putealis, uel collina, uel quæ nō ifima ualle reperitur. Deterrima palustris, quæ pigro lapsu repit. P̄-

stitens, quæ in palude semper cōsistit. Hic idē tamē humor
 quāuis nocētis naturæ, temporibus tamē hyemis edomitus
 imbribus mitescit, ex quo cœlestis aqua maximē salubris
 intelligitur, quōd etiā uenenati liquoris eluit perniciē: sed
 hęc potui p̄batissimā diximus. Cæterum ad aestuū tēperā=
 dos calores, & amœnitatē locorū, plurimū cōferūt salie=
 tes riui, quos, si cōditio loci patietur, qualescūq; dūmodo
 dulces, utiq; perducēdos in uillā cēseo. Sin summotus lon=
 gius à collibus erit amnis, & loci salubritas, editiorq; si=
 tus ripæ pmittet superponere uillā p̄flucti, cauēdū tamen
 erit, ut à tergo potius, q̄ præ se flumē habeat, et ut ædifi=
 cij frons auersa sit ab iſtius eius regiōis uētis, et amicusis=
 mis aduersa, cum pleriq; amnes æstate uaporatis, hyeme
 frigidis nebulis caliget: quæ, nisi ui maiore inspiratiū uē=
 torū submouētur, pecudibus, hominibusq; cōferūt pestem.
 Optime aut salubribus, ut dixi, locis ad oriētē, uel ad me=
 ridiē: grauibus ad septētrionem uilla cōuertitur, eademq;
 semp mare rectē cōspicit, cum pulsatur, ac fluctu resper=
 gitur, nūquā ex ripa, sed paulum summotā à littore. Nā
 præstat à mari longo potius interuallo, quā breui resu=
 gisse, quia media sunt spatia grauioris halitus: nec paludē
 quidē uicinā esse oportet ædificijs, nec iūctā militarē uia,
 quōd illa caloribus noxiū uirus eructat, & infestis aculeis
 armata gignit animalia, quæ in nos dēfissimis examinibus
 inuolāt. Tum etiā natricū, serpentiumq; pestes hyberna
 destitutas uligine, cœno & fermentata colluue uenenatas
 emittit, ex quibus sæpe contrahūtur cæci morbi, quorum
 causas ne medici quidem perspicere queunt. Sed & anni
 toto tempore situs atq; humor instrumentum rusticum,
 supellectilemq;, & inconditos, conditosq; fructus corrū=
 pit. Hęc autem prætereuntium uiatorum populationi=
 bus

bus, & asiduis diuertentium hospitij infestat rem familiarem, propter quæ cenſeo eiusmodi uitare incommoda, uillamq; nec in uia, nec pestilenti loco, sed procul, & editiore situ condere, ut frons eius ad orientem æquinoctialem directâ sit. Nam eiusmodi positio medium, temperatumq; libramentum uentorum hyemalium, & æstiuorum tenet: quantoq; fuerit ædificij solum pronius orienti, tanto & æstate liberius capere perflatus, & hyemis procellis minus infestari, & matutino regelari ortu poterit, ut concreti rores liqueſcant: quoniam serè pestilens habetur, quod est remotum ac sinistrum soli, & apricis flatibus, quibus si caret, nulla alia uis potest nocturnas pruinas, & quodcumq; rubiginis aut spurcitie resedit, siccare atq; detergere. Hæc autè cum hominibus afferant perniciem, tum & armëtis, & uirëtibus eorumq; fructibus. Sed quisquis ædificia uolet in decliuis areis extruere, semper ab inferiore parte auspicietur, quia cum ex depressiore loco fuerint orsa fundamenta, non solum superficiem suam facile sustinebüt, sed & pro futura, & substructione fungentur, aduersus ea, quæ mox, si fortè uillam prolature liberit, ad superiorem partem applicabuntur: quippe ab imo præstructa ualenter resistant contra ea, quæ postmodum superposita incumbët: at si summa pars clui fundata, propriâ molem susceperit, quidquid ab inferiore mox apposueris, fissum erit, rimosumq;. Nam nouum cum ueteri adstruitur, rimosoq; recens, ædificium quasi surgenti reluctans oneri cedit, & quod prius extractum imminebit cedenti paulatimq; degrauatum pondere suo præceps attrahetur. Igitur id structuræ uitium cum primum statim fundamenta iaciuntur euitandum est.

De positione uillæ.

CAP. VI.

Modus

b 4

UNIVERSITÄT

Modus autem, membrorumq; numerus aptetur uni-
 uerso concepto, & diuidatur in tres partes, urba-
 nam, rusticam, & fructuariã. Urbana rursus in hyberna,
 & æstiuã, sic digeratur, ut spectent hyemalis temporis cu-
 bicula brumalẽ orientem: cœnationes, æquinoctialẽ occi-
 dentem. Rursus æstiuã cubicula spectent meridiẽ æquino-
 ctialẽ, sed cœnationes eiusdem tẽporis prospectent hyber-
 num orientẽ. Balnearia occidenti æstiuo aduertantur, ut
 sint post meridiẽ, & usq; in uesperũ inlustrata. Ambulati-
 ones meridiano æquinoctiali subiectæ sint, ut hyeme plu-
 rimum solis, & æstate minimum recipiant. At in rustica
 parte, magna & alta culina ponetur, ut & cõignatio ca-
 reat incendij periculo, & in ea commodè familiares omni
 tempore anni morari queant. Optimè solutis seruis cellæ
 meridiẽ æquinoctialẽ spectantes fient: uinctis quàm salu-
 berrimũ subterraneũ ergastulum plurimis, sitq; id angu-
 stis illustratũ fenestris, atq; à terra sic editis, ne manu con-
 tingi possint. Pecudibus fient stabula, quæ neq; frigore,
 neq; calore infestentur. Domitis armētis duplicia bubilia
 sint, hyberna, atq; æstiuã. Cæteris autẽ pecoribus, quæ in-
 tra uillã esse cõuenit, ex parte tecta loca, ex parte sub dio
 parietibus altis, circumsepta, ut illic per hyemem, hic per
 æstatẽ sine uiolentia ferarum conuiescãt. Sed omnia sta-
 bula sic ordinentur, ne quis humor influere possit: & ut
 quisq; qui ibi cõceptus fuerit, quàm celerrime dilabatur,
 ut nec fundamēta parietum corrupantur, nec ungule pe-
 cudũ. Lata bubilia esse oportebit pedes decem, uel minimè
 nouẽ: quæ mensura & ad procubendũ pecori, & iugario
 ad circumeundum laxa ministeria præbeat. Non altius
 edita esse præsepia conuenit, quàm ut bos, aut iumentum
 sine incõmodo stans uesci possit. Villico iuxta ianuã fiat
 habit

DE RE RUSTICA
habitatione, ut intrantium exeuntiumq; cōspectum habeat. Procuratori supra ianuam ob easdem causas, & is tamen uillicū obseruet ex uicino, sitq; utriq; proximū horreum, quò cōferatur omne rusticū instrumētū, & intra ad ipsum clausus locus, quo ferramenta cōdantur. Bubulcis, pastoribusq; cellæ ponantur iuxta sua pecora, ut ad eorū curā sit opportunus excursus. Omnes tamen quamproximè alter ab altero debēt habitare, ne uillici diuersas partes circūeuntis sedulitas distēdatur, & ut inter se diligētiae, & negligentiae cuiusq; testes sint. Pars autem fructuaria diuiditur in cellam oleariam, torculariā, cellam uinariā, defrutariam, fœnilia, paleariaq; & apothecas, & horrea, ut ex ijs quæ sunt in plano, custodiā recipiant humidarū rerum tanquā uini aut olei uenaliū. Siccæ autē res congerantur tabulatis, ut frumētā, fœnum, frondes, palea, ceteraq; pabula. Sed granaria, ut dixi, scalis adēatur, & modicis fenestellis aquilonibus inspirētur. Nā ea cœli positio maximè frigida & minime humida est, quæ utraq; perennitatē cōditis frumentis afferunt. Eadem ratio est in plano sitæ uinariæ cellæ, quæ summota procul esse debet à balneis, furno, sterquilinio, reliquisq; immunditijs tetri odorem spirantibus: nec minus à cisternis, aquis ue salientibus, ex quibus qui extrahitur humor, uinum corrumpit. Neque me præterit sedem frumētis optimā quibusdā uideri horreū camera contactum, cuius solum terrenum prius quàm consternatur perforatum, & anurca recenti non salsa madefactum, uelut signinū opus pauiculis cōdensatur. Tum deinde cum exaruit simili modo pauimēta testacea, quæ pro aqua receperint anurcā mistam calci, & arenæ supersteruntur, & magna ui pauiculis inculcatur, atq; expoliuntur, omnesq; parietum, & soli iuncturæ testa ceis puluinis

fibulantur. Nam ferè cum his partibus ædificia rimas ege-
 runt, caua præbent, & latebras subterraneis animalibus.
 Sed et lacubus distinguuntur granaria, ut separatim quæq;
 legumina ponantur. Parietes oblinuntur amurca subactò
 luto, cui pro paleis admista sunt arida oleastri, uel si ea nõ
 sunt, olea folia. Deinde cum prædictũ tectiorum inaruit,
 rursus amurca respergitur, qua siccata frumentum infer-
 tur. Ea res ab noxa curculionũ, & similiarum animalium cõ-
 modissimè uidetur conditas fruges defendere, quæ nisi dili-
 genter repositæ sint, celeriter ab ijs consumuntur. Sed id
 genus horrei, quod scripsimus, nisi sit in sicca positione
 uillæ, quamuis granum robustissimũ corrumpit situ: qui si
 nullus adsit, possunt etiam defossa frumenta seruari, sicut
 transmarinis quibusdã prouincijs, ubi puteorũ in modum,
 quos appellant Syros, exhausta humus, editos à se fructus
 recipit. Sed nos in nostris regionibus, quæ redundant uli-
 gine, magis illam positionẽ pensilis horrei, & hanc curã
 pauimentorũ, & parietũ probamus, quoniã, ut retuli, sic
 emunita sola, & latera horreorũ prohibent curculionẽ,
 quod genus exitij cum incidit, multi opinantur arceri
 posse, si exese fruges in horreo uentilentur, & quasi re-
 frigeretur. Id autem falsissimũ est: neq; enim hoc factò ex-
 pelluntur animalia, sed immuscentur totis accruis: qui si
 maneant immoti, summis tantũ partibus infestantur, quo-
 niam infra mensurã palmi non nascitur curculio, longeq;
 præstat id solũ, quod iam uitiatũ est, quàm totũ periculo
 subijcere: nam cum exiget usus, facile est eo sublato, quod
 uitiatum crit, integro inferiore uti: sed hæc, etsi extrinse-
 cus, non tamẽ intempestiuè uideor hoc loco retulisse. Tor-
 cularia præcipuè, celleg; oleariæ calidæ esse debent, quia
 commodius omnis liquor uapore soluitur, ac frigoribus
 magis

magis constringitur. Oleum, quod minus prouenit, si con-
 gelatur, fracescet: sed ut calore naturali est opus, qui con-
 tingit positione cœli, et declinatione, ita nō est opus igni-
 bus, aut flammis, quoniā fumo & fuligine sapor olei cor-
 rūpitur. Propter quod torcular debet à meridiana parte
 illustrari, necesse ne habeamus ignes lucernāq; adhibere,
 cum premetur olea. Cortinale ubi defrutum fiat, nec an-
 gustum, nec obscurum sit, ut sine incōmodo minister, qui
 saporam decoquet, uersari possit. Fumarū quoq; , quo ma-
 teria, si nō sit iam pridē cœsa, festinato siccet, in parte
 rustice uillæ fieri potest iunctum rusticis balneis, nam eas
 quoq; refert esse, in quibus familia, sed tātū ferijs, lauetur.
 Neq; enim corporis robori cōuenit frequēs usus earum.
 Apothecæ recte superponētur his locis, unde plerūq; fu-
 mus earū exoritur, quoniā uina celerius uetustescunt, quæ
 fumū quodā tenore præcocem maturitatē trahūt. Propter
 quod & aliud tabulatū esse debebit, quo admoueantur, ne
 rursus nimia suffitione medicata sint. Quod ad uillæ per-
 tinet sitū, partiumq; eius dispositionē, satis dictū est. Cir-
 ca uillā deinceps hæc esse oportebit, furnū & pistirinum,
 quantū futurus numerus colonorū postulauerit. Piscinas
 minimū duas, alterā, quæ anseribus, ac pecoribus seruiat:
 alterā in qua lupinū, uimina, et uirgas, atq; alia quæ sunt
 usibus nostris apta, maceremus. Sterquilinia quoq; duo
 sint, unū, quod noua purgamenta recipiat, & in annū con-
 seruet: alterum ex quo uetera uehantur: sed utrunq; more
 piscinarum deuexum leni cliuo, et extractum pauitumq;
 solum habeat, ne humorem transmittant. Plurimum enim
 refert non adficcato succo finum uires continere, et assi-
 duo macerari liquore, ut siqua interiecta sint stramentis
 aut paleis, spinarum, uel graminum semina, intereant, nec
 in

in agrū exportata segetes herbidas reddant. Ideoq; periti rustici quidquid ouilibus, stabulisq; cōuersum progeserunt, superpositis uirgeis cratibus tegunt, nec arefcere uentis sinunt, aut solis incurſu patiūtur exuri. Area, si cōpetit, ita cōstituenda est, ut uel à domino, uel certè à procuratore despici possit. Ea q; optima est silice constrata, quòd & celeriter frumenta deterūtur, nō cedēte solo pulſibus ungarū, tribularumq;, & eadē euentilata mūdiora sunt, lapillisq; carēt, & glebulis, quas per triturā fere terrena remittit area. Huic aut nubilariū applicari debet, maximeq; in Italia propter incōstantiā cœli, quò collata semitrita frumēta protegātur, si subitaneus imber incesserit. Nam in trāsmarinis quibusdam regionibus, ubi æstas pluuia caret, superuacuum est. Pomaria quoq; & hortos oportet septo circundari, & esse in propinquo, atq; in ea parte, quò possit omnis stercorata colluuiēs cortis, balineorumq;, & oleis expressa amurcæ sanies influere: nam eiusmodi quoq; letatur alimentis, & olus & arbor.

De officijs patrisfamilias.

CAP. VII.

His omnibus ita uel acceptis, uel compositis præcipua cura domini requiritur, cū in cæteris rebus, tum maxime in hominibus. Atque hi uel coloni, uel serui sunt soluti, aut uincti. Comiter agat cum colonis, facilemq; se prebeat, & auarius opus exigat, quam pensiones, quoniam & minus id offendit, & tamen in uniuersum magis prodest. Nam ubi sedulo colitur ager, plerunq; cōpendiū, nūquam (nisi si cœli maior uis, aut prædonis incessit) detrimentum affert, eoq; remissionē colonus petere non audeat. Sed nec dominus in unaquaque re, cui colonum obligauerit, tenax esse iuris sui debet, sicut in diebus pecuniarum, ut lignis, & cæteris paruis accessionibus exigendis, quarum

quarum cura maiorem molestiam, quàm impensam rusti-
 cis affert. Nec sane est uindicandum nobis quicquid licet.
 Nam summum ius antiqui summam putabāt crucem. Nec
 rursus in totum remittendum, quoniam uel optima nomi-
 na non appellando fieri mala, foenerator Alphius dixisse
 uerissime fertur. Sed & ipse nostra memoria ueterem con-
 sularem, uirumq; opulentissimum L. Volusium assuecra-
 tem audiui, patrisfamilias felicissimum fundum esse, qui co-
 lonos indigenas haberet, & tanquam in paterna posses-
 sione natos, iam inde à cunabulis longa familiaritate re-
 tineret. Ita certè mea fert opinio, rem malam esse frequen-
 tem locationem fundi, peiorem tamen urbanum colonum,
 qui per familiam mauult agrum, quàm per se colere. Sa-
 ferna dicebat ab eiusmodi homine serè pro mercede litem
 reddi. Propter quod operam dandam esse, ut & rusticos,
 & eosdem assiduos colonos retineamus, cum aut nobis-
 metipsis non licuerit, aut per domesticos colere nō expe-
 dierit, quod tamen non euenit, nisi in his regionibus, quæ
 grauitate cœli, soli; sterilitate uastantur. Cæterum cum
 mediocris adest & salubritas, & terræ bonitas, nunquam
 non ex agro plus sua cuiq; cura reddidit, quàm coloni:
 nunquam non etiam uillici, nisi si maxima uel negligētia
 serui, uel rapacitas interuenit. Quæ utraq; peccata ple-
 runq; uitio domini uel cōmitti, uel foueri, nihil dubiū est:
 eam liceat, aut cauere, ne talis præficiatur negotio: aut
 iam præpositus, ut submoueatur, curare. In lōginquis ta-
 men fundis, in quos nō est facilis excursus patrisfamilias,
 cum omne genus agri tolerabilius sit sub liberis colonis,
 quàm sub uillicis seruis habere, tum præcipuè frumenta-
 rium, quem minime (sicut uineas aut arbustum) colonus
 euertere potest, & maxime uexant serui, qui boues elo-
 cant

cant, eosdemq; & cetera pecora male pascunt, nec industriè terram uertunt, longeq; plus imputant seminis iacti, quàm quod seuerint: sed nec quod terræ mandauerint sic adiuuant, ut recte proueniat: idq; cum in aream contulerunt, per trituram quotidie minuunt uel fraude, uel negligentia. Nam & ipsi diripiunt, & ab alijs furibus nõ custodiunt. Sed nec conditum cum fide, rationibus inferunt: ita fit, ut & actor, & familia peccent, & ager sæpius infametur: quare talis generis prædium, si, ut dixi, domini præsentia cariturum est, censeo locandum.

De pecore, & pecorum magistris. CAP. VIII.

Proxima est cura de seruis, cui quenq; officio præponere conueniat, quosq; & qualibus operibus destinare. Igitur præmoneo, ne uillicum ex eo genere seruorum, qui corpore placuerunt, instituanus: ne ex eo quidè ordine, qui urbanas, ac delicatas arteis exercuerit. Socors & somniculosum genus id micipiorum, otijs, campo, circo, theatri, aleæ, popinæ, lupanaribus consuetum, nunquam non easdem ineptias somniat, quas cum in agriculturâ transtulit, non tantum in ipso seruo, quantum in uniuersa re detrimenti dominus capit. Eligendus est rusticis operibus ab infante duratus & inspectus experimētis: Si tamè is nõ erit, de ijs præficiatur, qui seruitutē laboriosam tolerauerunt. Iamq; is transcenderit ætatem primæ iuuentutis, necdum senectutis attigerit: illa ne & autoritatem detrahat ad imperiũ, cum maiores dedignentur parère adolescentulo: hæc ne laboriosissimo succumbat operi. Mediæ igitur sit ætatis, & firmi roboris, peritus rerum rusticarum, aut certè maximè curæ, quò celerius addiscat. Nam non est nostri negotij alterum imperare, & alterum docere: neque enim rectè opus exigere ualet, qui quid,

aut

aut qualiter faciendum sit, ab subiecto discit. Potest etiã illiteratus, dummodo tenacissimæ sit memoriæ, rem satis comode administrare. Eiusmodi uillicũ Cornelius Celsus ait, sepius numos domino, quã librum afferre, quia nescius literarũ uel ipse minus possit rationes confingere, uel per alium propter conscientia fraudis timere. Sed qualicunq; uillico contubernalis mulier assignanda est, quæ cõtineat eum, & in quibusdam rebus tamen adiuuet. Idemq; actori præcipiendum est, ne conuictum cum domestico, nulloq; minus cum extero habeat. Nonnũquam tamen eum, quem assidue sedulum, & fortem in operibus administrandis cognouerit, honoris causa mense sue die festo dignetur adhibere. Sacrificia, nisi ex præcepto domini, ne fecerit. Aruspices, sagasq;, quæ utraq; genera uana superstitione rudes animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia compellunt, ne admiserit: neq; urbem, neq; ullas nundinas nouerit, nisi emendæ, uendendæ uel pertinentis ad se rei causa. Villicus enim, quod ait Cato, ambulator esse nõ debet, nec egredi terminos, nisi ut addiscat aliquã culturã, & hoc si ita in uicino est, ut citò remeare possit. Semitas, nouosq; limites in agro fieri ne patiat, ne uel hospitem, nisi amicũ, familiaremq; domini necessarium receperit. Ut ab his arcẽdus, ita exhortãdus est ad instrumentorũ, seramentorumq; curam, ut duplicia quã numerus seruorũ exigit, refecta, & reposita custodiat, nequid à uicino petendũ sit, quia plus in operis seruorũ, quã in pretio rerum eiusmodi cõsumitur. Cultam uestitamq; familiã magis utiliter quã delicate habeat, munitamq; diligẽter à uento, frigore, pluuiaq;, quæ cuncta prohibetur pellibus manicatis, centonibus cõfectis, uel sagis cucullis. Id si fiat, nullus dies tam intolerabilis est, quo non sub diuo moliri ali-

quid

quid possit. Nec tantum operis agrestis sit artifex, sed & animi, quantum seruire patitur ingenium, uirtutibus instructus, ut neq; remissè, neq; crudeliter imperet. Semperq; aliquos ex melioribus foueat, parcat tamen etiam minus bonis, ita ut potius timeant eius seueritatè, quam crudelitatem detestètur. Id cõtingere poterit, si maluerit custodire subiectos, ne peccent, quam negligentia sua cõmittere, ut puniat delinquentes. Nulla est autè maior uel nequissimi hominis custodia, quam operis exactio: ut iusta reddatur, ut uillicus semper se representet. Sic enim & magistri singulorum officiorum sedulo munia sua exequètur, & ceteri post defatigationem operis quieti, ac somno potius, quam delitijs operam dabunt. Iam illa uetera, sed optimi moris, quæ nunc exoleuerunt, utinam possint obtineri: ne conseruo ministro quoquam, nisi in re domini, utatur: ne cibum, nisi in conspectu familiæ, capiat: ne uel aliud, quam qui ceteris præbetur: sic enim curabit, ut & panis diligenter confiat, & reliqua salubriter apparètur. Ne extra fines, nisi à se missum, progredi sinat: sed nec ipse mittat, nisi magna necessitate cogente. Ne uel negotietur sibi, pecuniamq; domini, aut animalibus, aut rebus alijs promercalibus occupet. Hæc enim negotiatio curam uillici auocat, nec unquam patitur eum cum rationibus domini paria facere. Sed ubi numeratio exigetur, rem pro numis ostendit. In uniuersum tamen hoc maximè obtinendum ab eo est, ne quid se putet scire, quod nesciat, queratq; semper addiscere quod ignorat. Nam cum multum prodest peritè quid facere, tum plus obest perperam fecisse. Vnum enim ac solum dõminatur in rusticatione, quicquid exigit ratio cultura semel facere, quippe cum emendatur uel imprudentia, uel negligentia, iam res ipsa decoxit. Nec in tantum postmodum

dum exuberat, ut & rem amissam restituat, & questum
temporum preteritorum resarciat. In cæteris seruis hæc
ferè præcepta seruanda sunt, quæ me custodisse non pœ-
nitet, ut rusticos, qui modò non incommode se gessissent,
sepius quàm urbanos, familiariusq; alloquerer, & cum co-
mitate domini leuari perpetuum laborum eorum intelli-
gerem. Nonnunquam etiam iocarer, & plus ipsis iocari
permitterem. Iam illud sæpe facio, ut quasi cum peritio-
ribus de aliquibus operibus nouis deliberem, & per hoc
cognoscam cuiusq; ingenium, quale, quamq; sit prudens.
Tum etiam lubentius eos id opus aggredi uideo, de quo
secum deliberatum, & consilio ipsorum susceptum pu-
tant: nam illa solennia sunt omnibus circumspectis, ut er-
gastuli mancipia recognoscant, ut explorent, an diligen-
ter uincta sint, an ipsæ sedes custodiæ satis tutæ, muni-
tæq; sint: num uillicus aut alligauerit quempiam domino
nesciente, aut reuinxerit: nam utrunque maximè seruare
debet, ut & quem paterfamiliâs tali pœna multauerit, uil-
licus nisi eiusdem pernissu compedibus non eximat: &
quem ipse sua sponte uinxerit, antè, quàm sciat dominus,
non resoluat: tantoq; curiosior inquisitio patrisfamiliâs
debet esse pro tali genere seruorum, ne aut in uestiarijs,
aut in cæteris præbitis iniuriose tractentur, quanto &
pluribus subiecti, ut uillicis operum magistris, ut ergastu-
larijs, magis obnoxij perpetiendis iniurijs, & rursus se-
uitia atque auaritia lesi magis timendi sunt. Itaque dili-
gens dominus, cum & ab ipsis, tum & absolutis, quibus
maior est fides, querat an ex sua constitutione iusta per-
cipiant. Atque ipse panis, potionisq; bonitatem gustu suo
exploret, uestem, manicas, pedumq; tegmina recognoscat.
Sæpe etiam querendi potestatem faciat, de ijs, qui aut cru-

deliter eos, aut fraudulenter infestent. Nos quidem ali-
quanto iuste dolentes, tam uindicamus, quam animaduer-
timus in eos, qui seditionibus familiam concitant, qui ca-
lumniantur magistros suos: ac rursus premio prosequi-
mur eos, qui strenue, atque industrie se gerunt. Exnumis
quoque fecundioribus, quarum in sobole certus fuerit nu-
merus, honorari debet, otium nonnunquam, & libertatem
dedimus, cum complures natos educassent: nam cui tres
erant filij, uacatio: cui plures, libertas quoque contingebat.
Hæc enim iustitia, & cura patris familiam multum con-
fert augendo patrimonio. Sed & illa meminerit, cum è ci-
uitate remeauerit, deos penates adorare: deinde si tempe-
stiuum erit, confestim: si minus, postero die fines oculis
perlustrare, & omnes partes agri reuifere atque æstimare,
nunquid absentia sua de disciplina, & custodia remise-
rit. Num aliqua uitis, num arbor, num fruges absint: tum
etiam pecus & familiam recenseat, fundique instrumen-
tum, & suppellectilem: quæ cuncta si per plures annos
facere instituerit, bene moratam disciplinam, cum senectus
aduenerit, obtinebit. Nec erit ulla eius ætas annis ita con-
fecta, ut spernatur à seruis.

Qualis corporaturæ mancipia, cuique operi
contribuenda sunt.

CAP. III.

Dicendum etiam est, quibus operibus quæque habitum
corporis aut animi contribuendum putemus. Ma-
gistros pecoribus oportet præponere sedulos, ac fruga-
lissimos, ea res utraq; plus quam corporis statura, roburque
confert huic negotio, quoniam id ministerium custodie
diligentis & artis officium est. Bubulco quamuis necessa-
ria, non tamen satis est indoles mentis, nisi eum uastitas
uocis, & habitus metuendum pecudibus efficit. Sed tempe-
ret

DE RE RUSTICA
ret vires clementia, quoniam terribilior debet esse, quam
seuior, ut & obsequatur eius imperijs, & diutius peren-
nent boues non confecti uexatione simul operum, uerbe-
rumq;. Sed quæ sint magistrorum munia, quæq; bubula-
corum, suo loco repetam. Nunc admonuisse satis est, ni-
hil in his, in illis plurimam referre vires & proceritatem.
Nam longissimum quæq; aratorem, sicut dixi, faciemus,
& propter id, quod paulo ante retuli, & quod in re ru-
stica nullo minus opere fatigatur prolixior, quia in aran-
do stiuæ penè rectus innititur: mediastinus qualiscuq; sta-
tus potest esse, dummodo perpetiendi labori sit idoneus.
Vinæ non sic altos, quemadmodum latos, & lacertosos
uiros exigunt. Nam is habitus fossuris, & putationibus,
cæterisq; earum culturis magis aptus. Minus in hoc offi-
cio, quam in cæteris agricolatio frugalitatem requirit,
quia & in turba, & sub monitore uinitor opus face-
re debet. Ac plerunque uelocior animus est improbo-
rum hominum, quam desiderat huius operis conditio: non
solum enim fortem, sed & acuminis strenui ministrum po-
stulat. Ideoq; uineta plurimum per alligatos excolun-
tur. Nihil tamen eiusdem agilitatis homo frugi non me-
lius, quam nequam faciet. Hoc interposui, nequis existi-
met in ea me opinione uersari, qua malim per noxios,
quam per innocentes rura colere. Sed & illud censeo, ne
confundantur opera familiæ, sic ut omnes omnia exequan-
tur. Nam id minime conducit agricolæ, seu quia nemo
suum proprium aliquod esse opus credit, seu quia cum eni-
xus est, non suo, sed communi officio proficit, ideoq; la-
bori multum se subtrahit: nec tamen uiritim malefactum
deprehenditur, quod fit à multis: propter quod separan-
di sunt aratores à uinitoribus, & uinitores ab aratori-

bus,ijsq; à mediastinis. Classes etiã nō maiores, quã de-
 nūm hominū faciundæ, quas decurias appellauerunt anti-
 qui, & maximè pbauerūt, quòd is numeri modus in ope-
 re cōmodissimè custodiretur, nec præeuntis monitoris di-
 ligentiã multitudo cōfunderet. Itaq; si latior est ager, in
 regiones deducēda sunt eæ classes, diuidūdumq; ita opus,
 ut neq; singuli, bini ue sint, quoniã dispersi nō faciliè cu-
 stodiūtur. Nec tamē supra decē, ne rursus ubi nimia turba
 sit, id opus ad se pertinere singuli nō existiment: hæc or-
 dinatio nō solum cōcitāt emulationē, sed & deprehendit
 ignauos. Nam cum certamine opus excitetur, tum in ces-
 santeis animaduersio iusta, & sine querela uidetur adhi-
 beri. Sed nimirū dum quæ maximè prouidenda sunt agri-
 colæ futuro præcipimus, de salubritate, de uia, de uicino,
 de aqua, situ uillæ, fundi modo, colonorum, & seruorum
 generibus, officiorum, operumq; distributione, tempesti-
 uè per hæc ad ipsum iam terræ cultum peruenimus, de
 quo pluribus libro insequente mox differemus.

L I V N M O D E R A
 T I C O L V M E L L A E
 D E R E R V S T I C A
 L I B . I I .

Terram nec senescere, nec fatigari, si
 ftercoretur.

C A P . I .

Q V A E R I S ex me Publi Siluinc, quod
 ego sine cunctatione nō recuso docere, cur
 priore libro ueterū opinionē ferè omnium,
 qui de cultu agrorum locuti sunt, à princi-
 pio confestim repulerim, falsamq; sententiã repudiauerim,
 censentium

censeant longo aui situ, longiq; iam temporis exerci-
 tatione fatigatam, & effœtam humum consenuisse. Nec te
 ignoro cum & aliorum illustrium scriptorum, tum præ-
 cipue Tremellij auctoritatem reuereri, qui cum plurima
 rusticarum rerum præcepta simul eleganter, & scite me-
 morie prodiderit, uidelicet illectus nimio fauore prisco-
 rum de simili materia differentium, falso credidit paren-
tem omnium terram, sicut muliebrem sexum. etate anili-
iam confectam, progenerandis esse foetibus inhabilem.
 Quod ipse quoque confiterer, si in totum nulla fruges
 proueniret. Nam & hominis tum demum declaratur ste-
 rile senium, non cum desinit mulier trigeminos, aut ge-
 minos parere, sed cum omnino nullum conceptum edere
 ualet. Itaque transactis iuuentæ temporibus, etiam si lon-
 ga uita superest, partus tamen annis denegatus, non resti-
 tuitur. At è contrario seu sponte, seu quolibet casu de-
 stituta humus, cum est repetita cultu, magno fœnore ces-
 sationis colono respondet. Non ergo est exiguarum fru-
 gum causa terre uetustas, si modò cum semel inuasit se-
 nectus, regressum non habet, nec reuiuiscere, aut repube-
 scere potest: sed ne lassitudo quidem soli minuit agrico-
 le fructum. Neque enim prudentis est adduci tanquam in
 hominibus nimia corporis exercitatione, aut oneris alicu-
 ius pondere, sic cultibus, & agitationibus agrorum fati-
 gationem succedere. Quid ergo est, inquis, quod assue-
 rat Tremellius intacta, & syluestria loca, cum primùm
 cœperint cultu exuberare, mox deinde non ita responde-
 re labori colonorum? Videt sine dubio quid eueniat, sed
cur id accidat, non peruidet: neque enim idcirco rudis,
& modò ex syluestri habitu in aruum transducta fœcun-
dior haberi terra debet, quòd sit requietior & iunior,

sed quòd multorum annorum frondibus, & herbis, quas suapte natura progenerabat, uelut saginata largioribus pabulis facilius edendis educandisq; frugibus sufficit. At cum perruptæ rastris, & aratris radices herbarum, ferroq; succisa nemora frondibus suis desierunt alere matrem, quæq; temporibus autumnii frutetis & arboribus delapsa folia superiaciebantur, mox conuersa uomeribus, & inferiori solo, quod plerunque est exilius, permista, atque absumpta sunt, sequitur, ut destituta pristinis alimentis macrescat humus. Non igitur fatigatione, quemadmodum plurimi crediderunt, nec senio, sed nostra scilicet inertia minus benignè nobis arua respondent. Licet enim maiorem fructum percipere, si frequenti & tempestiua & modica stercoratione terra resoueatur. De cuius cultu dicturos nos priori uolumine polliciti, iam nunc differemus.

Quot sint genera terreni, quot deinde species generibus subiungantur: quod solum maxime probetur.

C A P. II.

CAllidissimi rusticarum rerum Siluine genera terreni tria esse dixerunt: campestre, collinum, montanum. Campum non æquissima situm planicie, nec perlibrata, sed exiguè prona. Collem clementer, & molliter assurgentem. Montem non sublimem & asperum, sed nemorosum & herbidum maxime probauerunt. His autem generibus singulis senæ species contribuuntur: soli pinguis uel macri, soluti uel spissi, humidi uel sicci: quæ qualitates inter se mixtæ uicibus, & alternatæ, plurimas efficiunt agrorû uarietates: eas enumerare non est artificis agricolæ. Neq; enim artis officium est, per species, quæ sunt innumerabiles, euagari: sed ingredi per genera, quæ possunt cogitatione

tatione mentis, & ambitu uerborum facile copulari. Recurrendum est igitur ad qualitatam inter se dissidentium, quasi quasdam coniunctiones, quas Græci *συνυπάρχουσιν*, nos discordantium comparationes tolerabiliter dixerimus. Atque etiam significandum est ex omnibus quæ terra progeneret, plura campo magis quam colle, plura pingui solo quam macro letari. De siccaneis & riguis non comperimus utra numero uincant, cum utique penè infinita sint, quæ siccis, quæq; humidis locis gaudet, sed ex his nihil non melius resoluta humo, quam densa prouenit. Quod noster quoq; Vergilius cum & alias secundi arui laudes retulisset, adiecit,

(Et cui putre solum, nanq; hoc imitamur arando.

Neq; enim aliud est colere, quam resolvere, & firmetare terram, ideoq; maximos quæstus ager præbet. Idem pinguis ac putris, quia cum plurimū reddat, minimū postulat, & quod postulat, exiguo labore atq; impensa conficitur. Præstantissimū igitur tale solum iure dicatur. Proximum deinde huic pingui terram densam, quod impensam coloni, laboremq; magno foetu remuneratur. Tertia est ratio loci rigui, quia sine impesa fructum reddere potest. Hanc primam Cato esse dicebat, qui maximè redditum prætorum cæteris anteponebat: sed nos de agitatione terræ nunc loquimur, non de situ. Nullum deterius habetur genus, quam quod est siccum, pariter & densum, & macrum, quia cum difficulter tractetur, tum ne tractatum quidem gratiam refert: nec relictum prætis, uel pascuis abunde sufficit. Itaque hic ager siue exercetur, seu cessat, colono est pœnitendus, ac tanquam pestilens refugiendus. Nam ille mortem facit, hic teterrimam comitem mortis famem. Si tamen Græcis camœnis habemus fidem clamitantibus,

λιμὴ δ' ἕκτιστον θανάτου, καὶ πότμον ἰπιαῶν. Sed nunc po-
 tius uberioris soli meminerimus, cuius demonstranda est
 duplex ratio, culti & syluestris: de syluestri regione in
 aruorum formam redigenda prius dicemus, quoniam est
 antiquius facere agrum, quàm colere. Incultum igitur lo-
cum consideremus, siccus, an humidus, nemorosus arbo-
ribus, an lapidibus confragosus, iunco ne sit, an grami-
ne uestitus, ac filictis alijs ue frutetis impeditus: si humi-
 dus erit, abundantia uliginis ante sicceetur fossis. Earum
 duo genera cognouimus, cæcarum & patentium, spissis
 atque cretosis regionibus apertæ relinquuntur: at ubi
 solutior humus est, aliquæ fiunt patentes, quædam etiam
 obcæcantur, ita ut in patentes ora hiantia cæcarum com-
 petant: sed & patentes latius, & apertas summa parte
 decliuēsq; & ad solum coarctatas, imbricibus supinis si-
 miles facere conueniet: nam quarum recta sunt latera, ce-
 leriter aquis uitiantur, & superioris soli lapsibus replen-
 tur. Opertæ rursus obcæcari debent, sulcis in altitudi-
 nem trepidaneam depressis, qui cùm parte dimidia lapi-
 des minutos, uel nudam glaream receperint, æquentur
 superiecta terra, quæ fuerat effossa. Vel si nec lapis erit,
 nec glarea, sarmentis connexus uelut funis informabitur
 in eam crassitudinem, quam solum fossæ possit angustè,
 quasi accommodatam coarctatamque capere. Tum per
 imum contendetur, ut super calcatis cupressinis, uel pi-
 neis, aut si eæ non erunt, alijs frondibus terra contega-
 tur, in principio atque exitu fossæ more ponticorum bi-
 nis saxis tantummodo pilarum uice constitutis, & singu-
 lis superpositis, ut eiusmodi constructio ripam sustineat,
 ne præcludatur humoris illapsu atque exitu. Nemorosi,
frutetosiq; tractus duplex cura est, uel extirpandis radi-
citus

citus arboribus & remouendis, uel, si raræ sint, tantum
 succidendis, incendendisq; & inarandis. At saxosum fa-
 cile est expedire lectione lapidum, quorum si magna est
 abundantia, uelut quibusdã substructionibus partes agri
 sunt occupandæ, ut reliquæ emundentur: uel in altitudi-
 nem sulco depresso lapides obruendi, quod tamen ita fa-
 ciendum erit, si suadebit operarum uilitas. Iunci & gra-
 minis perniciës, repaslinatio est: flicis frequens extirpa-
tio, quæ uel aratro fieri potest, quoniam intra biennium
sæpius conuulsa moriuntur: celerius etiam, si eodem tem-
pore stercores, & lupino uel faba cõseras, ut cum aliquo
reditu medearis agri uitio. Nanque constat filicem satio-
 nibus & stercoratione facilius interimi. Verum & si
 subinde nascentem falce decidas, quod uel puerile opus
 est, intra prædictum tempus uiuacitas eius absimitur. Sed
 iam expediendi rudis agri rationem sequitur cultorum
 noualium cura, de qua mox quid censeam profitebor, si
 quæ antè discenda sunt aruorum studiosis præcepero.
 Plurimos antiquorum, qui de rusticis rebus scripserunt,
 memoria repeto, quasi confessa, nec dubia signa pinguis,
 ac frumentorum fertilis agri prodidisse, dulcedinem soli
propriam herbarum & arborum prouentum, nigrum
colorem uel cinereum. De cæteris ambigo, de colore sa-
 tis admirari non possum cum alios, tum Cornelium Cel-
 sum, non solum agricolationis, sed uniuersæ naturæ pru-
 dentem uirum, sic & sententia, & uisu deerrasse, ut ocu-
 lis eius tot paludes, tot etiam campi salinarum non oc-
 currerent, quibus serè contribuuntur prædicti colores.
 Nullum enim temerè uidemus locum, qui modò pigrum
 contineat humorem, non eundem uel nigri, uel cinerei
 coloris, nisi fortè in eo fallor ipse, quod non putem aut in

solo limosæ paludis, & uliginis amare, aut in maritimis
 areis salinarum gigni posse iacta frumenta: sed est manife-
 stior hic antiquorum error, quàm ut pluribus argumentis
 conuincendus sit: non ergo color, tanquam certus auctor,
testis est bonitatis aruorum. Et ideo frumentarius ager, id
 est pinguis magis alijs qualitibus æstimandus est. Nam
 ut fortissimæ pecudes diuersos ac penè innumerabiles, sic
 etiam robustissimæ terræ plurimos & uarios colores sor-
 titæ sunt. Itaq; considerandum erit, ut solum, quod exco-
 lere destinamus, pingue sit. Per se tamen id parum est, si
 dulcedine caret, quod utrūq; satis expedita nobis ratione
 cōtingit discere: nam per exigua cōspergitur aqua gleba,
manuq; subigitur, ac si glutinosa est, & quouis leuissimo
tactu pressa inhærescit, & picis in morem ad digitos len-
tescit habendo, ut ait Vergilius. Eademq; illisa humo non
 dissipatur, ea res admonet nos inesse tali materiæ natura-
 lem succum, & pinguitudinem. Sed & si uelis scrobibus
 egestam humum recōdere, & recalcare, cum aliquo quasi
 fermento abundauerit, certum erit esse eam pinguem: cum
 defuerit, exilem: cum æquauerit, mediocrem: quanquam
 ista quæ nunc retuli, non tam uera possunt uideri, quàm si
 sit pullula terra, quæ melius prouentu frugū approbatur.
 Saporem quoque sic dignoscemus, si ex ea parte agri, quæ
 maximè displicebit, effossæ glebæ, & in fictili uase made-
 factæ, dulci aqua permisceatur, ac more feculenti uini dili-
 genter colatæ gustu explorentur: nam qualem traditū ab
 eis retulerit humor saporem, talem esse dicemus eius soli:
 sed citra hoc experimentum multa sunt, quæ & dulcem
 terram, & frumentis habilem significant, ut iuncus, ut ca-
lamus, ut gramen, ut trifolium, ebulum, rubi pruni sylue-
stres, & alia complura, quæ etiam indagatoribus aquarū

nota, non nisi dulcibus terræ uenis educantur. Nec contentos esse nos oportet prima specie summi soli, sed diligenter exploranda est inferioris materiæ qualitas, terrena nec ne sit. Frumentis autem sat erit, si æquè bona suberit bipedana humus: arboribus altitudo quatuor pedum abunde est. Hæc cum ita explorauerimus, agrum sationibus faciundis expediemus. Is autem non minimum exuberat, si curiosè & scitè subigitur: quare antiquissimi ferè omnes formam huius operis conscripsere, quam uelut scita legemq; in proscindendis agris sequantur agricolæ. Igitur in opere boues arctè iunctos habere conuenit, quò speciosius ingrediantur sublimes, & elatis capitibus, ac minus colla eorum labefactentur, iugumq; melius aptum ceruicibus insidat. Hoc enim genus iuncturæ maximè probatum est. Nam illud, quod in quibusdā prouincijs usurpatur, ut cornibus illigetur iugum, ferè repudiatum est ab omnibus, qui præcepta rusticis conscripserunt, neq; immerito: plus enim queunt pecudes collo & pectore conari, quam cornibus. Atque hoc modo tota mole corporis, totoq; pondere nituntur: at illo, retractis & resupinis capitibus excruciantur, ægreq; terræ summam partem leui admodum uomere sauciant. Et ideo minoribus aratris moliuntur, qui non ualent altè perfossam noualium terram rescindere: quod cum sit, omnibus uirentibus plurimum confert: nam penitus aruis sulcatis maiore incremento segetum, arborumq; foetus grandescunt. Et in hoc igitur à Celso dissentio, qui reformidans impensam, quæ scilicet largior est in amplioribus armētis, censet exiguis uomeribus & dentalibus terrā subigere, quò minoris formæ bubus administrari id possit, ignorans plus esse reditus in ubertate frugum, quam impendij, si maiora merce-

mur armenta, præfertim in Italia, ubi arbutis atq; oleis
 consitus ager altius resolui ac subigi desiderat, ut et sum-
 mæ radices uitium, olearumq; uomeribus rescindantur:
 quæ si maneant, frugibus obsint, et inferiores penitus sub-
 acto solo facilius capiant humoris alimentum. Potest ta-
 men illa Celsi ratio Numidiæ, & Aegypto cõuenire, ubi
 plerunque arboribus uiduum solum frumentis seminatur.
 Atq; eiusmodi terrã pinguibus arenis putrem ueluti cinc-
 rem solutam, quamuis leuissimo dente moueri satis est. Bu-
 bulcum autem per proficissum ingredi oportet, alternisq;
 uersibus obliquum tenere aratrum, & alternis recto ple-
 noq; sulcare, sed ita necubi crudum solum, & immotum
 relinquat, quod agricolæ scannum uocant. Boues, cum
 ad arborem uenerint, fortiter retinere ac retardere, ne in
 radicem maiore nisu uomis impactus colla commoueat,
 ne ue aut cornu bos ad stipitem uehementius offendat,
 aut extremo iugo truncum delibet, ramumq; deplantet,
 uoce potius quam uerberibus terreat. Ultimaq; sint opus
 recusantibus remedia, plagæ. nunquam stimulo laceffit
 iuuenium, quod retrectantem, calcitrosumq; eum reddit,
 nonnunquam tamen admoneat flagello. Sed nec in media
 parte uersuræ consistat, detq; requiem in summa, ut spe-
 cessandi totum spatium bos agilius enitatur. Sulcum au-
 tem ducere longiorem, quàm pedum centumviginti, con-
 trarium pecori est, quoniã plus æquo fatigatur, ubi hunc
 modum excessit. Cum uentum erit ad uersuram, in priorẽ
 partem iugũ propellat, & boues inhibeat, ut colla eorum
 refrigescant, quæ celeriter conflagrant (nisi assidue refri-
 geretur) & ex eo tumor, ac deinde ulcera inuadunt. Nec
 minus dolabra, quàm uomere bubulcus utatur, & præfra-
 ctas stirpes, summasq; radices, quibus ager arbutis consi-
 tus

DE RE RVBICA. 231.
tus implicatur, omnes refodiat, ac persequatur.

Quæ cura adhibenda sit bubus ab opere
difiunctis. CAP. III.

Boues cum ab opere difiunxerit, substrictos cõfricet,
manibusq; comprimat dorsum, & pellem reuellat,
nec patiatur corpori adherere, quia id genus morbi ma-
ximè est armētis noxiū. Colla subigat, merumq; faucibus,
si aestuauerint, infundat. Satis autè est singulis binos sex-
tarios præbere: sed antè ad præsepia boues religari non
expedit, quàm sudare, atq; anhelare desierint: cum dein-
de tempestiuè potuerint uesci, non multum, nec uniuersum
cibum, sed partibus, & paulatim præbere conuenit.
Quem cum absumpserint, ad aquam duci oportet, sibiloq;
allectari, quò libentius bibant, tum demum reductos lar-
giori pabulo satiari. Haftenus de officio bubulci dixisse
abunde est. Sequitur, ut tempora quoque subigendi arui
præcipiamus.

Quo tempore campi arandi sint, &
quomodo. CAP. IIII.

Pingues campi, qui diutius continent aquam, pro-
sciendendi sunt anni tempore iam incalescente, cum
omneis herbas ediderint, neq; adhuc earum semina matu-
ruerint, sed tam frequentibus densisq; sulcis arandi sunt,
ut uix dignoscatur in utram partè uomer actus sit, quo-
niam sic omnes radices herbarum perruptæ necantur. Sed
& compluribus iterationibus sic resoluatur ueruaetum
in puluerem, ut, uel nullam, uel exiguam desideret occa-
sionem, cum seminauerimus. Nam ueteres Romani di-
xerunt malè subactum agrum, qui satis frugibus occan-
dus sit: cum porrò an rectè aretur, frequenter explorare
debet agricola. Nec tantum uisu, qui fallitur nonnunquã,
super

superfusa terra latentibus scammis, uerum etiam tactu, qui minus decipitur, cum solidi rigoris admota pertica transuersis sulcis inseritur: ea si equaliter, ac sine offensione penetrauit, manifestum est totum solum deinceps esse motum: sin autem subeunti durior aliqua pars obstitit,

hispani. barbe crudum ueruaetum esse demonstrat. Hoc cum saepius buco. libri calambulci fieri uident, non committunt scamna facere. Igitur uicini semper putur uliginosi campi proscindi debent post Idus mensis Aprilis. Quo tempore cum arati fuerint diebus interpositis circa solstitium, quod est nonum, uel octauum

Calendas Iulias, iteratos esse oportebit, ac deinde circa Septembris Calendas tertiatos. Cum id tempus ab aestiuo solstitio conuenit inter peritos rei rusticae non esse arandum, nisi si magnis, ut fit nonnunquam, ac subitaneis imbribus, quasi hybernis pluuijs terra permaduerit. Quod cum accidit, nihil prohibet, quo minus mese Iulio ueruaeta subigantur: sed quodcumque arabitur, obseruabimus, ne lutosus ager tractetur, ne ue exiguus nimbis semimadidus, quam terram rustici uariam cariosamq; appellant. Ea est cum post longas siccitates leuis pluuia superiorem partem glebarum madefecit, inferiore non attingit. Nam quae limosa uersantur arua, toto anno desinunt posse tractari, nec sunt habilia sementi, aut occationi, aut sationi. At rursus, quae uaria subacta sunt, continuo triennio sterilitate afficiuntur. Medium igitur temperamentum maxime sequamur in arandis agris, ut neq; succo careant, nec abundant uligine. Quippe nimius humor, ut dixi, limosos, lutososq; reddit: at quae siccitatibus aruerunt, expediri probe non possunt: nam uel respuitur duritia soli dens aratri, uel si qua parte penetrauit, non minute diffundit humum, sed uastos cespites couellit, quibus

bus obiacētibus impeditum aruum minus rectè potest iterari, quia ponderibus glebarū, sicut aliquibus obstantibus fundamētis uomis à sulco repellitur: quo euenit, ut in iteratione quoque scamna fiant, & boues iniquitate operis maxime multentur. Accedit huc, quòd omnis humus quāuis latissima, tamen inferiorem partem ieiuniorem habet, eamq; attrahunt excitatae maiores glebae. Quò euenit, ut infœcundior materia iuxta pinguiori segetem minus uberem reddat, tum etiam ratio rustici aggrauatur exiguo profectu operis. Iuxta enim fieri nequeunt, cū induruit ager. Itaque siccitatibus censeo quod iam profcisum est, iterare, pluuiamq; opperiri, quæ madefacta terra, facili nobis culturam præbeat. Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur: nam commodè profcinditur duabus, una iteratur, tertiatur dodrante, in lirā statim redigitur quadrante opere. Liras autem rustici uocant easdem porcas, cū sic aratum est, ut inter duos latius distantes sulcos medius cumulus siccam sedem frumentis præbeat. Colles pinguis soli peracta satione trimestri mense Martio, si uerò tepor cœli, siccitasq; regionis suadebit, Februario statim profcindendi sunt. Deinde de Aprili medio usq; in solstitium iterandi, tertiandiq; Septembri, circa æquinoctium ac totidem operis, quot uliginosi campi excolitur iugerum talis agri. Sed in arādo maxime est obseruandū, semper ut transuersus mons sulcetur. Nam hac ratione difficultas accliuatatis infringitur, laborq; pecudum, & hominum cōmodissime sic minuitur. Paulum tamen quotiescūq; iterabitur, modò in elatiora, modò in depressiora cliui obliquum agi sulcum oportebit, ut in utranque partem rescindamus, nec eodem uestigio terram molianur. Exilis ager planus, qui aquis abundat, primū arctur,

ultima

ultima in parte mensis Augusti. Subinde Septembri sit iteratus, paratusq; sementi circa æquinoctium. Expedi- tior autem labor eiusmodi solo est, eò quòd pauciores im- penduntur operæ, nam tres uni iugero sufficiunt. Item graciles cliui non sunt æstate arandi, sed circa Septēbres Calendas: quoniam si ante hoc tempus proscinditur, es- focta, & sine succo humus æstiuo sole perurit, nullasq; uirium reliquias habet. Itaq; optime inter Calendas, & Idus Septembris aratur, ac subinde iteratur, ut primis plu- uijs æquinoctialibus conseri possit: neque in lira, sed sub sulco talis ager seminandus est.

Exilis terra quomodo stercoretur. CAP. V.

Prius tamen, quam exilem terram iteremus, stercora- re conueniet, nam eo quasi pabulo gliscit. In cam- po rarius, in colle spissius, acerui stercoris instar quinque modiorum disponentur, atque in plano pedes interualli quoquo uersus octo, in cliuo duobus minus relinqui sat erit, sed id nobis decrescente luna fieri placet, nam ea res herbis liberat segetes. Iugerum autem desiderat, quod spissius stercoratur, uehes quatuor & uiginti, quod ra- rius, duodeuiginti. Disiectum deinde protinus finum in- arari, & obrui conuenit, ne solis halitu uires amittat, & ut permista humus prædicto alimento pinguescat. Itaque cum in agro disponentur acerui stercoris, non debet ma- ior modus eorum dissipari, quam quem bubulci eodem die possint obruere.

De generibus seminum. CAP. VI.

Quoniam semēti terram docuimus præparare, nunc seminum genera persequemur. Prima, et utilissima sunt hominibus frumenta, triticum, & semen adorcū. Tri- tici genera complura cognouimus. Verum ex his maxime serendum

serendum est, quod rob dicitur, quoniam & pondere, & nitore præstet. Secunda conditio est habenda siliginis, cuius species in pane præcipua pondere deficitur. Tertium erit trimestre, cuius usus agricolis gratissimus. Nam ubi propter aquas, aliam ue causam matura satio est ommissa, præsidium ab hoc petitur. Id genus est siliginis. Reliquæ tritici species, nisi si quos multiplex uarietas frugum, & inanis delectat gloria, superuacua sunt. Adorei autem plerunque uidimus in usu genera quatuor. Far, quod appellatur clusinum, candoris nitidi. Far, quod uocatur uennuculum rutilum, atq; alterum candidum, sed utrunque maioris ponderis, quam clusinum. Semen trimestre, quod dicitur halicastrum, idq; pondere, & bonitate est præcipuum. Sed hæc genera tritici, & adorei, propterea custodienda sunt agricolis, quòd rarò quisquam ager ita situs est, ut uno semine contenti esse possimus, interueniente parte aliqua uel uliginosa, uel arida. Triticum autem sicco loco melius coalescit. Adoreum minus infestatur humore.

De generibus leguminum. CAP. VII.

Leguminum genera cum sint complura, maximè grata, & in usu hominum uidentur, faba, lenticula, pisum, phasellus, cicer, cannabis, milium, panicum, sesama, lupinum, linum etiam, & ordeum, quia ex eo ptisana est. Item pabulorum optima sunt medica, & fœnum Græcū, nec manus uicia. Proxima deinde cicera, & eruum, & farago, quæ est ex ordeo: sed de his prius disseremus, quæ nostra causa seminantur, memores antiquissimi præcepti, quomnemur, ut locis frigidis nouissime, tepidis celerius, calidis ocysime seramus. Nunc autem proinde, ac si temperate regioni præcepta dabimus.

Quod sit seminandi tempus.

CAP. VIII.

d Placet

PLacet nostro poëtæ adorem, atque etiam triticum non antè seminare, quàm occiderint Vergiliæ, quod ipsum numeris sic edisserit:

At si triticeam in messem, robusta q̄; farræ
Exercebis humum, solis q̄; instabis aristas,
Antè tibi eorū Atlantides abscondantur.

Absconduntur autem altero & trigesimo die post autumnale æquinoctium, quod serè conficitur nono Calend. Octobris, propter quod intelligi debet tritici satio dierum sex & quadraginta ab occasu Vergiliarum, qui fit ante diem *ix*. Calend. Nouemb. ad Brumæ tempora. Sic enim seruant prudentes agricolæ, ut quindecim diebus prius, quàm conficiatur bruma, totidem q̄; post eam confectam neque arent, neque uitem, aut arborem putent. Nos quoque non ambigimus in agro temperato, & minimè humido sementem sic fieri debere. Cæterum locis uliginosis, atq; exilibus, aut frigidis, aut etiam opacis plerunq; citra Calendas Octobris seminare conuenire, dum sicca tellure licet, dum nubila pendent, ut prius conualescant radices frumentorum, quàm hybernis imbribus, aut gelicidijs, pruinis uel infestentur. Sed quamuis tempestiuè sementis confecta erit, cauebitur tamen, ut patenteis liras, crebros q̄; sulcos aquarios, quos nonnulli elices uocant, facianus, & omnem humorè in colliquias, atq; inde extra segetes deriuemus. Nec ignoro quosdam ueteres autores præcepisse, ne seminarentur agri, nisi cum terra pluuijs permaduisset. Quod ego, si tempestiuè competat, magis cōducere agricolæ non dubito. Sed si, quod euenit nonnunquam, seri sunt imbres, quamuis sitienti solo rectè semen committitur, id q̄; etiam in quibusdam prouincijs, ubi status cœli talis est, usurpatur. Nam quod sicco loco ingestum, & in-

occatum

occatum est, perinde ac si repositum in horreo non corrumpitur: atq; ubi uenit imber multorum dierum sementis uno die surgit. Tremellius quidē asseuerat, prius quā impleuerit, ab auibus, aut formicis sata edi, ubi aestiuis serenitatibus ager aret. Idq; etiam sēpius non experti, uerum adhuc esse comperimus. Magis aptè tamen in eiusmodi agris adorem, quā triticum seritur, quoniam folliculum, quo continetur, firmum & durabilem aduersus longioris temporis humorem habet.

Quot seminum modios iugerum
postulet, & medicinæ

seminum.

CAP. IX.

Iugerum agri pinguis plerunq; modios tritici quatuor, mediocris quinq; postulat: adorei modios nouem, si est letum solum, si mediocre, decem desiderat. Nam quamuis de mensura minus autoribus conuenit, hanc tamen uideri commodissimam docuit noster usus, quem si quis sequi recusat, utatur præceptis eorum, qui bene uberem campum in singula iugera tritici quinq;, & adorei octo modijs obserere præcipiunt. Atque hac portione mediocribus agris semina præbēda censent. Nobis ne istam quidem, quam prædiximus, mensuram semper placet seruari, quod eam uariat aut loci, aut temporis, aut coeli conditio. Loci, cum uel in campis, uel collibus frumentum seritur, atq; his uel pinguibus, uel mediocribus, uel macris. Temporis, cum autumno, aut etiam ingruente hyeme frumenta iacimus. Nam prima sementis rariius serere permittit, nouissima spissius postulat. Coeli, cum aut pluuium, aut siccum est. Nam illud idem quod prima sementis, hoc quoque ultima desiderat. Omne autem frumentum maximè campo patente, & ad solem prono, apricoque & soluto letatur. Collis enim quamuis

granum robustius aliquanto, minus tamen tritici reddit. Densa, cretosa que & uliginosa humus siliginem, & far adorem non incommodè alit. Ordecum nisi solutum, & siccum locum non patitur. Atque illa uicibus annorum requietum, agitatum que alternis, & quam latissimum uolunt aruum. Hoc nullam mediocritatem postulat: nam uel pinguisima, uel macerrima humo iaciatur, perit: illa post continuos imbres, si necessitas exigat, quamuis adhuc limoso & madente sole sparseris, iniuriam sustinent. Hoc si luto commiseris, emoritur. Siliginis autem, uel tritici, si mediocriter cretosus uliginosus ue ager est, etiam paulò plus, quam ut prius iam dixi, quinque modijs ad saturationem opus est. At si siccus, & resolutus locus, idemq; uel pinguis, uel exilis est, quatuor: quoniam & è contrario macer tantandem seminis poscit. Nam nisi rare conseritur, uanam, & minutam spicam facit. At ubi ex uno semine pluribus culmis fruticauit, etiam ex rara segete densam facit. Inter cetera quoque non ignorare debemus, quintam partem seminis amplius occupare agrum consitum arbusto, quam uacuum, & apertum. Atque adhuc de saturatione autumnali loquimur, hanc enim potissimam ducimus. Sed & est altera, cum cogit necessitas, trimestrem uocant agricolæ. Ea locis prægelidis ac uinosis, ubi æstas est humida, & sine uaporibus, rectè committitur. Ceteris admodum raro respondent, quam tamen ipsam celeriter, & utiq; ante æquinoctium uernum conueniet peragere. Si uerò locorum, & cæli conditio patietur, quantò maturius seuerimus, tantò commodius proueniet. Neque enim est ullum, sicut multi crediderunt, natura trimestre semen, quippe idem iactum autumnno melius respondet. Sed sunt nihilo minus quædam alijs potiora, quæ sustinent ueris tepores,

teporcs, ut siligo, & ordeum galaticum, & halicastrum, granum quæ fabæ marsicæ. Nam cætera robusta frumenta semper ante hyemem seri debent in regionibus temperatis. Solet autem salsam nonnunquam & amaram uliginem uomere terra, quæ quamuis natura iam sata manante noxio humore corrumpit, & locis glabrentibus sine ulla stirpe seminum areas reddit. Ea glabreta signis adhibitis notari conuenit, ut suo tempore uitij eiusmodi medeamur. Nam ubi uel uligo, uel aliqua pestis segetem enecat, ibi columbinum stercus, uel si id non est, folia cupressi conuenit spargi, & inarari. Sed antiquissimum est, omnem inde humorem, facto sulco, deducere, aliter uana erunt prædicta remedia. Nonnulli pelle hyænæ satoriam trimodiam uestiunt, atque ita ex ea, cum paulum immorata sunt semina iaciunt, non dubitantes prouentura, quæ sic sata sint. Quædam etiam subterraneæ pestes adultas segetes radicibus subsectis enecant. Id ne fiat, remedio est, aquæ mistus succus herbæ, quam rustici sedum appellant: nam hoc medicamine una nocte semina macerata iaciuntur. Quidam cucumeris anguinei humorè expressum, & eiusdem tritam radicem diluunt aqua, similiq; ratione madefacta semina terræ mandant. Alij hac eadem aqua uel amurca insulsa, cum cœpit infestari seges, perfundunt sulcos, & ita noxia animalia summouent. Illud deinceps præcipiendum habeo, ut demesibus segetibus iam in area futuro semini cõsulamus. Nam quod ait Celsus, ubi mediocris est fructus, optimã quamq; spicã legere oportet, separatimq; ex ea semen reponere: cum rursus ampliõr mesibus prouenerit, quidquid exeretur, capisterio expurgandum erit, & semper quod propter magnitudinẽ ac pondus in imo subsederit, ad semen reseruandum: nam id plurimum prodest,

quia quamuis celerius locis humidis, tamen etiam siccis frumenta degenerant, nisi cura talis adhibeatur. Neque enim dubium est, ex robusto semine posse fieri non robustum: quod uero protinus exile natum sit, nunquam robur accipere manifestum est. Ideoq; Vergilius cum & alia tum & hoc de seminibus præclare sic disseruit:

Vidi ego lecta diu, & multo spectata labore
 Degenerare tamen, ni uis humana quotannis
 Maxima quæque manu legeret. sic omnia fatis
 In peius ruere, ac retro sublapsa referri.

Granum autem rutilum si cum diffusum est, eundem colorem interiorem habet, integrum esse non dubitamus. Quod extrinsecus albidum, intus etiam conspicitur candidum, leue, ac uanum intelligi debet: nec nos tanquam optabilis agricolis fallat siligo. Nam hoc tritici uitium est, & quamuis candore præstet, pondere tamen uincitur. Verum in humido statu cæli recte prouenit, & ideo locis manantibus magis apta est. Nec tamen ea longè nobis, aut magna difficultate requirenda est. Nam omne triticum solo uliginoso post tertiam sationem conuertitur in siliginem. Proximus est his frumentis usus ordeï, quod rustici hexastichum, quidam etiam cantherinum appellant, quoniam & alia animalia, quæ ruri sunt, melius quàm triticum: & hominem salubrius quàm malum triticum pascit. Nec aliud in egenis rebus magis inopiam defendit. Seritur soluta, sicca que terra, & uel præualida uel exili, quia constat arua segetibus eius macescere: propter quod pinguisimo agro, cuius nimis uiribus noceri non possit, aut macro, cui nihil aliud committitur. Altero sulco seminari debet post æquinoctium media ferè sementi, si leto solo: si gracili, maturius. Iugerum quinque modij occupant

pabunt. Id' que ubi paulum maturuerit, festinantius, quam
 ullum aliud frumentum demetendum erit. Nam & fra-
 gili culmo, & nulla uestitum palea granum eius celeriter
 decidit, iisdem' que de causis facilius teritur, quam cætera.
 Sed cum eius messem susuleris, optimum est noualia pati
 anno cessare: si minus, stercore saturare, & omne uir-
 rus, quod adhuc inest terræ, propulsare. Alterum quoque
 genus ordei est, quod alij distichum, galaticum nonnulli
 uocant, ponderis, & candoris eximij, adeo ut tritico
 mistam egregia cibaria familie præbeat. Seritur quant
 pinguisimis, sed frigidis locis circa Martium mensent.
 Melius tamen respondet, si clementia hyemis permittit,
 cum seminatur circa Idus Ianuarias. Iugerum sex mo-
 dios postulat. Inter frumenta etiam panicum & milium
 ponenda sunt, quamuis iam leguminibus ea contribue-
 rim: nam multis regionibus cibarijs eorum coloni susti-
 nentur. Leuem, solutam' que humum desiderant. Nec in
 sabuloso solo, sed in arena quoque proueniunt, modo hu-
 mido cælo, uel riguo solo, nam siccum cretosum' que re-
 formidant. Ante uer feri non possunt, quoniam teporibus
 maximè letantur: ultima tamè parte Martij mensis cõmo-
 distimè terræ committuntur. Nec impensa graui satio-
 nem cultoris onerant, quippe sextarijs ferè quatuor iu-
 gerum implent. Frequentem tamen exigunt sarritio-
 nem, & runcationem, ut herbis liberentur. Ea cum spi-
 cas ediderunt, prius quam semina hient æstibus, manu car-
 puntur, & suspensa in sole cum assiccata fuerint, recõdu-
 tur, atq; ita reposita perennat diutius quam cætera. Panis
 ex milio conficitur, qui antè quam refrigescat, sine fasti-
 dio potest absumi. Panicum pinsitum, & euolutum firsu-
 re, sed & milium quoque pulcem, quauis inopia, maximè

cum lacte non fastidiendam præbet.

Quod solum cuiq; legumini
conueniat.

C A P. X.

Quoniam de frumentis abunde præcepimus, de leguminibus deinceps differamus. Lupini prima ratio est, quod & minimum operarum absument, & uilissime emuntur, & maxime ex ijs, quæ feruntur, iuuat agrum. Nam uineis iam emaciatis, & aruis optimum stercus præbet, ac uel effæcto solo prouenit, uel repositum in granario patitur æuum. Boues per hyemem coctum maceratumq; probè alit. Famem quoq; si sterilitas annonæ incessit hominibus, commodè propulsat. Spargitur statim ex area. Atque id solum omnium leguminum non desiderat requiem in horreo, siue Septembri mense ante æquinoctium, seu protinus à calendis Octobris crudis noualibus ingeras. Et qualitercunque obruas, sustinet coloni negligentiam. Teporem tamen autumnus desiderat, ut celeriter confirmetur. Nam si non ante hyemem conualuerit, frigoribus affligitur. Reliquum quod seminis superest, in tabulatum, quò fumus peruenit, optime reponis. quoniam si humor inuasit, uermes gignit, qui simulatq; oscilla lupinorum ederunt, reliqua pars enasci non potest. Id ut dixi, exilem amat terram, & rubricam præcipuè. Nam cretam reformidat, limosoq; non exit agro. Iugerum decem modij occupant. Ab hoc rectè phaselus terræ mandabitur, uel in ueruacto, uel melius pingui, & restibili agro. Nec amplius quatuor modijs iugerum obseritur. Similis quoque ratio est pisi, quod tamen facilem, & solutam terram desiderat, tepidumq; locum & cælum frequentis humoris. Eadem mensura iugerum, uel modio minus quàm phaselum, licet obserere primo tempore sementis ab

tis ab æquinoctio autumnali. Fabæ pinguisſimus locus,
 uel ſtercoratus deſtinatur, & ſi ueruaetum erit in ualle
 ſitum, quod à ſuperiore parte ſuccum accipit, prius tamen
 iaciemus ſemina, deinde proſcindemus terrã, proſciſſamq;
 in lirã reuocabimus, occabimusq;, quo altius largiore
 humo contegatur. Nam id plurimũ refert, ut radices ena-
 torum ſeminum penitus demerſæ ſint. Sint autem proxi-
 mæ meſſis, occupandum erit reſtibile, deſectis ſtramentis
 quatuor & uiginti uehes ſtercoris in iugerum diſpone-
 mus, diſſipabimusq;. Et ſimiliter cum ſemen crudo ſo-
 lo ingeſſerimus, inarabimus, improcatum que occabimus,
 quamuis ſint, qui negent locis frigidis oportere occari fá-
 bam, quia extantes glebæ à gelicidijs adhuc eam teneram
 uindicent, & aliquem teporem frigore laboranti præbe-
 ant. Sunt etiam qui putent in aruis hanc eandem uice ſter-
 coris fungi, quod ſic ego interpretor, ut exiſtimem nõ ſa-
 tionibus eius pingueſcere humum, ſed minus hanc quàm
 cætera ſemina uim terræ conſumere. Nam certum habeo
 frumentis utiliorem agrum eſſe, qui nihil, quàm qui iſtam
 ſiliquam proximo anno tulerit. Iugerum agri, ut Tre-
 mellio, quatuor, ut nobis uidetur, fabæ ſex occupant mo-
 dij, ſi ſolum pingue ſit: ſi mediocre paulò amplius. Ea que
 nec macrum, nec nebulofum locum patitur. Densa ta-
 men humo ſæpe commodè reſpondet. Media ſementi pars
 ſeri, & pars ultima debet, quæ ſeptimuncialis ſatio di-
 citur. Tempeſtiua frequentius, nonnunquam tamen ſe-
 ra, melior eſt. Poſt brumam parum rectè ſeritur, peſſimè
 uere, quamuis ſit etiam trimediſtris faba, quæ menſe Febru-
 ario ſeratur. quinta parte amplius, quàm matura, ſed exi-
 guas paleas, nec multam ſiliquam facit. Veteres itaq; ru-
 ſticos plerunque dicenteis audio, malle ſe matura fabalia
 d 5 quàm

quàm fructum trimestrem. Sed quocunque tempore anni feretur, opera danda erit, ut quantum destinauerimus in satione, tantum quintadecima luna, si tamen ea non transcurret eo die solis radios, quod Græci ἀπόλυσις uocant. Si minus, quartadecima utiq; adhuc crescente lumine spargatur, etiam si confestim totum semen operiri non poterit. Nihil enim nocebitur ei nocturnis roribus, alijs'ue ex causis, dum à pecore & auibus uindicetur. Priscis autem rusticis, nec minus Vergilio prius amurca, uel nitro macerari eam, & ita feri placuit:

Latior ut foetus siliquis fallacibus esset.

Et quamuis igni exiguo properata maderent.

Nos quoq; sic medicatam cōperimus, cum ad maturitatem perducta sit, minus à curculione infestari. Sed & illud quod deinceps dicturi sumus, experti præcipimus, silente luna fabam uellito ante lucē. Deinde cū in area exaruerit, confestim prius quàm luna incrementum capiat, excussam refrigeratamq; in granarium conferto. Sic condita à curculionibus erit innoxia. Maximeq; ex leguminibus ea, & sine iumentis teri, & sine uento purgari expeditissime sic poterit. Modicus fasciculorum numerus resolutus in extrema parte areae collocetur, quem per longissimum eius, mediumq; spatium tres uel quatuor homines promoueant pedibus, & baculis furcillis'ue contendant: deinde cum ad alteram partem aree peruenerint, in aceruum culmos regerant. Nam semina excussa in area iacebunt, superq; ea paulatim eodem modo reliqui fasciculi excutientur. Ac durissimæ quidem acus resectæ, separatæq; erunt à eudentibus: minuta uerò, quæ de siliquis cum faba resederunt, aliter secernentur. Nam cum aceruus paleis, granisq; mistus in unum fuerit coniectus, paulatim ex eo uentilabris per longius

longius spatium iactetur, quo facto, palea, quæ leuior est, citra decidet: faba, quæ longius emittetur, pura eò perueniet, quò uentilator eam iaculabitur. Lentem sementi media, crescenti luna usq; in duodecimam, solo tenui & resoluto, uel pingui & sicco maximè loco seri conuenit: nam in flore facìle luxuria & humore corrumpitur, quæ ut celeriter prodeat, & ingrandescat, antequam seratur, fimo arido permisceri debet, & cum ita quatuor, aut quinque diebus requiuerit, spargi. Sationes eius duas seruamus, alteram maturam per median sementim, seriore alteram mense Februario. Iugerum agri paulò plus quam modius occupat. Ea ne curculionibus absumatur (nam etiam dum est in siliqua, estur) curandum erit, ut cum ex trita sit, in aquam demittatur, & ab inani, quæ protinus innatat, separetur solida: tum in sole siccetur, & radice silphij trita cum aceto aspergatur, defriceturq; atque ita rursus in sole siccata, & mox refrigerata recondatur, si maior est modus, in horreo: si minor, in uasis olearijs, salsamentarijs que, quæ repleta cum confestim gypsata sint, quancumq; in usus prompserimus, integram lentem reperiemus. Potest tamen etiam citra istam medicationem cineri musta commodè seruari. Lini semen, nisi magnus est eius in ea regione quam colis prouentus, & pretium proeritat, serendum non est: agris enim præcipuè noxium est: itaq; pinguisimum locum, & modicè humidum poscit. Seritur à Calend. Octob. in ortum Aquila, qui est v i i. Idus Decemb. Iugerum agri octo modijs obseritur. Nonnullis placet macro solo quam spississimū semen eius committi, quo tenuè linum proueniat. Idem etiam si læto solo seratur mense Februario, x. modios in iugerum iaci oportere dicunt. Sesama, quæ rigantur maturius, quæ ca-

rent

rent humore, ab æquinoctio autumnali serenda sunt, in Idus Octob. putre solum, quod Campani pullum uocant, plerunq; desiderant: non deterius tamen etiam pinguis harenis, uel congestitia humo proueniunt: tantumq; seminis, quantum milium panicumq; interdum etiam duobus sextarijs amplius in iugerum spargitur. Sed hoc quidem semen Ciliciæ Syriaeq; regionibus ipse uidi mense Iunio Iulioq; conseri, & per autumnum cum permaturuerit, tolli. Cicerula quæ piso est similis, mense Ianuario, aut Febuario serri debet leto loco, cælo humido. Quibusdam tamen Italiæ locis ante Calend. Nouemb. seritur. Tres modij iugerum implent. Nec ullum legumen minus agro nocet, sed raro respondet, quoniam nec siccitates, nec austros in flore sustinet, quæ utraq; incommoda ferè eo tempore anni sunt quo deflorescit. Cicer quod arietinum uocatur, itemq; alterius generis quod punicum, serri mense Martio toto potest, cælo humido, loco quam latissimo. Nam etiã id terram ledit: atq; ideo improbatum à callidioribus agricolis, quod tamen si serri debeat, pridie macerandum erit, ut celerius enascatur. Iugero modij tres abũde sunt. Cãnabis solum pingue stercoratumq;, & riguum, uel planum, atq; humidum, & altè subactum, deposcit. In quadratum pedem seruntur grana sex eius seminis Arcturo exoriente, quod est ultimo mense Febuario circa sextum aut quintum Calend. Mart. Nec tamen usq; in æquinoctium uerum, si sit pluuius cæli status, improbè seretur. Ab his leguminibus ratio est habenda naporum raporumq;, nam utraque rusticos implent. Magis tamen utilia rapa sunt, quia & maiore incremento proueniunt, & nõ hominem solum, uerum etiam boues pascunt, præcipuè in Gallia, ubi hyberna cibaria prædictis pecudibus id olus præbet. So-

lum putre, & solutum res utraq; desiderat, nec densa nascitur humo. Sed rapa campis & locis humidis lætantur. Napus deuexam amat, & siccā, tenuiq; propiorem terram. Itaque glareosis, sabulosisq; aruis melior exit, lociq; proprietates utriusque semen commutat. Namq; in alio solo rapa biennio sata conuertuntur in napum, in alio napus raporum accipit speciem. Riguis locis utrunque rectè ab solstitio feritur, siccis ultima parte mensis Augusti, uel prima Septembris. Subactum solum pluribus iterationibus aratri uel rastri, largoq; stercore satiatum postulāt. Nam id plurimum refert, nō solum quòd melius ea proueniunt, sed quòd etiam post fructum eorum sic tractatum solum segetes opimas facit. Iugerum agri non amplius quatuor sextarijs raporū seminis obserendum est, quarta parte amplius napsis spargendum, quia non in uentrem latefcunt, sed tenuem radicem deorsum agunt. Atque hæc hominum causa serenda censemus, illa deinde pecudum.

De genere pabulorum, & de medica, uicia,
farragine, auena, fœno græco,
eruo, & cicera. CAP. XI.

Pabulorum genera complura, sicut medicam, & uiciam, farraginem quoque ordeaceam, & auenam, fœnum græcum, nec minus eruum, & cicera. Nam cætera neque enumerare, ac minus serere dignamur, excepta tamen cythiso, de qua dicemus in ijs libris, quos de generibus surculorū conscripsimus. Sed ex ijs, quæ placent, eximia est herba medica, quòd cum semel feritur, decem annis durat: quòd per annum, deinde rectè quater, interdum etiam sexies demetitur, quòd agrum stercoreat, quòd omne emaciatum armentum ex ea pinguescit, quòd a gro-tanti pecori remedium est, quòd iugerum eius toto anno
tribus

tribus equis abunde sufficit. Seritur, ut deinceps præcipie-
 mus. Locum in quo medicam proximo uerè saturus es,
 proscindito circa Calendas Octobris, & eum tota hyeme
 putrescere finito. Deinde Calendis Februarijs diligen-
 ter iterato, & lapides omnes egerito, glebasq; effringi-
 to. Postea circa Martium mensem tertiato, & occato.
 Cum sic terram subegeris, in morem horti areas latas pe-
 dum denum, longas pedum quinquagenum facito, ut per
 semitas aqua ministrari possit. Aditusque utraque parte
 runcantibus pateat: deinde uetus stercus inijcito, atque
 ita mense ultimo Aprilis serito tantum, quantum ut singu-
 li cyathi seminis locum occupent decem pedum longum,
 & quinque latum: quod ubi feceris, ligneis rastris, id enim
 multum cõfert, statim iacta semina obruantur, nam celer-
 rimè sole aduruntur. Post sationem ferro tangi locus non
 debet. Atq; ut dixi, ligneis rastris sarriendus, & identidè
 runcandus est, ne alterius generis herba inualidam medi-
 cam perimat. Tardius messem primam eius facere oport-
 tebit, cum iam seminum aliquam partem eiecerit. Postea-
 quam uoles teneram, cum profiluerit, deseces licet, & iu-
 mentis præbeas. Sed inter initia parcus, dum cõsuscant,
 ne nouitas pabuli noceat. Inflat enim, & multum creat
 sanguinem. Cum secuueris autem, sæpius eam rigato. Pau-
 cos deinde post dies, ut coeperit fruticare, omneis alte-
 rius generis herbas eruncato. Sic culta, sexies in anno de-
 meti poterit, & permanebit annis decem. Vicie autem
 duæ sationes sunt. Prima, quam pabuli causa circa æqui-
 noctium autumnale serimus, septem modios eius in unum
 iugerum. Secunda, qua sex modios mense Ianuario, uel
 etiam serius iacimus semini progenerando. Vtraque satio
 potest cruda terra fieri, sed melius proscissa, idque genus
 præcipuè

præcipue non amat rores, cum feritur. Itaque post secundam diei horam, uel tertiam spargendum est, cum iam omnis humor sole uento ue deterfus est: neque amplius proijci debet, quam quod eodem die possit operiri. Nam si nox incessit, quantulocunq; humore prius, quam obrudatur, corrumpitur. Obseruandum erit, ne ante quintam & uigesimam lunam terræ mandetur. Aliter satæ ferè linacem nocere comperimus. Farraginem in restibili sterco-
 ratissimo loco, & altero sulco serere conuenit. Ea sit optima cum cantherini ordeï decem modijs iugerum obseritur circa æquinoctium autumnale, sed impendentibus pluuijs, ut consista, rigata que imbribus celeriter prodeat, & confirmetur ante hyemis uiolentiam. Nam frigoribus cum alia pabula defecerunt, ea bubus cæterisq; pecudibus optimè desecta præbetur, & si depascere sæpius uoles, usq; in mensem Maium sufficit. Quòd si etiam semen uoles ex ea percipere, à Calend. Martijs pecora depellenda, & ab omni noxa defendenda est, ut sit idonea frugibus. Similis satio auenæ, quæ autumnò sata, partim ceditur in foenum, uel pabulum, dum adhuc uiret, partim semini custoditur. Foenum Græcum, quod siliquam uocant rustici, duo tempora sationum habet, quorum alterum est Septembris mensis (cum pabuli causa feritur) iisdem diebus quibus uicia circa æquinoctium: alterum autem mensis Ianuarij ultimo, uel primo Februarij, cum in messem seminatur: sed hac ratione iugerum sex modijs, illa septem occupamus: utraque cruda terra non incommodè fit: datur que opera, ut spissè aretur, nec tamen altè: nam si plus quatuor digitis adobrutū est, semen eius non facillè prodiit: propter quod nonnulli prius, quam serant, minimis aratris proscindunt, atque ita iaciunt semina, & sarcu-
 lis ad

lis adobruunt. Eruum autem letatur loco macro, nec humido, quia luxuria plerunque corrumpitur. Potest & autumno feri, nec minus post brumam Ianuarij parte nouissima, uel toto Februario, dum ante Calendas Martias: quem mensem uniuersum negant agricolæ huic legumini conuenire, quòd eo tempore satum pecori sit noxium, & præcipue bubus, quos pabulo suo cerebrofos reddat. quinque modijs iugerum obseritur. Cicera bubus erui loco, fresca datur in Hispania bætica, quæ cum suspensa mola diuisa est, paulum aqua maceratur, dum lentescat. Atque ita musta paleis subtritis pecori præbetur. Sed erui duodecim libræ satisfaciunt uni iugo, cicerae sexdecim: eadem hominibus non inutilis, neque iniucunda est. Sapore certe nihilo differt à cicerula, colore tantum discernitur: nam est obsoletior, & nigro propior: feritur primo uel altero sulco, mense Martio, ita ut postulat soli letitia: quòd eadem quatuor modijs, nonnunquam & tribus, interdum etiam duobus ac semodio iugerum occupat.

Quemadmodum, & quot operis unumquodq;
legumen colatur.

CAP. XII.

QVoniam quando quidq; serendum sit persecuti sumus, nunc quemadmodum quotq; operis singula eorum, quæ retulimus colenda sint, demonstrabimus. Peracta sementi, sequens cura est sarritionis, de qua non conuenit inter autores. Quidam negant eam quicquam proficere, quòd frumenti radices sarculo detegantur, aliquæ etiam succidantur, ac si frigora inceserint, post sarritionem gelu frumenta enesentur. Satius autem esse ea tempestiue runcari & purgari. Pluribus tamen sarriri placet, sed neque eodem modo, neque iisdem temporibus usquequaq; fieri. Nam in agris siccis & apricis, simulac pri-

miu

mum sarritionem pati queant segetes, debere eas per-
 mota terra adobruui, ut fruticare possint: quod ipsum ante
 hyemem fieri oportere, deinde post hyemem iterari. In lo-
 cis autem frigidis, & palustribus plerunq; transacta hyc-
 me sarriri, nec adobruui, sed plana sarritione terram per-
 moueri. Multis tamen nos regionibus aptam esse hyema-
 lem sarritionem comperimus, duntaxat ubi & siccitas cœ-
 li, & tepores permittunt. Sed nec istud ubique fieri cen-
 semus, uerum incolarum consuetudine uti: sunt enim re-
 gionum propria munera, sicut Aegypti & Africæ, qui-
 bus agricola post sementem, ante messem segetem non at-
 tingit, quoniam cœli conditio, & terræ bonitas ea est, ut
 uix ulla herba exeat, nisi ex semine iacto, siue quia rari
 sunt imbres, seu quia qualitas humi sic se cultoribus præ-
 bet. In ijs autem locis, ubi desideratur sarritio, non antè
 sunt attingendæ segetes, etiam si cœli status permittit,
 quam cum sata sulcos cõtexerint. Triticumq; & adorcum
 cum quatuor fibras habere cœperint, ordeum cum quin-
 que, faba & cætera legumina cum quatuor digitis à ter-
 ra extiterit, rectè sarrientur. Excepto tamen lupino,
 cuius semini contraria est sarritio, quoniam unam radi-
 cem habet, quæ siue ferro succisa est, seu uulnerata, totus
 frutex emoritur. Quod etiam si non fieret, superuacuis
 tamen esset cultus, cum sola hæc res aded non infestetur
 herbis, ut ipsa herbas perimat. At aliæ segetes uel quæ
 humidæ moueri possunt, melius tamen sicca sarruntur,
 quoniam sic tractatæ non infestantur rubigine, hordeum
 uerò nisi siccissimum tangi non debet. Fabam multi ne
 sarrendam quidem putant, quòd & manibus, cum matu-
 ruerit, ducta secernatur à cætera runcatione, & interna-
 tæ herbæ fœno reseruentur. Cuius opinionis etiam Cor-

COLVMELLA
nelius Celsus est, qui inter ceteras dotes leguminis hanc quoque enumerat, quod sublata faba scenum ex eodem loco secari posse dicat. Sed mihi uidetur pessimi agricolae, committere, ut satis herba proueniat. Frugibus enim plurimum detrahitur, si relinquatur runcatio. Neque enim est rustici prudentis magis pabulis studere pecudum, quam cibis hominum, cum praesertim liceat illa quoque cultu pratorum consequi: adeoque fabam sarrindam censeo, ut existimem debere ter sarriri, nam sic cultam comperimus non solum multiplicare fructum, sed exiguam portionem in ualuulis habere. Fresaque eius et expurgata modium penes tam plenum esse, quam integrae, cum uix minuatur mensura detrahitis putaminibus. Atque in totum, sicut ante iam diximus, hyberna sarritio plurimum iuuat diebus serenis, ac siccis post brumam confectam mense Ianuario, si gelicidia non sint. Ea porro sic debet fieri, ne radices satorum ledantur, et ut potius adobruantur, cumulisque exaggerentur, ut latius se frutex humi diffundat. Id prima sarritione fecisse proderit, secunda oberit, quia cum pullulare desit frumentum, putrescit si adobrutum est. Nihil itaque amplius in iteratione, quam remoliri terra debet aequaliter: eamque transacto aequinoctio uerno statim peragi oportet intra dies uiginti ante, quam seges in articulum eat, quoniam serius sarrita corrumpitur insequentibus aestiuis siccitatibus, et caloribus. Subiungenda deinde est sarritioni runcatio, curandumque ne florentem segetem tangamus, sed aut antea, aut mox cum defloruerit. Omne autem frumentum, et hordeum, quicquid denique non duplici semine est, spicam a tertio ad quartum nodum emittit, et cum totam edidit, octo diebus deflorescit, ac deinde grandescit diebus quadraginta, quibus post florem ad maturitatem deuenit. Rur-

sus quæ duplici semine sunt, ut faba, pisum, lenticula, diebus x l. florent, simulq; grandescunt.

Pro modo cuiusq; agri quot operæ
designentur. CAP. XIII.

ET ut iam percenseamus quot operis in aream perducantur ea, quæ terræ credidimus. Tritici modij quatuor, uel quinq;, bubulcorum operas occupant quatuor, occatoris unam, sarritoris duas primū, & unā cum iterum sarriuntur, runcatoris unam, messoris unam & dimidiam: in totum summa operarum decem & dimidia. Siliginis modij quinq;, totidē operas desiderant. Sesami modij nouem, uel decem, totidem operas quot tritici modij quinq; postulant. Hordei modij quinq; bubulci operas tres exigunt, occatoriam unam, sarritoriā unam & dimidiā, messoriam unam. Summa operarum sex & dimidia. Fabe modij quatuor, uel sex, in ueruacto duas operas bubulcorum detinent, at in restibili unam. Occantur sesquiopera, sarriuntur sesquiopera, iterum sarriuntur una opera, & tertio una, metuntur una. Summa fit operarum octo, uel septem. Viciæ modij sex, uel septē, in ueruacto bubulcorum duas operas uolunt, in restibili unam: item, occantur una opera, metuntur una. Summa fit operarum quatuor uel trium. Erui modij quinque totidem operis conferuntur, occantur una: item singulis sarriuntur, runcantur, metunturq;: cuncta sex operas occupant. Siliquæ modij sex, uel septem totidem operis obruuntur, metuntur una. Phaseoli modij quatuor obruuntur totidem operis, occantur una, metuntur una. Cicera, uel cicercula modij quatuor, operas bubulcorum tres postulant, occantur opera una, runcantur una, uelluntur una. Summa fit sex operarum. Lentis sesquimodius totidē operas desiderat, occatur

una, sarritur duabus, rucatur una, uellitur una. Summa fit
 operarū octo. Lupini modij decē, obruuntur una, occantur
 una, metuntur una. Milij sextarij quatuor, totidemq; pani-
 ci, bubulcorū operas occupāt quatuor, occantur operis tri-
 bus, sarruntur tribus: quot operis carpantur incertū est. Ci-
 ceris modij tres, operis totidē seminatur, occantur duabus,
 sarruntur una, runcantur una, uelluntur tribus. Summa fit
 decē operarū. Lini decē modij, uel octo, quatuor iugis cō-
 seruntur, occantur operis tribus, runcantur una, uelluntur tri-
 bus. Sūma fit undecim operarū. Sesami sextarij sex, tribus
 iugis à profcissione coluntur, occantur operis quatuor, sar-
 riuntur quatuor, & sarruntur iterū duabus, metuntur dua-
 bus. Summa fit operarū quindecim. Cannabis feritur, ut
 supra docuimus: sed incertū est quantā impēsam, curamq;
 desideret. At medica obruitur non aratro, sed ut dixi, li-
 gneis rastellis. Iugerum agri eius occantur duabus, sarritur
 una, metitur una. Hac consummatione operarum col-
 ligitur posse agrum ducentorum iugerum subigi duobus
 iugis boum, totidemq; bubulcis, & sex mediastrinis, si ta-
 men uacet arboribus: at si sit arbustum, eundem modum
 Sacerna tribus hominibus adiectis asseuerat probè satis
 excoli: quæ nos ratio docet sufficere posse iugū boum tri-
 tici centū uiginti quinque modijs totidemq; leguminum, ut
 sit in assem autumnalis satio modiorum ducentorū quin-
 quaginta: & post hanc nihilominus conserat trimestrium
 modios quinque & septuaginta. Hoc deinde sic probatur.
 Semina, quæ quarto sulco seruntur in iugeribus uiginti-
 quinque, desiderāt bubulcorū operas cxxv. Nā profcindi-
 tur is agri modus, quāuis durissimū, quinquaginta operis,
 iteratur quinque & uiginti, tertiatur & conseritur x l.
 Cætera legumina occupāt operas lxx. id est menses duos.

Pluuiales

Pluuiiales quoq; & feriarum computantur, quibus nõ aratur, dies quinq; & XL. item peracta sementi, quibus requiescunt, dies xxx. Sic in asse fiunt octo menses, et dies x. Superfunt tamẽ de anno tres reliqui menses, et dies v. & xx. quos absumamus aut in satione trimestriũ, aut in uenturis foeni, et pabulorũ, et stercorũ, aliorumq; utensiliũ.

Quæ legumina aruis noceant, quæq;
profunt. CAP. XIII.

Sed ex ijs, quæ retuli, seminibus, idem Sacerna putat Salijs stercorari & iuuari agros, alijs rursus peruri, & emaciari. Stercorari lupino, faba, uicia, eruo, lente, cicercu la, piso. De lupino nihil dubito, atq; etiã depabulari uicia, si tamẽ eã uiridẽ defectã cõfestim aratrũ subsequatur, & quod falx reliquerit prius quã inarescat, uomis rescindat, atq; obruat: id enim cedit pro stercore: nam si radices eius defecto pabulo relictae inaruerint, succũ omnem solo auferret, uimq; terræ absument. Quod etiam in faba, cæterisq; leguminibus, quibus terra gliscere uidetur, uerisimile est accidere, ut nisi protinus sublata messe eorũ rescindatur, nihil ijs segetibus, quæ deinceps in eo loco seminari debent, profuturum sit. Ac de ijs quoq; leguminibus, quæ uelluntur, Tremellius obesse maximè ait solo uirus ciceris, & lini: alterum quia fit salsa, alterum quia sit feruidæ naturæ, quod etiã Vergilius significat dicendo,

Vrit enim lini campum seges, urit auenæ,

Vrunt letheo persusa papauera somno.

Neq; enim dubiũ, quin & ijs seminibus infestetur ager, sicut etiã milio, et panico. Sed omni solo, quod prædictorum leguminum segetibus fatiscit, una præsens medicina est, ut stercore adiuues, & absumptas uires hoc uelut pabulo refouens. Nec tantũ propter semina, quæ sulcis aratri

committuntur, uerum etiam propter arbores, ac uirgulta, quæ maiorem in modum latantur eiusmodi alimento. Quare si est, ut uideatur agricolis utilissimum, diligentius de eo dicendum existimo cum priscais autoribus, quamuis non omissa res, leui tamen admodum cura sit prodita.

De generibus stercoreis.

CAP. XV.

TRIA igitur stercoreis genera sunt præcipua, quod ex auibus, quod ex hominibus, quod ex pecudibus consistit. Auium primum habetur, quod ex columbarijs egeritur. Deinde quod gallinæ, ceteræque uolucres edunt, exceptis tamen palustribus, aut nantibus, ut anatis & anseris: nam id noxium quoque est. Maxime tamen columbinum probamus, quod modice sparsum terram fermentare cõperimus. Secundum deinde quod homines faciunt, si et alijs uillæ purgamentis immisceatur, quonia per se naturæ est feruentioris, & idcirco terram perurit. Aptior est tamen surculis hominis urina, quam sex mensibus passus fueris ueterascere, si uitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat: nec solum ea res maiorem facit prouentum, sed etiam saporem, & odorem uini, pomorumque reddit meliorem. Potest & uetus amurca, quæ salem non habet, permixta huic commodè frugiferas arbores, & præcipuè oleas rigare. Nam per se quoque adhibita multum iuuat. Sed usus utriusque maxime per hyemem est: & adhuc uere ante æstiuos uapores, dum etiam uites, & arbores ablaqueatæ sunt. Tertium locum obtinet pecudum sterco, atque in eo quoque discrimen est, nam optimum existimatur, quod asinus facit, quoniam id animal lentissime mandit, ideoque facilius concoquit, & bene cõfectum, atque idoneum protinus aruo summum reddit. Post hæc quæ diximus, ouillum, & ab hoc caprinum est, mox cæterorum iumentorum, armentorumque.

Deterræ

Deterrimum ex omnibus suillum habetur. Quinetiam sa-
 tis profuit cineris usus & fauilla. Frutex uero lupini suc-
 cisus optimi stercoris uim præbet. Nec ignoro quoddam
 esse ruris genus, in quo neque pecora neque auis haberi
 possint, attamen inertis est rustici eo quoque loco defici
 stercore. Licet enim quamlibet frondem, licet è uepribus
 compitisq; congesta colligere. Licet filicem sine iniuria
 uicini, etiam cum officio decidere, & permiscere cum pur-
 gamentis cortis. Licet depressa fossa, qualem stercore re-
 ponendo primo uolumine fieri præcipimus, cinerem, cœ-
 numq; cloacarum, & culmos, ceteraq; quæ eueruntur, in
 unum congerere, sed eodem medio loco robustam mate-
 riam desigere conuenit: nãq; ea res serpentum noxam la-
 tere in stercore prohibet. Hæc ubi uiduus pecudibus ager,
 nam ubi greges quadrupedum uersantur, quædam quoti-
 die, ut culina, & caseale, quædam pluuijs diebus, ut bubu-
 lia, & ouilia debent emundari. At si tantum frumentarius
 ager est, nihil refert genera stercoris separari, sin autem
 surculo, & segetibus, atq; etiam pratis fundus est dispo-
 situs, generatim quoque reponendum est, sicut caprarum
 & auium. Reliqua deinde in prædictum locum cõcauum
 congerenda, & assiduo humore satienda sunt, ut herba-
 rum semina culmis, ceterisq; rebus immista putrescât. Aë-
 stiuis deinde mensibus non aliter, ac si repastines, totum
 sterquilinum rastris permisceri oportet, quo facilius pu-
 trescat, & sit aruis idoneu. Parum autem diligentes exi-
 stimo esse agricolas, apud quos minores singulæ pecudes
 tricenis diebus minus quàm singulas, iteq; maiores denas
 uehes stercoris efficiunt, totidemq; singuli homines, qui
 non solum ea purgamenta quæ ipsi corporibus edunt, sed
 & quæ colluies cortis & ædificij quotidie gignit, con-

trahere & cōgerere possunt. Illud quoq; præcipiendū ha-
beo, stercus omne quod tempestiuè repositū anno requie-
uerit, segetibus esse maximè utile. Nam & uires adhuc so-
lidas habet, & herbas non creat. Quanto autem uetustius
sit, minus prodesse, quoniam minus ualeat. Itaque pratis
quàm recentissimum debere iniici, quòd plus herbarum
progeneret: idq; mense Februario luna crescente fieri
oportere: nam ea quoq; res aliquātum fœni fructum ad-
iuuat. De cætero usus stercoris qualis in quaq; re debeat
esse, tum dicemus, cum singula persequemur.

Quibus temporibus agri stercoran-
di sunt.

C A P. X V I.

INterim qui frumentis arua præparare uolet, si autūno
sementē facturus est, mense Septembri, si uere, qualibet
parte hyemis modicos acruos luna decrescēte disponat,
ita ut plani loci iugerū duodeuiginti, cliuosi quatuor &
uiginti uehes stercoris teneāt: &, ut paulò prius dixi, nō
antea dissipet eumulos, quàm erit saturus. Si tamen aliqua
causa tempestiuā stercorationē facere prohibuerit, secūda
ratio est, antè quàm sarrias more seminantis ex auarijs
puluerem stercoris per segetem spargere. Si & is nō erit,
caprinū manu iacere, atq; ita terram sarculis permiscere,
ea res letas segetes reddit. Nec ignorare colonos oportet,
sicuti refrigerescere agrū, qui nō stercoretur, ita peruri
si nimum stercoretur, magisq; conducere agricolæ, fre-
quēter id potius, quàm immodicè facere. Nec dubiū, quin
aquosus ager maiorem eius copiam, siccus minorem desi-
deret. Alter quòd asidius humoribus rigens hoc adhibito
regelatur. Alter quòd per se tepens siccitatibus, hoc assum-
pto largiore torretur, propter quod nec deesse ei talē ma-
teriā, nec superesse oportet. Si tamen nullū genus stercoris
supp

suppetet, ei multum proderit fecisse, quod M. Columellam patrum meum doctissimum & diligentissimum agricolam saepenumero usurpasse memoria repeto, ut sabulosis locis cretam ingereret: cretae ac nimium densis, sabulum: atq; ita non solum segetes laetas excitaret, uerum etiā pulcher- rimas uineas efficieret. Nam idem negabat stercus uitibus ingerendum, quod saporem uini corrūperet: melioremq; censebat esse materiā uindemijs exuberādis, congestitiā, uel de uepribus, uel deniq; aliam quamlibet arcessitam, & aduectā humū. Iam uero, ut ego reor, si deficiatur omni- bus rebus agricola, lupini certē expeditissimū praesidium non deesse, quod cum exili loco circa Idus Septēbris spar- serit, & inarauerit, idq; tēpestiuē uomere uel ligone suc- ciderit, uim optimae stercorationis exhibebit. Succidi au- tem lupinū sabulosis locis oportet, cū secundū florem: ru- bricosis, cū tertiū egerit. Illic dum tenerū est conuertitur, ut celeriter ipsum putrescat, permisceaturq; gracili solo: hic iā robustius, quod solidiores glebas diutius sustineat, & suspendat, ut ex solibus aestius uaporatae resoluantur.

Quēadmodū ex aruo prata fiāt. CAP. XVII.

AT que haec arator exequi poterit, si non solum, qua- retuli genera pabulorum, prouiderit, uerum etiam co- piam foeni, quod melius armenta tueatur, sine quibus terrā commodē moliri difficile est: & ideo necessarius ei cultus est etiā prati, cui ueteres Romani primas in agricolatio- ne tribuerūt. Nomen quoq; indiderunt ab eo, quod pro- tinus esset paratum, nec magnū laborem desideraret. M. quidem Porcius & illa cōmemorauit, quod nec tempesta- tibus affligeretur, ut aliæ partes ruris, minimiq; sumptus egens, per omneis annos praerberet redditū: neq; eum sim- plicem, cum etiam in pabulo non minus redderet, quam

C O L U M E L L A E

in fœno. Eius igitur animaduertimus duo genera, quorū alterum est siccanum, alterum riguum. Lato pinguiq; campo non desideratur influens riuus, meliusq; habetur fœnum, quod suapte natura succoso gignitur solo, quā quod irrigatū aquis elicitur, quæ tamen sunt necessariae, si macies terræ postulat. Nam & in densa & resoluta humo quamuis exili, pratium fieri potest, cum facultas irrigandi datur. Ac nec campus concaua positionis esse, neq; collis prærupti debet: ille ne collectam diutius contineat aquam: hic ne statim præcipitem fundat. Potest tamen mediocriter accliuus, si aut pinguis est aut riuus ager, pratium fieri. At planicies maximè talis probatur, quæ exiguè prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari: aut si quis eam superuenit humor, lentè prorepat. Itaque si palus in aliqua parte subsidens stagnat, sulcis deriuanda est. Quippe aquarum abundantia atque penuria graminibus æquè est exitio.

Quemadmodū facta prata colantur. CAP. XVIII.

Cultus autem pratorū magis cura, quā laboris est. Primum ne stirpes aut spinas ualidiorisq; incrementi herbas inesse patiamur: atque alias ante hyemem, & per autumnū extirpemus, ut rubos, uirgulta, iuncos: alias per uer euellamus: ut intuba, ac solstitialis spinas: ac neque suem uelimus impasci, quoniā rostro suffodiat, & cespites excitet, neq; pecora maiora, nisi cum siccissimū solum est, quoniam demergunt ungulas, & atterunt, scinduntq; radices herbarū. Tum deinde macriora, & pendula loca mense Februario luna crescēte fimo iuuāda sunt. Omnesq; lapides, & si qua obiacēt falcibus obnoxia colligi debēt, ac longius exportari, summittiq; pro natura locorum, aut temporis, aut serius. Sunt etiam quædam prata situ uetustatis

statis obducta ueteri uel crasso musco, quibus mederi so-
 lent agricolæ seminibus de tabulato superiectis, uel inge-
 sto stercore, quorū neutrum tantum prodest, quantum si ci-
 ncrem sæpius ingeras, ea res muscum enecat. At tamē pi-
 griora sunt ista remedia, cum sit efficacissimū de integro
 locum exarare. Sed hoc si prætā cœpimus, facere debemus:
 sin autē noua fuerint instituenda, uel antiqua renouanda
 (nam multa sunt, ut dixi, quæ negligentia exolescant, &
 fiant sterilia) ea expedit interdū etiā frumētī caussa exa-
 rare, quia talis ager post lōgā desidiā letas segetes affert.
 Igitur eum locum, quē prætā destinauerimus, æstate pro-
 scissum, subactumq; sæpius per autumnum rapis, uel na-
 pis, uel etiam faba cōseremus: insequēte deinde anno, fru-
 mento: tertio diligēter arabimus, omnesq; ualidiores her-
 bas, & rubos, & arbores, quæ interueniunt radicitus ex-
 tirpabimus: nisi, si fructus arbusi id facere nos prohibue-
 rit: deinde uiciam permistam seminibus sceni seremus, tum
 glebas sarculis resoluemus, & inducta crate coequabi-
 mus, grumosq; , quos ad uersurā plerunq; tractæ faciunt
 crates, dissipabimus ita, ut necubi ferramentum scenifecæ
 possit offendere. Sed eam uiciā nō cōuenit antè defecare,
 quam permaturuerit, & aliqua semina subiacēti solo iece-
 rit. Tum scenifecā messorē oportet inducere, & defecatam
 herbam religare, & exportare, deinde locū rigare, si fue-
 rit facultas aquæ, si tamen terra densior est, nam in reso-
 luta humo non expedit inducere maiore uim riuorū, prius
 quam cōspissatum, & herbis colligatum sit solum, quoniā
 impetus aquarū proluit terram, nudatisq; radicibus gra-
 mina nō patitur coalescere, ppter quod nec pecora qui-
 dem oportet teneris adhuc & subsidētibus prætis immi-
 tere, sed quoties herba prosiluerit falcibus defecare. Nam
 pecudes

pecudes, ut antè iam dixi, molli solo infigūt ungu-
las, atq; interruptas nō sinunt herbarū radices serpere, & cōden-
sare. altero tamē anno minora pecora post fœnificia per-
mitteremus admitti, si modò siccitas, & cōditio loci patie-
tur. Tertio deinde cum pratū solidius, ac durius erit, pote-
rit etiā maiores recipere pecudes: sed in totū curandū est,
ut secundū Fauonij exortum, mense Februario, circa Idus
immittis seminibus fœni, macriora loca, & utiq; celsiora
stercorētur: nā editior cliuus præbet etiā subiectis alimē-
tum, cum superueniēs imber, aut manu riuus perductus,
succū stercoris in inferiore partem secum trahit: atq; ideo
ferè prudentes agricole etiā in aratis collem magis, quàm
uallem stercorant, quoniam, ut dixi, pluuia semper omnē
pinguiorem materiam in ima deducunt.

Quemadmodum succisum fœnum

tractari, & condi debeat. CAP. XIX.

Fœnum autē demetitur optimè antè, quàm inarescat,
nam & largius percipitur, & iucundiorè cibum pe-
cudibus præbet. Est autē modus in siccādo, ut neq; pera-
ridum, neq; rursus uiride colligatur: alterū quòd omnem
succū si amisit, stramēti uicē obtinet: alterū quòd si nimū
retinuit, in tabulato putrescit: ac sæpe concaluit, ignem
creat, & incendiū: nōnunquā etiā cum fœnum cecidimus,
imber oppressit, quòd si permaduit, inutile est udū moue-
re: meliusq; patiemur superiorem partē sole siccari. tunc
demum cōuertemus, & utrunq; siccatum coartabimus in
striam, atq; ita manipulos uinciemus: nec omnino cuncta-
binur, quò minus sub tectū cōgeratur, uel si nō competit,
ut aut in uillā fœnum portetur, aut in manipulos colliga-
tur. Certè quicquid ad eum modum, quo debet, siccatum
erit, in metas extrui cōueniet, easq; ipsas in angustiſsimos
uertices

uertices exacui. Sic enim cōmodissimè fœnum defenditur à pluuijs, quæ etiã si non sint, non alienum tamè est prædictas metas facere, ut si quis humor herbis inest, exudet, atq; excoquatur in aceruis, propter quod prudètes agricola, quamuis iam illatam tecto non antè cōponunt, quàm per paucos dies tenuere congestum, ut in se concoqui, & defruescere patiantur. Sed & iam fœnificia sequitur cura mœsis, quam ut rectè possimus percipere, prius instrumenta præparanda sunt, quibus fruges coguntur.

De area constituenda.

CAP. XX.

Area quoq; si terrena erit, ut sit ad trituram satis habilis, primùm radatur, deinde cōfodiatur, permistisq; paleis cum amurca, quæ salem non accepit, extergatur: nam ea res à populatione murium, formicarumq; frumèta defendit: tum æquata pauculis, uel molari lapide condensetur, & rursus subiectis paleis inculcetur, atq; ita solibus siccanda relinquatur. Sunt tamen qui potius adiacētium fabalium partem trituræ destināt, arcamq; demessa faba & lecta expoliunt, nam dum à pecudibus legumina proculcantur, herbæ etiam unguis atteruntur, atque ita glabrescit, & fit idonea trituris area.

De melle faciendâ, & de tritura.

CAP. XXI.

Sed cùm matura fuerit seges, antè, quàm torreatur uasporibus æstiu sideris, qui sunt uastissimi per ortū Caniculae celeriter demetatur. Nam dispèdiōsa est cunctatio. Primùm, quòd auibus prædam, ceterisq; animalibus præbet: deinde quòd grana, & ipsæ spicæ culmis arentibus & aristis celeriter decidunt. si uerò procellæ uentorum, aut turbines incesserint, maior pars ad terrâ defluit: propter quæ recrastinari non debet: sed æqualiter flauētibus iam satis, antè, quàm ex toto grana indurescāt, cùm rubi-

cundum

cundum colorem traxerunt, messis facienda est, ut potius in arca, & in aceruo, quàm in agro grandescat frumētā: cōstat enim si tempestiuè decisa sint, postea capere incrementū. Sunt autē metendi genera cōplura, multi falcibus uerriculatis, atq; ijs uel rostratis, uel denticulatis medium culmū secant, multi mergis, alij pectinibus spicam ipsam legūt, idq; in rara segete facilimū, in densa difficilimū est. Quod si falcibus seges cum parte culmi demessa sit, protinus in aceruū, uel in nubilarium cōgeritur, & subinde opportunis solibus torrefacta proteritur. Sin autem spicæ tantūmodo recisæ sunt, possunt in horreum conferri, & deinde per hyemē, uel baculis excuti, uel exteri pecudibus. At si competit, ut in arca teratur frumentū, nihil dubium est, quin equis melius, quàm bubus ea res cōficiatur, & si pauca iuga sunt, adijcere tribulā & traham possis, quæ res utraq; culmos facilimè cōminuit. Ipsæ autē spicæ melius fustibus tunduntur, uannisq; expurgantur. At ubi paleis immista sunt frumenta, uento separentur: ad eā rem Fauonius habetur eximius, qui lenis, & equalisq; æstiuus mēsis perflat, quem tamē opperiri lenti est agricola: quid dum expectatur, scæua nos hyems deprehendit. Itaque in arca detrita frumenta sic sunt aggerenda, ut omni flatu possint excerni. At si compluribus diebus undique silebit aura, uannis expurgentur, ne post nimiam uentorum seignitiem uasta tempestas irritum faciat totius anni laborem. Pura deinde frumenta, si in annos recōdūtur, repurgari debent: nā quāto sunt expolitiora, minus à curculionibus exeduntur: sin protinus usui destinantur, nihil attinet repoliri, satisq; est in umbra refrigerari, & ita granario inferri. Leguminū quoq; nō alia cura est, quàm reliquorū frumentorū: nam ea quoq; uel statim absumuntur,

uel

uel reconduntur, atq; hoc supremum est aratoris emolumentum percipiendorum seminum quæ terræ crediderat.

Quæ per ferias liceat agricolæ, & quæ non liceat facere.

CAP. XXII.

Sed cum tam otij, quàm negotij rationem reddere maiores nostri censuerint, nos quoq; monēdos esse agricolæ existimamus, quæ ferijs facere, quæq; non facere debeant. Sunt enim, ut ait poëta, quæ festis exercere diebus,

Fas, & iura sinunt. riuos deducere nulla
Religio uctuit, segeti prætere sepe,
Insidias auibus moliri, incendere uepres,
Balantumq; gregem fluuio mersare salubri.

Quamquam Pontifices negent segetem ferijs sepi debere. Vetant quoq; lanarum causa lauare oues, nisi propter medicinam. Verg. quòd liceat ferijs flumine abluere gregem, præcepit, & idcirco adiecit, fluuio mersare salubri. Sunt enim uitia, quorū causa pecus utile sit lauare. Ferijs autem ritus maiorū etiam illa permittit, far pinsere, faces incidere, candelas sebare, uineam cōductam colere, piscinas, lacus, fossas ueteres tergere, et purgare, prata sicilire, stercora æquare, foenum in tabulata componere, fructus oliueti conductos cogere, mala, pyra, ficos pandere, caseū facere, arbores ferendi causa, collo uel mulo clitellario asferre, sed iuncto aduehere non permittitur, nec apportata serere, neq; terram aperire, neq; arborem collucare: sed ne sementem quidem administrare, nisi prius catulo feceris: nec foenum secare, aut uincire, aut uehere, ac ne uindemiam quidem cogi per religiones pontificum ferijs licet: nec oues tondere, nisi prius catulo feceris. Desfrutū quoq; facere, & desfrutare uinum licet. Uuas, itemq; oliuas cōditui legere licet. Pellibus oues uestiri non licet. In horto quicq;

quicquid olerum causa facias, omne licet. Ferijs publicis hominem mortuum sepelire nõ licet. M. Porcius Cato nullis, equis, asinis nullas esse ferias dixit. Idemq; boues permittit coniungere lignorum, & frumentorũ aduehendorum causa, nos apud Pontifices legimus ferijs tantũ dentalibus mulos iungere non licere, ceteris licere. Hoc loco certum habeo quosdam cum solennia festorum percussuerim, desideraturos lustrationũ, ceterorumq; sacrificiorũ, quæ pro frugibus fiunt, morem priscis usurpatũ. nec ego abnuo docendi curã: sed differo in eum librum, quem componere in animo est, cum agricolationis totam disciplinã præscripsero. Finem interim presentis disputationis faciam, dicturus exordio sequente, quæ de uincis, arbutisq; prodidre ueteres autores, quæq; ipse mox comperi.

L I V N M O D E R A
T I C O L V M E L L Æ
D E R E R V S T I C A
L I B. I I I.

Quod genus uitis conueniat cuiq; solo,
& statui cœli.

C A P. I.

HACTENVS aruorum cultus, ut ait præstantissimus poëta. Nihil enim prohibet nos, P. Siluine, de ijsdem rebus dicturos celeberrimi carminis auspiciari principia. Sequitur arborum cura, quæ pars rei rusticæ uel maxima est. Earum species diuersæ, & multiformes sunt, quippe uarij generis (sicut autor idem refert) nullis hominum cogentibus ipsæ sponte sua ueniunt: multæ etiam nostra manu satæ procedunt. Sed quæ non ope humana gignuntur,

tur, syluestres, ac feræ, sui cuiusque ingenij semina gerunt. At quibus labor adhibetur, magis aptæ sunt frugibus. De eo igitur prius genere dicendum est, quod nobis alimenta præbet. Idq; tripartitò diuiditur. Nam ex furculo uel arbor procedit, ut olea: uel frutex, ut palma campestris: uel tertium quiddam, quod nec arborem nec fruticem propriè dixerim, ut est uitis. Hanc nos cæteris stirpibus iure præponimus, non tantum fructus dulcedine, sed etiam facilitate, per quam omni penè regione, & omni declinatione mundi, nisi tamen glaciali, uel præseruida, curæ mortalium respondet. Tamq; felix campis, quàm collibus prouenit, & in densa non minus, quàm in resoluta, sæpe etiam gracili, atq; pingui terra, siccaq; & uliginosa. Tum sola maximè utranque patitur intemperie cœli, uel sub axe frigido, æstiuo, procellosoq;. Refert tamen cuius generis, aut quo habitu uitem pro regionis statu colere censeas: neque enim omni cœlo solo uel cultus idem: neque est idem stirpis eius genus: quod que præcipuum est, ex omnibus non facile dictu est, cum suum cuique regioni magis aut minus aptum esse doceat usus. Exploratum tamen habebit prudens agricola genus uitis habile campo, quod nebulas pruinamq; sine noxa perfert, cœli que siccitatem, uentos que patitur. Pingui & uberi dabit agro gracilem uitem, nec uatura nimis fecundam: macro feracem: terræ dense uehementem, multa que materia frondentem: resoluta, & leto solo rari sarmenti: humido loco sciet non rectè mandari fructus teneri, & amplioris acini, sed callosi, & angusti, frequentisq; uinacei: sicco rectè contribui diuersæ quoque naturæ semina. Sed & post hæc non ignorabit dominus loci, plus posse qualitatem cœli frigidam, uel calidam, siccam, uel rosidam, grandinosam, uentosam que, uel placidam

placidam, serenam, uel nebulosam. Frigidaeq; aut nebulosa duorum generum uites aptabit, seu praecoques, quarum maturitas frugum praecurrit hyemem: seu firmi, duri que acini, quarum inter caligines uuae deiorescunt, & mox gelicidijs ac pruinis, ut aliae, caloribus mutescunt: uentoso quoq; & tumultuoso statu coeli fidentes easdem tenaces, ac duri acini committet. rursus calido teneriores uberioraq; coeredet: sicco destinabit eas, quae pluuijs aut continuis roribus putrescunt: rosido, quae siccitatibus laborant: grandinoso, quae folijs duris latisq; sunt, quo melius protegant fructum: nam placida & serena regio nullam non recipit: commodissime tamen eam, cuius uel uuae uel acini celeriter decidunt. At si noto est eligendus uineis locus, & status coeli, sicut censet uerissime Celsus, optimum est solum, nec densum nimis, nec resolutum, soluto tamen propius: nec exile, nec latissimum, proximum tamen uberi: nec campestre nec praecipit, simile tamen edito campo: nec siccum, nec uliginosum, modicè tamen rosidum: quod fontibus non in summo, non in profundo terrae scaturiat, sed ut uicinum radicibus humorem subministret, eumq; nec amarum, nec salsum, ne saporem uini corrumpat, & incrementa uirentium ueluti quadam scabra rubigine coerceat, si modò credimus Vergilio dicenti,

Salsa autem tellus, & quae perhibetur amara,

Frugibus infelix, ea nec mansuescit arando,

Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat.

Coelum porro neq; glaciale, uinea, sicut praedixi, nec rursus aestuosum desiderat. Calido tamen potius quam frigidulo letatur, imbribus magis quam serenitatibus offenditur, & solo sicco quam nimis pluuiis est amicio: perflatu modico leniq; gaudet, procellis obnoxia est, atque haec maximè

maximè probabilis est cœli & soli qualitas.

Quæ uites suburbanis regionibus ad escam
conferendæ sunt.

CAP. II.

Vitis autem uel ad escam, uel ad effusionem deponitur. Ad escam non expedit instituire uineta, nisi cum tam suburbanus est ager, ut ratio postulet inconditum fructum mercantibus uelut promum uendere, quæ cum talis est conditio, maximè præcoques, & duracina, tum deniq; purpurea, & bumasti, dactyliq; & rhodiæ, libycæ quoque & cerauniæ. Nec solum quæ iucunditate saporis, uerumetiam quæ specie commendari possint, conferri debent, ut stephanitæ, ut tripedaneæ, ut unciariæ, ut cydonitæ. Item quarum uuæ temporibus hyemis durabiles uasis conduntur, ut uenuculæ, ut nuper in hos usus explorata, numisiana. At ubi uino consulimus, uitis eligitur, quæ & in fructu ualet, & in materia: quòd alterum ad redditus coloni, alterum ad diurnitatem stirpis plurimum cõfert. Sed ea tum præcipua est, si nec nimis celeriter spondet, & primo quoque tempore deflorescit, nec nimis tarde mitescit: quinetiam pruinas, & caliginem, & carbunculum facillè propulsat, eademq; nec imbribus putrescit, siccitatibus abolescit. Talis nobis eligatur uel mediocriter fœcunda, si modò is locus habetur, in quo gustus nobilis pretiosusque fluit: nam si sordidus aut uilis est, feracissimam quanque serere conducit, ut multiplicatione frugum redditus augeatur. Fere autem omni statu locorum campestria largius uinum, sed iucundius afferunt collina: quæ tamen ipsa modico statu cœli magis exuberant Aquiloni prona, sed sunt generosiora sub Austro. Nec dubium quin sit ea nonnullarum uitium natura, ut pro locorum situ bonitate uini modò uincat, modò superetur. Solæ traduntur amineæ ex-

cepto cœli statu nimis frigidus, ubicunq; sint etiam si degerent, sibi comparatæ magis aut minus probi gustus uina præbere, & cæteras omnes sapore præcedere. Ea, cū sint unius nominis, non unam speciem gerunt. Duas germanas cognouimus, quarū minor ocyus & melius deflorescit, hæbilis arbori, nec non iugo: illic pingue terram, hic mediocrem desiderat, longeq; præcedit maiorem, quia & imbres & uentos fortius patitur: nam maior celeriter in flore corrumptur, & magis in iugis, quàm in arboribus. ideoq; nõ est uineis apta, uix etiam arbusto, nisi præpingui & uuida terra: nam nec mediocri ualet, multoq; minus in exili: prolixarum frequentia materiærū, foliorumq;, & uuarum, & acinorum magnitudine dignoscitur: internodius quoq; rarior, largis fructibus à minore superatur, gustu non uincitur, & hæc quidē utranq; amineæ. Verum & aliæ duæ geminæ, quæ ab eo quòd duplices uuas exigunt gemellæ uocantur, austerioris uini, sed æquæ perennis: Earum minor uulgo notissima: quippe Campaniæ celeberrimos Vesuuij colles, Surrentinosq; uestit. Hilaris inter æstiuos Fauonij flatus, Austris affligitur. Cæteris itaq; partibus Italiæ non tam uineis, quàm arbusto est idonea, cum prædictis regionibus cõmodissime iugum sustineat materiam, fructumq;, nisi quòd duplicem non ab simile minori germanæ egerit, sicut maior gemina minori germanæ: quæ tamen minor hoc melior est, quòd fecundior etiã mediocri solo: nam illã nisi præpingui non respõdere iam dictũ est. Lanatam quoque amineã quidam maximè probant, quæ hoc uocabulum nõ ideo usurpat, quòd sola ex omnibus amineis, uerum quòd præcipuè canescit lanugine. Sanè boni uini, sed leuioris, quàm superioris, crebrã quoq; materiã fundit, atque ideo propter pampini densitatẽ sæpe parũ rectè deflorescit, eademq;

demq; maturo fructu celeriter putrescit. Super hunc numerum, quæ retulimus, singularis habetur aminea maiori gemine non dissimilis, primum specie pampini & trunci, sed uini sapore aliquanto inferior, quamuis generosissimus sit, proxime præferenda etiã proprijs uirtutibus: nam & feracior est, & flore melius exuitur, spissaq; et albidas uuas, ac tumidioris acini gerit, gracili aruo non desiscit: atque ideo inter uberrimas uites numeratur. Nomentanae uini nobilitate subsequuntur amineas, fecunditate uerò etiã præueniunt: quippe cum se frequenter impleant, & id, quod ediderunt, optime tueantur. Sed earum quoq; feracior est minor, cuius & folium parcius scinditur, & materia nõ ita rubet, ut amineis, à quo colore rubellianæ nuncupantur: eademq; fecinæ, quòd plus quàm ceteræ fecis afferunt. Id tamen incòmodum repensant uuarum multitudine, quas & in iugo, sed & in arbore melius exhibent. Ventos & imbres ualenter sufferunt, & celeriter deflorescunt, & ideo citius mitescunt, omnis incòmodi patientes, præter caloris: nam quia minuti acini, & dura cutis uuas habent, aestibus còtrahuntur. Pingui aruo maximè gaudent, quòd ubertatem aliquam natura gracilibus & exilibus uuis præbere ualet. Frigidum ac rosidum solum, & cœlum còmodissime sustinent eugeniæ, dum sunt in Albano colle: nam mutato loco uix nomini suo respòdent. nec minus Allobrogicæ, quarum uini iucunditas cum regione mutatur. Magnis etiã dotibus tres apianæ còmendantur, omnes feraces, iugoq; & arboribus satis idoneæ generosior tamen una, quæ nudis folijs est: nam duæ lanatæ quamuis frondibus & palmitum pari facie fluxuræ, qualitate sunt dispariles, cum tardius altera recipiat cariem uetustatis. Pingui solo feracissima, mediocri quoq; fecundæ, præcoquis fructus.

Ideoq; frigidis locis aptissima, uini dulcis, sed capiti, ner-
 uis, uenisq; non apta, nisi maturè lecta: pluuijs, uentis que,
 & apibus afferunt prædam, quarum uocabulo propter
 hanc expopulationem cognominantur: atque hæ pretiosi
 gustus celeberrima. Possunt tamen etiam secundæ notæ ui-
 tes prouentu & ubertate commendari, qualis est biturica,
 qualis basilica, quarum minorem cocolubem uocant Hi-
 spani, longe omnium primis utræq; proxima: nam & ue-
 rustatem uinum earum patitur, & ad bonitatem aliquam
 per annos uenit. Iam uerò ipsæ fecunditate præstant om-
 nibus quas antè retuli, tum etiam patientia: quippe tur-
 bines, imbresq; fortissimè sustinent, & cōmodè fluunt nec
 deficiunt macro solo. Frigora melius quàm humores susti-
 nēt, humores commodius quàm siccitates, nec caloribus tamē
 contristantur. Visula deinde ab his & minor argitis
 terræ mediocritate letantur: nam in pingui nimijs uiribus
 luxuriant, in macra tenues & uacue fructu ueniunt. Ami-
 ciores uero quàm arboribus, sed argitis etiam in sublimi-
 bus fertilis uastis materijs & uuis exuberat, humilimis ta-
 bulatis aptior. Visula breuem materiam & latum folium
 exigit, cuius amplitudine fructus suos optime aduersus
 grandinem tuctur: qui tamen nisi primo quoq; tēpori ma-
 turi legantur, ad terram decidunt: humoribus etiam prius
 quàm defluant putrescunt. Sunt & heluolæ quas nonnulli
 uarias appellant, neq; purpureæ, neq; nigre, ab heluo (nisi
 fallor) colore uocitæ: melior est nigrior abundantia uini,
 sed hæc sapore pretiosior: color acinorum in neutra con-
 spicitur equalis, utraq; candidi musti alterna uice anno-
 rum plus aut minus afferunt: melius arborē, sed & iugum
 commodè uestiunt: mediocri quoq; solo fecundæ, sicut pre-
 tiæ minor, & maior: sed eæ generositate uini magis com-
 mendantur,

mendantur, & frequentibus materijs frondent, & cito maturefcunt. Albuclis utilior, ut ait Celfus, in colle, quam in campo: in arbore, quam in iugo: in summa arbore, quam in ima, ferax & materie frequētis, & uua: nam quæ Græculæ uites sunt, ut mareotica, thafia, psithia, sophortia sicut habent probabilem gustum, ita nostris regionibus & raritate uuarum, & acinorum exiguitate minus fluunt. Inerticula tamen nigra, quam quidam Græci amethyston appellant, potest in secunda quasi tribu esse, quod & boni uini est, & innoxia, unde etiam nomen traxit, quod iners habetur in tentandis neruis, quamuis gustu non sit hebes. Tertium gradum facit earum Celfus, quæ fecunditate sola commendantur, ut tres heluenaciæ, quarum due maiores nequaquam minori bonitate & abundantia musti pares habentur: earum altera, quam Galliarum incolæ emarcum uocant, mediocris uini: & altera, quam longam appellant, eandemq; auaram sordidi, nec tam largi quam ex numero uuarum, quas prima spes promittit. Minima & optima è tribus facillime folio dignoscitur: nam rotundissimum omnium id gerit, atque est laudabilis, quod siccitates maximè perfert, quod frigora sustinet, dum tamè sine imbris sit, quod nonnullis locis etiam uinum eius in uetustatem diffunditur, quod præcipuè sola acerrimum quoq; solum fertilitate sua commendat. At spionia dapsilis musto & amplitudine magis uuarum, quam numero fertilis, ut oleagina, ut murgentina, eademq; pompeiana, ut numisiana, ut uenucula eademq; scirpula, atque sticula ut nigra fregellana, ut merica, ut retica, ut omnium quas cognouimus copiosissima arcelaca maior, à multis argitis falsò existimata. Nam has nuper mihi cognitæ pergulanam dico, & irtiolum, fereolamq; non facillè asseuerem

quo gradu habendæ sint: quòd & si satis fœcundas scio, nondum tamen de bonitate uini, quod asserunt, iudicare potui: unam etiam præcocem uitem nobis ante hoc tempus incognitã in Græca cõsuetudine dracontion uocitari comperimus, quæ fœcunditate iucunditatẽ ue arcelacæ basilicæq; & bituricæ comparari possit, generositate uini amineæ. Multa præterea sunt genera uitium, quarũ nec numerum, nec appellationes cum certa fide referre possumus. Neque enim, ut ait poëta, numero comprehendere refert:

Quem qui scire uelit, Libyci uelit æquoris idem

Discere quàm multæ zephyro uersentur harenæ.

Quippe uniuersæ regiones, regionumq; pene singule partes habent propria uitium genera, quæ consuetudine sua nominant: quedam etiam stirpes cum locis uocabula mutauerunt, quedam propter mutationes locorũ, sicut supra diximus, etiã à qualitate sua discesserunt, ita ut dignosci non possint: ideoq; in hac ipsa Italia, ne dicã in tam diffuso terrarum orbe, uicinæ etiã nationes nominibus eorum discrepant, uariantq; uocabula: quare prudētis magistri est eiusmodi nomenclationis aucupio quo potiri nequeant, studiosos nõ demorari: sed illud in totum præcipere, quod et Celsus ait, & ante eum M. Cato, Nullum genus uitium consequendum esse nisi fama, nullum diutius conseruandum nisi experimẽto probatum: atq; ubi multa inuitabunt regionis commoda, ut nobilem uitem conseramus, generosam requiremus, inquit Iulius Græcinus, ubi nihil erit, aut non multum, quod proritet, seracitatem potius sequemur: quæ non eadẽ portione uincitur pretio quàm uincit abundantia: Sed de hac sententia, quanquam & ipse paulò antè id censuerim, quid tamen arcanius iudicem, suo loco mox dicam. Propositum est enim docere qua ratione uincẽ pari-

ter

ter feraces & preciosæ, fluxuræ possint constitui.

Nihil magis rusticis conuenire, quàm
uitem colere.

CAP. III.

NVnc prius quàm de satione uitium disseram, non alienum puto, uelut quoddam fundamentum iacere disputationi futuræ, ut ante perpensum & exploratum habeamus, an locupletet patrem familiàs uinearum cultus: est enim pene adhuc superuacuum de his cõserendis præcipere, dum quod prius est nondū concedatur, an omnino sint habendæ. Idq; adeò plurimi dubitent, ut multi refugiant, & reformident talem positionem ruris, atque optabiliorem pratorum possessionem, pascuorum que uel syluæ cædæ iudicent: nam de arbusto etiam inter autores non exigua pugna fuit, abnuente Sacerna genus id ruris, Tremellio maxime probante, sed & hanc sententiam suo loco æstimabimus. interim studiosi agricolationis hoc primum docendi sunt, uberrimum esse reditum uinearum, atq; ut omittam ueterem illam felicitatem aruorum, quibus & ante iam M. Cato, & mox Terētius Varro prodidit singula iugera uinearum sexcenas urnas uini præbuisse: id enim maxime asseuerat in primo libro rerum rusticarum Varro: nec una regione prouenire solitum, uerum & in Fauētino agro, & in Gallico, qui nunc Pycceno contribuitur: hæc ijs certè temporibus. Sed Nomentana regio nunc celeberrima fama est illustris, & præcipuè quam possidet Seneca, uir excellentis ingenij, atq; doctrinæ, cuius in prædijs uinearū iugera singula culleos octonos reddidisse plerunq; compertum est: nam illa uidentur prodigialiter in nostris Ceretanis accidisse, ut aliqua uitis apud te excederet uuarum numerum duorum millium, & apud me octogena stirpes insitæ intra bienniū septe-

nos culleos peraequarent, ut primae uince centenas amphoras iugeratim praebent, cum prata, & pascua, & syluae, si centenos sestertios in singula iugera efficiant, optime domino consulere uideantur: nam frumenta maiore quidem parte Italiae quando cum quarto responderint, uix meminisse possumus. Cur ergo res infamis est: non quidem suo, sed hominum inquit uitio Graecinus. Primum, quod in explorandis seminibus nemo adhibet diligentiam, & ideo pessimi generis plerique uineta conserunt, deinde sata non ita enutriunt, ut ante coalescant, ac profoliant, quam retorrescant, sed & si forte adoleuerint, negligenter colunt. Iam illud a principio nihil referre censent, quem locum conserant, immo etiam seligunt deterrimam partem agrorum, tanquam sola sit huic stirpi maxime terra idonea, quae nihil aliud ferre possit. Sed ne ponendi quidem rationem, aut perspicunt, aut perspectam exequuntur: tum etiam dotem, id est, instrumentum raro uinceis praeparant, cum ea res si omissa sit, plurimas operas, nec minus arcam patrisfamilias semper exhauriat. Fructum uero plerique quam uberrimum praesentem consecretantur, nec prouident futuro tempore, sed quasi plane in diem uiuant, sic imperant uitibus, & eas multis palmitibus onerant, ut posteritati non consulant. Haec omnia uel certe plurima ex his cum commiserint, quiduis malunt quam suam culpam confiteri: querunturque non respondere sibi uineta, quae uel per auaritiam, uel inscitiam, uel per negligentiam perdidit. At si qui cum scientia sociauerint diligentiam, non ut ego existimo tricenas uel quadragenas certe, sed ut Graecinus minimum computans, licet, inquit, amphoras uicenas percipient ex singulis iugeribus, omnes istos, qui foenum suum, et olera amplexantur, incrementum patrimonij

monij facile superabunt: nec in hoc errat, quippe ut dili-
 gens ratiocinator calculo posito uidet id genus agricola-
 tionis maxime rei familiari conducere. Nam ut amplissi-
 mas impensas uineæ poscant, non tamen excedunt septem
 iugera unius operam uinitoris, quem uulgus quidem par-
 ui æris, uel de lapide noxium posse comparari putat: sed
 ego plurimorum opinioni dissentiens, pretiosum uinito-
 rem in primis esse censeo, isq; licet sit emptus sex, uel po-
 tius sestertijs octo milibus, cū ipsum solum septē iugerum
 totidem milibus numerorum partum, uineas que cum sua
 dote, id est, cū pedamentis, & uiminibus binis milibus in
 singula iugera positas duco: fit tum in assem consumma-
 tum pretium sestertiorum $x \times 1 \times$ milium. Huc accedunt
 semisses usurarum sestertia tria milia, & quadringenti
 octoginta numi biennij temporis, quo uelut infantia ui-
 nearum cessat à fructu. Fit in assem summa sortis, & usu-
 rarum $x \times x \times 1 \times$ milium quadringentorum $l \times x \times x$.
 numerorum. quod quasi nomen si, ut sœnerator cum debi-
 tore, ita rusticus cum uineis suis fecerit, eius summa, ut in
 perpetuum prædictam usuram semissium dominus consti-
 tuat, percipere debet in annos singulos mille septingentos
 quadraginta sestertios numos, qua computatione uincit
 tamen redditus $v \times 1 \times$ iugerum secundum opinionem Græ-
 cini, usuram trium milium quadringentorum octoginta
 numerorum. Quippe, ut deterrimi generis sint uineæ, tamen
 si cultæ singulos utiq; culleos uini, singula earum iugera
 peræquabunt: utq; trecentis numis quadragenæ urnæ ue-
 neant, quod minimum pretium est annonæ, consumant ta-
 men septem cullei sestertia duo milia, & centum numos:
 ea porro summa excedit usuram semissium: atq; hic calcu-
 lus quem posuimus, Græcini rationem continet: sed nos
 extirp

extirpanda uineta censemus, quorum singula iugera minus, quam ternos culleos præbent, & adhuc tamē sic computauimus, quasi nullæ sint uiuiradices, quæ de pastinato eximantur: cum sola ea res omnem impensam terreni pretio suo liberet, si modo non prouincialis, sed italicus ager est: neque id cuiquam dubium esse debet, cum & nostram, & Iulij Attici rationem dispexerit. Nos iam enim uicensa milia malleolorum per uinæ iugerum inter ordines pagimus. Ille minus quatuor milibus deponit, cuius ut uincat ratio, nullus tamen uel iniquissimus locus non maiorem quæstū reddet, quam acceperit impensam. Sit quidē, ut cultoris negligentia sex milia seminum intereant, reliqua tamen decem milia tribus milibus nummorum libeter, & cum lucro redemptor emerit, quæ summa tertia parte superat duo milia sestertia, quanti cōstare iugerum uinearum prædiximus: quanquam nostra cura in tantum iam processit, ut non inuiti sestertijs sexcētis numis, singula milia uiuiradices à me rustici mercentur. Sed uix istud alius præstiterit: nam nec quisquam nobis facile crediderit, tantam in agellis esse nostris abundantiam uini, quā tam tu Syluine nouisti. Mediocre itaq; uulgatumq; pretiū uiuiradices posui, quò celerius nullo dissentiente perducì possent in nostram sententiam, qui propter ignorantiam genus hoc agricolationis reformidāt. Siue ergo pastinatiōis reditus, seu futurarum spes uindemiæ cohortari nos debet ad positionē uinearum, quas cum docuimus rationis esse conferere, nunc institutionis earum præcepta dabimus.

Quæ obseruare debet, qui uineas
instituit.

CAP. IIII.

Cui uineta facere cordi est, præcipuè caueat, ne alienæ potius curæ, quam suæ credere uelit, ne ue mercetur

ectur uiu radicem. Sed genus surculi probatissimum domi
conserat, faciatq; uitiarium, ex quo possit agrū uincis ue=
stire: nam quæ peregrina ex diuersa regione semina trans=
ferantur, minus sunt familiaria nostro solo, quam uerna=
cula: eoq; uelut alienigena reformidant mutatam cœli lo=
ciq; positionem. Sed nec certam generositatis fidem polli=
centur, cum sit incertum, an is, qui conseruerit ea, diligen=
ter exploratum, probatumq; genus surculi deposuerit.
Quamobrem biennij spatium longum esse minimè existi=
mandum est, intra quod utique tempestiuitas seminum re=
spondet, cum semper, ut dixi, plurimum retulerit exquisiti
generis stirpem deposuisse. Post hæc deinde meminerit ac=
curatè locum uincis eligere, de quo cum iudicauerit, maxi=
mam diligentiam sciat adhibendam pastinationi: quam
cum peregerit, non minore cura uitem conserat: & cum
seruerit, summa sedulitate culturae seruiat: id enim quasi ca=
put & columen est impensarum, quoniam in eo consistit,
melius an segnius terra mandauerit paterfamilias pecu=
niam, quam in otio tractare. Igitur unumquodq; eorum,
quæ præposui, suo iam prosequar ordine.

Quali solo, & quomodo uitiarium

faciendum sit.

C A P. V.

Vitiarium neq; ieiuna terra, neq; uliginosa faciendum
est: succosa tamen, & medio cri potius, quam pingui,
tametsi ferè omnes autores huic rei latissimum locum de=
stinauerūt. Quod ego minimè reor esse pro agricola: nam
depositæ stirpes ualido solo, quamuis celeriter cōprehen=
dant, atq; profoliant, tamen cū sint uiu radices factæ prius
quàm transferantur, retorrescunt, nec adlescere queunt.
Prudentis autè coloni est ex deteriori terra potius in me=
liorem, quam ex meliore in deteriorem transferre. Propter
quod

quod mediocritas in electione loci maxime probatur, quoniam in confinio boni maliq; posita est. Siue enim postmodum necessitas postulauerit tempestiua semina ieiuno solo committere, non magnam sentient differentiam, cum ex mediocri terra in exilem translata sunt, siue latior ager conferendus est, longè celerius in ubertate coalescunt. Rursus tenuissimo solo uitiarium facere minime rationis est, quoniam malleolorum pars maior deperit, & quae superest tardè fit idonea translationi. Ergo mediocris, & modicè siccus ager uituario est aptissimus, isq; bipalio prius subigi debet, quae est altitudo pastinationis, cum in duos pedes, & semissem conuertitur humus, ac deinde tripedaneis relictis spatijs, per quae semina excolantur, in singulis ordinibus, qui ducenos quadragenos pedes obtinent, sexcetera ni malleoli pangendi sunt: is numerus consumat per totum iugerum seminum milia quatuor & uiginti. Verum hanc curam praue nit inquisitio, & electio malleolorum: nam ut saepe iam retuli, quasi fundamentum est praedictae rei, probatissimum genus stirpis deponere.

Qualis, & ex quibus partibus uitis malleolus legendus sit.

CAP. VI.

SEd electio dupliciter facienda est: non enim solum fecunda esse matrem satis est, ex qua semina petuntur, sed adhibenda ratio est subtilior, ut ex his partibus trunci sumantur, quae & genitales sunt, & maxime fertiles. Vitis autem fecunda, cuius progeniem studemus submittere, non tantum debet eò aestimari, quod uuas complures exigit: potest enim trunci uasitate id accidere, & frequentia palmitum, nec tamen eam feracem dixerim, cuius singulae uae in singulis sarmentis conspiciuntur, sed si per unumquenq; pampinum maior numerus uuarum dependet, si
ex sing

ex singulis gemmis compluribus materijs cum fructu germinat: si deniq; etiam è duro uirgam cum aliquibus racemis citat, si etiam nepotum fructu, grauida est, ea sine dubitatione serax destinari debet legendo malleolo. Malleolus autè nouellus est, palmes innatus prioris anni flagello, cognominatusq; à similitudine rei, quòd in ea parte, quæ deciditur ex uetere sarmento prominens utrinq; malleoli speciem præbet. Hunc ex foecundissima stirpe legendū censemus omni tempore, quo uineæ putantur, ac super terram gemmis tribus, uel quatuor extantibus diligenter obruendum loco modice humido non uliginoso, dum tamen antiquissimū sit cōsiderare, ne uitis ex qua is sumitur, ancipitè floris habeat euentum, ne difficulter acinus in grandescat, ne aut præcoquē, aut seræ maturitatis fructū asserat: nam illa uolucris, hæc etiam tempestatibus hyemis infestatur. Tale porrò genus non una cōprobatur uindemia: potest enim uel anni prouentu, uel alijs de causis etiam naturaliter infœcunda uitis semel exuberare. Sed ubi plurium uelut emeritis annorum stipendijs fides surculo cōstitit, nihil dubitandum est de foecunditate: nec tamen ultra quadriennium talis extenditur inquisitio: id enim tempus ferè uirentium generositatē declarat, quo sol in eandem partē signiferi per eosdem numeros redit, per quos cursus sui principium cœperat, quem circuitū meatus dierum intergrorum mille quadringentorum sexagintaunius ^{uocant} uocant studiosi rerum cœlestium.

Quomodo foecunditatem uitis

explores.

CAP. VII.

Sed certum habeo, P. Siluine, iamdudum te tacitum requirere, cuius generis sit ista foecunda uitis, quam nos tam accurate describimus, ac ne de ijs aliqua significetur

cetur, quæ uulgò non habentur feracissimæ: plurimi nanq;
 bituricam, multi spioniam, quidam basilicam, nonnulli ar-
 celacam laudibus efferunt. Nos quoque hæc genera non
 fraudamus testimonio nostro, sunt enim largissimi uini: sed
 proposuimus docere uineas eiusmodi conferere, quæ nec
 minus uberes fructus prædictis generibus afferant, & sint
 pretiosi saporis, uelut aminei, uel certè non procul ab eo
 gustu: cui nostræ sententiæ scio pene omnium agricolæ-
 rum diuersam esse opinionem, quæ de amineis inueterata
 longo iam tempore conuuluit, tanquam natali & ingeni-
 ta sterilitate laborantibus, quo magis nobis ex alto repeti-
 ta compluribus exemplis firmanda ratio est, quæ desidia,
 nec minus imprudentia colonorû damnata, & uelut igno-
 rantie tenebris obcæcata luce ueritatis caruit. Quare non
 intempestiuum est nos ad ea præuerti, quæ uidentur hunc
 publicum errorem corrigere posse.

Quæ spectanda sit qualitas in eo solo, quod
 uineis destinaueris.

CAP. VIII.

Igitur si rerum naturam P. Siluine, uelut acrioribus
 mentis oculis intueri uelimus, reperiemus parem legem
 fecunditatis eam dixisse uirentibus, atque hominibus, cæ-
 terisq; animalibus, nec sic alijs nationibus, regionibus uel
 proprias tribuisse dotes, ut alijs in totum similia munera
 denegaret: quibusdam gentibus numerosam progene-
 randi sobolem dedit, ut Aegyptijs, & Afris, quibus ge-
 mini partus familiares, ac penè solennes sunt: sed & Ita-
 lici generis esse uoluit eximie fecunditatis Albanas Curi-
 atie familie trigeminorum matres. Germaniam decora-
 uit altissimorum hominum exercitibus, sed & alias gen-
 tes non in totum fraudauit præcipuæ stature uiris. Nam
 & M. Tullius Cicero testis est Romanum fuisse ciuem
 Næuium

Næuium Pollionem pede longiorem quàm quinquā longissimū: & nuper ipsi uidere potuimus in apparatu pompe Circensium ludorū Iudææ gentis hominem proceriorem celsissimo Germano. Transeo ad pecudes. Armentis sublimibus insignis Meuania est, Liguria paruis. Sed & Meuaniae bos humilis, & Liguria nonnunquam taurus eminentis stature conspicitur. India perhibetur molibus frerarū mirabilis, pari tamen in hac terra uastitate beluas progenerari quis neget? cum intra mœnia nostrā natos animaduertamus elephantos. Ad genera frugum redeo. Mysiam, Libyamq; largis aiunt abundare frumentis, nec tamen Appulos, Campanosq; agros opimis defici segetibus. Tmolon, & Corycion florere croco. Iudæam & Arabiam pretiosis odoribus illustrem haberi, sed nec nostram ciuitatem prædictis egere stirpibus, quippe cum pluribus locis urbis, iam cassiam frondentem conspicimus, iam tuream plantam, florentesq; hortos myrrha & croco. His tamē exemplis nimirum admonemur curæ mortalium obsequentissimā esse Italiam, quæ penè totius orbis fruges, adhibito studio colonorum, ferre didicrit: quo minus ad dubitamus de eo fructu, qui uelut indigena, peculiarisq; & uernaculus est huius soli. Neq; enim dubiū est massici, surrentiniq; & albani, atque cecubi agri uites omnium, quas terra sustinet, in nobilitate uini principes esse.

Quomodo Amineas feraces facias. CAP. IX.

Fecunditas ab his forsā desideratur, sed & hæc adiuuari potest cultoris industria: nam si, ut paulò antè retuli, benignissima rerum omnium parens natura quasq; genteis atq; terras ita muneribus proprijs ditauit, ut tamen cæteras non in uniuersum similibus dotibus fraudaret: cur eam dubitemus etiam in uitibus prædictam legem seruasse?

seruasse? ut quamuis earum genus aliquod præcipuè fecundum esse uoluerit, tanquam bituricū, aut basilicū, non tamen sic amineū sterile reddiderit, ut ex multis millibus eius ne paucissimæ quidem uites fecundæ, tanquā in Italicis hominibus Albanæ illæ sorores reperiri possint. Id autem cum sit uerisimile, tum etiam uerū esse nos docuit experimentum, cum & in Ardeatino agro, quem multis tēporibus ipsi antè possedimus, & in Carscolano, itemq; in Albano generis aminei uites huiusmodi notæ habuerimus, numero quidem perpaucas, uerum ita fertiles, ut in iugo singulæ ternas urnas præberent, in pergulis autem singulæ denas amphoras peræquarent. Nec incredibile debet in amineis hæc fecunditas uideri: nam quemadmodū Terentius Varro, & ante eum M. Cato possent affirmare, sexcentenas urnas priscis cultoribus singula uinearum iugera sudisse, si fecunditas amineis defuisset? quas plerunq; solas antiqui nouerant, nisi putamus ea quæ nuper, ac modò planè longinquis regionibus accersita notitiæ nostræ sunt tradita, biturici generis, aut basilici uineta eos coluisse, cum uetustissimas quasq; uineas adhuc existimamus amineas. Siquis ergo tales, quales paulò antè possedisse me retuli, amineas pluribus uindemijs exploratas notet, ut ex his malleolos feracissimos eligat, posset is pariter generosas uineas & uberes efficere: nihil enim dubiū est, quin ipsa natura sobolem matri similem esse uoluerit. Vnde etiam pastor ille in Bucolicis ait,

Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos

Noram.

Vnde sacrorum certaminum studiosi perniciosissimarū quadrigarum semina, diligenti obseruatione custodiunt, & spem futurarum uictoriarū concipiunt propagata sobole
gener

generosi armēti: nos quoq; pari ratione uelut olympio-
nicarum equarum, ita feracissimarum aminearum semini-
bus electis largę uindemię spem capiamus: neq; est quod
temporis tarditas quenquā deterreat, nam quidquid mo-
re est, in exploratione surculi absunitur. Ceterum cum
fecunditas uitis comprobata est, celerrime insitionibus ad
maximum numerum perducitur. eius rei testimonium tu
præcipuē Publi Siluine perhibere nobis potes, cū pulchre
memineris à me duo iugera uinearum intra tempus bien-
nij ex una præcoque uite, quam in Ceretano tuo possi-
des, insitione facta consummata. Quemnam igitur existi-
mas uitium numerum intra tantundem temporis interseri
posse duorum iugerum malleolis, cum sint ipsa duo iuge-
ra unius uitis progenies? quare si, ut dixi, laborem & cu-
ram uelimus adhibere, faciliè prædicta ratione tam feraces
aminei generis uincas cōstituemus, quàm biturici, aut ba-
silici: tantum retulerit, ut in transferendis seminibus simi-
lem statum coeli, lociq;, & ipsius uitis habitum obserue-
mus, quoniā plerūq; degenerat surculus, si aut situs agri,
aut aëris qualitas repugnent, aut etiā si ex arbore in iu-
gum defertur. Ita; de frigidis in frigida, de calidis in si-
milia, de uineis in uineas transferemus: magis tamē ex fri-
gido statu stirps aminea potest calidū sustinere, quàm ex
calido frigidum, quoniam omne uitis genus, tum maxime
prædictū, naturaliter letatur tepore potius, quàm frigo-
re. Sed & qualitas soli plurimum iuuat, ut ex macro aut
mediocri trāsducatur in melius: nam quod assuetū est pin-
gui, nullo modo maciē terrę patitur, nisi sæpius stercores.
Atq; hæc de cura eligēdi malleoli generatim præcepimus:
nunc illud propriè specialiter, ut nō solū ex fecūdisima
uite, sed etiam è uitis parte feracissima semina eligantur.

Ex qua uitis parte semina
eligenda sunt.

C A P. X.

Feracissima autē semina sunt, non ut ueteres autores tradiderunt, extrema pars eius quod caput uitis appellat, id est ultimū & productissimū flagellū: nam in eo quoq; falluntur agricolæ. Sed erroris est causa prima species, & numerus uuarū, qui plerūq; conspiciuntur in productissimo sarmento, quæ res nos decipere non debet: id enim accidit nō palmutis ingenita fertilitate, sed loci oportunitate, quia reliquas trunci partes humor omnis & alimentū, quod à solo ministratur trāscurrit, dum ad ultimum perueniat: naturali enim spiritu omne alimentum, uirētis quasi quædā anima per medullā trunci ueluti per siphonē, quæ diabeten uocāt mechanici, trahitur in summum. Quō cum peruenierit, ibi consistit, atq; consumitur. Vnde etiam materiæ uehementissimæ reperiuntur aut in capite uitis, aut in crure uicino radicibus: sed & eæ stirpes, quæ è duro citantur, duplici ex causa probatæ sunt, quod à foctu uacant, quodq; ex proximo terræ integro atq; illibato succo aluntur: & illæ fertiles ac firmæ, quia è tenero prorepunt, & quidquid, ut suprā dixi, ad eas alimenti peruenit, indiuiduum est. Mediæ sunt macerrimæ, quia trāscurrit hinc parte aliqua interceptus, illinc à se tractus humor. Non debet igitur ultimū flagellum quasi fecundū obseruari, etiam si plurimū afferat, siquidē loci ubertate in fructū cogitur: sed id sarmentum quod media uite situm, nō importuna quidē parte deficit, ac numero-
so foctu benignitatem suā ostendit. Hic surculus translatus rarius degenerat, cum ex deteriore statu meliōre sortitur: siue enim pastinato deponitur, siue trūco inseritur, largioribus satiatur alimentis, quàm prius, cum esset in
cogeno

egeno. Itaque custodiemus, ut à prædictis locis, quos hu-
 morosos rustici uocant, semina legamus, tamè quæ attulis-
 se fructû antea animaduertimus: nã si fœtu uacua sint,
 quamuis laudabilè partè uitis nihil censemus ad feracita-
 tem conferre malleolo: quare uitiosissima est eorum agri-
 colarum opinio, qui minimum referre credunt, quot uias
 sarmentû habuerit, dum ex uite fertili legatur, & non ex
 duro trunco enatum, quod pampinariû uocant. Hæc autè
 opinio, quæ orta est ex inscitia seminum eligendorum, pri-
 mum parum fœcundas uincas, deinde etiam nimis steriles
 reddit. Quis enim omnino iam per tam longam seriem
 annorum agricola malleolum legenti præcepit ea quæ
 paulò antè retulimus? Immo quis non imprudentissimum
 quenque, et cum, qui nihil aliud operis facere ualeat, huic
 negotio delegat? Itaque ex hac consuetudine ueniunt im-
 prudentissimi ad rem maximè necessariam, deinde etiam
 infirmissimi: nam & inutilissimus quisque, ut dixi, qui
 nullum alium laborem ferre queat, huic officio applica-
 tur. Is porrò etiam si quam scientiam eligendi malleoli
 habet, eam propter infirmitatem dissimulat, aut seponit:
 & ut numerum, quem uillicus imperauit, explere possit,
 nihil curiose, nihil religiose administrat: unûq; est ei pro-
 positû peragere operis sui pensum, cum tamè & ut sciat,
 & quod scit exequatur, hoc solum præceptum à magi-
 stris accepit, ne pampinariam uirgam deplantet, cætera
 omnia ut seminibus contribuat. Nos autem primum ra-
 tionem secuti, nunc etiam longi temporis experimentum,
 non aliud semen eligimus, nec frugiferum esse ducimus,
 nisi quod in parte genitali fructum attulerit. Nam illud
 quidem, quod loco sterili letum, robustumq; sine fœtu
 processit, fallacem fœcunditatis imaginem præfert, nec

ullam generandi uim possidet. Id procul dubio uerum esse ratio nos admonet, si modò ut in corporibus nostris propria sunt officia cuiusq; membri, sic & frugifrarũ stirpium partibus propria munia. Videmus hominibus inspiratam uelut aurigam reatricemq; membrorum animã, sensusq; iniectos ad ea discernenda, quæ tactu, naribus, auribusq; & oculis indagãtur, pedes ad gressum cõpositos, brachia ad complexum: ac ne per omnes uices ministrorum uagetur insolenter oratio, nihil aures agere ualẽt quod est oculorum, nihil oculi quod aurium, nec generãdi quidem data est facultas manibus aut plantis, sed quod hominibus ignotũ uoluit esse genitor uniuersi uẽtre protexit, ut diuina præditus ratione rerum æternus opifex, quasi quibusdam secretis corporis in arcano atq; operto sacra illa spiritus elemẽta cum terrenis primordijs misceret, atq; hanc animãtis machine speciẽ effingeret. Hac lege pecudes, ac uirgulta progeniuit, hac uitium genera figurauit, quibus eadem ipsa mater ac parens primum radices uelut fundamenta quædam iccit, ut ijs quasi pedibus insisteret. Truncum deinde superposuit uelut quandam staturam corporis, & habitus: mox ramis diffudit quasi brachijs. Tum caules & pampinos elicuit, uelut palmas, eorumq; alios fructu donauit, alios fronde sola uestiuit ad protegẽdos tutandosq; partus. Ex his igitur, ut supra diximus, si non ipsa membra genitalia cõceptu atq; factu grauida, sed tanquam tegmina & umbracula corũ, quæ fructibus uidua sunt, legerimus, umbræ scilicet nõ uinde miæ laborabimus. Quid ergo est cur quamuis nõ sit è duro pampinus, sed è tenero natus, si tamen orbis est, etiam in futurum quasi sterilis damnatur à nobis? Modò enim disputatio nostra colligebat unicuiq; corporis parti pro-

prium

DE RE RVBICA
prium esse attributū officium, quod scilicet ei cōuenit, ut malleolo quoq; qui opportuno loco natus est, fœcunditatis uis adsit, etiam si interim cesset à partu. Nec ego abnuerim in hoc me instituisse argumentari: sed & illud maximè profiteor, palmetem, quamuis frugifera parte enatum, si fructū non attulerit, ne uim quidem fœcunditatis habere: nec hoc illi sententiæ repugnat. Nam & homines quosdā non posse generare, quamuis omnium membrorū numero constante, manifestū est, ne sit incredibile, si genitali loco uirga nata fructū careat, carituram quoq; esse fœtu. Itaq; ut ad cōsuetudinē agricolarū reuertar, eiusmodi surculos, qui nihil attulerint, spadones appellāt, quod non fācerēt, nisi eos suspicarentur inhabiles frugibus, quæ & ipsa appellatio rationem mihi subiecit non eligendi malleolos, quamuis probabili parte uitis enatos, si fructū non tulissent: quanquā & hos sciam non in totum sterilitate affēctos: nam cōfiteor pampinarios quoq; cum è duro prorepsierint, tempore anni sequentis acquirere fœcunditatem, & ideo in resecem submitti, ut progenerare possit. Verū eiusmodi partum cōperimus, non tam ipsius resecis, quam materni esse muneris. Nam quia inheret stirpi suæ, quæ est natura serax, mistus adhuc parentis alimentis, & fœcundi partus seminibus, ac uelut altricis uberibus eductus, paulatim fructum ferre condiscit. At quæ citra naturæ quandam pubertatem, immatura atq; intempestiua plantæ direpta trunco, uel terræ, uel etiam stirpi recisæ inseritur, quasi puerilis ætas, ne ad coitum quidem, nedum ad conceptū habilis uim generandī uel in totum perdit, uel certè minuit. Quare magnopere censeo in eligendis seminibus adhibere curam, uti fructuosa parte uitis palmites legamus eos, qui futuram fœcunditatem iam toto fructu pro-

mittunt. Nec tamen contenti simus singulis uuis, maxi-
meq; probemus eos, qui numerosissimis foetibus conspici-
untur. An non opilionem laudabimus ex ea matre sobo-
lem propagantem, quae geminos enixa sit, & caprarium
summittentē foetus earum pecudum, quae trigemino partu
commendantur: uidelicet quasi semper sit parentum foe-
cunditati proles responsura, & nos sequamur in uitibus
hanc ipsam rationem, tanto quidem magis, quod comper-
tum habeamus naturali quadam malignitate desciscere
interdum, quamuis diligenter probata semina, idq; nobis
poeta uelut surdis ueritatis indulget dicendo,

Vidi lecta diu, & multo spectata labore
Degenerare tamen, ni uis humana quotannis
Maxima quaeq; manu legeret, sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri.

Quod non tantum de seminibus leguminum, sed in totam
agricolationis rationem dictum esse intelligendum est. Si
modo longi temporis obseruatione cōperimus, quod cer-
tē comperimus, eum malleolum, qui quatuor uuas tulerit,
deputatum, & in terram depositum à foecūditate materna
sic degenerare, ut interdum singulis, nonnunquam etiam
binis uuis minus afferat. In quantum autem censemus de-
fecturos eos, qui binos, aut ferē singulos foetus in matre
tulerint, cum etiam firacissimi translationē saepe reformū-
dent: itaq; huius rationis demonstratorem magis esse me,
quā inuentorē, libenter profiteor, ne quis existimet frau-
dari maiores nostros laude merita: nam id ipsum censuisse
eos non dubium est, quāuis nullo alio sit scripto proditū,
exceptis quae retulimus metris Vergilij. Et hic tamē ut de
seminibus leguminū praecipiat. Cur enim aut è duro na-
tam uirgam, aut etiā ex foecūdo malleolo, quem ipsi pro-
bassent,

bassent, decisam sagittā repudiabāt, si nihil interesse dicebant, ex quo loco semina legerentur? Nunc quia uim fecunditatis certis quasi membris inesse non dubitabant, idcirco pampinarium, & sagittam uelut inutiles ad depouendum prudentissimè damnauerunt. Quod si ita est, nihil dubium est multo magis ab his improbatum esse etiam illum palmitem, qui frugifero loco natus, fructum non attulisset. Nam, si sagittam, id est, superiorem partem malleoli, uituperandam censebant, cum esset eadem pars surculi frugiferi, quanto magis uel ex optima uitis partem natum flagellum, si est sterile improbatum ab his, ratio ipsa declarat? Nisi tamen (quod est absurdum) crediderunt id translatum, & abscisum à sua stirpe, destitutumq; materno alimento, frugiferum, quod in ipsa matre nequam fuisset. Atq; hæc & forsitan pluribus dicta sunt, quam exigebat ratio ueritatis, minus tamen multis, quam postulabat præuè detorta, & inueterata opinio rusticorum.

Quæ spectandæ qualitates in eo solo, quod
uineæ destinaueris. CAP. XI.

Nunc ad reliquum ordinem propositæ disputationis redeo. Sequitur hanc eligendi malleoli curam pascinationis officium, si tamen antè de qualitate soli cõstiterit, nam eum quoq; plurimum & bonitati, & largitati frugum cõferre nihil dubium est, ac prius, quam ipsum perspiciamus, illud antiquissimū censemus, rudè potius eligendum agrum, si sit facultas, quam ubi fuerit seges, aut arbutum: nã de uinetis, quæ lōgo situ exoleuerūt, inter omnes autores constitit, pessima esse si referere uelimus, quod & inferius solum pluribus radicibus sit impeditum, ac uelut irretitū, & adhuc non amiserit uirus, & cariem illā uetustatis, quibus hebetata quasi aliquibus uenenis humus tor-

peat. Quam ob causam syluestris ager præcipuè est elu-
gèdus, qui etiã si frutetis, aut arboribus obsesus est, faciliè
extricatur, quòd suapte natura quæcunq; gignuntur, non
penitus, nec in profundum radices agunt, sed per summũ
terræ dissipant, atq; deducunt, quibus ferro recisis, atq;
extirpatis, parum, quod superest, inferioris soli rastris li-
cet effodere, & in fermentum cõgerere, atq; componere:
si tamen rudis terra non sit, proximũ est uacuum arbori-
bus aruum: si nec hoc est, rarissimũ arbustum, uel oliuetũ
quod non fuerit maritum, uineis destinatur. Ultima est, ut
dixi, conditio restibilis uineæ: nã si necessitas faccre cogit,
prius quicquid est residue uitis extirpari debet: deinde to-
tum solum sicco fimo, aut, si id non sit, alterius generis
quam recentissimo stercorari, atq; ita conuerti, & diligen-
tissimè resossas omnes radices in summũ regeri, atq; com-
buri. Tunc rursus uel stercore uetusto, quia nõ gignit her-
bas, uel de uepribus egesta humo pastinatũ largè cõtegi.
At ubi pura noualia arboribus sunt libera, considerandũ
est antè, quàm pastinemus, surcularis, nec ne sit terra: idq;
facilimè exploratur per stirpes, quæ sua spõte proueniũt.
Neq; enim est ullum tandiu uiduũ solum uirgultis, ut non
aliquos surculos progeneret tanquam pyros syluestres,
& prunos, uel rubos certè. Nam hæc quãuis genera spi-
narũ sint, solent tamen fortia, & leta, & grauida fructu
confergere. Igitur si non retorrida, & scabra, sed leuia,
& nitida, & proluxa, fecundaq; uiderimus, eam intelli-
gemus esse terram surcularem. Sed hoc in totum ad illud,
quod uineis præcipuè est idoneum, propriè consideran-
dum, ut prius retuli, si facilis est humus, & modicè reso-
luta, quam diximus pullam uocitari, nec quia sola ea, sed
quia sit habilis maximè uinetis. Quis enim uel mediocris
agric

agricola nesciat etiam durissimum tophum, uel carbunculum, simulatq; sunt confracti, & in summo regeſti tempeſtatibus, gelu ue, nec minus aſtius putrefcere caloribus, ac reſolui, eoſq; pulcherrimè radices uitium per aſtatem refrigerare, ſuccumq; retinere? quæ res alendo ſurculo ſunt accommodatiſſimæ. Simili quoque de cauſa probari ſolutam glaream, calculoſumq; agrum, & mobilem lapidem, ſi tamen hæc pingui glebæ permixta ſunt, nam eadem ieiuna maximè culpantur. Eſt autem (ut mea fert opinio) uineis anicus etiam ſilex, cui ſuperpoſitum eſt modicum terrenum, quia frigidus, & tenax humoris per ortum caniculæ non patitur ſitire radices. Higinius quidem ſecutus Tremellium præcipuè montium ima, quæ à uerticibus deſluentem humum receperint, uel etiam ualles, quæ fluminum alluuiæ, & inundationibus concreuerint, aptas eſſe uineis aſſeuerat, me non diſſentiente. Cretosa humus utilis habetur uiti, nam per ſe ipſa creta, qua utuntur ſiguli, quamq; nonnulli argillam uocant, inimiciſſima eſt: nec minus ieiunus ſabulo, & quicquid, ut ait Iulius Atticus, retorridum ſurculum facit. Id autem ſolum uel uliginoſum eſt, uel ſaluſum, uel amarum, & uel ſiticoſum, & peraridum. Nigrum tamè, & rutilum ſabulonem, qui ſit humida terræ permixtus, probauerunt antiqui, nam carbūculoſum agrum, niſi ſtercore iuues, macras uineas efficere dixerunt. Grauis eſt rubrica, ut idem Atticus ait, & ad comprehendendum radicibus iniqua. Sed alit eadem uitem, cum tenuit, uerum eſt in opere difficilior, quòd neq; humentè fodere poſſis, quòd ſit glutinoſiſſima, nec nimium ſiccam, quia ultra modum prædura.

Quæ Iulius Græcinus tradiderit de

terra uineali.

CAP. XII.

Sed

Sed ne nunc per infinitas terreni species euagemur,
 non intempestiue commemorabimus Iulij Græcini con-
 scriptam uelut formulam, ad quam posita est limitatio ter-
 ræ uinealis. Idem enim Græcinus sic ait: Esse aliquã ter-
 ram calidam, uel frigidam, humidam, uel siccam, raram,
 uel densam, leuem, aut grauem, pinguem, aut macram: sed
 neque nimium calidum solum posse tolerare uitem, quia
 inurat, neq; prægelidum, quoniam uelut stupentes, &
 congelatas radices nimio frigore moueri non sinat, neque
 humidum, quoniam cum se promunt uites, modico tepore
 euocant humorem terræ iusto maiorẽ, qui putrefacit de-
 posita semina. Rursus nimiam siccitatem destitucere plan-
 tas dicit naturali alimento, aut in totum necare, aut sca-
 bras, & retorridas facere. Per densam humum cœlestis
 aquas non sorbere, nec facile perflari, facillimè perrum-
 pi, & præbere rimas, quibus sol ad radices stirpium pe-
 netret: eademq; uelut conclausa, & coarctata semina
 comprimere, atq; strangulare. Raram supra modum uelut
 per infundibulũ transmittere imbres, & sole, ac uento pe-
 nitus sicari, atq; exarescere. Grauẽ terram uix ulla cul-
 tura uincibilem, leuem uix ulla sustineri, pinguisimã, &
 letissimam luxuria, macram, ac tenuem ieiunio laborare.
 Opus est, inquit, inter has tam diuersas inæqualitates ma-
 gno temperamẽto, quod in corporibus quoq; nostris de-
 sideratur, quorum bona ualetudo calidi, & frigidi, humi-
 di, & aridi, dẽsi, & rari, certo, & quasi examinato modo
 continetur. Nec tamẽ hoc temperamentum in terra, que
 uincis destinetur, pari momento libratum esse debere ait,
 sed in alteram partẽ propẽsius, ut calidior terra sit, quã
 frigidior, sicciõr quã humidior, rariõr quã dẽsior, &
 si qua sunt his similia, ad que cõtèmplicationem suam diri-

gat, qui uineas instituet: quæ cuncta (sicut ego reor) magis profunt, cum suffragatur etiã status cœli, cuius regionem, quã spectare debeãt uineæ, uetus est dissensio, Sacer-
na maxime probante solis ortũ, mox deinde meridiẽ, tum occasum, Tremellio Scrofa præcipuã positionẽ meridianã censente, Vergilio de industria occasum sic repudiante,

Ne uē tibi ad solem uergant uineta cadentem.

Democrito, & Magone laudãtibz cœli plagam septentrionalem, quia existimẽt ei subiectas feracissimas fieri uineas, quæ tamẽ bonitate uini superentur. Nobis in uniuersum præcipere optimũ uisum est, ut in locis frigidis meridiano uineta subijciãtur, tepidis orienti aduertantur, si tamen nõ infestabũtur austris, euriq; , uelut ora maritimæ in Bætica. Sin autem regiones prædictis uētis fuerint obnoxie, melius aquiloni, uel fauonio cõmittentur, nam feruentibus prouincijs, ut Aegypto, & Numidia, uni septentrioni rectius opponẽtur, quibus omnibus diligenter exploratis, tum demum pastinationem suscipiemus.

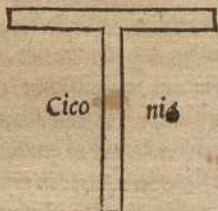
Quomodo terra pastinetur. CAP. XIII.

Etus autem ratio cum Italici generis futuris agricolis, etiam prouincialibus tradenda est, quoniam in longinquis, & remotis regionibus istud genus uertendi, & subigendi agri minimẽ usurpatur, sed aut scrobibus, aut sulcis uineæ plerunq; cõseruntur. Scrobibus uineta sic ponuntur. Quibus uitem mos est scrobibus deponere, serẽ per tres longitudinis pedes, perq; duos in altitudinẽ, cauato solo quantum latitudo ferramenti patitur, malleolos utrinq; iusta latera fossarum cõsternunt, & aduersis scrobium frontibus curuatos erigũt. duabusq; gemmis supra terram eminerẽ passi reposita humo cœquãt, quæ faciunt in eadẽ linea intermissis totidem pedum scamnis,
dum

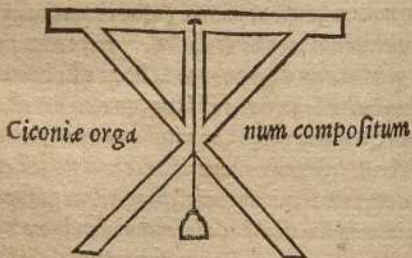
dum peragant ordinem. Tum deinde relicto spatio prout cuiq; mos est uineas colenti, uel aratro, uel bidete, persequentes ordinem insistant. Et si fossore tantum terra uersetur, minimum est quinque pedum interordinium, septem maximum: si bubus, et aratro, minimum est septem pedum, satis amplum decem. Nonnulli tamen omnem uitem per denos pedes in quicumque disponunt, ut more nouarum terra transuersis, aduersisque sulcis profcindatur. Id genus uineti non conducit agricolæ, nisi ubi latissimo solo uitis amplo incremento consurgit. At qui pastinationis impensam reformidant, sed aliqua tamen parte pastinationem imitari studet, paribus alternis omissis spatijs, senum pedum latitudinis sulcos dirigunt: fodiuntque et exaltant in tres pedes, ac per latera fossarum uitem, uel malleolam disponunt. Auarius quidam dupondio, et dodrante altum sulcum, latum pedum quinque faciunt: deinde ter tanto amplius spatium crudum relinquunt: atque ita sequentem sulcum infodiunt: quod cum per definitum uinetis locum fecerint in lateribus sulcorum uiuadices, uel decisos quam recentissimos palmites nouellos erigunt, consitis compluribus inter ordinaria semina malleolis, quos posteaquam conualuerint crudo solo quod emissum est, transversis scrobibus propagent, atque ordinem uinea paribus interuallis: sed ea, quas retulimus, uinearum sationes, pro natura, et benignitate cuiusque regionis aut usurpate, aut repudiatae sunt nobis. Nunc pastinandi agri propositum est rationem tradere. Ac primum ex omni siue arbustiuo, siue syluestri loco, quem uineis destinauerimus, omnis frutex, atque arbor erui, et summoveri debet, ne postea fossore moretur, ne ue iam pastinatum solum iacentibus mollibus imprimatur, et exportatum ramos, atque truncos ingressu proculcetur. Neque enim parum refert

refert suspensissimū esse pastinatum, & si fieri possit, ue-
 stigio quoq; inuiolatū, ut mota æqualiter humus nouelli
 seminis radicibus quancūq; in partē prorepserint, molli-
 ter cedat, ne incrementa duritiā sua reuerberet, sed tenero
 uelut nutritio sinu recipiat, & coelestes admittat imbres:
 eosq; alendis seminibus dispēset: ac suis omnibus partibus
 ad educandā prolem nouam conspēret. Campestris locus
 altē duos pedes, & semissēm infodiendus est, accliuus regio
 treis. Præruptior uerò collis uel in quatuor pedes uerten-
 dus, quoniā cum à superiore parte in inferiorē detrahatur
 humus, uix instum pastinationi præbet regestū: nisi multo
 editiorem ripam, quā in plano feceris. Rursus depressis
 uallibus minus altē duobus pedibus deponi uineā non pla-
 cet. Nam præstat non conserere, quā in summa terra
 suspendere. Nisi tamen si scaturigo palustris obuia (sicut
 in agro Rauennate) plus quā sesquipedē prohibeat in-
 fodere. Primum autem prædicti operis exordiū est, non ut
 huius temporis pleriq; faciunt agricola, sulcum paulatim
 exaltare, & ita secūdo, uel tertio gradu peruenire ad de-
 stinatā pastionis altitudinē. Sed protinus æqualiter linea
 posita rectis lateribus perpetuam fossam educere, & post
 tergum motam humū cōponere, atq; in tantū deprimere,
 donec altitudinis mensurā datam ceperit: tum per omne
 spatium gradus æqualiter mouenda linea est: obtinendumq;
 ut eadem latitudo in imo reddatur, quæ cepta est in sum-
 mo: opus est autem perito, ac uigilante exactore, qui ripā
 erigi iubeat, sulcumq; uacuari, ac totum spatium crudi soli
 cum emota iam terra committi, sicut præcepi superiore li-
 bro, cum arandi rationē traderem, monendo necubi scāna
 omittantur, & quod est durum, summis glebis obtegatur:
 sed huic operi exigēdo quasi quandā machinā commenti

maiores nostri, regulam fabricauerūt, in cuius latere uir-
gula prominens ad eam altitudinem, qua deprimi sulcum
oportet, contingit summam ripæ partem. Id genus men-
suræ ciconiam uocant rustici.

Sed ea quoq; fraudem recipit, quoniam plurimum inter-
est, utrum eam pronam, an rectam ponas: nos itaque huic
machinæ quasdam partes adiecimus, quæ contententium
litem, disputationemq; dirimerent. Nam duas regulas eius
latitudinis, qua pastinator sulcum facturus est in speciem
Græcæ literæ x decussauimus, atque ita mediæ parti, qua
regulæ cōmittuntur, antiquam illam ciconiam infiximus,
ut tanquam suppositæ basi ad perpendicularum normata
insisteret: deinde transuersæ quæ est in latere uirgula, fa-
brilem libellam supposuimus.

Sic compositum organum, cum in sulcem demissum est, li-
tem

tem domini, & conductoris sine iniuria deducit. Nam stella, quam diximus Græcæ literæ faciem obtinere, pariter inæ fossæ solum metitur, atq; perlibrat, quia siue pronum, seu resupinū est, positione machinæ deprehenditur: quippe prædictæ uirgulæ superposita libella alterutrum ostendit, nec patitur exactorem operis decipi: sic permensum, & perlibratum opus in similitudinem ueruaecti semper procedit: tantumq; spatij linea promotâ occupatur, quantum effossus sulcus longitudinis, ac latitudinis obtinet, atq; id genus præparandi solij probatissimum est.

Quot modis uitis ponatur aut in
prouincijs, aut in Italia.

CAP. XIII.

SEquitur opus uinæ cōserendæ, quæ uel uere, uel autūno tempestiue deponitur. Vere melius, si aut pluuius, aut frigidus status cœli est, aut ager pinguis, aut cæpestris, & uliginosa planicies: rursus autūno si sicca, si calida est aëris qualitas, si exilis, atq; aridus campus, si macer præruptus uel collis: uernæq; positionis dies ferè quadraginta sunt ab Idibus Februarijs usq; in æquinoctium: rursus autūnalis ab Idibus Octob. in Cal. Decēbres. Sationis autem duo genera malleoli, uel uiuiradicis, quod utrunq; ab agricolis usurpatur, & in prouincijs magis malleoli: neq; enim seminarijs student, nec usum habent faciendæ uiuiradicis: hanc sationem cultores Italiae pleriq; iure improbauerunt, cum plurimis dotibus præstet uiuiradix. Nam minus interit, cū & calorē, & frigus, & cæteras tempestates propter firmitatem facilius sustineat: deinde adolescit maturius, ex quo euenit, ut celerius quoq; sit tēpestiua edēdis fructibus, tum etiam nihil dubium est sæpius translātū: potest tamen malleolus protinus in uicem uiuiradicis conseri soluta, & facili

h terra:

terra: ceterum densa, & grauis utiq; uitem desiderat.
 Meliorem esse positionem pastinato
 solo quàm nouali.

CAP. XV.

Seritur ergo prius in emundata, innocataq; & equata
 pastinatione, macro solo quinque pedibus inter ordi-
 nes omiſſis: mediocri, senis: in pingui uerò septennum pe-
 dum spatia danda sunt, quò largiora uacent interualla,
 per quæ frequentes, proluxæq; materiæ diffundantur: hæc
 in quincuncem uinearum metatio expeditissima ratione
 conficitur: quippe linea per totidem pedes, quot destina-
 ueris interordiniorum spatijs purpura, uel quolibet alio
 conspicuo colore insuitur: eaq; sic denotata per repastina-
 tum intenditur, & iuxta purpuram calamus defigitur:
 atque ita paribus spatijs ordines diriguntur: quod dein-
 de cum est factum, fossor insequitur, scrobemq; alternis
 omiſſis per ordinem spatijs à calamo ad proximum cala-
 mum non minus altum quàm duos pedes & semissem pla-
 nis locis refodit, accliuibus in dupondium & dodrantem,
 præcipitibus etiam in tres pedes: in hæc mensuram scrobi-
 bus depressis uiuiradices ita deponuntur, ut à media scro-
 be singula & in diuersum sternantur, & contrarijs fron-
 dibus fossarum ad calamos erigantur. Satoris autem offi-
 cium est primum quàm recentissimam, & si fieri possit, eo-
 dem momento, quo serere uelit, de seminario transferre
 plantam diligenter exemptam & integram: deinde eam ue-
 lut ueteranam uitem totam exputare, & ad unã materiam
 firmissimam redigere, nodos que, & cicatrices alleuare: si
 quæ etiam radices (quod maximè cauendum est, ne fiat in
 eximèdo) laborauerint, eas amputare, sic deinde curuatam
 deponere, ne duarum uitium radices implicentur: id enim
 uitare facile est per imū solum iuxta diuersa latera fossarū
 dispositis

dispositis paucis lapidibus, qui singuli nō excedant quinq;
librale pondus. Hi uidentur (ut Mago prodit) & aquas
hyemis, & uapores æstatis propulsare radicibus: quē secu-
tus Vergilius tutari semina, & muniri sic præcipit:

Aut lapidem bibulum, aut squallētes infode conchas:

& paulo post: —Iamq; reperti

Qui saxo super, atq; ingentis pondere testæ

Urgerent: hoc effusos munimen ad imbres,

Hoc ubi hiulca siti findit canis æstifer arua.

Idemq; Pœnus autor probat uinacea permista stercori de-
positis seminibus in scrobem uires mouere, quod illa pro-
uocent, & eliciant nouas radículas: hoc per hyemem fri-
gentem, & humidā scrobibus inferre calorē tempestiuum,
ac per æstatē uirentibus alimentū, & humorē præbere. Si
uerò solū, cui uitis committitur, uidetur exile, longius ac-
cersitam pingue humum scrobibus inferre censeat: quod an
expediat, regionis annonæ, operarumq; ratio nos docebit.

Quæ mensura pastinandi soli

abunde sit uineis.

CAP. XVI.

EXiguè humidum pastinatum sationi conuenit: melius
tamen uel arido, quàm lutofo semen committitur: idq;
cum supra summā scrobem cōpluribus internodijs produ-
ctum est, quod de cacamine superest, duabus gemmis tan-
tum supra terrā relictis amputatur, & ingesta humo scro-
bis completur. Cœquato, deinceps pastinato malleolus
ordinarijs uitibus interferendus est: cumq; sat erit medio
spatio, quod uacat inter uites per imam lineam depange-
re. Sic enim melius & ipse cōualescit, & ordinarijs semi-
nibus modicè uacuum solum ad culturam præbebit iter: in
eadem deinde linea, in qua uiuiradix obtinebit ordinem
suum, præsidij causa quorum ex numero propagare pos-

h 2

fit in

fit in locū demortuæ uitis, quinque; malleoli pangendi sunt, per spatium pedis, isque; pes à medio interordinio sumitur, ut ab utraque parte paribus interuallis distent: tali constitutioni Iulius Atticus abunde putat esse malleorum sexdecim millia. Nos tamen plus quatuor millibus conserimus, quia negligentia cultorum magna pars deperit, & interitu se-minum cetera, quæ uirent, rarefcunt.

Quemadmodum, & quo tempore uitis
serenda sit.

CAP. XVII.

DE positione surculi non minima disputatio fuit inter autores: quidam totum flagellum sicut erat matri detractum crediderunt sationi conuenire: idque; per gemmas quinas, uel etiam senas partiti complurcis taleolas terre mandauerunt. Quod ego minime probo, magisque; assentior his autoribus, qui negauerunt esse idoneam frugibus superiorem partem materiæ, solamque; eam, quæ est iuncta cum uetere sarmento, probauerunt. Ceterum omnem sagittam repudiauerunt. Sagittam rustici uocant nouissimam partem surculi, siue quia longius recessit à matre, & quasi micuit, atque; prosiluit, seu quia cacumine attenuata prædicti teli speciem gerit. Hanc ergo prudentissimi agricolæ negauerunt conseri debere: nec tamē sententiæ suæ rationem nobis prodiderūt, uidelicet quæ ipsis in re rustica multum calletibus prompta erat, & ante oculos penè exposita: omnis enim fecundus pampinus intra quintam, aut sextam gemmam fructu exuberat, reliqua parte quauis longissima uel cessat, uel perexiguos ostēdit racemos: quam ob causam sterilitas cacuminis iure ab antiquis incusata est. Malleolus autē sic ab ipsdē pangebatur, ut nouello sarmento pars aliqua ueteris hæreret: sed hanc positionē dānauit usus. Nam quicquid ex uetere materia relictum erat, depressum, atque; obrutum

obrutum celeriter humore putrescebat, proximasq; radices teneras, & uixdum prorūpentes uitio suo enecabat: quod cum acciderat, superior pars seminis retorrescebat. Mox Iullus Atticus, & Cornelius Celsus ætatis nostræ celeberrimi autores patrem, atque filium Sacernam secuti, quicquid residui fuit ex uetere palma per ipsam commissuram, qua nascitur materia noua, ressecuerunt, atq; ita cum suo capitulo sarmentum deprefferunt.

Quæ obseruare debet qui uitem ponit.

C A P. X V I I I.

Sed Iulius Atticus prætorto capite, & recuruato, ne Pastinum effugiat, prædictum semen demersit. Pastinū uocant agricolæ ferramentum bifurcum, quo semina panguntur: unde etiam repastinata dictæ fuere uineæ ueteres, quæ refodiébantur: hæc enim propria appellatio restibilis uineti erat: nunc antiquitatis imprudens consuetudo quicquid emoti soli uineis præparetur, repastinatum uocat: sed redeamus ad propositum, uitiosa est (ut mea fert opinio) Iulij Attici satio, quæ contortis capitibus malleolum recipit: eiusq; rei uitandæ non una ratio est. Primum, quòd nulla stirps antè quàm deponatur, uexata, & infracta melius prouenit, quam quæ integra, & inuiolata sine iniuria deponita est: deinde quicquid recuruum, & sursum uersus spectans, demersum est: cum tempestiuum eximitur, in modum hamis repugnat obluctanti fossori: & uelut uncus infixus solo antè quàm extrahatur, præumpitur. Nam fragilis est ea parte materia, qua torta, & recuruata cum deponeretur, cœperat uitium, propter quod perfractam maiorem partem radicum amittit. Sed ut incommoda ista præteream, certè illud, quod est inimicissimum, dissimulare nequeo. Nam paulò antè cum de summa parte sarmenti di-

sputarem, quam sagittam dixeram uocitari, colligebam fore
 intra quintam, uel sextam gemmam, quæ sint proximæ ue-
 teri sarmento fructus medij. Hanc ergo sæcundam partem
 consumit, qui contorquet malleolum, quoniam & ea pars,
 quæ duplicatur, tres gemmas uel quatuor obtinet, & re-
 qui duo, uel tres fructuarij oculi penitus in terram de-
 primantur, mersi q; non materias, sed radices creant: ita
 euenit, ut quod in salicto cõserendo uitaueramus, id sequa-
 mur in eiusmodi malleolo, quem necesse est facere longio-
 rem, si uolumus detortum depangere: nec dubiũ, quin gem-
 mæ cacumini proximæ, quæ sunt infæcundæ, in eo relin-
 quantur, ex quibus pampini pullulant uel steriles, uel cer-
 te minus feraces, quos rustici uocãt racemarios: quid quod
 plurimum interest, ut malleolus, qui deponitur ea parte,
 qua est à matre decisus, coalescat, & celeriter cicatricẽ du-
 cat. Nam si id factũ non est, uelut per fistulã, ita per aper-
 tam uitis medullam niuius humor trahitur, idemq; trũcum
 cauat: unde formicis, alijsq; animalibus, quæ putrefaciunt
 crura uitium, latebræ præbentur: hoc autem euenit retor-
 tis seminibus: cum enim per exemptionem imæ partes eorũ
 perfractæ sunt, apertæ medullæ deponuntur: atq; irrepens-
 tibus aquis, prædictis quæ animalibus celeriter senescunt,
 quare pãgendi optima est ratio recti malleoli, cuius inum-
 caput, cum consertũ est bifurco pastini, angustis faucibus
 ferramenti facîle continetur, ac deprimitur: idq; sarmentũ
 sic depressum citius coalescit. Nam & radices è capite,
 qua recisum est, æquẽ mittit: quæ cum excreuerunt, cicatri-
 cem obducunt, & alioquin plaga ipsa deorsum spectans
 nõ tantum recipit humorem, quantũ illa, quæ reflexa, et re-
 supina more infundibuli per medullam transmittit quic-
 quid aquarum coelestium superfluit.

Quàm longus debet esse malleolus.

CAPVT XIX.

Longitudo, quæ debeat esse malleoli, parum certa est, quoniam siue crebras gemmas habet, breuior faciendus est: seu raras, longior: attamen nec maior pede, nec dodrante minor esse debet. hic ne per summa terræ sitiatis aestibus: ille ne depressus altius cum adoleuerit, exemptionem difficilem præbeat. sed hæc in plano. Nam in cliuosis, ubi terra decurrit, potest palmipedalis deponi. Vallis & uliginosi campi situ serimus etiam trigemem, qui est paulò minor dodrante, longior utique semipede, is que non ab eo trigemis dictus est, quòd omnino trium oculorum est, cum fere circa plagam, qua matri abscissus est, plenus sit gemmarum, sed quòd his exceptis, quibus est frequens in ipso capite, tres deinceps articulos, totidemq; gemmas habet. Super cætera illud quoq; siue malleolum, siue uiuicicem ferentem præmoneo, ne semina exarescant, immodicū uentum, solemq; uitare, qui uterq; non incòmodè arcetur obiectu uestis, aut cuiuslibet densi tegminis. Veruntamen præstat eligere sationi silentis, uel certè placidi spiritus diem. Nam sol umbraculis facile depellitur. Sed illud etiã, quod nondum tradidimus, antè quàm disputationi clausulam imponamus, dicendum est, an plurium generum uites habende sint, eaq; separatæ, & distinctæ specialiter, an confusæ, & mustæ cateruatim. Prius differemus de eo, quod primum proposuimus.

Quot genera uicium ponenda sint.

CAPVT XX.

Prudens igitur agricolæ est uitem, quam præcipuè probauerit, nulla interueniente alterius notæ stirpe conferere, numerumq; quam maximum eius semper auge-

h & re. Sed

re. Sed providentis est diuersa quoq; genera deponere: neque enim unquam sic mitis, ac temperatus est annus, ut nullo incommodo uexet aliquod uitis genus: siue enim siccus est, id, quod humore proficit, contristatur, seu pluuius, quod siccitatibus gaudet, seu frigidus, & pruinosus, quod non est patiens uredinis, seu seruens, quod uaporem non sustinet. Ac ne nunc mille tempestatum iniurias persequar, semper est aliquid, quod uineas offendat: igitur si unum genus seuerimus, cum id acciderit, quod ei noxium est, tota uindemia priuabimur. Neq; enim ullum erit subsidium, cui diuersarum notarum stirpes non fuerint: at si uarij generis uineta fecerimus, aliquid ex ijs inuiolatum erit, quod fructum perferat: nec tamen ea causa nos debet compellere ad multas uitium uarietates, sed quod iudicauerimus eximum genus, id, quantæ multitudinis possumus, efficiamus: quod deinde proximum à primo, tum quod est tertie notæ, uel quartæ, quodq; eatenus uelut lectarum quoddam contenti simus tetartæo, satis est enim per quatuor, uel summum quinque genera uindemiæ fortunam opperiri: de altero quod mox proposueram, nihil dubito, quin per species digerendæ uites, deponendæq; sint in proprios hortos semitis, ac decumanis distinguendæ: nec quod ipse potueram à meis familiaribus obtinere, ut ante me quisquam eorum, qui quammaximè id probauerit, effecerit. Est enim omnium rusticorum operum difficilimum, quia, & summam diligentiam legendis desiderat seminibus, & nonnihil discernendis, in quo maxima plerunq; felicitate, & prudentia opus est, sed interdum (quod ait diuinus autor Plato,) rei nos pulchritudo trahit, uel ea consuetudini, quæ propter infirmitatem commortalis naturæ consequi nequeamus. Istud tamen, si ætas suppetat, & scientia,

tia, facultasq; cū uoluntate congruant, non aegerrimè perficiemus, quamuis non omnino minimè etatis spacio perseuerandū sit, ut magnus numerus per aliquot annos disceratur: neq; enim omne tempus permittit eius rei iudicium: nam uites, quæ propter similitudinē coloris, aut trunci, flagellorum uel dignosci nequeūt, maturo fructu, folijsq; declarantur, quā tamen diligentia nisi per ipsum patremfamilias exhiberi posse nō affirmauerim: nā credidisse uillico, uel etiā uinitori secordis est, cū qd' lōgè sit facilius, adhuc ppaucissimis agricolis cōtigerit, ut nigri uini stirpe careāt quāuis color uuæ possit uel ab imprudētissimo deprehēdi.

Vtrum distinctis generibus uitium horti
conferendi sint.

C A P. XXI.

ILLa tamen una mihi ratio suppetit, celerimè quod propositum efficiendi, si sint ueterana uinea, ut separatim surculorum cuiusque generis singulos hortos inseramus, sic paucis annis multa nos milia malleolorum ex insitis percepturos: atque ita discreta semina per regiones constituros, nihil dubito: eius porrò faciendæ rei nos utilitas multis de causis compellere potest: & ut à leuioribus incipiam, primum quòd ad omnem rationem uitæ, non solum agricolationis, sed cuiusq; disciplinæ, prudentem delectant impensius ea, quæ proprijs generibus distinguntur, quàm quæ passim uelut abiecta, & quodā aceruo confusa sunt. Deinde quòd uel alienissimus rustica uita, si in agrū tempestiuè cōsutum ueniat, summa cum uoluptate naturæ benignitatē miretur, cum istinc bituricæ fructibus opimæ, hinc pares ijs heluolæ respondent. Illinc arcellæ, rursus illinc spionia, basilicæ uel cōueniant, quibus alma tellus annua uice (uelut æterno quodā puerperio) leta, mortalibus distenta musto demittit ubera. Inter quæ fauēte libero sæ-

tis palmitibus, uel generis albi, uel flauentis, ac rutili, uel
 purpureo nitore micatis, undiq; uersicoloribus pomis gra-
 uidus collucet autumnus. Sed hæc quãuis plurimum dele-
 ctent, utilitas tamen uincit uoluptatē. Nam & paterfamili-
 llas libētius ad spectaculū rei suæ quāto est ea luculentior
 descendit, & quod de sacro numine poëta dicit,

Et quocunq; deus circum caput egit honestum.

Verum quocunq; domini præsentis oculi frequēter acces-
 sere, in ea parte maiorem in modum fructus exuberat. Sed
 omitto illud, quod in descriptis etiã uitibus cōtingere po-
 test, illa, quæ sunt maximè spectanda, persequar. Diuersæ
 notæ stirpes nec pariter deflorescunt, nec ad maturitatem
 simul perueniunt. Quã ob causam, qui separata generibus
 uineta nō habet, patiatur alterum incōmodum necesse est,
 ut aut serum fructum cum præcoque eleuet, quæ res mox
 acorē facit, aut si maturitatē serotini expectet, amittat uin-
 demiam præcoquem, quæ plerunq; populationibus uolu-
 crum, pluuijsq; aut uētis laceßita dilabitur. Si uerò inter-
 iectibus capere cuiusq; generis fructū aueat, primum nec-
 cesse est, ut uindemiatorū aleam subeat, neq; enim singulis
 totidem antistites dare potest, qui obseruent, quiq; præci-
 piant, ne acerbæ uuæ cū maturis demetantur: deinde etiam
 quarum uitium maturitas cōpetit, cum diuersæ notæ sint,
 melioris gustus ab deteriore corrumpitur, confusus que in
 unum multarū sapor, uetustatis impatiēs fit: atq; ideo nec-
 cessitas cogit agricolam musti annonam expedire, cū plu-
 rimum pretio accedat, si uenditio uel in annū, uel in æsta-
 tem certè deferri possit. Iam illa generū separatio summā
 cōmoditatem habet, quod uinitor suam cuiq; facilius puta-
 tionē reddet, cum scit cuius notæ sit hortus, quæ deputet:
 idq; in uineis non consimineis obseruari difficile est, quia
 maior

maior pars putationis per id tempus administratur, quo uitis neq; foliū notabile gerit, ac multū interest plures ne an pauciores materias pro natura cuiusq; stirpis uinitor summittat prolixis uel flagellis incitet, an angusta putatione uitem coërceat. Quin etiam quā cœli partē spectat genus quodq; uineti plurimum refert, neq; enim omni calido statu, nec rursus frigido latatur, sed est proprietas in surculis, ut alij meridiano axe conualescant, quia rigore uitiantur: alij septentrionem desiderent, quia cōtristentur æstu, quidam temperamento latentur orientis, uel occidentis. Has differentias seruat pro situ, & positione locorum, qui genera per hortos separat. Illam quoq; non exiguam sequitur utilitatem, quod & laborem uindemiæ minorem patitur, & sumptum. Nam & quæ maturescere incipiunt, tempestiuè leguntur, & quæ nondum maturitatem cœperunt uuæ, sine dispendio differuntur. Nec pariter uetus, atq; tēpestiuus fructus præcipitat uindemiam, cogitq; plures operas quantocunque pretio conducere. Iam & illud magnæ dotis est posse gustum cuiusq; generis nō mustum, sed uere merum condere, ac separatim reponere, siue est ille bituricus, seu basilicus, seu spionicus, quæ genera cum sic diuisa sunt, quia nihil interuenit diuersæ naturæ, quod repugnet, per potus tamen nobilitantur: neq; enim post annos quindecim, uel paulò plures deprehendi potest ignobilitas in gustu, quoniam serè omne uinum post id tēpus eam qualitatem sortitur, ut uetustate acquirat bonitatem. Quare, ut dicere instituimus, utilissima est generum dispositio, quam si tamen obtinere non possis, secunda est ratio, ut diuersæ notæ non alias conseras uites, quàm quæ saporem consimilem, fructumq; maturitatis eiusdem præbeant. Potes iam (si te cura pomorum

rum tangit) ultimis ordinibus in ea uineti sine, quae subiacet septentrionibus, ne cum increuerint, obumbrent, cacumina ficorum, pirorum uel, & malorum depangere, quae uel inferas interposito biennij spatio, uel si generosa sint, adulta transferas. Haec de positione uinearum. Superest pars antiquissima, ut praecipiamus etiam cultus earum, de quibus sequenti uolumine pluribus differemus.

L I V N M O D E R A

T I C O L V M E L L A E

D E R E R V S T I C A

L I B . I I I I .

Contra opinionem Attici, & Celsi non esse
fatis altos scrobes bipedaneos
uineaticis seminibus.

C A P . I .

Q V M de uineis conferendis librum à me scriptum Publi Siluine compluribus agricolationis studiosis relegisses, quosdam repositos esse aus, qui caetera quidem nostra praecpta laudassent, unum tamen atque alterum reprehendissent, quippe seminibus uineaticis ninium me profundos censuisse fieri scrobes adiecto dodrante super altitudinem bipedaneam, quam Celsus, & Atticus prodiderant, singulasq; uiuiradices singulis adminiculis parum prudenter contribuuisse, cum permiserint ijdem illi autores minore sumptu gemmis diductis duo continua per ordinem uestire pedamenta, quae utraque ambiguam magis habent estimationem, quam ueram. E tenim (ut quod prius proposui, prius refellam) si contenti bipedanea scrobe futuri sumus, quid ita censemus altius pastinare tam humili mensura uitem

uitem posituri? Dicit aliquis, ut sit inferior tenera subiacens terra, quæ non arceat, nec duricie sua repellat nouas irrepentes radículas. Istud quidē contingere potest etiam si ager bipalio moueatur, & deprimantur semina in regeſto, quod est fermentatum, plus dupondio semisse: nam semper in plano refuſius egeſta humus tumidior est, quàm gradus soli crudi: nec sanè positio ſeminum ſibi altum cubile ſubſterni deſiderat. Verum abunde est ſemipedaneam conſitis reſolutam uitibus terram ſubijcere, quæ uelut hoſpitali, atque etiam materno ſinu recipiat incrementa uidentium. Exemplum eius rei capiamus in arbuſto, ubi cum ſcrobis deſodimus, admodum exigui pulueris uiuiradici ſubijcimus. Verior igitur cauſa est depreſſius paſtinandi, quoniam iugata uincta melius conſurgunt altioribus deſmiſſa ſcrobibus, nam bipedanei uix etiam prouincialibus agricolis approbati poſſunt, apud quos humili ſtatu uitis plerunque iuxta terram coërcetur. Cumq; iugo deſtinatur, altiore fundamento ſtabilienda ſit, & ſi modo ſcandit excelſius, plus alimenti, terræq; deſyderat. Et ideo in maritandis arboribus nemo minorem bipedanea ſcrobem uitibus comparat. Cæterum illa parum proſunt agricolarum ſtudio præcipua commoda humilis poſitionis, quòd & celeriter adoleſcant ſemina, quæ non fatigantur multo ſoli preſſa pondere, ſiantq; uberiora, quæ leniter ſuſpenſa ſunt. Nam utraque iſta Iulij Attici ratio conuincitur exemplo arbuſtiuæ poſitionis, quæ ſcilicet multo ualidiorem, fertilioremq; ſtirpem reddit, quod non facerent ſi non laborarent altius demerſa ſemina. Quid quòd repaſtinata humus, dum eſt recens ſoluta, laxaq; uelut fermento quodam intumeſcit? cum deinde non longiſſimam cepit uetuſtatem, còdenſata ſubſidit, ac uelut innatantes radices

uitium

uitium summo solo destituit? Hoc autem minus accidit no-
stra sationi, in qua maiore mensura uitis demittitur. Nam
quod in profundo semina frigore laborare dicuntur, nos
quoque non diffitemur. Sed non est dupondij, & dodrantis
altitudo, quæ istud efficere possit, cum præsertim, quod
paulò autè retulimus, depressior arbustiue uitis satio ta-
men effugiat prædictum incommodum.

Non oportere unius uiuiradices duos palos
uestire, sed singula semina singulis admi-
niculis esse contribuenda. CAP. II.

Alterum illud, quod minori impensa duos palos uni-
us seminis flagellis censent maritari, falsum est. Siue
enim caput ipsum demortuum est, duo uideantur statumi-
na, & mox uiuiradices totidem substituendæ sunt, quæ
numero suo rationem cultoris onerant. Siue uiuit, & ut
sæpe uenit, uel nigri est generis, uel parum fertilis, non in
uno, sed in pluribus pedamentis fructus claudicat, quan-
quam etiam generosæ stirpis uitem sic in duos palos diui-
sam rerum rusticarum prudentiores existimant minus fer-
tilem fore, quia cratem factura sit. Et idcirco ueteres ui-
neas mergis propagare potius, quàm totas sternere idem
ipse Atticus præcipit, quod mergi mox facîle radicantur,
ita ut quæque uitis suis radicibus tanquam proprijs funda-
mentis innitatur. Hæc autè, quæ toto prostrata corpore cū
inferius solum quasi cancellauit, atque irretiuit, cratem fa-
cit, & pluribus radicibus inter se connexis angitur, nec
aliter quàm si multis palmitibus grauata deficit. Quare
per omnia prætulerim duobus potius seminibus depositis,
quàm unico periclitari, nec id uelut compendiū consecra-
ri, quod in utranque partem longe maius afferre possit di-
spendium. Sed iam prioris libri disputatio repetit à nobis
promissum

promissum sequentis exordium.

Nouam conditionem uineæ, nisi magna, &
assidua cultura adiuuetur, cele-

riter interire,

CAP. III.

IN omni genere impensarum (sicut ait Græcinus) ple-
riq; noua opera fortius auspicantur, quàm tuentur per-
fecta. Nam quidā, ut inquit, ab inchoato domos extruunt,
nec per ædificatis cultum adhibent. Nonnulli strenuè fabri-
cant nauigia, nec cōsummata perinde instruunt armamen-
tis, ministrisq;: quosdā emacitas in armentis, quosdā exer-
cet in cōparandis mancipijs; sed ysdem tuendis nulla cura
tangit. Multi etiam beneficia quæ in amicis contulerunt,
leuitate destruunt. Ac ne ista Siluine miremur, liberos suos
nonnulli nuptijs, uotis que quasitos auarè nutriunt, nec
disciplinis, aut cæteris corporis excolunt instrumentis.
Quid ijs colligitur? scilicet plerunque simili genere pec-
cari etiam ab agricolis, qui pulcherrime positas uineas
ante quàm pubescāt, uarijs ex causis destituunt. Alij sum-
ptum annuum refugientes, & hunc primum redditum cer-
tissimum existimantes impendere nihil, quasi planè fue-
rit necesse uineas facere, quas mox auaritia desererent.
Nonnulli magna potius, quàm culta uineta possidere pul-
chrum esse ducunt. Cognoui iam plurimos, qui persua-
sum haberent, agrum bonis, ac malis rationibus colen-
dum. At ego, cum omne genus ruris, nisi diligenti cura,
sciteq; exerceatur, fructuosum esse non posse iudicem, tum
uel maximè uineas. Res enim est tenera, infirma, iniuriæ
maximè impatiens, quæ plerunq; nimio labore, & uber-
tate consumitur, peritq; si modum non adhibeas, fœcun-
ditate sua. Cum tamen aliquatenus se confirmauit: & ue-
luti iuuenile robur accepit, negligentiam sustinet. Nouella
uerò

uerò, dum adolefcit, nifi omnia iufia perceperit, ad ultimam redigitur maciem, et fic intabefcit, ut nullis deinceps impenfis recreari poffit. Igitur fuma cura ponenda funt quafi fundamenta, & ut membra infantium à primo ftatim die confitionis formanda, quod nifi fecerimus, omnis impenfa incaffum recidat, nec prætermiffa cuiufq; rei tempeftiuitas reuocari queat. Experto mihi crede Siluine, bene pofitam uineã boniq; generis, et bono cultore nunquã non cum magno fœnore gratiam reddidiffe. Idq; non folum ratione, fed etiam exẽplo nobis idem Græcinus declarat eo libro, quem de uineis fcripfit, cum refert ex patre fuo fæpe fe audire folitum Paridium quendam Veterenfem uicinum fuum duas filias, & uineis confitum habuiffe fundum, cuius partem tertiam nubenti maiori filie dediffe in dotem, ac nihilo minus æquẽ magnos fructus ex duabus partibus eiusdem fundi percipere folitum. Minorem deinde filiã nuptui collocaffe in dimidia parte reliqui agri. Nec fic ex priſtino reditu detraxiffe. Quo quid conijcit? nifi melius fcilicet poſtea cultam eſſe tertiam illam fundi partem, quã antea uniuerſam.

Proſterni uitem in ſcrobem, & recuruatam
uſque ab imo ſolo rectam calamo

applicari oportere. CAP. IIII.

ET nos igitur Publi Siluine magno animo uineas ponamus, ac maiore ſtudio colamus. quarum confitionis ſola illa commodiſſima ratio eſt, quam priore tradidimus exordio, ut facta in paſtinato ſcrobe, tota uitis à media ferè parte ſulci proſternatur, et ad frontem eius ab imo uſq; recta materies erigatur, calamo que applicetur, id enim præcipuè obſeruandum eſt, ne ſimilis ſit alueo ſcrobis, ſed ut expreſſis angulis uelut ad perpendicularum frontes eius
dirig

dirigantur. Nam uitis supina, & uelut recubens in alueo deposita, posteaquā ablaqueatur uulneribus obnoxia est. Nam dum exaltare fortius orbē ablaqueationis fossor studet, obliquā uitem plerūq; sauciat, & nonnunquā præcidit. Memuerimus ergo usq; ab imo scrobis solo rectū aduniculo sarmentum applicare, & ita in summum perducere. Tum cætera, ut priore libro præcepimus, ac deinde duabus gemmis super extantibus terrā coæquare. Deinde malleolo inter ordines posito crebris fossionibus pastinatum resolvere, atq; in puluerē redigere. Sic enim malleoli, & uiuiradices, & reliqua semina, quæ deposuerimus, conualescent, si mollis, ac tenera humus nullis herbis irrepentibus humorē stirpibus præbuerit, nec duritia soli nouellas adhuc plantas uelut arcto uinculo compresserit.

A' consitione omnibus mensibus fodiendū, & curandū, ne herbæ nascantur. CAP. V.

Numerus autem uertendi soli bidentibus (ut uerum fatear) definiendus non est, cum quanto crebrior sit, plus prodesse fossionē conueniat. Sed quoniā impensarum ratio modū postulat, satis plerisq; uisum est, ex Calendis Martijs usq; in Octobres trigesimo quoq; die nouella uineta cōfodere, omnesq; herbas, & præcipuè gramina extirpare, quæ nisi manu eligūtur, & in summū reijciūtur, quantulacūq; parte adobruta sunt, reuiuiscunt, & uitium semina ita perurunt, ut scabra, atq; retorrída efficiant.

De pampinatione malleolis, & uiuiradicibus faciendā. CAP. VI.

EA porrò siue malleolo, seu uiuiradice deposuimus, optimū est ab initio sic formare, ut frequenti pampinatione superuacua detrahātur: nec patiamur plus quā in unam materiam uires, & omne alimentū conferre, pri-

mò tamē bini pampini summittūtur, ut sit alter subsidio, si alter forte deciderit. Cum deinde paulū induruere uirgæ, tum deteriores singulæ detrahūtur. Ac ne quæ relictae sunt procellis uentorū decutiātur, molli, & laxo uinculo adsurgentes subsequi conueniet, dum clauiculis suis quasi quibusdā manibus admunicula comprehendāt. Hoc si operarum penuria facere prohibet in malleolo, quē & ipsum pampinare censemus: at certē in ordinarijs uitibus utique obtinendū est, ne pluribus flagellis emaciētur, nisi si propaginibus futuris prospiciemus. Sed ut singulis materijs seruiant, quarū incrementa eligere debemus, applicato longiore admuniculo, per quod prorepāt in tantum, ut sequentis anni iugum exuperent, & in fructū curuari possint. Ad quam mensurā cum increuerint, cacumina infringenda sunt, ut potius crassitudine conualescant, quā superuacua longitudine attenuētur. Idem tamen sarmentū, quod in materiam submittimus, ab imo usq; in tres pedes, & semissem pampinabimus, & omnes eius intra id spatium nepotes enatos sæpius decerpemus. Quicquid deinde supra germinauerit, intactum relinqui oportebit. magis enim conueniet proximo autumno falce deputari superiore partem, quā æstiuo tēpore pampinari, quoniā ex eo loco, unde nepotem ademeris, confestim alterum fundit, quo enato, nullus relinquitur oculus in ipsa materia, qui sequenti anno cum fructu germinet.

Tempestiuam esse pampinationem, qua digito palmites deſciuntur.

CAP. VII.

OMnis autē pampinationis ea est tempestiuitas, dum adeo teneri palmites sunt, ut leui tactu digiti decutiantur. Nam si uehemētius induruerint, aut maiore nisu conuellendi sunt, aut falce deputandi, quod utrunq; uitandum

dum est. Alterū quia lacerat matrem, si reuellere coneris. Alterū quia sauciat, quod in uiridi, & adhuc stirpe immatura fieri noxiū est. Neq; enim eatenus plaga cōsistit, qua uestigiū fecit acies: sed aestiuus caloribus fālcē uulnus penitus impressum, latius inarescit ita, ut nō minimā partem de ipso matris corpore enecet. Atq; ideo si iam caulibus duris fālcem adhibere necesse est, ij paululum ab ipsa matre recidēdi, & uelut resces relinquendi sunt, qui caloris excipiant iniuriam, eatenus qua nascuntur à latere palmitis. Vltrā enim non serpit uaporis uiolentia. In malleolo similis ratio est pampinādi, & in longitudinem eliciēdi materiā, si eo uelimus adminiculo uti, quod ego sepe feci: sed si propositum est utiq; recidere, ut bino potius utamur, cum ad unum pampinum iam redegeris, & ipse excesserit pedālē longitudinem, decacuminare conueniet, ut in ceruicem potius confirmetur, & sit robustior. Atq; hęc positorum seminum prima cultura est.

Per autumnum ablaqueandam

esse uineam.

C A P. V I I I.

SEquens deinde tempus (ut prodidit Celsus, & Atticus, quos in re rustica maximè nostra etas probauit) ampliōrē curam deposcit. Nam post Idus Octobris priusquam frigora inuadant, uitis ablaqueanda est, quod opus adopertas ostendit aestiuas radículas, easq; prudens agricola ferro decidit. Nam si passus est conualescere, inferiores deficiunt, atque euenit, ut uinea summa parte terreni radices agat, quæ & frigore infestentur, & caloribus maiorem in modum aestuent, ac uehemēter sitire matrem in ortu caniculae cogant. Quare quicquid intra sesquipedem natum est, cum ablaqueaueris, recidendū est. Sed huius non eadem ratio est, quæ amputandi, quæ traditur in

superiori parte uitis. Nam minime adleuanda plaga est, minimeq; applicandum ferramentum ipsi matri, quoniam si iuxta truncum radicem præcideris, aut ex cicatrice plures enascuntur, aut hyemalis, quæ ex pluuijs cõsistit in lacusculis ablaqueationis aqua brumæ cõgelationibus noua uulnera peruret, & ad medullam penetrabit, quod ne fiat, recidere ab ipso codice instar unius digiti spatium cõueniet, atq; ita radículas præcidere, quæ sic ademptæ nõ amplius pullulant, & à cætera noxa truncum defendunt. Hoc opere cõsummato, si est hyës in ea regione placida, patens uitis relinquenda est, sin uiolentior, id facere nos prohibet, ante Idus Decembris prædicti lacusculi æquadi sunt. Si uerò etiã prægelida frigora regionis eius suspecta erunt, aliquid fimi, uel, si est cõmodius, colubini stercoreis, aut in hũc usum præparatæ ueteris urinæ senos sestarios, antè quàm uitè adobruas, radicibus superfundes. Sed ablaqueare omnibus autũnis oportebit, primo quinquennio, dum uitis cõualescat: ubi uerò truncus adoleuerit, ferè triennio intermittendus est eius operis labor. Nã & minus ferro crura uitium leduntur, nec tam celeriter radiculæ inueterato iam codice enascuntur.

Quemadmodum ablaqueata

uinea putetur.

CAP. IX.

Ablaqueationem deinde sequitur talis putatio, ut ex præcepto ueterũ autorũ uitis ad unã uirgulã reuocetur, eaq; recidatur duabus gemmis iuxta terrã relictis. Quæ putatio nõ debet secundũ articulũ fieri, ne reformidet oculus, sed medio ferè internodio ea plaga obliqua falcæ fit, ne si trãsuersa fuerit cicatrix, cœlestẽ superincidentẽ aquã cõtineat. Sed nec ad eam partẽ, qua est gēma, uerũ ad posteriorem declinatur, ut in terram potius de-

uexa

uexa, quàm in germen delacrymet. Namq; defluens humor cæcat oculum, nec patitur frondescere.

Quod sit optimū tempus putādi. CAP. X.

Putandi autem duo sunt tempora, melius autem (ut ait Mago) uernum, antè quàm surculus progerminet, quoniam humoris plenus facilem plagam, & leuam, & æqualem accipit, nec falci repugnat. Hunc autem secuti sunt Celsus, & Atticus. Nobis neq; angusta putatione coërcenda semina uidentur, nisi si admodum inualida sunt, neq; utiq; uerno recidenda. Sed primo quidè anno, quo sunt posita, frequentibus fossionibus, omnibus mensibus dum frondent, ac pampinationibus adiuuāda sunt, ut robur accipiant. Nec plus quàm uni materie seruiāt, quā ut educauerint, autumno, uel uere si magis cōpetit, abradenda, & nepotibus, quos pampinator in superiore parte omiserat, liberāda censemus, atq; ita in iugū imponenda. Ea enim leuis, & recta sine cicatrice uinea est, quæ se primi anni flagello supra iugū extulit. Quod tamen apud paucos agricolas, & raro contingit. Ideoq; prædicti auctores primitias uitis refecare censuerunt. Sed nec utique uerno omnibus regionibus melior putatio est: nā ubi cælu frigidum est, ea sine dubio eligenda est. Vbi uerò aprica loca sunt, mollesq; hyemes, optima, & maximè naturalis est autumnalis, quo tempore diuina quadā lege, & æterna fructum cum fronde stirpes deponunt.

Quomodo malleolus refecandus sit. CAP. XI.

Hoc facere siue uiuiradicem, siue malleolum conscueuit usus, non esse ferro tangendos anniculos malleolos, quòd aciem reformident: quod frustra Vergilius, & Sarserna, Stolonesq; & Catones timuerunt, qui non solum

in eo errabant, quòd primi anni capillamenta seminum intacta patiebantur, sed & post biennium cum uuiradix recidenda erat, omnem superficiem amputabant solo tenuis iuxta ipsum articulum, ut è duro pullularet: nos autè magister artium docuit usus primi anni malleolorum formare incrementa, nec pati uitem superuacuis frondibus luxuriantem syluescere: nec rursus in tantum coercere, quantum antiqui præcipiebant, ut totam superficiem amputemus: nam id quidem maximè contrarium est. Primum quòd cum ad terram decideris, semina (uelut intolerabili affecta uulnere) pleraq; intereunt, & nonnulla etiã, quæ pertinaciter uixerunt, minus fecundas materias afferunt: siquidè è duro quæ pullulant, omnium confessione, pãpinaria sæpius fructu carent. Media igitur ratio sequèda est, ut neq; solo tenuis malleolũ recidamus, nec rursus in longiorè materiã puocemus: sed annotato superioris anni pollice supra ipsam cõmissuram ueteris sarmenti unã, uel duas gemmas relinquemus, ex quibus germinet.

Quemadmodum pedanda sit uinea,

& de canterio.

CAP. XII.

Pvtationem sequitur iam pedandæ uinæ cura: uerũ hic annus nondum uehementer palum, aut ridicam desiderat: notatum est enim à me plerunq; tenerã uincam melius adminiculo modico, quàm uehemèti palo adquirefcere: itaq; aut ueteres (ne noue radicem agant) arũdines binas singulis uitibus applicabimus, aut si regionis cõditio permittit, uetera deponemus hastilia, quibus adnectãtur singulæ trãsuersæ perticæ in imã partẽ ordinis, quod genus iugi canteriũ uocant rustici: plurimum id refert esse, quod paulum infra curuationem uitis prorepens pampinus statim apprehendat, & in transuersa potius se fundat

se fundat, quàm in edita, uentosq; facilius sustineat subnixus canterio. Idq; iugum intra quartum pedem cōueniet alleuari, dum se uinea corroboret in pedationem.

Quomodo uitis alliganda sit. CAP. XIII.

DEinde sequitur alligator, cuius officium est, ut rectam uitem producat in iugum, quæ siue iuxta palum est posita, ut quibusdā placuit autoribus, obseruare debet, qui adnectit, ne in alliganda materia flexum pali (si fortè curuus est) sequendum putet, nam ea res uncam uitem facit, siue (ut Attico, & nonnullis alijs agricolis uisum est) inter uitem & palum spatium relinquatur, quod nec nubi displicet. Recta arundo adiungenda stirpi est, & ita per crebra retinacula in iugum perducenda. Vinculi genus quale sit, quo religantur semina, plurimum refert. Nam dum nouella uinea est, quàm mollißimo necienda est, quia si uiminibus salicis, aut ulmi ligaueris, increscens uitis se ipsam præcidit. Optima est ergo genista, uel paludibus defectus iuncus, aut ulua. non pessime tamen in umbra siccata faciunt in hunc usum arundinum quoq; folia.

Malleolis iugum imponendum, & quàm altè canterius alleuandus sit. CAP. XIII.

Sed & malleorum similis cura agenda est, ut ad unam sicut duas gemmas deputatis autumnò, uel uere prius quàm germinet, iungentur. is, ut dixi canterius propius à terra, quàm uitibus ordinarijs submitendus est: neq; enim editior esse debet pedali altitudine, ut sit quo teneri adhuc pāpini se capreolis illigent suis, ne uentis explantentur. insequitur deinde fossor, qui crebris bidentibus æqualiter & minutim soli terga cōuertat: hanc planam fossurā maximè nos probamus: nam illa, quā in Hispania hybernam appellant, cum terra uitibus detrahatur, & in media

spatia interordiniorum cōfertur, superuacua nobis uide-
tur, quia iam præcessit autumnalis ablaqueatio, quæ &
nudauit summas, & ad inferiores peruenit radículas, &
hybernos transmisit imbres: numerus autem fossionis, aut
idem debet esse, qui primi anni, aut una minus: nam utiq;
frequenter solum exercendum est, dum id incremento suo
uites inumbrent, nec patiantur herbam subcrescere. Pam-
pinationis eadem debet esse ratio huius anni, atq; prioris.
adhuc enim compescenda, quasi pueritia seminum est, nec
plus quam in unum flagellum est submittenda: tanto qui-
dem magis, quòd tenera eius ætas non sustinet, & foetu,
& materijs onerari.

Quemadmodum nouella uinea frequentanda
est, & propagines faciendæ sint. CAP. XV.

Sed cum annicula, mensiumq; sex ad uindemiam per-
ducta est, sublato fructu protinus frequentanda est, &
præfidiarij malleoli propagandi sunt, qui in hunc usum
fuerant depositi: uel si ne hi quidē sunt, ex ordinaria uite
in alterum palum mergus est attrahendus: nam plurimum
interest, adhuc noua consitione, pedamen omne uestiri:
nec mox uineam tum subseri, cum fructus capiendus est:
mergi genus est, ubi supra terram iuxta adnuculū uitis
curuatur, atq; ex alto scrobe summersa perducitur ad ua-
cantem palum: tum ex arcu uehementer citat materiam,
quæ protinus applicata suo pedamēto ad iugū euocatur.
Sequēte deinde anno infecatur superior pars curuaturæ,
usq; ad medullam, ne totas uires matris propagatum fla-
gellum in se trahat, & ut paulatim condiscat suis radici-
bus ali, bima deinde præciditur proximè palmam, quæ ex
arcu summissa est: & id, quod à matre abscissum recens
erit, confestim altè circumfoditur, & scrobiculo factò ad
inum

inum solum præciditur, adobruiturq; , ut & radices deorsum agat, nec ex propinquo negligenter in summa terra resectum progerminet: tempus autem non aliud magis idoneum est hunc mergum amputandi, quam ab Idibus Octob. in Idus Nouemb. ut hybernis mensibus suas radices confirmet, nam si uere id fecerimus, quo gemmare palmites incipiunt, matris alimentis subito destitutus languescit.

Quo tempore uiuiradix transferenda sit.

CAP. XVI.

EAdem ratio est in transferendo malleolo: nam in secundo autumnno, si cæli, & loci qualitas patitur, commodissime post Idus Octob. exemptus conferitur: si autem aliqua terræ, uel aëris repugnat iniuria, tempestiuitas eius in proximum uer differtur: neque diutius in uineis relinquendus est, ne soli uires absumat: & ordinaria semina infestet: quæ quanto celerius liberata sunt consortio uiuiradicum, tanto facilius conualescunt: at in seminario licet trimam, atq; etiam quadrimam uitem resectam, uel angustè putatam custodire, quoniam non consulitur uindemiæ: cum mensem trigesimum excesserit posita uinea, id est tertio autumnno uehementioribus statumibus statim impedanda est, idq; non ut libet, aut fortuito faciendum: nam siue prope truncum defigitur palus, pedali tamen spatio recedendum est, ne aut premat, aut radicem uulneret, & ut fossor ab omni parte semina circumfodiatisq; palus sic ponendus est, ut frigorum, & Aquilonum excipiat uiolentiam, uitemq; protegat, siue medio interordinio pangetur, uel defodiendus est, uel prius paxillo persforato solo, altius adigendus, quò facilius & iugum, & fructum sustineat. Nam quanto propius truncus cum radice statuitur, etiam leuiter defixa stabilior est, quoniã

contingens uitem mutua uice sustinetur, & sustinet. Statu-
tuminibus deinde firmora iuga sunt alliganda, eaq; uel
salignis perticis, uel compluribus quasi fasciculis arun-
dinum connectuntur, ut rigorem habeant, nec pandantur
onere fructuū: nam binæ iam materiæ singulis seminibus
summittēdæ erunt, nisi si tamē gracilitas uitis alicuius an-
gustiozem putationem desyderabit, cuius unus palmes, at-
que idem paucorum oculorum erit relinquendus.

Quomodo iugum faciendum sit. CAP. XVII.

Perticæ iugum firmius faciūt, minusq; operosum, arun-
dines pluribus operis iugantur, quoniā & pluribus
locis nectuntur: eaq; inter se conuersis cacuminibus uin-
ciendæ sunt, ut æqualis crassitudo totius iugi sit: nam si ca-
cumina in unum competunt, imbecillitas eius partis gra-
uata pondere iam maturū fructum prosternit, & canibus,
ferisq; reddit obnoxii. At cum iugum in fascem pluribus
arundinibus alterna cacuminum uice ordinatum est, ferè
quinq; præbet usum: neq; enim est alia ratio putati-
onis, aut ceteræ culturæ, quàm quæ primū biēnij: nam &
autumnalis ablaqueatio sedulo faciendæ, nec minus uacan-
tibus palis propagines applicandæ: hoc enim opus nun-
quam intermittendū est, quin omnibus instauretur annis.
Neq; enim ea, quæ seruntur à nobis, immortalia esse pos-
sunt, attamen æternitati eorū sic consulimus, ut demortuis
seminibus alia substituamus: nec ad occidionē uniuersum
genus perducī patimur compluriū annorum negligētia:
quinetiā crebræ fossiones dandæ, quamuis possit una de-
trahi culturæ prioris anni: pāpinationes quoq; sæpe ad-
hibēdæ: neq; enim satis est semel, aut iterū tota æstate uiti
detrabere frondē superuacuā. Præcipuè autē decutienda
sunt omnia, quæ infra trunci caput egerminauerint: item
si oculi

si oculi singuli sub iugo binos pampinos emisserint, quãuis
 largos fructus ostendãt, detrahẽdi sunt eis singuli pal-
 mates, quò latior, quæ superest materia cõsurgat, & reli-
 quum melius educet fructũ: post quadragesimũ & alterũ
 mēsem pfecta uindemia, sic instituẽda est putatio, ut sub-
 missis pluribus flagellis, uitis in stellam diuidatur. Sed pu-
 tatoris officium est pedali ferè spatio circa iugum uitem
 compescere, ut è capite quicquid tenerum est, per brachia
 emissum prouocetur, & per iugum inflexũ præcipitetur,
 ad eam mensuram, quæ terram non possit contingere: sed
 modus pro uiribus trunci seruandus est, ne plures palmi-
 tes submittantur, quàm quibus uitis sufficere queat: ferè
 autem prædicta etas lato solo, truncoq; tres materias, ra-
 ro quatuor desyderat, quæ per totidem partes ab alliga-
 tore diuidi debent: nihil enim refert iugum in stellam de-
 cussari, atque diduci, nisi & palmates adiugentur: quam
 tamen formam non omnes agricolæ probauerunt, nam
 multi simplici ordine fuere contenti: uerũ stabilior est
 uinea, & oneri sarmentorum, & fructui ferendo, quæ ex
 utraq; parte iugo deuincta pari libramento uelut ancho-
 ris quibusdam distinetur: tum etiam per plura brachia ma-
 terias diffundit, & facilius eas explicat undique subnixa,
 quàm quæ in simplici canterio frequentibus palmatibus
 stipatur: potest tamen, si uel parum latè disposita uinea,
 uel parum fructuosa, cœlumq; non turbidum, nec procel-
 losum habeat, uno iugo contenta esse: nam ubi magna uis,
 & incurfus est pluuiarum, procellarumq; ubi frequenti-
 bus aquis uitis labefactatur, ubi præcipitibus cliuis uelut
 pendens plurima præsidia desyderat, ibi quasi quadrato
 circumfirmanda est agmine: calidis uerò, & siccioribus
 locis in omnem partem iugum porrigendum est, ut pro-
 repentes

repentes undiq; pampini iungantur, & condēsati came-
ræ more, terram sitientem obumbrent: contra frigidus, &
pruinosis regionibus simplices ordines instituendi, nam
& sic facilius insolatur humus, & fructus percoquitur,
perflatumq; salubriorem habet: fossiores quoq; liberius, &
aptius iactant bidentes, meliusq; perspicitur à custodibus
fructus, & commodius legitur a uindemiatore.

Quomodo in hortulos uineæ diui-
dendæ sint.

C A P. X V I I I.

Sed quando uineta placuerit ordinare, centenæ stirpes
per singulos hortos semitis distinguantur: uel (ut
quibusdā placet) in semiugera omnis modus dirimatur,
quæ distinctio præter illud commodum, quòd plus solis,
& uenti uitibus præbet, tum etiam oculos, & uestigia do-
mini (res agro saluberrima) facilius admittit, certamq;
æstimatione in exigendis operibus præbet: neq; enim fal-
li possumus per paria interualla iugeribus diuisis. Quin-
etiam ipsa hortulorum descriptio quanto est minoribus
modulis consita, fatigationem ueluti minuit, & simul eos,
qui opera moliuntur, ad festinādum inuitat: nam ferè ua-
stitas instantis laboris animos debilitat: nonnihil etiam
prodest uires, & prouētum cuiusq; partis uinearū nosse,
ut æstimemus, quæ magis, aut minus colenda sint. Vinde-
miatoribus quoq; hæ semitæ, & iugum, pedamentaq; sar-
rientibus opportunam laxitatem præbent, per quam uel
fructus, uel statumina portentur.

De positione iugī, & quatenus à terra
leuandum.

C A P. X I X.

DE positione iugī quatenus à terra leuandum sit, hoc
dixisse abunde est, humilimam esse quatuor pedum,
celsissimam septem. Quæ tamen in nouellis seminibus ui-
tanda

tanda est. Neq; enim hæc prima constitutio uinearum esse debet, sed per annorum longam seriem ad hanc altitudinem uitis perducenda est. Cæterum quanto humidius est solum, & cœlũ, humidioresq; uenti, tanto est altius attolendũ iugum. Nam lætitia uitium patitur se celsius euagari, fructusq; summotus à terra minus putrescit: & hoc uno modo perflatur uentis, qui nebulam, & rorem pestiferum celeriter adsiccant, multumq; ad deflorescendum, & ad bonitatem uini conferunt. Rursus exilis terra, & accliuis, torrensq; æstu, uel quæ uehementibus procellis obnoxia est, humilius iugum poscit. At si cuncta compeunt uoto, iusta est altitudo uineæ pedum quinq;, nec tamen dubium, quin uites tanto melioris saporis præbeant mustum, quanto in editiora iuga consurgunt.

De cura, & modo alligandarum uitium.

C A P. X X .

PEdatam uineam, iugatamq; sequitur alligatoris cura, cui antiquissimum esse debet, ut supra dixi, rectam conseruare stirpem, nec flexum ridicæ persequi, ne prauitas statuminum ad similitudinem sui uitem configuret. Id non solum ad speciem plurimum refert, sed ad ubertatem, & ad firmitatẽ, perpetuitatemq;. Nam rectus truncus similem sui medullam gerit, per quam uelut quodam itinere sine flexu, atq; impedimẽto facilius terræ matris alimenta meant, & ad summum perueniunt. At quæ curuæ sunt, & distortæ, nõ equaliter alligantur, inhibëtibus nodis, & ipso flexu incursum terreni humoris ueluti salebris, retardante. quare cum ad summum palum recta uitis extenta est, capistro cõstringitur, ne fœtu graua subsidat, curueturq;. tum ex eo loco quod proximũ iugo ligatum est, brachia disponuntur in diuersas partes, palmaeq;

palmaeq; superpositæ deorsum uersus curuantur à uinculo: itaq; id quod iugo dependet, fructu impletur: rursusq; curuatura iuxta uinculum materiã exprimit. Quidã eam partem, quam nos præcipitamus, supra iugum porrigunt, & crebris uiminibus innexis continent, quos ego minimè probandos puto. Nam dependentibus palmitibus, neque pluuiæ, neq; pruinae, grandines' ue tantum nocent, quantum religatis, & quasi tempestatibus oppositis. ijdẽ tamẽ palmites prius quàm fructus mitescãt, uariantibus adhuc, & acerbis uuis religari debent, quo minus roribus queãt putrescere, aut uentis, ferisq; deuasentur. Iuxta decumanum, atq; semitas palmites intrinsecus flectendi sunt, ne prætereuntium incurso lædantur. & hac quidem ratione tempestiua uitis ad iugũ perducitur. Nam quæ uel infirma, uel breuis est, ad duas gemmas recidẽda est, quo uehementiore fundat materiam, quæ protinus emucet in iugũ.

Nouella uinea quomodo putanda sit.

C A P. X X I.

Quinquennis uinea nõ alia est putatio, quàm ut figuretur, quemadmodum supra instituiimus, ne ue superuagetur. Sed ut caput trunci pedali ferè spatio sit inferius iugo, quaternisq; brachijs, quæ duramẽta quidam uocant, diuidatur in totidem partes. Hæc brachia sat erit interim singulis palmitibus in fructũ summitti, donec uinea iusti sint roboris. cũ aliquot deinde annis, quasi iuuenilem ætatem ceperint, quot palmites relinqui debeãt, incertum est. Nam loci letitia plures, exilitas pauciores desiderat. Siquidem luxuriosa uitis nisi fructu compescitur, male deflorescit, & in materiam, frondemq; effunditur: infirma rursus, cum onerata est, affligitur. Itaque pingui terra singulis brachijs licebit bina iungere flagella,

nec

nec tamen numerosius onerare, quàm ut una uitis octo seruiat palmitibus, nisi si admodum nimia ubertas plureis postulabit. illa enim pergulae magis, quàm uineae figuram obtinet, quae supra hunc modum materijs distenditur: nec debemus committere, ut brachia pleniora trunco sint: uerum asidue, cum è lateribus eorum flagella licuerit summittere, amputanda erunt superiora duramenta, ne iugum excedat, sed nouellis palmis semper uitis renouetur, quae si satis excreuerint, iugo superponatur: sin aliqua earum uel perfracta, uel parum proccra fuerit, locumque idoneum obtinebit, unde uitis anno sequenti renouari debeat, in pollicem todeatur, quem quidam custodem, alij resecem, nonnulli praesidiarium appellant, id est, sarmentum gemmarum duarum, uel trium, ex quo cum processere fructiferae materiae, quicquid est supra uetusti brachij amputatur, & ita ex nouello palmitate uitis pullulascit. Atque haec ratio bene institutarum uinearum in perpetuum custodienda erit.

Quemadmodum ueteranae uinae
restituuntur.

CAP. XXII.

SI uero aliter formatae acceperimus uineas, & multo-
rum annorum negligentia superuenerint iugum, con-
siderandum erit, cuius longitudinis sint duramina, quia
excedunt praedictam mensuram. Nam si duorum pedum, aut
paulo amplius fuerint, poterit adhuc uniuersa uinea sub
iugum mitti. Si autem palus trunco est applicitus, is a uite
summouetur, & in medio spatio duorum duraminum ad
lineam pangitur, transversa deinde uitis ad statumen per-
ducitur, atque ita iugo subijcitur. At si duramenta eius lon-
gius excesserint, aut in quartum, uel etiam in quintum sta-
tumen prorepserint, maiore sumptu restituentur mergis.
His nanque, quod nobis maxime placet, propagata celer-
rime

rime prouenit. Hoc tamen si uetus, & exesa est superficies trunci, maiorem, at si robusta, & integra, minorem operam desyderat. Quippe hyberno tempore ablaqueata fimo satiatur, angusteq; deputatur, & inter quartum, ac tertium pedem a terra uiridissima parte corticis acuto mucrone ferramenti uulneratur. Frequētibus deinde fossuris terra permiscetur, ut incitari uitis possit, & ab ea maxime parte, quæ uulnerata est, pampinum fundere. Plerunq; autem germen de cicatrice procedit, quod siue longius prosiluerit, in flagellum summittitur, siue breuius, in pollicem, siue admodum exiguum in furunculum, is ex quolibet uel minimo capillamento fieri potest. Nam ubi unius, aut alterius folij pampinus prorepsit è duro, dummodo ad maturitatem proueniat, sequente uere si non abnotatus, neq; abrasus est, uehementem fundit materiam: quæ cum conualuit, & quasi brachium fecit, licet tunc superuagatâ partem duramenti recidere, & ita reliquam iugo subijcere. Multi sequētes compendium temporis, tales uineas supra quartū pedem detruncant, nihil reformidantes eiusmodi resectionem, quoniam ferè plurimarum stirpium natura sic se commodat, ut iuxta cicatricem nouellis frondibus repullulescant. Sed hæc quidem ratio minime nobis placet, siquidē uastior plaga nisi habeat superpositam ualentem materiam, qua possit inolescere, solis halitu torretur: mox deinde roribus putrescit, & imbribus. Attamen cum est utique uinea recidenda, prius ablaqueare, deinde paulum infra terram cōuenit amputare, ut superiecta humus uim solis arceat, & è radicibus nouellos prorumpentes caules transmittat, qui possint uel sua maritare statumina, uel si qua sunt uidua in propinquo propaginibus uestire. Hæc autem ita fieri debebunt, si uineæ altius posita,

fitæ, nec in summo labentis radices habebunt, & si boni generis erunt, nanque aliter incaſum dependitur opera, quoniam degeneres etiam renouatæ priſtinum ſeruiabunt ingenium, atque ſumma parte terræ uix adhaerent, & deficient antè, quàm conualeſcant. Altera ergo uinea fructuoſis potius ſurculis inferenda erit, altera funditus extirpanda & reſerenda, ſi modo ſoli bonitas ſuadebit, at ſi cum eius uitio conſenuit, nullo modo reſtituendam cenſemus. Loci porrò uitia ſunt, quæ ſerè ad internitionem uineta perducunt, macies, & ſterilitas, terra ſalfa, uel amara, uligo, præceps, & prærupta poſitio, nimium opaca, & ſoli auerſa, ualles arenofæ, arenofus etiam toſus, & plus iuſto iciunus ſabulo, nec minus terreno carens, ac nuda glarea, & ſiqua eſt proprietas ſimilis, quæ uitem non alit: Cæterum ſi uacat ijs, & horū ſimilibus incommodis, poteſt ea ratione fieri reſtibilis uinea, quam priore libro præcepimus. Illa ruruſus mali generis uineta, quæ quamuis robuſta ſint, propter ſterilitatem fructu carent, ut diximus, emendantur inſitione facta, de qua ſuo loco diſceremus, cum ad eam diſputationem peruenerimus.

Quemadmodum eadem putentur.

CAPVT XXIII.

NVnc quoniam parum uidemur de putatione uinearum locuti, maxime neceſſariam partem propoſiti operis diligentius perſequemur. Placet ergo ſi mitis, ac temperata permittit in ea regione, quam colimus, cæli clementia, facta uindenua ſecundum Idus Octobris auſpicari putationem, cum tamen æquinoctiales pluuiæ præceſſerint, & ſarmenta iuſtam maturitatem cœperint, nam ſiccitas ſeriores putationem facit. Sin autem cæli ſtatus frigidus, & pruiſofus hyemis uiolentiam denuntiat,

in Idus Febr. hanc curam differemus. Atq; id licebit facere, si erit exiguus possessionis modus. Nam ubi ruris uasitas electionem nobis temporis negat, ualentissimam quanque partem uineti frigoribus, macerrimam uere, uel autumno, quin etiam per brumam meridiano axi oppositas uites, aquiloni per uer, & autumnum deputari conueniet. Nec dubium, quin sit horū uirgultorum natura talis, ut quanto maturius detonsa sint, plus materie, quanto serius, plus fructus afferant.

Quæ bonus uinitor in constituta iam uinea uitare aut sequi debeat. CAP. XXIIII.

Quandocunque igitur uinitor hoc opus obibit, tria præcipue custodiat. Primum, ut quammaxime fructui consulat. deinde, ut in annum sequentem quamlatissimas iam hinc eligat materias. tum etiam, ut quamlongissimam perennitatem stirpi acquirat. Nam quicquid ex his omittitur, magnum affert domino dispendium. Vitis autem cum sit per quatuor diuisa partis, totidem cæli regiones aspicit. Quæ declinationes cum contrarias inter se qualitates habeant, uariam quoque postulant ordinationem pro conditione suæ constitutionis à parte uitium. Igitur ea brachia, quæ septentrionibus obiecta sunt, paucissimas plagas accipere debent, & magis si putabuntur ingruentibus iam frigoribus, quibus cicatrices inuruntur. Itaque una tantummodo materia iugo proxima, & unus infra eam custos erit summittendus, qui uitem mox in annum renouet. At è contrario per meridiem plures palmites submittantur, qui laborantem matrem feruoribus æstiuis opacent, nec patiantur ante maturitatem fructum inarescere. Orientis, atque occidentis haud sanè magna est in putatione differentia, quoniam solem pari horarum

varum numero sub utroque axe uitis accipit. Modus itaque materiarum is erit, quem dictabit humi, atque ipsius stirpis latitia. Hæc in uniuersum, illa per parteis custodien da sunt. Nam ut ab una uite quasi à quibusdã fundamentis incipiam, semper circa crus dolabella dimouenda terra est. Et si soboles, quam rustici suffraginem uocant, radicibus adheret, diligenter explãtanda, ferroq; alleuanda est, ut hybernas aquas respuat. Nam præstat ex uulnere sobolem repullescentem uellere, quàm nodosam, & scabram plagam relinquere. Hoc enim modo celeriter cicatricem ducit, illo cauatur, atq; putrescit. Percuratis deinde quasi pedibus crura ipsa, trunciq; circũspiciendi sunt, ne aut pan pinarius palmes internatus, aut ueruca similis furunculus relinquatur, nisi si iugo superiecta uitis, desyderabit ab inferiore parte reuocari. Si uerò trunci pars secta solis afflatu peraruit, aut aquis, noxijs uel animalibus, quæ per medullas irrepunt, cauata uitis est, dolabella conueniet expurgare, quicquid emortuum est: deinde falce eradi uiuotenus, ut à uiridi codice ducat cicatricem. Neque est difficile, mox alleuatas plagas terra, quam prius amurca madeseceris, linire: nam & teredinem, formicamq; prohibet. Solem etiam, & pluuias arcet eiusmodi litura, propter quæ celerius coalescit, & fructum uiridem conseruat. Cortex quoq; aridus, fissusq; per summa trunci dependens corpore tenuis delibrãdus est, quòd & melius uitis quasi sordibus liberata conualescit, & minus uino fecis affert. Iam uerò muscus, qui more compedis crura uitium deuincta comprimit, situq; & ueterno macerat, ferro distringendus, & eradendus est. Atque hæc in ima parte uitis. Nec minus ea, quæ in capite seruanda sint, deinceps præcipiantur. Plage, quas in duro uitis accipit, oblique, ro-

tunda; fieri debent, nam citius conualescunt, & quandiu cicatricem non obduxerint, commodius aquam fundunt. Transuersa plus humoris & excipiunt, & continent. Eam culpam maximè uinitor fugito. Sarmenta lata, uetera, male nata, contorta, deorsum spectantia recidito. Nouella, & fructuaria recta summittito. Brachia tenera, & uiridia seruato. Arida, & uetera falce amputato. Ungues custodum annotinos resecato. In quatuor fermè pedes supra terram uitem elatam totidem brachijs composito, quorum singula spectent decussati iugi partes. tum uel unum flagellum, si macrior uitis erit, uel duo, si plenior, brachio cuiq; summittito, eâ que iugo superposita precipitato. Sed meminisse oportebit, ne in eadem linea, unoq; latere brachij esse duas materias, plures ue patiamur. Nanq; id maximè uitè infestat, ubi nō omnis pars brachij pari uice laborat, atq; æqua portione succum proli suæ dispensat, sed ab uno latere exugitur. Quo fit ut ea uena, cuius omnis humor assumitur, uelut iccta fulgure arescat. Vocatur etiâ focaneus palmes, qui solet in bisurco medius prorepere, & idcirco cum prædicto uocabulo rustici appellant, quòd inter duo brachia, quâ se diuidit uitis, enatus uelut fauces obfidet, atq; utriusq; duramenti alimēta præripit. Hunc ergo tâquã æmulū diligēter ijdē amputant, & abnodāt, priusquam corroboretur. Si tamen ita præualuit, ut alterutrum brachium affligerit, id quod imbecillius est, tollitur, & ipse focaneus summittitur. Reciso enim brachio, æqualiter utrique parti uires mater sumministrat. Igitur caput uitis pendens infra iugum constituito, unde se paurant quatuor (ut dixi) brachia, in quibus quotannis uitis renouetur, amputatis ueteribus, et summissis nouis palmitibus, quarū delectus scitè faciendus est. Nā ubi magna materiarū facultas est,

putator

putator custodire debet, ne aut proximas duro, id est, à trūco, et capite uitis relinquat, aut rursus extremas. Nam illæ minimum uindemiæ conferunt, cum exiguum fructū præbent, similes scilicet pampinarijs, hæc uitē exhaustiunt, quia nimio foctu onerant, & usq; in alterum, ac tertium palum, quod uitiosum esse diximus, se extendunt. Quare medio in brachio comodissime palmæ summittentur, quæ nec spem uindemiæ destituant, nec emacient stirpem suam, nonnulli fructus auidius eliciunt, extrema & media flagella summittendo, nec minus proximum duro sarmentum in custodem refecando, quod faciendū, nisi permittentibus soli, & trūci uiribus minimè censeo. Nam ita se induit uuis, ut nequeat maturitatem capere, si benignitas terræ, atq; ipsius trunci letitia non adsit, subsidiarius, idem que custos in pollicem refecari non debet, cum palmæ, ex quibus proximi fructus sperantur, idoneo loco sitæ sunt. Nam ubi ligaueris eas, & in terrā spectantes deflexeris, infra uinculum materias exprimes. At si longius, quàm ritus agricularum permittit, & à capite uitis emicuerit, & brachijs in aliena iugorum compluua perreperit, custodem ualidum, & quàm maximum iuxta truncum duorum articulorum, uel trium relinquemus, ex quo quasi pollice, proximo anno citata materia formetur in brachium, ut sic recisa uitis, ac renouata intra iugum contineatur. Sed in summittendo custode hæc maximè sunt obseruanda. Primum, ne resupina cœlum, sed prona potius plaga terram spectet: sic enim & gelicidijs ipsa se protegit, & ab sole obumbratur: deinde ne sagittæ, sed unguis quidem similis fiat refectio: nam illa celerius, & latius emoritur, hæc tardius, & angustius reformidat. Quodq; etiam usurpari uitiosissime animaduertito, maximè uitandum est. Nam dum seruiunt decori, quo

sit breuior custos, & similis pollici, iuxta articulū sarmen-
 tum recidunt. Id autē plurimum officit, quoniā secundum
 plagam posita gemma pruinis, et frigore, tum deinde aestu
 laborat. Optimum est igitur medio ferē internodio sub-
 sidiarium tondere palmitem, de uexamq; resectionem faci-
 cere post gemmam, ne (ut iam antea diximus) superla-
 chrymet, & gemmantem caecet oculum. Sed si resecis fa-
 cultas nō erit, circumspicieudus est furunculus, qui quam-
 uis angustissime praecisus in modum uerrucae proximo ue-
 re materiam exigat, quam uel in brachium, uel in fructu-
 arium remittamus: si neque is reperiatur, saucianda fera-
 ro est, atque exulceranda uitis in ea parte, qua pampini-
 num studemus elicere. Iam uerō ipsos palmites, quos uin-
 demiae praeparamus, clauiculis, ac nepotibus liberandos
 magnopere censeo. Sed in ijs recidendis alia conditio est,
 atque alia in ijs, quae procedunt è trunco, nam quicquid
 est, quod è duro prominet, uehementius applicata falce
 abnodatur, atque eraditur quò celerius obducat cicatri-
 cem. Rursus quicquid è tenero processit, sicut nepos, par-
 cius detondetur, quoniam ferē coniunctam gerit ab late-
 re gemmam, cui consulendum est, ne falce destringatur,
 pressius enim si abnodes applicato ferro, aut tota tolli-
 tur, aut cōuulneratur: propter quod palmes, quem mox
 in germinatione citauerit, imbecillis, ac minus fructuosus
 erit: tum etiam magis obnoxius uentis, scilicet, quia infir-
 mus de cicatrice prorepsit. Ipsius autem materiae, quam
 summitteremus longitudini modum difficile est imponere.
 Pleriq; tamē in tantū prouocant, ut curuata, et praecipitata
 per iugū nequeat terrā contingere. Nos subtilius dispicie-
 da illa censemus: primū uitis habitū, nam si robusta est,
 ampliores materias sustinet: deinde soli quoq; pinguitudi-
 nem

nem, quæ nisi adest, quãuis ualidissimã uitem celeriter necabimus procerioribus emaciatam flagellis. Sed longi palmutes non mensura, uerum gemmarũ numero estimantur: nam ubi maiora sunt spatia inter articulos, licet eousq; materiam producere, dum penè terrã contingat: nihilo minus enim paucis frondescet pampinis. At ubi spissa internodia, frequentesq; oculi sunt, quamuis breue sarmentum, multis palmitibus uirescit, & numeroso fœctu exuberat. Quare modus talis generis necessariò maximè est adhibendus, ne procerioribus fructuarijs oneretur. Et ut consideret uinitor proximi anni magna, nec ne fuerit uindemia. Nã post largos fructus parcendũ est uitibus, et ideo angustè putandum, post exiguos, imperandum. Super cetera illud etiam censemus, ut duris, tenuissimisq; et acutissimis ferramentis totũ istud opus exequamur: obtusa enim, & hebes, & mollis falx putatorẽ moratur, eoq; minus operis efficit, et plus laboris affert uinitori. Nam siue curuatur acies, quod accidit molli, siue tardius penetrat, quod euenit in retuso, & crasso ferramento, maiore nisu est opus. Tum etiam plage asperæ, atq; inæquales, uites lacerãt. Neq; enim uno, sed sepius repetito ictu res transigitur. Quo plerũq; fit, ut quod præcidi debeat, perfringatur, et sic uitis laniata, scabrataq; putrescat humoribus, nec plage consanentur. Quare magnopere monendus putator est, ut prolixet aciem ferramenti, et quantum possit, nouacule similem reddat. Nec ignoret in quaq; re, qua parte falcis utendum sit. Nam plurimos per hanc inscitiam uastare uineta comperi.

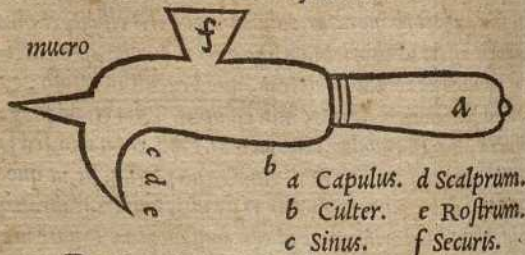
Figura falcis.

CAP. XXV.

Est autẽ sic disposita uinitoriæ falcis figura, ut capulo pars proxima, quæ rectam gerit aciem, culter ob similitudinem nominetur. Quæ flectitur, sinus: quæ à flexu

k 4 procur

procurrit, scalprum. Quæ deinde adunca est, rostrū appellatur. Cui superposita semiformis Lunæ species, securis dicitur. Eiusq; uelut apex pronus imminens, mucro uocatur. Harum partium quæque suis muneribus fungitur, si modo uinitor gnarus est. Nam cum in aduersum pressa manu defecare quid debet, cultro utitur: cum autem retrahere, sinu, cum alleuare, scalpro: cum incauare, rostro: cum ictu cedere, securi: cum in angusto aliquid expurgare, mucrone. Maior autem pars operis in uineam ductim potius, quam cæsim facienda est. Nam ea plaga, quæ sic efficitur, uno uestigio alleuatur. Prius enim putator applicat ferrū, atque ita quæ destinauit præcidit. Qui cæsim uitem petit, si frustratus est (quod sæpe euenit) pluribus ictibus stirpem uulnerat. Tutior igitur, & utilior putatio est: quæ (ut retuli) ductu falcis non ictu conficitur.

De cura adminiculandæ, iugandæq;
uineæ.

CAP. XXVI.

HIS peractis, sequitur (ut antè iam diximus) adminiculandæ, iugandæque uineæ cura, cui stabiliendæ melior est ridica palo, neq; ea quælibet: nam est præcipua cuneis fissæ olea, quercus, & suber, ac si qua sunt similia robora. Tertium obtinet locum pedamen teres: id quæ maximè probatur ex iunipero, & lauru, & cupressu. Rectè etiam

etiam faciunt ad eam rem syluestres pinus, atq; etiam sambuci probabilis usus: tamen in his hæc, eorumq; similia pedamenta post putationem retractanda sunt, partesq; eorum putres dedolande. Atq; alia conuertenda, quæ syncretitatem habent, alia summouenda, quæ uel cariota, uel iusto breuiora sunt, eorumq; in uicem idonea reponenda, iacentia statuenda, declinata corrigenda. Iugo si non erit opus noua sartura, recentia uincula inserantur. Si restituendum uidebitur ante quàm uitis palo applicetur, perticis, uel arundinibus connectatur, ac tum demum (sicut in nouella præcipimus) uitem iuxta caput, infraq; brachia colligemus cum radica, idq; facere nõ oportebit omnibus annis eodem loco, ne uinculum incidat, & truncum stragulet. Brachia deinde sub stella quadripartitò locabimus, tenrosq; palmites super iugum ligabimus nihil repugnantes naturæ, sed ut quisquis obsequetur, leuiter curuabitur, ne de flexu frangatur, ne uel iam tumentes gemmæ detergeantur: atq; ubi duæ materiæ per unam partem uicem mittentur, media pertica interueniat, directæq; palmæ per iugorum compluuiâ decurrant, & uelut merse cacuminibus in terram despiciant. Id ut scitè fiat, meminerit alligatorem, ne retorqueat sarmētum, sed tantū inflexū deuinciat, & ut omnis materia, quæ nihil potest præcipitari, iugo superponatur, ut potius innixa perticæ, quàm è uinculo pendeat. Sæpe enim notauimus per imprudentiâ rusticos subijcere iugo palmam, et ita colligare, ut solo uimine suppèdeat. quæ uinea cū accipit pampini, & uuarū pondus, infringitur.

Quæ bonus uinitor in constituta iam uinea uitare, aut sequi debeat. CAP. XXVII.

Sic deinde ordinata uineta festinabimus emundare, sarmētisq; & calametis liberare. Quæ sicco tamen solo

legenda sunt, ne lutosa humus inculcata maiorem fossori
 laborem præbeat, qui protinus adhuc silentibus uincis in-
 ducendus est. Nam si palmis incipientibus, progemmāti-
 busq; fossorem immiseris, magnam partem uindemiæ de-
 cusseris. Igitur ante, quam gemment, per diuortium ueris,
 atq; hyemis quamaltissime fodiendæ uinæ sunt, quo læ-
 uis, atq; hilarius pullulent. Eaq; ubi se frondibus, & uuis
 uestierint, teneris caulibus necdum adultis modus adhi-
 bendus est. Idemq; uinitor, qui antè ferro, nunc manu de-
 uitiet, umbrasq; compescet, ac superuacuos pampinos de-
 urbabit. Nam id plurimum refert, non inscitè facere, si-
 quidem uel magis pampinatio, quam putatio uitibus con-
 sultit. Nam illa quamuis multum iuuat, sauciat tamen, &
 refecat: hæc clementius sine uulnere medetur, & anni se-
 quentis expeditiorem putationem facit. Tum etiam ui-
 ten minus cicatricosam reddit, quoniam id ex quo uiri-
 dæ, & tenerum decerptum est, celeriter consanescit. Super
 hæc materie, quæ fructum habent, melius conualescunt,
 & uuæ commodius insolatæ percoquantur. Quare pru-
 dentis est, ac maximè callentis uinitoris æstimare, ac dispi-
 cere, quibus locis in annum debeat materias summittere,
 nec orbos tantū detrudere palmites, uerum etiam frugife-
 ros, si supra modum se numerus eorū profuderit: si quidem
 euenit, ut quidam oculi trigeminis palmis egerminent, qui-
 bus binos detrudere oportet, quò commodius singulos ac-
 lumnos educent. Est enim sapientis rustici reputare, num
 maiore fructu uitis se induerit, quam ut perferre eū possit.
 Itaq; non solum frondem superuacuam debet decerpere,
 quod semper faciendū est, uerum interdum partē aliquam
 factus decutere, ut ubere suo grauatam uitem leuet. Adq; fa-
 ciet uarijs de causis pampinator industrius, etiam si non
 erit

erit maior fructus, quàm ut maturefcere queat. Si autem cõtinuis superioribus annis dapfili prouentu fatigata uitis fuerit, requiescere, ac refici par erit, & sic futura materiae consulendum. Nam cacumina flagellorum confringere luxuriae comprimenda causa uel è dura parte, aut à trunco surgètes pampinos submouere oportebit, nisi ad renouandam uitem unus, atque alter seruandus est. Tum è capite quicquid inter brachia uiret explantare: atq; eos, qui per ipsa duramenta steriles, nequicquam matrè occupant, palmites detergere, cuiuslibet uel pueri est officium.

Quomodo pampinari, & quot fossuris uinea excoli debeat.

CAP. XXVIII.

TEmpus autem pampinationis antè, quàm florem uitis ostendat, maximè est eligendū, sed & postea licet eandem repetere. Medium igitur eorum dierum spatium, quo acini formantur uinearum, nobis aditum negat, quippe florentem fructum mouere non expedit, pubescentem uerò, & quasi adolescentem cõuenit religare, folijsq; omnibus nudare, tum & crebris fossionibus implere, nam fit uberior puluerationibus. Nec inficior plerosq; ante me rusticarum rerū magistros tribus fossuris cõtentos fuisse: ex quibus Græcinus, qui sic refert, Potest uideri satis esse constitutam uineam ter fodere. Celsus quoque, & Atticus consentiunt tres esse motus in uite, seu potius in omni surculo naturales: unum, quo germinet: alterum, quo floreat: tertium, quo maturescat. Hos ergo motus censent fossionibus concitari. Non enim natura, quod uult satis efficit, nisi eam labore cum studio iuueris. Atque hæc colendarum uinearum cura est, quæ finitur uindemia.

De inserendis uitibus, & insitione tuenda.

CAP. XXIX.

Redeo

REdco nunc ad eam partem disputationis, qua sum
 professus uitium inserendarum, tuendarumq; insitio-
 num præcepta. Tempus inserendi Iulius Atticus tradidit
 ex Calend. Nouemb. in Calendas Iunias quoad posse cu-
 stodiri surculum, siue gemmā affirmat. Eoq; debemus intel-
 ligere nullam partē anni excipi, si sit sarmentis alendis fa-
 cultas. Id porro in alijs stirpium generibus, quæ firmioris,
 & succosioris libri sunt, posse fieri sanè cōcesserim. In ui-
 tibus nimis temere tot mensium rusticis insitionē permissam
 dissimulare non est fidei meæ, non quod ignorem bru-
 mæ temporibus aliquādo insitam uitem cōprehendere: sed
 non quid in uno uel altero experimento casu fiat: uerū
 quid certa ratione plerunq; proueniat discentibus, præci-
 pere debemus. Etenim si exiguo numero periclitandū sit,
 in quo maior cura temeritati medetur, possum aliquatenus
 conuiuere. Cum uerò uastitas operis etiam diligentissimi
 agricolæ curam distendat, omnem scrupulum summouere
 debemus. Est enim contrariū quod Atticus præcipit. Nam
 idem per brumam negat rectè putari uincam. Quæ res,
 quamuis minus lædat uitem, merito tamē fieri prohibetur,
 quod frigoribus omnis surculus rigore torpet, nec propter
 gelicidia corticem mouet, ut cicatricem consanet. Atque
 idem Atticus non prohibet eodem ipso tempore inserere,
 quod tum, & totius obruncatione uitis, & cum eiusdem
 resectionis fissura præcipit fieri. Verior itaq; ratio est in-
 serendi tepentibus iam diebus post hycmem, cum & gem-
 mas, & corticem naturaliter mouent, nec frigus ingruit,
 quod possit aut surculū insitū, aut fissuræ plagā inurere.
 Permisserim tamen festinantibus autumno uitem inserere,
 quia non dissimilis est eius aëris qualitas uernæ: sed quo-
 cunq; quis tempore destinauerit inserere, non aliam sciat
 esse

esse curam surculis explorandis, quàm quæ tradita est priore libro, cum de malleolis eligendis præcepimus, quos ubi generosos, & fœcundos, & quàm maturissimos uiti detraxerit, diem quoq; tepidum, silentemq; à uentis eligat. Tum consideret surculum teretem, solidiq; corporis, nec fungosæ medullæ crebris etiam gemmis, & breuibus internodijs: nam plurimum interest non esse longum sarmen- tum, quod inseratur, & rursus plures oculos, quibus eger- minet, inesse. Itaq; si sunt longa internodia, necesse est ad unam, uel summum duas gemmas recidere surculum, ne proceriorem faciamus, quàm ut tempestates, & uentos, & imbres immobilis pati possit. Inseritur autem uitis uel rescissa, uel integra perforata terebra: sed illa frequentior, & penè omnibus agricolis cognita insitio: hæc rarior, & paucis usurpata: de ea igitur prius disseram, quæ magis in consuetudine est. Reciditur uitis plerunq; supra terram, nonnunquam tamen & infra, quò loco magis solida est, atq; enodis: cum iuxta terram insita est, surculus adobru- tur cacumine tenus: at cum editior est à terra, fissura dili- genter subactò luto linitur, atq; superposito musco liga- tur, quòd & calores, & pluuias arceat: tēperatur ita sur- culus, ut calamo nō absinulis, coagmentet fissurā, sub qua nodus in uite desideratur, qui quasi alliget eam fissuram, nec rimam patiatur ultra procedere. Is nodus etiā si qua- tuor digitis à resectione ab fuerit, illigari tamen cum prius quàm uitis findatur, conueniet, ne cum scalpro factum fue- rit iter surculo, plus iusto plaga hiet: calamus autem non amplius tribus digitis debet alleuari: æqualiter ex ea par- te, qua raditur, ut sit leuis, eaq; rasura ita deducitur, ut medullam contingat uno latere, atque altero paulò ul- tra corticem dstringatur, figureturq; in speciem cunei, sic ut

sic ut ab ima parte acutus surculus, latere altero sit tenuior, atque altero plenior, perq; tenuiorem partem insertus eo latere arctetur quo est plenior, & utrinque contingat fissuram. Nam nisi cortex cortici sic applicetur, ut nullo loco trāsluceat, nequit coalescere. Vinculi genus ad insitionem non unum est: alij uiminibus obstringunt: nonnulli circumdant libro fissuram: plurimi ligant iunco, quod est aptissimum. Nam uimen, cum inaruit, penetrat, & insecat corticē, propter quod molliora uincula magis probamus, quæ cū circumuencere truncum, adactis arundineis cuneolis arctantur: sed antiquissimum est, & ante hæc ablaqueari uitem, radices que summas, uel soboles amputari, & post hæc adobruī truncum: is que cum comprehendit, aliam rursus exigit curam, nam sæpius pampinandus est, cum germinat, frequentius que detrahendæ sunt soboles, quæ à lateribus, radicibusq; prorepunt: tum quod ex insito profundit subligandum, ne uento surculus motus labefactetur, aut explantetur tener pampinus, qui cum excreuit, nepotibus orbandus est, nisi si propter penuriam, & caluitium loci sumitur in propagines autumnus: deinde falcem maturis palmitibus admouet: sed putationis insitus custoditur ea ratio, ut ubi nulla desideratur propago, unus surculus euocetur in iugū: alter ita recidatur, ut adæquetur plaga trunco, sic tamē nequid radatur è duro: pampinandum non aliter est, quàm in nouella uiuiradice: putandum uerò sic, ut usq; in quartum annum parcius impetretur, dum plaga trunci ducat cicatricem: atq; hæc per fissuram insitarum est ordinatio, in illa autem quæ fit per terebrationē, primū ex uicino fructuosissimā oportet cōsiderare uitem, ex qua (uelut traducē inharētē matri) palmitē attrahas, et per foramē transmittas: hæc enim tutior,

& certior est insitio, quoniã & si proximo uere nõ com-
 prendit, sequente certè, cū increuit, coniungi cogitur, et
 mox a matre reciditur, atq; ita superficies insitæ uitis usq;
 ad receptū surculi obrucatur: huius traducis si nõ est fa-
 cultas, tum detractū uiti quàm recentissimū eligitur sarmē-
 tum, & leuiter circumrasum, ut cortex tantū detrahatur,
 aptatur foramini, atq; ita luto circumlinitur resecta uitis,
 ut totus truncus alieni generis uiti seruiat: quod quidē nõ
 fit in traduce, qui à materno sustinetur ubere, dum inole-
 scat: sed aliud est ferramentū, quo priores uitē perforabāt:
 aliud, quod ipse usu nunc magis aptum cõperi. Nam anti-
 qua terebra, quã solam ueteres agricolæ nouerāt, scobem
 faciebat, periurebatq; eam partē, quam perforauerat, deu-
 sta porrò raro reuirescebat, uel cum priore coalescebat, in
 eaq; nec insitus surculus cõprehendebat: tum etiam scobis
 nunquam sic eximebatur, ut nõ inhaereret foramini: ea por-
 rò interuentu suo prohibebat corpus surculi corpori uitis
 applicari: nos terebram, quam gallicam dicimus, ad hanc
 insitionem cõmenti longè habiliorē, utilioremq; comperi-
 mus, nam sic excauat truncum, ne foramen inurat: quippe
 non scobem, sed ramenta facit, quibus exēptis, plaga leuis
 relinquitur, quæ facilius omni parte sedentē surculū con-
 tingat, nulla interueniente lanugine, quam excitabat an-
 tiqua terebra: igitur secūdum uernum æquinoctium per-
 fectam uitium insitionem habeto, locisq; aridis, & siccis
 nigram uitem inserito, humidis albam: neque est ulla eius
 propagandi necessitas, si modo tam mediocris est crassi-
 tudo trunci, ut incrementum insiti plagam possit cõtege-
 re, & nisi tamen uacuuus locus demortui capitis uitem re-
 poscit: quod cū ita est, alter ex duobus surculis mergitur,
 alter eductus ad iugum in fructum summittitur: neq; inu-
 tile ex

tile ex ea uite, quam merseris, enascentes in arcu propa-
ginis pampinos educare, quos possis mox, si ita competet,
uel propagare, uel ad fructum relinquere.

De ratione pedaminum, uiminum,

& de salicto.

CAP. XXX.

Quoniam constituendis, colendisq; uincis, quæ uide-
bantur utiliter præcipi posse, differuimus, pedami-
num, iugorumq; & uiminū prospiciendorū tradenda ra-
tio est: hæc enim quasi quædam dotes uincis ante præpa-
rantur, quibus si deficitur agricola, causam faciendi uineta
non habet, cum omnia, quæ sunt necessaria extra fundum
quærenda sint: nec emptionis tantum (sicut ait Atticus)
precium onerat uitis ratione, sed est etiam cõparatio mo-
lestissima: conuehenda sunt enim tempore iniquissimo hy-
berno, quare salices uiminales, atq; arūdineta, uulgaresq;
syluæ uel cõsultò consitæ è castaneis prius facienda sunt.
Viminaliū (ut Atticus petat) singula iugera, sufficere pos-
sunt quinis, & uigenis iugeribus ligandæ uineta: arundi-
neti singula iugera, uigenis iugandis: castaneti iugerum,
totidem palandis, quot arundineti iugandis: salicè uel ri-
guus ager, uel uliginosus optimè, nec incõmodè tamen alit
planus, et pinguis, atq; is debet conuerti bipalio (ita enim
præcipiunt ueteres) in duos pedes & semissem salicto de-
stinatū solum: nec refert cuius generis uimen seras, dum sit
lentissimū, putant tamen tria esse genera præcipuè salicis,
Græcæ, Gallicæ, Sabinæ, quam plurimi uocant amerinam.
Græca flauis coloris est, Gallica obsoleti purpurei, & te-
nuissimi uiminis. Amerina salix gracilè uirgam, & rutilā
gerit. Atq; hæc uel cacuminibus, uel taleis deponūtur, per-
tica cacuminum modicæ plenitudinis, quæ tamen dipon-
diarij orbiculi crassitudinem non excedant, optimè pan-
guntur

guntur, eousq; dum ad solidū demittantur, taleæ scsqui-
 dales terreno immersæ paululū obruuntur. Riguus locus
 spatia laxiora desyderat, eaq; senum pedum per quincun-
 cem recte faciūt, siccanus spissiora sic, ut sit facilis acces-
 sus colētibus ea, quinū pedū interordinia esse abunde est,
 ut tamen in ipsa linea cōsitionis alterna uacuis intermis-
 sis bipedaneis spatijs consistant semina. Satio est eorum
 prius, quā germinēt, dum silent uirgæ, quas arboribus
 detrahi siccæ conueniet. Nam rosidas si recideris, parum
 prosperè proueniunt: ideo pluuij dies in exputanda salice
 uitantur: fodienda sunt primo triennio salicta crebrius, ut
 nouella uineta, cum deinde cōualuerint, tribus fossuris con-
 tenta sunt, aliter culta celeriter deficiunt. Nam quamuis
 adhibeatur cura, plurimæ salices intereunt, quarum in lo-
 co ex propinquo mergis propagari debent, curuatis, &
 defossis cacuminibus, quibus restituatur quicquid interci-
 dit: anniculus deinde mergus decidatur à stirpe, ut suis ra-
 dicibus tanquam uitis ali possit.

De genista.

CAP. XXXI.

Per arida loca, quæ genus id uirgultorum non recipi-
 unt, genistam postulant, eius cum sit satis firmum, tum
 etiam lentissimū est uinculum. Seritur autem semine, quod
 cum est natū, uel defertur bima uiuiradix, uel relicta cum
 id tempus excessit, omnibus annis more segetis iuxta ter-
 rā demeti potest: cætera uincula, qualia sunt ex rubo, ma-
 iorem operam, sed in egeno tamen necessariam exigunt:
 perticalis ferè salix eundem agrum, quem uiminalis, desy-
 derat, melior tamen riguo prouenit, atq; ea taleis conseri-
 tur, & cum germinauit ad unam perticam summittitur,
 crebroq; foditur, atq; exherbatur, nec minus, quā uinea
 pampinatur, ut in longitudinē ramorum potius, quā in
 l latitud

latitudinem euocetur: sic culta quarto demum anno ceditur. Nam quæ uinculis præparatur, potest annicula præcidi ad semissem supra duos pedes, ut è trunco fruticet, & in brachia uelut humilis uinea disponatur: si tamè sicior fuerit ager, bima potius refecabitur.

De arundinetis. CAP. XXXII.

ARundo minus altè pastinatur, melius tamen bipalio seritur: ea cum sit uiuacissima, nec recuset ullum locum, prosperius resoluta, quàm denso, humido, quàm sicco, uallibus, quàm cliuis, fluminū ripis, & limitibus, ac ueprentis commodius, quàm medijs agris deponitur: seritur bulbus radicis, seritur & talea calami, nec minus toto prosternitur corpore: bulbus tripedaneis interuacatibus spatij obrutus anno celerius maturam perticam præbet: talea, & tota arundo serius prædicto tempore cuenit: sed siue recisa in dupondium, & semissem talea, siue totæ arundines prostratæ deponantur, extent earum cacumina oportet, quòd si obruta sunt, totæ putrescunt: sed cultus arundinetis primo triennio non alius est, quàm cæteris: cum deinde consenuit, repastinandum est: ea est autem senectus, cum uel exaruit situ, & inertia plurimum annorū, uel ita densatum est, ut gracilis, & canne similis arundo prodeat. Sed illud de integro refodi debet, hoc potest intercidi, & dirarari, quod opus rustici castrationem uocant: quæ tamen refectio arundineti cæca est, quia non apparet in terra quid aut tollendum sit, aut relinquendum: tolerabilius tamen arundo castratur antè, quàm ceditur: quatenus calami uelut indices demonstrant, quid eruendum sit: tempus repastinandi, & conferendi est prius, quàm oculi arundinū egerminent: ceditur deinde post brumam. Nam usq; in id tempus incrementum capit, ac tum comfescitur, cum ob-

rigant

rigant hyberno frigore, fodiendum quoties & uineta: sed & macies eius, cinere, uel alio stercore iuuanda est, propter quod cæsum pleriq; incendunt arundinetum.

De castaneis, & castanetis. CAP. XXXIII.

Castanea roboribus proxima est, & ideo stabiliendis Cuineis habilis, eius enim in repastinato nux posita ce-
leriter emicat, & post quinquenniū cæsa more salicti re-
creatur, atq; in palū formata ferè usq; in alterā cæsiōnem
perēnat: ea pullā terrā, et resolutā desiderat, sabulonē hu-
midū, uel refractum tosum nō respuit: opaco, & septen-
trionali cliuo letatur, spissum solū, & rubricosum refor-
midat: seritur ab Nouēbri mēse per totā hymē sicca ter-
ra, & repastinata in altitudinē dupondij, & semissis: nu-
ces in ordinē semipedalibus: ordines autē quinūm pedum
spatijs dirimūtur: in altitudinē dodrātis castanea depres-
sis sulcis committitur, qui ubi nucibus sunt consiti prius,
quā cōplanētur, breues arundines ab latere castanearū
panguntur, ut per hos sationis indices cautius fodi, &
runcari possint: simul atq; semina stillauerint, & iam bi-
ma transferri queunt, interuellūtur, ac bini pedes arbuscu-
lis uacui relinquūtur, ne densitas plantas emaciet: spissius
autē semen propter uarios casus deponitur: nam interdū
prius quā enascatur, aut siccitatibus nux inarescit, aut
aquarū abundantia putrescit: interdum subterraneis ani-
malibus sicuti muribus, & talpis infestatur: propter quæ
sæpe nouella castaneta caluescunt: atq; ubi frequentanda
sunt, melius ex uicino, si cōpetit (mergi more) pertica de-
clinata ppagatur, quā exēpta reseritur: hæc enim uelut
immota sua sede uehementer germinat, at quæ radicitus
exēpta, & deposita est, biennio reformidat, propter quod
compertum est commodius nucibus, quā uiiradicibus

eiusmodi sylvas institui: spatia huiusce sationis, quæ supra scripta sunt, capita castanearum recipiunt M. M. D. CCCLXXX. cuius summæ (sicut ait Atticus) ex facili iu-
gera singula præbebūt statuminū duodena millia: etenim
talæ propius stirpem recisæ quadrifidas plerunq; ac de-
inde secūdæ talæ eiusdem arboris bifidas ridicas summi-
nistrant: qd' genus fissilis adminiculi manet diutius, quàm
teres palus. Cultus eiusdē est fossionis, positionisq; qui ui-
neæ supputari debet bima, quinetiam trima, nam bis ferro
repetenda est ueris principio, ut incitetur eius proceritas:
potest etiā quercus simili ratione seri, uerum biennio tar-
dius, quàm castanea deciditur: propter quod ratio postu-
lat tempus potius lucrari, nisi si dumosi, glareosiq; mon-
tes, atq; ea genera terræ, quæ supra diximus, glandē ma-
gis, quàm castaneam postulabunt. Hæc de uineis Italicis,
uinearumq; instrumentis, quantum reor, nō inutiliter, &
abunde disserui, mox agricolarū prouincialium uineaticos,
nec minus nostratis, & Gallici arbuti cultus traditurus.

L I V N M O D E R A
T I C O L V M E L L Æ
D E R E R V S T I C A
L I B. V.

Quemadmodum datas formas agrorum
metiri debeas. CAP. I.

V P E R I O R I B V S libris, quos ad te
de constituendis, colendisq; uineis Siluine scri-
pserā, nonnulla defuisse dixisti, quæ agrestium
operū studiosi desiderarēt: neq; inficior ali-
qua me præterisse, quāuis inquirentē sedulo, quæ nostri
seculi

seculi cultores, quæq; ueteres literarum monumētis pro-
 diderunt: sed cum sim professus rusticæ rei præcepta, nisi
 fallor, nõ asseuerauerã, quæ uastitas eius sciētiae cõtineret,
 cuncta me dicturũ, sed plurima: nam illud in unius homi-
 nis prudentiã cadere nõ poterat: neq; enim est ulla disci-
 plina, aut ars, quæ singulari cõsummata sit ingenio: qua-
 propter ut in magna sylua boni uenatoris est indagãter
 feras quamplurimas capere, nec cuiquam culpæ fuit non
 omnes cepisse, ita nobis satis, abundeq; est, tam diffusæ ma-
 teriæ, quam suscepimus, maximã partem tradidisse: quip-
 pe cum in ea uelut omiſsa desiderentur, quæ nõ sunt pro-
 pria nostræ professionis, ut proxime cum de commetien-
 dis agris rationem M. Trebellius noster à me requireret,
 uicinum adeò atq; coniunctum esse censebat demonstran-
 ti quemadmodum agrum pastinaremus, præcipere etiam
 pastinatum quemadmodum metiri debeamus, quod ego
 non agricolæ, sed mensoris officium esse dicebam, cum
 præsertim ne architecti quidem, quibus necesse est men-
 surarum nosse rationem, dignentur cõsummatorum ædi-
 ficiorum, quæ ipsi disposuerint, modũ comprehendere, sed
 aliud existiment professioni suæ conuenire, aliud eorum,
 qui iam extructa metiuntur, & imposito calculo perfecti
 operis rationẽ computant, quo magis ueniam tribuendam
 esse nostræ disciplinæ censeo, si catenus progreditur, ut di-
 cat, qua quidq; ratione faciendum, non quantum id sit,
 quod effecerit. Verũ quoniã familiariter à nobis tu quoq;
 Siluine præcepta mensurarũ desideras, obsequar uolunta-
 ti tuæ, cum eo, ne dubites id opus geometrarũ magis esse
 quàm rusticorum, desq; ueniam, siquid in eo fuerit erra-
 tum, cuius scientiã mihi non uindico: sed ut ad rem redeã,
 modus omnis areæ pedali mensura comprehenditur, qui

digitorum est xvi. pes multiplicatus in passus, & actus,
 & climata, & iugera, & stadia, cēturiasq; , mox etiam in
 maiora spatia procedit. Passus pedes habet quinq; : actus
 minimus (ut ait M. Varro) latitudinis pedes quatuor, lon-
 gitudinis habet pedes cxx. Clima quoquoersus pedum
 est lx. actus quadratus undiq; finitur pedibus cxx. hoc
 duplicatum facit iugerum, & ab eo, quod erat iunctum,
 nomen iugeri usurpauit: sed hunc actum prouinciae Betic-
 ae rustici agnam uocant: ijdemq; triginta pedum latitu-
 dinem, & clxxx. longitudinem porcā ducunt: at
 Galli cadetum appellant in arcibus urbanis, spatium cen-
 tum pedum, in agrestibus autem pedum cl. quod arato-
 res cadetum nominant: semiugerum quoq; arepennem
 uocant: ergo (ut dixi) duo actus iugerum efficiunt lon-
 gitudine pedum ccxl. latitudine pedū cxx. quae utrae-
 quae summā inter se multiplicatae quadratorū faciūt pe-
 dum uigintioctomillia & octingentos: stadiū deinde ha-
 bet passus cxxv. id est pedes dcxxv. quae octies multi-
 plicata efficit mille passus, sic ueniunt quinquemillia pe-
 dum. Centuriam nunc dicimus (ut idem Varro ait) ducento-
 rum iugerū modum: olim autē ab centum iugeribus uo-
 cabatur cēturia, sed mox duplicata nomen retinuit: sicuti
 tribus dictae primum à partibus populi tripartito di-
 uisi, quae tamen nunc multiplicatae pristinum nomen pos-
 sident: haec non aliena, nec procul à ratiocinio, quod
 tradituri sumus, breuiter praefari oportuit: nunc uenia-
 mus ad propositum. Iugeri partes non omnes posuimus,
 sed eas, quae cadunt in aestimationem facti operis, nam
 minores persequi superuacuum fuit pro quibus nulla mer-
 ces dependitur. Igitur (ut diximus) iugerum habet qua-
 dratorum pedum uigintioctomillia & octingentos, qui
 pedes

pedes efficiūt scrupula CCLXXXVIII. ut autem à minima parte, id est ab dimidio scrupulo incipiam, pars quingentesima septuagesima sexta pedes efficit quinquaginta: id est iugeri dimidium scrupulū: pars ducentesima octogesima octava pedes centū: hoc est scrupulū: pars CXLIII. pedes CC. hoc est scrupula duo: pars septuagesima secunda, pedes CCCC. hoc est sextula, in qua sunt scrupula quatuor. Pars quadragesima octa, pedes DC. hoc est sicilius, in quo sunt scrupula sex. Pars uigesima quarta, pedes milleducētos, hoc est semūcia, in qua sunt scrupula XIII. pars duodecima duomillia & quadringentos, hoc est uncia, in qua sunt scrupula XXIII. pars sexta, pedes quatuormillia & octingentos, hoc est Sextans, in quo sunt scrupula XLVIII. pars quarta pedes septēmillia et ducētos, hoc est Quadrans, in quo sunt scrupula LXXII. Pars tertia pedes nouemmillia & sexcentos, hoc est Triens, in quo sunt scrupula XCVI. Pars tertia & unaduodecima, ped. duodecimmillia, hoc est Quincunx, in quo sunt scrupula CXX. pars dimidia pedes quatuordecim millia & quadringentos, hoc est Semis, in quo sunt scrupula CXLIII. Pars dimidia & unaduodecima, pedes sexdecim millia & octingentos, hoc est Septunx, in quo sunt scrupula CLXVIII. Partes duæ tertiæ, pedes decemnouē millia & ducētos, hoc est Bes, in quo sunt scrupula CXCVI. Partes tres quartæ, pedes unum & uiginti millia & sexcentos, hoc est. Dodrās, in quo sunt scrupula CCXVI. pars dimidia & tertia. ped. uigintiquatuormillia, hoc est Dextans, in quo sunt scrupula CCXL. Partes duæ tertiæ & una quarta, pedes uigintisexmillia & quadringentos, hoc est Deunx, in quo sunt scrupula CCLXIII. Iugerum pedes uigintioctomillia & octingentos, hoc est As, in quo sunt

scrupula CCLXXXVIII. Iugeri autem modus si semper quadraret, & in agendis mensuris in longitudinem haberet pedes CCXL. in latitudinē pedes CXX. expeditissimū esset eius ratiocinium, sed quoniam diuersae agrorum formae ueniunt in disputationē, cuiusq; generis species subijciemus, quibus quasi formulis utemur.

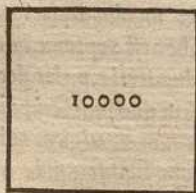
De uarijs agrorum formis, & eorum
dimensionibus.

CAP. II.

OMnis ager aut quadratus, aut longus, aut cuneatus, aut triquetrus, aut rotundus, aut etiā semicirculi, uel arcus, nonnunquam etiam plurium angulorum formam exhibet. Quadrati mensura facilima est: nam cum sit undiq; pedum totidem, multiplicantur in se duo latera, & quae summa ex multiplicatione effecta est, eā dicimus esse quadratorum pedum: tanquam est locus quo quouersus C. pedum: ducimus centies centenos, fiunt decemmillia. Dicemus igitur eum locum habere decemmillia pedum quadratorum, quae efficiunt iugeri trientem, & sextulā, pro qua portione operis effecti numerationem facere oportebit.

100

quadrati 100

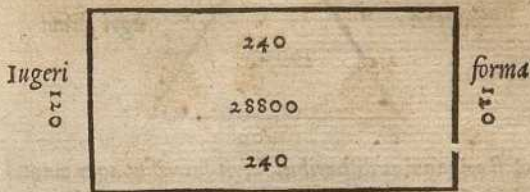

100 agri forma

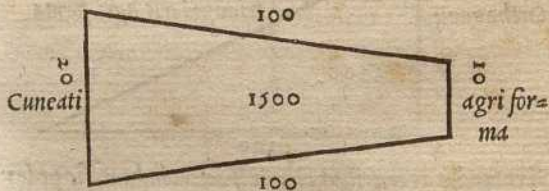
100

At si longior fuerit, quā latior, ut exēpli causa iugeri forma pedes habeat longitudinis CCXL. latitudinis pedes CXX. ita ut paulò antè dixi, latitudinis pedes cū longitudinis pedibus sic multiplicabis centies uicies duceni quadrag

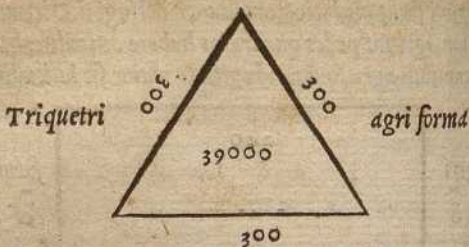
drageni fiunt uigintioctomillia, & octingēti. Dicemus iugerum agri tot pedes quadratos habere. Similiterq; fiet de omnibus agris, quorū longitudo maior sit latitudine.

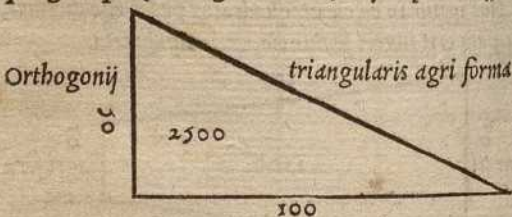
Sin autē cuneatus ager fuerit, ut puta lōgus pedes centū: latus ex una parte pedes xx . & ex altera pedes decem, tunc duas latitudines componemus, fiet utraq; summa pedes xxx . Huius dimidia pars est quindecim, quā cum longitudo multiplicādo efficiemus pedes mille & quingentos. Hos igitur in eo cuneo quadratos pedes esse dicemus, quæ pars crit iugeri semuncia, & scrupula tria.

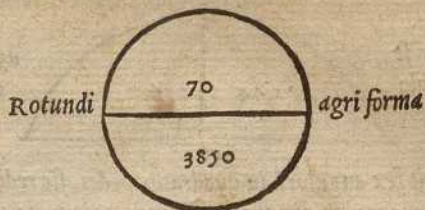
At si tribus paribus lateribus triquetrum metiri debueris, hanc formā sequēris. Esto ager triāgulus pedum quoquò uersus tricentorū. Hunc numerū in se multiplicato, fiunt ped. nonagintamillia. Huius summæ partē tertiā sumito, id est, trigintamilia: item sumito decumā, id est, nouemmillia. Vtranq; summā cōponito, fiunt pedes trigintanouemillia. Dicemus hāc summā pedum quadratorū esse in eo triquetro. Quæ mēsurā efficit iugerū, & trientem, & siciliū.

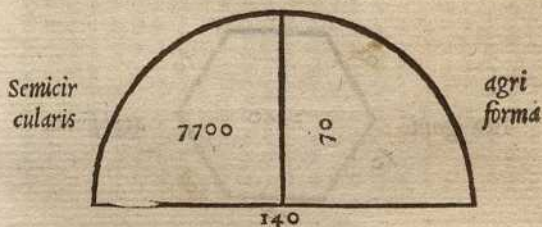
Sed si triangulus disparibus fuerit lateribus ager tanquã in subiecta forma, quæ habet rectum angulum, aliter ratiocinium ordinabitur. Esto unius lateris linea, quæ facit angulum rectum pedum quinquaginta, & alterius pedum centũ. Has duas summas in se multiplicato, quinquages ceteri fiunt quinquemillia. Horũ pars dimidia duomillia= quingeni: quæ pars iugeri unciam, & scrupulum efficit.

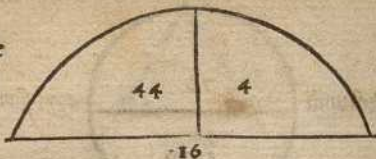
Si rotundus ager erit, ut circuli speciem habeat, sic pedes sumito. Esto area rotunda, cuius diametros habeat pedes LXX. Hoc in se multiplicato, septuages septuageni fiunt quatuormillia & noningenti. Hanc summã undecies multiplicato, fiunt pedes quinquagintatrimillia nongenti. Huius summæ quartamdecimam subduco, scilicet pedes triamillia octingenti, & quinquaginta. Hos esse quadratos in eo circulo dico. Quæ summa efficit iugeri sexcunciam, scrupula duo & dimidium.

Si semicirculus fuerit ager, cuius basis habeat pedes CXL. curuaturæ autē latitudo pedes LXX. oportebit multiplicare latitudinē cū basi, septuagies cēteni quadrageni fiūt nouēmillia et octingēti. Hæc undecies multiplicata fiunt cētū septēmillia et octingēti. Huius summæ quartadecima est septēmillia & septingēti. hos pedes esse dicemus in semicirculo, qui efficiūt iugeri quadrantē scrupula quinq;.

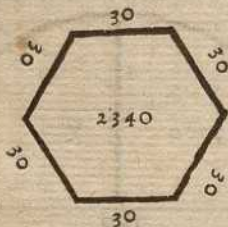

Si autē minus, quàm semicirculus erit, arcū sic metiemur. Esto arcus, cuius basis habeat pedes xvi. latitudo autem pedes iiii. Latitudinē cum basi pono. Fit utrunq; pedes xx. Hoc duco quater, fiunt Lxxx. horū pars dimidia est xl. Itē sexdecim pedū, qui sunt basis pars dimidia viii. hi viii. in se multiplicati fiūt Lxiiii. Quartadecimā partē duco, ea efficit pedes iiii. paulò amplius, hoc adijciet ad quadraginta. Fit utraque summa pedes xliiii. hos in arcu quadratos esse dico, qui faciunt iugeri dimidium scrupulum quinta, & uigesima parte minus.

Minor se
micirculoagri for
ma

Si fuerit sex angulorū in quadratos pedes, sic redigitur. Esto hexagonum quoquoersus lineis pedum xxx. La-
tus unū in se multiplico tricies triceni sunt DCCCC. Hu-
ius summae tertiam partem statuo CCC. eiusdem partem
decumam xc. Fiunt CCCxc. Hoc sexies ducendum est,
quoniā sex latera sunt, quae consummata efficiūt duomil-
liatricenteni & quadraginta. Tot igitur pedes quadra-
tos esse dicemus. Itaq; erit iugeri uncia dimidio scrupulo,
& decima parte scrupuli minus.

Hexagoni

agri forma

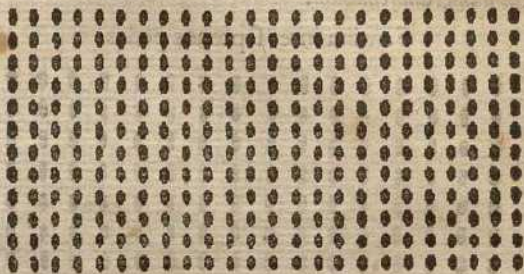
Inter uites pangendas quot pedes relin-
quendi sint.

CAP. III.

His igitur uelut primordijs talis ratiocinijs perceptis
non difficiliter mensuras inibimus agrorum, quorū
nunc omneis persequi species & longum, & arduum est.
Duas etiam nunc formulas praepositis adijciā, quibus fre-
quenter utuntur agricolae in disponendis seminibus. Esto
ager longus pedes milleducentos, latus pedes cxxx. in eo
uites disponēdae sunt ita, ut quini pedes inter ordines re-
lin

linquantur. Quæro quot seminibus opus sit, cum quinum pedum spatia inter semina desiderantur. Duco quintam partem longitudinis, fiunt CCXL. & quintam partem latitudinis, hoc est XXIIII. his utrisq; summis semper singulos asses adijcio, qui efficiunt extremos ordines, quos uocant angulares. Fit ergo altera summa ducentorum quadraginta unius, altera uiginti quinque. Has summas sic multiplicato, quinquies & uicies ducenti quadrageni singuli, fiunt sex millia & uiginti quinque. Totidem dices opus esse seminibus.

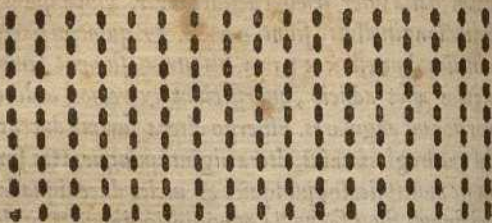
Semina inter quinos pedes.

Similiter inter senos pedes si uoles ponere, duces sextam partem longitudinis mille ducentorum, fiunt CC. & sextam latitudinis CXX. id est XX. His summis singulos asses adijcies, quos dixi angulares esse. Fiunt CCI. & CXXI. Has summas inter se multiplicabis uicies, & semel ducentos & unum, atque ita efficies quatuor millia ducentos & uiginti unum. Totidem seminibus opus esse dices.

Semina

Semina inter senos pedes.

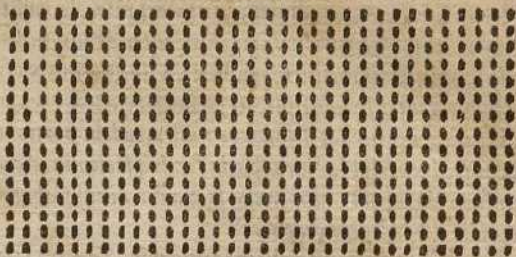
Similiter si inter septenos pedes ponere uoles septimanam partem longitudinis, & latitudinis duces, & adijcies asses angulares, eodem modo, eodemq; ordine consummabis numerum seminum.

Semina inter septenos pedes.

Denique quotcunque pedum spatia facienda censueris, totam partem longitudinis, & latitudinis duces, & praedictos asses adijcies. Haec cum ita sint, sequitur uti iugerum agri, qui habet pedes CCXL. longitudinis, & latitudinis pedes CXX. recipiat inter pedes ternos (hoc enim spatium minimum esse placet uitibus ponendis) per longitudinem semina LXXXI. per latitudinem inter quinos pedes semina XXV. Qui numeri inter se multiplicati sunt seminum duomillia & uiginti quinque.

Semina inter ternos pedes.

Vel si quoquouersus inter quaternos pedes uinea erit disposita, longitudinis ordo habebit semina LXI . latitudinis XXXI. qui numeri efficiunt in iugero uites milleoctingentas & nonagintauna, uel si in longitudinem per quaternos pedes, in latitudinē per quinos pedes fuerit disposita, ordo longitudinis habebit semina LXI . latitudinis XXV . quod si inter quinos pedes consitio fuerit, per longitudinem ordinis habebit semina XLIX. & rursus per latitudinem semina XXV . qui numeri duo inter se multiplicati efficiunt milleducentū & uigintiquinque. At si per senos pedes eundē uitibus locum placuerit ordinare, nihil dubium est, quin longitudini dandæ sint XLI . uites, latitudini autem uigintiuna. Quæ inter se multiplicatæ efficiunt numerum $DCCCLXI$. Sin autem inter septenos pedes uinea fuerit constituenda, ordo per longitudinem recipiet capita trigintaquinque, per latitudinem XVIII. qui numeri inter se multiplicati efficiunt $DCXXX$. Totidem dicemus semina præparanda. At si inter octonos pedes uinea consecratur, ordo per longitudinem recipiet semina XXXI. per latitudinem autem XVI . qui numeri inter se multiplicati efficiunt $CCCCXCVI$. At si inter nouenos pedes, ordo

ordo in longitudinem recipiet semina uigintiseptem, & in latitudinem quatuordecim, hi numeri inter se multiplicati faciunt CCCLXXVIII. At si inter denos pedes, ordo longitudinis recipiet semina xxv. latitudinis XIII. Hi numeri inter se multiplicati faciunt CCCXXV. & ne in infinitum procedat disputatio nostra, eadem portione, ut cuiq; placuerint laxiora spatia, semina faciemus. Ac de mensuris agrorum, numerisq; seminum dixisse abunde sit, nunc ad ordinem redeo.

De cultura prouincialium uinearū. CAP. IIII.

VInearum prouincialium plura genera esse comperi. Sed ex ijs, quas ipse cognoui, maxime probantur, uelut arbuscula, breui cura sine adminiculo per se stātes: deinde quæ pedaminibus adnixæ singulis iugis imponuntur, eas rustici canteriatas appellant. Mox quæ defixis arundinibus circumunitæ per statumina calamorum materijs ligatis in orbiculos, gyrosq; stectūtur, eas nonnulli characatas uocant. Vltima est conditio stratarū uitium, quæ ab enata stirpe confestim uelut proiectæ per humum porriguntur. Omnium autem sationis ferè eadem est conditio. Nam uel scrobe, uel sulco semina deponuntur, quoniam pastinationis expertes sunt externarū gentiū agricolæ: quæ tamen ipsa penè superuacua est ijs locis, quibus solum putre, & per se resolutum est: nanq; hoc imitamur arando (ut ait Vergilius) quod etiam pastinando: itaque Campania, quoniā uicinum ex nobis capere potest exemplum, non utitur hac molitione terræ, quia facilitas eius soli minorē operam desyderat: sicubi autem densior ager prouincialis rustici maiorem poscit impensam, quod nos pastinādo efficimus, ille sulco factō consequitur, ut laxius subactō solo deponat semina.

Repet

Repetitio eorum, quæ dicta sunt, per
singula genera.

CAP. V.

SED ut singula earum, quæ proposui, uinearum genera
persequar, prædictū ordinem repetam. Vitis, quæ sine
adminiculo suis uiribus consistit, solutiore terræ scrobe,
densiore sulco ponenda est. Sed & scrobes, & sulci plu-
rimum profunt, si in locis temperatis, in quibus æstas non
est perferuida, ante annum fiant, quàm uineta conseran-
tur: soli tamen antè bonitas exploranda est. Nam si ieiun-
no, atq; exili agro semina deponentur, sub ipsum tempus
sationis scrobs, aut sulcus faciendus est. Si ante annum
fiant, quàm uinea conseratur, scrobs in longitudinem, al-
titudinemq; defossus tripedaneus abunde est, latitudine ta-
men bipedanea: uel si quaternū pedum spatia inter or-
dines relicturi sumus, commodius habemus eandem quo-
quouersus dare mensuram scrobibus, non amplius tamen
quàm in tres pedes altitudinis depressis. Cæterū quatuor
angulis semina applicabuntur subiecta minuta terra, &
ita scrobes adobruentur. Sed de spatijs ordinum eatenus
præcipiendum habemus, ut intelligant agricolæ siue ara-
tro uineas culturi sint, laxiora interordinia relinquenda,
siue bidentibus angustiora: sed neque spatiosiora, quàm
decem pedum, neque contractiora quàm quatuor. Multi
tamen ordines ita disponunt, ut per rectam lineam binos
pedes, aut ut plurimum, ternos inter semina relinquunt.
Trâsuersa rursus laxiora spatia faciāt, per quæ uel fossor,
uel arator incedat. Sationis autem cura nō alia debet esse,
quàm quæ tradita est à me tertio uolumine. Vnum tamen
huic consitioni Mago Carthaginensis adiicit, ut semina
ita deponantur, ne protinus totus scrobs terra complea-
tur, sed dimidia ferè pars eius sequente biennio paulatim

adequetur. Sic enim putat uitem cogi deorsum agere radices. Hoc ego siccis locis fieri utiliter non negauerim, sed ubi aut uliginosa regio est, aut cœli status imbrifer, nimirè faciendū censeo. Nam consistens in semiplenis scrobibus nimius humor antè, quàm cõualescât, semina necat. Quare utilius existimo repleri quidem scrobes stirpe deposita, & cum semina comprehēderint, statim post æquinoctium autūnale debere diligenter, atq; altè ablaqueari, & recisis radiculis, si quas in summo solo citauerint, post paucos dies adobruī: sic enim utrunq; incommodum uitabitur, ut neque radices in superiorē partem euocentur, neq; immodicis pluuijs parum ualida uexētur semina: ubi uerò iam corroborata fuerint, nihil dubium est, quin cœlestibus aquis plurimū iuuentur. Itaque locis, quibus clementia hyemis permittit, ad apertas uites relinquere, & tota hyeme ablaqueatas habere eas cõueniet. De qualitate autem seminū inter autores non cõuenit. Alij malleolo protinus conseri uineam melius existimant, alij uiuiradice: de qua re quid sentiam, iam superioribus uoluminibus professus sum. Et nunc tamē hoc adijcio, esse quosdā agros, in quibus nō aequè bene trāslata semina, quàm immota respōdeant, sed istud rarissimè accidere. Notandū itaq; & diligēter explorandū esse, & quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset: depositam ergo stirpem, id est, malleolū, uel uiuiradicem formare sic conuenit, ut uitis sine pedamine consistat: hoc autem protinus effici non potest. Nam nisi adnunculū teneræ uiti, atque infirmæ contribuēris, prorepens pampinus terra se applicabit: itaque posito semini arundo adnectitur, quæ uelut infantiam eius tueatur, atque educet, producatq; in tantam staturam, quantam permittit agricola; ea porrò non debet esse sublimis: nam

usque

usq; in sexquipedem coërcendū est: cum deinde robur accipit, et iam sine adiuuēto cōsistere ualet, aut capitatis, aut brachiorum incremētis adolescit: nam duæ species huius quoq; culturæ sunt: alij capitatis uineas, alij brachiatas magis probāt, quibus cordi est in brachia uitē cōponere, conuenit ut à summa parte, qua decisa nouella uitis est, quicqd iuxta cicatricē citauerit, cōseruari, & in quatuor brachia pedalis mēsuræ diuidere, ita ut omnē partē cœli singula aspiciāt: sed hæc brachia non statim primo anno procera summittūtur, ne oneretur exilitas uitis, sed cōpluribus putationibus in prædictā mēsurā educuntur: deinde ex brachijs, quasi quædā cornua p̄mūnētia relinqui oportet, atq; ita totā uitē omni parte in orbē diffundi: putationis autē ratio eadē est, quæ in iugatis uitibus: uno tantum differt, quòd pro materijs longioribus pollices quaternū, aut quinū gēmarū relinquūtur. pro custodibus autē bigemes resceces fiunt: in ea deinde uinea quam capitatā diximus, iuxta ipsam matrē usq; ad corpus sarmentū detrahitur, una aut altera tantummodò gemma relictā, quæ ipsi trūco adheret: hæc autē riguis, aut pinguisimis locis fieri tutò potest, cum uires terræ, & fructū, et materias ualent præbere: maximè autē aratris excolūt, qui sic formatas uineas habēt, & eam rationē sequūtur detrahēdi uitibus brachia, quod ipsa capita sine ulla extantia neq; aratro, neq; bubus obnoxia sunt: nam in brachiatis plerunq; fit, ut aut crure, aut cornibus bouum ramuli uitium defringantur, sæpe etiam & stiua, dum sedulus arator uomere perstringere ordinem, & quàm proximā partem uitium excolere studet: atque hæc quidem cultura uel brachiatis, uel capitatis uitibus antè, quàm gemment, adhibetur: cum deinde germinauerint, fossor insequitur, ac bi-

dentibus eas partes subigit, quas bubulcus nō potuit per-
tingere: mox ubi materis uitis exigit, insequitur pampin-
ator, & superuacuos deterget, fructuososq; palmutes
submittit, qui cum induruerunt, uelut in coronā religan-
tur: hoc duabus ex causis fit, una, ne libero excursu in lu-
xuriā prorepant, omniaq; alimēta pampini absumant, al-
tera ut religata uitis rursus aditū bubulco, fossoriq; in ex-
colēda se præbeat. Pampinādi autē modus is erit, ut opa-
cis locis, humidisq; et frigidis æstate uitis nudetur, foliaq;
palmitibus detrahatur, ut maturitatē fructus capere pos-
sit, & ne situ putrescat: locis autē siccis, calidisq; & apri-
cis, ut è cōtrario palmitibus uua contegantur, etsi parum
pampinosa uitis est, aduectis frondibus, & interdū stra-
mentis fructus muniatur. M. quidem Columella patruus
meus uir illustribus disciplinis eruditus, ac diligentissimus
agricola Baticæ prouinciæ sub ortu caniculæ palmeis te-
getibus uineas adumbrabat, quoniā plerunq; dicti syde-
ris tempore quedam partes eius regionis sic infestantur
Euro, quem incolæ Vulturnum appellāt, ut nisi tegmini-
bus uites opacētur, uelut halitu flammeo fructus uratur:
atq; hæc capitata, brachiatæq; uitis cultura est. nam illa,
quæ uno iugo superponitur, aut quæ materijs summissis
arundinum statuminibus per orbem cōnectitur, ferè ean-
dem curam exigit, quam iugata: nonnullos tamen in ui-
neis characatis animaduerti, & maximè eluenaci generis
prolixos palmites, quasi ppagine summo solo adobruere,
deinde rursus ad arundines erigere, & in fructū sum-
mittere, quos nostri agricolæ mergos, Galli candosoc-
cos uocāt: eosq; adobruūt simplici ex causa, quòd existi-
ment plus alimēti terrā præbere fructuarijs flagellis: itaq;
post uindemiā uelut inutilia sarmenta decidunt, & à stir-
pe

pe summouēt: nos autem præcipimus easdem uirgas, cum à matre fuerint præcisæ, sicubi demortuis uitibus ordines uacent, aut si nouellam quis uineã instituire uelit, pro uiradice ponere, quoniã quidem partes sarmentorũ quæ fuerãt obrutæ, satis multas habent radices, quæ depositæ scrobibus, confestim comprehendant. Superest reliqua illa cultura prostratæ uineæ, quæ nisi uiolētissimo cœli statu suscipi nõ debet: nam & difficilẽ laborem colonis exhibet, nec unquã generosi saporis uinum præbet: atq; ubi regionis cõditio solam eam culturam recipit, bipedaneis scrobibus malleolus deponitur, qui cum egerminauit, ad unam materiã reuocatur: eaq; primo anno cõpescitur in duas gemmas: sequẽte deinde, cũ palmites profudit, unus summittitur, cæteri decutiuntur: at ille, qui summissus est, cum fructum edidit, in eam longitudinem deputatur, uti iacens non excedat interordinij spatium: nec magna est putationis differẽtia cubantis, & stantis rectæ uineæ, nisi quòd iacenti uiti breuiores materiæ summitti debent, rescetes quoq; angustius in modum furuncolorum relinqui, sed post putationem: quam utique autumnò in eiusmodi uinea fieri oportet, ut uitis tota deflectatur in alterum interordinium, atq; ita pars ea, quæ fuerat occupata, uel fõditur, uel aratur, & cum exculta est, eandem uitem recipit, ut altera quoq; pars excoli possit: de pampinatione talis uineæ parum inter autores conuenit: alij negant esse nudandam uitem, quo melius contra iniuriam uentorum, ferarumq; fructum abscondat, alijs placet parcius pampinari, ut et uitis non in totum superuacuis frondibus oneretur, & tamen fructum uestire, aut protegere possit, quæ ratio mihi quoq; commodior uidetur.

De ulmarijs faciendis.

CAP. VI.

III 3

Sed

Sed iam de uineis satis diximus, nunc de arboribus præ-
 sciendū est: qui uolet frequens, & dispositum arbu-
 stum paribus spatijs, fructuosumq; habere, operā dabit ne
 emortuis arboribus rareseat, ac primam quanq; senio, aut
 tempestate afflictam summoueat, et in uicē nouellam sobo-
 lcm substituatur: id autem facile consequi poterit, si ulmo-
 rum seminarium paratum habuerit: quod, & quomodo,
 & qualis generis faciendum sit, non pigebit deinceps
 præcipere: ulmorum duo esse genera conuenit: gallicum,
 & uernaculum: illud atinia, hoc nostras dicitur. Atiniam
 ulmum Tremelleius Scrofa non ferre sameram (quod est
 semen eius arboris) falsò est opinatus: nam rariorem
 sine dubio creat, & idcirco plerisq; & sterilis uidetur,
 seminibus inter frondem, quam prima germinatione edit,
 latentibus: itaq; nemo iam scribit ex samera, sed ex soboli-
 bus: est autem ulmus longè latior, & procerior, quam
 nostras, frondemq; iucundiorē bubus præbet: quæ cum
 assiduè pecus alueris, & postea generis alterius fron-
 dem dare institueris, fastidium bubus affert: itaq; si fieri
 poterit, totum agrum genere uno atiniae ulmi consere-
 mus: si minus, dabimus operam, ut in ordinibus disponen-
 dis pari numero uernaculas, & atinias alternemus, ita
 semper iusta fronde utemur, & quasi hoc condimento
 illectæ pecudes fortius iusta cibariorum conficient: sed
 uitem maximè opulus uidetur alere, deinde ulmus, post
 etiam fraxinus. Opulus, quia raram, neq; idoneam fron-
 dē pecori præbet, à plerisq; repudiata est. Fraxinus, quæ
 capris, & ouibus gratissima est, nec inutilis bubus, locis
 asperis, montosis, quibus minus lactatur ulmus, rectè seri-
 tur: ulmus, quod & uitem commodissimè patitur, & iu-
 cundissimum pabulum bubus affert, uarijsq; generibus
 soli

soli prouenit, à plerisq; reseritur: itaq; cui arbustum no-
 uum instituere cordi est, seminaria ulmorum, uel fraxino-
 rum parentur ea ratione, quam deinceps subscripsimus:
 nam opuli melius cacuminibus, in arbusto protinus depo-
 nuntur. igitur pingui solo, & modicè humido bipalio
 terrā pastinabimus, ac diligenter occatam, & resolutam,
 uerno tempore in arcam componemus, sameram deinde,
 quæ iam rubicundi coloris erit, & compluribus insolata
 diebus iacuerit, ut aliquem tamen succū, et lentorē habeat,
 injiciemus areis, & eas totas seminibus spissè contegemus,
 atq; ita cribro putrem terram duos alte digitos incerne-
 mus, & modicè rigabimus, stramentisq; areas cooperie-
 mus, ne prodeuntia cacumina seminum ab auiibus prero-
 dantur: ubi deinde prorepserint plantæ, stramenta colli-
 gemus, & manibus herbas carpemus: idq; leuiter, & cu-
 riosè faciendum est, ne adhuc teneræ, breuesq; radice ul-
 morum conuellantur, atq; ipsas quidem areas ita angustè
 compositas habebimus, ut qui runcaturi sunt medias par-
 tes earum facillè manu contingant: nam si latiores fuerint
 ipsis seminibus, quæ proculcata erunt, noxam capiēt. Ae-
 state deinde prius quàm sol oriatur, aut ad uesperū, semi-
 naria conspergi potius, quàm rigari debent: & cum ter-
 mū pedum plantæ fuerint, in aliud seminarium transfer-
 ri, ac ne radices altius agant (quæ res postmodum in exi-
 mendo magnum laborem affert, cum plantas in aliud semi-
 narium transferre uolumus) oportebit non maximos scro-
 biculos sesquipede inter se distātes fodere: deinde radices
 in nodum si breues, uel in orbē coronæ similem, si longio-
 res erunt, inflecti, & oblitas fimo bubulo scrobiculis depo-
 ni, ac diligenter circūculari: possunt etiam collectæ cum
 stirpibus plantæ eadem ratione disponi: quod in atinia ul-

mo fieri necesse est, quæ non feritur è samera, sed hæc ul-
 mus autūni tēpore melius, quàm uere disponitur, paula-
 timq; ramuli eius manu detorquentur, quoniam primo bi-
 ennio, ferri reformidat ictum, tertio demū anno acuta fal-
 ce abraditur, atque ubi translationi iam idonea est, ex eo
 tempore autumnii, quo terra imbris permaduērit, usq;
 in uernū tempus antè, quàm radix ulmi in eximendo deli-
 bretur, rectè feritur. igitur in resoluta terra ternū pedū
 quoquò uersus faciendi scrobes: at in densa, sulci eiusdem
 altitudinis, qui arbores recipiant præparandi: sed deinde
 in solo rosido, & nebuloso conferendæ sunt ulmi, ut ea-
 rum ramū ad orientem, & in occidentem dirigantur, quo
 plus solis mediæ arbores, quibus uitis applicata, & reli-
 gata innititur, accipiant. Quòd si etiam frumentis con-
 sulemus, uberi solo intra quadraginta pedes, exili ubi ni-
 hil feritur, intra uiginti arbores disponantur: cum dein-
 de adolēscere incipient, falce formandæ, & tabulata insti-
 tuenda sunt: hoc enim nomine usurpant agricolæ ramos,
 truncosq; prominentes, eosq; uel propius ferro compe-
 scunt, uel longius promittunt, ut uites laxius diffundan-
 tur: hoc in solo pingui, melius illud in gracili: tabulata in-
 ter se ne minus ternis pedibus absint, atq; ita formētur, ne
 superior ramus in eadem linea sit, qua inferior: nā demū sū
 ex eo palmutem germinantem inferior atteret, & fructum
 decutiet: sed quacunque arborem seueris, eam biennio
 proximo putare non oportet: pòst deinde si ulmus exigu-
 um incrementū recipit, uerno tempore, antè quàm librum
 demittat, decacuminanda est iuxta ramulum, qui uidebi-
 tur esse nitidissimus, ita tamen uti supra eum trunco stir-
 pem dodrantalem relinquant, ad quam ductus, & applica-
 tus ramus alligetur, & correptus cacumen arbori præ-
 beat.

beat. Deinde stirpem post annū præcidi, & alleuari oportet: quòd si nullum ramulum arbor idoneum habuerit, sat erit nouē pedes à terra relinqui, & superiorē partem detruncari, ut nouæ uirgæ, quas emiserit, ab iniuria pecoris tutæ sint: sed si fieri poterit, uno ictu arborē præcidi, si minus, serra defecari, & plagā falcē alleuari oportebit, eāq; plagam luto paleato contegi, ne sole, aut pluuijs infestetur. Post annum, aut bienniū, cum enati ramuli rectè conualuerint, superuacuos deputari, & idoneos in ordinem summitti conueniet: quæ ulmus à positione bene prouenerit, eius summæ uirgæ falcē debent enodari. At si robusti ramuli erunt, ita ferro amputentur, ut exiguam stirpem prominentem trunco relinquant. Cum deinde arbor conualuerit, quicquid falcē contingi poterit, exputandū est, alleuandumq; eatenus, ne plaga corpori matris applicetur. Ulmum autem nouellam sic formare conueniet: loco pingui octo pedes à terra, sine ramo relinquendi, uel in aruo gracili septē pedes: supra quod spatium deinde per circuitum in tres partes arbor diuidenda est, ac tribus lateribus singuli ramuli submittendi, primo tabulato assignentur. mox de ternis pedibus superpositis, alij rami summittendi sunt, ita ne iisdem lineis, quibus in superiore positi sint, in eademq; ratione usq; in cacumē ordināda erit arbor, atq; in frōdatione cauendū, ne aut prolixiores pollices fiant, qui ex amputatis uirgis relinquuntur, aut rursus ita alleuentur, ne ipse trūcus lædatur, aut delibretur, nam parū gaudet ulmus, quæ in corpus nudatur: uitandumq; ne de duabus plagis una fiat, cum talem cicatricē non facillè cortex comprehendat. Arboris autem perpetua cultura est, non solum antè diligēter eadem disponere, sed etiam truncum circumfodere, & quicquid frondis enatum fuerit, alternis

annis aut ferro amputare, aut astringere, ne æmala umbra
 uiti noceat. cum deinde arbor uetustatē fuerit adeptā, pro-
 pter ramū uulnerabitur ita, ut excuetur usq; in medullā,
 quā sit exitus humori, quem ex superiore parte concepe-
 rit. uitē quoq; antē quam ex toto arbor præualeat, con-
 ferere cōuenit. At si tenerā ulmum maritaueris, nouā suffe-
 ret, si uetustam uitem applicueris, cōiugem necabit: ita sibi
 pares esse ætate, & uiribus arbores, uitesq; conuenit. Sed
 arboris maritandæ causa scrobis uiuiradici fieri debet, la-
 tus pedū duorū, altus leui terra: totidem pedum, graui, du-
 pondio, & dodratē, longius pedū sex, aut minimū quinq;
 absit autem hic ab arbore ne minus sesquipedali spatio.
 Nam si radicibus ulmū iunxeris, male uitis cōprehendet,
 & cum tenuerit, incremento arboris opprimetur. Hunc
 scrobem, si res permittit, autūno fācito, ut pluuijs, & ge-
 licijs maceretur. Circa uernum deinde æquinoctiū bine
 uites, quo celerius ulmū uestiant, pedem inter se distantes
 scrobibus deponēdæ: cauendumq; ne aut septētrionalibus
uentis, aut rorulentæ, sed sicca serātur. Hanc obseruatio-
 nem nō solum in uitium positione, sed in ulmorū, cetera-
 rumq; arborū præcipio, & uti cum de seminario eximun-
 tur, rubrica notetur una pars, quæ nos admoneat, ne ali-
 ter arbores cōstituiamus, quam quemadmodū in seminario
 steterint. plurimum enim refert, ut eam partem cæli spe-
 ctent, cui ab tenero consueuerūt: melius autem locis apri-
 cis, ubi cæli status neq; prægelidus, neq; nimium pluuius
 est, autūni tempore, & arbores, & uites post æquinoctiū
 deponuntur. Sed eæ ita cōserendæ sunt, ut summā terram,
 quæ aratro subacta sit, semipedem altē substernamus, ra-
 dicesq; omnes explicemus, & depositas stercoremus (ut
 ego existimo) si minus terra subacta operiamus, & circū-
 cale

//

calcemus ipsum seminis codicem, uites in ultimo scrobe deponi oportet, materiasq; earum per scrobem porrigi, deinde ad arborem erigi, atque ab iniuria pecoris caueis emuniri. Locis autē feruidis semina septentrionali parte arbori applicanda sunt: locis frigidis à meridie, temperato statu cœli, aut ab oriente, aut ab occidente, ne toto die solem, uel umbram patiantur. Proxima deinde putatione melius existimat Celsus ferro abstineri, ipsosq; coles in modum coronæ contortos arbori circundari, ut flexura materias profundat, quarum ualidissimam sequente anno caput uitis faciamus. Me autem longus docuit usus, multo utilius esse primo quoque tempore falcem uitibus admo- uere, nec superuacuis sarmentis pati syluescere. Sed eam quoque, quæ primo summittetur, materiam ferro coërcendam censeo usq; in alteram, uel tertiam gemnam, quo robustiores palmities agat: qui cum primum tabulatū apprehenderit, proxima putatione disponetur omnibus annis, alioquin in superius tabulatum: excitabitur relicta se per una materia, quæ applicata trunco cacumen arboris spectet. Iāq; uiti cōstitutæ certa lex ab agricolis imponitur: pleriq; ima tabulata materijs frequentant: uberiorem fructum, & magis facilem cultum sequentes. At qui bonitati uini student, in summas arbores uitē promouent, ut quæq; materiæ se deuectæ in celsissimū quenq; ramum extendūt sic, ut summa uitis summā arborem sequatur, id est ut duo palmities extremi trunco arboris applicentur, qui cacumē eius spectent, & prout quisq; ramus conualuit, uitem accipiat. Plenioribus ramis plures palmities alius ab alio separati imponantur, gracilioribus pauciores. Vitisq; nouella tribus toris ad arbore religetur, uno qui est in crure arboris à terra quatuor pedibus distans: altero, qui sum-

ma

ma parte uitem capit: tertio, qui mediam uitem comple-
 ctitur. Torum inum imponi tum oportet, cum uires uiti
 adiuuit, interdum enim necessarius habetur, cum aut ar-
 bor sine ramis truncata est, aut uitis praeualens in luxuriã
 euagatur. Cetera putationis ratio talis est, ut ueteres pal-
 mites, quibus proximi anni fructus pependit, omnes re-
 cidantur, noui circuncisis undique capreolis, & nepoti-
 bus, qui ex his nati sunt, amputati committantur. & si le-
 ta uitis est, ultimi potius palmites per cacununa ramorum
 præcipitentur: si gracilis, trunco proximis: si mediocris,
 medijs: quoniam ultimus palmes plurimũ fructum affert,
 proximus nimium, uitemq; exhaurit, atque attenuat: ma-
 ximè autem prodest uitibus, omnibus annis resolui. Nam
 & commodius enodantur, & refrigerantur, cum alio lo-
 co alligatae sunt, minusq; læduntur, ac melius cõualescunt,
 atque ipsos palmites ita tabulatis superponi conuenit, ut
 à tertia gemma, uel quarta religati dependeant, eosq; nõ
 constringi, ne sarmentum uimine præcidatur. Quòd si ita
 longe tabulatum est, uti materia parũ cõmodè in id per-
 duci possit, palmitem ipsum uiti alligatum supra ternam
 gemmã religabimus: hoc ideo fieri præcipimus, quia que
 pars palmitis præcipitata est, fructu induitur. At quæ uin-
 culo adnexa sursum tendit, ea materias sequente anno
 præbet. Sed ipsorum palmitum duo genera sunt. Alterũ,
 quod ex duro prouenit, quod quia primo anno plerunq;
 frondem sine fructu affert, pampinarium uocant. Alterũ,
 quod ex anniculo palmite procreatur, quod quia protin-
 nus creat, fructuarium appellant, cuius ut semper habe-
 mus copiã in uinea, palmitis partes ad tres gemmas reli-
 gande sunt, ut quicquid intra uinculum est, materias exi-
 gat. Cum deinde annis, & robore uitis conualuit, tradu-

ces in proximā quanq; arborē mittendæ, easq; post bien-
 nium amputare, simulatq; alias teneriores transmittere
 conuenit: nam uetustate uitem fatigant. nōnunquā etiam
 cum arborem totam uitis comprehendere nequit, ex usu
 fuit partem aliquam eius deflexam terræ immergere, &
 rursus ad eandē arborem duas, uel tres propagines exci-
 tare, quō pluribus uitibus circumuenta celerius uestiatur.
 Viti nouellæ pampinarium dimitti non oportet, nisi ne-
 cessario loco natus est, ut uiduū ramum maritet. ueteribus
 uitibus loco nati palmītes pampinarij utiles sunt, & ple-
 riq; ad tertiā gemmam resecti optimē submittūtur. Nam
 in sequenti anno materias fundunt. Quisquis autē pam-
 pinus loco natus in exputando, uel alligando fractus est,
 modō ut aliquam gemmam habuerit, extolli non oportet,
 quoniam proximo anno uel ualidiorem materiam ex una
 creabit. Præcipientes palmītes dicuntur, qui de hornotinis
 uirgis enati in duro alligantur. Hi plurimum fructus affe-
 runt, sed plurimū matri nocēt. Itaq; nisi extremis ramis,
 aut si uitis arboris cacumen superauerit, præcipitari pal-
 mitem non oportet. Quōd si tamē id genus colis propter
 fructum summittere quis uelit, palmitem intorqueat. De-
 inde alliget, & præcipitet. Nam & post cum locū, quem
 intorseris, letam materiam citabit, & præcipitata minus
 uirium in se trahet, quamuis fructu exuberet. Præcipientem
 uerō plus anno pati non oportet. Alterum est genus pal-
 mītis, quod de nouello nascitur, & in tenero alligatū de-
 pendet: (materiam uocamus) ea & fructū & noua fla-
 gella bene procreat, & iam si ex uno capite duæ uirgæ
 summittantur, tamen utraq; materia dicitur. Nam pampi-
 narius quam uim habeat, supra docui. Focaneus est, qui
 inter duo brachia uelut in furca de medio nascitur. Eum
 colem

colem deterrimum esse comperi, quòd neq; fructum ferat, & utraq; brachia inter quæ natus est, attenuet: itaq; tollendus est. Pleriq; uitem ualidam, & luxuriosam falsò crediderunt feraciorem fieri, si multis palmitibus submissis oneretur. Nã ex pluribus uirgis plures pampinos creat, & cum se multa fronde cooperit, peius defloret, nebulasq; & rores diutius continet, omnemq; uam perdit. Validam ergo uitem in ramos diducere censeo, & traducibus dispergere, atque diradiare, cæterosq; uinearos coles præcipitare, & si nimis luxuriabitur, solutas materias relinquere, ea ratione uitem feraciorem facere. Sed ut densum arbutum commendabile fructu, & decore est, sic ubi uetustate rarefcit, pariter inutile, & inuenustum est. Quod ne fiat, diligentis patrisfamiliàs est, primam quæque arborem senio defectam tollere, ut in eius locum nouellam restituere uitem queat, nec tam uiuiradice frequentare (ea & si sit facultas) quàm (quod est longè melius) ex proximo propagare. Cuius utriusque ratio consimilis est ei, quam tradidimus. Atque hæc de Italico arbutto satis præcepimus.

De arbutto Gallico.

CAP. VI.

Est & alterum genus arbuti Gallici, quod uocatur *Erumpotinum*. Id desiderat arborè humilem, nec frondosam. Cui rei maximè uidetur idonea opulus. Ea est arbor corno similis, quinetiam cornus, & carpinus, & ornus, nonnunquam & salix à plerisque in hoc ipsum disponitur. Sed salix nisi in aquosis locis, ubi aliæ arbores difficiliter comprehendunt, ponenda non est, quia uini saporem infestat. Potest etiã ulmus sic disponi, ut adhuc tenera decacuminetur, ne altitudinem quindecim pedum excedat. Nam serè ita constitutum *rumpotinetum* animaduerti

uerti, ut ad octo pedes locis siccis, & cliuosis, ad duodecim locis planis, & uliginosis tabulata disponantur. Ple-
runq; autem ea arbor in tres ramos diuiditur, quibus sin-
gulis ab utraque parte complura brachia summittuntur,
tum omnes penè uirgæ ne umbrent eo tempore, quo uitis
putatur, abraduntur. Arboribus rumpotinis si frumentum
non inseritur, in utrâq; partem uiginti pedum spatia in-
terueniunt. At si segetibus indulgetur, in alteram partem
quadraginta pedes, in alteram uiginti relinquuntur. Cæ-
tera simili ratione, atq; in arbussto Italico administrantur,
ut uites longis scrobibus deponantur, ut eadem diligentia
curetur, atq; in ramis deducatur, ut noui traduces omni-
bus annis inter se ex arboribus proximis cōnectantur, &
ueteres decidantur. Si tradux traducem non contingit,
media uirga inter eas deligetur. Cùm deinde fructus pon-
dere urgebit, subiectis adnuculis sustineatur. Hoc autem
genus arbussti, cæteræq; omnes arbores quāto altius aran-
tur, & circumsodiuntur, maiore fructu exuberant, quod
an expediat patrifamiliās facere cultus docet.

De generibus olearum.

CAP. VII.

OMnis tamen arboris cultus simplicior, quàm uinea-
rum est, longeq; ex omnibus stirpibus minorem im-
pensam desiderat olea, quæ prima omnium arborum est,
nam quamuis non continuis annis, sed serè altero quoque
fructum afferat, eximia tamen eius ratio est, quòd leui cul-
tu sustinetur, & cum se non induit, uix ullam impensam
poscit: sed & siquam recipit, subinde fructus multiplicat:
neglecta compluribus annis nō ut uinea deficit, eoq; ipso
tempore aliquid etiam interim patrifamiliās præstat, &
cùm adhibita cultura est, uno anno emendatur. Quare
etiam nos in hoc genere arboris diligenter præcipere cen-
suimus.

suimus. Olearum, sicut uitium, plura genera esse arbitror, sed in meam notitiam decem modò perueniunt. Pausia, algiana, liciniana, sergia, neuia, culminia, orchis, regia, circites, murtea. Ex quibus bacca iucundissima est pausia, speciosissima est regia, quæ potius esca, quàm oleo est idonea. Pausiæ tamen olcum saporis egregij, dum uiride est, uetustate corrumpitur. Orchis quoque, & radius melius ad escam, quàm in liquorem stringitur. Oleum optimum licinia dat, plurimùm sergia: omnisq; olea, & maior ferè ad escam, minor oleo est aptior. Nulla ex his generibus, aut perferuidum, aut gelidum statum coeli patitur. Itaq; æstuosis locis septentrionali colle, frigidis meridiano gaudet. Sed neque depressa loca, neq; ardua, magisq; modicos cliuos amat, quales in Italia Sabinorum, uel tota prouincia Batica uidemus. Hanc arborè pleriq; existimant ultra miliarium sexagesimum à mari, aut non uiuere, aut non esse feracem. Sed in quibusdam locis rectè ualet. Optimè uapores suslinet pausia, frigus sergia. Aptissimum genus terræ est oleis, cui glarea subest, si superposita creta sabulo admixta est. Nō minus probabile est solum, ubi pinguis sabulo est. Sed & densior terra, si uuida, & leta est, commodè recipit hanc arborem. Creta ex toto repudianda est, magis etiam scaturiginosa, & in qua semper uligo consistit. Inimicus est etiam ager sabulo macer, & nuda glarea. Nam & si non emoritur in eiusmodi solo, nunquàm tamen conualescit. Potest tamen in agro frumentario seri, uel ubi arbutus, aut ilex steterant. Nam quercus etiam excisa radices noxias oliucto relinquit, quarum uirus enecat oleam. Sed hæc in uniuersum de toto genere huius arboris habui uobis dicere. Nunc per partes culturam eius exequar.

De seminarijs oliuarum faciendis. CAP. IX.

Seminarium oliueto præparetur cælo libero, terreno modicè ualido, sed succoso, neq; denso, neq; soluto solo, potius tamè resoluto. id genus terræ ferè nigræ est, quàm cum in tres pedes pastinaueris, & alta fossa circumdederis, ne aditus pecori detur, fermētari finito. Tum ramos nouellos proceros, & nitidos, quos comprehensos manus possit circumuenire, hoc est manubrij crassitudine firacissimos arboribus adimito, & ex his quàm recētissimas taleas recidito, ita ut ne corticem, aut ullam aliam partem, quàm quæ serra præciderit, lædas: hoc autem facile contingit, si prius uaram feceris, & eam partem, supra quam rorum secaturus es, foeno, aut stramentis texeris, ut molliter, & sine noxa corticis taleæ superpositæ secantur. Taleæ deinde sexquipedales serra præcidantur, atq; earum plagæ utraque parte falce leuentur, & rubrica notentur, ut sic quemadmodum in arbore steterat ramus, ita parte ima terram, & cacumine cœlū spectans deponatur. Nam si inuersa mergatur, difficulter comprehendet, & cum ualidius conualuerit, sterilis in perpetuum erit. Sed oportebit talearum capita, & imas partes nūsto fimo cum cinere oblinire, & ita totas eas immergeri, ut putris terra quatuor digitis altè superueniat. Sed binis indicibus ex utraq; parte humantur: hi sunt de qualibet arbore breui spatio iuxta eas positi, et in summa parte inter se uinculo connexi, ne facile singuli deiciantur. Hoc facere utile est propter fossorum ignorantiam, ut cum bidentibus, aut sarculis seminarium colere institueris, depositæ taleæ nõ lædantur. Quidam melius existimant hortulis excolere, & chorda simili ratione disponere: sed utrunq; debet post uernū æquinoctiū feri, & quàm frequentissimè seminarium pri-

mo anno sarriri, postero, & sequētibus, cum iam radice
 seminum conualuerint, rastris excoli. Sed biennio à pu-
 tatione abstineri, tertio anno singulis seminibus binos ra-
 mulos relinqui, & frequenter sarriri seminarium conue-
 niet. Quarto anno ex duobus ramis infirmior amputan-
 dus est, sic exculta quinquennio arbuscula habiles trans-
 lationi sunt. Plantæ autem in oliueto disponuntur opti-
 mē siccis, minimeq; uliginosis agris per autumnū, letis,
 & humidis uerno tempore paulò antè, quàm germinent.
 Atq; ipsis scrobes quaternum pedum præparantur anno
 antè: uel si tempus non largitur, prius quàm deponantur
 arbores, stramentis incendantur scrobes, ut eos ignis pu-
 tres faciat, quos sol, & pruina facere debuerat. Spatium
 inter ordines minimum esse debet, pingui, & frumētario
 solo sexagenum pedum in alteram partem, atque in alte-
 ram quadragenum: macro, nec idoneo segetibus quinum
 & uicenum pedum. Sed in Fauonium dirigi ordines con-
 uenit, ut æstiuo proflatu refrigerentur. Ipsæ autem arbu-
 scula hoc modo possunt transferri, antè quàm ex plantes
 arbusculam, rubrica notato partem eius, quæ meridiē spe-
 ctat, ut eodem modo, quo in seminario erat, deponatur.
 Deinde ut arbuscula spatium pedale in circuitu relinqua-
 tur, atq; ita cum suo cespite planta eruat. Qui cespes in
 eximèdo ne resoluatur, modicos surculos uirgarū inter se
 connexos facere oportet. eosq; pile, quæ eximitur, appli-
 care, & uiminibus ita innectere, ut constricta terra uelut
 inclusa teneatur. Tum subruta parte ima leuiter pilā cō-
 mouere, & suppositis uirgis alligare, atq; plantam trans-
 ferre. Quæ ante quàm deponatur, oportebit solū scrobis
 inum fodere bidentibus, deinde terram aratro subactam
 (si tamen pinguior erit summa humus) immittere, & ita
 ordei

ordei semina substernere, & si constet in scrobibus aqua, ea omnis haurienda est antè quàm demittantur arbores: deinde ingerendi minuti lapides, uel glareæ mista pingui solo, depositisq; seminibus latera scrobis circuncidenda, & aliquid stercoris interponendum. Quòd si cum ea terra planta non conuenit, tum optimum est omni fronde priuare truncum, atq; leuatis plagis, fimoq; , & cinere oblitis in scrobem, uel sulcũ deponere. Truncus autem aptior translationi est, qui brachij crassitudinem habet. Poterit enim longè maioris incrementi, & robustioris transferri, quem ita conuenit poni, ut si non periculum à pecore habeat, exiguus admodum supra scrobem emineat, lætius enim frondet: si tamen incursum pecoris aliter uitari non poterit, celsior truncus constituetur, ut sit innoxius ab iniuria pecorum, atq; etiam rigandæ sunt plantæ, cum siccitates incesserunt, nec nisi post biennium ferro tangendæ: ac primo surculari debent, ita ut simplex stylus altitudinem maximi scrobis excedat: deinde arando ne coxam bos, aliam ue partem corporis offendat: optimum est etiam constitutas plantas circummunire caueis, deinde constitutum iam, & maturum oliuetum in duas partes diuidere, quæ alternis annis fructu induantur, neque enim olea continuo biennio uberat. Cum subiectus ager consitus non est, arbor coliculum agit, cum seminibus repletur, fructum affert, ita sic diuisum oliuetum omnibus annis æqualem redditum adfert. Sed id minime bis anno arari debet: & bidentibus altè circumfodiri. Nam post solstitium cum terra astibus hiat, curandum est, ne per rimas sol ad radices arborum penetret. Post æquinoctium autumnale ita sunt arbores ablaqueandæ, ut à superiore parte, si olea in cliuo sit, incilia excitentur, quæ limosam

aquam ad codicem deducant. Omnis deinde soboles, quae ex uno stirpe nata est, quotannis extirpanda est, ac tertio quoque; sicut uel pabulanda sunt oleae. Atque eadem ratione stercorabitur oliuetum, quam in secundo libro proposui, tamen segetibus prospicietur. Ac si ipsis tantummodo arboribus satis seruaueris, singulis stercoris caprini sex librae, stercoris sicci modij singuli, uel amurcae in singulis cogis. Stercus autumnis debet iniici, ut permixtum hyemi radices oleae calefaciat. Amurca ualentibus infundenda est: nam per hyemem si uermes, atque alia suberunt animalia, hoc medicamento necantur. Plerumque etiam locis siccis, & humidis, arbores musco infestantur, quae nisi ferramento reseruaueris, nec fructum, nec laetam frondem olea inducet. Quinetiam compluribus interpositis annis oliuetum putandum est: nam ueteris prouerbij meminisse conuenit, Eum, qui aret oliuetum, rogare fructum: qui stercoret, exorare: qui caedat, cogere. Quod tamen satis erit octauo anno fecisse, ne fructuarij rami subinde amputentur. Solent etiam quaeuis laetae arbores fructum non afferre. Eas terebrari gallica terebra conuenit, atque ita in foramen uiridem taleam oleastri demitti, sic uelut inita arbor foecundo semine fertilior extat. Sed & sine ablaqueatione adiuuanda est amurca infusa cum suilla, uel nostra arina uetere, cuius utriusque modus seruatur. Nam maximae arbori, ni tantundem aquae miscetur, urna abunde erit. Solent etiam uitio soli fructum oleae necare. Cui rei sic medebimur: altis gyris ablaqueabimus eas, deinde calcis pro magnitudine arboris plus, minus uel circumdabimus: sed minima arbor modicum postulat. Hoc remedio si nihil fuerit effectum, ad praesidium infitionis confugiendum erit. Quemadmodum autem olea inserenda sit, postmodum dicemus. Nonnunquam etiam

in olea unus ramus cæteris aliquanto est latior, quem nisi recideris, tota arbor contristabitur. Ac de oliuetis hæc nus dixisse satis est. Superest ratio pomiferarum arborum, cui rei deinceps præcepta dabimus.

De arboribus pomiferis.

CAP. X.

Locum pomarij, priusquam semina seras, circumnu-
nire macerijis oportet, uel sepe, uel fossa præcipiti, ut
non solum pecori, sed & homini transitu negare ualeat:
quoniam si sæpius cacumina hominis manu tractata, aut à
pecoribus prærosa sunt, in perpetuum semina incrementum
capere nequeunt. Generatim autem disponere arbores utile
est, maxime etiam ne imbecilla à ualētiore prematur, quia
nec uiribus, nec magnitudine par est, impariq; spatium tem-
poris adolescit. Terra, quæ uitibus apta est, etiã arboribus
est utilis: ante annum, quam seminare uoles, scrobem fedito,
ita sole, pluuijs uel macerabitur, & quod positum est, citò
cõprehendet. At si eodem anno & scrobem facere, & arbo-
res serere uoles, minimũ ante duos menses scrobes fedito,
postea stramentis incensis calefacito: quos si latiores, paten-
tioresq; feceris, latiores, uberioresq; fructus percipies.
Sed scrobis clibano similis fiat, cuius imũ summo patētius
est, ut laxius radices uagentur, ac minus frigoris hyeme,
minusq; æstate uaporis per angustum os penetret, etiam
ut diuosis locis terra, quæ in cum congesta est, à pluuijs
non abluatur. Arbores raris interuallis serito, ut cum cre-
uerint spatium habeant, quo ramos extendat: nam si spisse
posueris, nec infra serere quid poteris, nec ipsa fructuosæ
erunt nisi interuulseris: itaq; inter ordines quadragenos
pedes, minimumq; tricenos relinquere conuenit. Semina
lege crassa, non minus, quam manubrium bidentis, recta,
leuia, procera, sine ulceribus, integro libro, ea bene, &

celeriter comprehendent. Si ex ueteribus ramis sumes, de
 ijs quoq; qui quotannis bonos, & uberiores fructus affe-
 runt, eligito, ac illos magis qui sunt contra solem, quam
 qui umbris, ramis, aut plantis continentur. Sed antè quàm
 arbusculas transferas, nota quibus uentis antea fuerant
 constituta, postea manus aduoceto, ut de cliuo, & sicco
 in humidum agrum transferas. Trifurcam maxime po-
nito. Ea extet minime tribus pedibus. Si eodem scrobe
 duas, aut tres arbusculas uoles constituere, curato, ne in-
 ter sese contingant, quoniam mutuo contactu aut compu-
 trescēt, aut uermibus interibūt. Cùm semina depones, de-
 xtra, sinistraq; usq; in inum scrobem fasciculos sarmēto-
 rū brachij crassitudinis demittito, ita ut supra terram pau-
 lulum extent, per quos æstate paruo labore aquam radi-
 cibus sumministrare possis. Arborea, ac semina cū radici-
 bus autūno serito, hoc est circa Calendas, & Idus Octo-
 bris. Primo uere antè quàm germinēt, arborea deponito:
 ac ne tineæ molesta sit seminibus ficulneis, in inū scrobē
 lentisci taleam inuerso cacumine demittito. Ficū frigori-
 bus ne serito. Loca aprica, calculosa, glareosa, interdū &
 saxosa amat. Eiusmodi arbor cito conualescit, si scrobes
 amplos, patentesq; feceris. Ficorum genera, & si sapore,
 atque habitu distant, uno modo, sed pro differentia agri
 seruntur. Locis frigidis autumnī temporibus, & aquo-
 sis præcoques ponito, ut ante pluuiam fructum deligat.
 Locis calidis hybernas serito: at si uoles ficum, quamuis
non natura, seram facere, tum grossulos, priorem ue fru-
ctum decutito, iterum alterum edet, quem in hyemem
differet: nonnunquam etiam, cū frondere cœperunt ca-
cumina fici ferro summa prodest amputare, sic firmiores
arborea, & feraciores fiunt: ac semper conueniet, simul-
atque folia agere cœperint ficus, rubricam amurcam di-

luere, & cum stercore humano ad radicem infundere. Ea res efficit uberiorem fructum, & factum fici plenior, ac meliorem. Serendæ sunt autem præcipuè liuianæ, africanæ, calcidicæ, sulcæ, lydiæ, callistrutiæ, topiæ, rhodiæ, libycæ, hybernae, omnes etiam bisferæ, & triferæ flosculi. Nucem Græcam serito circa Cal. Febr. que prima gema nascit: agrum durum, calidum, siccum desiderat. Nā in locis diuersis nucē si deposueris, plerūq; putrescit. Antè quam nucem deponas, in aqua mulsa, nec nimis dulci macerato. ita iucundioris saporis fructum, cum adoleuerit, præbebit, & interim melius, atq; celerius frondebit. Ter nas nuces in trigonū statuito, ut nux à nucē minime palmo absit, & anceps ad fauonium spectet. Omnis autē nux unam radicem mittit, & simplici stylo proreperit. Cum ad scrobis solum radix peruenit, duritia humi coercita recuratur, & ex summo duum ramorum ambas radices emittit. Nucem Græcam, & auellanam tarentinam facere hoc modo poteris. In quo scrobe destinaueris nuces serere, in eo terram minutam pro modo semipedis ponito, ibiq; semen ferule repangito. Cum ferula fuerit enata, eam findito, & in medulla eius sine putamine nucem Græcam, aut auellanam abscondito, & ita adobruito. Hoc ante Calend. Martias facito, uel etiā inter Nonas, et Idus Mart. Eodē tempore iuglandem, & pineam, & castaneā serere oportet. Malum punicum ab eodē tempore usq; in Cal. Aprilis rectè seritur. Quod si acidum, aut minus dulcem fructum feret, hoc modo emēdabitur. Stercore suillo, & humano, urināq; uetere radices rigato. Ea res & fertilem arborem reddet, & primis annis fructū uinosum, & post quinquennium dulcem, & apyrenum facit. nos exiguum admodum lasaris uino diluimus, & ita cacumina arboris

summa obleuimus. Ea res emendabit acorē malorū. Mala
 punica ne in arbore rūpantur, remedio sunt lapides tres,
 si cum scres arbore, ad radicē ipsam collocaueris: at si iā
 arborem satam habueris, scillam secundū radicem arboris
serito. Alio modo cū iā matura mala fuerint ante, quā
 rumpantur, ramulos, quibus dependent, intorqueto, eodē
 modo seruabuntur incorrupta etiā toto anno. Pyrum au-
 tumno ante brumam serito, ita ut minimē dies x xv. ad
 brumā supersint: quæ ut sit ferax, cū adoleuerit, altē eā
 ablaqueato, & iuxta ipsam radicem truncum findito, &
 fissurā cuneo tedæ pineæ adigito, & ibi relinquito, deins-
 de absumpta ablaqueatione, cinerē supra terram iniicito.
 Curandum est autē, ut quā generosissimis pyris pomā-
 ria cōseramus. Ea sunt crustumina, regia, signina, tarēti-
 na, quæ syria dicuntur, purpurca, superba, ordeacea, ani-
 ciana, neuiana, fauoniana, lateritana, dolabelliana, turra-
 niana, uolema, mulsa, præcocia, uenerea, & quædam alia,
 quorū enumeratio nūc longa est. Præterea malorū gene-
 ra exquirēda maximē scādiana, matiana, orbiculata, sex-
 tiana, pelusiana, amerina, syrica, melimela, cydonia, quo-
 rū genera tria sunt struthia, chrysomeliana, mustca. Quæ
 omnia nō solūm uoluptatē, sed etiā salubritatem afferunt.
 Sorbi quoq; et armeniacci, atq; persici nō minima est gra-
 tia. Et mala sorba pruna post median messē usq; in Idus
 Febr. serito. Mororum ab idibus Febru. usq; ad equino-
 ctium uernum satio est. Siliquam Græcam, quam quidam
 κερσος uocant, & persicū ante brumam per autumnum
 serito. Amygdala si parū ferax erit, forata arbore lapidē
 adijcito, & in librum arboris inolescere finito. Omnium
 autem generū ramos, circa Cal. Martias in hortis suba-
 ctā, & stercoreata terra supra puluinos arearum dispone-
 re con

re conuenit: danda est opera, ut dum teneros ramulos habent, ueluti pampinētur, & ad unū stylū primo anno semina redigātur, & cum autumnus incesserit, antè quàm frigus cacumina adurat, omnia folia decerpere expedit, & ita crassīs arundinibus, quæ ab una parte nodos integros habeant, uelut pileis induere, atq; sic à frigore, & gelicidijs teneras adhuc uirgas tueri. Post uigintiquatuor deinde menses siue transferre, & disponere in ordinem uoles, siue inserere, satis tutè utrunq; facere poteris.

De insitione arborum. CAP. XI.

OMNIS surculus omni arbori inseri potest, si nō est ei cui inseritur, cortice dissimilis. Si uerò etiam similem fructum, & eodem tempore affert, sine scrupulo egregiè inseritur. Tria genera porrò insitionum antiqui tradiderunt. Vnum, quo resecta, & fissa arbor resectos surculos accipit. Alterum quo resecta inter librū & materiā semina admittit, quæ utraq; genera uerni temporis sunt. Tertium, quo ipsas gemmas cum exiguo cortice in partē suā delibratam recipit, quam uocant agricolæ emplastrationem, uel, ut quidam, inoculationem. Hoc genus insitionis æstiuo tempore optimè usurpatur, quarum insitionum rationē cum tradiderimus, à nobis quoq; repertam docebimus. Omnes arbores simulatq; gemmas agere cœperint, luna crescente inserito, oliuam autem circa æquinoctium uernum usq; in Idus Aprilis. Ex qua arbore inserere uoles, & surculos ad insitionem sumpturus es, uideto, ut sit tenera, & ferax, nodisq; crebris, & cum primū germīna tumbūt de ramulis anniculis, qui solis ortū spectabūt, & integri erūt, eos legito crassitudine digiti minimi, surculi sint bifurci, uel trifurci. Arborē, quam inserere uoles, serra diligēter excsecato ea parte, qua maximè nitida, &

sine cicatrice est, dabisq; operam, ne librū ledas. Cum de-
 inde truncum recideris, acuto ferramento plagam leuato:
 deinde cuncum tenuem ferreū, uel osseum inter corticem,
 & materiam ne minus digitos tres, sed consideratē de-
 mittito, ne ledas, aut rumpas corticem. Postea surculos,
 quos inserere uoles, fālice acuta ex una parte deradito tā-
 tum, quantū cuneus demissus spatij dabit, atq; ita, ne me-
 dullas, ne'ue alterius partis corticem ledas. Vbi surculos
 paratos habueris, cuncum uellito, statimq; surculos in ea
 foramina, quae cunco adacto inter corticē, & materiā fe-
 ceris, demittito. Ea autem sine, qua adaseris, surculos sic
 inserito, ut semipede, nec amplius de arbore extent, supra
 deinde muscum imponito, & ita ligato, ne pluuia dilaba-
 tur. Quosdā tamen magis delectat in trunco arboris locū
 seminibus serra facere, insectasq; partes tenui scalpello
 leuare, atq; ita surculos aptare. Si pusillā arborem insere-
 re uoles, imam abscindito, ita ut sexquipedē è terra ex-
 tet, & cum deinde praecideris, plagam diligenter leuato,
 & medium truncū acuto scalpello permodicē findito, ita
 ut fissura digitorū trium sit in ea: deinde cuncum, quo di-
 ducatur, inserito, & surculos ex utraq; parte derasos di-
 mittito, sic ut librum seminis libro arboris aequalē facias.
 Cum surculos diligēter aptaueris, cuneum exinuito, & ar-
 borem, ut supra dixi, alligato: deinde terram circa arbo-
 rem adaggerato usq; ad ipsum insitum. ca res à uēto, &
 calore maximē tuebitur. Hoc tertium genus insitionis,
 cum sit subtilissimum, nō omni generi arborum idoneum
 est, sed serē recipiunt talem insitionem, quae humidum,
 succosumq; & ualidum librum habent, sicut ficus. Nam
 & lactis plurimum mittit, & corticem robustum habet.
 optime itaq; inscritur caprifici ramus. Ex arbore, de qua
 inserere

inserere uoles, nouellos et nitidos ramos eligito, in ijs dēq;
 obseruato gemmam, quæ bene apparebit, certamq; spem
 gemminis habebit: eam duobus digitis quadratis circun-
 signato, ut gemma media sit, et ita acuto scalpello circun-
 cidito, delibratoq; diligenter, ne gemmam lædas: postea
 item alterius arboris, quam emplastraturus es, nitidissimū
 ramum eligito, & eiusdem spatij corticem circuncidito,
 & materiam delibrato: deinde in eam partem, quā nuda-
 ueris, preparatum emplastrum aptato, ita ut altera deli-
 brata parti conueniat. ubi ita hæc feceris, circa gemmam
 bene alligato, cauetoq; ne lædas ipsam germē. deinde cō-
 missuras, & uincula luto oblinito spatio relicto, ut gem-
 ma libera uinculo non urgeatur. arboris autem insita so-
 bolē, & ramos superiores præcidito, nequid sit, quo pos-
 sit succus euocari, aut ne cui magis, quam insito seruiat.
 post XXI. diem soluito emplastrū. & hoc genere optimè
 etiam inseritur olea. Quartū illud genus insitionis iā do-
 cuimus, cū de uitibus disputauimus. Ita q; superuacū est
 hoc loco repetere traditam rationem terebrationis. Sed
 cum antiqui negauerint posse omne genus surculorum in
 omnem arborem inseri, et illam quasi finitionem, qua nos
 paulò antè usi sumus, ueluti quandā legem sanxerint, eos
 tantū surculos posse coalescere, qui sint cortice, ac libro,
 & fructu consimiles ijs arboribus, quibus inseruntur, exi-
 simauimus errorem huius opinionis discutiendum, traden-
 damq; posteris rationem, qua possit omne genus surcu-
 li omni generi arboris inseri. quod ne longiore exordio
 legentē fatigemus, unum quasi exemplū subiiciemus, quo
 possit omne genus surculi omnibus arboribus inseri. Scro-
 bem quoquò uersus pedum quatuor ab arbore oliuæ tam
 longè fodito, ut extremi rami oleæ possint eā contingere:

in scrobē deinde fici arbusculam deponito, diligentiamq; adhibeto, ut robusta, & nitida fiat. Post triennium, cum iam satis amplum incrementum ceperit, ramum oliuæ, qui uidetur nitidissimus, deflece, & ad crus arboris ficulneæ religa, atq; ita amputatis cæteris ramulis, ea tantum cacumina, quæ inserere uoles, relinque. tum arborem fici detrunca, plagamq; leua, & mediam cuneo finde. cacumina deinde oliuæ, sicuti matri coherent, ex utraq; parte abraide, & ita fissuræ fici insere, cuneumq; exime, diligenterq; ramulos colliga, ne qua ui reuellantur, sic interposito triennio conualescet ficus cum olea, & tum demum quarto anno, cum bene coierint, uelut propagines, ramulos oliuæ à matre ressecabis. hoc modo omne genus in omnem arborem inferes. At prius quàm finem libri faciamus, quoniã ferè species surculorum omnium persecuti sumus, prioribus libris, de Cythiso dicere nunc tempestiuum est.

De Cythiso.

CAP. XII

CYthisum in agro esse quàm plurimū maxime referet, quòd gallinis, apibus, capris, bubus quoq; , & omni generi pecudū utilissimus est, quòd ex eo cito pinguescit, & lactis plurimum præbet ouibus: tum etiam quòd octo mensibus uiridi eo pabulo uti, & postea arido possis. præterea in quolibet agro, quamuis macerrimo celeriter comprehendit: omnem iniuriam sine uoxa patitur. mulieres quidem, si lactis inopia premuntur, cythisum aridum in aquam macerari oportet, & cum tota nocte permaduerit, postero die expressi succi ternas heminas permisceri modico uino, atq; ita potandum dari, sic & ipse ualebunt, & pueri abundantia lactis confirmabuntur. Satio autem cythisi uel autumnno circa idus Octobr. uel uerè fieri potest. Cum terram bene subegeris, areolas facito, ibiq; uclut

uelut ocymi semē cythisi autumnō serito. Plantas deinde uere disponito, ita ut inter se quoquouersus quatuor pedū spatia distent. Si semen non habueris, cacumina cythisorū uere deponito, & stercorata[m] terram circumaggerato. Si pluuia non incesserit, rigato quindecim proximis diebus, simulatq; nouam frondem agere cœperit, sarrito, & post triennium deinde cædito, & pecori præbeto, E quo abunde est uiridis pondo x v. bubus pondo uicena, cæterisq; pecoribus pro portione uirium. Potest etiam ante Septembrem satis commode ramis cythisus seri, quoniam facile comprehendit, & iniuriam sustinet. Aridum si dabis, parcius præbeto, quoniam uires maiores habet, priusq; aqua macerato, & exemptum paleis permisceto. Cythisum cū aridum facere uoles, circa mensem Septembrem, ubi semē eius grandescere incipiet, cædito, paucisq; horis, dū flaccescat, in sole habeto: deinde in umbra exsiccato, et ita cōdito. Hactenus de arboribus præcepisse abunde est, redditturo pecoris curam, & remedia sequenti uolumine.

LVCII IVNII MO
DERATI COLVMELLAE
DE RE RVSTICA
LIBER VI.

SCIO quosdam Publi Siluine, prudentes agricolas pecoris, gregariorumq; pastorum abnuisse curam, et eam uelut inimicam professionis suae disciplinam constantissimè repudiasse: neque inficior id eos aliqua ratione fecisse, quasi sit agricolae contrarium pastoris propositum: cum ille quammaximè subacto, & puro

puro solo gaudeat, hic nouali, graminosoq; ille fructum è terra speret, hic è pecore. Ita fit, ut quod arator abominatur, contra pastor optet herbarum prouentum. Sed in his tam discordantibus uotis est tamè quedã societas, atq; coniunctio, quoniam & pabulum è fundo plerunque domesticis pecudibus magis, quàm alienis depascere ex usu fit, & copiosa stercoratione, quæ contingit è gregibus, terrestres fructus exuberare. Nec tamen ulla regio est, in qua modo frumenta gignantur, quæ nõ, ut hominũ, ita aramentorũ adiumento uiuetur: unde etiam iumenta nomen à re traxere, quod nostrũ laborẽ, uel onera subuectando, uel arando uiuarent. Itaq; sicut ueteres Romani præceperunt, ipse quoq; censeo tam pecorum, quàm agrorum cultũ pernoscere. Nam in rusticatione uel antiquissima est ratio pascendi, eademq; quæstuosissima: propter quod nomina quoq; & pecunie, & peculi j tracta uidetur à pecore: quoniã id solũ ueteres possederunt, & adhuc apud quasdam gentes unum hoc usurpatur diuitiarum genus: & nunc apud nostros quidem colonos alia res uberius nulla est, ut etiam M. Cato credidit, qui consulenti quam partẽ rei rusticæ exercendo celeriter locupletari posset, respondit, si bene pasceret: rursusq; interroganti quid deinde faciendi satis uberes fructus percepturus esset, affirmauit si mediocriter pasceret: cæterum de tam sapiente uiro piget dicere, quod eum quidã autores memorant, quidnã quærenti cuidam tertium in agricolatione quæstuosum esset, asseuerasse, si quis uel male pasceret, cum præsertim maius dispendium sequatur inertem, & inscium pastorem, quàm prudentem, diligentemque compendium. De secundo tamen responso, dubium non est, quin mediocrem negligentiam domini fructus pecoris exuperet. Quam ob

rem nos quoque hanc partem rei rusticæ Siluine: quanta ualimus industria, maiorum secuti præcepta, posteritati mandauimus. Igitur cum sint duo genera quadrupedum, quorum alterum parauimus in consortium operum, sicut bouem, mulam, equum, asinum: Alterum uoluptatis, ac redditus, & custodiae causa, ut ouem, capellam, suem, canem, de eo genere primum dicemus, cuius usus nostri laboris est particeps. nec dubium, quin (ut ait Varro) ceteras pecudes bos honore superare debeat, præsertim autem in Italia, quæ ab hoc nuncupationem traxisse creditur, quod olim Græci tauros Italos uocaret, & in ea urbe, cuius moribus condendis mas, & femina aratro terninum signauerunt, uelut pecus: quod item Athenis Cereris, & Triptolemi fertur minister: quod inter fulgentissima sidera particeps cœli: quod deinde laboriosissimus adhuc hominis socius in agricultura: cuius tanta fuit apud antiquos ueneratio, ut tam capitale esset bouem necasse, quam ciuem. Ab hoc igitur promissi operis capiamus exordium.

De bubus parandis, atq; emendis,

earumq; forma.

CAP. I.

QUæ in emendis bubus sequenda, quæq; uitanda sint, non ex facili dixerim, cum pecudes pro regionis cœliq; statu, & habitum corporis, & ingenium animi, & pili colorē gerant: alie formæ sunt Asiaticis, alie Gallicis, Epiroticis alia: nec tantum diuersitas prouinciarum, sed ipsa quoq; Italia partibus suis discrepat. Campania plerumq; boues progenerat albos et exiles, labori tamē & culturæ patrij soli nō inhabiles. Umbria uastos, & albos, eademq; rubros: nec minus probabiles animis, quam corporibus. Hetruria & Latium compactos, sed ad opera fortes. Apenninus durissimos, omnemq; difficultatē tolerantes

rantes, nec ab aspectu decoros: quæ cum tam uaria & diuersa sint, tamē quædā quasi cōmunia, & certa præcepta in emēdis iuuenis arator sequi debet, eaq; Mago Carthaginiensis ita prodidit, ut nos deinceps memorabimus. Pārādi sunt boues nouelli, quadrati, grādibus membris, cornibus proceris, ac nigrātibus, & robustis, fronte lata & crissa, hirtis auribus, oculis, & labijs nigris, naribus resimis patulisq;, ceruice lōga, & torosa, palearibus amplis, & penē ad genua promissis, pectore magno, armis uastis, capaci & tanquā implete utero, lateribus porrectis, lumbis latis, dorso recto planoq;, uel etiā subsidente, clunibus rotundis, cruribus cōpactis ac rectis, sed breuioribus potius, quā longis, nec genibus improbis, ungulis magnis, caudis longissimis, & setosis, pilosisq;, corpore denso, breuiq;, colore rubeo, uel fusco, tactu corporis mollissimo.

De bubus domandis.

CAP. II.

Talis notæ uitulos oportet, cum adhuc teneri sunt, consuescere manu tractari, ad præsepia religari, ut exiguus in domitura labor eorum, & minus sit periculi: uerum neq; ante tertium, neq; post quintū annum iuuenes eos domari placet, quoniā illa ætas adhuc tenera est, hæc iam prædura: eos autē, qui de grege feri cōprehenduntur, sic subigi conuenit. Primum omnium spatiosum stabulū præparetur, ubi domitor faciliē uersari, & unde digredi sine periculo possit. Ante stabulū nullæ angustie sint, sed aut campus, aut uia latè patens, ut cum producentur iuueni, liberum habeant excursus, ne puidi aut arboribus, aut obiacenti cuilibet rei se implicent, noxamq; capiant. In stabulo sint ampla præsepia, supraq; trāsuerși asseres in modum iugorum à terra septem pedibus clati configantur, ad quos religari possint iuueni: diē deinde, quo do

quo donituram auspiceris, liberum à tempestatibus, & à religionibus matutinum eligito: canabinisq; funibus cornua iuencorum ligato: sed iaculi, quibus copulantur, lanatis pellibus inuoluti sint, ne tenera fronte sub cornua ledantur: cum deinde buculos comprehenderis, extra stabulum producito, & ad stipites religato ita, ut exiguum laxamenti habeant, distentq; inter se aliquanto spatio, ne in colluctatione alter alteri noceat: si nimis asperi erunt, patere unum diem noctemq; desueant, simulatque iras contuderint, manu producantur, ita ut & aliquis antè, & à tergo complures, qui sequantur, retinaculis eos contineant, & unus cum claua saligna procedens modicis ictibus subinde impetus eorum coërceat: sin autem placidi & quieti boues erunt, uel eodem die, quo alligaueris, ante uesperum licebit producere, & docere per mille passus compositè, ac sine pauore ambulare: cum domum per duxeris, arctè ad stipites religato, ita ne capite moueri possint: tum demum ad alligatos boues, neq; à posteriore parte, neq; à latere, sed aduersus placidè, & cum quadam uocis adulatione uenito, ut accedentè consuescant aspice-
re: deinde nares perfricato, ut hominem discant odorari. Mox etiam conuenit tota tergora & tractare, & respergere mero, quo familiariores bubulco fiant: uentri quoq; & sub femina manum subicere, ne ad eiusmodi tactum postmodum pauescant, & ut ricini, qui plerunq; feminibus inhaerent, eximantur: itaq; cum sit, à latere domitor stare debet, ne calce contingi possit. Post hæc diductis malis, educito linguam, totumq; eorum palatū sale defricato, libralesq; offas in præsulsa adipis liquamine tinctas, lingua demittito, ac uini singulos sextarios per cornu faucibus infundito: nam per hæc blandimèta triduo ferè man-
o suesc

suescunt, iugumq; quarto die accipiunt, cui ramus illigatur, & temonis uice trahitur: interdū & pondus aliquod iniungitur, ut maiore nisu laboris exploretur patientia, post eiusmodi experimenta uacua plostro subiungēdi, & paulatim longius cum oneribus producendi sunt. Sic perdomiti mox ad aratrum instituantur, sed in subacto agro ne statim difficultatem operis reformidēt, ne ue adhuc tenera colla, dura profcissione terrae contendant. Quemadmodum autem bubulcus in arando bouem instituat, primo praecepi uolumine: curandum ne in domitura bos calce, aut cornu quenquam contingat: nam nisi haec caueantur, nunquam eiusmodi uitia, quāuis subacta, eximi poterunt. Verum ista sic agēda praecipimus, si ueteranū pecus nō aderit: nam si aderit, expeditior, tutiorq; ratio domandi est, quam nos in nostris agris sequimur: nam ubi plauastro, aut aratro iuuenicum consuescimus, ex domitis bubus ualentissimū, eundemq; placidissimū cum indomito iungimus, qui & procurrentem retrahat, & cunctantem producat. si uerō non pigeat iugū fabricare, quo tres iungantur, hac machinatione cōsequemur, ut etiam contumaces boues grauisima opera non recusent: nam ubi piger iuuenicus medius inter duos ueteranos iūgitur, aratroq; iuncto terrā moliri cogitur, nulla est imperium respuendi facultas: siue enim efferatus profilit, duorum arbitrio inhibetur: seu consistit, duobus gradientibus etiam obsequitur: seu conatur decumbere, à ualentioribus subleuatus trahitur: propter quae undiq; necessitate contumaciam deponit, & ad patientiam laboris paucissimis uerberibus perducitur: est etiam post domituram mollioris generis bos, qui decūbit in sulco: eum non seuitia, sed ratione censeo emendandū: nam qui stimulis, aut ignibus, alijsq; tormentis

mentis id uitium eximi melius iudicant, uere rationis igna-
 ri sunt, quonia peruiçax contumacia plerunq; se uientem
 fatigat. Propter quod utilius est citra corporis uexatione
 fame potius, & siti cubitorem bouem emendare: nam cum
 uehementius afficiunt naturalia desideria, quàm plage.
 Itaque si bos decubuit, utilissimum est sic pedes eius uin-
 culis obligari, ne aut insistere, aut p̄gredi, aut pasci pos-
 sit: quo factò inedia, & siti compulsus deponit ignauiam,
 quæ tamè rarissima est in pecore uernaculo: lōgeq; omnis
 bos indigena melior est quàm peregrinus: nam neque
 aqua, nec pabuli, nec cœli mutatione tentatur, neq; infe-
 statur cōditione regionis, sicut ille, qui ex planis, & cam-
 pestribus locis, in montana, & aspera perductus est, uel ex
 montanis in campestria: itaq; etiam, cum cogimur ex lon-
 ginq; boues arcessere, curandum est, ut ex similibus pa-
 trijs locis traducantur: item custodiendum est, ne incorpo-
 ratione, uel statura, uel uiribus impar cum ualētiore iun-
 gatur: nam utraque res inferiori celeriter affert exitium.
 Mores huius pecudis probabiles habentur, qui sunt pro-
 piores placidis, quàm concitatis: sed non inertes, qui sunt
 uerentes plagarum, & acclamationum, sed fiducia uirū,
 nec auditu, nec uisu pauidi, nec ad ingredienda flumina,
 aut pontes formidolosi, multi cibi edaces, uerum in eo
 conficiendo lenti: nam hi melius concoquunt: ideoq; ro-
 bora corporum citra maciem conseruant, qui ex com-
 modo, quàm qui festinanter mandunt. Sed tam uitium est
 bubulci pinguem, quàm exilem bouem reddere: humilis
 enim, & modica corporatura pecoris operarij debet esse,
 neruisq; & musculis robusta: non adipibus obesa, ut nec
 sui tergoris mole, nec labore operis degrauetur. Sed quo-
 niam quæ sequenda sunt in emendis, domandisq; bobus

tradidimus, tutelam eorum præcipiamus.

De bouum cura, & cibarijs. CAP. III.

Boues calore sub diuo, frigoribus intra tectum manere oportet: itaq; hybernæ stabulationi eorū præparanda sunt stramēta, quæ mēse Augusto intra dies triginta sublata mēsis præcisa, in aceruū extrui debent: horum defectio cū pecori, tum agro est utilis: liberātur arua sentibus, qui æstiuo tempore per caniculæ ortum recisi, plerunq; radicitus intereunt, & stramentis pecoris subiecti plurimum stercoris efficiunt: hæc cū ita curauerimus, tum & omne genus pabuli præparabimus, dabimusq; operam, ne penuria cibi macrescat pecus. Boues autem rectè pascendi non una ratio est: nam si ubertas regionis uiride pabulū sumministrat, nemo dubitat, quin id genus cibi cæteris præponendum sit: quod tamen nisi riguis, aut rosidis locis non contingit: itaq; in ijs ipsis uel maximum commodum est, quòd sufficit una opera duobus iugis, quæ eodem die alterna temporum uice uel arant, uel pascuntur siccioribus agris. Ad præsepia boues alendi sunt, quibus pro conditione regionum cibi præbentur: eosq; nemo dubitat, quin optimi sint uicia in fascem ligata, & cicer-cula, itemq; pratense scenum. minus commodè tuemur armentum paleis, quæ ubiq; & quibusdam regionibus sole præsidio sunt, ea probantur maximè ex milio, tum ex ordeo, mox etiam ex tritico: sed iumentis iustam operā reddentibus, ordeum præter has præbetur: bobus autem pro temporibus anni pabula dispēsantur. Ianuario mense singulis fressi, & aqua macerati erui quaternos sextarios mistos paleis dare conuenit, uel lupini macerati modios, uel cicerule macerate semodios, & super hæc affatim paleas, licet etiā si sit leguminū inopia, & eluta, et siccata
uinacia

uinacia, quæ de lora eximuntur, cum paleis miscere. Nec dubiū est, quin ea lōgè melius cū suis folliculis antè, quàm eluantur, præberi possint: nam & cibi, & uini uires habent, nitidumq; & hilare, & corpulentum pecus faciunt: si grano abstinemus, frondis aridæ corbis pabulatoria modiorū uiginti sufficit, uel sceni pondo triginta, uel si nō, modius uiridis laureæ & ilignæ frondis, sed his, si regionis copia permittat, glans adijcitur, quæ nisi ad satietatem detur, scabiem parit: potest etiam si prouentus uilitatem facit, semodius sabæ fresæ præberi. Mense Febuario plerunq; eadem cibaria sufficiunt. Martio, & Aprili debet ad sceni pondus adijci, quia terra proscinditur: sat autem erit pondo quadragena singulis dari: ab Idibus tamē mensis Aprilis usque in Idus Iunias uiride pabulum rectè secatur: potest etiam in Calend. Iulias frigidioribus locis idem præstari: à quo tempore in Calend. Nouemb. tota æstate, & deinde autumnō satientur fronde, quæ tamē nō antè est utilis, quàm cū maturuerit uel imbribus, uel asiduis roribus: probaturq; maximè ulmea, post fraxinea, et ab hac populnea: ultimæ sunt ilignæ, & querneæ, & laureæ, sed post æstatem necessariæ deficientibus cæteris, posunt etiam & folia ficulnea probè dari, si sit eorū copia, aut stringere arbores expediat: ilignæ tamen uel melior est querneæ, sed eius generis, quod spinas non habet: nam id quoque uti iuniperus respuitur à pecore propter aculeos. Nouembri mense, ac Decembri, per sementem quantum appetit bos, tantum præbendum est: plerunq; tamen sufficiunt singulis modij glandis, & paleæ ad satietatem datæ, uel lupini macerati modij, uel erui aqua conspersi sextarij vii. pmissi paleis, uel cicerculæ similiter cōspersæ sextarij x i. misti paleis, uel singuli modij uinaceo-

rum, si ijs, ut supra dixi, largè paleæ adijciantur: uel si nihil horum est, per se fœni pondo quadraginta.

De uitijs boum, & medicinis. CAP. IIII.

Sed non proderit cibus satiari pecora, nisi omni adiuuentur diligentia, ut salubri sint corpore, uiresq; conseruet: quæ utraq; custodiuntur largè dato per triduum medicamēto, quod cōponitur pari pondere triti lupini, cupressiq; et cū aqua, nocte una sub diuo habito: idq; quater anno fieri debet ultimis temporibus ueris, æstatis, autumni, hyemis: sæpe etiā langor, & nausea discutitur, si integrū gallinaceum crudum ouum ieiunis faucibus inferas, ac postero die spicas ulpici, uel allij cum uino conteras, & in naribus infundas: neq; hæc tantū remedia salubritatē faciunt. Multi & largo sale miscēt pabula: quidā marrubiū dederūt cum oleo, & uino, quidā porri fibras, alij grana thuris, alij sabinā herbā, rutamq; cum mero diluunt. Eaq; medicamēta potanda præbēt. Multi caulibus uitis albæ, & ualuulis erui bubus medētur: nōnulli pellem serpentis obtritā cum uino miscent. Est etiam remedio, cum dulci uino tritum serpillum, & concisa, & in aqua macerata scylla. Quæ omnes prædictæ potiones triū hëminarum singulis diebus per triduum datæ, aluum purgant, depulsisq; uitijs, recreant uires, maximè tamē habetur salutaris amurca, si tantundem aquæ misceas, & ea pecus insuescas: quæ protinus dari non potest, sed primo cibi asperguntur: deinde exigua portione medicatur aqua, mox pari mensura mista datur ad satietatem.

Quæ sint, quibus pestilentia ingruit gregi, & quæ remedia adhibenda. CAP. V.

Nullo autem tempore, & minimè æstate utile est boues in cursum concitari, nam ea res aut cit aluum, aut

aut mouet febrem. Cauendum quoque est, ne ad præsepia
 sus, aut gallina perrepat. Nam hoc, quod decidit, immistū
 pabulo, bubus affert necem, & id præcipuè, quod egerit
 sus ægra, pestilentia facere ualet, quæ cum in gregem inci-
 dit, confestim mutandus est coeli status, & in plures par-
 tes distributo pecore longinquæ regiones petendæ sunt,
 atq; ita segregandi à sanis morbidi, nequis interueniat, qui
 contagione ceteros labefaciat. Itaq; cum ablegabūtur, in
 ea loca perducendi sunt, quibus nullum impascitur pecus,
 ne aduentu suo etiam illis tabem afferant. Euincendi sunt
 autem quauis pestiferi morbi, & exquisitis remedijs pro-
 pulsandi. Tunc panacis, & eryngij radices fœniculi se-
 minibus miscendæ, & cum defruti, ac moliti tritici farina,
 candentiq; aqua conspergendæ, eoq; medicamine saluan-
 dum ægrotum pecus. Tum paribus casia myrrhaq;, &
 thuris ponderibus, ac tantundē sanguinis marinae testudi-
 nis miscetur potio, cum uini ueteris sextarijs tribus, & ita
 per nares infunditur. Sed ipsum medicamentum ponderis
 sex uncia diuisum, portione aqua per triduum cum uino
 dedisse sat erit. Præsens etiam remedium cognouimus ra-
 dicula, quam pastores consiliginem uocāt. Ea in Marsis
 montibus plurima nascitur, omniq; pecori maxime est sa-
 lutaris. Leua manu effoditur ante solis ortum, sic enim le-
 cta maiorem uim creditur habere. Vsus eius traditur talis,
 enea subula pars auriculae latissima circūscribitur, ita ut
 manāte sanguine tanquā o litera ductus appareat orbicu-
 lus. Hoc & intrinsecus, & ex superiore parte auriculae
 cum factum est, media pars descripti orbiculi eadē subula
 transiit, & facto foramini prædicta radícula inseritur,
 quam cum recens plaga comprehendit, ita continet, ut cla-
 bi non possit: in eam deinde auriculam omnis uis morbi,
 pestil

pestilensq; uirus elicitur, donec pars, quæ subula circumscripta est, demortua excidat, & minimæ partis iactura caput conseruatur. Cornelius Celsus etiam uisci folia cum uino trita per nares infundere iubet. Hæc facienda, si gregatim pecora laborant: illa deinceps, si singula.

Quod remedium adhibetur boui cruditate laboranti.

CAP. VI.

CRuditatis signa sunt crebri ructus, ac uentris sonitus, fastidia cibi, neruorum intentio, hebetes oculi. Propter quæ bos neque ruminat, neq; lingua se deterget. Remedio erunt aquæ calidæ duo congij, & mox triginta brassicæ caules modicè cocti, et ex aceto dati. Sed uno die abstinendū est alio cibo. Quidam clausum intra tecta continent, ne pasci possit. Tum lentisci, oleastriq; cacuminū pondo IIII. & libra mellis una trita permiscet aquæ congio, quam nocte una sub dio habent, atq; ita faucibus infundunt. Deinde interposita hora macerati erui quatuor libras obijciunt, aliq; potione prohibent. Hoc per triduum fieri, dum omnis causa languoris discutiat. Nam si neglecta cruditas est, & inflatio uentris, & intestinorū maior dolor insequitur, qui nec capere cibos finit, gemitus exprimit, locoq; stare non patitur, sæpe decubere, & agitare caput, caudamq; crebrius agere. Manifestum remedium est proximam clunibus partem caudæ uinculo uehementer obstringere, uiniq; sextariū cum olei hemina faucibus infundere, atq; ita citatum per mille & quingentos passus agere. Si dolor permanet, ungulas circumsiccare, & unctā manu per anum inserta funum extrahere, rursusq; agere currentem. Si nec hæc profuit res, caprisici aridæ conteruntur, & cum dodrante aquæ calidæ dantur. Vbi nec medicina processit, myrti syluestris foliorum duæ libræ

brae deligantur, totidemq; sextarij calidae aquae misti per uas ligneum faucibus infunduntur. Atq; ita sub cauda sanguis emittitur, qui cum satis profluxit, inbibetur papyri ligamine. Tum concitate agitur pecus eousq; dū anhelet. Sunt & ante detractionem sanguinis illa remedia, tribus heminis uini tres unciae pinsiti allij permiscuntur, & post eam potionem currere cogitur. Vel salis sextans, cum cepis decem conteritur, & adnūsto melle decocto collyria immittuntur aluo, atq; ita citatus bos agitur.

Quo remedio sedatur dolor uentris, &
intestinorum pecoris. CAP. VII.

Ventris quoq; et intestinorū dolor sedatur uisu nantium, & maxime anatis, quam si cōspexerit, cui intestinum dolet, celeriter tormento liberatur. Eadem anas maiore profectu mulos, & equinum genus conspectu suo sanat. Sed interdum nulla prodest medicina. Sequitur tormentum uitium, quorum signum est cruenta, & mucosa uentris proluuius. Remedia sunt cupressini quindecimconi, totidemq; galle, & utrorumq; ponderum uetustissimus caseus, quibus in unum tunsis admiscetur austeri uini quatuor sextarij, qui pari mensura per quatrīdū dispensati dantur: nec desint lentisci, myrtiq; & oleastri cacumina uiridis. Alius corpus, ac uires carpit, operiq; inutilem reddit: quae cum accident, prohibendus erit bos portione per triduum, primoq; die cibo abstinendus. Sed mox cacumina oleastri, & arūdinis, itē baccae lentisci, & myrti dandae, nec potestas aquae, nisi quam parcissimē facienda est. Sunt qui tenerae laurus caulium libram, cum abrotani macerati pari portione dent, cum aquae calidae duobus sextarijs, atq; ita faucibus infundant, eademq; pabula, ut supra diximus, obijciant. Quidam uinaceorum duas li-

bras torrefaciunt, & ita cõterunt, & cum totidem sextarijs uini austeri, potandum medicamentũ præbent, omniq; alio humore prohibent, nec minus cacumina prædictarũ arborum obijciunt. Quod si neq; uentris restiterit citata proluuies, neq; intestinorum, ac uentris dolor, cibosq; respuet, & prægrauato capite, si sæpius, quàm consuevit, lacrymæ ab oculis, & pituita à naribus profluent, usque ad ossa frons media uratur, auresq; ferro scindantur. Sed uulnera facta igne, dum sanescunt, defricare bubula urina conuenit. At ferro rescissa melius pice, & oleo curantur.

De uitiosis incrementis linguæ. CAP. VIII.

Solent etiam fastidia cibo asferre uitiosa incrementa lingue, quas ranas ueterinarij uocant. Hæc ferro reciduntur, & sale cum allio pariter trito uulnera defricantur, donec lacepsita pituita decidit. Tum uino perluitur os, & interposito unius horæ spatio uirides herbae, uel frondes dantur, dum facta ulcera cicatrices ducant. Si neque ranae fuerint, neq; alius citata, & nihilo minus cibos non appetet, proderit allium pinsitum cum oleo per nares infundere, uel sale, uel cunela defricare fauces, uel eandem partem allio tunso, & hallecule linire. Sed hæc his solum fastidium est.

De febre bouum.

CAP. IX.

Febriticanti boui conuenit abstinere cibo uno die. Postero deinde exiguum sanguinem ieiuno sub cauda emitti, atque interposita hora modicæ magnitudinis coctos brassicæ coliculos triginta ex oleo, & garo saluiati more demitti, eamq; escam per quinque dies ieiuno dari. Præterea cacumina lentisci, aut oleæ, uel tenerrimam quamque frondem, aut pampinos uitis obijci, tum etiam sponsia labra detergeri, & aquam frigidam ter die præberi potand

potandam. *Quæ medicina sub tecto fieri debet, nec ante sanitatem bos emitti. Signa febricitantis, manantes lacrymæ, grauatum caput, oculi compressi, fluidum saliuus os, longior, & cum quodam impedimento tractus spiritus, interdum & cum gemitu.*

De tussi boum.

CAP. X.

Recens tussis optimè saluiato farinæ ordeaceæ discutitur. Interdum magis profunt gramina concisa, & his admista fresca faba. Lètes quoq; ualuulis exemptæ, & minutæ molitæ, miscentur aquæ calidæ Sextarij duo, factaq; sorbitio per cornu infunditur. Veterè tussim sanant duæ libræ hyssopi macerati sextarijs aquæ tribus. Nam id medicamentum teritur, & cum lentis minutæ, ut dixi, molitæ sextarijs quatuor more saluiati datur, ac postea aqua hyssopi per cornu infunditur. Porri etiam succum oleo, uel ipsa fibra cum ordeacea farina contrita remedio est. Eiusdem radices diligenter lotæ, & cū farre triticeo pinstitæ, ieiunoq; datæ, uetustissimam tussim discutunt. Facit idem pari mensura eruum sine ualuulis cum torrefacto ordeo molitum, & saluiati more in fauces demissum.

Suppurationis remedia.

CAP. XI.

Suppuratio melius ferro rescinditur, quàm medicamentis. Expressus deinde sinus ipse, qui eam continebat, calida bubula urina eluitur, atque linamentis pice liquida, & oleo imbutis colligatur. Vel si collui ea pars non potest, lamina candēti seuum caprinum, aut bubulum instillatur. Quidam, cum uitiosam partem inusserunt, urina uetere eluunt, atq; ita æquis ponderibus incocta pice liquida cum uetere axungia linunt.

Claudicanti boui quod remedium adhibeatur.

CAP. XII.

Sanguis

Sanguis dimissus in pedes claudicationem affert. quod
 cum accidit, statim ungula inspicitur. tactus autē fer-
 uorem demonstrat: nec bos uitiatā partē uehemētius pre-
 mi patitur. Sed si sanguis adhuc supra ungulas in cruri-
 bus est, fricatione assidua discutitur: uel cum ea nihil pro-
 fuit, scarificatione demitur. At si iam in ungulis est, inter
 duos unguēs cultello leuiter aperies. Postea linamēta sa-
 le, atq; aceto imbuta applicātur, ac solea sparteā pes in-
 duitur, maximeq; datur opera, ne in aquā pedē mittat, &
 ut siccē stabuletur. Hic idē sanguis nisi emissus fuerit, sa-
 niem creabit, qui si suppurauerit, tardē procurabitur: ac
 primo ferro circūcisus, et expurgatus, deinde pannis ace-
 to, & sale, & oleo madentibus inculcatis, mox axungia
 uetere, & seuo hircino pari pondere decoctis, ad sanitatē
 perducitur. Si sanguis in inferiore parte ungulæ est, ex-
 trema pars ipsius unguis ad uiuū refecatur, & ita emitti-
 tur, ac linamētis pes inuolutus sparteā munitur. Mediam
 unguā ab inferiore parte nō expedit aperire, nisi eo loco
 iam suppuratio facta est. Si dolore neruorum claudicat,
 oleo, & sale genua, poplitesq;, & crura cōfricanda sunt,
 donec sanetur. Si genua intumuerint, calido aceto fouēda
 sunt, & lini semē, aut miliū detritum, conspersumq; aqua
 mulsa imponendū: spongiæ quoq; feruenti aqua imbutæ,
 & expressæ, atq; melle litæ rectē genibus applicantur, ac
 fasciis circundantur. Quod si tumori subest aliquis hu-
 mor, fermentum, uel farina ordeacea ex passo, aut aqua
 mulsa decocta imponitur: & cum maturuerit suppurati-
 o, rescinditur ferro, eaq; emissæ, ut supra docuimus, lina-
 mentis curatur. Possunt etiā (ut Cornelius Celsus præci-
 pit) lilij radix, aut scylla cum sale, uel sanguinalis herba,
 quam πολύγονον Græci appellant, uel marrubiū ferro re-
 clusa

elusa sanare. Ferè autē omnis dolor corporis, si sine uulnere est, recens melius fomentis discutitur: uetus uritur, & supra ustum, butyrum, uel caprinus instillatur adeps.

Ad scabiem remedia, & ad morsum rabiosi canis, uel lupi, nec non & ad coriaginem.

CAP. XIII.

Scabies extenuatur trito allio defricto: eodemq; remedio curatur rabiosæ canis, uel lupi morsus, qui tamen & ipse imposito uulnere uetere salsamēto, æquè bene sanatur. Et ad scabiem præsentior alia medicina est, cunila bubula, & sulphur conteruntur, admistaq; amurca cum oleo, aqua, aceto incoquantur. Deinde tepesfactis scissum alumen tritum spargitur. Id medicamentum candēte sole illitum maximè prodest. Ulceribus gallæ tritæ remedio sunt. Nec minus succus marrubij cum fuligine. Est & infesta pestis bubulo pecori, coriaginem rustici appellant, cum pellis ita tergori adheret, ut apprehensa manibus deduci à costis non possit. Ea res non aliter accidit, quàm si bos aut ex langore aliquo ad maciem perductus est, aut sudans in opere faciēdo refrixit, aut si sub onere pluuiamadefactus est. Quæ quoniam perniciofa sunt, custodiendum est, ut cum ab opere boues redierint, adhuc æstuātes, anhelantesq; uino aspergatur, et offæ adipis faucibus eorum inferantur. Quòd si prædictum uitium inherit, proderit decoquere laurum, et ea calda fouere terga, multoq; oleo, & uino confestim subigere, ac per omnes partes apprehendere, & attrahere pellē. Idq; optimè fit sub dio sole feruente. Quidam fraces uino, & adipe commiscent, eoq; medicamento post fomenta prædicta utuntur.

Ad exulcerationem pulmonis, & palati, atq; ceruicis tumorem,

CAP. XIII.

Est

Est etiam illa grauis pernicies, cum pulmones exulcerantur: inde tussis, & macies, & ad ultimū phthisis inuadit. Quae ne mortem afferant, radix coryli iusta ita, ut supra docuimus, perforatae auriculae inseritur, tū porri succus instar heminae pari olei mensurae miscetur, & cum uini sextario potandus datur diebus cōpluribus. Interdum & tumore palati cibos respuit, crebrumq; suspirium facit, & hanc speciem praebet, ut bos in latus pendere uideatur: ferro palatum opus est sauciare, ut sanguis profluat, & exemptum ualuulis eruum maceratum, uiridemq; frondem, uel aliud molle pabulum, dum sanetur, praebere. Si in opere collū cōtusum erit, praesentissimū est remediū sanguis de aure emissus: aut si id factū non erit, herba, quae uocatur auia, cū sale trita, & imposita. Si ceruix mota, & deiecta est, cōsiderabimus quā in parte declinet, et ex diuersa auricula sanguinē detrahemus. Ea porò uena, quae in aure uidetur esse amplissima, sarmento prius uerberatur: deinde cū ad ictū intumuit, cultello soluitur, & postero die iterū ex eodē loco sanguis emittitur, ac biduo ab opere datur uacatio. Tertio deinde die leuius iniungitur labor, & paulatim ad iusta perducitur. Quod si ceruix in neutra parte deiecta est, mediaq; intumuit, ex utraq; auricula sanguis emittitur, qui cum intra biduum, cum bos uitium coepit, emissus nō est, intumescit collum, neruiq; tenduntur, & inde nata duricies iugū nō patitur. Tali uitio cōperimus aureū esse medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, & hircino seuo, & uetere oleo aequis ponderibus compositum, atq; incoctum. Hac compositione sic utendum est, cum disiungitur ab opere in ea piscina, ex qua bibit tumor ceruicis aqua madefactus subsiccatur, praedictōq; medicamento defricatur

eat, & illinitur. Si ex toto propter ceruicis tumorē iugum recuset, paucis diebus requies ab opere danda est. Tum ceruix aqua frigida defricanda, & spuma argenti illinēda est. Celsus quidē tumentī ceruici herbam, quæ uocatur auia, ut supra dixi, contundi, & imponi iubet. Clauorū, qui ferē ceruicem infestant, minor molestia est: nam facili operanti lucerna instillatur. Potior tamē ratio est custodiendi, ne nascatur, ne uē colla caluescāt, quæ non aliter glabra fiunt, nisi cū sudore, aut pluuiā ceruix in opere madefacta est: itaq; cū id accidit, ueteri lateri later cōteritur, eoq; intrito prius, quā disīungātur, colla cōspergi oportet: deinde cū id siccum erit, subinde oleo imbui.

Ad talum, seu unguam læsam

remedia.

CAP. XV.

SI talum, aut unguam uomer læserit, picem duram, & Saxungiam cum sulfure, & lana succida inuolutam candente ferro supra uulnus inurito. Quod idem remedium optimē facit exempta stirpe, si fortē surculum calcauerit, aut acuta testa, uel lapide unguam pertuderit, quæ tamen si altius uulnerata est, latius ferro circunciditur, & ita inuritur, ut supra præcepi: deinde sparteā calceatā per triiduum suffuso aceto curatur. Idem si uomer crus sauciarit, marina lactuca, quam Græci *πρόμαλλον* uocant, admisto sale imponitur. Subtriti pedes cluuntur calefacta bubula urina: deinde fasce sarmentorum incenso, cū iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogitur insistere, ac pice liquida cum oleo, uel axungia cornua eius linuntur. Minus tamen claudicabunt armenta, si opere disīunctis multa frigida lauentur pedes: & deinde suffragines, coronæ, ac discrimen ipsum, quò diuisa est bouis unguis, uetere axungia defricetur.

Ad

Ad conuulsos armos, & cornua
præfracta.

CAP. XVI.

SAepe etiam uel grauitate longioris, uel cum in proscindendo, aut duriori solo, aut obuia radici oblectatus cõuellit armos. Quod cum accidit, è prioribus cruribus sanguis mittendus est: si dextrum armum læsit, in sinistro: si læuum, in dextro: si uehementius utrunq; uitiauit, item in posterioribus cruribus uena soluentur. Præfractis cornibus linteola sale, atque aceto, & oleo imbuta superponuntur, ligatisq; per triduum eadem infunduntur. Quartò demũ axungia pari pondere cum pice liquida, & cortice pineo, leuigatoq; imponitur. Et ad ultimum cum iam cicatricem ducunt, fuligo infricatur. Solent etiam neglecta ulcera scaterere uermibus, qui si mane perfunduntur aqua frigida, rigore contracti decidunt: uel si hac ratione non possunt eximi, marrubium, aut porrum conteritur, & admisto sale imponitur: id celerrime necat prædicta animalia. Sed expurgatis ulceribus, confestim adhibenda sunt linameta cũ pice, & oleo, uetereq; axungia: & extra uulnera eodem medicamento circunliniẽda, ne infestentur à muscis, quæ ubi ulceribus infederunt, uermes creant.

Ad ictus serpentis, & noxiorum
animalium.

CAP. XVII.

ESt etiam mortifer ijs serpentis ictus, est & magnorum animalium noxium uirus, nam & uipera, & cæcilia sæpe cum in pascua bos improuidè supercubuit, læcessita onere morsum imprimit. Musq; araneus, quem Græci σκωτιάληρ appellat, quamuis exiguis dentibus, non exiguam pestem molitur. Venena uiperæ depellit super scarificationem ferro factam herba, quam uocant personatam, trita & cum sale imposta. Plus etiam eiusdem radix

contusa

contusa prodest: uel Symonianū trifolium, quod inuenitur
 cōfragosus locis efficacissimū traditur, odoris grauis, neq;
 absimilis bitumini, & idcirco Græci eam ἀσφάδιον appel-
 lant, nostri autē propter figurā uocant acutū trifoliū: nā
 longis, & hirsutis folijs uiret, caulemq; robustiorem facit,
 quam pratēse. Huius herbæ succus uino mistus infunditur
 faucibus, atq; ipsa folia, cum sale trita malagmatis more,
 scarificationi intenditur: uel si hanc herbam uiridē tem-
 pus anni negat, semina eius collecta, & leuigata cū uino
 dantur potanda, radicesq; cum suo caule trite, & farina,
 & sale commistæ ex aqua mulsa scarificationi superpo-
 nūtur. Est etiā præsens remediū, si conteras fraxini tene-
 ra cacumina quinq; librarū cum totidem uini, & duobus
 sextarijs olei, expressumq; succū faucibus infundas. Itēq;
 cacumina eiusdē arboris cum sale trita læse parti super-
 ponas. Cæciliæ morsus tumore, suppurationemq; molitur.
 Idem facit etiā muris aranci. Sed illius sanatur noxa subu-
 la ænea, si locum læsum cōpungas, cretaq; cimolia ex ace-
 to linas. Mus pernitiæ, quam intulit, suo corpore luit: nā
 animal ipsum oleo mersum necatur, & cū imputruit, cō-
 teritur, eoq; medicaminis morsus muris aranei linitur. Vel
 si id non adest, humorq; ostendit iniuriā dentium, cumi-
 num conteritur, eiq; adijcitur exiguum picis liquida, &
 axungia, ut lentore malagmatis habeat. Id impositū per-
 niciem commouet. Vel si antequam tumor discutiatur, in
 suppurationem conuertitur, optimum est ignea lamina
 cōuersionē refecare, & quicquid uitiosi est, inurere, atq;
 ita liquida picis cum oleo linire: solet etiam ipsum animal
 uiuum creta figulari circūdari: quæ cum siccata est, collo-
 boum suspenditur: ea res innoxium pecus à morsu muris
 aranci præbet. Oculorū uitia plerunq; melle sanantur: nā

siue intumuerūt, aqua mulsa triticeæ; farina cōspargitur, & imponitur, siue album in oculo est, montanus sal, Hispanus, uel Ammoniacus, uel etiā Cappadocus minutè tritus, & immistus melli uitium extenuat: facit idem trita sepiæ testa, & per fistulam ter die oculo inspirata: facit & radix, quā Græci σιλφιου uocant, uulgus autē nostra consuetudine laserpitium appellat: huius quantocunq; ponderi decem partes salis ammoniaci adijciuntur, eaq; pariter trita oculo similiter infunduntur, uel eadem radix cōtusa, & cum oleo lentisci inuncta uitium expurgat: epiphoram supprimit polenta cōspersa mulsa aqua, & in supercilia, genasq; imposita, pastinacæq; agrestis semina, & succus armoracæ, cū melle conlinita oculorū sedant dolorē: sed quotiescunq; mel, aliū ue succus remedijs adhibetur, circumliniendus erit oculus pice liquida cū oleo, ne à muscis infestetur: nam & ad dulcedinē mellis, aliorumq; medicamentorum non hæ solæ, sed & apes aduolant.

Remedia ad haustā hirudinem. CAP. XVIII.

Magnam etiam perniciem sæpe affert hirudo hausta cum aqua: ea adherens faucibus sanguinem ducit, & incremento suo trāsitum cibis præcludit: si tam difficili loco est, ut manu detrahi non possit, fistulam, uel arundinem inserito, & ita calidum oleum infundito: nam eo contactu animal confestim decidit. Potest etiam per fistulam deusti cimicis nidor immitti, qui ubi superponitur igni, fumum emittit, & conceptum nidorem fistula usq; ad hirudinem perfert, isq; nidor depellit hærentem: si tamen uel stomachum, uel intestinum tenet, calido aceto per cornu infuso necatur: has medicinas quauis bubus adhiberi præceperimus, posse tamen ex his plurima etiam omni maiori pecori conuenire nihil dubium est.

De machina faciēda, qua clausa,

iumenta curentur.

CAP. XIX.

SED & machina fabricanda est, qua clausa, iumenta, bovesq; curentur, ut et propior accessus ad pecudem medentibus sit, nec in ipsa curatione quadrupes reluctando remedia respuat: est autem talis machinae forma, roboreis axibus compingitur solum, quod habet in longitudinē pedes nouem, & in latitudinem pars prior de pondiū semissem, pars posterior quatuor pedes: huic solo septenim pedum stipites recti ab utroq; latere quaterni applicantur: ij autē in ipsis quatuor angulis affixi sunt, omnesq; trāsuer sis sex temonibus quasi uacerrae inter se ligantur, ita ut à posteriore parte, quae latior est, uelut in caueā quadrupes possit induci, nec exire alia parte prohibentibus aduersis axiculis: primis autē duobus statumibus iponitur firmū iugū, ad quod iumenta capi strātur, uel bouū cornua religantur, ubi possunt etiam numelli fabricari, ut inserto capite descendētib; per foramina regulis ceruix teneatur: ceterū corpus laqueatū & distentū temonibus obligatur, sicq; immotam animal medentis arbitrio est expositū: haec ipsa machina communis erit omnium maiorum quadrupedū.

De tauri forma.

CAP. XX.

QUONIAM de bubus satis praecipimus, opportunē de tauris, uaccisq; dicemus. Tauros maximē membris amplissimis, moribus placidis, media etate probandos cenfeo: cetera serē eadem omnia in his obseruabimus, quae in bubus eligendis: neq; enim alio distat bonus taurus à castrato, nisi quod huic torua facies est, uegetior aspectus, breuiora cornua, torosior ceruix, & ita uasta, ut sit maxima portio corporis, uentre paulo substrictiore, qui magis reclusus, & ad ineundas feminas habilis sit.

De forma uaccæ.

CAP. XXI.

VAccæ quoque probantur altissimæ formæ, longæq; maximis uteris, frontibus latissimis, oculis nigris, & patentibus, cornibus uenustis, & leuibus, & nigrantibus, pilosis auribus, compressis malis, palaribus, & caudis amplissimis, unguulis modicis, et modicis cruribus: cætera quoque serè eadem in fœminis, quæ & in maribus desiderantur, & præcipuè ut sint nouellæ, quoniam, cum excesserint annos decem, fœtibus inutiles sunt. Rursus minores bimis iniri non oportet. Si ante tamen conceperint, partu earum remoueri placet, ac per triduum, ne laborent, ubera exprimi, postea mulctra prohiberi.

Quotannis delectus faciendus.

CAP. XXII.

Sed & curandum est omnibus annis in hoc æquè, atq; in reliquis gregibus pecoris, ut delectus habeatur: nam & enixæ, & uetustæ, quæ gignere desierunt, summouenda sunt, & utiq; tauræ, quæ locum fœcundarum occupant, ablegandæ, uel aratro domandæ, quoniam laboris, & operis non minus, quàm iuueni propter uteri sterilitatem patientes sunt. Eiusmodi armentum maritima, & aprica hyberna desiderat: æstate, opacissima nemorum, ac montium alta magis, quàm plana pascua: nam melius nemoribus herbidis, & frutetis, & carectis, quàm lapidosis locis duratur ungule: nec tam fluuios, riuosq; desiderat, quàm lacus manu factos, quoniam fluuiialis aqua, quæ serè frigidior est, partum abigit, & cœlestis iucundior est. Omnis tamen extremi frigoris tolerantior equino armento uacca est, ideoq; facile sub dio hybernat.

De conceptis, & stabulis faciendis.

CAP. XXIII.

Sed laxo spatio concepta facienda sunt, ne in angustijs conceptum altera alterius elidat, & ut inualida fortioris

tioris ictus effugiat: stabula sunt optima saxo, aut glareas
strata, non incommoda tamen etiam sabulosa: illa, quod
imbres respuant: hæc, quod celeriter sorbeant, transmittant
tantum; sed utraq; deuexa sint, ut humorem effundat, spectent
tantum; ad meridiem, ut facile siccentur, et frigidis uentis non
sint obnoxia. Leuis autem cura pascui est: nam ut lætior herba
consurgat, ferè ultimo tempore æstatis incenditur: ea
res et teneriora pabula recreat, et sentibus ustis fruticem
surrecturam in altitudinem compefcit: ipsis uero corporibus
affert salubritatem iuxta conseptum saxi, et canalibus sal
superiectus, ad quem saturæ pabulo libenter recurrunt, cum
pastorali signo quasi receptui canitur: nam id quoque semper
p crepusculo fieri debet, ut ad sonum buccinæ pecus, si quod
in syluis substituerit, septa repetere consuescat: sic enim re-
cognosci grex poterit, numerusque censeri, si ueluti ex mi-
litari disciplina intra stabularij castra manserint: sed non
eadem in tauros exercentur imperia, qui freti uiribus per
nemora uagantur, liberosque egressus, reditusque habent,
nec reuocantur, nisi ad coitus foeminarum.

Quæ ætas idonea ad admissuram. CAP. XXIII.

EX his qui quadrimis minores sunt, maioresque quam
duodecim annorum, prohibentur admissura: illi quoniam
quasi puerili ætate seminandis armentis parum habentur
idonei: hi, quia senio sunt effecti. Mense Iulio foeminae
maribus plerumque permittendæ, ut eo tempore conceptos
proximo uere adultis iam pabulis edant. Nam decem mensibus
uentrem perferunt, neque ex imperio magistri, sed sua sponte
marem patiuntur. Atque in id ferè, quod dixi tempus, naturalia
congruunt desideria, quoniam nimitate uerni pabuli pecudes
exhilaratæ lasciuunt: quod si aut foemina recusat, aut non
appetit taurus, eadem ratione,

tione, qua fastidientibus equis mox præcipiemus. Elicitur cupiditas odore genitalium admoto naribus. Sed & pabulum circa tempus admissuræ subtrahitur foeminis, ne eas steriles reddat nimia corporis obesitas, & tauris adjicitur, quò fortius ineant, unumq; marem quindecim uaccis sufficere abunde est: qui ubi iuuenam superuenit, certis signis comprehendere licet, quem sexum generauerit, quoniam si parte dextra desiluit, marem seminasse manifestum est, si leua foeminam: id tamen uerum esse non aliter appareat, quam ubi post unum coitum forda non admittit taurum: quod et ipsum raro accidit. Nam quamuis plena foetu non expletur libidine, adeò ultra naturæ terminos etiam in pecudibus plurimum pollent blandæ uoluptatis illecebræ. Sed non dubium est, ubi pabuli sit letitia, posse omnibus annis partum educari: at ubi penuria est, alternis submitti: quod maxime in operarijs fieri placet, ut & uituli annui temporis spatio lacte satientur, nec forda simul operis, & ueteri grauetur onere, quæ cum partum edidit, nisi cibis saluta est, quamuis bona nutrix labore fatigata nato subtrahit alimentum. Itaque & foetæ cythisis uiridis & torrefactum ordeum, maceratumq; eruum præbetur, uel tenero oleris commisto, torrido, molitoq; milio, & per unam noctem lacte macerato saluiatur: melius etiã in hos usus altinæ uaccæ probantur, quas eius regionis incolæ ceuas appellant: hæ sunt humilis staturæ, lactis abundantes, propter quod remotis earum foetibus, generosum pecus alienis educatur uberibus: uel si hoc præsidium non adest, faba fresca, et uinum rectè tolerat, idq; præcipue in magnis gregibus fieri oportet.

Remedia ad lumbricos uitulorum. CAP. XXXV.

Solent autem uitulis nocere lumbrici: qui ferè nascuntur cruditatibus. Itaque moderandum est, ut bene concoquant

coquant: aut si iam tali uitio laborant, lupini semicrudi conteruntur, & offe saluiati more faucibus ingeruntur: potest etiã cum arida fico, & eruo cõteri herba santonica, & formata in offam, sicut saluiatũ demitti: facit idẽ axũgiæ pars una tribus partibus hyssopi permista. Marrubij quoq; succus, & porri ualet eiusmodi necare animalia.

De castrandis uitulis.

CAP. XXVI.

CAstrare uitulos Mago cõset, dum adhuc teneri sunt, neq; id ferro facere, sed fissa ferula cõprimere testiculos, & paulatim confringere. Idq; optimum genus castrationũ putat, quod adhibetur etati teneræ sine uulnere. Nã ubi iã induruit, melius bimus, quàm anniculus castratur. Idq; facere uel autumnò Luna decrescẽte precipit, uitulũq; ad machinã deligare: deinde prius, quàm ferum admoueat, duabus angustis ligneis regulis (ueluti forcipibus) apprehẽdere testiu neruos, quos Græci $\rho\pi\upsilon\sigma\upsilon\alpha$ sas ab eo appellant, quòd ex illis genitales partes dependent, quibus cõprehensis, statim testes ferro refecare, & expressos ita rescindere, ut extrema pars corũ adherens prædictis neruis relinquatur. Nã hoc modo nec eruptione sanguinis periclitatur iuuençus, nec in totũ effœminatur adempta omni uirilitate, formaq; seruata maris, generandi uim deposuit, quam tamen ipsam nõ protinus amittit. Nam si patiaris eum à recẽti curatione scẽminã inire, constat ex eo posse generari. Sed minime id permittendũ, ne profluuio sanguinis intereat: uerũ uulnera eius farnẽtitio cinere cũ argenti spuma linẽda sunt, abstinendusq; eo die ab humore, & exiguo cibo alendus. Sequẽti triduo uelut æger cacuminibus arborũ, & defectio uiridi pabulo oblectandus, prohibendusq; multa potionẽ. Placet etiã pice liquida, & cinere, cũ exiguo oleo ulcera ipsa post

triduum linire, quo & celerius cicatricem ducant, nec à muscis infestentur. Haftenus de bubus dixisse abunde est.

De equis.

CAP. XXVII.

Quibus cordi est educatio generis equini, maximè cōuenit prouidere autorem industrium, & pabuli copiam, quæ utraq; uel mediocria possunt alijs pecoribus adhiberi. summam sedulitatem, & largam satietatem desiderat equinum pecus. quod ipsum tripartitò diuiditur. est enim generosa materies, quæ circo, sacrisq; certaminibus equos præbet. est mularis, quæ precio foetus sui comparatur generoso. est & uulgaris, quæ mediocres foeminas, maresq; progenerat: ut quæq; est præstantior, ita ubere cãpo pascitur. Gregibus autè spatiosa, & palustria, necnò montana pascua eligenda sunt, rigua, nec unquam siccanca, uacua ue magis, quàm stirpibus impedita, frequenter molibus potius quàm proceris herbis abundantia. Vulgaribus equis passim maribus, ac foeminis pasci pmittitur, nec admissuræ certa tempora seruãtur. Generosis circa uernum æquinoctiũ mares iungentur, ut eodẽ tempore, quo conceperint, iam letis, & herbidis cãpis post anni messem paruo cum labore foetũ educant. nam mense duodecimo partum edunt. Maximè itaq; curandũ est prædicto tempore anni, ut tam foeminis, quam admissarijs desideratibus cõeundi fiat potestas, quoniã id præcipuè armentũ si prohibeas, libidinis extimulatur furijis, unde etiam ueneno inditum est nomen *ἰπὸς μάρης*, quòd equinæ cupidini similem mortalibus amorem accendant. Nec dubium quin aliquot regionibus tanto flagrèt ardore cõeundi foeminæ, ut etiã si mare non habeant, assidua, & nimia cupiditate figurãtes sibi ipsæ uenerem (cohortalium more auium) uento concipiant. Quæ enim poëta licentius dicit:

Scilicet

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
 Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
 Illas ducit amor trans Gargara, transq; sonantem
 Ascanium, superant montes, & flumina tranant,
 Continuoq; auidis ubi subdita flamma medullis,
 Vere magis, quia uere calor redit ossibus, illæ
 Ore omnes uersæ in Zephyrum stant rupibus altis,
 Exceptantq; leucis auras, & sæpe sine ullis
 Coniugijs, uento grauidæ (mirabile dictu)
 Saxa per & scopulos, & depressas conualles
 Diffugiunt, non Eure tuos, neq; solis ad ortus
 In Boream, Caurumq;, aut unde nigerrimus Auster
 Nascitur, & pluuiò contristat frigore cœlum.

Cum sit notissimum etiam in sacro monte Hispaniæ, qui
 procurrit in occidentem iuxta oceanum, frequenter equas
 sine coitu uentrem pertulisse, foetumq; educasse, qui tamẽ
 inutilis est, quòd triennio prius quam adolescat, morte
 absumitur. Quare, ut dixi, dabimus operã, ne circa æqui-
 noctium uernum equæ desyderijs naturalibus angantur.
 Equos autem pretiosos reliquo tempore anni remoue-
 re oportet à fœminis, ne aut cum uolent, ineant, aut si id
 facere prohibeantur, cupidine sollicitati noxam contrahant.
 itaq; uel in longinqua pascua marem placet ablegari, uel
 ad præsepia contineri. coq; tempore, quæ uocatur à fœ-
 minis, roborandus est largo cibo, & appropinquate uere
 ordeo, eruoq; saginandus, ut ueneri supersit, quantoq; for-
 tior inierit, firmiora semina præbeat future stirpi. Qui-
 dam etiam præcipiunt eodem ritu, quò mulos, admissariũ
 saginare, ut hac sagina hilaris plurimis fœminis sufficiat.
 ueruntamen nec minus, quàm quindecim, nec rursus plu-

res quam uiginti, unus debet implere, isq; admissura potest trinus adhiberi, & usq; ad annos uiginti plerunque idoneus esse. Quod si admissarius iners in uenerem est, odore perfricatur deterfis spongia foeminae locis, & admota naribus equi. Rursus si equa mare non patitur, detrita scylla naturalia eius linuntur, quae res accendit libidinem. nonnunquam ignobilis quoque uulgaris elicit cupidinem coeundi. Nam ubi admotus fere tentauit obsequium, foemina abducitur, & iam patietiori. generosior equus imponitur, inde maior praegnantibus adhibenda cura est, largoque pascuo firmanda. Quod si frigore hyemis herbae defecerint, tecto contineantur, ac neque opere, neque cursu exerceantur, neque frigori committantur, nec in angusto, clauso uene, ne aliae aliarum conceptus elidant, nam haec omnia incommoda foetum abigunt. quod tamen si aut partu, aut abortu equa laborauit, remedio erit filicula trita, & aqua tepida permista, dataque per cornu. Sin autem prospere cessit, minime manu contingendus pullus erit. Nam leditur etiam leuissimo contactu. tantum cura adhibebitur, ut & amplo, & calido loco cum matre uersetur, ne aut frigus adhuc infirmo noceat, aut mater in angustijs cum obterat. Paulatim deinde producendus erit, prouidendumque ne stercore ungulas adurat. mox cum firmior fuerit, in eadem pascua, in quibus mater est, dimittendus, ne desiderio partus sui laboret equa. Nam id praecipue genus pecudis amore natorum, nisi fiat potestas, noxam trahit. Vulgari foeminae solenne est omnibus annis parere, generosam conuenit alternis continere, quo firmior pullus lacte materno laboribus certaminum praeparetur.

De aetate admissarii, & quis pullus generetur,

CAP. XXVIII.

Marem

Marem putant minorem trimo nõ esse idoneũ admissuræ, posse uerò usq; ad uigesimum annum prognerare, foeminam bimam recte concipere, ut post tertiu annum enixa foetũ educet, eamq; post decimũ non esse utile, quòd ex annosa matre tarda sit, atque iners proles, quæ siue ut foemina, siue ut masculus cõcipiatur, nostri arbitrij fore Democritus affirmat, qui præcipit, ut cum prognerari marem uelinus, sinistrum testiculum admissarij lineo funiculo, alio'ue quolibet obligemus, cum foeminam, dextrũ: idemq; in omnibus penè pecudibus faciendum censet.

De indole, & forma equi. CAP. XXIX.

Cv' m uerò natus est pullus, confestim licet indolem æstimare, si hilaris, si intrepidus, si neq; conspectu, no-ueq; rei auditu terretur, si ante gregem procurrit, si lasciuia, & alacritate interdũ & cursu certans æquales exuperat, si fossam sine cunctatione transilit, pontem, flumenq; transcendit. Hæc erunt honesti animi documẽta. Corporis uerò forma cõstabit exiguo capite, nigris oculis, naribus apertis, breuibus auriculis, et arrectis, ceruice molli, lataq; nec longa, densa iuba, & per dextrã partẽ profusa, lato, & musculorũ toris numeroso pectore, grãdibus armis, & rectis lateribus inflexis, spina duplici, uentre substricto, testibus paribus, & exiguis, latis lumbis et subsidetibus, cauda longa, & setosa, crispãq; æqualibus, atq; altis, rectisq; cruribus, tereti genu, paruoq; neq; introrsus spectanti, rotundis clunibus, feminibus torosis, ac numerosis, duris ungulis, & altis, et concauis, rotundisq; quibus coronæ mediocres superpositæ sunt: sic uniuersim corpus cõpositũ, ut sit grande, sublime, erectum, ab aspectu quoq; agile, & ex longo, quantũ figura permittit, rotundũ. Mores autẽ laudantur, qui sunt ex placido, & ex concitato mitissimi.

Nam

Nam hi & ad obsequia reperiuntur habiles, & ad certamina laborū patientissimi. equus binus ad usum domesticū rectè domatur, certaminibus autem expleto triennio, sic tamen ut post quartum demum annum labori committatur. Annorum notæ cum corpore mutantur: nam dum binus, & sex mensium est, mediij dentes superiores, & inferiores cadunt: cum quartum agit annū, ijs, qui canini appellantur, deiectis, alios affert: intra sextum deinde annum, molares superiores cadunt. Sexto anno, quos primos mutauit, exæquat. Septimo omnes expleantur æqualiter, & ex eo cauatos gerit. Nec postea quot annorum sit, manifestò cōprehendi potest. Decimo tamen anno tempora cauari incipiunt, & supercilia nonnunquam canescere, & dentes prominere. Hæc, quæ ad animū, & mores, corpusq; & ætatem pertinent, dixisse satis habeo. Nunc sequitur curam rectè, & minus ualentium demonstrare.

De cura, & medicina equorum. CAP. XXX.

SI sanis est macies, celerius torrefacto tritico, quam ordeo reficitur, sed & uini potio danda est, ac deinde paulatim eiusmodi cibi subtrahendi immistis ordeo fursibus, dum consuescat faba, & puro ordeo ali. Nec minus quotidie corpora pecudum, quam hominum defricanda sunt: ac sepe plus prodest pressa manu subegisse terga, quam si longissimè cibos præbeas, multum autem refert robur corporis, ac pedum seruare: quod utrunq; custodiamus, si idoneis temporibus ad præsepia, ad aqua, ad exercitationem pecus duxerimus, curaq; fuerit, ut stabulentur sicco loco: ne humore madescant ungulae: quod facile euertimus, si aut stabula roboreis axibus constrata, aut diligenter subinde emundata fuerit humus, & paleæ superiectæ. Plerunq; iumenta morbos concipiunt lassitudine, et æstu,

est, nonnunquā & frigore, & cum suo tempore urinam
 nō fecerint: uel si sudāt, & à concitatione confestim bibe-
 rint: uel si cum diu steterint, subito ad cursum extimulata
 sunt. Lassitudini quies remedio est, ita ut in fauces oleum,
 uel adeps uino mista infundatur: frigori fomenta adhiben-
 tur, caputq; & spina tepenti adipe uel uino liniuntur: si
 urinā non facit, eadem ferè remedia sunt. nā oleū immistū
 uino super ilia, & renes infunditur, & si hoc parū pro-
 fuit, melle decocto, & sale collyrium tenue inditur forami-
 ni, quò meat urina, uel musca uiua, uel thuris mica, uel de
 bitumine collyriū inseritur naturalibus. Hæc eadem reme-
 dia adhibentur, si urina genitalia deusserit. Capitis dolorē
 indicant lacrymæ, quæ profluunt, auresq; flaccidæ, et cer-
 uix cum capite aggrauata, et in terram summissa. Tū re-
 scinditur uena, quæ sub oculo est, & os calda fouetur, ci-
 boq; abstinetur primo die. In postero autem potio ieiuno
 tepide aque præbetur, ac uiride gramen, tum uetus fœ-
 nū, uel molle stramentum substernitur, crepusculoq; aqua
 iterū datur, parumq; ordeï cum uitæ libris 11. s. ut per-
 exigua portione cibi ad iusta perducatur. Si equo maxil-
 le dolēt, calido aceto fouendæ, & axungia uetere confri-
 cādæ sunt, eadēq; medicina tumētibus adhibenda est. Si ar-
 mos læserit, aut sanguinē demiserit, medio ferè in utroq;
 crure uenæ soluātur, & thuris polline cū eo, qui profluit,
 sanguine immisto, armi linātur, & ne plus iusto exinania-
 tur, stercus ipsius iumentu fluctibus uenis ad motū fascijs
 obligetur. Postero quoq; die ex iisdē sanguis detrahatur,
 eodēq; modo curetur, ordeoq; abstineatur exiguo fœno
 dato. Postridie deinde usq; in diē sextū porri succus instar
 triū cyathorū mistus cū olei hemina faucibus p cornu in-
 fundatur. Post sextū diē lentè ingredi cogatur, et cum am-
 bula

bulauerit, in piscinā demitti eū conueniet, ita ut natet: sic paulatim firmioribus cibis adiutus ad iusta perducetur. At si bilis molesta iumento est, uenter intumescit, nec emittit uētos. Manus uēta inseritur aluo, et obfessi naturales exitus adaperiuntur, exemptosq; stercore posita cunila bubula & herba pedicularis cū sale trita, & decocta melli miscetur, atq; ita facta colyria subiiciuntur, quae uētre mouēt, bilemq; omnē deducūt. Quidam myrrhæ tritæ quadrantē cū hemina uini faucibus infundūt, & anū liquida pice oblinūt. Alij marina aqua lauunt aluū, alij recenti muria. Solent etiam uermes quasi lumbrici nocere intestinis, quorū signa sunt, si iumenta cum dolore crebro uolutantur, si ad mouēt caput utero, si caudā sæpius iactant. Præsens medicina est, ita ut supra scriptū est, inserere manū, & finium eximere: deinde aluū marina aqua, uel muria dura lauare, postea radicē capparis tritā cū sestario aceti faucibus infundere: nam hoc modo prædicta intereunt animalia.

Ad tussim.

C A P. XXXI.

OMni autem imbecillo pecori altè substernendum est, quò mollius cubet. Recens tussis celeriter sanatur, pinsita lente, et à ualuulis separata, minuteq; molita. Quae cum ita facta sunt, sestarius aquae calidae in eandem mensuram lentis miscetur, et faucibus infunditur, similisq; medicina triduo adhibetur, ac uiridibus herbis, cacuminibusq; arborum recreatur egrotum pecus. Vetus autem tussis discutitur porri succo trium cyathorum cum olei hemina faucibus infuso, iisdemq; ut supra monuimus, cibis præbitis. Impetigines, & quicquid scabies occupat, aceto & alumine defricantur. Nonnunquam, si hæc permanent, paribus ponderibus permistis nitro, & scisso alumine, cum aceto linuntur. Papulae feruentissimo sole usq; eò strigi

strigile raduntur, quoad eliciatur sanguis: tum ex æquo
 miscentur radices agrestis herbæ, sulfurq; & pix liquida
 cum alumine. Et eo medicamine prædicta uitia curantur.

Ad intertriginem, & scabiem. CAP. XXXII.

Intertrigo bis in die subluitur aqua calida. Mox de-
 cocto, ac trito sale cum adipe defricatur, dum saniei
 uis emanat. Scabies mortifera huic quadrupedi est, nisi
 celeriter succurritur: quæ, si leuis est, inter initia canden-
 ti sub sole uel cædria, uel oleo lentisci linitur, uel urtica
 semine, & oleo detritis, uel unguine ceti, uel quod in lan-
 cibus salitus thynnus remittit. Præcipuè tamen huic noxæ
 salutaris est adeps marini uituli: sed si iam inueterauerit,
 uehementioribus opus est remedijs, propter quod bitu-
 men, & sulfur, & ueratrum pici liquida, axungiaq; ue-
 teri commista pari pondere incoquantur, atq; ea compo-
 sitione curatur, ita ut prius scabies ferro crasa, perluatur
 urina: Sæpe etiam scalpello usque ad uiuum refecare, &
 amputare scabië profuit, atq; ita factis ulceribus mederi li-
 quida pice, atq; oleo, quæ expurgant, & replèt uulnera
 æquè: quæ cū expleta sunt, ut celerius cicatricè, & pilum
 ducant, maxime proderit fuligo ex abeno ulceri infricata.

Ad muscas, & oculorum

dolores.

CAP. XXXIII.

Muscas quoque uulnera infestantes summouebimus
 pice, & oleo, uel unguine mistis, & infusis, cætera
 erui farina rectè curatur. Cicatrices oculorū ieiuna sali-
 ua, & sale defricatæ extenuantur: uel cū fusili sale trita se-
 pie testa, uel semine agrestis pastinacæ pinsito, & per lin-
 teum super oculos expresso. Omnisq; dolor oculorum in-
 unctiōe succi plantaginis, cum melle attico, uel si id non
 est, utiq; thymino celeriter leuatur: nonnunquam etiam
 per nares

per nares profluvium sanguinis periculū attulit. Idēq; res
pressum est in fuso naribus uiridis coriandri succo.

Ad fastidia ciborum, & labem pesti-
feram remedia.

CAP. XXXIII.

INterdum & fastidio ciborum languescit pecus. Eius
remediū est genus seminis, quod git appellatur. Cuius
duo cyathi triti adiunguntur olei cyathis tribus, & uini
sextario, atq; ita faucibus infunduntur. Et nausea discuti-
tur, etiam si caput allij tritum cum uini hemina saepius po-
tandum praebeas. Suppuratio melius ignea lamina, quam
frigido ferramento reseratur, & expressa posteà linamē-
tis curatur. Est etiam illa pestifera labes, ut intra paucos
dies equae subita macie, & deinde morte corripiantur,
quod cum accidit, quaternos sextarios gari singulis per
nares infundere utile est, si minoris formae sunt: nam si ma-
ioris, etiam congios. Et res omnem pituitam per nares eli-
cit & pecudem expurgat.

De equarum rabie.

CAP. XXXV.

RAra quidem, sed & haec est equarum nota rabies, ut
cum in aqua imaginem suam uiderint, amore inani
capiantur. Et per hunc oblitae pabuli, tabe cupidinis in-
tercant. Eius uesaniae signa sunt, cum per pascua ueluti
extimulae concursant, subinde ut circūspicientes require-
re, ac desiderare aliqd uideatur. Mētis error discutitur,
si deducas ad aquam. Tum demum speculatae deformitatē
suam, pristinae imaginis abolēt memoriā. Haec de uniuersa
so equarū genere satis dicta sunt. Illa proprie praecipien-
da sunt ijs, quibus mularum greges curae est submittere.

De mulis.

CAP. XXXVI.

IN educando genere mularū antiquissimū est diligen-
ter exquirere, atq; explorare parentem futurae prolis
foeminam,

foeminam, & marem: quorum si alter non est idoneus, labat etiam quod ex duobus fingitur. Equam conuenit in annos decem, quousq; amplissima, atque pulcherrime forme sit, membris fortibus patientissimam laboris eligere, ut discordantem utero suo generis alieni stirpem insitam facile recipiat, ac perferat, & ad foetum non solum corporis bona, sed & ingenij conferat: nam cum difficulter iniecta genitalibus locis animetur semina, tum etiam concepta diutius in partum adolefcunt, ut quae peracto anno mense tertio decimo uix eduntur, natisq; inheret plus foecordiae paternae, quam uigoris materni. Veruntamen ut equae dictos in usus minore cura reperiuntur, ita maior est labor eligendi maris, quoniam saepe iudicium probantis frustretur experimentum. Multi admissarij specie tenus mirabilissimam sobolem forma, uel sexu progenerant. Nam siue parui corporis foeminas fingant, siue etiam speciosi, plures mares, quam foeminas, redditum patris familiae minuunt. At quidam contempti ab aspectu, preciosissimorum seminum feraces sunt, nonnunquam aliqui generositatem suam natis exhibent, sed hebetes uoluptate, rarissime sollicitantur ad uenerē. Huiuscemodi mari sensim magistri subadmouere debent generis eiusdem foeminam, quoniam similia similibus familiariora fecit natura. Ita enim efficitur, ut eius obiectu, cum mas etiam superiectu eblanditus est, uelut incensus, & obcaecatus cupidine, subtracta, quam petierat, fastiditae imponatur equae.

Ad temperandum saeuitiam admissarij in
libidinem furentis.

CAP. XXXVII.

EST & alterum genus admissarij furentis in libidinem, quod nisi astu inhibeat, affert gregi perniciem. Nam & saepe uinculis abruptis grauidas inquietat, &

q cum

cum admittitur, ceruicibus, dorsisq; foeminarum imprimis
 morsus: quod ne faciat, paulisper ad molam uinctus amo-
 ris seuitiam labore temperat, & sic ueneri modestior ad-
 mittitur. Nec tamen aliter admittendus est etiam clemen-
 tioris libidinis, quoniam multum refert naturaliter sopi-
 tum pecudis ingenium modica exercitatione concuti, atq;
 excitari, uegetioremq; factum marem foeminae iniungi, ut
 tacita quadam ui semina ipsa principijs agilioribus figu-
 rentur. Mula autem non solum ex equa, & asino, sed ex
 asina, & equo, itemq; onagro & equa generatur. Qui-
 dam uero non dissimulandi autores, ut Marcus Varro,
 & ante eum Dionysius, ac Mago prodiderunt, mularum
 foetus regionibus Africae adeo non prodigiosos haberi,
 ut tam familiares sint incolis partus earum, quam sint nobis
 equarum. Neq; tamen ullum est in hoc pecore, aut animo,
 aut forma praestantius, quam quod seminabit asinus: quan-
 quam possit huic aliquatenus comparari, quod progenerat
 onager, nisi & indonatum, & seruitio cotumax syluestri
 more, strigosum patris praeferat habitum. Itaque eiusmodi
 admissarius nepotibus magis, quam filijs utilior est: nam
 ubi asina, ex onagro natus admittitur equae, per gradus
 infracta feritate quicquid ex eo prouenit, paternam for-
 mam, & modestiam, fortitudinem, celeritatemq; auitam re-
 fert. Qui ex equo, & asina concepti generantur, quam-
 uis a patre nomen traxerint, quod hinni uocantur, matri
 per omnia magis similes sunt. Itaq; commodissimum est a-
 sinum destinare mularum generi seminando, cuius (ut dixi)
 species experimento est speciosior. Veruntamen ab aspe-
 ctu non aliter probari debet, quam ut sit amplissimi corpo-
 ris, ceruice ualida, robustis ac latis costis, pectore musculo-
 so, & uasto, feminibus lacertosis, cruribus compactis, colo-
 ris ni

ris nigri, uel maculosi: nam murinus cum sit in asino uul-
 garis, tum etiam non optimè respondet in mula: neque
 nos uniuersa quadrupedis species decipiat, si qualè pro-
 bamus, cōspicimus. Nam quemadmodū arietum, quæ sunt
 in linguis, & palatis maculæ, plerunq; in uelleribus agno-
 rum deprehenduntur: ita si discolores pilos asinus in pal-
 pebris, aut auribus gerit, sobolem quoq; frequenter facit
 diuersi coloris, qui & ipse etiam si diligentissimè in ad-
 missario exploratus est, sæpe tamen dominum decipit: nam
 interdum etiam citra prædicta signa dissimiles sui mulas
 fingit: quod accidere nō aliter reor, quàm ut auitus color
 primordij seminis nūstu reddatur nepotibus. Igitur qualè
 descripsi asellum, cum est à partu statim genitus, oportet
 matri statim subtrahi, & ignorantibus equæ subijci. Ea opti-
 mè tenebris fallitur: nam obscuro loco partu eius admo-
 to, prædictus quasi ex ea natus alitur. Cui deinde cum
 decē diebus insuetus equa, semper postea destināti præbet
 ubera. Sic nutritus admissarius equas diligere cōdiscit. In-
 terdum etiā, quamuis materno lacte sit aducatus, potest à
 tenero cōuersatus equis familiariter earū consuetudinē ap-
 petere. Sed non oportet minorē, quàm trimū admitti. Atq;
 idipsum si concedatur, uere fieri conueniet, cū & desecto
 uiridi pabulo, et largo ordeo firmādus, nonnunquā etiam
 saluandus erit. Nec tamē teneræ fœminæ cōmittetur: nam
 nisi prius ea marem cognouit, adsilientē admissarium cal-
 cibus proturbat, & iniuria depulsum etiam cæteris equis
 reddit inimicū. Id ne fiat, degener, & uulgaris asellus ad-
 mouetur, qui sollicitet obsequia fœminæ: neq; is tamen ini-
 re sinitur. Sed, si iam est equa ueneris patiens, cōfestim ab-
 acto uiliore, pretioso mari iungitur. Locus est ad hos usus
 extructus (machinā uocant rustici) qui duos parietes ad-

uerso cliuulo inaedificatos habet, & angusto interuallo sic inter se distantes, ne foemina conluctari, aut admissario ascendenti auertere se possit. Aditus est ex utraq; parte, sed ab inferiore clatris munitus, ad qua capistrata imo cliuò constituitur equa, ut & prona melius incuentis semina recipiat, & facilem sui tergoris ascensum ab editiori parte minori quadrupedi præbeat, qua cum ex asino conceptum edidit, partum sequenti anno uacua nutrit, id enim utilius est, quam quod quidam faciunt: ut & foetam nihilo minus admissio equo impleant. Annicula mula rectè à matre repellitur, & amota montibus, aut feris locis pascitur, ut ungulas duret, sitq; postea lōgis itineribus habilis: nam clitellis aptior mulus: illa quidem agilior: sed uterq; sexus & uiam rectè graditur, & terram commodè proscindit, nisi pretium quadrupedis rationem rustici oneret, aut campus graui gleba robora bouum deposcat.

De medicinis eorum.

CAP. XXXVIII.

Medicinas huius pecoris plerunq; iam in alijs generibus edocui: propria tamen quaedam uitia mularum non omittam, quorum remedia subscripsi. Febrienti mule cruda brassica datur. Suspiriosæ sanguis detrahitur, & cum sextario uini atq; olei thuris semuncia, marrubij succus instar hemunæ mistus infunditur. Suffraginosæ ordeacea farina imponitur, mox suppuratio ferro reclusa limentis curatur: uel gari optimi sextarius cum libra olei per narem sinistram denutritur. Admisceturq; huic medicamini trium, uel quatuor ouorum albus liquor separatis uitellis. Femina secari, & interdum inuri solent. Sanguis demissus in pedes, ita ut in equis emittitur: uel si est herba, quam ueratrum uocant rustici, pro pabulo cedit. Est δορυ αλω, cuius semen detritum, & cum uino datum prædicto

dicto uitio medetur. Macies & lāguor submouetur sepius data potione, quæ recipit semunciā triti furfuris, ouumq; crudum, & trita myrrhæ pondus denarij. Hæc tria uiuo admiscuntur, atque ita faucibus infunduntur. Sed & tussi, dolori que uentris eadem ista æquè medentur. Ad maciem nulla res tantum, quantum medica potest: ea herba uiridis nec tardè tamen arida foeni uice saginat iumenta: uerum modicè danda, ne nimio sanguine stranguletur pecus. Lasse, & æstuanti mulæ adeps in fauces demittitur, merumq; in os suffunditur. Cætera exequemur in mulis, sicut prioribus huius uoluminis partibus tradidimus, quæ curam boum, equarumq; continent.

L I V N M O D E R A

T I C O L V M E L L A E

D E R E R V S T I C A

L I B . V I I .

De asello.

C A P . I .

DE MINORE pecore dicturus P. Sil uine principium tenebit minor Arcadia, uilis hic, uulgarisq; asellus, cuius pleriq; rusticarum rerum autores in emendis, tuendisq; iumentis præcipuam rationem uolunt esse, nec iniuria. Nam etiam eo rure, quod pascuo caret, contineri potest exiguo, & qualicunq; pabulo contentus. Quippe uel folijs, spinisq; uel perticis salignis alitur, uel obiecto fasce sarmentorum. Paleis uerò, quibus penè omnes regiones abundant, etiam gliscit. Tum imprudentis custodis negligentiam fortissimè sustinet: plagarum, & penuriæ tolerantissimus: propter quæ tardius

deficit, quam ullum aliud armentum. Nam labores & famis maxime patiens, raro morbis afficitur. Huius animalis tam exiguae tutelae plurima, & necessaria opera supra portionem respondent, tum & facilem terram qualis in Batica, totaque Libye sit, leuibus aratris profcindat, & non minime potere uehricula trahat. Saepe etiam, ut celeberrimus poeta memorat,

-Tardi costas agitator aselli

Vilibus aut onerat pomis, lapidemque reuertens

Incussum, aut atrae massam picis urbe reportat.

Iam uero molarum, & conficiendi frumenti penes solennis est huius pecoris labor. Quare omne rus tanquam maxime necessarium desiderat asellum, qui, ut dixi, pleraque utensilia & uehere in urbem, & reportare collo, uel dorso commodè potest. Qualis autem species eius uel cura probatissima sit, superiore libro, cum de precioso praecipitur, satis dictum est.

De Ouibus emendis tuendisque. CAP. II.

Post maiores quadrupedes ouilli pecoris secunda ratio est, quae prima fit, si ad utilitatis magnitudinem referas. Nam id praecipue nos contra frigoris uiolentiam protegit, corporibusque nostris liberaliora praebet uelamina. Tum etiam casei, lactisque abundantia non solum agrestes saturat, sed etiam elegantium mensas iucundis, & numerosis dapibus exornat. Quibusdam uero nationibus frumenti expertibus uictum commodat, ex quo Nomadum, Getarumque plurima γαλακτοπότῳ dicuntur. Igitur id pecus, quamuis molliissimum sit, ut ait prudentissimè Celsus, ualitudinis tutissima est, minimeque pestilentia laborat. Verum tamen eligendum est ad naturam loci: quod semper obseruari non solum in hoc, sed etiam in tota rursus disciplina

plina Vergilius præcipit, cum ait:

Nec uerò terræ ferre omnes omnia possunt.

Pinguis, & campestris situs proceras oues tolerat: gracilis, & collinus quadratas: syluestris & montosus exiguas: pratis, planisq; noualibus tectum pecus commodissimè pascitur. Idq; non solum generibus, sed etiam coloribus plurimum refert. Generis eximij mulesias, calabras, appulasq; nostri existimabāt, earumq; optimas tarētinas. Nunc gallica pretiosiores habentur, earumq; præcipuè alinates. Item quæ circa Parmam, & Mutinam macris stabulantur campis. Color albus cum sit optimus, tum etiam est utilissimus, quòd ex eo plurimi fiunt, neq; hic ex alio. Sunt etiā suapte natura pretio commendabiles pullus, atque fuscus, quos præbēt in Italia Pollentia, in Batica Corduba. Nec minus Asia rutilos, quos uocant *ῥυτῆγοῖς*. Sed & alias uarietates in hoc pecoris genere docuit usus exprimere. Nā cum in municipium Gaditanum ex uicino Africæ mīri coloris syluestres, ac feri arietes, sicut aliæ bestiae munerarijs deportarentur, M. Columella patruus meus acris uir ingenij, atq; illustris agricola quosdam mercatus in agros transtulit, & mansuefactos tectis ouibus admisit. Ea primum hirtos, sed paterni coloris agnos ediderunt, qui deinde & ipsi tarentinis ouibus impositi, tenuioris uelleris arietes progenerauerunt. Ex his rursus quicquid conceptum est, maternam mollitiem, paternum, & auitum retulit colorem. Hoc modo Columella dicebat, qualemcunq; speciem, quæ fuerit in bestijs, per nepotū gradus mitigata feritate, rediisse. Ad propositū reuertar. Ergo duo genera sunt ouilli pecoris, molle, & hirsutum. Sed in utroque uel emendo plura communia, quædam tamen sunt propria generosi, quæ obseruari conueniat. Communia in emendis

gregibus ferè illa, si cador lanæ maximè placet. nunquam cãdidissimos mares legeris, quoniã ex albo sæpe fuscus editur partus, ex erythro uel pullo nunq̄ generatur albus.

De arietibus eligendis.

CAP. III.

ITaq; non solum ea ratio est probandi arietis, si uellere candido uestitur, sed etiã si palatũ, atq; lingua color lanæ est. Nam cũ hæ corporis partes nigræ, aut maculose sunt, pulla uel etiã uaria nascitur proles. idq; inter cetera eximiè talibus numeris significauit idem, qui supra: illum autem, quamuis aries sit candidus ipse, Nigra subest udo tantum cui lingua palato, Reijce, ne maculis infuscet uellera pullis Nascentum. — Vna eademq; ratio est in erythreis, & nigris arietibus, quorum similiter (ut iam dixi) neutra pars esse debet discolor lanæ, multoq; minus ipsa uniuersitas tergoris maculis uariet. ideo nisi lanatas oues emi non oportet, quo melius unitas coloris appareat: quæ nisi præcipua est in arietibus, paternæ notæ plerũq; natis inherent. Habitus autem maximè probatur, cũ est altus, atq; procerus, uentre promisso, atq; lanato, cauda longissima, densiq; uelleris, fronte lata, testibus amplis, intortis cornibus, non quia magis hic sit utilis (nam est melior mutilus aries) sed quia minime nocent. Intorta potius, quàm surrecta, & patula cornua. quibusdam tamen regionibus, ubi cœli status uuidus, uentosusq; est, capros & arietes optauerimus uel amplissimis cornibus, quòd ea porrecta, atq; maximam partem capitis à tempestate defendant. Itaq; si plerunq; est atrocior hyems, hoc genus eligemus, si clementior, mutilum probabimus marem, quoniam est illud incommodum in cornuto, quòd cum sentiat se uelut quoddam naturæ loco capitis armatum, frequenter in pugnam prociur

procurrit, & fit in scæmânas quoq; procacior. Nam riualem (quamuis solus admissuræ non sufficit) uolentissime persequitur. Nec ab alio tempestiuum patitur iniri gregem, nisi cum est fatigatus libidine. Mutulus autem, cum se tanquam exarmatum intelligat, nec ad rixam promptus est, & in uenere maior. Itaq; capri, uel arietis petulei scæuitiâ pastores hæc astutiâ repellunt, mensuræ pedalis robustam tabulam configunt aculeis, & aduersam fronti cornibus religant. ea res ferum prohibet à rixa, cû stimulum suo ictu ipsam se sauciat. Epicharmus autem Syracusanus, qui pecudum medicinas diligentissime conscripsit, affirmat pugnacem arietem mitigari terebra secundum auriculas foratis cornibus, quæ curuantur in flexu. Eius quadrupedis ætas ad progenerandum optima est trima: nec tamen inhabilis usq; in annos octo. Fœmina post bimatum maritari debet. Iuuenisq; habetur quinquennis: fatiscit post annum septimum. Igitur, ut dixi, mercaberis oueis intonsas: uariam, & canam comam improbabis, quod sit incerti coloris. Maiorem trima dente minacem sterilem repudiabis. eliges bimam uasti corporis, ceruice prolixa, prolixi uilli, nec asperi, lanosi, & ampli uteri: nam uitandus est glaber, & exiguus. Atq; hæc ferè communia sunt in comparandis ouibus. Illa etiã tuendis, humilia facere stabula, sed in longitudinem potius, quàm in Latitudinem porrecta, ut simul hyeme calida sint, nec angustia foetus oblidant. ea poni debent contra mediũ diem: nanq; id pecus, quamuis ex omnibus animalibus uestitissimum, frigoris tamen impatientissimũ est, nec minus æstiuu uaporis. itaq; cahors clausa sublimi macerie præponi uestibulo debet, ut sit in eam tutus exitus æstiuandi. deturq; opera, ne quis humor subsistat, ut semper quam aridissimis filicibus, uel culmis

stabula conſtrata ſint, quo purius, & mollius incubent ſcæ
 caula, tæ. Sint* quala mūdīſſima, ne qua earū ualetudo, quæ præ-
 cipuè cuſtodienda eſt, infeſtetur uligine. Omni autem
 pecudi larga præbenda ſunt alimenta. Nā uel exiguus nu-
 merus, cum pabulo ſatiatur, plus domino reddit, quàm ma-
 ximus grex, ſi ſenſerit penuriam: ſequeris autem noualia
 non ſolum herbida, ſed quæ plerunque uidua ſunt ſpinis,
 utamurq; ſæpius autoritate diuini carminis:

Si tibi lanitium curæ eſt, primùm aſpera ſylua,
 Lappæq; tribuliq; abſint.—

Quoniam ea res, ut ait idem, ſcabras oues reddit, cum ton-
 ſis illotus adhæſit ſudor: & hirsutis ſecuerunt corpora ue-
 pres: tum etiam quotidie minuitur lana, quæ quanto pro-
 lixior in pecore concreſcit, tanto magis obnoxia eſt rubis,
 quibus uelut hamis inuncata à paſcentium tergoribus auel-
 litur: molle uerò pecus etiam uelamen, quo protegitur,
 amittit, atq; id non paruo ſumptu reparatur: inter auto-
 res ſerè conſtat primùm eſſe admiſſuræ tempus uernum pa-
 rilibus, ſi ſit ouis matura: ſin uerò ſcæta circa Iulium men-
 ſem. Prius tamen haud dubie probabilius, ut meſſem uin-
 demia, fructum deinde uineaticum ſcætura peccoris exci-
 piat, & totius autumnii pabulo ſatiatus agnus ante mœſti-
 tiam frigoribus, atq; hyemis ieiuniū confirmetur. Nam me-
 lior eſt autumnalis uerno, ſicut ait ueriſſimè Celfus, quia
 magis ad rem pertinet, ut antè æſtiuum quàm hybernum
 ſolſitiū conualeſcat: ſolusq; ex omnibus animalibus bru-
 ma commodè naſcitur: ac ſi res exigat, ut plurimi mares
 progenerandi ſint, Ariſtoteles uir callidiſſimus rerum na-
 turæ præcipit admiſſuræ tempore obſeruare ſiccis diebus
 halitus ſeptentrionales, ut contra uentum gregem paſca-
 mus, & cum ſpectans admittatur pecus: at ſi ſcæmine ge-
 nerandæ

nerandæ sunt, austrinos flatus captare, ut eadem ratione matrices ineatur. Nam illud, quod priore libro docuimus, ut admissarij dexter, uel etiã sinister uinculo testiculus obligetur, in magnis gregibus operosum est. Post facturã dein de longinquæ regionis pascua petiturus opilio, serè omnẽ sobolem pascioni reseruet suburbanæ: uillicus enim teneros agnos, dum adhuc herbæ sunt expertes, lanio tradit, quoniam & paruo sumptu deuehuntur, ijs summotis, fructus lactis ex matribus nõ minor percipitur. Summitti tamẽ etiã in uicinia urbis quandoq; oportebit. Nam uernaculũ pecus peregrino longe est utilius. Nec committi debet, ut totus grex effœtus senectute dominum destituat: cum præsertim boni pastoris uel prima cura sit annis omnibus in demortuarũ, uitiosarumq; ouium locum totidẽ, uel etiã plura capita substituere, quoniã sæpe frigorum, atq; hyemis sæuitia pastore decipit, & eas oues interimat, quas ille tempore autumnii ratus adhuc esse tolerabiles, nõ summouerat: quo magis etiã propter hos casus, nisi ualidissima, quæ nõ comprehendatur hyeme, nouaq; progenie repleatur numerus, quod qui faciet, seruare debebit, ne minori quadrimæ, neue ei, quæ excessit annos octo, prolem submittat: neutra enim ætas ad educandum est idonea: tum etiam quod ex uetere materia nascitur, plerunque congeneratum parentis senium refert. Nam uel sterile, uel imbecillum est. Partus uerò incipientis pecoris non secus, quàm obstetricum more custodiri debet, neq; enim aliter hoc animal, quàm muliebris sexus enititur, sæpiusq; etiam quanto est omnis rationis ignarum, laborat in partu: quare ueterinariæ medicinæ prudens esse debet pecoris magister, ut si res exigat, uel integrum conceptum, cum transuersus hæret locis genitalibus, extrahat: uel ferro diuisum citra matris perniciem

ciem partū educat, quod Græci uocāt *ἰμβρὸς ἀκθῶ*. Agnus autem, cum est editus, erigi debet, atq; uberibus admoueri, tum etiam eius diductum os pressis humectare papillis, ut condiscat maternum trahere alimentum: sed prius, quam hoc fiat, exiguum emulgendum est, quod pastores colostram uocant: ea nisi aliquatenus emittitur, nocet agno: qui biduo quo natus est, cum matre clauditur, ut & ea partum suum foueat, & ille matrem agnoscere condiscat. Mox deinde quandiu nō lasciuit, obscuro, & calido septo custodiatur: postea luxuriantem uirgea cum comparibus area claudi oportebit, ne uelut puerili nimia exultatione macescat: cauendumq; est, ut tenerior separetur à ualidioribus, quia robustus angit imbecillū: satisq; est mane prius, quam grex procedat in pascua: deinde etiā crepusculo redeuntibus saturis ouibus admiscere agnos, qui cum firmi esse cœperint, pascendi sunt intra stabulum cythiso, uel medica, tum etiam surfuribus, aut si permittit anona, farina ordeï, uel erui: deinde, ubi conualuerint, circa meridiem pratis, aut noualibus uillæ contiguas matres admouendæ sunt, & à septo emittendi agni, ut condiscant foris pasci. De genere pabuli, ut & ante diximus, & nunc eorum, quæ omiſsa sunt, meminerimus, iucundissimas herbas esse, quæ aratro proſciſſis aruis nascantur: deinde quæ pratis uligine carentibus: palustres, syluestresq; minimè idoneas haberi: nec tamen ulla sunt tam blanda pabula, aut etiam pascua, quorum gratia non exoleſcat usu continuo, nisi pecudum fastidio pastor occurrerit præbito sale, quod uelut ad pabuli condimentum per æstatem canalibus ligneis impositum cum è paslu redierint oues, lambunt, atq; eo sapore cupidinem bibendi, pascendiq; concipiunt. At contrà penuriæ hyemis succurritur obiectis

intra tectum per præsepia cibus : aluntur autem commo-
dissime repositis ulmeis, uel ex fraxino frondibus, uel au-
tumnali fœno, quod cordum uocatur: nam id mollius, &
ob hoc iucundius est, quam maturum : cythiso quoque &
satiua uicia pulcherrime pascuntur : necessaria tamen, ubi
cetera defecerunt, etiam ex leguminibus palea: nam per se
ordeum, uel fresa cum suis ualuulis faba, uel cicercula sum-
ptuosior est, quam ut suburbanis regiõibus exiguo pretio
possit præberi: sed si uilitas permittit, haud dubie sunt opti-
ma. De temporibus autem pascendi, & ad aquam ducendi
per æstatem non aliter sentio, quam ut prodidit Maro:

Luciferi primo cum sydere frigida rura
Carpamus, dum mane nouum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
Ad puteos, aut alta greges ad stagna—
Perducamus, medioq; die, ut idem, ad uallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingenteis tendit ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubat umbra.

Rursus deinde iam mitigato uapore compellantur ad a-
quam, etiam per æstatem id faciendum, & iterum ad pa-
sca producendum

Solis ad occasum, cum frigidus aëra uesper
Temperat, & saltus reficit iam rosida luna.
Sed obseruandum est sydus æstatis per emersum canicu-
la, ut ante meridiem grex in occidentem spectans aga-
tur, & in eam partem progrediatur, post meridiem in ori-
entem: siquidem plurimum refert, ut pascentiũ capita sint
obserua soli, qui plerunq; nocet animalibus oriente præ-
dicto sydere. Hyeme, & uere matutinis temporibus intra
septa

septa contineantur, dum dies aruis gelicidia detrahat: nam pruinosa ijs diebus herba pecudi grauedinē creat, uētrēq; proluit: quare etiā frigidis, humidisq; tēporibus anni semel tantum ei potestas aquae faciēda est: tum qui sequitur gregē circumspectus, ac uigilās (id quod omnibus & omnium quadrupedum custodibus præcipitur) magna clementia moderetur. Idemq; duci propior quā domino, & in cogēdis, recipiēdisq; ouibus adclaminatione, ac baculo minetur: nec unquā telum emittat in eas: neq; ab his longius recedat: nec aut recubet, aut confidat: nam nisi procedit, stare debet, quoniam grex quidem custodis officium, sublimem, celsissimamq; oculorum ueluti speculā desyderat, ut neq; tardiores, & grauidas, dum cūctantur, neq; agiles, & foetas, dū procurrūt, separari à cæteris sinat, ne fur, aut bestia hallucinatē pastorē decipiat: sed hæc cōia ferē sunt in oī pecore ouillo: nunc quæ sunt generosi propria dicemus.

De ouibus tectis.

CAP. IIII.

GRæcum pecus, quod pleriq; tarentinum uocant, nisi cum domini præsentia est, uix expedit haberi: siquidem & curam & cibum maiorem desyderat: nam cum sit uniuersum genus lanigerum cæteris pecudibus mollius, tum ex omnibus tarentinum est molliissimum, quod nullam domini, aut magistrorum inertiam sustinet, multo que minus auaritiam, nec æstus, nec frigoris patiens. Raro foris, plerunq; domi alitur, & est auidissimum cibi, cui si detrahitur fraude uillici, clades sequitur gregem: singula capita per hyemem rectē pascuntur ad præsepia tribus ordi, uel fræsæ cū suis ualuulis fabæ, aut cicerculæ quatuor sextarijs, ita ut & aridam frondem præbeat, aut siccam, uel uiridem medicam, cythisum uel, tum etiam cordi foeni septena pondo, aut leguminum paleas adfatim. Minimus

agnis

agnis uēdundis in hac pecude, nec ullus lactis reditus haberi potest: nam & qui summoueri debent, paucissimos post dies quam editi sunt, immaturi ferè mactantur, orbæque natis suis matres alienæ soboli præbent ubera: quippe singuli agni binis nutricibus summittuntur, nec quicquam subtrahi summissis expedit, quo saturior lactis agnus celesriter confirmetur, & parta nutrici consociata minus laboret in educatione fœtus sui: quam ob causam diligenti cura seruandum est, ut & suis quotidie matribus, & alienis non amantibus, agni subruentur. Plures autem in eiusmodi gregibus, quam in hirtis masculos enutrire oportet: nam prius quam scēminas intire possint mares castrati, cum bimatum expleuerint, enecantur: & pelles eorum propter pulchritudinē lanæ maiore pretio, quam alia uellera mercantibus traduntur: liberis autem campis, & omni surculo, ruboq; uacantibus ouem græcam pascere meminerimus, ne, ut supra dixi, et lana carpatur, & tegumen: nec tamen ea minus sedulā curam foris, quia nō quotidie procedit in pascua, sed maiorem domesticā postulat: nam sæpius detergenda et refrigerāda est: sæpius eius lana diducenda, uinoq;, & oleo insuccanda: nonnunquam etiā tota est eluenda, si diei permittit apricitas: idq; ter anno fieri sat est. stabula uerò frequenter euerrenda, & purgāda, humorq; omnis urinæ deuerrendus est, qui commodissimè siccatur perforatis tabulis, quibus ouilia conslernuntur, ut grex supercubet: nec tantum coeno, aut stercore, sed exitiosis quoq; serpentibus tēcta liberentur, quod ut fiat,

Disce & odoratam stabulis incendere cædrum,

Galbanéoq; agitare graues nidore chelydros.

Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu

Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit,

Aut tecto assuetus coluber. — Quare, ut idem iubet,
Cape saxa manu, cape robora pastor,

Tollentemq; minas, & sibila, colla tumentem

Deijce. — Vel ne istud cū periculo facere necesse sit, mulie-
bres capillos, aut ceruina sapius ure cornua: quorū odor
maxime nō patitur stabulis prædictam pestē cōsistere. Ton-
suræ certum tempus anni per omnes regiones seruari non
potest, quoniam nec ubiq; tardè, nec celeriter æstas ingru-
it: & est modus optimus consyderare tempestates, qui-
bus ovis, neque frigus, si lanam detraxeris, neque æstum
si nondum detonderis, sentiat: uerum ea quodocunque
detonsa fuerit, ungi debet tali medicamine, succus excocti
lupini, ueterisq; uini sex, & amurca pari mensura miscen-
tur, eoq; liquamine tonsa ovis imbuitur, atq; ubi per tri-
duum delibuto tergore medicamina perbiberit, quarto
die, si est uicinia maris, ad littus deducta mersatur: si
minus est, cœlestis aqua sub dio salibus in hūc usum durata
paulū decoquitur: eaq; grex perluitur: hoc modo curatum
pecus anno scabrum fieri non posse Celsus affirmat, nec
dubiū est, quin etiam ob eam rem lana quoq; mollior atq;
prolixior renascatur.

Medicinæ pecoris ouilli.

C A P. V.

ET quoniam recensuimus cultum, curamq; rectè u-
alentium, nunc quemadmodum uitij, aut morbo la-
borantibus subueniendum sit, præcipiemus, quanquam
pars hæc exordij penè tota iam exhausta sit, cum de me-
dicina maioris pecoris priore libro disputaremus, quia
cum sit ferè eadē corporum natura minorum, maiorumq;
quadrupedum, pauca, paruaq; morborum, & remediōrū
differentiæ possunt inueniri: quæ tamen quantulacumq;
sint, non omittentur à nobis. Si ægrotat uniuersum pecus,

ut &

ut & antè præcepimus, & nūc (quod remur esse maximè salutare) iterū adseueramus in hoc casu, quod est remediū præsentissimū: pabula mutemus, & aquationes totius regionis, & aliū quæramus statū cœli, curemusq; , si ex calore, & æstu cōcepta pestis inuasit, ut opaca rura, si inuasit frigore, ut eligātur aprica. sed modice, ac sine festinatione persequi pecus oportebit, ne imbecillitas eius longis itineribus aggrauctur, nec tamen in totū pigre, ac segniter agere: nam quemadmodū fessas morbo pecudes uehementer agitare, & extendere non conuenit, ita conducit mediocriter exercere, & quasi torpentes excitare, nec pati ueterno consenescere, atq; extingui: cum deinde grex ad locum fuerit perductus in lacinias colonis distribuatur: nam particulatim facilius quàm uniuersus conualescit, siue quia ipsius morbi halitus minor est in exiguo numero, seu quia expeditius cura maior adhibetur paucioribus. Hæc ergo, & reliqua (ne nunc eadem repetamus) quæ superiore exordio percensuimus, obseruare debemus, si uniuersæ laborabunt: illa, si singulæ. Oues frequentius, quàm ullum aliud animal infestantur scabie, quæ ferè nascitur, sicut noster memorat poëta,

-Cum frigidus imber

Altius ad uiuum persedit, & horrida cano

Bruma gelu. - Vel post tonsurā, si remedium prædicti medicaminis non adhibeas, si æstiuum sudorem mari, uel flumine non abluas, si tonsuram gregem patiaris syluestribus rubis, ac spinis sauciari: si stabulo utaris, in quo mule, aut equi, aut asini steterunt: præcipuè tamen exiguitas cibi maciem, macies autem scabiem facit: hæc ubi cœpit irrepere, sic intelligitur, uitiosum locum pecudes, aut morsu scalpunt, aut cornu, uel ungula tundunt, aut arbori ad-

r fricant,

fricant, parietibus ue detergent: quod ubi aliquam faciem uideris, comprehendere oportebit, & lanam diducere, nam subest aspera cutis, & uelut quaedam prurigo, cui primo quoq; tempore occurrendum est, ne totam progeniem coinquinet, & quidem celeriter, cum & alia peccata, tum praecipue oues contagione uexentur: sunt autem complura medicamina, quae idcirco enumerabimus, non quia cunctis uti necesse sit, sed quoniam nonnullis regionibus quaedam reperiri nequeunt, ex pluribus aliquod inuentum remedio sit. Facit autem commodè primum ea compositio, quam paulò antè demonstrauimus, si ad fecem, & amurcā, succumq; decocti lupini misceas portione aequa detritum album elleborum: potest etiam scabriciem tollere succus uiridis cicutæ: quæ uerno tempore, cum iam caulem nec adhuc semina facit, decisa contunditur, atque expressus humor eius fictili uase reconditur, duabus urnis liquoris, admixto salis torridi semodio: quod ubi factum est, oblitum uas in sterquilinio defoditur, ac toto anno firmi uapore concoctum, mox promitur: tepesactumq; medicamentum linitur scabrae parti, quæ prius aspera testis, uel pumice defricta redulceratur: eidem remedio est amurca duabus partibus decocta, item uetus hominis urina testis candentibus inusta: quidam tamen hanc ipsam subiectis ignibus quinta parte minuunt, admiscuntq; pari mensura succum uiridis cicutæ. Deinde figularibus tritis, & picis liquidae, & fricti salis singulos sextarios infundunt: facit etiam sulfuris triti, & picis liquidae modus aequalis igne lento coactus: sed Georgicum carmen affirmat, nullam esse praestantiorē medicinam,

Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Vlceris os, alitur uitium, uiuitq; tegendo.

Itaq; referandum est, & ulcera medicamentis curandum. Subijcit deinde æquè prudenter fibricitantibus ouibus, de talo uel inter duas ungulas sanguinem emitti oportere: nam plurimum id quidem,

Profiat incensos æstus auertere, & inter

Ima ferire pedis salientem sanguine uenam.

Nos etiam sub oculis, & de auribus sanguinem detrahimus. Clauis quoq; dupliciter infestant oue, siue cum subluuies, atq; intertrigo in ipso discrimine ungula nascitur, seu cum idem locus tuberculū habet, cuius media feri parte canino similis extat pilus, eiq; subest uermiculus. Subluuies, & intertrigo pice per se liquida, uel alumine & sulfure, atq; aceto mistis rite eruentur, uel tenero punico malo, prius quam grana faciat, cum alumine pinsito, superfusq; aceto, uel æris ærugine infriata, uel combusta galla cum austero uino leuigata, & superposita: tuberculum, cui subest uermiculus, ferro quamacutissimè circumscribi oportet, ne, dum amputatur etiā, quod infra est, animal uulneremus: id enim cum sauciatur, uenenatā saniem mittit, qua respersum uulnus ita insanabile facit, ut totus pes amputandus sit: & cum tuberculum diligenter circūcideris, candens seuum uulneri per ardentem tedā instillato. Ouem pulmonariam similiter ut suam curari conuenit, inserta per auriculam, quam ueterinarij consiliginem uocant: de ea iam diximus, cum maioris pecoris medicinā tradidimus: sed is morbus æstate plerunque concipitur, si defuit aqua, propter quod uaporibus omni quadrupedi largius bibendi potestas danda est. Celso placet, si est in pulmonibus uitium, acris aceti tantum dare, quātum ouis sustinere possit, uel humanæ ueteris urinæ tepesactæ trūū heminarum instar per sinistrā narem corniculo infunde-

re, atq; axungie sextantem faucibus inferere. Est etiã in-
 sanabilis sacer ignis, quã pusulã uocant pastores: ea nisi
 compefcitur intra primã pecudem, quæ tali malo corre-
 pta est, uniuersam gregem contagione prostermit: sic qui-
 dem quòd nec medicamentorum, nec ferri remedia patitur.
 Nam penè ad omnẽ tactum excandescit: sola tamẽ ea fo-
 menta non aspernatur lactis caprini, quod infusum tantũ
 ualet, ut & blandiatur igneam seuitiam, differens magis
 occidionem gregis, quã prohibēs. Sed Aegyptie gentis
 autor memorabilis Dolus Mendesius, cuius commenta,
 quæ appellantur Græcè ὑπομνήματα, sub nomine Demo-
 criti falsò produntur, censet propter hanc sapius, ac dili-
 gẽter ouium terga perspicere, ut si fortè sit in aliqua tale
 uitium deprehensum, confestim scrobem defodiamus in li-
 mine stabuli, & uiuam pecudem, quæ fuerit pusulosa, re-
 supinam obruamus, patiamurq; super obrutam micere to-
 tum gregem, quòd eo factò, morbus propulsetur. Bilis
 aestiuo tempore non minima perniciēs potione depellitur
 humanae ueteris urinae, quæ ipsa remedio est etiam pecori
 arcuato. At si molesta pituita est, cunelæ bubulæ, uel ne-
 petæ syluestris surculi lana inuoluti naribus inseruntur,
 uersanturq; donec sternutet ovis. Fracta pecudum nõ ali-
 ter, quã hominũ crura sanãtur, inuoluta lanis oleo, atq;
 uino insuccatis, & mox circumdatis ferulis conligata. Est
 etiam grauis perniciēs herbae sanguinariae, quam si pasta
 est ovis, toto uentre distenditur, cõtrahiturq;, & spumam
 quãdam tenuem tetri odoris expuit. Celeriter sanguinem
 mitti oportet sub cauda in ea parte, quæ proxima est clu-
 nibus, nec minus in labro superiore uena soluenda est. Su-
 spiriose laborantibus, auriculæ ferro rescindendæ, mutan-
 deq; regiones, quod in omnibus morbis, ac pestibus fieri
 debere

debere censemus. Agnis quoque succurrendum est uel febricitantibus, uel ægritudine alia affectis: qui ubi morbo laborant, admitti ad matres non debent, ne in eas perniciem transferant. Itaq; separatim mulgenda sunt oues, et cœlestis aqua pari mensura lacti miscenda est, atq; ea portio febricitantibus danda: multi lacte caprino iisdem medentur, quod per corniculum infunditur faucibus. Est etiã mentigo, quam pastores ostiginem uocant, mortifera latentibus. Ea plerunq; fit, si per imprudentiam pastoris emissi agni, uel etiam hœdi rosidas herbas depauerint, quod minime cõmitti oportet. Sed cum id factum est, uelut ignis facer, os, atq; labra fœdis ulceribus obsidet. Remedio sunt hysopus, & sal æquis ponderibus contrita. Nam ea mistura palatum, atq; lingua, totumq; os perfricatur. Mox ulcera lauantur aceto, & tunc pice liquida, cū adipe suillo perlinuntur. Quibusdam placet æruginis tertiam partem duabus ueteris axungie portionibus commiscere, tepesfactoq; uti medicamine. Nonnulli folia cupressi trita miscent aquæ, & ita perluunt ulcera, atq; palatum. Castrationis autem ratio iam tradita est. Neq; enim alia in agnis, quàm in maiore quadrupede seruatur.

De caprino pecore.

CAP. VI.

ET quoniam de ouiarico satis dictum est, ad caprinum pecus nunc reuertar. Id autem genus dumeta potius, quàm campestrẽ situm desiderat: asperisq; etiam locis, ac syluestribus optime pascitur. Nã nec rubos auersatur, nec uepribus offenditur, & arbusculis, frutetisq; maximè gaudet. Ea sunt arbutus, atq; alaternus, cythisusq; agrestis. Nec minus ilignei, querneiq; frutices, qui in altitudinem nõ prosiliunt. Caper, cui sub maxillis binæ uerrucule collo dependent, optimus habetur, amplissimi corporis, cru-

ribus crassis, plena, & breui ceruice, flaccidis, & pregrauantibus auribus, exiguo capite, nigro, densoque, & nitido, atque longissimo pilo. Nam & ipse tundetur

Vsum in castrorum, ac miseris uelamina nautis.

Est autem mensium septem satis habilis ad procreandum, quoniam immodicus libidinis, dum adhuc uberibus alitur, matrem stupro superuenit, & ideo celeriter, & ante sex annos consenescit, quod immatura ueneris cupidine primis pueritiæ temporibus exhaustus est. Itaque quinquennis parum idoneus habetur foeminis implendis. Capella præcipuè probatur similima hirco, quem descripsimus, si etiam est uberis maximi, & lactis abundantissimi. Hanc pecudè mutilam parabimus quieto cœli statu. Nā procelloso, atque imbrifero cornuta semper. Nam & omni regione maritos gregum mutilos esse oportebit, quoniã cornuti serè perniciosi sunt propter petulantiã. Sed numerum generis huius maiorem, quàm centum capitũ sub uno clauso non expedit habere, cum lanigeræ mille pariter commodè stabulentur. Atque ubi capræ primum comparantur, melius est unum gregem totum, quàm ex pluribus particulatim mercari, ut nec in pastione separatim laciniæ deducantur, & in caprili maiore concordia quietè consistant. Huic pecudi nocet æstus, sed magis frigus, & præcipuè fœta, quæ gelicidio hyemis conceptũ fecit. Nec tamen ea sola creant abortus, sed etiam glans cum citra satietatem data est. Itaque nisi potest affatim præberi, non est gregi permittenda. Tempus admissuræ per autumnum serè ante mensem Decembrem præcipimus, ut propinquante uere gemmantibus frutetis, cum primũ syluæ noua germinant fronde, partus edatur. Ipsum uerò caprilæ uel naturali saxo, uel manu constratum eligi debet, quoniam

niam huic pecori nihil substernitur. Diligensq; pastor quotidie stabulū cōuertit, nec patitur stercus, aut humorē consistere, lutum uē fieri, quæ cuncta sunt capris inimica. Parit autem, si est generosa proles, frequenter duos, nonnunquā trigeminos. Pessima est fœtura cū matres bimæ, ternos hœdos efficiunt. Qui ubi editi sunt, eodem modo, quo agni educantur, nisi quòd magis hœdorum lasciuiā compescenda, & arctius cohibenda est. Tum super lactis abundantia samera, uel cythisus, aut edera præbenda, uel etiā cacumina lentisci, aliæq; tenues frondes obijciendæ sunt. Sed ex geminis singula capita, quæ uidentur esse robustiora, in supplementū gregis reseruantur, cætera mercatibus traduntur. Anniculæ, uel bimæ capellæ (nam utraq; ætas partum edit) submitti hœdum non oportet. Neque enim educare, nisi trima debet. Sed anniculæ cōfestim depellenda soboles, bimæ tandiu admittendæ, dum possit esse uendibilis. Nec ultra octo annos matres seruandæ sunt, quòd assiduo partu fatigatæ steriles existât. Magister autem pecoris acer, durus, strenuus, laboris patientissimus, alacer, atq; audax esse debet, & qui per rupes, per solitudines, per uepres facillè uadat, & non ut alterius generis pastores sequatur, sed plerūq; ut antecedit gregē. Quare eum esse maximè strenuum opus est. Capellæ, dum dumeta pascunt, capris cedunt, subinde quæ cedit compesci debet, ne procurrat. Sed placidè, ac lentè pabuletur, ut & largi sit uberis, & non strigosissimi corporis.

De medicina caprarum.

CAP. VII.

ALia nanq; genera pecorum, cum pestilentia uexantur, prius morbo, & langoribus macescunt, sole cæpelle quamais opimæ, atq; hilares subito cōcidunt, uelut aliqua ruina gregatim prosternantur. Id accidere maximè

solet ubertate pabuli. Quamobrem statim cum unam, uel alteram pestis percussit, omnibus sanguis detrahendus. Nec tota die pascenda, sed medijs quatuor horis intra septa claudenda. Sin alius langor infestat, pabulo medicantur arundinis, & albae spinæ radicibus, quas cum ferreis pilis diligenter contuderimus, admiscemus aquam pluuialem, so lamq; potandam pecori præbemus. Quod si ea res agritudinem non depellit, uendenda sunt pecora. uel si neq; id cōtingere potest, ferro necanda, saliendaq;. Mox interposito spatio cōueniet alium gregem reparare. Nec tamen ante quam pestilens tempus anni, siue id fuit hyemis, uertatur aestate: siue autumnus, uere mutetur. Cum uero singula domo laborabunt, eadem remedia, quæ etiam ouibus adhibebimus. Nam cū distendatur aqua cutis, quod uitium Graeci uocant ὑδῶμα, sub armo pellis leuiter incisa perniciosum transfusetur humorē, tum factum uulnus pice liquida curetur. Cum effoete loca genitalia tumbūt, aut secundæ non respōderint, defruti sextarius, uel cū id defuerit, boni uini tantundem faucibus infundatur, & naturalia cerato liquido repleantur. Sed ne nunc singula persequar, sicut in ouillo pecore prædictum est, caprino medebimur.

Casei faciendi ratio.

CAP. VIII.

Casei quoq; faciendi non erit omittenda cura, utique longinquis regionibus, ubi mulctram deuehere non expedit. Is porro si tenui liquore cōficitur, quæ celerissime uendendus est, dum adhuc uiridis succum retinet, si pingui, & opimo longiorē patitur custodiam, sed lacte fieri debet syncero, & quàm recētissimo. Nam requietum, uel mistum celeriter acorem concipit. Id plerunq; cogi agni, aut hodi coagulo, quāuis possit & agrestis cardui flore cōduci, & seminibus gneti, nec minus ficulneo lacte, quod

emittit

emittit arbor, si eius uirentē saucies corticem. Verūm optimus caseus est, qui exiguum medicaminis habet. Minimū autem coagulū recipit sinum lactis argentei pondus denarij. Nec dubium, quin fici ramulis glaciatus caseus iucundissime sapiat. Sed mulctra, cum est repleta lacte, non sine tepore aliquo debet esse. Nec tamen admouenda est flammis, ut quibusdā placet, sed haud procul igne constituenta, & confestim cum concreuit, liquor in fiscellas, aut in calathos, uel formas transferendus est. nam maxime refert primo quoq; tempore serum percolari, & à cōcreta materia separari. Quam ob causam rustici nec patiūtur quidem sua sponte pigro humore defluere, sed cum paulò solidior caseus factus est, pondera superponunt, quibus exprimatur serum: deinde ut formis, aut calathis exēptus est, opaco, ac frigido loco, ne possit uitiari, quamuis mundissimis tabulis componitur, aspergitur tritis salibus, ut exudet acidum liquorem. Atque ubi duratus est, uehementius prematur, ut conspissetur. Et rursus torrido sale contingitur, rursusq; ponderibus condensatur. Hoc cum per dies nouem factum est, aqua dulci eluitur, & sub umbra cratibus in hoc factis, ita ordinatur, ne alter alterum caseus cōtingat, & ut modicē sicceatur: deinde quò tenerior permaneat, clauso neq; uentis obnoxio loco stipatur per cōplura tabulata. Sic neq; fistulosus, neq; salsus, neq; aridus prouenit. Quorū uitorū primū solet accidere, si parū pressus: secundū, si nimio sale imbutus: tertium, si sole exustus est. Hoc genus casei potest etiā trans maria permitti. Nā is, qui recēs intra paucos dies absumi debet, leuiore cura conficitur, quippe fiscellis exemptus in salem, muriamq; demittitur, & mox in sole paulum sicceatur. Nonnulli antequam pecus numellis inducant, uirides pineas nuces in

mulctra demittunt, & mox super eas emulgent, nec separant, nisi cum transmiserint in formas coactam materiam. Ipsos quidam uirides coterunt nucleos, & lacti permiscet, atq; ita congelant. Sunt qui thymum contritum, cribroq; colatum cum lacte cogant. Similiter qualiscunq; uelis saporis efficere possis adiecto quod elegeris, condimento. Illa uero notissima est ratio faciendi casei, quem dicimus manu pressum. Namq; is paulum gelatus in mulctra dum est tepe factus, rescinditur, & feruente aqua perfusus, uel manu figuratur, uel buxeis formis exprimitur. Est etiam non ingrati saporis muria perduratus, atq; ita maligni ligni, uel culmi fumo coloratus. Sed iam redeamus ad originem.

De suibus, & eorum medicinis. CAP. IX.

IN omni genere quadrupedum species maris diligenter eligitur, quonia frequenter patri similior est progenies, quam matri. Quare etiam in suillo pecore probandi sunt totius quidam corporis amplitudine eximij, et qui quadrati potius, quam qui longi, aut rotundi sunt, uentre promisso, clunibus uastis, nec perinde cruribus, aut unguibus pceris, ampla, & glandulosa ceruicis, rostris breuibus, & resupinis. Maximeq; quod ad rem pertinet, quam salacissimos oportet esse mares, qui & ab annicula etate comode progenerant, dum quadrimatam agant: possunt tamen etiam semestres implere foeminam. Scrofae probantur longissimi status, & ut sint reliquis membris similes descriptis uerribus. Si regio frigida, & pruinosa est, quam durissima, densa q; & nigra seta grex eligendus est. Si temperata, atq; aprica, glabra pecus, uel etiam* pristinale album potest pasci. Foemina sus habetur ad partus edendos idonea ferè usq; in annos septem, quae quanto foecundior est, celerius senescit. Annicula non improbe concipit, sed iniri debet mense Februario.

*pistrinale

Quatuor

Quatuor quoq; mēſibus ſceta, quinto parere, cū iam herbe ſolidiores ſunt, ut & firma lactis maturitas porcis cōtingat, et cū deſierint uberibus ali, ſtipula paſcātur, cæterisq; leguminū caducis frugibus. Hoc autē fit lōginquis regionibus, ubi nihil niſi ſubmittere expedit. Nam ſuburbanis lactens porcus ære mutādus eſt: ſic enim mater non educādo, labori ſubtrahitur, celeriusq; iterū cōceptū partum edet. Idq; bis anno faciet. Mares uel cū primū ineunt ſeſtreſ, aut cū ſæpius progenerauerunt, trimi, aut quadrimi caſtrātur, ut poſſint pingueſcere. Fœminis quoq; uulue ferro exulcerātur, & cicatricibus claudūtur, ne ſint genitales. Quod facile nō intelligo, quæ ratio cōpellat, niſi penuria cibi: nam ubi eſt ubertas pabuli, ſubmittere prole ſemper expedit. Omnē porro ſitū ruris pecus hoc uſurpat: nā & montibus, & campis cōmodè paſcitur, melius tamē paluſtribus agris, quā ſitiētibus. Nemora ſunt cōueniētiffima, quæ ueſtiuntur quercu, ſubere, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus, corylis, pomiferisq; ſylueſtribus, ut ſunt albæ ſpina, Græcæ ſiliquæ, iuniperus, lotos, pinus, cornus, arbutus, prunus, & paliurus, atq; achrades pyri. Hæc enim diuerſis temporibus miſceſcūt, ac penè toto anno gregē ſaturāt. At ubi penuria eſt arborū, terrenū pabulum cōſectabimur, & ſicco limoſum præferemus, ut paludē rimētur, effodiātq; lumbricos, atq; in luto uolūtētur, quod eſt huic pecori gratiſſimum, quin etiā ut aquis abuti poſſint: nāq; & id ſeciſſe maximè per æſtate proſuit, & dulceis eruiſſe radículas aquatilis ſyluæ, tanquā ſcyrpi, iunciq; & degeneris arundinis, quam uulguſ cannā uocat: nā quidē cultus ager opimas reddit ſues, cū eſt graminofus, & pluribus generibus pomorū cōſitus, ut per anni diuerſa tempora, mala, pruna, pyrum,

multi

multiformes nuces, ac ficū præbeat: nec tamē propter hæc
 parceretur horreis: nā sæpe de manu dandū est, cū foris de-
 ficit pabulū, propter quod plurima glans uel cisternis in
 aquā, uel fumo tabulatis recōdenda est. Fabæ quoq; & si-
 miliū leguminū, cum uilitas permittit, faciēda est potestas,
 et utiq; uere, dum adhuc lactāt. Viridia pabula suibus ple-
 runq; nocēt: itaq; mane prius, quā procedant in pascua,
 cōditius cibus sustinēdæ sunt, ne immaturis herbis citetur
 alius. Eoq; uitio pecus emacietur: nec ut cæteri greges
 uniuersi claudi debēt, sed per porticus haræ faciēdæ sunt,
 quibus aut à partu, aut etiā prægnātes includantur: nam
 præcipuē sues cateruatim, atq; incōditæ, cum sint pariter
 incluse, super alias aliæ cubāt, & foetus elidūt. Quare, ut
 dixi, iunctæ parietibus haræ cōstruendæ sunt in altitudi-
 nem pedū quatuor, ne sus trāsire septa queat: nam cōte-
 gi nō debet, ut à superiore parte custos numerū porcorū
 recenseat, & siquē decumbens mater oppresserit, cubanti
 subtrahat. Sit autem uigilans, impiger, industrius, nauus
 omniū, quas pascit. Et matricum, & iuniorum meminisse
 debet, ut uniuscuiusq; partum consideret. Semper obser-
 uet enitentem: claudatq; ut in hara foetum edat. Tum de-
 notet protinus quotq; & quales sint nati, & curet ma-
 ximē nequis sub nutrice aliena educetur: nā facillime por-
 ci, si euaserint haram, miscent se, & scrofā cum decubuit,
 æquē alieno, ac suo præbet ubera. Itaq; porculatoris ma-
 ximum officium est, ut unamquāq; cum sua prole clau-
 dat, qui si memoria deficitur, quo minus agnoscat cuius-
 que progeniē, pice liquida eandē notam scrofæ, & por-
 cis imponat, & siue per literas, siue per alias formas unū-
 quenq; foetum cum matre distinguat: nam in maiore nu-
 mero diuersis notis opus est, ne confundatur memoria cus-
 todis

stodis. Attamen quia id facere gregibus amplius videtur
 operosum, commodissimum est huius ita fabricare, ut li-
 men earum in tantam altitudinem consurgat, quantum
 possit nutrix euadere lactens autem supergredi non posse-
 sit. Sic nunc alienus irrepit, & in cubili suam quisque matrem
 natus expectat, qui tamen non debet otio capitum nume-
 rum excedere. Non quin ignorem fecunditatem scrofi-
 rum maioris esse numeri, sed quia celerrime fatiscit, quae
 plures educat. Atque ex quibus partus summittitur, coelo
 sunt oratio sustinendae, ne ad marciem summam perducantur,
 & ex ea ad aliquam perniciem. Diligens autem por-
 culator frequenter suile conuernat, & sepulcrum huius: nam
 quamuis praedictum animal in pabulatione spurca uersetur,
 mundissimum tamen cubile desiderat. Hic ferè cultus
 est suilli pecoris rectè ualentis.

De medicina suum.

CAP. X.

SEQUITUR ut dicamus, quae sit cura uitiosi. Febricitan-
 tium signa sunt, cum obstipae sues transversa capita fe-
 rant, ac per pascua subito cum paululum procurrerunt,
 consistunt, et uertigine correptae concidunt. Earum nota-
 da sunt capita, quam in partem proclinetur, ut ex aduer-
 sa parte de auricula sanguinem mittamus. Item sub cauda
 duobus digitis à clunibus intermissis uenam feriamus, quae
 est in eo loco satis ampla, eamque sarmento prius oportet
 uerberari, deinde abictu uirgae tumentem ferro rescindere,
 detractoque sanguine colligari saligneo libro, uel etiam ul-
 meo. Quod cum fecerimus, uno, aut altero die sub tecto pe-
 cudem continebimus, & aquam modicè calidam quantum
 uolet, farinaeque ordeaceae singulos sextarios praebimus.
 Strumosis sub lingua sanguis mittendus est, qui cum pro-
 fluxerit, sale trito cum farina triticea confricari totum os
 conueniet.

conueniet. Quidam presentius putant esse remedium, cum per cornu singulis ternos cyathos gari demittunt. deinde fissas taleas ferularum lineo funiculo religant: & ita collo suspēdunt, ut stramæ ferulis contingantur. Nauseantibus quoq; salutaris habetur eburnea scobis sale fricta, et fabæ minutæ fresæ commista, ieiuniisq; prius quàm in pascua prodeant obiecta. Solet etiam uniuersum pecus egrotare ita, ut emacietur, nec cibos capiat, productumq; in pascua medio campo procumbat, & quodam ueterno pressum somnos aestiuo sub sole captet. quod cum facit, totus grex tecto clauditur stabulo, atq; uno die abstinetur potione, & pabulo: postridie radix anguinei cucumeris trita, & commista cum aqua datur sitientibus: quam cum pecudes biberunt, nausea correptæ uomitant, atq; expurgantur, omniq; bile depulsa cicercula, uel faba, dura muria confersa, deinde (sicut hominibus) aqua calida potanda permittitur. Sed cum omni quadrupedi per aestatem sitis sit infesta, tū suillo maximè est inimica, quare nō ut capellā, uel ouē, sic & hoc animal bis ad aquā duci præcipimus, sed si fieri potest, iuxta flumē, aut stagnū per ortū caniculae detineri, quia cū sit aestuosissimū, nō est cōtentū potione aquæ, nisi obesa illuuiem, atq; distētā pabulis aluum demerserit, ac refrigerauerit: nec ulla re magis gaudet, quàm riuus, atq; cœnoso lacu uolutari. Quod si locorum situs repugnat, ne ita fieri possit, puteis extracta et largè canalibus immissa præbēda sunt pocula, quibus nisi affatim satiētur, pulmonariæ fiunt. Isq; morbus optime sanatur auriculis inserta cōsiligine: de qua radícula diligēter, ac sæpius iam locuti sumus. Solet etiam uitiosi splenis dolor eas infestare, quod accidit, cum siccitas magna prouenit, & ut Bucolicon loquitur poëma,

Strata iacent passim sua quæq; sub arbore poma.
 Nam pecus insatiabile est, sues enim, dum dulcedinem pabuli confectantur, supra modum æstate splenis incremento laborant. Cui succurritur, si fabricentur canales ex tamaricibus, & rusco, repleanturq; aqua, & deinde sitientibus admoueantur. Quippe ligni succus medicabilis, epotus intestinum tumorem compescit.

De castratione suum.

CAP. XI.

CAstrationis autem in hoc pecore duo tempora seruantur, ueris, & autumnii: & eius administrandæ duplex ratio. Prima illa quam iam tradidimus, cum duobus uulneribus impressis per unamquamq; plagã singuli exprimuntur testiculi: altera est speciosior, sed magis periculosa, quam tamen non omittam. Cum uirilem partem unã ferro resectam detraxeris, per impressum uulnus scalpellum inserito, & mediam quasi cutem, quæ interuenit duobus membris genitalibus, rescindito: atq; uncis digitis alterum quoq; testiculum educito, sic fiet una cicatrix adhibitis cæteris remedijs, quæ prius docuimus. Illud autem, quod pertinet ad religionem patrisfamiliã, non reticendum putauit: sunt quædam scrofæ, quæ mandunt foetus suos: quod cum fit, non habetur prodigium: nam sues ex omnibus pecudibus impatientissimæ famis sunt, ita ut aliquando si indigeant pabuli, non tantum alienam (si liceat) sobolem, sed etiã suam consumant. De armentis, cæterisq; pecudibus, & magistris, per quos quadrupedum greges humana solertia domi, forisq; curantur, atq; obseruantur (nisi fallor) satis accuratè disserui.

De canibus.

CAP. XII.

Nunc, ut exordio priore sum pollicitus, de mutis ciustodibus loquar. quanquam canis falso dicitur mutus

tus custos: nam quis hominum clarius, aut tanta uociferatione bestiam, uel furem prædicat, quam iste latrat? quis famulus amantior domini? quis fidelior comes? quis custos incorruptior? quis excubitor inueniri potest uigilantior? quis denique ultor, aut uindex constantior? quare uel in primis hoc animal mercari, tueriq; debet agricola, quod & uillam, & fructus, familiamq; & pecora custodit. eius autem paradi, tuendiq; triplex ratio est: nanq; unū genus aduersus hominū insidias eligitur, & id uillā, quæq; inuenta sunt uillæ, custodit: at alterum propellendis iniurijs hominū, ac ferarū, & id obseruat domi stabulū, foris pecora pascentia. Tertium uenandi gratia cōparatur, idq; non solum nihil agricolā iuuat, sed & auocat, desidēq; ab opere suo reddit: de uillatico igitur, & pastorali dicendū est: nā uenaticus nihil pertinet ad nostram professionē. Ville custos eligendus est amplissimi corporis, uasti latratu, canoricq; ut prius auditu maleficum, deinde etiā conspectu terreat, & tamen nōnunquā, ne uisus quidē horribili fremitu suo fuget insidiantē: sit autem coloris unius, isq; magis eligatur albus in pastorali, niger in uillatico: nam uarius in neutro est laudabilis: pastor albū probat, quoniā est fera dissimilis, magnoq; opus interdū discrimine est in propulsandis lupis sub obscuro mane, uel etiam crepusculo, ne si non sit albo colore cōspicius, pro lupo canem feriat. Villaticus, qui hominum maleficijs opponitur, siue luce clara fur aduenerit, terribilior niger conspicitur, siue nocte, ne conspicitur quidē propter umbræ similitudinē, quam obrētectus tenebris canis tutiorē accessū habeat ad insidiantē: probatur quadratus potius, quā lōgus, aut breuis, capite tam magno, ut corporis uideatur pars maxima, deiectis, & propendentibus auribus, nigris, uel glaucis oculis acri

lumine

lumine radiantibus, amplo, uillosoq; pectore, latis armis, cruribus crassis, et hirtis, cauda breui, uestigiorū articulis, & unguibus amplissimis, q̄ Græcè *Spaxoi* appellatur. Hic erit uillatici canis status præcipuè laudandus: mores autē neq; mitissimi, neq; rursus truces, atq; crudeles, q̄ illi furē quoq; adulatur, hi etiā domesticos inuadūt: satis est seueros esse, nec blandos, ut nonnunquā etiā cōseruos iratius intueantur, semper excandescāt in externos. Maximè autē debent in custodia uigilaces cōspici, nec erronei, sed assidui, & circūspecti magis, quā temerarij: nam illi nisi qd̄ certum cōpererunt, nō indicant: hi uano strepitu, & falsa suspitione cōcitātur. Hæc idcirco memorāda credidi, quia non natura tantū, sed etiam disciplina mores facit, ut cum emēdi potestas fuerit, eiusmodi probemus, & cū educabimus domi natos, talibus institutis formemus. Nec multum refert an uillatici corporibus graues, & parum ueloces sint: plus enim cominus, & in gradu, quā eminus, & in spatio cursu facere debēt: nā semper circa septa, & intra ædificium cōsistere, imō ne longius quidē recedere debent, satisq; pulchrè funguntur officio, si & aduenientē sagaciter adoriūtur, & latratu cōterrent: nec patiuntur propius accedere, uel cōstantius appropinquantē uiolenter inuadūt. Primum est enim nō adtentari, secundum est lacesitū fortiter, & perseueranter uindicari: atq; hæc de domesticis custodibus, illa de pastoralibus. Pecuarius canis neq; tam strigosus, aut pernix debet esse, quā qui damas, ceruosq;, & uelocissima sectatur animalia, nec tam obesus, aut grauis, quā uilli horreiq; custos, sed & robustus nihilominus, et aliquatenus promptus, ac strenuus, quoniā & ad rixam, & ad pugnā, nec minus ad cursum comparatur, cum & lupi repellere insidias, & raptorem

ferū cōsequi fugiētē, prædā excutere, atq; auferre debeat: quare status eius lōgior, productiorq; ad hos casus magis habilis est, quàm breuis, aut etiā quadratus, quoniam (ut dixi) nōnunquam necessitas exigit celeritate bestiam cōsectādā: cæteri artus similes membris uillatici canis æquē probantur. Cibaria ferē eadem sunt utrique generi præbenda. Nam si tam laxa rura sunt, ut sustineant pecorum greges, omnes sine discrimine canes ordeacea farina cum fero commodè pascit. Sin autem surculo cōsitus ager sine pascuo est, farreo, uel triticeo pane satiendi sunt, admisto tamen liquore coctæ fabæ, sed tepido, nam feruens rabient creat: huic quadrupedi neq; foeminae, neq; mari, nisi post annum permittenda uenus est, quæ si teneris conceditur, carpit & corpus, & uires, animosq; degenerat. Primus effectæ partus amouēdus est, quoniam tiruncula nec rectè nutrit, & educatio totius habitus aufert incrementum. Mares iuueniliter usq; in annos decem progenerant: post id tempus incundis foeminis nō uidentur habiles, quorū seniorum pigra soboles existit. Foeminae concipiunt usq; in annos nouē, nec sunt utiles post decimū. Catulos sex mē-sibus primis, dum corroborentur, emitti non oportet, nisi ad matrē lusus, ac lasciuia causa, postea & cathenis per diem continendi, & noctibus soluendi, nec unquam eos, quorum generosam uolumus indolem conseruare, patiemur alienæ nutricis uberibus educari, quoniā semper & lac, & spiritus maternus longè magis in genij, atq; incrementa corporis auget: quòd si effecta lacte deficitur, caprimum maximè cōueniet præberi catulis, dum fiant mē-sium quatuor: nominibus autem nō longissimis appellandi sunt, quò celerius quisq; uocatus exaudiat, nec tamen breuioribus, quàm quæ duabus syllabis enūrentur, sicuti

Græcum

Græcum est σκώλαξ, Latiniū ferox: Græcum λείων, Latiniū celer: uel fœmina, ut sunt Græca αὐτοῦ, ἄλκι, γόμου, Latina lupa, cerua, tigris. Catulorum caudas post diem quadragessimū, quam sint editi, sic castrare conueniet: neruus est, qui per articulos spinæ prorepat, usq; ad ultimam partē caudæ: mordicus comprehensus, & aliquatenus eductus abrumpitur: quo factō, neq; in longitudinem cauda factū capit incrementum, & (ut plurimi pastores affirmant) rabies arceatur letifer morbus huic generi.

De morbis & medicinis

canum.

CAP. XIII.

FERè autem per æstatem sic muscis aures canum exulcerantur, sepe ut totas amittant: quod ne fiat, amaris nucibus contritis liniendæ sunt. quòd si ulceribus iã præoccupatæ fuerint, coctam picem liquidã suille adipi uulneribus stillari conueniet: hoc eodem medicamine contacti ricini decidunt. Nã manu non sunt uellendi, ne, ut antè prædixeram, faciant ulcera. Pulicose cari remedia sunt, sume cuminum tritum pari pondere, cum ueratro, aquaq; mustum, & inlinitum, seu cumeris anguinei succum: uel si hæc non sunt, uetus amurca per totum corpus infusa. Si scabies infestabit, cythisi, & sisami tantundem conterito, & cum pice liquida permisceto, uitiosamq; partem linito: quod medicamentum putatur etiam hominibus esse conueniens: eadem pestis, si fuerit uehementior, cedrimo liquore aboletur: reliqua uitia sicut in cæteris animalibus præcepimus curanda sunt. Hactenus de minore pecore. mox de uillaticis passionibus, quæ continet uolucrum, pisciumq; & syluestrium quadrupedum curam, sequenti uolumine præcipiemus.

LVCII IVNII MO-
 DERATI COLVMELLAE
 DE RE RVSTICA
 LIBER VIII.

De uillaticis pastionibus. CAP. I.

VAE ferè consummabāt Publi Siluine
 ruris exercendi, colendiq; scientiā, quæq;
 pecuarie negotiationis exigebat ratio,
 septem memorauimus libris. hic nunc se-
 quētis numeri titulū possidebit, nec quia
 proximam, propriamq; rustici curā desyderent ea, quæ di-
 cturi sumus, sed quia non alio loco, quam in agris, aut uil-
 lis debeat administrari, & tamen agrestibus magis, quam
 urbanis prosint, quippe uillaticæ pastiones, sicut pecua-
 rie, non minimam colono stipem conferunt, cum et auium
 stercore macerrimis uineis et omni surculo, atq; aruo me-
 deantur, & eisdem familiarem focum, mensamq; pretiosis
 dapibus opulentent: postremo uenditorum animalium pre-
 tio uillæ redditum augent. Quare de hoc quoque genere
 pastionis dicendum censui. Est autem id ferè uel in uilla,
 uel circa uillam. in uilla est, quod appellant Græci οἰκονο-
 μία, καὶ περιεπέωνια, atque etiam cum datur liquoris fa-
 cultas ἰ χθυστροφῆα sedula cura exercentur. Ea sunt omnia,
 ut Latine potius loquamur, sicut auium cohortalium stabu-
 la, nec minus earum, quæ conclauius septæ saginantur,
 uel aquatiliū animalium receptacula. rursus circa uil-
 lam ponuntur μελισσῶνια καὶ χθυστροφῆα, quin etiam λαιστο-
 φῆα studiosè administrantur, quæ nos similiter appella-
 mus apum cubilia, apiaria: uel nantium uolucrum, quæ
 stagnis,

stagnis piscinisq; letantur, auiaria: uel etiam pecudum syl-
uestrium, quæ nemoribus clausis custodiuntur, uiuaria.

De gallinarum generibus, gallis cohortalibus
parandis, & nutriendis.

CAP. II.

PRius igitur de his præcipiam, quæ intra septa uil-
le pascuntur: ac de alijs quidem forsitan ambigitur,
an sint agrestibus possidenda. gallinarum uerò plerunque
agricolæ cura solennis est. Earum genera sunt uel cohorta-
lialium, uel rusticarum, uel Africanarum. Cohortalis est a-
uis, quæ uulgò per omnes ferè uillas conspicitur. Rustica,
quæ non dissimilis uillaticæ per aucupem decipitur: eaq;
plurima est in insula, quam nautæ in Ligustico mari sitam
producto nomine alitis gallinariam uocitauerunt. Africa-
na est, quam pleriq; Numidicam dicunt, meleagridi simi-
lis, nisi quòd rutilem galeam, & cristam capite gerit, quæ
utraq; sunt in meleagride cærulea. Sed ex his tribus gene-
ribus cohortales foemina propriae appellatur gallina, ma-
res autem galli, semimares capi, qui hoc nomine uocantur,
cum sint castrati, libidinis abolendæ causa. Nec tamen
id patiuntur amissis genitalibus, sed ferro candente calca-
ribus iniustis, quæ cum ignea ui consumpta sunt, facta ulce-
ra dum confanescant, figulari creta linuntur. Huius igitur
uillatici generis non spernendus est reditus, si adhibeatur
educandi scientia, quam pleriq; Græcorum, & præcipuè ce-
lebrauere Deliaci. sed & ij, quoniã procera corpora, &
animos ad prælia pertinacis requirebant, præcipuè tana-
gricum genus, & rhodium probabant, nec minus chalci-
dicum, et medicum, quod ab imperito uulgo litera mutata
melicum appellatur. nobis nostrum uernaculum maxime
placet. omisso tamen illo studio Græcorum, qui ferocissimè
quæq; alitem certaminibus, & pugnae præparabant. nos

enim cēsemus insiituere uectigal industrij patrisfamiliās,
 non rixosarū auium lanistæ, cuius plerunq; totum patri-
 monium pignus aleæ uictor gallinaceus pyctes abstulit.
 igitur cui placebit sequi nostra præcepta, consideret o-
 portet primū quam multas, & cuiusmodi parare debeat
 matrices: deinde qualiter eas tueri, & pascere: mox qui-
 bus anni temporibus earum partus excipere: tum demum
 ut incubent, & excludant efficere: postremò ut commodè
 pulli educentur operā dare. his enim curis, & ministerijs
 exercetur ratio cohortalis, quam Græci uocant *ἰσχυρο-*
φία. Parandi autem modus est, ducentorum capitum, quæ
 pastoris unius curam dispendant, dum tamen anus sedu-
 la uel puer adhibeatur custos uagantium, ne obsidijs ho-
 minum, aut insidiosorum animalium diripiantur. Mercari
 porrò nisi fœcundissimas aues non expedit: cæ sint rubi-
 cundæ uel fuscæ plumæ, nigrisq; pennis: ac si fieri poterit,
 omnes huius, et ab hoc proximi coloris eligantur. sin ali-
 ter, euitentur albæ, quæ ferè cum sint molles, ac minus ui-
 uaces, tum ne fœcundæ quidem facile reperiuntur, atque
 etiam conspicue, propter quod insigne candoris ab acci-
 pitibus, et aquilis sæpius abripiuntur. Sint ergo matrices
 probi coloris, robusti corporis, quadratæ, pectorosæ, ma-
 gnis capitibus, rectis, rutilisq; cristulis, albis auribus, &
 sub hac specie quam amplissimæ, nec paribus unguibus: ge-
 nerosissimæq; creduntur, quæ quinos habent digitos, sed
 ita ne cruribus emineant transuersa calcaria. nā quæ hoc
 uirile gerit insigne, contumax ad concubitum dedigna-
 tur admittere marem, raroq; fœcunda, etiā cum incubat,
 calcis aculeis oua perfringit. Gallinaceos mares nisi sala-
cissimos habere non expedit. atque in his quoq; sicut in
 feminis, idem color, idemq; numerus unguium: status al-
 tior

tior queritur. Sublimes, sanguineaq; nec obliquæ cristæ:
 raudi, uel nigrantes oculi: breuiâ, & adunca rostra: ma-
 ximæ, candidissimæq; aures: palcæ ex rutilo albicantes,
 quæ uelut incanæ barbæ dependent: iubæ deinde uariæ,
 uel ex auro flauæ per colla, ceruicesq; in humeros diffu-
 se: tum lata, & musculoſa pectora, lacertos æquè similes
 brachijs, alæ tum procerissimæ: caudæ duplici ordine sin-
 gulis utrinq; prominentibus pinnis inflexæ: quinetiâ ua-
 sta fœmina & frequenter horrentibus plumis hirta: robu-
 sta crura, nec longa, sed infestis uelut sudibus nocenter ar-
 mata. Mores autè quamuis non ad pugnam, neq; ad ui-
 ctoriæ laudem præparentur, maximè tamè generosi pro-
 bantur, ut sint elati, alacres, uigilaces, & ad sæpius canē-
 dum prompti, nec qui facile terreantur: nam interdum re-
 sistere debent, & protegere cōiugalem gregē: quin attol-
 lentē minas serpētē, uel aliud noxiū animal interficere.
 Talibus autem maribus quinae singulis fœminæ cōparan-
 tur: nam Rhodij generis, aut Medici propter grauitatē,
 neq; patres nimis salaces, nec fœcundæ matres, quæ tamè
 ternæ singulis maritantur: & cum pauca oua posuerūt,
 inertes ad incubandū, multoq; magis ad excludendū raro
 factus suos educant. Itaq; quibus cordi est ea genera pro-
 pter corporum speciē possidere, cum exceperunt oua ge-
 nerosarum, uulgaribus gallinis subiiciūt, & ab his exclusi
 pulli nutriūtur: Tanagrici plerūq; Rhodijs, & Medicis
 amplitudine pares, non multum moribus à uernaculis di-
 stant, sicut & Chalcidici. Omnium tamen horum generū
 nothi sunt optimi pulli, quos cōceptos ex peregrinis ma-
 ribus, nostrates ediderunt. Nam & paternam speciē ge-
 runt, & salacitatem fœcunditatēq; uernaculam retinet.
 pumiliones aues, nisi quem humilitas earum delectat, nec

propter fecunditatem, nec propter alium reditum nintiu
 probo, tam hercule, quam nec pugnacē, nec rixose libidi-
 nis marem. Nam plerunq; cæteros infestat, & nō patitur
 iniri fœminas, cum ipse pluribus sufficere nō queat: impe-
dienda est itaque procacitas eius ampullaceo corio, quod
 cum in orbiculum formatum est, media pars eius rescindi-
 tur, & per excisam partem galli pes inseritur: eaq; quasi
 compede cohibentur feri mores. Sed, ut proposui, iam de
 tutela uniuersi generis precipiam.

De gallinarijs constituendis. CAP. III.

Gallinaria constitui debent parte uillæ, quæ hybernū
 spectat orientē: iuncta sint ea furno, uel culinæ, ut ad
 auem perueniat fumus, qui est huic generi præcipuē salu-
 taris. Totius autē officinæ, id est, ornithonis tres cōtinuæ
 extruuntur cellæ, quarū, sicuti dixi, perpetua frons oriēti
 sit obuersa. In ea deinde fronte exiguus detur unus om-
 nino aditus mediæ cellæ, quæ ipsa tribus minima esse de-
 bet in altitudinē, & quoquouersus pedes septē: in ea sin-
 guli dextro, læuoq; pariete aditus ad utrāq; cellam faciē-
 di sunt, iuncti parieti, qui est intrantibus aduersus. Huic
 autē focus applicetur tam longus, ut nec impediatur prædi-
 ctos aditus, & ab eo fumus perueniat in utranq; cellam:
 eaq; lōgitudinis, & altitudinis duodenos pedes habeāt,
 nec plus latitudinis, quam media sublimitas: diuidātur ta-
 bulatis, quæ supra se quaternos, et infra septenos liberos
 pedes habeāt, quoniā ipsa singulos occupant: utraq; tabu-
 lata gallinis seruire debēt, & ea paruis ab oriēte singulis
 illuminari fenestellis, quæ & ipsæ matutinū exitū præbeāt
 auib; ad cohortē, nec minus uespertinum introitum, sed
 curandum erit, ut semper noctibus claudātur, quò tutius
 aues maneāt: intra tabulata maiores fenestræ aperiantur,

Et ea clatris muniatur, ne possint noxia irrepere anima-
 lia. Sic tamē, ut illustria sint loca, quò cōmodius habitent,
 auariūsq; subinde debet speculari aut incubātis, aut par-
 turiētis foetus. Nā etiā in ijs ipsis locis ita crassos parietes
 edificare cōuenit, ut excisa per ordinē gallinarū cubilia
 recipiat: in quibus aut oua edantur, aut excludātur pulli:
 hoc enim & salubrius, & elegantius est, quam illud, quod
 quidā faciunt, ut palis in parietes uehemēter actis, uimi-
 neos qualos superimponāt: siue autē parietibus, ita, ut di-
 ximus, cauatis, aut qualis uimincis, praeponenda erunt ue-
 sibula, per quae matricēs ad cubilia uel pariēdi, uel incu-
 bandi causa perueniāt: neq; enim debent ipsis nidis inuo-
lare, ne dum adiliūt, pedibus oua cōfringant: ascēsus de-
 inde auibus ad tabulata per utraq; cellam datur iunctis
 parietimodicis asserculis, qui paulū formatis gradibus
 asperantur, ne sint aduolantibus lubrici. Sed ab cohorte
 forinssecus praedictis fenestellis scādulae similiter iniungā-
 tur, quibus irrepant aues ad requiē nocturnam: maximē
 autem curabimus, & ut haec auaria, & cetera, de quibus
 mox dicturi sumus, intrinsecus, & extrinsecus poliantur
 opere tectorio, ne ad aues seles habeāt, aut coluber accē-
 sum, & aequē noxiā prohibeātur pestes. Tabulatis insi-
 stere dormiētē auē non expedit, ne suo ledatur stercore,
 quod cū pedibus uncis adhēsit, podagrā creat: ea perni-
 cies ut euitetur, perticae dolantur in quadrū, ne teres le-
uitas carū super silientē uolucrē non recipiat: cōquadratae
 deinde foratis duobus aduersis parietibus induuntur, ita
 ut tabulato pedalis altitudinis, & inter se bipedalis lati-
 tudinis spatium distent: haec erit cohortalis officinae disposi-
 tio: ceterū cohors ipsa, per quā uagātur, nō tam stercore,
 quam uligine careat: nā plurimum refert aquam non esse

in ea nisi uno loco, quā bibant, eamq; mundissimam: nam stercoreosa pituitam cōcitat: puram tamen seruare nō possis, nisi clausam, uasis in hunc usum fabricatis: sunt autē, qui aut aqua replentur, aut cibo plumbei canales, quos magis utiles esse ligneos, aut fictiles cōpertū est: hi superpositis operculis clauduntur, & à lateribus super mediā partē altitudinis per spatia palmaria modicis forātur cauis, ita ut auū capita possint admittere: nā nisi operculis muniantur, quātulumcūq; aqua, uel ciborū inest, pedibus euertitur: sunt etiam à superiore parte foramina ipsis operculis imponant: quod fieri non oportet: nam supersiliens auis proluxie uentris cibos, & aquam conspurcat.

De cibarijs gallinarum. CAP. IIII.

Cibaria gallinis præbentur optima, pinsitū ordeū, & Cuiacia, nec minus cicercula, tum etiā milū, aut panicū: scd hæc ubi uilitas annonæ permittit: ubi uerò ea est ca rior, excreta tritici minutè cōmodè dantur: nam per se id frumētū, etiā quibus locis utilissimū est, nō utiliter præbetur, quia obest auibus: potest etiā lolū decoctū obijci, nec minus surfures modicè à farina excreti, qui si nihil habēt farris, nō sunt idonei, nec tantū appetūtur. Iciunis cythisi folia, seminaq; maximè probātur, & sunt huic generi gratissima: neq; est ulla regio, in qua nō possit huius arbuscule copia esse uel maxima. Vinacea quamuis tolerabiliter pascāt, dari nō debēt, nisi quibus tēporibus anni auis fœtus nō edit: nā & partus raro, & oua faciunt exigua. Scd cum planè post autumnū cessant à fœtu, possunt hoc cibo sustineri: attamè quæcūq; dabitur esca per cohortē uagātibus die incipiēte, & iā in uesperū declināte bis diuidēda est, ut et mane nō protinus à cubili latius euagētur, & ante crepusculū propter cibi spem tēporius ad officinam

nam redeant, positq; numerus capitū sepius recognosci:
 nam uolatile pecus facillē pastoris custodiam decipit. Sic-
 cus etiam puluis, et cinis ubicunq; cohortem porticus, uel
 tectum protegit, iuxta parietes reponendus est, ut sit, quō
 aues se perfundāt: nā his rebus plumā, pinnasq; emundāt:
 si modo credimus Ephesio Heracleto, qui ait sues cæno,
 cohortales aues puluere, uel cinere lauari. Gallina post
 primā emitti, & ante horā diei undecimam claudi debet:
 cuius uagæ cultus hic, quem diximus, erit: nec tamen alius
 clausæ, nisi quōd ea non emittitur, sed intra ornithonem
 ter die pascitur maiore mensura: nam singulis capitibus
 quaterni cyathi diurna cibaria sunt, cum uagis terni, uel
 bini præbeantur. Habere etiam clausam oportet amplum
 uestibulum, quō prodeat, & ubi apricetur: idq; sit retibus
 munitum, ne aquila uel accipiter inuolet, quas impensas,
 & curas nisi locis, quibus harum rerum uigent precia, nō
 expedit adhiberi. Antiquissima est autem cum in omnibus
 pecoribus, tū in hoc fides pastoris, qui nisi eā domino ser-
 uat, nullus ornithonis quæstus uincet impensas. De tutela
 satis dictum est: nunc reliquum ordinem prosequemur.

De seruandis, & supponendis ouis. CAP. V.

Confecta bruma parere ferē id genus auium consue-
 uit. atq; earum, quæ sunt fecundissima, locis tepidi-
 oribus circa Calen. Ian. oua edere incipiunt, frigidis autē
 regionibus eodem mense post idus. Sed cibus idoneis fec-
 unditas earum elicienda est, quo maturius partum edant.
 Optimè præbetur ad satietatem ordeum semicoctum: nam
 & maius facit ouorum incrementum, & frequentiores
 partus. Sed is cibus quasi condiendus est interiectis cy-
 thisi folijs, ac semine eiusdem, quæ utraque maximè pu-
 tantur augere fecunditatem auium. Modus autem ciba-
 riorum

riorū sit, ut dixi, uagis binorum cyathorū ordeī, aliquid tamen admiscendū erit cythisi, uel si id non fuerit, uicia, aut miliij. Cura autem debet esse custodi, cum parturiēt aues, ut habeāt quammundissimis paleis constrata cubilia, eaq; subinde conuerrat, & alia stramenta quamrecentissimi ma reponat: nā pulicibus, alijsq; similibus animalibus replentur, quae secū affert auis, cum ad idem cubile reuertitur. Assiduus autem debet esse custos, & speculari parietes, quod se facere gallinae testantur crebris singultibus interiecta uoce acuta. Obseruare itaq; dum edant oua, & confestim circumire oportebit cubilia, ut quae nata sunt recolligātur, notēturq; quae quoq; diē sint edita, ut quae recentissima supponantur glorientibus: sic enim rustici appellat aues eas, quae uolunt incubare. Cætera uel reponantur, uel ære mutantur. Aptissima porrò sunt ad excludendum recentissima quaeq;. Possunt tamen etiam requieta supponi, dum ne uetustiora sint, quam dierum decem. Fere autem, cum primum partum consummauerint, gallinae incubare cupiunt ab Idibus Ianuarijs, quod facere non omnibus permittendū est, quoniam quidē nouellae magis edendis, quam excubandis ouis utiliores sunt. Inhibeturq; cupiditas incubandi pinnula per nares traiecta. Veteranas igitur aues ad hanc rem eligi oportebit, quae iam saepius id fecerint, moresq; earū maxime pernosci, quoniā aliae melius excubāt, aliae editos pullos cōmodius educāt. At è contrario quaedā & sua, & aliena oua comminuit, atq; consumunt, quod facientem protinus submouere cōueniet. Pulli autem duarum aut trium auium exclusi, dum adhuc teneri sunt, ad unam, quae sit melior nutritrix, transferri debent, sed primo quoq; die, dum mater suos, & alienos propter similitudinem dignoscere non potest. Ve-

runtamen seruare oportet modum : neq; enim debet ma-
 ior esse quàm triginta capitum : negant enim hoc ampli-
 orem gregem posse ab una nutriri . Numerus ouorum,
 que subijciuntur, impar obseruatur, nec semper idem : nã
 primo tempore , id est mense Ianuario quindecim , nec
 unquam plura subijci debent, Martio x i x. nec his pau-
 ciora, unum & uiginti Aprili , tota deinde æstate usque
 in calendæ Octobris totidem. Postea superuacua est huius
 rei cura, quòd frigoribus exclusi pulli plerunque inter-
 eant. Plerique tamen etiam ab æstiuo solstitio non putant
 bonam pullationem, quòd ab eo tempore etiam si facilem
 educationem habent, iustum tamen non capiunt incremen-
 tum. Verum suburbanis locis , ubi à matre pulli non exi-
 gnis precijs ueneunt, nec plerunque intereunt , proban-
 da est æstiuæ educatio. Semper autem , cum supponuntur
 oua, consyderari debet, ut luna crescente à decima usque
ad quintamdecimam id fiat : nam & ipsa suppositio per
hos serè dies est commodissima, & sic administrandum
est, ut rursus cum excluduntur pulli, luna crescat . Diebus
 quibus animantur oua , & in speciem uolucrum confor-
 mantur, ter septenis opus est gallinaceo generi. At pauo-
 nino, et anserino, paulò amplius ter nouenis, que si quã-
 do fuerint supponenda gallinis, prius eas incubare decem
 diebus foetibus alienigenis patiemur. Tum demum sui ge-
 neris quatuor oua , nec plura quàm quinque fouenda reci-
 pient. Sed & hæc quammaxima: nã ex pusillis aues minu-
 ta nascuntur. Cum deinde quis uolet quãplurimos mares
excludi, longissima queq; & acutissima oua subijciet, &
rursus cum foeminas, quamrotundissima. Supponendi autẽ
 consuetudo tradita est ab ijs, qui religiosius hæc admini-
 strat eiusmodi. Primum quàm secretissima cubilia eligunt,
 ne

ne incubantes matricēs ab alijs auibus inquietentur: dein de antequam consternant ea, diligenter emendant, paleasq; quas substraturi sunt, sulfure, & bitumine, atque ardente tēda perlustrant, & expiatis cubilibus iniiciunt, ita factis concauatis nidis, ne ab aduolantibus, aut etiā desilientibus euoluta decidant oua. Plurimi etiā infra cubilium stramenta graninis aliquid, & ramulos lauri, nec minus alij capita cum clauis ferreis subiiciunt: quae cuncta remedia creduntur esse aduersus tonitrua, quibus uitantur oua, pulliq; semiformes interimuntur antē, quam totis partibus suis consumentur. Seruat autem qui subiicit, ne singula oua in cubili manu componat, sed totum ouorum numerum in alueolum ligneum conferat: deinde uniuersum leniter in preparatū nidū transfundat. Incubantibus autē gallinis iuxta ponendus est cibus, ut saturae studiosius nidis immorentur, ne uel longius euagatae refrigerēt oua, quae quamuis pedibus ipsae cōuertant, auarius tamen cum desilierint matres circumire debet, ac manu uersare, ut aequaliter calore concepto faciliē animetur. Quin etiā si qua unguibus lesa, uel fracta sunt, ut remoueat. Idq; cum fecerit, die undeuigesimo animaduertat, an pulli rostellis oua pecuderint, & auscultetur si pipiant: nam saepe propter crassitudinem putaminum erumpere non queunt. Itaque haerentes pullos manu eximere oportebit, & matri fouendos subiicere, idq; non amplius triduo facere: nam post unum & uigesimum diem silentia oua carēt animalibus: eaq; remouenda sunt, ne incubans inani spe diutius detineatur effœta. Pullos autem non oportet singulos, ut quisq; natus sit tollere, sed uno die in cubili sinere cū matre, & aqua, ciboq; abstinere, dum omnes excludantur. Postero die, cū grex fuerit effœtus, hoc modo deponitur. Cribro uituario, uel etiā loliario, qui iam fuerit in usu,

pulli superponantur: deinde pulegij surculis fumigentur: ea res uidetur prohibere pituitam, quæ celerrimè teneros interficit. Post hæc cauea cū matre claudēdi sunt, & farre ordeaceo cū aqua incocto: uel ad oreo farre uino resperso modicè alendi: nā maximè cruditas uitanda est, & ob hoc tertia die cauea cum matre cōtinendi sunt, priusq̄, quàm emittantur ad recentē cibū, singuli tētandi, nequid hesterni habeāt in gutture: nā si uacua nō est ingluuiēs, cruditatē significat, abstineriq̄; debent, dum concoquant. Longius autē nō est permittendū teneris euagari, sed circa caueam continendi sunt, & farina ordeacea pascendi, dum corroborentur. Cauendumq̄; ne à serpentibus adstentur, quarū odor tam pestilēs est, ut interimat uniuersos: id uisitat sæpius incenso cornu ceruino, uel galbano, uel muliebri capillo: quorū omnium ferè nidoribus prædicta pestis submouetur. Sed & curandū erit, ut tepidè habeātur: nā nec calorē, nec frigus sustinēt. Optimumq̄; est infra officinam clausos haberi cum matre, & post quadragesimum diem potestatē uagandi fieri. Sed primis quasi infantie diebus pertractandi sunt, plumulæq̄; sub cauda clunibus detrahendæ, ne stercore coinquinatæ durecant, & naturalia præcludāt. Quod quamuis caueatur, sæpe tamē euenit, ut aluus exitū non habeat: itaq̄; pinna pertunditur, & iter digestis cibus præbetur. Sed & iam ualidioribus factis, atq̄; ipsis matribus etiā uitāda pituitæ perniciēs erit. Quæ ne fiat, mundissimis uasis, & quam purissimam præbebimus aquam: nec minus gallinaria semper fumigabimus, & emundata stercore liberabimus: quòd si tamen pestis peruaserit, sunt qui spicas allij tepido malefactas oleo faucibus inferant. Quidam hominis urina tepida rigant ora, & tandiu comprimunt, dum eas amaritudo co-

gat per

f. Vna

gat per nares emoliri pituitæ nauseam. Vna quoq; quam
 Græci ἀγίαρ σαρφύλην uocāt, cum cibo nūsta prodest. Vel
 eadem pertrita, & cū aqua potui data. Atq; hæc remedia
 mediocriter laborātib; adhibentur: nā si pituita circū-
 uenit oculos, & iam cibos auis respuit, ferro rescindūtur
 genæ, & coacta sub oculis sanies omnis exprimitur: atq;
 ita paulū triti salis uulneribus infriatur. Id porrò uitū
 maximè nascitur cū frigore, & penuria cibi laborant
 aues. Itē cū per æstatē cōsistens in cohortibus aqua po-
 tatur: item cū ficus, aut uua immatura nec ad satietatem
 permissa est, quibus scilicet cibis abstinēda sunt aues, eosq;
 ut fastidiāt efficit una labrusca de uepribus immatura le-
 cta, quæ cū farre triticeo minuto cocta obijcitur esuriētī-
 bus, cuiusq; sapore offensæ aues, omnē aspernantur uuam.
 Similis ratio est etiā caprifici, quæ decocta cū cibo præ-
 betur auibus, & ita fici fastidiū creat. Mox quoq; sicut in
 cæteris pecoribus eligēda quæq; optima, & deteriora uē-
 denda: seruetur etiā in hoc genere, ut per autumnī tēpus
 omnibus annis, cū fructus earum cessat, numerus quoq;
 minuatur. Sumouebimus autē ueteres, id est, quæ trimatū
 excefferūt. Item quæ aut parum fœcundæ, aut parum bo-
 næ nutrices sunt, & præcipue quæ oua uel sua, uel aliena
 cōsumunt. Nec minus, quæ uelut mares cantare, atq; etiā
 calcare cœperūt. Itē serotini pulli, qui ab solstitio nati ca-
 pere iustū incrementū non potuerunt. In masculis autem
 non eadem ratio seruabitur, sed tandiu custodiemus gene-
 rosos, quādiu fœminā implere potuerint. Nam rarior est
 in his auibus mariti bonitas. Eodem quoq; tempore cum
 parere desinēt aues, id est, ab Idibus Nouembris præcio-
 siores cibi subtrahendi sunt, & uinacea præbēda, quæ sa-
 tis commodè pascunt adiectis interdū tritici excrementis.

De ouis.

De ouis.

CAP. VI.

OVorum quoq; longioris temporis custodia non aliena est huic curæ: quæ commodè seruantur per hyemem, si paleis obruas: æstate, si fursuribus. Quidam prius trito sale sex horis adoperiunt: deinde eluunt, atq; ita paleis, aut fursuribus obriunt: nonnulli solida, multi etiã fresa faba coaggerant: alij salibus integris adoperiunt: alij muria tepefacta durant. Sed omnis sal quemadmodum nõ patitur putrescere, ita minuit ova, nec finit plena permanere, quæ res ementem deterret. Itaq; ne in muriam quidem qui dimittunt, integritatem ouorum conseruant.

De gallinis farciendis.

CAP. VII.

Pinguem quoq; facere gallinam, quamuis fartoris, non rustici sit officium, tamen quia non ægrè contingit, præcipiendum putauit. Locus ad hanc rem desideratur calidus maximè, & minimi luminis, in quo singule caueis angustioribus, uel sportis incluse pendeant aues, sed ita coarctate, ne uersari possint. Verùm habeant ex utraq; parte foramina. Vnum, quò caput exeratur: alterum, quo cauda, clunes que, ut & cibos capere possint, & eos digestos sic edere, ne stercore coinquentur. Substernatur autè mundissima palea, uel molle scenum, id est, cordũ. Nam si dure cubant, non facile pinguescunt. Pluma omnis è capite, & sub alis, atq; clunibus detergetur. Illic ne pediculum creet, hic ne stercore loca naturalia exulceret. Cibus autè præbetur ordeacea farina, quæ cum est aqua conspersa, & subacta, formantur offæ, quibus aues saginantur. Eæ tamen primis diebus dari parcius debent, dum plus concoquere consuescant. Nam cruditas uitanda est maximè, tantumq; præbendum, quantum digerere possint: neq; antè recès admouenda est, quam têtato gutture apparuerit nihil ueteris escæ

remansisse. Cum deinde satiata est avis, pallulum deposita cauca dimittitur, sed ita ne uagetur, sed potius, siquid est, quod eam stimulet, aut mordeat, rostro persequatur. Hæc enim ferè cõmunis est cura farcientium. Nam illi qui uolunt non solum opimas, sed etiã teneras auẽs efficere, multa recente aqua prædicti generis farinam cõspargunt, & ita farciunt: nonnulli tribus aquæ partibus unam boni uini miscent, madefactoq; triticeo pane obesant auem, quæ prima luna (quoniam id quoq; custodiendum est) saginari cœpta, uigesima pergliscit. Sed si fastidiet cibum, totidem diebus minuere oportebit, quot iam farturæ processerint; ita tamen, ne tempus omne opimandi quintam & uigesimã lunam superueniat. Antiquissimum est autem maximam quanq; auem lautioribus epulis destinare. Sic enim digna merces sequitur operam, & impensam.

De palumbis, & columbis farciendis, & columbarijs constituendis.

CAP. VIII.

HAc eadem ratione palumbos, columbosque cellares pinguisimos facere contingit: neque est tamen in columbis farciendis tantus redditus, quantus in educãdis. Nam etiam horum possessio non abhorret à cura boni rustici. Sed id genus minore tutela pascitur. longinquis regionibus, ubi liber egressus auibus permittitur, quoniã uel summis turribus, uel editissimis ædificijs assignatas sedes frequentant patentibus fenestris, per quas ad requirendos cibos euolitant. Duobus tamen, aut tribus mensibus accipiunt condititia cibaria, cæteris seipsas pascunt seminibus agrestibus. Sed hoc suburbanis locis facere non possunt, quoniam intercipiuntur uarijs aucupum insidijs. itaque

clausæ

clausæ intra tectum pasci debent, nec in plano uille loco,
 nec in frigido, sed in edito fieri tabulatum oportet, quod
 afficiat hybernum meridiem. Eiusq; parietes, ne iam di-
 sta iteremus, ut in ornithone præcepimus, continuus cubi-
 libus excauentur. uel si ita non competit, paxillis adactis
 tabule superponantur, quæ uel loculamenta, quibus nidi-
 ficent aues, uel fictilia columbaria recipiât præpositis ue-
 stibus, per quæ ad cubilia perueniant. Totus autem lo-
 cus, & ipsæ collumbarum cellæ poliri debent albo tecto-
 rio, quoniam eo colore præcipuè delectatur hoc genus a-
 uium. Nec minus extrinsecus leuigari parietes maxime
 circa fenestram, & ea sit ita posita, ut maiore parte hyber-
 ni dici solem admittat, habeatq; appositam satis amplam
 caueam retibus emunitam, quæ excludat accipitres, & re-
 cipiat egredientes ad apricationem columbas, nec minus
 in agros emittant matrices, quæ ouis, uel pullis incubant,
 ne quasi graui perpetuæ custodiæ seruitio contristatæ se-
 nescant. Nam cum paulum circa ædificia uolitaerint, ex-
 hilaratæ recreantur, & ad foetus suos uegetiores rede-
 unt, propter quos ne longius quidem euagari, aut fugere
 conantur. Vasa, quibus aqua præbeatur, similia esse debent
 gallinarijs, quæ colla bibentium admittant, & cupientes
 lauari propter angustias nõ recipiant. Nam id facere eas
 nec ouis nec pullis, quibus plerunq; incubant, expedit. Cæ-
 terum cibos iuxta parietem conueniet spargi, quoniã fere
 partes eæ columbarij carent stercore. Commodissima ci-
 baria putantur uicia, uel eruum, tum etiam lenticula, mi-
 liumq;, & lolium, nec minus excreta tritici, & siqua sunt
 alia legumina, quibus etiam gallinæ aluntur. Locus autem
 subinde conuerri, & emundari debet. Nam quanto est
 cultior, tanto lætior auis conspicitur, eaq; tam fastidiosa

est, ut saepe sedes suas perosa, si detur euolandi potestas, relinquat, quod frequenter in his regionibus, ubi liberos habent egressus, accidere solet. Id ne fiat uetus est Democriti praeceptum. Genus accipitris tinunculum uocant rustici, qui fere in aedificijs nidos facit. Eius pulli singuli fistilibus ollis conduntur, stipatisq; opercula supponuntur, & gypso lita uasa in angulis columbarij suspenduntur, quae res auibus amorem loci sic conciliat, ne unquam deserant. Seligendae uerò sunt ad educationem neque uetulae, nec nimium nouellae, sed corporis maximi. Curandumq; si fieri possit, ut pulli, quemadmodum exclusi sunt, nunquam separentur. Nam fere, si sic maritatae sunt, plures educant foetus. Sin aliter, certè nec alieni generis coniunguntur, ut alexandrinae, & campanae. minus enim impares suas diligunt, & ideo nec multum incunt, nec saepius foetant. Plumae color non semper, nec omnibus idem probatus est: atq; ideo qui sit optimus, non facile dictu est: Albus, qui ubique uulgo conspicitur, à quibusdam non nimium laudatur, nec tamen uitari debet in ijs, quae clauso continentur. Nam in uagis maxime est improbandus, quòd cū facillime speculatur accipiter. Foecunditas autem, quamuis longè minor sit, quam est gallinarum, maiorem tamen refert quæstum. Nam & octies anno pullos educat, si est bona matrix, & precijs eorum domini complent arcan, sicut eximius autor M. Varro nobis affirmat, qui prodidit etiam illis seuerioribus suis temporibus paria singula, millibus singulis sestertiorum solita uenire. Nam nostri pudet seculi, si credere uolumus, inueniri qui quaternis millibus nummum binas aues mercentur. Quamquam uel hos magis tolerabiles putem, qui oblectamenta deliciarum possidendi, habendiq; causa graui aere, & argento pensent, quam illos, qui ponticum

Fonticū Phasim, & Scythica stagna Mæotidis eluant. Iā nunc Gangeticas, & Aegyptias aues temulēter eructant. Potest tamen etiam in hoc auario, sicut dictum est, sagina exerceri. Nam si quæ steriles, aut sordidi coloris interueniunt, similiter ut gallinæ farciuntur. Pulli uerò facilius sub matribus pinguescunt, si iam firmis, prius quàm subuolent, paucas subtrahas pinnas, & obteras crura, ut uno loco quiescant, præbeasq; copiosum cibum parientibus, quo & se, & eos abundantius alant. Quidam leuiter obligant crura, quoniam si frangantur, dolorem, & ex eo maciem fieri putent. Sed nihil ista res pinguitudinis efficit. Nam dum uincula exerere conantur, non conquiescunt, & hac quasi exercitatione corpori nihil adiiciunt. Fracta crura non plus quàm bidui, aut summum tridui dolorem afferunt, & spem tollunt euagandi.

De alendis turturibus.

CAP. IX.

Turturum educatio superuacua est, quoniam id genus in ornithone nec parit, nec excludit. A uolatura ita ut capitur, farturæ destinatur: eoq; leuiore cura, quàm cætere aues saginatur, uerum non omnibus temporibus. Per hyemem, quamuis adhibeatur opera, difficulter gliscit. Et tamen, quia maior est turdi copia, precium turturum minuitur. Rursus æstate uel sua sponte, dummodo sit facultas cibi, pinguescit. nihil enim aliud, quàm obijcitur esca, sed præcipue nilium, nec quia tritico uel alijs frumentis minus crassescant, uerum quòd semine huius maxime delectantur. Hyeme tamen offæ panis uino madefactæ, sicut etiam palumbos, celerius opimant, quàm cæteri cibi. Receptacula non tanquam columbis, loculamenta, uel cellulae cauate efficiuntur, sed ad lineam mutuli per parietem defixi, tegeticas cannabinas accipiunt, prætentis retibus, quibus

prohibeantur uolare, quoniam si id faciant, corpori detrahunt. In his autem assidue pascuntur milio, aut tritico, sed ea semina dari nisi sicca non oportet. Satiatq; semodius cibi in diebus singulis uicenos, & centenos turbines. Aqua semper recens, & quammundissima uasculis qualibus columbis, atque gallinis præbetur. Tegeticulæq; mudentur, ne sterminus urat pedes, quod tamen & id ipsum diligenter reponi debet ad cultus agrorum arborumq; sicut et omnium auium, præterquam nantium. Huius auis ætas ad saginam non tam uetus est idonea, quam nouella. Itaque circa messem, cum iam confirmata est pullities, eligitur.

De turdis educandis.

CAP. X.

Turdis maior opera, & impensa præbetur, qui omnium quidem rure, sed salubrius in eo pascuntur, in quo capti sunt. Nam difficulter in aliam regionem transferuntur, quia caueis clausi plurimum despondent: quod faciunt etiam cum eodem momento temporis à rete in auitaria coniecti sunt: itaq; ne id accidat, ueterani debent intermisceri, qui ab aucupibus in hunc usum nutriti, quasi allectores sint captiuorum, mœstitiãq; eorum mitigent interuolando. Sic enim cõsuescent & aquam, & cibos appetere feri, si mansuetos id facere uiderint: locum æquè munitum, & apertum, quàm columbi desiderant, sed in eo trãuersæ perticæ perforatis parietibus aduersis aptantur, quibus insident, cum satiati cibo requiescere uolunt: eæ perticæ non altius à terra debent subleuari, quàm hominis statura patiat, ut à stante contingi possint: cibi ponuntur ferè partibus his ornithonis, quæ super se perticas non habent, quò mundiores permaneant: semper autem arida ficus diligenter pinsita, & permista polline, præberi debet, tam largè quidem,

quidem, ut supersit: hanc quidam mandunt, & ita obijciunt. Sed istud in maiore numero facere uix expedit, quia nec paruo conducuntur, qui mandant, & ab ijs ipsis aliquid quantum propter iucunditatem consumitur: multi uarietatem ciborum, ne unum fastidiant, præbendam putant: ea est cum obijciuntur myrti, & lentisci semina: item oleastri, & ederaceæ bacca, nec minus arbuti. Ferè enim etiam in agris ab eiusmodi uolucris hæc appetunt, quæ in auibus quoque desiderium detergēt fastidia, faciuntque auidiorum uolaturam, quod maxime expedit. Nam largiore cibo celerius pinguescit, semper tamē etiam canaliculi milio repleti apponuntur, quæ est firmissima esca. Nam illa, quæ supra diximus, pulmentariorum uice dantur: uasa quibus recens, & munda præbeatur aqua, non dissimilia sint galinarijs: hac impensa, curaque M. Terentius ternis sæpe denarijs singulos emptitatos esse significat auorum temporibus, quibus qui triumphabant, populo dabant epulum. At nunc ætatis nostræ luxuries quotidiana fecit hæc prætia: propter quæ ne rusticis quidem contemnendus sit hic reditus. Atque ea genera, quæ intra septa uillæ cibantur, ferè persecuti sumus: nunc de his dicendū est, quibus etiam exitus ad agrestia pabula dantur.

De pauonibus educandis. CAP. XI.

PAUONUM educatio magis urbani patrisfamilie, quam tetrici rustici curam poscit. Sed ne hæc tamen aliena est agricolæ captantis undique uoluptates acquirere, quibus solitudines ruris eblandiantur. Harum autem decorauimus etiam exteros, nedum dominos oblectat: itaque genus alitum nemorosis, & paruulis insulis, quales obiacent Italiæ, facillimè continetur. Nam quoniam nec sublimiter potest, nec per longa spatia uolitare, tum etiam quia su-

ris, ac noxiorum animalium rapinæ metus non est, sine custode tutò uagatur, maioremq; pabuli partem sibi acquirit. Fœminæ quidem sua sponte tanquam seruitio liberata studiosius pullos enutriunt: nec curator aliud facere debet, quam ut dici certo tempore signo dato, iuxta uillam gregem conuoect, & exiguum ordei concurrentibus obijciat, ut nec auis esuriat, & numerus aduenientium recognoscatur. Sed huius possessionis rara cõditio est, quare mediterraneis locis maior adhibenda cura est: eaq; sic administretur, herbidos, syluestrisq; ager planus sublimi clauditur maceria, cuius tribus lateribus porticus applicantur: & in quarto duæ cellæ, ut sit altera custodis habitatio, atq; altera stabulum pauonum: sub porticibus deinde per ordinem fiunt aridinea septa in modum cauearum, qualia columbarij tectis superponuntur: ea septa distinguuntur uelut clatris intercurrentibus calamis, ita ut ab utroque latere singulos aditus habeant. Stabulum autem carere debet uligine, cuius in solo per ordinem figuntur breues paxilli, eorumq; partes summæ lingulas edolatas habent, quæ transuersis foratis perticis inducuntur: hæc porro quadratæ perticæ esse debet, quæ paxillis superponuntur, ut auem recipiant adsilientem: sed idcirco sunt exēptiles, ut cùm res exigit, à paxillis deductæ liberum aditum conuerrentibus stabulum præbeant. Hoc genus auium, cùm trimatum expleuit, optime progenerat: siquidem tenerior ætas, aut sterilis, aut parum fœcunda est. Masculus pauo gallinaceam salacitatem habet, atque ideo quinque fœminas desyderat: nam si unam, uel alteram fœtam sæpius compressit: uixdum concepta in aluo uitiat oua, nec ad partum finit perducì, quoniam immatura genitalibus locis excidunt. Vltima parte hyemis concitantibus libidinem cibus utriusque sexus accendenda uenus

da uenus est: maxime facit ad hanc rem, si fauilla leui torreas fabam, tepidamq; des ieiunis quinto quoque die: nec tamen excedas modum sex cyathorum in singulas aueis: hæc cibaria nõ omnibus promiscue spargenda sunt, sed in singulis septis, quæ arundinibus intexi oportere proposueram, portione seruata quinq; foeminarum, & unius maris ponenda sunt cibaria, nec minus aqua, quæ sit idonea potui: quod ubi factum est, mares sine rixa deducuntur in sua quisq; septa cum foeminis, & æqualiter uniuersus grex pascitur: nam etiam in hoc genere pugnaces inueniuntur masculi, qui & a cibo, & a coitu prohibet minus ualidos nisi sint hac ratione separati. Fere autem locis apricis in eundi cupiditas exercet mares, cum Fauonij spirare coeperunt, id est, tempus ab idib. Februarijs ante Martium mensem. Signa sunt extimulatæ libidinis, cum semetipsum ueluti mirantem caudæ gemmantibus pinnis protegit: idq; cum facit, rotare dicitur. Post admissuræ tempus confestim matrices custodiendæ sunt, ne alibi quam in stabulo foetus edant, sæpiusq; digitis loca foeminarum têtanda sunt: nam in promptu gerunt oua, quibus iam partus appropinquat: itaq; includendæ sunt enitentes, ne extra clausum foetum edant: maximeq; tēporibus ijs, quibus parturiunt, pluribus stramentis exaggerandū est auarium, quo tutius integri foetus excipiatur: nam fere pauones, cum ad nocturnā requiem uenerunt, prædictis perticis insistentes, enituntur oua, quæ quo propius, ac mollius deciderint, illibatam seruant integritatē: quotidie ergo diligenter mane tēporibus foeturæ stabula circumeunda erunt, & iacentia oua colligenda: quæ quanto recentiora gallinis subiecta sunt, tanto commodius excluduntur: idq; fieri maxime patrisfamilias ratione cōducit: nam foemina pauones quæ non incubat,

ter anno ferè partus edunt: at quæ fouent oua, totum tempus fecunditatis aut excludēdis, aut etiã educandis pullis consumunt. Primus est partus quinque ferè ouorum. Secundus quatuor. Tertius aut trium, aut duorū: neque est quod commutatur, ut Rhodiæ aues pauoninis incubent, quæ ne suos quidem fœtus cōmodè nutriunt, sed ueteres maxime quæque gallinæ uernaculi generis eligantur: eaq; nouē diebus a primo lunæ incremēto, nouenis ouis incubent, sintque ex his quinque pauonina, & cetera gallinacei generis. Decimo deinceps die omnia gallinacea subtrahantur: & totidem recentia eiusdem generis supponantur, ut trigesima luna, quæ est ferè noua, cum pauoninis excludantur. Sed custodis cura non effugiat obseruare desilientem matricē, sepiusque ad cubile peruenire, & pauonina oua, quæ propter magnitudinem difficilius à gallina mouētur, uersare manu: idque quo diligentius faciat, una pars ouorū notanda est atramento, quod signum habebit auarius an à gallina cōuersa sint. Sed, ut dixi, meminerimus cohortales quammaximas ad hanc rem præparari, quæ si mediocris habitus sunt, nō debent amplius quam terna pauonina, & sena generis sui fouere: cum deinde fecerit pullos ad aliam nutricem gallinacei debebunt transferri, & subinde qui nati fuerint pauonini ad unam congregari, donec quinque & uiginti capitum grex efficiatur. Sed cum erunt editi pulli, similiter ut gallinacei primo die non amoueantur, postero die cum educatrice transferantur in caueam: primisque diebus alantur ordeaceo farre uino resperso: nec minus ex quolibet frumento cocta pullicula, & refrigerata: post paucos deinde dies huic cibo adiiciendum erit concisum porrū tarentinū, & caseus mollis uehementer expressus: nam serum nocere pullis manifestū est. Locustæ quoque pedibus

pedibus ademptis utiles cibandis pullis habentur, atq; ijs
 pasci debent usq; ad sextum mensem: postmodum satis est
 ordeum de manu præbere. Possunt autem post quintū, &
 trigessimū diem quàm nati sunt, etiam in agro satis tutò
 educi, sequiturq; grex uelut matrem gallinā singultientē:
 ea cauea clausa fertur in agrum à pastore, & emissa liga
 to pede longa linea gallina custoditur, ad quam circum=
 uolant pulli, qui cum ad satietatem pasti sunt, reducantur
 in uillam persequentes, ut dixi, nutricis singultus. Satis au
 tem conuenit inter autores, non debere alias gallinas, quæ
 pullos sui generis educāt, in eodē loco pasci: nam cum con
 spexerunt pauoninā prolem, suos pullos diligere desinūt,
 & immaturos relinquunt, perosa uidelicet, quòd nec ma
 gnitudine, nec specie pauoni pares sint: uitia quæ galli
 naceo generi nocere solēt, eadē has auceis instant: sed nec
 remedia traduntur alia, quàm quæ gallinaceis adhibētur:
 nam & pituita, & cruditas, & si quæ alia sunt pestes,
 ijsdem remedijs, quæ præposuimus, prohibentur. Septimū
 deinde mensem cum excesserunt, in stabulo cum cæteris
 ad nocturnam requiem debent includi: sed erit curandum,
 ne humi maneant: nam qui sic cubitant, tollēdi sunt, & su
 pra perticas imponendi, ne frigore laborent.

De Numidicarum, & rusticarum galli
 narum educatione. CAP. XII.

Numidicarum eadem est ferè, quæ pauonum educa
 tio: cæterum syluestres gallinæ, quæ rustice appel
 lantur, in seruitute non fœtant: & ideo nihil de his præ
 cipimus, nisi ut cibus ad satietatem præbeat, quo sint
 conuiuiorum epulis aptiores.

De auibus, quas Græci ἀμφίβια, Latini duplicis
 uitæ appellant. CAP. XIII.

Venio

Venio nunc ad eas aues, quas Graeci uocant ἀναΐτις, quia nō tantū terrestria, sed aquatilia quoq; desiderāt pabula, nec magis humo, quam stagno consueuerūt: eiusq; generis anser praecipue rusticis gratus est, quod nec maximam curam poscit, & solertiorē custodiā praebet, quam canis: nam clangore prodit insidiantem, sicut etiam memoria tradidit in obsidione capitolij, cum aduētū Gallorum uociferatus est, canibus silentibus: is autem non ubiq; haberi potest, ut existimat uerissimē Celsus, qui sic ait: Anser neq; sine aqua, nec sine multa herba facile sustinetur, neq; utilis est locis confitis, quia quicquid tenerū contingere potest, carpit. Sicubi uerò flumen, aut lacus est, herbaeq; copia, nec minus iuxta sata fruges, id quoque genus nutriendū est: quod etiam nos facere censemus, nō quia magni sit fructus, sed quia minimi oneris: attamen praestat ex se pullos, atq; plumā, quam, non ut in ouibus lanam, semel demetere, sed bis anno, uere, & autumnno uellere licet. atque ob has quidem causas, si permittit locorum conditio, uel paucos utiq; oportet educare, singulisq; maribus ternas foeminas destinare: nam propter grauitatem plures inire non possunt: quin etiam intra cohortem, ut protecti sint, secretis angulis haras facere oportet, in quibus cubitent, & foetus edant.

De anseribus educandis, & anserario
constituendo.

CAP. XIII.

Qui uerò greges nantium possidere student, cheno-
boscia cōstituant, quae tum demum uigebunt, si fuerint ordinata ratione tali. Cohors ab omni cetero pecore secreta clauditur, alta nouem pedum, maceria porticibusq; circumdata, ita, ut in aliqua parte sit cella custodis: sub porticibus deinde quadratae harae camentis, uel etiam laterculis

culis extruuntur: quas singulas satis est habere quoquoque
 sus pedes ternos, & aditus singulos firmis ostiis muni-
 tos, quia per foeturam diligenter claudi debent, & extra
 uillam: deinde non longè ab edificio si est stagnum, uel flu-
 men, alia nõ queratur aqua: sin aliter, lacus, piscinaq; ma-
 nu fiant, ut sint quibus inurinare possint aues: nam sine
 isto praesidio, non magis, quàm sine terreno recte uiuere
 queunt. Palustris quoq; seca herbidus ager destinetur, atq;
 alia pabula cõferantur, ut uicia, trifoliũ, scœnum grœcum,
 sed præcipuè genus intubi, quod οἰσπ Græci appellant:
 lactuce quoq; in hunc usum semina uel maxime serenda
 sunt, quoniam & molliissimũ est olus, & libetissime ab his
 auibus appetitur. Tum etiam pullis utilissima est esca, hæc
 cum præparata sunt, curandum est, ut mares foeminæ que
 quam amplissimi corporis, & albi coloris eligantur: nam
 est aliud genus uarium, quod à sero mitigatum domesti-
 cum factũ est: id neq; æquè foecundũ est, nec tam precio-
 sum, propter quod minime nutriendum est. Anseribus ad-
 mittendis tempus aptissimum est à bruma, mox ad parien-
 dum, & ad incubandum à Calen. Martij usq; ad solstitiũ,
 quod fit ultima parte mensis Iunij. Ineunt autem non, ut
 priores aues, de quibus diximus, insistentes humi, nam se-
 rè in flumine, aut piscinis id faciunt: singulæ que ter anno
 pariunt, si prohibeantur foetus suos excludere, quod ma-
 gis expedit, quàm quòd ipsæ suos fouent: nam & à galli-
 nis melius enutriuntur, & longè maior grex efficitur: pa-
 riunt autem singulis foetibus oua, primo quina, sequenti
 quaterna, nouissimo terna: quem partum nonnulli permit-
 tunt ipsis matribus educare, quia reliquo tẽpore anni ua-
 caturæ sunt à foetu. Minimè autẽ concedendũ est foeminis
 extra septum parere, sed cũ uidebuntur sedẽ querere, com-
 primendæ

primendæ sunt atq; tentandæ: nam si appropinquant par-
 tus, digito tanguntur ova, quæ sunt prima parte locorum
 genitalium: quam ob rem perduci ad haram debent, inclu-
 diq; ut foetum edant: idq; singulis semel fecisse satis est,
 quoniã unaquæq; recurrit eodem, ubi primo peperit: sed
 nouissimo foetu cum uolumus ipsas incubare, notandi erunt
 uniuscuiusq; partus, ut suis matribus subijciantur, quoniã
 negatur anser aliena excludere ova, nisi subiecta sua quo-
 que habuerit. Supponuntur autem gallinis huius generis
 ova, sicut pauonina plurima quinque, paucissima tria: ipsis
 autem anseribus paucissima VII. plurima XV. Sed custodiri
 debet, ut ouis subijciantur radices urticarum, quò quasi re-
 medio medicantur, ne noceri possit excussis anserculis, quos
 enecant urtica, si teneros pupugerint: pullis autem forman-
 dis excudendisq; triginta diebus opus est, cum sunt frigo-
 ra: nam tepidis X X V. satis est. Sæpius tamen anser trige-
 simo die nascitur, atq; is dum exiguus est, decem primis diebus
 pascitur in hara clausus cum matre: postea cum serenitas per-
 mittit, producit in prata, & ad piscinas: cauendumq; est,
 ne aut aculeis urticae cõpungatur, aut esuriens mittatur in
 pascuum, sed ante concisis intubis: uel lactuca folijs satu-
 retur: nam si adhuc parum firmus, & indigens ciborum
 peruenit in pascuum, fruticibus, aut solidioribus herbis
 obluatur ita pertinaciter, ut collum abrumpat: milium
 quoque, aut etiam triticum mistum cum aqua recte præ-
 betur, atq; ubi se paulum confirmauit, in gregem coequalium
 compellitur, & ordeo alitur: quod & matricibus
 præbere non inutile est. Pullos autem non expedit plures
 in singulas haras, quam uicenos adijci, nec rursus omni-
 no cum maioribus includi, quoniam ualidior enecat in fir-
 mum. Cellas, in quibus incubitant, siccissimas esse oportet,
 substra-

Substratisq; habere paleas, uel si eæ nō sunt, gratissimum quodq; foenum: cætera eadem, quæ in alijs generibus pul-
lorum seruanda sunt, ne coluber, ne uipera, felesq;, aut eti-
am mustella possit aspirare: quæ ferè pernicies ad interne-
tionem prosternunt teneros. Sunt qui ordcum maceratum
incubantibus apponant, nec patiantur matrices sæpius ni-
dam relinquere: deinde pullis exclusis primis quinq; die-
bus polentam, uel maceratũ far, sicut pauonibus obijciunt.
Nonnulli etiam uiride nasturtium confectum minutatim
cum aqua præbent, eaq; eis est esca iucundissima: mox ubi
quatuor mēsum sunt, fãrturæ maximus quisq; destinatur,
quoniam tenera ætas præcipue habetur ad hæc rem aptis-
sima: & est facilis harum auium sagina: nam præter po-
lentam, & pollinẽ ter die nihil sanè aliud dari necesse est,
dummodo largè bibendi potestas fiat: ne uagandi facul-
tas detur: sintq; calido & tenebroso loco: quæ res ad cre-
andas adipēs multum conferunt: hoc modo duobus mensi-
bus pinguescunt, & ea propter etiam tencerrima pullities
sæpe x l. diebus redditur opima.

De anatibus, querquedula, &

similibus,

CAP. XV.

NE ossotrophij cura similis, sed maior impensa est:
nam clausæ pascuntur anates, querquedula, boschi-
des, phalerides, similesq; uolucres, quæ stagna, & palu-
des rimantur: locus planus eligitur, isq; munitur sublimi-
ter pedum quindecim maceria: deinde clatris superposi-
tis, uel grandi macula retibus contegitur, ne aut euolan-
di sit potestas domesticis auibus, aut aquilis, uel accipitri-
bus inuolandi. Sed ea tota maceries opere testorio leuiga-
tur extra, intraq;, ne feles, aut uipera perrepat: media de-
inde parte ne ossotrophij lacus defoditur in duos pedes al-
titudinis

titudinis, spaciūq; longitudini datur, & latitudini quantum loci conditio permittit. Ora lacus ne corrumpantur uiolentia restagnātis undæ, quæ semper interfluere debet, opere signino consternuntur, eaq; non in gradus oportet erigi, sed paulatim cliuo subsidere, ut tanquam è litore descendatur in aquam. Solum autem stagni per circuitum, quod sit instar modi totius duarum partium lapidibus inculcatis, ac tectorio muniendum est, ne possit herbas euomere, præbeat que nantibus aquæ puram superficiem. Media rursus terrena pars esse debet, ut colocasijs confectatur, alijsq; familiaribus aquæ uiridibus, quæ inopacant auium receptacula: sunt enim quibus cordi est uel in syluulis tamaricum, aut sirporum frutetis immorari: nec ob hanc tamen causam totus locus syluulis occupetur, sed ut dixi, per circuitum uacet, ut sine impedimento, cum apicitate diei gestiunt aues, nandi uelocitate cōcertent. Nam quemadmodum desiderant esse ubi irrepant, & ubi delitescantibus fluuiaticis animalibus insidientur, ita offenduntur, si non sunt libera spatia, qua permeent extra lacum. deinde per uicenos undique pedes gramine ripæ uestiantur: sintq; post hunc agri modum circa maceriam, lapide fabricata, & expolita tectorijs pedalia in quadratum cubilia, quibus nidificent aues: eaq; contegantur interstitiis buxæ, aut myrteis fruticibus, qui non excedant altitudinem parietum: statim deinde perpetuus canaliculus humi depressus construatur, per quem quotidie musti cum aqua cibi decurrāt, sic enim pabulatur id genus auium: gratissima est & esca terrestris leguminis panicum, & milium, necnon & ordeum, sed ubi copia est, etiam glans, ac uinacea præbeantur. Aquatilibus autem cibus, si sit facultas, datur cammarus, & riualis allecula, uel si qua sunt incre-
 menti

menti parui fluuiorum animalia. Tempora cōcubitus eadem quæ ceteri syluestres alites obseruāt Martij, sequentisq; mensis, per quos festuæ, surculiq; in auarijs passim spargēdi sunt, ut colligere possint aues, quibus nidos construunt: sed antiquissimum est, cum quis uicoropopēon constituere uolet, ut prædictarū auium circa paludes, in quibus plerunq; foctant, oua colligat, & cohortalibus gallinis subijciat: sic enim exclusi, educatiq; pulli deponūt ingenia syluestria, clausiq; uiuarijs haud dubitanter progenerant. Nam si modò captas aues, quæ consuecre libero uictu, custodia tradere uelis, parere cunctantur in seruitute. Sed de tutela nantium uolucrum satis dictum est.

De piscinis, & piscibus alendis. CAP. XVI.

VERUM opportunè, dum meminimus aquatiliū animalium, ad curā perueniemus piscium, quorū reditū quamuis alienissimū agricultoribus putem (quid enim tam contrarium excogitare queam, quàm terrenum fluido) tamen non omittam, nam & harum studia rerū maiores nostri celebrauerūt, adeò quidē, ut etiam dulcibus aquis marinos clauderent pisces, atq; eadem cura mugilem, scarumq; nutrissent, qua nunc murena, & lupus educantur. Magni enim aestimabat uetus illa Romuli, & Numæ rustica progenies, si urbana uitæ cōparetur uillatica, nulla parte copiarū defici. quamobrē non solum piscinas, quas ipsi cōstruxerant, frequentabant, sed etiam quos rerū natura lacus fecerat, conuectis marinis seminibus replebant. inde uelinus, inde etiam sabatinus, & item uulsinēsis, & ciminus lupos, auratasq; procreauerunt, ac si qua sint alia piscium genera dulcis undæ tolerātia. Mox istam curam sequens ætas aboleuit, & lautitiæ loqupletum maria ipsa, Neptunumq; clauserunt. Et iam cum auorum memoria

circunfertur M. Philippi (uelut urbanissimum, quod erat luxuriosissimū) factum, atq; dictum. Nam is fortè Cassini, cum apud hospitem cœnaret, appositumq; è uicino flumine lupum degustasset, atque expuisset, improbum factum dicto profecutus: Peream inquit, nisi piscem putauit. Hoc igitur periurium multorum subtiliorē fecit gulam, doctaq; , & erudita palata fastidire docuit fluuialem lupum, nisi quem Tyberis aduerso torrente defatigasset. Itaq; Terentius Varro, Nullus est, inquit, hoc seculo nebulo, ac rhynton, qui non iam ducat, nihil sua interesse, utrum eiusmodi piscibus, an ranis frequens habeat uiuarium. Attamen iisdem tēporibus, quibus hanc memorabat Varro luxuriam, maximè laudabatur seueritas Catonis, qui nihilo minus & ipse tutior Luculli grandi are sestertium milliumquadringentorum piscinas pupilli sui uenditabat. Iam enim celebres erāt delitiæ popinales, cum ab mari deferrentur uiuaria, quorum studiosissimi, uelut ante deuictarū gentium Numantinus, & Isauricus, ita Sergius Orata, & Licinius Muræna captorū piscium lætabantur uocabulis. Sed quoniam sic mores obcalluere, non ut hæc usitata, uerū ut maximè laudabilia, & honesta iudicarentur: nos quoq; , ne uideamur tot iam seculorum seri castigatores, hunc etiam quæstum uillaticum patrisfamiliæ demonstrabimus, qui siue insulas, siue maritimos agros mercatus, propter exilitatem soli, quæ plerunq; littori uicina est, fructus terræ præcipere non poterit, ex mari redditum constituat. Huius autem rei quasi primordium est naturam loci contemplari, quo piscinas *facile constitue-

ris: non enim omnibus littoribus omne genus piscium haberi potest. Limosa regio planum educat piscem, uelut solem, rhombum, passerem. Eadem quoq; maximè idonea est conch

*facile

est conchylis, muribus, & ostreis, purpurarūq; tum concharum pectūculis, balanis, uel sphōdilis. At arenosi gurgites planos quidē nō pessime, sed pelagios melius pas-
cunt, ut auratas, ac dētices, punicasq; & indigenas, umbras'ue, uerū cōchylis minus apti. Rursus optime saxo-
sum mare nominis sui pisces nutrit, qui scilicet, quōd in petris stabulētur, saxatiles dicti sunt, ut merula, turdiq;, nec minus melanuri. Atq; ut littorū, sic & fretorū differ-
rentias nosse oportet, ne nos alienigeni pisces decipiant: nō enim omni mari potest omnis esse, ut helops, q Pāphylio pfundo, nec alio pascitur, ut Atlātico faber, qui & in nostro Gadū municipio generosissimis piscibus adnume-
ratur, cumq; prisca cōsuetudine Zeū appellamus, ut Scaurus, q totius Asiæ, Græciæq; littoribus Sicilia tenus fre-
quētissimus exit, nūquā in Ligusticū, nec p Gallias enauit ad Hibericū mare. Itaq; ne si capti quidē perferātur in no-
stra uiuaria, diuturni queāt possideri. Sola ex pretiosis pi-
scibus murena, quāuis Tarsensis, Carpathijq; pelagi, qd' est ultimū, uernacula, quouis hospes freto peregrinū ma-
re sustinet. Sed iam de situ piscinarum dicendum est.

De positione piscinæ.

CAP. XVII.

STagnum censemus eximiè optimum, quod sic positū est, ut insequens maris unda priorem submoueat, nec intra conseptum sinat remanere ueterem: nanq; id simi-
limum est pelago, quod agitatū uentis assiduè renouatur, nec cōcalescere potest: quoniam gelidū ab imo flū-
ctum reuoluit in partem superiorem. Id autem stagnū uel exciditur in petra, cuius rarissima est occasio, uel in litto-
re cōstruitur opere signino. Sed utcunq; fabricatū est, si semper influēte gurgite riget, habere debet specus iuxta solum. Eorumq; alios simplices, & rectos, quōd scedant
u 2 Squamosi

squamosi greges, alios in cochleā retortos, nec nimis spatio-
 tiosos, in quibus murenæ deliteſcāt. Quanquā nōnullis
 cōmisceri eas cum alterius notæ piscibus nō placet, quia
 si rabie uexātur, quod huic generi uelut canino solet ac-
 cidere, sæuissime persequuntur squamosos, plurimosq;
 mādēdo cōsumūt. Itinerāq; si loci natura permittit, omni
 lateri piscinæ dari cōuenit. Facilius enim uetus submoue-
 tur unda, cum quacūq; parte fluctus urget, per aduersam
 patet exitus. Hos autē meatus fieri censemus per imā con-
 septi partē. si loci situs ita cōpetit, ut in solo piscinæ po-
 sita libella septē pedibus sublimius esse maris æquor ostē-
 dat, nam piscibus stagni hæc in altitudinē gurgitis mēsu-
 ra abunde est. Nec dubiū, quin quāto magis imo mari ue-
 nit unda, tanto sit frigidior, quod est aptissimū nantibus.
 Sin autē locus, ubi uiuariū cōstituire censemus, pari libra
 cum æquore maris est, in pedes nouē defodiatur piscina,
 & infra duos à summa parte cuniculus riui perducatur,
 curandumq; est, ut quam largissimè ueniāt, quoniā modus
 ille aquæ iacentis infra librā maris nō aliter exprimitur,
 quā si maior recētis freti uis incesſerit. Multi putant in
 eiusmodi stagnis longos piscibus recessus, & fluxuosos in
 lateribus specus esse fabricādos, quo sint opaciores æstua-
 tibus latebræ. Sed, si recens mare non semper stagnū per-
 meat, id facere contrarium est. Nam eiusmodi receptacula
 nec facile nouas admittūt aquas, nec nisi difficulter uete-
 res emittunt: plusq; nocet putris unda, quā prodest opa-
 citas. Debent tamen similes uelut cellæ parietibus excava-
 ri, ut sint, quæ protegant refugientes ardorem solis, &
 nihilo minus facile, quam conceperint aquam, remittant.
 Verum meminisse oportebit, ut riuis, per quos exūdat pi-
 scina, præfigātur ænei foraminibus exiguis cancelli, qui-
 bus

bus impediatur fuga piscium. Si uerò laxitas permittit, è littore scopulos, qui præcipuè herbis algæ uestiuntur, nõ erit alienum per stagni spatia disponere, & quantũ cõminisci ualet hominis ingenium, representare faciem ueri maris, ut clausi quamminime custodiam sentiant. hac ratione stabulis ordinatis aquatile pecus inducemus. Sitq; nobis antiquissimum memuisse etiam in fluuiatili negotio, quod in terreno præcipitur, & quid quæque ferat regio: neq; enim si uelimus, ut in mari nonnunquam conspeximus, in uiuario multitudinẽ mulorum pascere queamus, cum sit mollissimum genus, & seruitutis indignantissimum. Raro itaque unus, aut alter de multis millibus claustra patitur. At contra frequenter animaduertimus intra septa pelagicos greges inertis mugilis, & rapacis lupi. Quare, ut proposueram, qualitatem littoris nostri cõtemplamur, si uitemus scopulos, an probemus. Turdi cõplura genera, merulasq; & auidas mustellas, tum etiam sine macula (nam sunt & uarij) lupos includemus. Item flutas, quæ maximè probantur, murenas, & si quæ sunt aliæ saxatilis notæ, quarum pretia uigent. Nam uile ne captare quidem, nedum alere conducit. Possunt ista eadem genera etiam littoris arenosi, stagnis cõtineri. Nam quæ limo, cænoq; lutescunt, ut antè iam dixi, conchilijs magis, & iacentibus apta sunt animalibus. Neque est eadem lacus positio, quæ recipit cubantes: atq; eadem præbentur cibaria, & prostratis piscibus, & erectis: nanque soles, ac rhombis, & similibus animalibus, humilis in duos pedes piscina deprimitur in ea parte littoris, quæ profluo recessu nunquam destituitur. Spissi deinde clatri marginibus insiguntur, qui super aquam semper emineant, etiam cum maris æstus intumuerit. Mox præiaciuntur in gyrum

moles, ita ut complectantur sinu suo, nec tamen excedant stagni modum. Sic enim et maris atrocitas obiectu crepidinis frangitur, & in tranquillo consistens piscis sedibus suis non exturbatur, neque ipsum uiuarium repletur algarum congerie, quam tempestatibus eructat pelagi uolentia. Oportebit autem nonnullis locis moles intercidi more Maeandri: paruis sed angustis itineribus, quae quantalibet hyemis saeuitia mare sine fructu transmittat. Hinc esca iacentium mollior esse debet, quam saxatilium. Nam quia dentibus carent, aut lambunt cibos, aut integros hariunt, mandere quidem non possunt. Itaque praebere conuenit tabentis haleculas, & salibus exesam chalcidem, putremque sardiniam, nec minus scaurorum branchias, uel quicquid intestini pelamis, aut lacertus gerit. Tum scombri, charcharique, & elacatae uentriculos, & ne per singula enumerem salsamentorum omnium purgamenta, quae cetariorum officinis euerruntur. Nos autem plura nominauimus genera, non quia cuncta cunctis littoribus exeunt, sed ut ex his aliqua, quorum erit facultas, praebemus. Facit etiam ex pomis uiridibus adaperita ficus. Et nuces digitis infractae sunt dandae, nec minus elixum molle sorbum, quique sunt cibi sorbilibus proximi, ut mulctra, recens caseus, si loci conditio, uel lactis annona permittit: nulla tamen aequae, quam praedictae salsurae pabula commode dantur, quoniam odorata sunt: omnis enim iacens piscis magis naribus escam, quam oculis uestigat. Nam dum supinus semper cubat, sublimius aspectat, & ea, quae in plano sunt dextra, leuaque non facile peruidet. Itaque cum salsamenta obiecta sunt, eorum sequens odorem peruenit ad cibos. Caeteri autem saxatiles, aut pelagici satis ex his, sed ex recentibus melius pascuntur. Nam & halecula modo

capta,

capta, & cammarus, exiguusq; gobio, & quisquis deniq; est incrementi minuti piscis maiorem alit. Siquãdo tamen hyemis sæuitia non patitur eius generis escam dari, uel sordidi panis offa, uel siqua sunt temporis poma concisa prebentur. Ficus quidem arida semper obijcitur, eximia si sit (ut Bæticae, Numidiæq; regionum) larga. Caterum illud cõmitti non debet, quod multi faciunt, ut nihil præbeant, quia semetipsos etiam diu clausi tolerare possint: nam nisi piscis domini cibarijs saginatur, cum ad piscatorium forum perlatus est, macies indicat eum non esse libero mari captũ, sed de custodia elatum, propter quod plurimum pretio detrahatur. Atq; hæc uillatica pastio finem presenti disputationi faciat, ne inmodico uolumine lector fatigetur. Redibimus autem sequenti exordio ad curam syluestrium pecorum, cultumq; apum.

L I V N M O D E R A
T I C O L V M E L L A E
D E R E R V S T I C A
L I B. I X.

VENIO nunc ad tutelam pecudum syluestrium, & apium educationem, quas & ipsas Publi Siluine uillaticas pastiones iure dixerim. Siquidẽ mos antiquus lepusculis, capreisq;, ac similibus feris iuxta uillam plerunque subiecta domnicis habitationibus ponebat uiuaria, ut & conspectu suo clausa uenatio possidentis oblectaret oculos, & cum exegisset usus epularum, uelut è cella promerentur. Apibus quoque dabatur sedes adhuc nostra memoria, uel in ipsis uillæ parietibus

excisis, uel in protectis porticibus, ac pomarijs. Quare quoniã tituli, quem scripsimus, huic disputationi ratio redita est, ea nunc quæ proposuimus singula persequamur.

De uiuarijs faciendis, & includendis
pecudibus feris.

CAP. I.

Feræ pecudes, ut capreoli, damæq; nec minus orygi, ceruorumq; genera, & aprorũ modò lautitijs, & uoluptatibus dominorũ seruiunt, modò quæstui, ac redditibus. Sed qui uenationẽ uoluptati suæ claudunt, contenti sunt, utcũq; competit proximus ædificio loci situs, munire uiuarium, semperq; de manu cibos, & aquã præbere. Qui uerò quæstum, redditumq; desyderant, cum est uicinum uille nemus (id enim refert non procul esse ab oculis domini) sine cunctatione prædictis animalibus destinatur. Et si naturalis defuit aqua, uel inducitur fluens, uel in fossi lacus signino consternuntur, qui receptam pluuiatilem contineant. Modus syluæ pro cuiusq; facultatibus occupatur, ac si lapidis, & operæ uilitas suadeat haud dubie cementis, & calce formatus circumdatur murus. Sin aliter, crudo latere, ac luto constructus. Vbi uerò neutrum patrifamilie cõducit, ratio postulat uacerris includi: sic enim appellatur genus clatrorũ: idq; fabricatur ex robore, quercu, uel subere: nam olæ rara est occasio. Quicquid deniq; sub iniuria pluuiarum magis diuturnũ est, pro conditione regionis ad hunc usum eligitur. Et si ueteris arboris truncus, siue ut crassitudo postulat, erit fissilis stipes, cõpluribus locis perlatus efforatur, & in circuitu uiuarij certis interueniẽtibus spatijs defixus erigitur, deinde per transuersa laterũ caua transmittuntur ramices, qui exitus ferarũ obserent. Satis est autẽ uacerras inter pedes octonos defigere, serisq; transuersis ita clatrare, ne spatiorum laxitas, que

que foraminibus interueniunt, pecudi præbeat fugam. Hoc autem modo licet etiam latissimas regiones, tractusque montium claudere, sicuti Galliarum, necnon et in alijs quibusdam prouincijs locorum uastitas patitur: nam et fabricandis ingens est uacerris materie copia, et cætera in hanc rem feliciter suppetunt. Quippe crebris fontibus abundat solum, quod est maxime prædictis generibus salutare. Tum etiam sua sponte pabula feris benignissime subministrat, præcipueque saltus eliguntur, qui et terrenis foetibus, et arboreis abundant: nam ut graminibus, ita frugibus robur-
 neis opus habent, maximeque laudantur, qui sunt feracissimi, quæneæ glâdis, et ilignæ, nec minus* cerreæ, tum et* acernæ
 arbuti, cæterorumque pomorum syluestrium, quæ diligentius persecuti sumus, cum de cohortalibus pecudibus disputarem. Nam eadem ferè sunt pecudum syluestrium pabula, quæ domesticarum. Contentus tamen non debet esse diligens paterfamilias cibus, quos suapte natura terra gignit, sed temporibus anni, quibus syluæ pabulis carèt, condita messe, clausis succurrere, ordeoque alere, uel adoreo fare, aut faba, plurimumque etiam uinaceis, et quicquid denique uilissime constiterit dare. idque ut intelligant feræ præberi, unam, uel alteram domi mansuefactam conueniet immittere, quæ peruagata totum uiuarium cunctanteis ad obiecta cibaria pecudes perducatur. Nec solum istud per huiusmodi penuriam fieri expedit, sed cum etiam foetæ partus ediderint, quo melius educent natos. Itaque custos uiuarij frequenter speculari debet, si iam effoetæ sint, ut manu datis sustineatur frumentis: nec uerò patiendus est oryx, aut aper, aliusue quis ferus ultra quadrimatum senescere, nam usque in hoc tempus capiunt incrementa, postea macescunt senectute, quare dum uiridis ætas pulchritudine corporis

conseruat ære mutandi sunt. Cereus autem compluribus annis substineri potest: nam diu iuuenis possidetur, quod cui longioris uitam sortitus est. De minoris autem incrementi animalibus, qualis est lepus, hæc præcipimus, ut in ijs uiuarijs, quæ maceria munita sunt, farraginis, & oleum ferè intubi, lactucæq; semina paruulis areolis per diuersa spatia factis iniiciantur. Itemq; punicum cicer, uel hoc uernaculum, nec minus ordeum, & cicercula condita ex horreo promantur, & aqua cælesti macerata obijciantur: nã sicca non nimis ab lepusculis appetuntur. Hæc porò animalia, uel similia his (etiam silente me) facile intelligitur, quàm non expediat conferre in id uiuarium, quod uacerris circumdatum est, siquidem propter exiguitatem corporis facile clatris subrepunt, et liberos nactæ egressus fugam moliuntur.

De apibus.

CAP. II.

VENIO nunc ad alueorum curam, de quibus neq; diligentius quicquam præcipi potest, quàm ab Higini iam dictum est, nec ornatius, quàm Vergilio, nec elegantius, quàm Celso. Higinius ueterum autorum placita secretis dispersa monimētis industriè collegit. Vergilius poeticis floribus illuminauit. Celsus utriusq; memorati adhibuit modum. Quare ne attētanda quidem nobis fuit hæc disputationis materia, nisi quod cōsummatio susceptæ professionis hanc quoq; sui partē desyderabat, ne uniuersitas inchoati operis nostri uelut membro aliquo reciso, mutila, atq; imperfecta cōspiceretur. Atq; ea, quæ Higinius fabulose tradita de originibus apum nō intermisit, poeticæ magis licentiæ, quàm nostræ fidei cōcesserim. Nec sanè rustico dignum est sciscitari, fuerit ne mulier pulcherrima specie Mellissa, quæ Iupiter in apem cōuertit, an (ut Euhemerus poëta

poëta dicit) crabronibus, et sole genitas apes, quas nympha Phryxonides educauerint, mox Diæo specu Iouis extitisse nutrices, easq; pabula munere dei sortitas, quibus ipsæ paruū educauerāt alūnū. Ista enim, quāuis non dedecant poëtam, summam tamen, & uno tantummodo uersiculo leuiter attigit Vergilius, cum sic ait:

Diæo cæli regem pauere sub antro.

Sed ne illud quidem pertinet ad agricolas, quando, & in qua regione primū natae sint. Vtrum in Thessalia sub Aristæo, an in insula Cea, ut scribit Eubemerus, an Eriethonij temporibus in monte Hymeto, ut Euthronius, an Cretæ Saturni temporibus, ut Nicæder. Nō magis quā utrum examina, tanquam cætera uidemus animalia, concubitu sobolem procreent, an heredē generis sui floribus eligant, quod affirmat noster Maro: & utrum euomant liquorē mellis, an alia parte reddant. Hæc enim, & his similia magis scrutantiū rerum naturæ latebras, quā rustico rum est inquirere. Studiosis quoq; literarū gratiora sunt ista in otio legentibus, quā negotiosis agricolis, quoniam neq; in opere, neq; in re familiari quicquam iuuant.

Quot genera sint apum, & quod

ex ijs optimum.

CAP. III.

Quare reuertamur ad ea, quæ alucorum cultoribus magis apta sunt. Peripateticæ sectæ cōditor Aristoteles in ijs libris, quos de animalibus conscripsit, apū siue examinum genera complura demonstrat, earumq; alias uastas, sed glomerosas, easdemq; nigras, & hirsutas apeis habent; alias minores quidē, sed æquē rotundas, & infusci coloris, horridiq; pili. alias magis exiguas, nec tam rotundas, sed obesas tamen, et latas, coloris meliusculi, nonnullas minimas, gracilesq; & acuti aluci ex aureolo, uarias,

atq;

atq; leues, eiusq; autoritatem sequens Vergilius maximè
 probat paruulas, oblongas, leues, nitidas, ardenteis auro,
 & paribus lita corpora guttis, moribus etiam placidis.
 Nam quanto grandior apis, atq; etiam rotundior, tanto
 peior. Si uerò seuior maximè pessima est, sed tamè iracū-
 dia notæ melioris apium facile delinitur assiduo interuē-
 tu eorum, qui curāt aluearia: nam cum sepius tractantur,
 celerius mansuescunt. Durantq; si diligēter exculta sunt,
 in annos decem, nec ullum examē hanc atatē potest exce-
 dere, quāuis in demortuarū locū quotannis pullos substi-
 tuant. Nam ferè decimo ab internitione anno, gens uni-
 uersa totius aluei consumitur. Itaq; ne hoc in toto apiario
 fiat, semper propagāda erit soboles, obseruandumq; uere
 cum se noua profundent examina, ut excipiātur, & domi-
 ciliarū numerus augeatur: nā sepe morbis intercipiūtur,
 quibus quemadmodum mederi oportet, suo loco dicetur.

Quales pastiones, & qui situs pastionum
 apum esse debeat.

CAP. IIII.

INterim per has notas, quas iam diximus, probatis api-
 bus destinari debent pabulationes: eæq; sint secretissi-
 mæ, ut & noster præcipit Maro, uiduæ pecudibus, apri-
 co, & minime procelloso cœli statu:

Quò neque sit uentis aditus, nam pabula uenti
 Ferre domum prohibent: neque oues, hædiq; petulci
 Floribus insultent, aut errans bucula campo
 Decutiat rorem, & surgenteis atterat herbas.

Eademq; regio fecunda sit fruticis exigui, & maximè
 thymi, aut origani, tum etiā tymbræ, uel nostratis cunilæ,
 quā saturciā rustici uocāt. Post hæc frequēs sit incremēti
 maioris surculus, ut rosmarinus, & utraq; cythisus. Est
 enim satiuæ, et altera suæ spōtis, itemq; semp uirēs pinus,
 & minor

& minor ilex: nā prolixior ab omnibus improbatur. Ede
 re quoq; nō propter bonitatē recipiūtur, sed quia præbēt
 plurimum mellis. Arbores uerò sunt probatissimæ rutila,
 atq; alba ziziphus, nec minus amarāthus, tum etiā amy-
 gdalæ, & persici, atq; pyri, deniq; pomiferarū pleræq; ne
 singulis immorer. At syluestriū cōmodissimè faciūt glādi-
 fera robora, quin etiā terebinthus, nec dissimilis huic len-
 tiscus, & odorata cædrus. At tiliæ solæ ex omnibus sunt
 nocētes, taxi repudiātur. Mille præterea semina uel crudo
 cesspite uirētia, uel subacta sulco, flores amicissimos api-
 bus creāt, ut sunt in irriguo solo frutices amelli: caules
 acanthini, scapus asphodeli, gladiolus narcissi. At in hor-
 tēsi lira cōsita nitēt cādida lilia, nec his sordidiora leu-
 coia, tum punicæ rosæ, luteolæq; & sarranæ uiolæ, nec
 minus cœlestis numinis hyacinthus, coritius itē, sifulusq;
 bulbus croci deponitur, qui coloret, odoretq; mella. Iam
 uerò notæ uilioris innumerabiles nascuntur herbæ, cul-
 tisq;, atque pascuis regionibus, quæ fauorum ceras exu-
 berāt, ut uulgares lapsanæ, nec his pretiosior armoratia,
 rapistriq; olus, et intubi syluestris, ac nigri papaueris flo-
 res. Tum agrestis pastinaca, & eiusdē nominis edomita,
 quam Græci σκευλινον uocāt. Verūm ex cunctis, quæ pro-
 posui, quæq; omisi temporis compendia sequēs (nam in-
 exputabilis erat numerus) saporis præcipui mella reddit
 thymus. Thymo deinde proxima tymbra, serpillumq;, &
 origanū. Tertiæ notæ, sed adhuc generosæ, marinus ros,
 & nostras cunila, quā dixi satureiā. Mediocris deinde
 gustus amarāthini, ac ziziphi flores, reliquaq;, quæ pro-
 posuimus cibaria: sed ex omnibus deterrimæ notæ mel
 habetur nemorese, q, ex sparto, atq; arbuto puenit: uillati-
 cū, q, nascitur in oleribus, & stercoreosis herbis. Et quoniā
 situm

sitū pastionum, atq; etiam genera pabulorū exposui, nunc de ipsis receptaculis, & domicilijs examinum loquar.

De sedibus apum eligendis.

CAP. V.

SEDES apibus collocanda est contra brumalem meridiem procul à tumultu, & coetu hominum, ac pecudum, nec calido loco, nec frigido, nam utraque re insistantur. Hæc autem sit ima parte uallis, & ut uacua cum prodeunt pabulatum apes, facilius editioribus aduolent, & collectis utensilibus, cum onere per procliuia non ægre deuolent. Si uillæ situs ita competit, nō est dubitandum, quin ædificio iunctum apiarium maceria circūdemus, sed in ea parte, quæ tetris latrinæ, sterquiliniq; & balinei libera est odoribus. Verum si positio repugnabit, nec maxima tamen incommoda congruent, sic quoque magis expedit, & sub oculis domini esse apiariū: sin autem cuncta fuerint inimica, certè uicina uallis occupetur, quò sæpius descendere nō sit graue possidenti. Nā res ista maximā fidē desiderat, quæ quoniā rarissima est interuētū domini tutius custoditur: neq; ea curatorē fraudulētū tātū, sed etiā immundæ segnitie perosa est: æquè enim dedignatur, si minus pure habitæ est, ac si tractetur fraudulēter. Sed ubi cunq; fuerint aluearia, nō editissimo claudatur muro, quin si metu prædonū sublimior placuerit, tribus elatis ab humo pedibus, exiguis in ordinē fenestellis apibus sit peruius: iūgaturq; tuguriū, quò & custodes habitent, & condatur instrumētū: sitq; maximè repletum præparatis alueis ad usum nouorū examinum, nec minus herbis salutaribus, & si qua sunt alia, quæ lægentibus adhibentur:

Palmaq; uestibulum, aut ingens oleaster obumbret,

Vt cū prima noui ducent examina reges,

Vere suo, ludetq; fauis emissa iuuentus

Vicina

Vicina inuitet decedere ripa calori,

Obuiaq; hospitij teneat frondentibus arbor.

Tum perennis aqua, si est facultas, inducatur uel extru-
cto canali manu detur, sine qua neque faui, neque mellâ,
nec pulli deniq; figurari queunt. Siue igitur, ut dixi, præ-
terfluens unda, uel putealis, canalibus immissa fuerit, uir-
gis, ac lapidibus aggeretur apum causa,

Pontibus ut crebris possint consistere, & alas

Pandere ad æstiuum solem, si fortè moranteis

Sparsferit, aut præceps Neptuno immerferit Eurus.

Conferi deinde circa totum apiarium debent arbuscule
incrementi parui, maximeq; propter salubritatē. Nā sunt
etiam remedio languētibus cythisi, tum deinde casie, atq;
pini, & rosmarinus, quin etiā cunilæ, & thymi frutices:
itemq; uiolarū, uel quæcūq; utiliter deponi patitur quali-
tas terræ. Grauis, & tetri odoris non solum uirentia, sed
& qualibet res prohibeantur, sicuti cancri nidor, cum est
ignibus adustus, aut odor palustri cœni, nec minus uiten-
tur caue rupes, aut ualles argute, quas Græci ἄχυσ uocāt.

De uasis alueorum probandis. CAP. VI.

Igitur ordinatis sedibus, aluearia fabricanda sunt pro
conditione regionis: siue illa ferax est suberis, haud du-
bitanter utilissimas aluos faciemus ex corticibus, quia nec
hyeme rigent, nec candēt æstate, siue ferulis exuberat, ijs
quoq;, cum sint naturæ corticis similes, è quibus cōmodè
uasa texuntur. Si neutrum aderit, opere textorio salicibus
connectuntur: uel si nec hæc suppetent, ligno cauata ar-
boris, aut in tabulas defectæ fabricabuntur. Deterrima est
conditio fistilium, quæ & accendūtur æstatis uaporibus,
& gelantur hyemis frigore. Reliqua sunt alueorū ge-
nera duo, ut uel ex fimo fingātur, uel lateribus extruātur:
quorum

quorum alterum iure damnauit Celsus, quoniam maximè est ignibus obnoxium: alterum probauit, quamuis incommodum eius præcipiū non dissimulauerit, quòd si res postulet, trāsferri non possit. Itaq; non assentior ei, qui putat nihilo minus eius generis habendas esse aluos: neq; enim solū id repugnat rationibus domini, quòd immobiles sint, cum uedere, aut alios agros instruere uelit (hoc enim commodum pertinet ad utilitatem solius patrisfamiliæ) sed quòd ipsarū apium causa fieri debet, cum aut morbo, aut sterilitate, aut penuria locorum uexatas conueniat in aliam regionem mitti, nec propter prædictam causam moueri poterūt. hoc maximè uitandum est. Itaq; quamuis doctissimi uiri autoritatem reuerbar, tamen ambitione submota, quid ipse censerem, non omisi. Nam quod maximè mouet Celsum, ne sint stabula uel igni, uel furibus obnoxia, potest uitari opere lateritio circumstructis aluis, ut impediatur rapina prædonis, & contra flammaram uiolentiam protegantur: easdemq; cum fuerint mouendæ, resolutis structuræ compagibus, licebit transferre.

Quemadmodum aluei collocandi sint.

CAP. VII.

SEd quoniam plerisq; uidetur istud operosum, qualiacunq; uasa placuerint collocari, debet suggestus lapideus extendi per totum apiarium in tres pedes altitudinis, totidemq; crassitudinis, isq; sic extructus, diligenter opere tectorio leuigari, ita ne ascensus lacertis, aut anguibus, alijs uel noxijs animalibus præbeat, superponuntur deinde, siue (ut Celso placet) lateribus facta domicilia, siue (ut nobis) aluearia, præterquã à tergo circumstructa, seu quod penè omnium in usu est, qui modo diligenter ista curant, per ordinē uasa disposita ligantur, uel laterculis, uel

camen

caemētis, ita ut singula binis parietibus angustis cōtineā-
tur, liberæq; frontes utrinq; sint. Nā & quæ procedunt,
nonnunquam patefaciēdæ sunt, & multo magis à tergo,
quia subinde curantur examina. Sin autē nulli parietes al-
ueis interueniēt, sic tamen collocandæ erunt, ut paulum al-
tera ab altera distet, ne, cum inspiciūtur ea, quæ in cura-
tione tractantur, hærentē sibi alterā concutiat, uicinasq;
apes cōterat, quæ omnē motum imbecillis cereis operibus
suis, tanquam ruinam timent. Ordines quidē uasorum su-
perinstructos in altitudinē treis esse abunde est, quoniam
summum sic quoq; parum cōmodè curator inspicit. Ora
caucarum, quæ præbent apibus uestibula, proniora sint,
quàm terga, ut ne influāt imbres, & si fortē tamē ingressi
fuerint, nō immorentur, sed per aditum effluant. propter
quod cōuenit aluearia porticibus supermuniri. sin aliter,
luto punico frondibus illinitis adumbrari. quod tegmen
cū frigora, & pluuias, tum æstus arcet. Nec tamē ita no-
cet huic generi caloris æstus, ut hyems, itaq; semper ædi-
ficiū sit post apiarium, quod aquilonis excipiat iniuriā,
stabulisq; præbeat teporē. nec minus ipsa domicilia, quā-
uis ædificio protegantur, obuersæ tamen ad hybernum or-
ientem componi debebunt, ut apricum habeāt apes ma-
tutinū egressum, & sint experrectiores. Nā frigus igna-
uiam creat, propter quod etiam foramina, quibus exitus,
aut introitus datur, angustissima esse debent, ut quammi-
nimum frigoris admittant: eaq; satis est ita forari, ne pos-
sint capere plus unius apis incrementum, sic nec uenena-
tus stellio, nec obscœnum scarabæi, uel papilionis genus,
lucifugæq; blattæ, ut ait Maro, per laxiora spatia ianua-
fauos populantur, atq; utilissimum est pro frequentia do-
miciij, duos, uel tres aditus in eodē operculo distantes

inter se fieri contra fallaciam lacerti, qui uelut custos uestibuli prodeuntibus inhians apibus affert exitium, cæq; pauciores intereunt, cum licet uitare pestis obsidia per aliud uadentibus effugium.

De comparandis apibus, & quemadmodum syluestria examina capiuntur.

CAP. VIII.

ATq; hæc de pabulationibus, domicilijs, & sedibus Acligēdis abūde diximus: quibus prouisis, sequitur ut examina desyderemus. ea porrò uel ære parata, uel gratuita cōtingūt. Sed quas pretio cōparabimus, studiosius prædictis cōprobemus notis, & earū frequētiam prius, quam mercemur, apertis aluearibus cōsyderemus. uel si nō fuerit inspiciēdi facultas, certè id quod cōtemplari licet, notabimus: ut in uestibulo ianuæ cōplures consistant, & uehemēs sonus intus murmurantiū exaudiatur, atq; etiā (si omnes intra domicilium silentes fortè cōquiescant) labris foramini aditus admotis, & inflato spiritu ex respōdente carū subito fremitu poterimus æstimare uel multitudinē, uel paucitatē. Præcipuè autē custodiendum est, ut ex uiciinia potius, quam ex peregrinis regionibus petantur, quoniam solent cœli nouitate laceßiri. quod si non cōtingit, ac necesse habuerimus longinquis itineribus aduehere, curabimus, ne salebris sollicitetur, optimeq; noctibus collo portabūtur. Nā diebus requies danda est, & infundendi sunt grati apibus liquores, quibus intra clausum alatur. Mox cum perlatæ domū fuerint, si dies superuenerit, nec aperiri, nec collocari oportebit alueū, nisi uesperis, ut apes placide mane post totius noctis requiē egrediātur, speculāriq; debemus ferè triduo, an uniuersæ se profundāt. quod cum faciunt, fugā meditātur. Ea remedia, quibus debeant inhiberi

inhiberi, mox præcipiemus. At quæ dono, uel aucupio contingunt, minus scrupulose probantur, quanquam nec sic quidem uelim nisi optimas possidere, cum & impensam & eandem operam custodis postulent bonæ, atq; improbæ. & quod maxime refert, non sunt degeneres intermiscendæ, quæ infamēt generosas. Nam minor fructus mellis respondet, cū seigniora interueniunt examina. Veruntamē quoniam interdum propter conditionē locorū uel mediocre pecus (nam malum nullo quidem modo) parandum est, curam uestigandis examinibus hac ratione adhibebimus. Vbiunq; saltus sunt idonei, mellifici nihil antiquius, quam apes, quibus utantur, uicinos eligūt fontes: eos itaq; conuenit plerunq; ab hora secunda obsideri, speculariq; quæ turba sit aquantiū. Nam si pauca admodū circunvolant (nisi tamen complura capita riuorū diductas faciunt rariores) intelligenda est earū penuria, propter quam locum quoq; non esse mellificum suspicabimur. At si conueniant frequentes, spem quoq; aucupandi examina maiorem faciunt, eaq; sic inueniuntur. Primū quam longè sint explorandum est, præparandumq; in hanc rem liquidarubrica, qua cum festucis illitis contigeris apum terga fontem libantium, commoratus eodem loco facilius redeuntes agnoscere poteris. At si nō tardè id facient, scias eas in uicino consistere. Sin autē serius, pro more tempore aestimabis distantiam loci: sed cum animaduertes celeriter redeuntes, si nō ægrè persequeris iter uolantiū, ad sedem perducereis examinis. In ijs autem, quæ longius meare uidebuntur, solertior adhibebitur cura, quæ talis est. arundinis internodiū cum suis articulis exciditur, & terebratur ab latere talea, & per id foramē exiguo melle, uel defruto instillato, ponitur iuxta fontem. deinde cum ad odorē dulcis li-

quoris complures apes irrepserūt, tollitur talea, & appo-
 sito foramini pollice nō emittitur, nisi una, quæ cū euasit,
 fugā suā demonstrat obseruāti, atq; is, dū suffecit, psequi-
 tur euolantē. Cū deinde conspiciere desijt apē, tū alteram
 emittit: et si eandē petit cœli partē uestigijs prioribus in-
 heret, & si minus aliam quoq; , atq; aliā foramine adaper-
 to patitur egredi, regionēq; notet, i quā plures reuolent,
 & eas persequatur, donec ad latebrā perducatur exami-
 nis: quōd si est abditū specu, fumo elicitur, & cūm erupit,
 æris strepitu coërcetur. Nā statim sono territū, uel in fru-
 tice, uel in editiore syluæ fronde confidet, & à uestigato-
 re præparato uase reconditur. Sin autem sedem habet ar-
 boris caue, & aut extat ramus, quem obtinent, aut sunt in
 ipsius arboris trunco, tunc, si mediocritas patitur, acutis-
 sima ferra, quōd celerius id fiat, præciditur primum supe-
 rior pars, quæ ab apibus uacat, deinde inferior quatenus
 uidetur inhabitari, tū recisus utraq; parte mundo uestimē-
 to contegitur, quoniā hoc quoq; plurimū refert, ac si qui-
 bus rimis hiat, illinitur, & ad locū perfertur: relictisq; par-
 uis (ut iā dixi) foraminibus, more cæterarū aluorū colloca-
 tur. Sed indagatorē cōuenit matutina tempora uestigādi
 eligere, ut spatium diei habeat, quōd exploret cōmeatus apū:
 sæpe enim, si serius cœpit eas denotare, etiā cūm in propin-
 quo sunt, iustis operū peractis se recipiunt, nec remeant,
 ad aquam: quōd cūm ut uestigator ignoret, quā longē
 fonte distet examen: sunt qui per initia ueris apiastrū, atq;
 (ut ille uates ait) trita meliphilla, & cerinthæ ignobile
 gramē aliasq; colligāt similes herbas, quibus id genus ani-
 maliū delectatur, & ita aluos perfricēt, ut odor & succus
 uasi inhercat: quæ deinde mundata exiguo melle resper-
 gant, & per nemora nō longē à fontibus disponant, eaq;
 cum

cum repleta sunt examinibus, domum refrant, sed hoc nisi locis, quibus abundant apes, facere non expedit. Nam sepe inania uasa nacti, qui fortè prætereunt, secum auferunt: neq; tamè est tanti uacua perdere complura, ut uno, uel altero potiare pleno: at in maiore copia etiam si multa intercipiuntur, plus est quod in repertis apibus acquiritur. Atq; hæc est ratio capiendi syluestria examina.

Quemadmodum uernacula examina obseruantur, & in aluos condantur. CAP. IX.

DEinceps talis altera est uernacula retinendi: semper quidem custos sedulè circumire debet aluaria: neq; enim ullum tempus est, quo non curam desyderent, sed eà postulant diligentiozem, cum uernant & exundant nouis factibus, qui nisi curatoris obsidio protinus excepti sunt, diffugiunt: quippe talis est apium natura, ut pariter quæq; plebs generetur cum regibus, qui ubi euolandi uires adepti sunt, consortia dedignantur uetustiorum, multoq; magis imperia: quippe cum rationabili genere mortalium, tum magis egentibus consilij mutis animalibus nulla sit regni societas: itaq; noui duces procedunt, cum sua iuuentute, quæ uno aut altero die in ipso domicilij uestibulo glomerata consistens, egressu suo propriae desyderium sedis ostendit: eaq; uelut patria contenta est, si à procuratore protinus assignetur. Sin autem desuit custos, uelut iniuria repulsa peregrinam regionem petit: quod ne fiat, boni curatoris est uernis temporibus obseruare alueos in octauam ferè diei horam, postquam non temere se noua proripiunt agmina, eorumq; egressus regressusq; ut diligentius custodiat. Nam quedam solent, cum subito euaserunt, sine cunctatione se proripere: poterit exploratam fugam præsciscere uespertinis temporibus aurem singulis alueis admouen-

do: siquidem ferè ante triduum, quàm eruptionem facturae sint, uelut militaria signa mouentium tumultus, ac murmur exoritur: ex quo, ut uerissimè dicit Vergilius:

Corda licet uulgi praesciscere, nanq; moranteis
Martius ille aris rauca canor increpat, & uox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.

Itaque maximè obseruari debet, quæ istud faciunt, ut siue ad pugnam cruperint (nam inter se tanquam ciuilibus bellis, et cum alteris, quasi cum exteris gentibus præliantur) siue fugæ causa se proripuerint, prestò sit ad utriusq; casum paratus custos, pugna quidè uel unius inter se dissidentis, uel duorum examinum discordantium facile compefcitur: nam ut idem ait,

Pulueris exigui iactu compressa quiescit.

Aut mulso, passo uel, aut alio quouis liquore simili resperso uidelicet familiari dulcedine seuientium iras mitigat: nam eadem mirè etiam dissidentes reges conciliant. Sunt enim sæpe plures unius populi duces, & quasi procerum seditione plebs in partes diducitur: quod frequenter fieri prohibendum est, quoniam intestino bello totæ gentes consumuntur. Itaq; si constat principibus gratia, manet pax incruenta. Sin autem sæpius aciem dimicantis notaueris, duces seditionum interficere curabis: dimicantium uerò prælia prædictis remedijs sedantur: ac deinde cum agmen glomeratum in proximo frondentis arbuscule ramo confederit, animaduertito, an totum examen in speciem unius uuæ dependeat: idq; signum erit aut unum regem inesse, aut certè plures bona fide recõciliatos, quos sic patieris, dum in suum reuolent domicilium: sin autem duobus, aut etiam compluribus uelut uberibus diductum fuerit examen, ne dubitaueris & plures proceres, & adhuc iratos esse.

esse, atq; in ijs partibus, qbus maximè uideris apes glome-
rari, requirere duces debebis: itaq; succo prædictarū her-
barū, id est, melissophylli, uel apiastri manu illita, ne ad ta-
ctū diffugiāt, leuiter īferes digitos, & diductas apes scru-
taberis, donec autorē pugnae, quē elidere debes, reperias.

Quæ sit forma regis apum. CAP. X.

Sunt autem ij reges maiores paulò, & oblongi magis
quam cæteræ apes, rectoribus cruribus, sed minus an-
plis pinnis, pulchri coloris, et nitidi, leuesq; ac sine pilo,
sine spiculo, nisi quis fortè pleniorē quasi capillum, quē
in uentre gerunt, aculeum putet, quo & ipso tamē ad no-
cendum non utuntur: quidam etiā infusci, atq; hirsuti re-
periuntur, quorum pro habitu, damnabis ingenium.

Nanq; duæ regum faciēs, duo corpora gentis.

Alter erit maculis auro squallentibus ardens,

Et rutilis clarus squamis insignis, & ore.

Atq; hic maxime probatur, qui est melior: nā deterior sor-
dido sputo similis tam fœdus est, quam puluere ab alto

Cum uēit, et sicco terrā spuit ore uiator. Et, ut idē ait,

Desidia, latamq; trahens inglorius aluum.

Omnes igitur duces notæ deterioris

Dede neci, melior uacua sine regnet in aula.

Qui tamē & ipse spoliandus est alis, ubi sæpius cum exa-
mine suo conatur eruptione facta profugere: nam uelut
quadam compede retinebimus erronem ducem detractis
alis, qui fugæ destitutus præsidio, finem regni non audet
excedere, propter quod ne ditionis quidem suæ populo
permittit longius euagari.

Quomodo apium paucitas

emendetur.

CAP. XI.

Sed nonnunquam necandus est, cum uetus alucare nu-
mero

mero apum destituitur, atq; infrequētia eius aliquo exa-
 mine replenda est. Itaq; cum primouere in eo uase nata
 est pullities, nouus rex eliditur, ut multitudo sine discor-
 dia cum parentibus suis conuersetur: quòd si nullā pro-
 geniē tulerint faui, duas, uel tres alueorum plebes in unū
 contribuere licebit, sed prius respersas dulci liquore: tum
 demum includere, & posito cibo dum conuersari cōsue-
 scant, exiguis spiramētis relictis triuò ferè clausas habe-
 re. Sunt qui seniore[m] potius regem submoueant, quod est
 cōtrarium: quippe turba uetustior, si elidatur uelut qui-
 dam senatus iunioribus pareat necesse est, & si quæ sint
 imperia ualidiorū contumaciter spernētes, pœnis, ac mor-
 tibus afficiuntur: illud tamen incōmodum iuniori examini
 solet accidere, cum antiquarum apū relictus à nobis rex
 senectute deficit, quòd tanquā domino mortuo familia ni-
 mia licentia discordat, cui faciliè occurritur, nam ex ijs al-
 ueis, quæ plurcis habent principes, dux unus eligitur: usq;
 trās latus ad eas, quæ sine imperio sunt, rector cōstituitur.
 Potest autē minore molestia in ijs domicilijs, quæ aliqua
 peste uexantur, paucitas apū emendari. Nam ubi cognita
 est clades infrequentis aluei, quos habeat fauos oportet
 cōsiderare: tum deinde ceræ, quæ semina pullorum cō-
 tinet, partē recidere, in qua regij generis proles animat-
 tur: est autem facilis cōspectu, quoniam ferè in ipso sine
 cerarum uelut papilla uberis apparet eminentior, & la-
 xioris fistula, quàm sint reliqua foramina, quibus popu-
 laris notæ pulli detinētur. Celsus quidem affirmat in ex-
 tremis fauis transuersas fistulas esse, quæ cōtineant regi-
 os pullos. Higinius quoq; auctoritatem Græcorum sequēs
 negat ex uernaculo (ut cæteras apes) fieri ducem, sed in
 circuitu fauorum paulo maiora, quàm sint plebeij seminis
 inueniri

inueneri recta foramina repleta quasi sorde rubri coloris,
ex qua protinus alatus rex figuretur.

De condendo examine, & eius
fuga inhibenda.

CAP. XII.

EST & illa uernaculi examinis cura, si fortè prædicto
longiorem, fuga denuntiauit. Id autem significat, cum sic
apis euadit uestibulū, ut nulla intrò reuolet, sed se cōfestim
leuet sublimius. Crepitaculis ærcis, aut testarum plerunq;
nulgò iacentium sonitu terreatur fugiens iuuentus. Eaq;
qua uel pauida, cum repetierit aluū maternā, & in eius
aditu glomerata pepēderit, uel statim se ad proximā fron-
dem contulerit, protinus custos nouum loculamentum in
hoc præparatum perliniat intrinsecus prædictis herbis:
deinde guttis mellis respersum admoueat. Tum manibus,
aut etiam trulla congregatas apes recondat. Atq; uti de-
bet, adhibita cætera cura, diligenter compositum, & illi-
tum uas interim patiatur in eodem loco esse, dum adue-
sperscat. Primo deinde crepusculo transferat, & repo-
nat in ordinē reliquorum alueorum. Oportet autem etiā
uacua domicilia collocata in apiarijs habere: nam sunt
nōnulla examina, quæ cum processerint, statim sedem sibi
querant in proximo, eandemq; occupent, quam uacuan
repererint. Hæc ferè acquirendarum, ac etiam retinenda-
rum apium traditur cura.

Remedia apum laborantium
morbo.

CAP. XIII.

SEQUITUR ut morbo, uel pestilentia laborantibus reme-
dia desyderētur. Pestilentie rara in apibus pernicies,
nec tamen aliud, quàm quod in cætero pecore præcepi-
mus, quid fieri possit reperio, nisi ut longius aluei transf-
ferantur

ferantur. Morborum autem facilius in his & cause inspi-
 ciuntur, & inueniuntur medicina. Maximus autē annuus
 earū labor est initio ueris, quo tithymalli floret frutex, &
 quo sameram ulmi promunt: nanq; sicut nouis pomis, ita
 his primitiuis floribus illectæ auide uescuntur post hyber-
 nam famem, nil alioquin citra satietatem, tali nocēte cibo,
 quo cū se affatim repleuerint, profluuiū alui, nisi celeriter
 succurritur, intereunt: nam & tithymallus maiorum
 quoq; animalū uentrem soluit, & propriē ulmus apium.
 Eaq; causa est, cur in regionibus Italiæ, quæ sunt eius ge-
 neris arboribus consistæ, raro frequētes durent apes. Itaq;
 ueris principio si medicatos cibos præbeas, ijsdem reme-
 dijs & prouideri potest, ne tali peste uexētur, & cū iam
 laborant, sanari: nam illud quod Higinius maiores secu-
 tus autores prodidit, ipse nō expertus asseuerare nō au-
 deo, uolentibus tamen licebit experiri. Siquidem præcipit
 apum corpora, quæ cum eiusmodi pestis incessit, sub fauis
 aceruatim enectæ reperiuntur, sicco loco per hyemem re-
 posita circa æquinoctium uernū, cum clementia diei sua-
 ferit, post horam tertiam in solem proferre, ficulneoq; ci-
 nere obruere. Quo factō, affirmat intra duas horas cū ui-
 uido halitu caloris animatæ sunt, resumpto spiritu in præ-
 paratū uas, si obijciatur, irrepere. Nos magis ne intereāt,
 quæ deinceps dicturi sumus, ægris examinibus exhibēda
 censemus: nam uel grana mali punici tunsa, & uino am-
 neo confersa, uel uuæ passæ cum rore syriaco pari men-
 sura pinsitæ, & austero uino insuccatæ dari debent: uel
 si per se ista frustrata sunt, omnia eadem æquis pōderibus
 in unū leuigata, & fictili uase cū amineo uino inferuesc-
 ita, mox etiā refrigerata lignis canalibus apponi. Nōnul-
 li rorem marinum aqua mulsæ decoctum, cum gelauerit,
 imbrici

imbricibus infusum præbent libandum. Quidam bubulã, uel hominis urinam (sicut Higinius affirmat) alucis apponunt: nec non etiam ille morbus maximè est conspicuus, qui horridas, contractasq; carpit, cū frequenter aliæ mortuarũ corpora domicilijs suis efferunt, aliæ intra tecta ut in publico luctu, mœsto silentio torpent. Id cum accidit, arūdi-
neis infusi canalibus offeruntur cibi, maximè decocti mel-
lis, & cum galla, uel arida rosa detriti. Galbanum etiã, ut eius odore medicentur, incendi conuenit, passioq; et defru-
to uetere fissas sustinere. Optimè tamè facit amelli radix, cuius est frutex luteus, purpureus flos: ea cum uetere ami-
neo uino decocta exprimitur, & ita liquatus, eius succus datur. Higinius quidè in eo libro, què de apibus scripsit, Aristomachus, inquit, hoc modo succurrendum laboranti-
bus existimat. Primum, ut omnes uitiosi faui tollantur, & cibis ex itegro recēs ponatur: deinde ut fumigetur. Pro-
desse etiam putat apibus uetustate corruptis examen nouũ cõtribuere, quamuis periculum sit, ne seditione consumen-
tur, ueruntamè adiecta multitudine letaturas. Sed ut cõcor-
des maneant, earum apium, quæ ex alio domicilio transfe-
runtur, quasi peregrinæ plebis submoueri reges debere: nec tamen dubium, quin frequentissimorum examini faui, qui iam maturos habent pullos, transferri, & subijci pau-
cioribus debeant, ut tanquam nouæ prolis adoptione do-
micilia confirmentur, sed & id cum fiet, animaduertendũ, ut eos fauos subijciamus, quorum pulli iam sedes suas ada-
periunt, & uelut opercula foraminum obductas ceras ero-
dunt exercentes capita: nam si fauos immaturo foetu trãs-
tulerimus, emorientur pulli, cum foueri desierint. Sæpe etiã uitio, quòd Græci φαγιδναρ uocãt, intercunt. Siquidè cum sit hæc apium consuetudo, ut prius tantum cerarum
confi

confringant, quantum putant explere se posse, nonnunquam euenit, ut consummatis operibus cereis, ut examen conquirendi mellis causa longius euagatum subitis imbribus, aut turbinibus in syluis opprimatur, & maiorem partem plebis amittat: quod ubi factum est, reliqua paucitas fauis complendis non sufficiat, tunc quæ uacue cerarum partes computrescant, & uitijs paulatim serpentibus corrupto melle ipsæ quoque apes intereant. Id ne fiat duo populi coniungi debent, qui possint adhuc integras ceras explere: uel si non est facultas alterius examinis, ipsos fauos antequam putrescant, uacuis partibus acutissimo ferro liberare: nam hoc quoque refert, ne admodum hebes ferramentum (quia non facile penetret) uehementius impressum fauos sedibus suis commoueat. Quod si factum est, apes domicilium derelinquunt. Est & illa causa interitus, quod interdum continuis annis plurimi flores proueniunt, & apes magis mellificijs, quam foetibus studet: itaque nonnulli, quibus est minor harum rerum scientia, magnis fructibus delectantur, ignorantes exitum apibus imminere, quoniam & nimio fatigata opere plurimæ pereunt, nec ullis iuuentutis supplementis frequentatæ nouissimæ reliquæ intereunt: itaque si tale uerum incessit, ut & prata, & arua floribus abundant, utilissimum est tertio quoque die alueorum exitus præcludi, exiguis foraminibus relictis, per quæ non possint apes exire, ut ab opere mellifico euocata, quoniam se non sperent posse ceras omnes liquoribus stipare, foetibus explerent. Atque hæc ferè sunt examinum uitio laborantium remedia.

Quid quoque tempore faciant apes, & quid earum curator facere

debeat.

CAP. XIII.

Deinceps illa totius anni cura, ut idem Higinius commo-
disi

disime prodidit. Ab æquinoctio primo, quod mense Mar-
 tio circa v i i i. Calendas Aprilis in octaua parte arie-
 tis conficitur, ad exortum uergiliarum dies uerni tempo-
 ris habentur duodequinginta, per hos primum ait a-
 pes curandas esse ad apertis alueis, ut omnia purgamen-
 ta, quæ sunt hyberno tempore congesta, eximantur, & ut
 araneis, qui fauos corrumpunt, detractis, fumus immittatur
 factus incenso bubulo fimo, hic enim quasi quada[m] cogna-
 tione generis maximè est apibus aptus. Vermuculi quoque
 qui tineæ uocantur, & item papilionis enecandi sunt.
 Quæ pestes plerumq[ue] fauis adherentes decidunt, si fimo
 medullam bubulam misceas, & his incensis nidorem admo-
 ueas. Hac cura per id tēpus, quod diximus, examina firma-
 buntur, eaq[ue] fortius operibus inseruient. Verum maximè cu-
 stodiendum est curatori, qui apes nutrit, cum alios tracta-
 re debet, uti pridie castus sit ab rebus uenericis, ne ue te-
 mulentus, nec nisi lotus ad eas accedat, abstineatq[ue] fere ab
 omnibus redolētibus esculentis, ut sunt salsamenta, & eo-
 rum omnia eliquamina, itemq[ue] foētētibus acrimonijs allij,
 uel ceparū, cæterarumq[ue] rerum similiū. Duodequingage-
 simo die ab æquinoctio uerno, cum fit uergiliarum exor-
 tus circa v. Idus Maias incipiunt examina uiribus, & nu-
 mero augeri. Sed & ijsdem diebus intereunt quæ paucas,
 & agras apes habent. Eodemq[ue] tempore progenerantur
 in extremis partibus fauorum amplioris magnitudinis foe-
 tus, quam sint cæterarū apum, eosq[ue] nonnulli putant esse
 reges. Verum quidam Græcorum autores oisps appellat,
 ab eo, quod exagitent, neq[ue] patientur examina conquie-
 scere. Itaq[ue] præcipiunt eos necari. Ab exortu uergiliarū
 ad solstitium, quod fit ultimo mense Iunio circa octauam
 partem cancri, fere examinant alui, quo tempore uehemē-
 tius

tius custodiri debent, ne nouæ soboles diffugiant. Tuncq; pacto solstitio, usq; ad ortū caniculæ, qui ferè dies triginta sunt, pariter frumēta, & faui demetuntur. Sed ij quæ admodum tolli debeāt, mox deinde, cū de cōfectura mellis præcipiemus. Cæterū hoc eodē tempore progenerari posse apes iuuenço perempto, Democritus, & Mago nec minus Vergilius prodiderunt, Mago quidē uentribus etiam bubulis idē fieri affirmat. Quā rationem diligentius prosequi superuacūū puto, consentiens Celso, qui prudētissimè ait, non tanto interitu pecus istud admitti, ut sic requirēdū sit: uerū hoc tempore, & usq; in autumnū æquinoctiū decimo quoq; die alui aperiendæ sunt, & fumigādæ. Quod cū sit molestū examinibus, saluberrimū tamen esse conuenit. Suffitas deinde, & æstuantès apes refrigerare oportet, cōspersis uacuis partibus aluorū, & quā recentissimi rigoris aqua infusa: deinde si quid ablui non poterit, pinnis aquilæ, uel etiam cuiuslibet uastæ alitis, quæ rigorem habent, emundari. Præterea ut tineæ, si apparuerint, cuerrantur, papiliones enecentur, qui plerunq; inter aluos morantes apibus exitio sunt. Nam & ceras erodūt, & stercore suo uermes progenerant, quos aluorū tineas appellamus. Itaq; quo tempore maluæ florent, cum est eadem maxima multitudo, si uas æneum simile miliario uespere ponatur inter aluos, & in fundū eius lumē aliquod demittatur, undique papiliones concurrunt: dumq; circa flammulam uolitant, aduruntur, quod nec facillè ex angusto sursum euolare, nec rursus longius ab igne possunt recedere, cū lateribus æneis circumueniantur, ideoq; propinquo ardore consumūtur. A canicula ferè post diem quinquagesimū arcturus oritur, cū irroratis floribus thymi, et cunilæ, thymbraeq; apes mella conficiunt: idq; optime no-

ta enitescit autumni æquinoctio, quod est ante Cal. Octo-
bris, cum octauam partē libræ sol attigit. Sed inter cani-
cule, & arcturi exortum cauendum erit, ne apes interci-
pantur uiolentia crabronum, qui ante aluearia plerunq;
obsidiantur prodeuntibus. Post arcturi exortū circa æqui-
noctium libræ (sicut dixi) fauorū secūda est exemptio. Ab
æquinoctio deinde quod cōficitur circa VIII. Cal. Octo-
bris ad Vergiliarū occasum diebus XI. & floribus tamā-
ricis, & syluestribus frutetis apes collecta mella cibarijs
hyemis reponunt, quibus nihil est omnino detrahendum,
ne sæpius iniuria cōtristatæ, uelut desperatione rerū pro-
fugiant. Ab occasu Vergiliarū ad brumam, quæ serè con-
ficitur circa VIII. Cal. Ianuarij, in Octaua parte capri-
corni iam recōdito melle utūtur examina, eoq; usq; ad ar-
cturi exortū sustinentur. Nec me fallit Hipparchi ratio,
quæ docet solstitia, & æquinoctia nō octauis, sed primis
partibus signorū confici. Verū in hac ruris disciplina se-
quor nūc Eudoxi, & Metonis, antiquorūq; sistus astro-
logorum, qui sunt aptati publicis sacrificijs, quia & no-
tior est ista uetus agricolis cōcepta opinio. Nec tamē Hip-
parchi subtilitas pinguioribus, ut aiunt, rusticorum literis
necessaria est. Ergo Vergiliarū occasu primo statim cōue-
niet aperire aluos, & depurgare quicquid immūdi est, di-
ligentiusq; curare, quoniā per tempora hyemis nō expe-
dit mouere, aut patefacere uasa. Quam ob causam dū ad-
huc autūni reliquiæ sunt apricissimo die purgatis domi-
cilijs opercula intus usq; ad fauos admouenda sunt, omni
uacua parte sedes exclusa, quo facilius angustiae cauea-
rum per hyemem concalescant. idq; semper faciendum
est etiam in ijs aluis, quæ paucitate plebis infrequentes
sunt. Quicquid deinde rimarum est, aut foraminum luto,
& fimo

& fimo bubulo mistis illinemus extrinsecus, nec nisi aditus, quibus comceent, relinquemus. Et quamuis porticu protecta uasa, nihilo minus congestu culmorum, & frondium supertegemus, quantumq; res patietur à frigore, & tepestatibus muniemus. Quidam exemptis interrancis oecisas aues intus includunt, quæ tempore hyberno plumis suis delitescantibus apibus præbent teporem. Tum etiam si sunt absumpta cibaria, commodè pascuntur esurientes nec nisi ossa earum relinquunt. Sin autem faui sufficient, permanent illibata. Nec quamuis amatissimas munditiarum offendunt odore suo. Melius tamen esse nos existimamus tempore hyberno fame laborantibus, ad ipsos aditus in canaliculis uel contusam, & aqua madefactam ficu aridam, uel defrutum, aut passum præbere. Quibus liquoribus mundam lanam imbuere oportebit, ut insistentes apes quasi per syphonem succum euocet. Uuas etiam passas, cum infrigerimus, paulum aqua respersas probè dabimus. atq; his cibarijs non solum hyeme, sed etiã quibus temporibus (ut iam supra dixi) tithymallus, atq; etiã ulmi florebut, sustinenda sunt. Post cõfectam brumam diebus ferè quadraginta quicquid est repositi mellis (nisi liberalius à curatore relictum sit) cõsumunt, & sepe etiã uacuatis ceris usq; in ortum arcturi, qui est ab Idibus Februarijs ieiuna fauis accubantes torpent more serpētū, & quiete sua spiritum conseruant, quem tamen ne amittant, si longior faimes incesserit, optimum est per aditum uestibuli syphonibus dulcia liquamina immittere, & ita penuriam temporum sustinere, dum arcturi ortus, & hirundinis aduentus commodiores polliceantur futuras tempestates. Itaq; post hoc tempus, cum dici permittit hilaritas, procedere audet in pasqua. Nam ab æquinoctio uerno sine cunctatione, iã passim

passim uagantur, & idoneos ad factum decerpūt flores, atq; intra tecta cōportant. Hæc obseruanda per anni tempora diligentissimè Higinius præcipit. Caterum illa Celsus adijcit, paucis locis eam felicitatè suppetere, ut apibus alia pabula hyberna, atq; alia præbeantur æstiuua. Itaque quibus locis post ueris tempora flores idonei deficiunt, negat oportere immota examina relinqui, sed uernis pastionibus absumptis, in ea loca transferri, quæ serotinis floribus thymi, & origani, thymbræq; benignius apes alere possunt. Quod fieri ait & Achaïæ regionibus, ubi transferuntur in atticæ pastiones, & Eubœa, & rursus insulis Cycladibus, cum ex alijs transferūtur Scyrum, nec minus in Sicilia cum ex reliquis eius partibus in Hyblam conferuntur. Idemq; ait ex floribus ceras fieri, ex matutino rore mella, quæ tanto meliorem qualitatem capiunt, quanto iucundiore sit materia, cera confecta. Sed ante translationem diligenter alueos inspicere præcipit, ueteres que, & tineosos, & labantes fauos eximere. Nec nisi paucos, & optimos reseruare, & simul etiam ex meliore flore quam plurimi fiant: eaq; uasa, quæ quis transferre uelit, non nisi noctibus & sine concussione portare.

De melle conficiendo, & quando castrari debent alui.

C A P. X V.

MOx uere transacto sequitur, ut dixi, mellis uindemia, propter quam totius anni labor exercetur. Eius maturitas intelligitur cum animaduertimus fucos ab apibus expelli, ac fugari, quod est genus amplioris incrementi similitimum apis. Et, ut ait Vergilius, ignauum fucos pecus, & sine industria fauis assidens. Nam neq; alimenta congerit, & ab alijs inuecta cōsumit. Veruntamē ad procreationem sobolis conferre aliquid hi fuci uidentur insidentes

dentes seminibus, quibus apes figurantur. Itaq; ad fouenda
 & educandam nouā prolem familiarius admittuntur.
 Exclusis deinde pullis, extra tecta proturbatur. Et, ut idē
 ait, a præsepibus arcent. Hos quidam præcipiunt in totū
 exterminari oportere, quod ego Magoni cōsentiens faci-
 endum non cenſeo, uerū ſeuitiæ modū adhibendum. Nam
 nec ad occidionē gens interimenda est, ne apes inertia la-
 borent, quæ cum fuci aliquam partē cibariorū abſumunt,
 ſarciendo damna ſiunt agiliores, nec rursus multitudinem
 prædonū coaleſcere patiendum est, ne uniuerſas opes alic-
 nas diripiant. Ergo cum rixam fucorum, et apium sæpius
 committi uideris, ad apertas aluos inſpicias, ut ſiue ſemi-
 pleni ſaui ſint, differantur: ſiue iam liquore completi, &
 ſuperpoſitis ceris tanquā operculis obliſi demetātur. Dies
 uerò caſtrandi ſerè matutinus occupandus est. neq; enim
 conuenit æſtu medio exaſperatas apes laceſſiri: duobus ſer-
 ramentis ad hunc uſum opus est ſeſquipedali, uel paulò
 ampliore menſura factis. quorū alterum ſit culter oblongus
 ex utraq; parte acie lata, uno capite aduncū habens ſcal-
 prum. alterum prima fronte planum, & acutiſſimum, quo
 melius hoc ſaui ſuccidantur. illo eradantur, & quicquid
 ſordidum deciderit, attrahatur. Sed ubi à poſteriore parte
 nullum ueſtibulum patefactū habuerit alueare, fumū ad-
 mouebimus factum galbano, uel arido ſimo. E a porrò uafe
 fictili prunis immiſta conduntur: idq; uas anſatum ſimile
 auguſtæ ollæ figuratur, ita ut altera pars ſit acutior, per
 quam modico foramine ſumus emanet. altera latior, & ore
 patulo, per quam poſſit afflari. Talis olla, cum eſt alueari
 obiecta, ſpiritu admoto ſumus ad apes promouetur, quæ
 conſeſtim nidoris impatientes in priorē partem domicilij,
 & interdum extra ueſtibulum ſe cōferunt, atq; ubi pote-
 ſtas

stas facta est liberius inspiciendi, ferè, si duo sunt examina duo genera quoq; fauorū inueniuntur. Nam etiam in cordia suum quæq; plebs morem figurandi ceras, fingendiq; obseruat. Sed omnes faui semper cauearum tectis, & paululum lateribus adherentes, dependēt, ita ne solū contingant, quoniā id præbet examinibus iter. Cæterū figura cerarū talis est, qualis & habitus domicilij. Nam & quadrata & rotunda spatia, nec minus longa suā speciem uelut formæ quædā fauis præbent. Ideoq; non semper eiusdē figuræ reperiūtur faui. Sed hi qualescunq; sint, nō omnes eximantur. Nam priore messe, dum adhuc rura pastionibus abundāt, quinta pars fauorū: posteriore, cum iam metuitur hyems, tertia relinquēda est. Atq; hic tamen modus non est in omnibus regionibus certus, quoniam pro multitudine florum, & ubertate pabuli apibus consulendū est. At si ceræ dependentes in longitudinē decurrunt, eo ferramēto, quod est simile cultro, insecādi sunt faui: deinde subiectis duobus brachijs excipiendi, atq; ita promēdi. Sin autem transuersi tectis cauearū inhaerent, tunc scalprato ferramento est opus, ut aduersa fronte impressi desecentur. Eximi autē debent ueteres uel uitiosi, & relinqui maximè integri, ac melle pleni. Et si qui tandem pullos continent, ut examini progenerando reseruentur. Omnis deinde copia fauorum cōferenda est in eum locum, in quo mel conficere uoles. linendaq; sunt diligenter foramina parietum & fenestrarum, nequid sit apibus peruium, quæ uelut amissas opes suas pertinaciter uestigant, & persecuta consumunt. Itaque ex ijdem rebus fumus etiam in aditu loci faciendus est, qui propulset intrare tentantes. Castratæ deinde alui siquæ transuersos fauos in aditu habebunt, conuertendæ erunt, ut alterna uice posteriores partes uesti-

bula fiant. Sic enim proximè cum castrabuntur ueteres potius faui, quam noui eximentur, ceræq; nouabuntur, quæ tanto deteriores sunt, quanto uetustiores. Quòd si fortè aluearia circumstructa, & immobilia fuerint, curæ erit nobis, ut modò à posteriore, modò à priore parte castrantur: idq; fieri ante diei quintam horam debbit: deinde repeti uel post nonam, uel postero mane. Sed quotcūq; faui sunt demessi eodem die, dum tepent mella conficere conuenit. Saligneus qualus, uel tenui uimine rarius contextus saccus inuersæ metæ similis, qualis est, quo uinum liquatur, obscuro loco suspenditur: in eum deinde carpiim congeruntur faui. Sed adhibenda cura est, ut separentur eæ partes cerarum, quæ uel pullos habent, uel rubras sordes: nam sunt mali saporis, & succo suo mella corrumpunt. Deinde ubi liquatum mel in subiectum alueum defluxit, transfertur in uasa fictilia, quæ paucis diebus aperta sint, dum musteus fructus deseruescat: isq; sæpius ligula purgandus est. Mox deinde fragmina fauorum, quæ in sacco remanserunt, retractata exprimuntur. Atque id secundæ notæ mel defluit, & ab diligentioribus seorsum reponitur, ne quod est optimi saporis hoc adhibito, fiat deterius.

De cera facienda.

CAP. XVI.

CERA fructus, quamuis æris exigui, nõ tamè omittendus est, cū sit eius usus ad multa necessarius. Expressæ fauorū reliquæ, posteaquàm diligenter aqua dulci perlutæ sunt, in uas æneū conijciuntur: adiecta deinde aqua liquantur ignibus, quod ubi factū est, cera per stramenta, uel iuncos defusa colatur: atq; iterū similiter de integro coquitur, & in quas quisq; uoluit formas, aqua prius adiecta, defunditur: eamq; cōcretam facile est eximere, quoniã qui subest humor non patitur formis inhære. Sed iam consummata

disputa

disputatione de uillaticis pecudibus, atq; passionibus, quae reliqua nobis rusticarū rerum pars superest, de cultu hortorum, Publi Siluine, deinceps ita, ut & tibi, & Gallioni nostro complacuerat, in carmen conferemus.

L I V N M O D E R A

T I C O L V M E L L A E I N

L I B R V M X. D E C V L =

T V H O R T O R V M,

P R A E F A T I O.

POENORIS tui Siluine, quod stipulanti sponderam tibi, reliquam pensunculam percipe. Nam superioribus nouem libris hac minus parte debitum, quod nunc persoluo, reddideram: superest ergo cultus hortorum insigniter neglectus quondam ueteribus agricolis, nunc uel celeberrimus: siquidem cum parior apud prisos esset frugalitas, largior tamē pauperibus fuit usus epularum, lactis copia, serinaq; ac domesticarum pecudum carne, uelut aqua, frumentoq; summis, atq; humilimīs uictum tolerantibus. Mox cum sequens, & praecipue nostra aetas dapibus libidinosi pretia constituerit, coenaq; non naturalibus desiderijs, sed censibus aestimentur, plebeia paupertas summota à pretiosioribus cibis ad uulgares compellitur. Quare cultus hortorum, quoniam & fructus magis in usu est, diligentius nobis, quam traderūt maiores, praecipendus est: isq; sicut instituerā profusa oratione prioribus subnecteretur exordijs, nisi propositum meum expugnasset frequēs postulatio tua, quae peruicit, ut poeticijs numeris explerem Georgici carminis

omissas partes, quas tamen & ipse Vergilius significauerat, posteris post se memoranda relinquere, neq; enim aliter istud nobis fuerat audendum, quam ex uoluntate uatis maximè uenerandi: cuius quasi numine instigante (pigre sine dubio propter difficultatem operis, ueruntamen non sine spe prosperi successus) aggressi sumus tenuem admodum, & penè uiduam corpore materiam, quæ tam exilis est, ut in consummatione quidem totius operis annumerari uelut particula possit laboris nostri, per se uerò & quasi suis finibus terminata nullo modo speciose confici. Nam etsi multa sunt eius quasi membra, de quibus aliquid possumus effari, tamè eadè tam exigua sunt, ut (quod aiunt Græci) ex incomprehensibili paruitate arenae finis effici non possit. Quare quicquid est istud, quod elucubra uimus, propriam sibi laudem non uendicat, ut boni consulat, si non sit dedecori prius editis à me scriptorum monumentis: sed iam præfari desinamus.

DE CULTV HORTORVM

LIBER X.

Hortorum quoq; te cultus Siluine docebo,
Atq; ea, quæ quōdā spatijs exclusus iniquis,
Cū caneret letas segetes, et munera Bacchi,
Et te magna Pales, nec non coelestia mella,

Vergilius nobis post se memoranda reliquit.
Principio sedem numeroso præbeat horto
Pinguis ager putres glebas, resolutaq; terga
Qui gerit, & fossus gracileis imitatur arenas.
Atq; habilis natura soli, quæ gramine leto
Parturit, & rutilas ebuli creat uuida baccas.

Nam neq; sicca placet, nec quæ stagnata palude
 Perpetitur querule semper conuitia rana.
 Tum quæ sponte sua frondosas educat ulmos,
 Palmisq; feris letatur, & aspera syluis
 Achrados, aut pruni lapidosis obruta pomis
 Gaudet, & iniussi consternitur ubere mali,
 Sed negat helleboros, & noxia galbana succo,
 Nec patitur taxos, nec strenua toxica sudat,
 Quamuis semihominis uesano gramine foeta
 Mandragoræ pariat flores, mæstamq; cicutam, 20
 Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus æquæ,
 Terga rubi, spinisq; ferat paliuron acutis.
 Vicini quoq; sint amnes, quos incola durus
 Attrahat auxilio semper sitientibus hortis,
 Aut fons illacrymet putei non sede profunda.
 Ne grauis hausturis tendentibus ilia uellat.
 Talis humus, uel parietibus, uel sepibus hirtis
 Claudatur, neu sit pecori, neu peruia furi,
 Neu tibi Dædaleæ quærantur munera dextra,
 Nec Polycletea, nec Phradmonis, aut Ageladæ 30
 Arte laboretur, sed truncum forte dolatum
 Arboris antiquæ numen uenerare Ithyphalli
 Terribilis membri, medio qui semper in horto
 Inguinibus puero, prædoni falce munctur.
 Ergo age nunc cultus, & tempora quæq; serendis
 Seminibus, quæ cura satis, quo sydere primum
 Nascantur flores, Pestiq; rosaria gemment,
 Quo Bacchi genus, aut aliena stirpe grauata
 Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos,
 Pierides tenui deducite carmine Musæ.
 Oceani sitiens cum iam canis hauserit undas,

Et paribus Titan orbem librauerit horis,
 Cum satur autumnus quassans sua tempora pomis,
 Sordidus, & musto spumanteis exprimet uuas,
 Tum mihi ferrato uersetur robore Pale
 Dulcis humus, si iam pluuijs defossa madebit.
 At si cruda manet cælo durata sereno,
 Tum iussi ueniant decliui tramite riui,
 Terra bibat fonteis, & hiantia compleat ora.

30 Quod si nec cæli, nec campi competit humor,
 Ingeniumq; loci, uel Iuppiter abnegat imbrem,
 Expectetur hyems, dum Bacchi gnosius ardor
 Aequore caruleo celetur, uertice mundi,
 Solis & aduersos metuant Atlantides ortus.
 Atq; ubi iam tuto needum confisus olympo,
 Sed trepidus profugit chelas, & spicula Phœbus
 Dira Nepæ, tergoq; Croti festinat equino,
 Nescia plebs generis, matri ne parcite falsæ.
 60 Ista Prometheæ genitrix fuit altera Cretæ,
 Altera nos enixa parens, quo tempore saeuus
 Tejlurem ponto mersit Neptunus, & inum
 Concutiens barathrum lethæas terruit undas.

Tumq; semel stygium regem uidere trementem
 Tartara, cum pelagi streperent sub pondere manes.
 Nos secunda manus uiduo mortalibus orbe
 Progenerat, nos abruptæ tum montibus altis
 Deucalionæ cautes peperere: sed ecce
 Durior, æternusq; uocat labor: eia agè segnes
 Pellite nunc somnos, & curui uomere dentis
 70 Iam uirides lacerate comas, iam scindite amictus.

Tu grauibus rastris cunctantia perfode terga,
 *maria. Tu penitus *clatris eradere uiscera matris

Ne dubita, & summi frequentia cesspites mista
 Ponere, quæ canis iaceant urenda pruinis,
 Verberibus gelidis, iræq; obnoxia cauri,
 Alliget & sæuus Boreas, Eurûsq; resoluat.
 Post ubi Rÿphææ torpentia frigora brumæ
 Candidus aprica Zephyrus regelauerit aura,
 Sydereoq; polo cedit lyra mersa profundo,
 Veris & aduentum nidis cantarit hirundo,
 Rudere tum pingui, solido uel stercore Aselli,
 Armenti ue fimo satures ieiunia terræ
 Ipse ferens olitor diductos pondere qualos.
 Pabula nec pigeat fesso præbere nouali
 Immundis, quæcunq; uomit latrina, cloacis,
 Densaq; iam pluuijs, durataq; summa pruinis
 Aequora dulcis humi, repetat mucrone bidentis.
 Mox bene cum glebis uiuacem cesspitis herbam
 Contundat marre, uel fracti dente ligonis,
 Putria maturi soluantur ut ubera campi.
 Tunc quoq; trita solo splendentia sarcula sumat,
 Angustosq; foros aduerso limite ducens
 Rursus in obliquum distinguat tramite paruo.
 Verum ubi iam puro discrimine pectita tellus,
 Deposito squallore nitens sua semina poscit,
 Pingit & in uarios terrestria sydera flores,
 Candida leucoia, & flauentia lumina calthæ,
 Narcissi q; comas, & hiantis seua leonis
 Ora feri, calathisq; uirentia lilia canis,
 Nec non uel niueos, uel ceruleos hyacinthos.
 Tu quæ pallet humi, quæ frondes purpurat auro,
 Ponatur uiola, & nimium rosa plena pudoris.
 Nunc medica panacem lacryma, succoq; salubri

Glaucea, & profugos uinctura papauera somnos
Spargite, quæq; uiros acuunt, armantq; puellas.

Iam Megaris ueniant genitalia semina bulbi,

**scilla.* Et quæ sicca legit Getulis obruta glebis,

Et quæ frugifero seritur uicina Priapo,

Excitet ut Veneri tardos eruca maritos.

110

Iam breue charophyllum, & torpenti grata palato

Intyba, iam teneris frondens lactucula fibris,

Alliaq; infractis spicis, & olentia late

Vlpica, quæq; fabis habilis fabrilia miscet.

Iam siser, Assyrioq; uenit quæ semine radix,

Secta q; præbetur madido sociata lupino,

Vt Pelusiaci proritet pocula Zythi.

Tempore non alio uili quoq; salgama merce

Capparis, & tristes inula, feruleq; minaces

Plantantur, necnon serpentia gramina mentæ.

110

Et bene odorati flores sparguntur aneti,

Rutaq; Palladiæ baccæ uictura saporem,

Seq; laceffenti fletum factura sinapis,

Atq; oleris pulli radix, lacrymosaq; cepa

Ponitur, & lactis gustum quæ condiat herba

Deiectura quidem fronti data signa furcarum,

Vimq; suam idcirco profitetur nomine Graio.

Tum quoq; conseritur, toto quæ plurima terræ

Orbe uirens pariter plebi, regi q; superbo

Frigoribus caules, & ueri cymata mittit.

120

Quæ pariunt ueteres cespioso littore Cumæ,

Quæ Marrucini, quæ signia monte Lepino,

Pinguis item Capua, & Caudinis faucibus horti,

Fontibus & Stabiæ celebres, & Vesuia rura,

Docta q; Parthenope Sebetide roscida lymphæ,

Quæ ducis Pompeia palus uicina Salinis
 Herculeis, uitreoq; filer qui defluit amni,
 Quæ duri præbent cymosa stirpe Sabelli,
 Et Turni lacus, & pomosi Tyburis arua,
 Brutia quæ tellus, & mater Aritia porri.
 Hæc ubi credidimus resolute semina terræ,
 Afiduo grauidam cultu, curaq; fouemus,
 Ut redeant nobis cumulato fœnore messes.
 Et primum moneo largos inducere fontes,
 Ne sitis exurat concepto semine partum.
 At cum foeta suos nexus adoperta resoluit,
 Florida cum soboles materno pullulat*aluo,
 Primitijs plantæ modicos tum præbeat imbres
 Sedulus irrorans olitor, ferroq; bicorni
 Pectat, & argentem sulcis exterminet herbam.
 At si dumosis positi sunt collibus horti,
 Nec summo nemoris labuntur uertice riui,
 Aggere præposito cumulatis area glebis
 Emineat, sicco ut consuescet puluere planta,
 Nec mutata loco siccos exhorreat æstus.
 Mox ubi nubigenæ Phryxi, nec portitor Helles
 Signorum, & pecorum princeps caput efferet undis
 Alma sinum tellus iam pandet: adultaq; poscens
 Semina depositis cupient se nubere plantis,
 Inuigilate uiri, tacito nam tempora gressu
 Diffugiunt, nulloq; sono conuertitur annus.
 Flagitat ecce suos genitrix mitissima foetus,
 Et quos enixa est partus iam querit alendos,
 Priuignasq; rogat proles, date nunc sua matri
 Pignora, tempus adest, uiridi redimite parentem
 Progenie, tu cinge comam, tu disere crines.

*ARUO,

Nunc apio uiridi crispetur florida tellus,
 Nunc capitis porri longo resoluta capillo
 Latetur, mollemq; sinum staphilinus inumbret.

160

Nunc & odorata peregrino munere planta
 Sicanijs croceae descendant montibus Hyblae,
 Nataq; iam ueniant hilari sampsuca Canopo,
 Et lacrymas imitata tuas Cinericia uirgo,
 Sed melior stactis ponatur achaica myrrha,
 Et male damnati mæsto qui sanguine surgunt
 Aeacij flores, immortalesq; amaranthi,
 Et quos mille parit diues natura colores,
 Disponat plantis olitor, quos semine seuit.

170

Nunc ueniat quamuis oculis inimica coramble.
 Iamq; salutari properet lactuca sapore,
 Tristia quæ releuat longi fastidia morbi.
 Altera crebra uiret, fusco nitet altera crine,
 Vtraq; Cæcilij de nomine dicta Metelli.

Tertia, quæ spisso, sed puro uertice pallet,
 Hæc sua Cappadoce seruat cognomina gentis
 Et mea, quam generant Tarthesi littore Gades,
 Candida uibrato discrimine, candida thyrsos est.
 Cypros item Paphio, quam pingui nutrit in aruo
 Punicæ depexa coma, sed lactea crure est.

180

Quot facies, totidem sunt tempora quanq; serendi.
 Cæciliam primo deponit Aquarius anno,
 Cappadocamq; premit ferali mense lupercus.
 Tuq; tuis Mauors Tarthesida pange Calendis,
 Tuq; suis Paphien iterum iam pange Calendis,
 Dum cupit, & cupide querit se iungere matri,
 Et mater facili mollissima subiacet aruo.

Ingenera nunc sunt genitalia tempora mundi.

Nunc amor ad coitus properat, nunc spiritus orbis
 Bacchatur Veneri, stimulusq; Cupidinis actus
 Ipse suas adamat partes, & scetibus implet.
 Nunc pater aequoreus, nunc & regnator aquarum 190
 Ille suam Thetyn, hic pellicit Amphitritem.
 Et iam caeruleos partus enixa marito
 Vtraq; nunc reserat, pontumq; natantibus implet.
 Maximus ipse Deum posito iam fulmine fallax
 Acrisioneos ueteres imitatur amores,
 Inq; sinus matris uiolento depluit imbre.
 Nec genitrix nati nunc aspernatur amorem,
 Sed patitur nexus flammata cupidine tellus.
 Hinc maria, hinc montes, hinc totus deniq; mundus
 Ver agit: hinc hominum, pecudum, uolucrumq; cupido, 200
 Atq; amor ignescit menti, seuitq; medullis,
 Dum satiata Venus fecundos compleat artus,
 Et generet uarias soboles, semperq; frequentet
 Prole noua mundum, uacuo ne torpeat aevo.
 Sed quid ego infræno uolitare per aethera cursu
 Passus equos audax sublimi tramite raptos?
 Ista canat maiora Deo, quem Delphica laurus
 Impulit, & rerum causas, & sacra mouentem
 Orgia naturæ, secretaq; fœdera cœli.
 Extimulet uatem per Dindyma castra Cybelles,
 Perq; Cytheronem, Nyseaq; per iuga Bacchi,
 Per sua Parnassi, per omiſsa silentia Musis
 Pierij nemoris, Bacchea uoce frementem
 Delic te Pæan, & te eue eue Pæan,
 Me mea Calliope cura leuiore uagantem
 Iam reuocat, paruoaq; iubet decurrere gyro,
 Et secum gracili connectere carmina filo,

Quæ canat inter opus musa modulante putator
Pendulus arbustis, olitor uiridantibus hortis.

220. Quare agè quod sequitur, paruo discrimine sulci
Spargantur cæcis nasturcia dira colubris,
Indomito male sana cibo, quas educat aluos,
Et satureia thymi referens, tymbraeq; saporem,
Et tenero cucumis, fragiliq; cucurbita collo.
Hispidam ponatur cinara, quæ dulcis Iaccho
Potanti ueniat, nec Phœbo grata canenti.

Hæc modò purpureo surgit glomerata corymbo,
Myrtiolo modò crine uiret, deflexaq; collo
Nunc adoperta manet, nunc pinea uertice pungit,
230. Nunc similis calatho, spinisq; minantibus horret,
Pallida nonnunquam tortos imitatur achantos.
Mox ubi sanguineis se floribus induit arbor
Punica, quæ rutilo nitescit tegmine grani,
Tempus haris satio, famosaq; tunc coriandra
Nascuntur, gracili melantia grata cumino,
Et bacca asparagi spinosa profilit herba,
Et malache, prono sequitur quæ uertice solem,
Quæq; tuas audax imitatur Nisie uiteis,

240. Nec metuit senteis, nam uepribus improba surgens
Achrados, indomitasq; bionias alligat alnos.
Nomine tum Graio, ceu littera proxima prima,
Pangitur in cera docti mucrone magistri,
Sic & humo pingui ferratæ cuspidis ictu
Deprimatur folio uiridis, pede candida, beta.
Quin & odoratis messis iam floribus instat,
Iam uer purpureum, iam uersicoloribus anni
Foetibus alma parens cingi sua tempora gaudet.
Iam Phrygiæ loti gemmantia lumina promunt,

250

Et conuiuenteis oculos uiolaria soluunt,
 Oscinat, & leo, & ingenuo confusa robore
 Virgineas adoperta genas rosa præbet honores
 Cœlitibus, templisq; Sabæum miscet odorem.
 Nunc uos pegasidum comites Acheloidas oro,
 Menaliumq; choros Dryadum, nymphasq; Napeas,
 Quæ colitis nemus Amphrysi, quæ Thessala tempe,
 Quæ iuga Cyllenes, & opaci rura Lycæi,
 Antraq; Castalys semper rorantia guttis,
 Et quæ Sicani j flores legistis Halesti,
 Cum Cereris proles uestris intenta choreis
 Aequoris Aetnei uernantia lilia carpsit,
 Raptaq; lethæi contux mox facta tyranni
 Syderibus tristes umbras, & tartara cœlo
 Præposuit, Ditemq; Ioui, letumq; saluti,
 Et nunc inferno potitur Proserpina regno.
 Vos quoque iam posito luctu, mœstoq; timore
 Huc facili gressu teneras aduertite plantas,
 Tellurisq; comas sacris optate canistris.
 Hinc nullæ insidiæ nymphis, non ulla rapina,
 Casta fides nobis colitur, sanctiq; penates,
 Omnia plena iocis, securo plena cachinno,
 Plena mero, letisq; uirent conuiuia pratis.
 Nunc uer egelidum, nunc est molliissimus annus,
 Dum Phœbus tener, ac tenera decumbere in herba
 *Suadet, & arguto fugientes gramine fontes
 Nec rigidos potare iuuat, nec sole tepenteis.
 Iamq; Dioneis redimitur floribus hortus.
 Iam rosa mitescit, Sarrano clarior ostro.
 Nec tam nubifugo Borea Latonia Phœbe
 Purpureo radiat uultu, nec Syrius ardor

260

270

*Gaudet.

280

Sic

Sic micat, aut rutilus Pyrous, aut ore corusco
 Hesperus, eo remeat cum Lucifer ortu,
 Nec tam sydereo fulget Thaumantias arcu,
 Quam nitidis hilares collucent foetibus horti.
 Quare agè uel iubare exorto, iam nocte, suprema,
 Vel cum Phœbus equos in gurgite mersat Hifero.
 Sic ubi odoratas prætexit amaracus umbras,
 Carpite, narcissiq; comas, sterilisq; balausi.
 Et tu, ne Corydonis opes desprenat Alexis,
 Formoso Nays puero formosior ipsa
 Fer calathis uiolam, & nigro permixta ligustro
 Balsama cum casia nectens, croceosq; corymbos,
 Sparge mero Bacchi, nam Bacchus condit odores.
 Et uos agrestes, duro qui pollice molles
 Demetit flores, cano iam uimine textum
 Syrpiculum ferrugineis cumulatae hyacinthis.
 Iam rosa distendat contorti stamina iunci,
 Pressaq; flammicola rumpatur fiscina calta,
 Mercibus & uernis diues Portunus abundet,
 Et titubante gradu multo madefactus Iaccho
 Aere sinus gerulus plenos grauis urbe reportet.
 Sed cum maturæ flauabit messis aristas,
 Atq; diem gemino Titan extenderit astro,
 Hauserit & flammis Lernei brachia Cancri,
 Allia cum cepis cereale papauer aneto
 Iungite, dumq; uirent nexos deserite manipulos,
 Et celebres fortis fortunæ dicite laudes
 Mercibus exactis, hilareisq; recurrite in hortos.
 Tum quoq; profcisso, riguoq; inspersa nouali
 Ozyma comprimite, & grauibus densate cylindris,
 Exurat sata ne resoluti pulueris æstus,

Parvulus aut pulex irrepens dente laceffat,
 Neu formica rapax populari semina possit.
 Nec solum teneras audent erodere frondes
 Implicitus conchæ limax, hirsutaq; campe:
 Sed cum iam ualido turgescit lurida caule
 Brassica, cumq; tument pallentia robora betæ,
 Mercibus atq; olitor gaudet securus adultis,
 Et iam maturis quærit supponere falcem,
 Sepe ferus duros iaculatur Iuppiter imbres
 Grandine dilapidans, hominumq; boumq; labores,
 Sepe etiam grauidis irrorat pestifer undis,
 Ex quibus infestæ Baccho, glaucisq; salictis
 Nascuntur uolucres, serpitq; eruca per hortos,
 Quos super ingrediens exurit semina morsu,
 Quæ capitis uiduata coma, spoliataq; nudo
 Vertice, trunca iacent tristi consumpta ueneno.
 Hæc ne ruricolæ paterentur monstra, salutis
 Ipsa nouas artes uaria experientia rerum,
 Et labor ostendit miseris, ususq; magister
 Tradidit agricolis, uentos sedare furentes,
 Et tempestatem Thuscis aduertere sacris.
 Hinc mala rubigo uirideis ne torreat herbas,
 Sanguine lactentis catuli placatur, & extis.
 Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli
 Tyrrenus fixisse Tages in limite ruris.
 Utq; Iouis magni prohiberet fulmina Tarchon,
 Sepe suas sedes percinxit uitibus albis.
 Hinc Amythaonius docuit quæ plurima Chiron,
 Nocturnas crucibus uolucres suspendit, & altis
 Culminibus * metuit feralia carmina flere.
 Sed ne dira nouas segetes animalia carpent,

220

290

240

*uetuit

z

.Profuit

Profuit interdum medicantem semina pingui
Palladia sine fruge salis conspergere amurca,
Innata'ue laris nigra satiare fauilla.

Profuit & plantis latices infundere amarus
Marrubij, multoq; sedi contingere succo.
At si nulla ualet medicina repellere pestem,
Dardaniæ ueniant artes, nudataq; plantas
Fœmina, quæ iustis tum demum operata iuuentæ
Legibus, obscæno manat pudibunda cruore,
Sed resoluta sinus, resoluto mœsta capillo,
Ter circum areolas, & sepem ducitur horti.
Quæ cum lustrauit gradiens (mirabile uisu)
Non aliter quàm decussa pluit arbore nimbus,
Vel teretis mali, uel testæ cortice glandis,
Voluitur ad terram distorto corpore campe.

Sic quondam magicis sopitum cantibus anguem
Vellere Phryxco delapsum uidit Iolchos.
Sed iam prototomos tempus decidere caules,
Et Tarthesiacos Paphiosq; reuellere thyrsos,
Atque apio fascēs, & secto cingere porro,
Iamq; eruca salax fœcundo prouenit horto.
Lubrica iam lapathos, iam thanni sponte uirescunt.
Et scylla, hirsuta sepes nunc horrida rusco
Prodit, & asparagi corruda simillima filo,
Humidaq; andrachne sitienteis protegit antes,
Et grauis atriplici consurgit longa fœselus.

*cylindri Tum modò dependens trichili, modò more *chelidri
Sole sub æstiuo gelidas per graminis umbras
Intortus cucumis, prægnansq; cucurbita serpit.
Vna neq; est illis fœcies: nam si tibi cordi
Longior est, gracili capitis quæ uertice pendet,

E' tenui

E' tenui collo semen lege, siue globosi
 Corporis, atq; utero nimium quæ uasta tumescit,
 Ventre leges medio, sobolem dabit illa capacem
 Naryciae piscis, aut actæi mellis Hymeti,
 Aut habilem lymphis hamulam, Baccho uel lagænam,
 Tum pueros eadem fluuijs innare docebit,
 Liuidus ac cucumis grauida qui nascitur aluo,
 Hirtus & ut coluber nodoso gramine tectus
 Ventre cubat flexo, semper collectus in orbem,
 Noxius exacuit morbos æstatis iniquæ.
 Fœtidus hic succo, pingui quoq; semine fartus.
 At qui sub trichila manantem repit ad undam.
 Labentemq; sequens nimio tenuatur amore
 Candidus effœtæ tremebundior ubere porcæ.
 Mollior infuso calathis modo lacte gelato,
 Dulcis erit, riguoq; madescit luteus aruo,
 Et fert auxilium quondam mortalibus ægris.
 Cum canis Erigones flagrans Hyperionis æstu
 Arboreos aperit fœtus, cumulataq; moris
 Candida sanguineo manat fiscella cruore,
 Tunc præcox bifera descendit ab arbore ficus,
 Armenijsq; & cereolis, prunisq; damasci
 Stipantur calathi, & pomis quæ barbara Persis
 Miserat (ut fama est) patrijs armata uenenis.
 At nunc expositi paruo discrimine leti
 Ambrosios præbent succos, oblita nocendi.
 Quin etiam eiusdem gentis de nomine dicta
 Exiguo properant mutescere Persica malo.
 Tempestiua manent, quæ maxima Gallia donat,
 Frigoribus pigro ueniunt Asiatica fœtu.
 At grauis arcturi sub sydere parturit arbos

280

290

300

Liuia, Chalcidicis, & caunis æmula Chijs,
 Purpureæq; Chelidonia, pinguesq; Marisca,
 Et Challistrutis roseo quæ semine ridet,
 Albæq; quæ seruat flauæ cognomina cere,
 Scissa Libysca simul picto quoque Lydia tergo.
 Quin & Tardipedi sacris iam rite solutis
 Nube noua feritur, cœli pendentibus undis
 Congilis illustri mittit quam Nursia campo,
 Quæq; Amiterninis defertur bunias aruis.
 Sed iam maturis nos flagitat anxius uuis
 Eubius, excultosq; iubet claudamus ut hortos.
 Claudimus, imperioq; tuo paremus agrestes,
 Ac metimus læti tua munera dulcis Iacche,
 Inter lasciuos Satyros, Panasq; bifformes
 Brachia iactantes uetulo marcentia uino.
 Et te Manalium, te Bacchum, teq; Lyæum,
 Lenæumq; patrem canimus sub tecta uocantes,
 Ferueat ut lacus, & multo completa falerno
 Exudent pingui spumantia dolia musto.
 Hactenus aruorum cultus Siluine docebam
 Syderci uatis referens præcepta Maronis,
 Qui primus ueteres ausus recludere fontes
 Ascreum cecinit Romana per oppida carmen.

310

326

328

L. I V N. M O D E R A -
 T I C O L V M E L L A E
 D E R E R V S T I C A
 L I B. X I.

Quæ intra uillam agi debeant ab homine
 officio uillicationis
 præposito. CAP. I.

L A V D I V S Augustalis tam ingenue
 nature, quam eruditionis adolescens cõ-
 plurium studiorum & præcipue agrico-
 lationum sermonibus instigatus excudit
 mihi, cultus hortorum prosa ut oratione
 componere. Nec me tamẽ fallebat hic euetus rei, cum præ-
 dictam materiam carminis legibus implicarem: sed tibi Pu-
 bli Siluine pertinaciter expetenti uersificationis nostræ
 gustum negare nõ sustinebam, facturus mox, si collibuis-
 set, quod nunc aggredior, ut olitoris curam subtexerem
 uillici officijs: quæ quamuis primo rei rusticæ libro uide-
 bar aliquatenus executus, quoniam tamen eam simili de-
 siderio noster idem Augustalis sæpius flagitabat, nume-
 rum, quem iam quasi consummaueram, uoluminũ excessi,
 & hoc undecimum præceptũ rusticationis memoriæ tra-
 didi. Villicum fundo, familiæq; præponi cõuenit ætatis nec
 primæ, nec ultimæ: nam seruitia sic tirunculum contem-
 nunt, ut senem, quoniam ille nondum nouit opera ruris,
 hic exequi iam non potest. Atq; hunc adolescentia negli-
 gentem, senectus illum facit pigrum. Media igitur ætas
 huic officio est aptissima: poteritq; ab anno trigesimo us-
 que in sexagesimũ, si nõ interueniãt fortuita corporis ui-
 tia, satis ualidi fungi muneribus agricolæ. Quisquis autẽ

destinabitur huic negotio, sit oportebit idē scientissimus,
 robustissimusq; , ut edoceat subiectos , & ipse commodē
 faciat, quae praecipit: si quidem nihil rectē sine exemplo do-
 ceatur, aut discitur. Praestatq; uillicum magistrum esse o-
 perariorum, non discipulum, cum etiam de patrefamiliās
 prisca moris exemplū Cato dixerit, Male agitur cum do-
 mino, quē uillicus docet. Itaq; in œconomico Xenophō-
 tis, quem M. Cicero Latino sermone tradidit, uir egregi-
 us ille Ischomachus Atheniensis rogatus à Socrate utrū ne,
 si res familiaris desiderasset, mercari uillicum tanquam
 fabrum, an à se instituere consueuerit: Ego uerò inquit
 ipse instituo. Et tenim qui me absente in meum locum sub-
 stituitur, & uicarius meae diligentiae succedit, is ea, quae
 ego, scire debet. Sed haec nimium prisca, & eius quidem
 temporis fuit, quo idem Ischomachus negabat quenquam
 rusticari nescire. Nos autem memores ignorantia nostra
 uigentis sensus adolescentulos, corporisq; robusti peritissi-
 mis agricolis commendemus, quorum monitionibus, uel
 unus ex multis (nam est difficile erudire) non solum rusti-
 cationis, sed imperandi consequatur scientiam. Quidam
 enim, quamuis operum probatissimi artifices, imperian-
 di parum prudentes, aut scuius, aut etiam lenius agendo
 rem dominorum corrumpunt. Quare, sicut dixi, docendus,
 & à pueritia rusticis operibus educandus, multisq; prius
 experimentis inspiciendus erit futurus uillicus. Nec solum
 an perdidicerit disciplinam ruris, sed an etiam domino fi-
 dem, ac beneuolentiam exhibeat, sine quibus nihil prodest
 uillici summa sciētia. Potissimum autem est in eo magiste-
 rio scire, & estimare, quale officium, & qualis labor sit
 cuiq; iniungendus: nam nec ualentissimus posset exequi,
 quod imperatur, si nesciat quid agat: nec peritissimus, si
 sit

sit inualidus. Qualitas ita cuiusque rei consyderanda est. Quippe aliqua sunt opera tantummodo uirium, tanquam promouendi onera, portandiq; : aliqua sociata uiribus, & arti, ut fodiendi, arandiq; , segetes, & prata desecandi: nonnullis minus uirium, plus artis adhibetur, sicut putationibus, in sitionibusq; uineti. Flurimum etiam scientia pollet in aliquibus, ut in pastione pecoris, atq; eiusdē medicina. Quorum omnium officiorū uillicus, quem iam prius dixi, aestimator bonus esse non potest, nisi fuerit etiam peritus, ut in unoquoq; corrigere queat perperam factum: neque enim satis est reprehendisse peccātem, si non doceat recti uiam. Libenter igitur eadē loquor, tam docendus est futurus uillicus, quam futurus figulus, aut faber. Et haud facile dixerim, num illa tanto expeditiora sint discentibus artificia, quanto minus ampla sunt. Rusticationis autem magna, & diffusa materia est, partesq; si uelimus eius percensere, uix numero comprehendamus. Quare satis admirari nequeo, quod primo scriptorum meorum exordio iure conquestus sum: Caterarum artium minus uitæ necessariorū repertos antistites, agriculturæ neq; discipulos, neque præceptores inuentos: nisi magnitudo rei pepererit reuerentiam uel discendi, uel profitendi penē immensam scientiam, cum tamen non ideo turpi desperatione oportuerit eam negligi. Nā nec oratoria disciplina deseritur, quia perfectus orator nusquam repertus est: nec philosophia, quia nullus consummatae sapientiae: sed è contrario plurimi semetipsos exhortantur uel aliquas partes earum addiscere, quamuis uniuersas percipere non possint. Et enim quæ probabilis ratio est obmutescēdi, quia nequeas orator esse perfectus, aut in socordiam compelli, quia desponderis sapientiam? Magnæ rei, quantuluncūq; possederis,

deris, fuisse participem, non minima est gloria. Quis ergo inquis, docebit futurum uillicum, si nullus professor est? & ego intelligo difficilimū esse ab uno uelut autore cuncta rusticationis consequi praecepta. Veruntamen ut uniuersae disciplinae uix aliquem consultū, sic plurimos partium eius inuenias magistros, per quos efficere queas perfectum uillicum: nam & arator reperitur aliquis bonus, & optimus fossor, aut sceni sector, nec minus arborator, & uinitor, tum etiā ueterinarius, & probus pastor, qui singuli rationem scientiae suae desyderanti non subtrahant. Igitur complurium agrestium formatus artibus, qui susceperit officium uillicationis, in primis conuictum domesticum, multoq; etiam magis externum uitet. Somni, & uini sit abstinentissimus, quae utraque sunt inimicissima diligentiae. Nam & ebrioso cura officij pariter cū memoria subtrahitur, & somniculoso plurima effugiunt. Quid enim potest aut ipse agere, aut cuiquam dormiens imperare? Tum etiam sit a uenereis amoribus auersus, quibus si se dederit, non aliud quicquam possit cogitare, quam illud, quod diligit. Nam uitij eiusmodi plectus animus, nec praemium iucundius, quam fructum libidinis, nec supplicium grauius, quam frustrationē cupiditatis existimat. Igitur primus omnium uigilet, familiamq; semper ad opera cunctantem pro temporibus anni festinanter producat, & strenuē ipse praecedat. Plurimum enim refert colonos a primo mane opus aggredi, nec lentos per otium pigre procedere. Siquidem Ischomachus idem ille, Malo inquit unius agilem, atq; industriam, quam decem hominum negligentem, & tardam operam. Quippe plurimum affert mali, si operario meretricandi potestas fiat: nam ut in itinere cōficiendo saepe dimidio maturius peruenit is, qui

nauiter,

nauiter, & sine ullis cōcessionibus permeabit, quàm is,
 qui cum sit unà profectus umbras arborū, fonticulorumq;
 amoenitatem, uel auræ refrigerationē captauit: sic in agre
 sui negotio dici uix potest, quid nauus operarius igna-
 uo, & cessatore præstet. Hoc igitur custodire oportet uil-
 licum, ne statim à prima luce familia cunctanter, & lan-
 guidè procedat, sed uelut in aliquod præliū cum uigore,
 alacritate animi procedentē cum tanquam ducem strenuè
 sequatur, uarijsq; exhortationibus in opere ipso exhila-
 ret laborantes. Et interdum tanquam deficienti succursu-
 rus ferramentum auferat parumper, & ipse fungatur eius
 officio, moneatq; sic fieri debere, ut ab ipso fortiter sit ef-
 fectum. Atq; ubi crepusculū incesserit, neminē post se re-
 linquat, sed omnes subsequatur more optimi pastoris, qui
 è grege nullā pecudē patitur in agro relinquī. Tū uerò,
 cum tectum subierit, idem faciat, quod ille diligēs opilio:
 nec in domicilio suo statim delitescat, sed agat cuiusq; ma-
 ximam curam. Siue quis (quod accidit plerūq;) sauciatus
 in opere noxam ceperit, adhibeat fomenta: siue alter lan-
 guidior est, in ualetudinarium confestim deducat, & con-
 uenientem ei ceteram curationē adhiberi iubeat. Eorum
 uerò, qui rectè ualebunt, non minor habenda erit ratio, ut
 cibus, & potio sine fraude à cellarijs præbeatur. Consue-
 scatq; rusticos circa larem domini, focumq; familiarē sem-
 per epulari, atq; ipse in conspectu eorum similiter epule-
 tur. Sitq; frugalitatis exemplum, nec nisi sacris diebus ac-
 cubans cœnet, festosq; sic agat, ut fortissimum quenq; &
 frugalissimum largitionibus prosequatur, nonnunquam
 etiam suæ mensæ adhibeat, & uelit alijs quoq; honoribus
 dignari. Tum etiā per serias instrumentū rusticū, sine quo
 nullum opus effici potest, recognoscat, et sæpius inspiciat

ferramenta: eaq; semper duplicia comparet, ac subinde re-
 fecta custodiat, ne si quod in opera uitiatum fuerit, à uici-
 no petendum sit, quia plus in operis seruatorum auocādis,
 quam in pretio rerum eiusmodi depēditur. Cultam, uesti-
 tamq; familiā utiliter magis habeat, quam delicate, id est,
 munitam diligenter à frigoribus, & imbribus, quæ utraq;
 prohibentur optimè pellibus manicatis, & sagatis cucul-
 lis: idq; si fiat, omnis penè hyemalis dies in opere tolera-
 ri possit. Quare tam uestem seruitiorum, quam, ut dixi,
 ferramenta bis debet singulis mensibus recensere: nam
 frequens recognitio nec impunitatis spem, nec peccandi
 locum præbet. Itaq; mancipia uincta, quæ sunt ergastuli,
 per nomina quotidie citare debet, atque explorare, ut
 sint compedibus diligenter innexa: tum etiam custodie
 sedes an tuta, & rectè munita sit: nec si quem dominus, aut
 ipse uinxerit, sine iussu patrisfamiliæ resoluat. Sacrificia
 nisi ex præcepto domini facere nesciat: aruspiciē, sagamq;
 sua sponte non nouerit, quæ utraq; genera uana supersti-
 tione rudes animos infestant. Non urbem, nō ullas nundina-
 nas nisi uendēdæ, aut emendæ rei necessariæ causa frequē-
 tauerit: neq; enim coloniæ suæ terminos egredi debet, nec
 absentia sua familiæ cessandi, aut delinquēdi spatium da-
 re. Semitas, nouosq; limites in agro fieri prohibeat. Hospi-
 tem nisi ex amicitia domini quam rarissimè recipiat: ad
 ministeria sua conseruos non adhibeat. Nec ulli terminos
 egredi (nisi magna coegerit necessitas) permittat. Pecuniā
 domini neq; in pecore, nec in alijs rebus promercalibus oc-
 cupet: hæc enim res auocat uillici curā, & eum negotia-
 torem potius facit, quam agricolam, nec unquā sinit eum
 cum rationibus domini paria facere, sed ubi æris numerat-
 io exigitur, res pro numis ostenditur. Itaq; tam istud ui-
 tæ

tare debebit, quàm hercule fugiendū uenādi, aut aucupā=
 di studiū, quibus rebus plurimæ operæ auocātur. Iam illa,
 quæ etiam in maioribus imperijs difficulter custodiuntur,
 considerare debebit, ne aut crudelius, aut remissius agat
 cum subiectis: semperq; foueat bonos, & sedulos, parcat
 etiam minus probis, & ita temperet, ut magis eius uereā=
 tur seueritatem, quàm ut seuitiam detestetur. Poteritq; id
 custodire, si maluerit cauere ne peccet operarius, quàm,
 cum peccauerit, serò punire. Nulla est autē uel nequissimi
 hominis amplior custodia, quàm quotidiana operis exa=
 ctio. Nam illud uerum est M. Catonis oraculum, Nihil
 agēdo homines male agere discunt. Itaq; curabit uillicus,
 ut iusta reddantur. Istaq; non egrè consequentur, si sem=
 per se representauerit. Sic enim & magistri singulorum
 officiorū diligenter exequētur sua munia: & familia post
 operis exercitationem fatigata cibo, quietiq; potius, ac
 somno, quàm maleficijs operam dabit. In uniuersa porrò
 uillicatiōe, sicut in cætera uita, pretiosissimū est intelli=
 gere quenq; nescire se quod nesciat, semperq; cupere, quod
 ignoret addiscere. Nam etsi multum prodest scientia, plus
 tamen obest imprudentia, uel negligentia maxime in ru=
 sticatione, cuius disciplinæ caput semel est fecisse quic=
 quid exegerit ratio culturæ. Nam quamuis interdū emē=
 datum sit perperam factum uel imprudentia, uel negligē=
 tia, res tamē ipsa iam domino decoxit. Nec mox in tantū
 exuberat, ut & iacturam capitis amissi restituat, & quæ=
 sum resarciat. Prælabentis uerò temporis fuga quàm sit
 irreparabilis, quis dubitet? Eius igitur memor præcipuè
 semper caueat, ne improuidus ab opere uincatur. Res est
 agrestis insidiosissima cunctāti: quod ipsum expressius ue=
 rustissimus autor Hesiodus hoc uersu significauit,

Ἄρει δ' ἀμβολιστρὸς ἀνὴρ ἀτασι παλάει.

Quare uulgare illud de arborum positione rusticis usurpatum, Serere ne dubites : id uillicus ad agri totum cultū referri iudicet: credatq; prætermiſſas nō duodecim horas, sed annū periſſe, nisi sua quaq; die quod instat effecerit. Nam cum proprijs penē momentis fieri quicquam debeat, si unum opus tardius quam oporteat peractum sit, cæteræ quoq; quæ sequuntur, culturæ, post iusta tempora serius adhibentur, omnisq; turbatus operis ordo spem totius anni frustratur : quare necessaria est menstrui cuiusque officij monitio ea, quæ pendet ex ratione syderum cœli. Nam ut ait Vergilius:

— Tam sunt arcturi sydera nobis

Hædorumq; dies seruandi, & lucidus anguis,

Quam quibus in patriam uentosa per æquora uectis

Pontus & ostriferi fauces tentantur Abydi.

Contra quā obseruationē multis argumētationibus disse-ruisse me nō inficior in ijs libris, quos aduersus astrologos cōposueram. Sed illis disputationibus exigebatur id, quod improbissimè Chaldæi pollicētur, ut certis quasi terminis, ita diebus statis aëris mutationes respondeāt. In hac autē ruris disciplina non desideratur cuiusmodi scrupulositas, sed (quod dicitur pingui Minerua) quantūuis utile cōtinget uillico tēpestatis futuræ præſagiū, si persuasum habuerit, modò antè, modò post, interdū etiā stato die orientis, uel occidentis competere uim syderis. Nam satis prouidus erit, cui licebit ante multos dies cauere suspecta tēpora.

Quid quoq; mense faciendum sit, temporibus accommodando opera.

C A P. II.

ITaq; præcipiemus quid quoque mense faciendum sit, sic temporibus accommodantes opera ruris, ut permiserit

serit status cœli. Cuius uarietate, mutationemq; si ex hoc commentario fuerit præmonitus uillicus, aut nūquam de-
cipietur, aut certè non frequenter: & ne discedamus ab
optimo uate, qui ait, ille uere nouo terrā p̄scindere inci-
piat. Noui autem ueris principium non sic obseruare ru-
sticus debet, quemadmodum astrologus, ut expectet certū
diem illum, qui ueris initium facere dicitur. Sed aliquid etiā
sumat de parte hyemis, quoniam consumpta bruma, iam
intepescit annus, permittitq; clementior dies opera moli-
ri: possunt igitur ab Idibus Ianuarijs (ut principē men-
sem Romani anni obseruet) auspiciari culturarū officia,
quorū alia ex pristinis residua consummabit, atq; alia fu-
turi temporis inchoabit. Satis autē erit per dimidios men-
ses exequi quodq; negotiū, quia neq; præfestinatū opus
nimium immaturè uideri possit ante quindecim dies factū,
nec rursus post totidē nimium tardè. Idibus Ianuarijs uen-
tosa tempestas, & incertus status. XVIII. Cal. Febr. tēpe-
stas incerta. XVII. Cal. Febr. Sol in Aquariū transit, Leo
mane incipit occidere, africanus, interdū auster cum pluuia.
XVI. Cal. Febr. Cancer desinit occidere, hyemat. XV. Cal.
Febr. Aquarius incipit oriri. uentus africanus tempestatem
significat. XI. Cal. Febr. Fidicula uespere occidit, dies plu-
uius. IX. Cal. Febr. ex occasu pristini syderis significat
tempestatem interdum etiam tempestas. VI. Calen. Febr.
Leonis quæ est in pectore clara stella occidit, nonnunquā
significatur hyems bipartita. V. Calend. Februar. auster,
aut africanus, hyemat, pluuius dies. III. Calend. Febr. del-
phinus incipit occidere. Item fidicula occidit. Pridie Ca-
lend. Februar. eorum, quæ suprā sunt, syderum occasus,
tempestatem facit, interdum tantummodo significat. Hoc
igitur semestrium, & deinceps sequentia tempestatibus
annotatis

annotatis percensuimus, quò cautior uillicus (ut iam dixi) uel abstinere possit operibus, uel festinationem adhibere. Itaque ab idibus Ianuarijs, quod habetur tempus inter brumã, & aduentum fauonij, si maior est uinea, uel arbusi modus, quicquid ex autumnno putationis superfuit, repetendum est, sed ita ne matutinis temporibus uitis faucietur, quoniam pruinis, & gelicidijs nocturnis adhuc rigentes materiae, ferrũ reformidãt. itaq; dum hæ regelare sinuntur, usq; in horam secundam, uel tertiam poterunt uepres attenuari, ne incremento suo agrum occupet, segetes emundari, acerui uirgarum fieri, ligna deniq; confici, ut tum demum tepenti iam die putatio administretur. apricis etiã, & macris, aut aridis locis prata iam purganda, & à pecore sunt defendenda, ut foeni sit copia. Siccos quoq; & pingues agros tēpestiuũ est proscindere. Nam & uliginosi, & mediocris habitus sub æstate, uerè ue agēdi sunt. Macerrimi uerò, & aridi post æstatem, primo autumnno arandi, & subinde conserendi. Sed iugerũ agri pinguis hoc tempore anni commodè duabus operis proscinditur, quia hybernis pluuijs adhuc madēs terra facillè cultum sui præbet. Eodemq; mense ante Cal. Feb. sarricidæ segetes autumnales, siue illæ seminis adorei sunt, quod quidam far uernaculũ uocant, seu tritici. Eorumq; tempestiua sarritio est, cum enata frumēta quatuor fibrarũ esse cœperunt. ordeũ quoq; maturum quibus superest opera, nunc demum sarrire debebũt. Sed & faba eandẽ culturam exigit, si iam coliculus eius in quatuor digitos altitudinis creuerit: nã prius sarriuisse nimium teneram non expedit. eruũ quidem melius priore mense, nec tamen improbè hoc ipso uel proximo seremus. Nam Martio nullo modo terræ committendũ esse rustici præcipiũt: uinea, quæ sunt pa
late,

late, & ligata rectè iam fodiuntur. surculi, qui primi flo-
rem afferunt, statim circa idus inserendi sunt, ut cerasorū,
tuberum, amygdalarum, persicorumq; ridicis, uel etiam
palis conficiendis, idoneum tempus est, nec minus in ædi-
ficia succidere arborem conuenit, sed utraq; melius fiunt
luna decrescente ab uigesima usq; in trigesimā, quoniam
omnis materia sic cæsa iudicatur carie non infestari. Palos
una opera cedere & exputatos acuerè centum numero
potes. Ridicas autem querneas, siue oleagineas findere,
& dedolatas utraque parte exacuere numero sexaginta.
Item ad lucubrationē uespertinam palos decem, uel ridi-
cas quinq; conficere, totidemq; per antelucanam lucubra-
tionem. Materies si roborea est, ab uno fabro dolari ad
unguem per quadrata debet pedū xx. hæc erit uehis una.
Pinus autem v. & xx. pedum æquè ab uno expeditur,
quæ & ipsa uehis dicitur: nec minus ulmus, & fraxinus
pedum xxx. cupressus autem pedum xl. tum etiam sex-
agenūm pedum abies, atq; populus, singulis operis ad un-
guem quadrantur, atque omnes hæ mensuræ similiter ue-
hes appellantur. His etiam diebus maturi agni, & reliqui
fætus pecudū, nec minus maiora quadrupedia caractere
signari debent. Cal. Feb. Fidis incipit occidere, uentus eu-
rinus, & interdū auster cum grandine est. iiii. nonas Feb.
Fidis tota, & leo medius occidit, corus, aut septentrio, nō=
nunquam fauonius. Nonis Febr. mediæ partes Aquarij
oriuntur, uentosa tempestas. vii. Idus Febr. Calisto sydus
occidit, fauonij spirare incipiunt. vi. Idus Febr. uentosa
tempestas. iiii. Idus Febr. curus. per hosce dies locis ma-
ritimis, & calidis, & siccis prata, uel arua purgantur, &
in fœnum submittuntur. Reliquæ partes uinearum pro-
pter brumam, uel frigora omiffæ, nunc palandæ, & alli-
gandæ

gande sunt, ne postea tumentes gemmae ledantur, & oculi attrantur. Item vinearum fossio iisdem locis peragenda, arborumque siue putatio, siue alligatio finienda est, quorum iusta certa esse non possunt. Inter nonas deinde, & idus, pomorum seminaria facienda sunt, & mature planta de seminarijs in scrobes transferenda. Pastinatio quoque, quae mense Decembri, uel Ianuario cepta est, iam nunc includenda, & uitibus conferenda est. Pastinatur autem terreni iugerum ita, ut solum in altitudinem trium pedum fodiatur operis LXXX. uel in altitudinem dipodij semisis, operis L. uel ad bipedalium, cui est altitudo duorum pedum operis XL. Haec tamen in agro sicco surculis conferendis minima pastinationis mensura est. Nam oleis deponendis possit uel sesquipedalis altitudo satisfacere, quae plerumque in singula iugera triginta operis conficitur. hoc eodem tempore stercoris pars in prata digerenda, pars oleis, & ceteris arboribus inspergenda. quinetia uititaria diligenter facienda, malleolisque quam recentissimis curiosissime pangenda. Populos & salices, & fraxinos, prius quam frondeant, plantasque ulmorum nunc ponere utile est, aut ante satas nunc exputare, & circumfodere, ac summas earum aestiuas radículas amputare. Sarmenta quoque (uineis nondum fossis) atque arborum ramos è segetibus, aut rubos, & quicquid denique iacens, fodientem, uel alio genere terram molientem potest impedire, nunc egere, & ad sepe applicare oportet. Rosaria noua conferere, uel antiqua curare. Arundineta nunc ponere, uel etiam pristina colere. Salicta facere, uel deputare, runcare, ac fodere. Genistam semine, uel plantis in pastinato, uel etiam sulco deponere. Trimestrium quoque satio non est aliena huic tempori, quamuis tepidis regionibus melius administratur

stretur per mensem Ianuarium. Idibus Februarijs Sagittarius uespere occidit, uehemēter hyemat. xvi. Cal. Martij uespere crater oritur, uenti mutatio. xv. Calend. Martij sol in pisces transitum facit, nonnunquam uentosa tempestas. xiiii. & xii. Calend. Martij fauonius, uel auster cum grandine, & nimbis. x. Calend. Martij leo desinit occidere, uenti septentrionales, qui uocantur orinthie, per dies triginta esse solent, tum & hirundo aduenit. ix. Calen. Martij arcturus prima nocte oritur, frigidus dies aquilone, uel coro, interdum pluuia, viii. Cal. Martij sagitta crepusculo incipit oriri, uarie tēpestates: halcyonci dies uocātur, in Atlantico quidē mari summa trāquillitas notata est. vii. Cal. Martij uentosa tēpestas, hirundo conspicitur: per hos dies frigidis locis earū rerū, quas supra scripsimus, tempestiua est administratio. Locis autem calidioribus, quamuis sera, tamen necessaria: ceterum malleoli, & uiuiradicis positio huius temporis esse uidetur optima. Nec tamen deterior etiā inter Cal. & Idus sequētis mensis, utiq; si non sit feruentissima regio: si uerō etiam magis frigida, uel melior est. In sitio quoq; arborum, atq; uitū tepidis locis hoc tempore cōmodē administrabitur. Cal. Martij africanus, interdum auster cū grandine. vi. Nonas Martij uindemiator apparet, quē Græci *ἰνδὲμια* dicūt, septētrionales uenti. iiii. Nonas Martij fauonius, interdum auster hyemat. Nonis Martij equus mane oritur, flatus aquilonis. iiii. Idus Martij piscis aquilonius desinit oriri, septētrionales uenti. Pridie Idus Martij argonauis exoritur, fauonius, aut auster, interdum aquilo. His diebus commodē instruuntur horti, de quibus suo loco dicam secretius, ne inter hanc quasi turbā operum negligentius olitoris officia descripsisse uidear, aut

nunc ordinem reliquarum culturarum coeptum interrumpisse: Igitur à Cal. Martij eximia est uitium putatio usq; in decimum Calend. Aprilium, si tamen se gēma nondum moucant: furculi quoq; silentes ad insitionem nunc præcipue, utiliterq; leguntur, & ipsa insitio uitium, atq; arborum longè nunc est optima. Frigidis quoq; locis, & humidis uitium satio nunc præcipua est, sed & ficulnea cacumina iam tumētia utilissimè ponūtur. Sarritura quoq; frumentorum iteratur egregie: modios tres una opera rectè sarrit: prata purgare, & à pecore defendere iam tēpestiuum est: locis quidem calidis, & siccis etiam à mense Ianuario, ut supra diximus, id fieri debet, nam frigidis uel à quinquatribus prata rectè submittuntur. Scrobes omnis generis, quos eris autumnino consiturus, hoc tēpore præparare oportebit: eorum quaternarij, hoc est quouersus pedum IIII. si est cōmodum terrenū, XVIII. ab uno fiunt. Ternarij autē XVIII. Cæterū ad deponendas uites, uel non magni incremēti arbores, sulcus qui sit pedum centum & uiginti, latitudine bipedanea, in altitudinem deprimi debet dipondio semisse, eumq; similiter una opera efficit. Rosarium serotinum perfussum, & cultum habere iam tempus est. Oleis laborantibus circumradices amurcam, quæ salem non habeat, nunc cōueniat infundere, maximis sex congij, mediocribus arboribus uina satisfaciunt, cæteris aestimanda erit portio. Sed tamen quæ nihil uitij habuerint, aliquanto lætiores fient, si amurca rigētur in sulsa. Nonnulli hoc optimum tempus esse seminarijs instituendis dixerunt. Tum etiam baccas lauri, & myrti, cæterorumq; uiridium semina in areolas differere præceperunt: orthocissos, & ederas ab Idibus Februarij, uel etiā Cal. Martijs poni oportere ijdē cēsuerunt. Idibus

Mart. nepa incipit occidere, significat tempestatē. xvii. Calen. April. nepa occidit, hyemat. xvi. Calen. April. Sol in Arietē transitum facit, fauonius, uel corus. xii. Calen. April. equus occidit mane, septentrionales uēti. x. Calen. April. Aries incipit exoriri, pluuius dies, interdū ningit. ix. & viii. Calendarum Aprilium, æquinoctium uerum tempestatem significat. Ab Idibus eadem, quæ supra, utique peragenda sunt: optimè autem uliginosa, & pingua loca nunc demum proscinduntur: & quæ mense Ianuario ueruacta fecimus, nunc ultima parte Martij sunt iteranda, & siquæ pergula uitium generosarū, uel siquæ in agris, aut uepribus singulares arbores maritæ à putatoribus relictae sunt, ante Calend. April. utiq; deputari debent, post quem diem sera, & infructuosa fit huiusmodi rerū cultura. Milij quoq; & panici hæc prima satio est, quæ peragi debet circa Idus April. utriusq; seminis sextarij quini singula iugera occupant: quinetiam pecus lanatum, cæteraq; quadrupedia tempus idoneum est castrandi. Locis autem tepidis ab Idibus Februarij usque in Idus Aprilis. In locis frigidis ab Idibus Martij usque in Idus Maias omnia rectè pecora castratur. Calend. April. nepa occidit mane, tempestatem significat. Nonas April. fauonius, aut auster cum grandine, nonnunquam hoc idem pridie. v. Idus April. uergiliæ uespere celantur, interdum hyemat. vi. Id. April. & vi. & v. austri, & afriaci tempestatem significant. viii. Idus April. Sole oriente, Libra occidere incipit, interdum tempestatem significat. Pridie Idus April. sucule celantur, hyemat. His diebus locis frigidis prima uinearum fossio utiq; ante Idus peragenda est: quæq; mense Martio post consecū æquinoctiū fieri debuerunt, nunc deniq; quamprimum exequenda sunt.

Fici, uitesq; adhuc rectè inferuntur: seminaria, quæ sunt antè facta, runcari, & adhuc cōmodè fodiri possunt. Oues tarentinæ radice lanaria lauari debent, ut tonsuræ præparentur. Idibus Aprilis, ut suprâ, libra occidit, hyemat. XVIII. Calend. Maias uentosa tempestas, & imbres, nec hoc constante. X V. Calend. Maias sol in taurum transitum facit, pluuiam significat. X I I I I. Calend. Maias sucule se uesperis celant, pluuiam significat. X I. Calen. Maias uer bipartitur, pluuias, & nonnunquam grandis. X. Calēd. Maias uergiliæ cum sole oriuntur, africanus, uel auster, dies humidus I X. Calend. Maias prima nocte fidicula apparet, tempestatem significat. I I I I. Calend. Maias auster ferè cum pluuias. I I I. Calen. Maias mane capra exoritur, austrinus dies, interdum pluuias. Pridie Calen. Maias canis se uespere celat: tempestatem significat. Per hos dies eadem, quæ suprâ persequimur. Possuntq; si iam librum remittunt, inseri oleæ, uel emplastrari, ceteraq; pomistræ arbores eodem emplastrationis genere inseri: sed & prima pampinatio rectè inchoatur, dum prorepentes oculi digito decuti possint: si qua præterea in uineis aut fossor disturbauit, aut negligentia omisit, diligens uinator restituere debet, & fracta iuga consyderare, & resarcire, aut disiectos palos reponere, ita ne teneros pāpinos explantet: eodem tempore secundi foetus, pecudes signari oportet. Calen. Maias hoc biduo sol unam dicitur tenere particulam. V I. Nonas Maias sucula cum sole exoritur, septentrionales uenti. V. Non. Maias centaurus totus apparet, tempestatem significat. I I I. Non. Maias idem syduus pluuias significat. Pridie Nonas Maias nepa medius occidit, tempestatē significat. Nonis Maias Vergiliæ exoriuntur mane, fauonius. V I I. Idus Maias æstatis initium, fauo

fauonius, aut corus, interdum etiam pluuia. vi. Idus uer=
 giliae totae apparent, fauonius, aut corus, interdum & plu-
 uia. Tertio Idus Maias fidis mane oritur, significat tem-
 pestatem. Per hos dies runcandae segetes sunt, foenificiae
 instituendae. Bonus operarius prati iugerum deserat, nec
 minus mille ducentos manipulos unus obligat, qui sint
 singuli quaternarum librarum. Arbores quoque tempus est
 ablaqueatas circumfodere, & operire: una opera nouellas
 circumfodiet arbores octuaginta, mediocres lxv. ma-
 gnas quinquaginta: hoc mense seminaria omnia crebro fo-
 dere oportebit, sed à Calēdis Martijs usque in Idus Septē-
 bres, omnibus mensibus non solum seminarijs, sed etiam
 nouellis uineis danda fossio est. Iisdem diebus, ubi praege-
 lidum, & pluuium caelum est, olea putantur, & emuscantur.
 Ceterum tepidis regionibus duobus temporibus an-
 ni facere istud oportebit. Primò ab Idibus Octob. usque in
 Idus Decembres, iterum ab Idibus Febr. usque in Idus
 Martias: si tamen arbor librum non remittit, hoc eodem
 mense in pastinato seminario nouissima positio est olea-
 ris taleae, eamque oportet, cum panxeris, fimo, & cinere
 mistis oblinire, & superponere muscum, ne sole findatur:
 sed hoc idē opus melius fiet ultima parte mensis Martij,
 uel prima mensis April. & ceteris tēporibus, quibus prae-
 cepimus seminaria plātis, uel ramis cōserere. Idibus Maijs
 Fidis mane exoritur, auster, aut euronotus, interdum dies
 humidus. xv. Calen. Iunias idē quod supra. xv. &
 xv. Cal. Iunias euronotus, uel auster cum pluuia. xiiii.
 Cal. Iun. sol in geminos introitum facit. xi. Calen. Iun.
 fuculae exoriuntur, septentrionales uenti, nonnunquā au-
 ster cum pluuia. xi. & x. Calen. Iunias arcturus mane
 occidit tempestatē significat. v. & vi. & vi. Cal.

Iun. capra mane exoritur, septentrionales uenti. Ab Idibus usq; in Calend. Iunias ueteranam uineā priusquam florere incipiat, iterum fodere oportet, eandemq; & cæteras omnes uineas itidem pampinare. Quod si sæpius fueris, puerilis una opera iugerum uineti pampinabit: quibusdam regionibus oues nunc tondentur, & pecoris nati, aut amissi ratio accipitur: item qui lupinum stercoreandi agri causa serit, nunc demum aratro subuertit. Calen. Iun. & 1111. Non. aquila exoritur, tempestas uentosa, & interdum pluuia. VII. Idus Iun. arcturus occidit, fauonius, aut corus. IIII. Id. Iun. delphinus uespere exoritur, fauonius, interdum rorat. His diebus, si non opere uicti sumus, eadem, quæ extremo mense Maio, facienda sunt: item omnes arbores fructiferae circumfissa aggerari debent, ut ante solstitium id opus peractum sit: quinetiam pro conditione regionis, et cæli terra uel proscinditur, uel iteratur: eaq; si est difficilis, proscinditur operis tribus, iteratur duabus, tertiat una. Lirantur autem iugera duo opera una: at si facilis est terra, proscinditur iugerū duabus operis, iteratur una: lirantur una iugera quatuor, cum in subacta iam terra latiores porcae sulcatur: quæ ratio colligit, ut per autumnū facile possint uno iugo, tritici obseri modij centumquingenta, ceterorumq; leguminum modij centum. Iisdem diebus area triturae præparanda est, ut quæ res defecta erit, in eam conferatur. Vincarum quoq; cultus, quibus maior est modus, iteratus esse debet. Ante solstitium pabulum (si facultas est) uel nunc, uel etiam superioribus x. diebus, qui fuerint ante Calen. Iunij, pecori præberi oportet. A Cal. autem Iunij, si iam deficit uiridis herba, usq; in ultimum autumnū si nondem casam præbebimus. Idibus Iunij calor incipit. x 111. Cal. Iul. sol introitum

introitum in cancro facit, tempestatē significat. XI. Cal.
 Iunij anguifer, qui à Græcis dicitur ὀπίϑη, mane occi-
 dit, tempestatē significat. VIII. & VII. & VI. Cal. Iulij
 solstitium, fauonius, & calor. III. Calen. Iul. uentosa tem-
 pestas. His diebus eadem, quæ supra. Sed & uiciam in pa-
 bulum secare oportet, priusquam siliquæ eius durentur,
 ordeum metere, fabam serotinam ducere, fabam maturam
 conterere, & paleam eius diligenter recondere, ordeum
 terere, paleasq; omneis recondere, aluos castrare, quas
 subinde nono quoq; aut x. die ad Calē. Maias consyde-
 rare, & curare oportet. Nunc autem si sunt pleni, atque
 operculati faui demetendi sunt. Sin autem maiore parte
 uacant, aut sine operculis adaperiti sint, nondum esse ma-
 tuos significatur, itaq; mellatio est differenda. Quidam
 in prouincijs transmarinis uel hoc, uel sequente mense se-
 sana serunt. Calen. Iulij fauonius, uel auster, & calor.
 Quarto Non. Iul. corona occidit mane. Pridie Non. Iul.
 cancer medius occidit, calor. Octauo Idus Iul. capricor-
 nus medius occidit. Septimo Idus Iul. cepheus uespere exo-
 ritur. tempestatē significat. Sexto Id. Iul. prodromi flare
 incipiūt. His diebus eadē, quæ supra. Sed & profissum
 ueruaētū optimè nunc iteratur, & syluestris ager decre-
 scente luna utilissimè extirpatur. Idibus Iulij procyon
 exoritur mane, tempestatē significat. Tertio decimo Cal.
 Augustas sol in leonem transitum facit, fauonius. Nono
 Calendas Augustas Leonis in pectore clara stella exori-
 tur, interdum tempestatem significat. Octauo Calen. Au-
 gustas aquarius incipit occidere clarè, fauonius, uel au-
 ster. Septimo Cal. Augustas canicula apparet, caligo æ-
 stuosa. Sexto Cal. Augustas aquila exoritur. IIII. Calen.
 Augustas leonis in pectore clara stella exoriūtur, inter-

dum tempestatem significat. **III.** Calen. Augustas aquila
 occidit, significat tempestatem. His diebus locis tempera-
 tis, & maritimis mēsis conficitur, & intra dies triginta
 qua defecta est, stramenta præcisa in acruum congerun-
 tur. Iugerum stramentorū opera una defecat, quibus res
 motis priusquam sol acrior exurat terram, omnes arbo-
 res, quæ fuerant in segete, circumfodere, & adobruere o-
 portet. Item quibus magna sementis præparatur, nunc
 debent iterare. Nam de fodendis, colendis ue nouellis ui-
 neis, sæpius iam dixi nullum esse mensem omittendum, do-
 nec autumnale æquinoctium cōficiatur. Meminisse autē
 oportebit, ut per hos, & Augusti mēsis dies antelucanis,
 & uespertinis temporibus frondem pecudibus cædamus.
 Item quasunque uineas culturi sumus, ne per æstum, sed
 mane usq; in tertiam, & à decima usq; in crepusculum
 fodiamus. Quibusdam regionibus sicut in Cilicia, & Pan-
 philia hoc mense sesama seruntur. Italiae autē regionibus
 humidis possunt ultimo mense Iun. scri. Quinetiā tempus
 est siculneis arboribus caprificū suspendere. Quod quidā
 existimant idcirco fieri debere, ne fructus decidat, & ut
 celerius ad maturitatem perueniat. Cal. Augusti ethesia.
 Pridie Non. Augusti leo medius exoritur, tempestatē si-
 gnificat. **VII.** Idus Aug. aquarius occidit medius, nebulo-
 sus æstus. Pridie Idus Aug. fidis occidit mane, & autum-
 nus incipit. His diebus eadem, quæ supra. Nonnullis tamē
 locis faui demetuntur: qui si nō sunt melle repleti, nec o-
 perculati, differenda est in mēsem Octob. mellatio. Idibus
 Aug. delphini occasus tempestatē significat. **XIX.** Calē.
 Septemb. eiusdem syderis matutinus occasus tempestatē
 significat. **XIII.** Cal. Septemb. sol in uirginem transitum
 facit. Hoc & sequenti die tempestatē significat, interdum
 & tonat.

& tonat. Hoc eodē die fidis occidit. Decimo Cal. Septēb.
 ex eodem sydere tempestas plerunq; oritur, & pluuia.
 VII. Cal. Septēb. uindemiator exoritur mane, & arctu-
 nus incipit occidere, interdum pluuia. III. Cal. Septemb.
 humeri uirginis exoriuntur, ethesiæ desinūt flare, & in-
 terdum hyemat. Pridie Cal. Septemb. andromeda uesperī
 exoritur, interdum hyemat. His quidē diebus arbores fi-
 corum inoculantur, quod genus insitionis emplastratio
 uocatur. Idq; licet uel commodius facere superiore men-
 se post Idus Iul. quo tempore etiam aliarum arborum nō
 nulli emplastrationē faciunt. Quibusdam locis, ut in Bæ-
 tica maritimis regionibus, & in Africa uindemia confici-
 tur. Sed frigidioribus regionibus puluerationem faciunt,
 quam uocāt rustici occationē, cū omnis gleba in uincis
 refringitur, & resoluitur in puluerē. Hoc eodē tempore
 prius quā uineæ puluerentur, si perexilis est, uel rara
 ipsa uitis, lupini modij tres, uel quatuor in singula iugera
 sparguntur, & innocantur, qui, cū fruticauerint, prima
 tum fossione conuersi satis bonum stercus uincis præbent.
 Multi etiam, si pluuius est status cœli, sicut suburbana re-
 gione Italiæ pampinis uitē spoliant, ut percoqui fructus
 possint, nec putrescere imbribus. At è cōtrario locis cali-
 dioribus, ut modò nominatis prouincijs, circa uindemiam
 adumbrantur, uel stramentis, uel alijs tegumentis uuæ, ne
 uentis, aut caloribus exarescant. Hoc idē tempus est ari-
 dis uuis, ficisq; conficiendis, de quibus quē admodum pas-
 se fiant, suo loco dicemus, cū uillicæ persequemur offi-
 cia. Filix quoque, aut carex ubicunque nascitur, Augusto
 mense rectē extirpatur, melius tamē circa Idus Iulias an-
 te canicule exortū. Calē. Septemb. calor. Quarto Nonas
 Septemb. piscis austrinus desinit occidere, calor. Non. Se-

ptembris arcturus exoritur, fauonius, uel corus. VII. Idus Septemb. piscis aquilonius desinit occidere, & capra exoritur, tempestatē significat. Tertio Idus Septembris fauonius, aut africus, uirgo media exoritur. His diebus locis maritimis, & calidis uindemia, & cætera, quæ supra scripta sunt, commodè administrantur. Iteratio quoq; arationis peracta esse debet, si serius terra profcissa est. Sin autē celerius, etiam tertiatum solum esse conuenit. Hoc etiã tempore qui cōsueuerūt uitia condire, aquam marinam præparant, & aduectam decoquunt: de qua conficienda, cum uillicæ officia exequar, præcipiam. I dib. Septemb. ex pristino sydere nōnunquam tempestatē significat. X V. Cal. Octob. arcturus exoritur, fauonius, aut africus, interdum eurus, quem quidam uulturnum appellant. XIII. Calen. Octob. spica uirginis exoritur, fauonius, aut corus. XIII. Cal. Octobris sol in libram trāsitum facit, crater matutino tempore apparet. XI. Calēd. Octobris pisces occidunt mane, item Aries occidere incipit, fauonius, aut corus, interdum auster cum imbris. X. Calē. Octobris argonauis occidit, tempestatem significat, interdum etiam pluuiam. IX. Calen. Octobris Centaurus incipit mane oriri, tēpestatem significat, interdum & pluuiam. VIII. Cal. Octobris: & VII. & VI. æquinoctium autumnale pluuiam significat. V. Cal. Octobris hœdi exoriuntur, fauonius, nōnunquam auster cum pluuiā. IIII. Calē. Octobris Virgo desinit oriri, tempestatem significat. His diebus uindemiæ pluribus regionibus fiunt, quarum maturitatem alij aliter interpretati sunt. Quidam cum uidissent partem aliquam uuarum uirescere, crediderunt tempestiuam esse uindemiam. quidam cum coloratas, & perlucidas uuas animaduertissent: nonnulli etiam cum pampinos, ac folia decidere

cidere consyderassent: quæ omnia fallacia sunt, quoniam
 immaturis uuis eadem omnia possunt accidere, propter in-
 temperiẽm solis, aut anni. Itaq; nonnulli gustu explorare
 maturitatem tentauerunt, ut siue dulcis esset sapor uue,
 siue acidus, proinde aestimarent. Sed & hæc ipsa res ha-
 bet aliquam fallaciam. Nam quedam genera uuarum nũ-
 quàm dulcedinem capiunt propter austeritatem nimiam.
 Itaque opportunum est (quod nos facimus) ipsam natura-
 lem contemplari maturitatem. naturalis autem maturitas
 est, si cum expresseris uinacea, quæ acinis celantur, iam
 infuscata, & nonnulla propemodum nigra fuerint. Nam
 colorem nulla res uinaceis potest asferre, nisi naturæ ma-
 turitas, præsertim cum ita media parte acinorum sint, ut
 & a sole æstiuante, & a uentis protegatur, humorq; ipse
 nõ patitur ea percoqui, aut infuscari, nisi suapte natura.
 Hoc igitur cum exploratum habuerit uillicus, sciat uinde
 miam sibi esse faciendam. Sed antè quàm fructum cogere
 incipiat, cuncta præparanda erunt superiore (si fieri pos-
 set) mense. Si minus, certè ut ante quindecim dies dolia
 partim picata, partim defricata, et diligenter lota marina,
 uel aqua salsa, & rectè siccata. Tum & opercula, colaq;
 & cætera, sine quibus probè confici mustum non potest.
 Torcularia uerò, & fora diligenter emundata, lotaq;. Et,
 si res ita exegerit, picata, præparataq; habeat ligna, qui-
 bus defrutum, & sapam decoquat. Tum etiam salem, at-
 que odoramenta, quibus cõdire uina consueuerint, multò
 antè reposita esse oportet. Nec tamè hæc cura totum auo-
 cet cum à cætera ruris cultura. Nam & napinæ, itemq;
 rapinæ siccaneis locis per hos dies fiunt. Farraginarum
 quoq; pecori futura per hyemè præsidio. Itemq; siliquã,
 quod rustici fœnum græcum uocant, nec minus in pabu-
 lū

lum uicia nunc demum conferuntur. Tum etiam lupini hæc erit præcipua satio, quem quidam uel ab area protinus in agrum deferri putant oportere. Milium & panicum hoc tempore demetitur, quo faseolus ad escam seritur. Nam ad præcipiendum semen ultima parte Octobris circa calendas Nouembris melius obruitur. Quare cum hæc cuncta in agris exequi debeant, possit eorum curam, quæ intra uillam facienda sunt, uillicæ delegare. Ita tamè, ut ipse consyderet an rectè facta sint. Calendis Octobribus, & VI. Non. interdum tempestatè significat. Quarto Non. Octobris auriga occidit mane, uirgo desinit occidere, significat nonnunquam tempestatem. III. Non. Octobris corona incipit exoriri, significat tempestatem. Pridie Non. Octobris hoc di oriuntur uespere, aries medius occidit. aquilo. V. III. Idus Octobris coronæ clara stella exoritur. VI. Idus Octobris uergiliæ exoriuntur uespere, faunus, & interdum africanus cum pluuia. Tertio, & pridie Idus Octobris corona tota mane exoritur, auster hybernus, & nonnunquã pluuia. Per hos dies frigidis regionibus uindemia, et cætera, quæ supra scripta sũt, fieri solèt. Iisdemq; regionibus frumèta matura serũtur, et præcipuè far adorcum. Locis etiam opacis triticũ nũc rectè seritur. Et quoniam sementis mentionem fecimus, nõ intempestiuè quantũ cuiusq; seminis iugerum agri recepiat referemus. Iugerũ agri recipit tritici modios quatuor, uel quinq; faris adorei modios nouẽ, uel decem, ordei modios quinq; uel sex, milij, uel panici sextarios quatuor, uel quinq; lupini modios octo, uel decem, faseoli modios quatuor, pisi modios tres, uel quatuor, fabæ modios sex, lentis modiu unũ, uel paulò amplius, tni seminis modios nouem, uel decẽ, cicerculæ modios tres, uel quatuor, ciceris modios duos, uel

tres, sesami sextarios quatuor, uel quinque, uitiæ pabularis modios septem, uel octo, uiciæ seminalis modios quinque, uel sex, erui modios quatuor uel quinque, ferruginis ordeæ modios septem, uel octo, siliquæ modios sex, medicæ singulos cyathos serere oportet in areolis longis pedum denum, latis pedum quinum. Canabis grana sex in pede quadrato ponuntur. Idibus Octobris, & sequenti biduo interdum tempestas, nonnunquam rorat. x i i i. Calend. Nouembris sol in scorpionem transitum facit. Tertio decimo, & duodecimo Calendas Nouembris solis exortu uergiliæ incipiunt occidere, tempestatē significat. Undecimo Calend. Nouembris tauri cauda occidit, auster, interdum pluuia. Octauo Calen. Nouembris centaurus exoriri mane desinit, tempestatem significat. Septimo Calend. Nouembris nepæ frons exoritur, tempestatē significat. Quinto Calendas Nouembris uergiliæ occidunt, hyemat cum frigore, & gelicidijs. Quarto Calendas Nouembris arcturus uespere occidit, uentosus dies, Tertio Calendas, & pridie Nouembris cassiope incipit occidere, tempestatem significat. Per hos dies quæcunq; semina differri debent, arbusculæq; omnis generis rectè ponuntur, vlni quoq; uitis rectè marituntur, ipsæq; uites in arbustis, & uineis commodè propagantur. Seminaria runcare, & fodere tempus est, Tum etiam arbores ablaqueare, nec minus uineas, easdemq; putare. Itemq; in arbustis uitem deputare. Seminaria, quæ suo tempore pampinata non sunt, arbusculæq; ficorum in seminarijs putari, & ad singulos stylos redigi debent, quæ tamen melius, dum tenera sunt, per germinationem pampinantur. Sed cum omnia in agricultura strenuè faciendâ sint, tum maximè sementis. Vetus est agriculturalium prouerbum, Maturam sationem sæpe decipere sole,

lere, seram nunquam, quin mala sit. Itaque in totum præcipimus: ut quisque natura locus frigidus erit, is primus conferatur, ut quisque calidus nouissimus. Vicia, & faba stercorare agrum dicuntur. Lupinum nisi in florem uerteris, nihil agrum stercoraueris. Sed nec ulla res magis uacuis operarijs aut seritur, aut conditur. Nam & primis temporibus ante aliam sementim potest id obrui, & nouissimis post coactos fructus tolli. Sementi facta innocare oportet, quod sparseris. Duo iugera tres operæ commodè occubunt, arboresq; quæ intereunt, ablaqueabunt, quamuis antiqui singulis operis singula iugera sarriri, & occari uelint. quod an rectè fieri possit, affirmare nõ ausim. Eodem tempore fossas, riuosq; purgare, et elices, sulcosq; aquarios conuenit facere. Iisdem temporibus si sit, fraxineam, si minus, orneam, si nec hæc sit, iligneam frondem bubus rectè præbebimus. Glandis quoque non inutile est singulis iugis modios singulos dare, nec tamen amplius, ne laborent, nec minus diebus x x x. præbueris. Nam si paucioribus diebus detur (ut ait Higinius) per uer scabiosi boues fiunt. Glans autem paleis immiscenda est, atq; ita bubus apponenda. Tum etiam syluam si quis barbaricam, id est consemineam uelit facere, rectè conferet glandibus, et cæteris seminibus. Tum et olea distringenda est, ex qua uelis uiride oleum efficere, quod sit optimū ex uaria oliua, cum incipit nigrescere. Nam acerbum nisi ex alba olea fieri non debet. Calen. Nouembribus, & postridie caput tauri occidit, pluuiam significat. III. Non. Nouembris fidicula mane exoritur, hyemat, & pluit. V III. Idus Nouembris idem sydus totum exoritur, auster, uel fauonius, hyemat. V II. Idus Nouembris stella clara Scorpionis exoritur, significat tempestatem, hyemat, uel uulturinus

turnus, interdum rorat. Sexto Idus Nouembris uergiliæ
 mane occidunt, significat tempestatem, hyemat. Quinto
 Idus Nouembris hyemis initium, auster, aut eurus, inter-
 dum rorat. His diebus usq; in Idus, quæ superiore mense
 ficere non potueris, adhuc tolerabiliter efficies. Sed &
 propriè hoc obseruabis, ut pridie, quàm plenilunium sit, si
 minus certè ipso plenilunio omnem, quam saturus es, fa-
 bam uno die spargas, sed postea licebit ab auibus, & peco-
 re defensam obruas. Eamq; si ita cõpetierit lunæ cursus,
 ante Idus Nouembris occatam habeas quam pinguisimo,
 & nouo loco, si minus quàm stercoratisimo. Satis erit in
 singula iugera uehes stercoris comparare numero decem
 & octo. Vehes autem stercoris habet modios octoginta.
 Ex quo colligitur oportere in denos quoquouersus pe-
 des, modios quinos stercoris spargere. Quæ ratio docet
 uniuerso iugero satisfacere modios M.CCCCXL. Tum
 etiã cõuenit oleas ablaqueare, & si sunt parũ fructuosæ,
 uel cacuminibus retorridæ frõdis, magnis arboribus qua-
 ternos modios stercoris caprini circũspargere, in ceteris
 autè pro magnitudine portionẽ seruare. Eodem tempore
 uineis ablaqueatis columbinum stercus ad singulas uites,
 quod sit instar unius sextarij, uel urinæ hominis congios,
 uel alterius generis quaternos sextarios stercoris insun-
 dere. Iugerũ uinearũ in senos pedes positarũ duæ opere
 ablaqueant. Idibus Nouembris dies incertus, sæpius tamẽ
 placidus. Sextodecimo Calēdas Decembris fidis exoritur
 mane, auster, interdum aquilo magnus. Quintodecimo
 Calēdas Decembris aquilo, interdum auster cum pluuia.
 Quartodecimo Calēdas Decembris sol in sagittarium
 transitum facit, sucule mane oriuntur, tempestatem si-
 gnificat. Duodecimo Calēdas Decēbris tauri cornua ue-
 spere

speri occidunt, aquilo frigidus, & pluuia. Vndecimo Calē
 das Decembris fucula mane occidit, hyemat. Decimo Calē
 len. Decembris lepus occidit mane, tempestatē significat.
 Septimo Cal. Decembris canicula occidit solis ortu, hya
 mat. Pridie Calēdas Decembris tota fucula occidit, fa
 uonius, aut auster, interdum pluuia. His diebus, quae pra
 terita erunt, superioribus opera cōsequi oportet. Ei si nō
 plurimum serimus, optimū est intra Calēdas Decembris
 sementē confecisse. Sed etiā longis noctibus ad diurnum
 tempus aliquid adijciendum est. Nam multa sunt, quae in
 lucubratione rectē aguntur. Siue enim uineas possidemus,
 pali, & ridicae possunt dolari, ex acuiq; siue regio ferulae,
 uel corticis ferax est, apibus aluearia fieri debent: siue pal
 ma spartiuae foecūda est, fiscinae, sportaeq; seu uirgultorū
 corbes ex uimine. Ac ne cetera nunc persequar, nulla re
 gio nō aliquid affert, quod ad lucubrationem cōfici pos
 sit. Nam inertis est agricolae expectare diei breuitatem,
 praecipuē in ijs regionibus, in quibus brumales dies ho
 rarum nouē sunt, noctesq; horarū quindecim. Possit etiā
 salix decisa pridie ad lucubrationē expurgari, & ad ui
 tium ligamina preparari. Quae si natura minus lenta est,
 ante dies quindecim praecidenda, & purgata in stercore
 obruēda est, ut lentescat. Sin autem iam pridem caesa exa
 ruit, in piscina maceranda est. Tum etiā per lucubratio
 nem ferramenta acuere, & ad ea facere, uel facta manu
 bria aptare, quorum optima sunt ilignea, deinde carpi
 nea. post haec fraxinea. Calēdis Decembris dies incertus,
 sepius tamen placidus. Octauo Idus Decembris sagitta
 rius medius occidit, tempestatem significat. Septimo Idus
 Decembris aquila mane oritur, africanus, interdum auster,
 irrorat. Tertio Idus Decembris corus, uel septentrio, in
 terdum

terdum auster cum pluuia. His diebus quæ præterita erunt superiore mense opera peragi debebunt, utiq; in locis temperatis, aut calidis: nam frigidis rectè fieri iam non possunt. Idibus Decembris scorpio totus mane exoritur, hyemat. Sexto decimo Calendas Ianuarij Sol in Capricornum transitum facit, brumale solstitium, ut Hipparcho placet, itaque tempestatem sæpe significat. x. v. Calend. Ianuarias uentorum commutationem significat. x. Calendas Ianuarias capra occidit mane, tempestatem significat. Nono Calendas Ianuarias Brumale solstitium (sicut Chaldæi obseruant) significat. Sexto Calendas Ianuarias delphinus incipit oriri mane, tempestatem significat. Quarto Calendas Ianuarias aquila uespere occidit, hyemat. Tertio Calendas Ianuarias canicula uespere occidit, tempestatem significat. pridie Calendas Ianuarias tempesta uentosa. His diebus qui religiosius rem rusticam colunt, nisi si uinearum causa pastines, negant debere terram ferro commoueri. Itaque quicquid citra id genus effici potest, id ab his comprehenditur, ut olea legatur, & oleum conficiatur, ut uitis paletur, & capite tenuis alligetur, ut iuga uineis imponantur, & capistrentur. Cæterum palmare, id est, materias alligare hoc tempore non expedit, quia plurimæ propter rigorem, qui fit ex frigore, franguntur. Possunt etiam his diebus cerasi, & tuberes, & armeniaca, atq; amygdale, ceteræq; arbores, quæ primæ florent, inseri commodè. Nonnulli etiam legumina serunt. Calendis Ianuarij dies incertus. Tertio Nonas Ianuarij Cancer occidit, tempesta uaria. Pridie Nonas Ianuarij media hyems, auster multus, interdum pluuia. Non. Ianuarijs fides exoritur mane, tempesta uaria. Sexto Idus Ianuarias auster, interdum fauonius. Quinto Idus Ian. auster, interdum imber. Pridie Idus

Ianuarias incertus status cœli. Per hos quoq; dies abstinēt terrenis operibus religiosiores agricolæ, ita tamen ut ipsis Calen. Ianuarijs auspiciandi causa omne genus operis instarent. Cæterum differant terrenam molitionem usq; in proximam Idus. Sed nec ignorare debbit uillicus, quid uni iugo bouum quoquo mense per singulos dies præstari satis sit. Quare huius quoq; curæ rationem subiiciemus. Mense Ianuario paleas cum erui macerati sextarijs sex, uel paleas cum cicercula fræsæ semodio, uel frondis corbem pabulatorium modiorum uiginti, uel paleas quantum uelint, & fœni pondo uiginti, uel affatim uiridem frondem ex ilice, uel lauro, uel quod his omnibus præstat, farraginem ordeaceam dabit siccam, Februario mense idem, Martio idem. Vel si opus facturi sunt, fœni pondo quinquaginta. Aprili frondem querneam, & populneam. Ex Calen. ad Idus, uel paleas, uel fœni pondo quadraginta. Maio pabulum affatim, Iunio ex Calen. frondem affatim, Iulio idem, Augusto idem, uel paleas ex aruo pondo quinquaginta, Septembri frondem affatim, Octobri frondem, & ficulnea folia, Nouemb. ad Idus frondem, uel folia ficulnea, quæ sint corbis unius. Ex Idibus glandis modium unum paleis immistum, & lupini macerati modium unum paleis immistum, uel maturam farraginem. Decemb. frondem aridam, uel paleas cum erui semodio macerato, uel lupini, quod ex semodio macerato exierit, uel glandis modium unum, ut supra scriptum est, uel farraginem.

Prosa de cultu hortorum, & herbis
hortensibus.

CAP. III.

ET quoniam percensuimus opera, quæ suis quibusque temporibus anni uillicum exequi oporteret, memores polliciti nostri subiungemus cultus hortorum, quorum æquē

æquæ curam suscipere debebit, ut & quotidiani uictus sui leuet sumptum, & aduenienti domino præbeat, quod ait poëta, inemptas ruris dapes. Democritus in eo libro, quem Georgicon appellauit, parum prudenter censet eos facere, qui hortis extruant monimenta, quòd neq; latere fabricata materies perennare possit, pluuijs, ac tempestatibus plerunque infestata, neq; lapides supra rei dignitatem poscat impensa: si uerò amplum modum sepire quis uelit, patrimonio esse opus. Ipse igitur ostendam rationem, qua non magna opera hortum ab incurso hominum, pecudumque munimus. Vetusissimi autores uiuam sepem structili prætulērunt, quia non solum minorem impensam desideraret, uerumetiam diuturnior immensis temporibus permaneret: itaque uepres efficiendi confitis spinis rationem talem reddiderunt. Locus, quem sepire destinaueris, ab æquinoctio autumnali simulatque terra maduerit imbribus, circumuallandus est duobus sulcis tripedaneo spatio inter se distantibus: modum altitudinis, & latitudinis eorum abunde est esse bipedaneum, sed eos uacuos perhyemare patiemur preparatis seminibus, quibus obserantur: ea sint uastissimarum spinarum, maximeq; rubi, & paliuri, & eius, quam Græci uocant *κρυόσπαρον*, nos sentem canis appellamus. Horum autē ruborū semina quammatu-
rissima eligi oportet, & erui moliti farinæ immiscere: quæ cum est aqua conspersa, illinitur uel nauticis ueteribus funibus, uel quibuslibet alijs restibus. siccati deinde funiculi reponuntur in tabulato. mox ubi bruma confecta est, intermissis quadraginta diebus circa hirundinis aduentum, cum iam fauonius exoritur, post Idus Februarij, si qua in sulcis per hyemem constitit aqua, exhauritur, resoluta que humus, quæ erat autumnno regesta, usq; ad mediam sulco-

rum altitudinem reponitur. Prædicti deinde funes de tabu-
lato prompti explicantur, & in longitudinem per utrum-
que sulcum porrecti obruuntur, sed ita ut non nimium su-
pergesta terra semina spinarum, quæ in hærent toris funi-
culorum enasci possint: ea ferè circa trigesimū diem pro-
repunt: atq; ubi cœperunt aliquod incrementum habere,
sic insuesci debent, ut in id spatium, quod sulcis interia-
cet, inclinentur. Oportebit autem uirgeam sepem inter-
ponere, quam superscendant sentes utriusque sulci, & sit
quo interdum quasi adminiculo prius, quam corroboren-
tur, acquiescant. Hunc ueprem manifestum est interim
nō posse, nisi radicitus effodere uelis: Cæterum etiam post
ignis iniuriam melius renasci nulli dubiū est: & hæc qui-
dem claudendi horti ratio maximè est antiquis probata.
Locum autem prius eligi conueniet, si permittit agri si-
tus, iuxta uillam præcipue pinguem, quiq; adueniente ri-
uo, uel si non sit fluens aqua, fonte puteali possit irrigari.
Sed ut certam perennitatis puteus habeat fidē, tum demum
effodiendus est, cū sol ultimas partes uirginis obtinebit, id
est mense Septēb. ante æquinoctiū autumnale: siquidē tunc
maximè explorātur uires fontium, cum ex longa siccitate
æstatis terra caret humore pluuiali. Prouidendū est autem,
ne hortus aræ subiaceat, ne per trituram uenti possint pa-
leas, aut puluerem in eum perferre, nam utraq; sunt oleri-
bus inimica. Mox ordinandi pasinandiq; soli duo sunt
tempora: quoniam duæ quoque olerum sationes: nam &
autumno, & uere plurima seruntur, melius tamen uere
riguis locis, quoniam & nascentis anni clementia excipit
prodeuntia semina, & sitis æstatis restringitur fontibus.
At ubi loci natura neque manu illatam, neque sua spontis
aquam ministrari patitur, nullum quidem aliud auxilium
est,

est, quam hyemales pluuia. Potest tamen etiam in siccissimis locis opus custodiri, si depressius pastinetur solum, eiusque abunde est gradum effodere tribus pedibus, ut in quatuor consurgat regestum. At ubi copia est rigadi, satis erit non alto bipalio, id est, manus quam duos pedes ferramento nouale conuerti. Sed curabimus, ut ager quem uere conseri oportet, autumno circa Calend. Nouemb. pastinetur: quae deinde uelimus autumno insituere, mense Maio conuertemus, ut aut hyemis frigoribus, aut aestiuis solibus & gleba soluatur, & radices herbarum necentur: nec multo ante stercorare debebimus, & cum sationis appropinquabit tempus, ante quintum diem exherbandus erit locus, stercorandusque, & ita diligenter fossione iterandus, ut simo terra commisceatur. Optimum uero stercus est ad hunc usum asini, quia minimum herbarum creat, proximum uel armenti, uel ouium si sit anno maceratum: nam quod homines faciunt, quamuis habeatur excellentissimum, non tamen necesse est adhibere, nisi aut nudae glareae, aut sine ullo robore solutissimae arenae, cum maior scilicet uis alimenti desideratur: igitur solum, quod conserere uere destinauerimus, post autumnum patiemur effossum iacere brumae frigoribus, & pruinis inurendum: quippe est contrario sicut calor aestatis, ita uis frigoris excoquit terram, fermentatamque soluit: quare peracta bruma tum demum stercus iniicietur, & circa Idus Ianuarias humus refoesa in areas diuiditur, quae tamen sic informandae sunt, ut facile runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earum perueniant, ne qui prosequuntur herbas, semina proculcare cogantur, sed potius per semitas ingrediantur, & alterna uice dimidias areas eruncent. Haec, quae ante sationem faciendae sunt, dixisse abunde est. Nunc quid quo-

que tempore uel colendum, uel serendum sit, praecipiamus, & primum de his generibus loquendum est, quae possunt duobus feri temporibus, id est autumno & uere. Sunt autem semina brassicae, & lactucae, cinarum, cruceae, nasturcij, coriandri, chærephylli, aneti, pastinacae, siferis, papaue-
ris: hæc enim uel circa Calend. Septembres, uel melius ante Calendas Martias Februario seruntur. Locis uero siccis, aut tepidis qualia sunt Calabriae, & Appuliae maritima, possunt circa Idus Ianuarias terræ committi. Rursus quae tantum autumno conseri debent (si tamen uel maritimum, uel apricum agrum incolimus) hæc ferè sunt, alium, cepae capitula, ulpicum, sinapis. Sed etiam nunc quo quidque tempore terræ mandari plerunque conueniat, per menses digeramus. Ergo post Calendas Ianuarias confestim rectè ponetur lepidium. Mense autem Februario uel planta, uel semine ruta, atque asparagus, & iterum cepe semen, & porri: nec minus si uernum, & aestiuum fructum uoles habere, syriacæ radicis, & rapae, napiq; semina obrues: nã allij, & ulpici ultima est huius temporis positio. At circa Calendas Martij locis apricis licet porrum (si iam ingranduit) transferre. Item panacem ultima parte Martij mensis. Deinde circa Calendas Aprilis aequè porrum, atq; inulam, & serotinam plantam rusticæ. Item ut maturius nascatur cucumis, cucurbita, capparis serenda est: nam semen betæ, cum punicum malum florabit, tum demum optimè scriitur. Porri autem caput circa Idus Maias tolerabiliter adhuc transfertur. Post hoc, nihil ingruente aestate obrui debet, nisi semen apij, si tamen rigaturus es, sic enim optumè per aestatem prouenit. Cæterum, Augusto circa uulcanalia tertia satio est: eaq; optima radicis, & rapae, itemq; napi, & siferis, nec minus
clcris

oleris atri. atque hæc sunt sationum tempora: nunc de ijs, que aliquam curam desyderant, singulis loquar, quæ que præteriero intelligi oportebit nullam operã postulare nisi rancatoris: de qua semel hoc dicendum est, omni tempore consulendum esse, ut herbæ exterminentur. Ulpicum quoddam allium punicum uocant, Græci autè ἀγροκόποςον appellant, longè maioris est incrementi, quàm allium: idq; circa Calend. Octobris, antè quàm deponatur ex uno capite in plura diuidetur. Habet enim uelut allium plures coherentes spicas, eaq; cum sint diuise, liratum seri debent, ut in puluinis posita minus infestentur hyemis aquis. Est autem lira similis ei porcæ, quam in sationibus campestribus rustici faciunt, ut uliginem uitent: sed hæc in hortis minor est facienda, & per summam partem eius, id est in dorso inter palmaria spatia spicae ulpici, uel allij (nam id quoq; similiter conferitur) disponendæ sunt: sulci lirarũ inter se distæt semipedali spatio. Deinde cum ternas fibras emiserunt spicae, sarriantur: nam quò sæpius id factum est, maius senena capiunt incrementum: deinde antè quàm caulem faciant, omnem uiridem superficiem intorquere, & in terram prosternere conueniet, quò uastiora capita fiæant. Regionibus autem pruinosis neutrum horum per autumnum seri debet, nam brumali tempore corrumpuntur: quod firè mense Ianuario mitescit: & idcirco frigidis locis tempus optimum est allium, uel ulpicum ponendi circa Idus prædicti mensis: sed quancumque uel conferemus, uel iam matura in tabulatum reponemus, seruabimus in ijs locis, quibus aut obruentur, aut eruentur, ut luna infra terram sit: nam sic sata, & rursus sic recondita existimantur, neq; acerrimi saporis existere, neque mandentium halitus inodorare. Multi tamen hæc ante Calen. Ianuarias medijs

diebus serunt mense Decembri, si coeli tepor, & situs ter-
 rae permittit. Brassica, cum v. i. foliorum erit, transferri
 debet, ita ut radix eius liquido fimo prius illita, & inuo-
 luta tribus algæ tenuolis pangatur: hæc enim res efficit,
 ut in coctura celerius madescat & uiridem colorem sine ni-
 tro conseruet. Est autem frigidis, & pluuijs regionibus po-
 sitio eius optima post Idus Aprilis, cuius depressæ plan-
 tæ, cum tenuerint quantum olitoris ratio patitur, sæpius
 farrita, & stercorata melius conualescit, pleniorisq; in-
 crementi, & coliculum facit, & cymam: Nonnulli hanc
 eandem locis apricioribus à Calendis Martijs deponunt:
 sed maior pars eius in cymam profilit, nec postea hy-
 bernum caulem amplum facit, cum est semel desecta.
 Possis autem uel maximos caules bis transferre, idq; si
 facias, plus seminis, & maioris incrementi præbere dicun-
 tur. Lactuca totidem foliorum quot Brassica transferri
 debet. Locis quidem apricis, & maritimis optime autu-
 mno ponitur, mediterraneis, & frigidis contra hyeme non
 æquè commodè dispergitur: sed & huius quoque radix fi-
 mo liniri debet, maioremq; copiam desyderat aquæ, sicq;
 fit tenerioris folij. Sunt autem complura lactucæ genera,
 quæ suo quoq; tempore serri oportet: earum, quæ fusci, &
 ueluti purpurei, aut etiam uiridis coloris, & crispi folij uti
 Cecilianæ mense Ianuar. rectè diseritur. At Cappadocia,
 quæ pallido, & pexo, densiq; folio uiret, mense Februa-
 rio: quæ deinde candida est, & crispissimi folij, ut in pro-
 uincia Bætica est finibus Gaditani municipij, mense Mart.
 rectè pangitur. Est & cyprij generis ex albo rubicunda,
 leui, & tenerrimo folio, quæ in Idib. April. commodè dispo-
 nitur. Ferè tamen aprico coeli statu, quibus locis aquarum
 copia est, penè toto anno lactuca serri potest: quæ quò tar-
 dius

dius caulem faciat, cum aliquod incrementum habuerit,
 exiguam testam media parte accipiat, eo quasi onere co-
 ercta in latitudinem se diffundit: eadem est ratio etiam
 intybi, nisi quod hyemem magis sustinet: ideoq; uel frigi-
 dis regionibus proximo autumno seri potest. Cinara so-
 bolè melius per autumnii æquinoctium disponemus, semen
 commodius circa Calendas Martij seremus: eiusq; plantam
 circa Calend. Nouemb. deprimemus, & multo cinere ster-
 corabimus. Id enim genus stercoreis huic oleri uidetur a-
 ptissimum. Sinape atq; coriandrum, nec minus erucam, &
 ozimum ita uti sata sunt, sua sede immota permanent: neq;
 est eorū cultus alius, quam ut stercoreata runcentur. Possunt
 autem non solum autumno, sed & uere conseri. Plantæ
 quoq; sinapis prima hyeme translata plus cymæ uere af-
 ferunt. Panax utroq; tempore leui, & subacta terra rarissi-
 mē differitur, quo maius incrementum capiat: melius tamē
 eius uerna satio est. Porrum si sectiuum facere uelis, den-
 sius satum præceperunt priores relinqui: & ita cum incre-
 uerit, secari. Sed nos docuit usus longe melius fieri, si disse-
 ras, & eodem more, quo capitatum modicis spacijs, id est, in-
 ter quaternos digitos depangas, & cum cōualuerit, dese-
 ces. In eo autem, quod magni capitis efficere uoles, seruan-
 dum sit, ut ante quam translatum deponas, omnes radicu-
 las amputes, & fibrarum summas partes intondeas. Tum
 testulæ, uel conchæ, quasi sedes in singulis subiectæ semini-
 bus adobruuntur, ut fiant capita latioris incrementi. Cul-
 tus autem porri capitati assidua sarritio, & stercoreatio
 est. Nec alius tamen sectiui, nisi quod toties rigari, & ster-
 corari, sarririq; debet, quoties demetitur. semen eius locis
 calidis mense Ianuario, frigidis Februario seritur: cuius
 incrementum quò maius fiat, raris linteolis complura gra-

na illigantur, atq; ita obruuntur. Enatum autem in ijs locis, quibus aqua subministrari non potest, deferri debet circa æquinoctium autumnii. At quibus possis humorẽ præbere, mense Maio rectè transfertur. Apium quoque possis plantis serere, nec minus semine, sed præcipuè aqua lætatur, & ideo secundum fontem cõmodissime ponitur: quod si quis id uelit lati folij facere, quãtum seminis possint tres digiti cõprehendere, raro linteolo illiget, & ita in areolas dispositũ releget. Vel si crispæ frondis id fieri maluerit, semen eius inditum pilæ, & saligneo palo pinsitum, expositumque, similiter in linteolis ligatum obruet. Potest etiam circa hanc operam fieri crispum qualitercunque satum, si cum est natum, incrementum eius superuoluto cylindro coërceat. Satio eius est optima post Idus Maias usque in solstitium, nam teporem desiderat. Ferè etiam his diebus oxima seruntur, quorum cum semen obrutum est, diligenter inculcatur paucula, uel cylindro. Nam si terram suspensam relinquant, plerunq; corrumpitur. Pastinaca, & siser, atq; inula conualescunt altè pastinato, & stercoreato loco, sed quàm rarissime ponenda sunt, ut maiora capiant incrementa. Inulam uerò interuallo trium pedum seri conuenit, quoniam uastos facit frutices, & radicibus, ut oculis harundinis serpit: nec est alius cultus horum omnium, nisi ut sarritionibus herbæ tollantur. Commodissime autem deponentur prima parte Septembris, uel ultima Augusti parte. Atrum olus, quod Græcorum quidam uocant *ἰπποσέλιον*, nonnulli *στυβιον* pastinato loco semine debet conferri, maximè iuxta maceriam, quoniam & umbra gaudet, & qualicumque conulescit loco: idq; cum semel seueris, si non totum radicitus tollas, sed alternos frutices in semen summittas, æuo manet, paruamq; sarritionis exigit culturam

culturam. feritur à uulcanalibus usq; in Calendas Septem-
bris, sed etiam mense Ianuario menta dulcem desiderat
uliginem, quam ob causam iuxta fontem mense Martio re-
cte ponitur. Cuius si forte semina defecerunt, licet de no-
ualibus syluestre mentastrum colligere, atque ita inuersis
cacuminibus disponere, quæ res feritatem detrahit, atque
edomitam reddit. rutam autumnò semine satam mense Mar-
tio differre oportet in apricum, & cinerem aggerare,
runcariq; donec conualescat, ne herbis enecetur. sed uelata
manu debet runcari, quam nisi cõtexeris, perniciosa na-
scuntur ulcera. Si tamẽ per ignorantiam nuda manu run-
caueris, & prurigo, atque tumor incesserit, oleo subinde
perungito. eiusdem frutex pluribus annis permanet inno-
xius, nisi si mulier, quæ in menstruis est, contigerit eũ, &
ob hoc exaruerit. Thymũ, & transmarina cunila, & ser-
pyllum, sicut priore libro iam retuli, magis aluearia curã-
tibus, quàm olitoribus studiosè cõseruntur. Sed nos ea cõ-
dimetorum causa (nam sunt quibusdam esculentis aptissi-
ma) non alienũ putamus etiam in hortis habere locũ neq;
pinguem, neque stercoratum, sed apricum desiderant, ut
quæ macerrimo solo per se maritimis plerũq; regionibus
nascuntur. hæ res & semine, & plantis circa æquinoctiũ
uernum seruntur, melius tamen est thymi nouellas plantas
disponere, quæ cum subactò solo depressæ fuerint, ne tar-
dè comprehendant, aridi thymi fruticem contundi oport-
tet, atq; ita pinsito pridie quàm uolueris uti, aqua medica-
re, quæ cum succũ eius perceperit, depositis fruticibus in-
funditur, donec eos rectè confirmet. Ceterũ cunila uiua-
cior est, quàm ut impensius curanda sit. Lepidium cũ ante
Cal. Martias habueris dispositum, uelut porrum sectiuum
demetere poteris, rarius tamen. Nam post Cal. Nouemb-
secandum

secandū non erit, quoniā frigoribus uiolatum emoritur, biennio tamen sufficiet, si diligenter sarritum, & stercoreatū fuerit. Multis etiā locis uiuacitatē suam usq; in annos decē prorogat. Beta florēti punico malo semine obruitur, & simulatq; quinq; foliorū est, ut brassica differitur astate, si riguus est hortus: at si siccanus autumnō, cum iam pluuie inceſserint, disponi debet, chærephyllū, itemq; olus atriplicis, quod Græci uocant ἀτρίφωλον circa Cal. Octob. obrui oportet nō frigidissimo loco. Nam si regio seuas hyemes habet, post Idus Februarias semine differenda sunt, suaq; de sede partienda. Papauer, & anethū eandē habēt conditionē sationis, quam chærephyllum & ἀτρίφωλον. Satiui asparagi, quam corudam rustici uocant, semina ferē biennio preparantur, ea cum pingui, & stercoreoso solo post Idus Februarias sic obrueris, ut quantum tres digiti seminis comprehendere queunt, singulis fossulis deponas. Ferē post quadragesimum diem inter se implicantur, & quasi unitatē faciunt, quas radículas sic illigatas, atq; conexas olitores spongias appellant. easq; post quatuor & uiginti menses in locum apricum, & bene madidum, stercoreatumq; transferri conuenit. Sulci autem inter se pedali mensura distantes fiunt non amplius dodrantalis altitudinis, in quam ita spongiolæ deprimuntur, ut faciliē superposita terra germinent. sed in locis siccis partibus sulcorū inus disponenda sunt semina, ut tanquā in alueolis maneat. at uliginosis è contrario in summo porcæ dorso collocanda, ne humore nimio lædantur. Primo deinde anno, cū ita cōsita sunt, asparagū quem emisserint, infringi oportet. Nam si ab imo uellere uolueris, adhuc teneris, inualidisq; radículis tota spongiola sequetur. Reliquis annis non erit decerpendus, sed radicitus uellendus. Nam nisi ita fiat,

stirpes præfractæ angunt oculos sphongiarum, & quasi
 excæcant, nec patiuntur asparagum enutritæ. Cæterum
 stylus, qui nouissime autumnali tempore nascitur, non
 omnis est tollendus, sed aliqua pars eius in semen summit=
 tenda est. Deinde cum spinam fecerit, collectis seminibus
 ipsis, Scorpiones ita uti sunt, in suo loco perurendi sunt,
 & deinde sulci omnes consarriendi, herbæq; eximendæ,
 mox uel stercus, uel cinis iniiciendus, ut tota hyeme succus
 eius pluuijs manans ad radicem perueniat. Vere deinde
 prius quam cœperit germinare, capreolis, quod genus bi=
 cornis ferramenti est, terra commoueatur, ut & facilius
 stylus emicet, & relaxa humo plenioris crassitudinis fiat
 radix. Raphani radix bis anno rectè feritur, Februario
 mense, cū uerum fructum expectamus, & Augusto mense
 circa uulcanalia, cum maturius. Sed hæc satio sine dubio
 melior habetur. cura est eius, ut terra stercorata, & suba=
 ctæ obruatur, post ubi cœperit aliquod incrementū, subin=
 de aggeretur. Nam si super terrā emerferit, dura, & fun=
 gosa fiet. Cucumis, & Cucurbita, cum copia est aquæ, mi=
 norem curam desiderant, nam plurimum iuuantur humo=
 re. Sin autem sicco loco seri debuerint, quo rigationem mi=
 nistrari non expediat, mense Februario sesquipedali alti=
 tudine sulci faciendi sunt. Post Idus deinde Martias, quasi
 tertia pars altitudinis sulci stramētis inditis tegenda, mox
 stercorata terra usq; in dimidium sulcum aggerenda, po=
 sitisq; seminibus tam diu est aqua præbenda, donec ena=
 scantur: atque ubi conualescere cœperint, adiecta humo
 incrementa eorum prosequenda sunt, donec sulcus coæ=
 quetur. Sic exculca semina sine rigatione tota ætate satis
 ualebunt, fructumq; iucūdiorsis saporis, quàm rigua præ=
 bebunt. Aquosis autem locis primo quoq; tempore non ta

men ante Cal. Mar. semen ponendum est, ut deferri possit æquinoctio confecto. idq; de media parte cucurbitæ semen inuerso cacumine ponito, ut fiat incrementi uastioris. Nã sunt ad usum uasorum satis idoneæ, sicut Alexandrinæ cucurbitæ, cū exaruerint. At si esculentæ merci præparabis, recto cacumine de collo cucurbitæ sumptum semen serendum erit, quod proluxior, & tenuior fructus eius enascatur, qui scilicet maius cæteris inuenit precium. Sed custodiendum est, ut quamminime ad eum locum, in quo uel cucumis, aut cucurbitæ cõsitæ sunt, mulier admittatur. Nam ferè contactu eius languescunt incrementa uirentiũ. si uerò etiam in mensruis fuerit, nisu quoque suo nouellos fetus necabit. Cucumis tener, & iucundissimus fit, si ante quam seras, semen eius lacte maceres. Nonnulli etiam quò dulcior existat, aqua mulsa idem faciunt. Sed qui præmaturũ fructum cucumeris habere uolet, cõfecta bruma stercorata terrã inditam cophynis obserat, modicumq; præbeat humorem. Deinde cum enata semina fuerint, tepidis diebus, & insolatis iuxta ædificium sub diuo ponat, ita ut ab omni afflatu protegantur. Cæterum frigoribus, ac tempestatibus sub tectum referat. idq; tandiu faciat, dum æquinoctium uernum conficiatur. postea totos cophynos demittat in terram. Sic enim præcoquem fructum habebit. Possunt etiam, si sit operæ precium, uasis maioribus rotule subijci, quo minore labore producantur, & rursus intra tecta recipiantur. Sed nihilo minus specularibus integri debebunt, ut etiam frigoribus serenis diebus tutò producantur ad solem. Hac ratione ferè toto anno Tiberio Cæsari cucumis præbebatur. Nos autem leuiore opera istud fieri apud Aegyptiæ gentis Dolum Mædesium legimus, qui præcipit aprico, & stercoroso loco alternis ordinibus

bus ferulas, alternis rubos in hortis confitas habere: deinde eas cōfecto æquinoctio paululum infra terram secare, & ligneo stylo laxatis uel rubi, uel ferula medullis stercus immittere, atq; ita semina cucumeris inserere, quæ scilicet incremēto suo cōeant rubis, & ferulis. Nam ita nō sua, sed quasi materna radice aluntur: sicq; insitam stirpem frigidibus quoque cucumeris præbere fructum. Satio secunda eius seminis ferè quinquatribus obseruatur. Capparis plurimis prouincijs sua sponte noualibus nascitur. Sed quibus locis eius inopia est, si serēda fuerit, siccum locum desiderabit. Isq; debet antè circundari fossula, quæ repleatur lapidibus, & calce, uel punico luto, ut sit quasi quædã lorica, ne possint eam perrumpere prædicti seminis frutices, qui ferè per totum agrum uagantur, nisi munimento aliquo prohibiti sint. Quod tamen non tantum incommodum est (subinde enim possunt extirpari) quantum quod noxium uirus habent, succoq; suo sterile solum reddunt. Cultu aut nullo, aut leuissimo contenta est. Quippe quæ res etiam in desertis agris citra rustici operam cōualescit. Seritur utroq; æquinoctio. Cepina magis frequenter subactam postulat terram, quàm altius conuersam. Itaque ex Calendis Nouembris proscindi solum debet, ut hyemis frigoribus, & gelicidijs putrescat, intermissisq; quadraginta diebus, tum demum iterari, & interpositis uno, ac uiginti diebus tertiarum, ac protinus stercorari. Mox bidentibus æqualiter perfossam in areas disponi deletis radicibus omnibus. Deinde ad Calendas Februarias sereno die conueniat semina spargi, quibus aliquod saturiciæ semen intermiscendum erit, ut eam quoq; habeamus. Nam & uiridis esui est iucunda, nec arida inutilis ad pulmētaria condienda. Sed cepina uel sæpius, certè nō minus debet quàm

quater

quater sarriri. Cuius si semen excipere uoles, capita maxima generis ascalonij, quod est optimum, mense Februario disponito quaternorum, uel etiam quinum digitorum spatij distantia, & cum coeperint uirere, ne minus ter consarrito, deinde cum fecerint caulem, humilioribus quasi canteriolis interpositis rigorem stylorum conseruato. Nam nisi arundines transversas in modum iugatae uinea crebras disposueris, thalli ceparum uentis prosternentur, totumque semen excutietur, quod scilicet non ante legendum est, quam cum maturescere coeperit, coloremque nigrum habere. Sed nec patiendum est, ut perarescat, aut totum decidat, uerum integri thalli uellendi sunt, & sole siccandi. Napus & rapa duas sationes habent, & eandem culturam, quam raphanus. Melior est tamen satio mensis Augusti. Iugerum agri quatuor sextarios seminis eorum poscit, sed ita ut radices syriaca super hanc mensuram paulo plus, quam heminam seminis recipiat. Qui aestate ista serret, caueat, ne propter siccitates culex adhuc tenera folia prorepentia consumat. Id quoque ut uitetur, puluis etiam, qui supra cameram inuenitur, uel etiam fuligo, quae supra focos tectis inhaeret, colligi debet: deinde pridie quam satio fiat, commisceri cum seminibus, & aqua conspergi, ut tota nocte succum trahant. Nam sic macerata postero die recte seruntur. Veteres quidam autores, ut Democritus, praecipunt, semina omnia succo herbae, quae sedum appellatur, medicare, eodemque remedio aduersus bestiolas uti, quod uerum esse nos experientia docuit. Sed frequentius tamen, quoniam huius herbae minus larga est facultas, fuligine, & praedicto puluere utimur, satisque commodum tuemur his incolumtatem plantarum. Rapa semina Higinius putat post trituram iacentibus adhuc in area paleis inspergi de-

berē, quoniam fiunt uastiora capita, cum subiaccens soli duritia non patitur in altum descendere. Nos istud sepe frustra tentauimus: itaq; rapum, & raphanū, & napum melius existimamus subacta terra obrui. Seruātq; adhuc antiquorum consuetudinem religiosiores agricolæ, qui cum ea serunt, precātur, ut & sibi, & uicinis nascantur. Locis frigidis, ubi timor est, ne autumnalis satio hyemis gelicidijs peruratur, arundinibus humiles canterij fiunt, ijsq; uirgæ transuersæ imponuntur, & uirgis stramenta supra iaciuntur, & sic à pruinis semina defenduntur. Vbi uerò apricis regionibus post pluuias noxia incesserunt animalia, quæ à nobis appellantur erucæ, Græcè autem *καρδιώτα* nominantur, uel manu colligi debent, uel matutinis temporibus frutices olerum concuti. Sic enim dum adhuc torpent nocturno frigore, si deciderint, non amplius in superiorem partem prorepunt. Id tamen superuacuum est facere, si ante sationem semina, uti iam prædixi, succo herbe sedi macerata sunt: nihil enim sic medicatis nocent erucæ. Sed Democritus in eo libro, qui Græcè inscribitur *περί ἀγροτεχνίας*, affirmat has ipsas bestiolas enecari, si mulier, quæ in menstruis est, solutis crinibus, & nudo pede unamquãq; aream ter circumbeat, post hoc enim decidere omnes uermiculos, & ita emori. Hactenus præcipiendum existimaui de cultu hortorum, & officijs uillici, quem quamuis instructum, atq; eruditū omni opere rustico esse oportere prima parte huius exordij censuerim, quoniam tamen plerunq; euenit, ut eorum quæ didicerimus, memoria nos deficiat, eaq; sæpius ex commentarijs renouanda sint, omnium librorum meorum argumēta subiecti, ut cum res exegisset, facillè reperiri possit, quid in quoq; querendum, & qualiter quidq; faciendum sit.

L I V N M O D E R A
 T I C O L V M E L L A E D E
 R E R V S T I C A L I B. X I I.
 E T V L T I M V S.

V I L L I C A.

ENOPHON Atheniensis eo libro
 P. Silvine, qui & economicus inscribitur,
 prodidit maritale cōiugium sic cōparatū
 esse natura, ut non solum iucūdisima, ve-
 rum etiā utilissima vitæ societas iniretur:
 quod iam pridem etiā Cicero ait, & ne genus humanum
 tēporis longinquitate occideret, propter hoc marem cum
 foemina esse coniunctum: deinde ut ex hac eadem societate
 mortalibus adiutoria senectutis, nec minus propugnacula
 prepararentur, tum etiam cum uictus, & cultus humanus
 non uti feris in propatulo, ac syluestribus locis, sed domi
 sub tecto accurandus erat, necessarium fuit alterutrū, foris
 & sub dio esse, qui labore, & industria compararet, intus
 qui tectis reconderet, atq; custodiret: siquidem uel rusti-
 cari, uel nauigare, uel etiam alio genere negotiari necesse
 erat, ut aliquas facultates acquireremus. Cum uero para-
 te res sub tectum essent congestæ, alium esse oportuit, qui
 & illatas custodiret, & cætera conficeret opera, quæ do-
 mi deberent administrari: nam & fruges, & cætera ali-
 menta terrestria indigebāt tecto, & ouium, cæterarumq;
 pecudum foetus, atq; fructus clauso custodiēda erant, nec
 minus reliqua utensilia, quibus aut alitur hominū genus,
 aut etiam excolitur. Quare cum & operam, & diligen-
 tiam ea, quæ proposuimus, desyderarent, nec exigua cura
 foris acquirerentur, quæ domi custodiri oporteret iure, ut
 dixi,

dixi, à natura comparata est opera mulieris ad domesticam diligentiam, uiri autem ad exercitationem forensem & extraneam: itaq; uiro calores, & frigora perpetienda, tum etiam itinera, & labores pacis, ac belli, id est rusticationis, & militarium stipendiorum distribuit. Mulieri deinceps, quòd omnibus his rebus eam fecerat inhabilem, domestica negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc sexum custodiae, & diligentiae assignauerat, idcirco timiditorem reddidit, quàm uirilem: nam metus plurimum cõfert ad diligentiam custodiendi. Quòd autem necesse erat foris, & in aperto uictum quærentibus nonnunquam iniuriam propulsare, idcirco uirum, quàm mulierem fecit audaciotem. Quia uerò partis opibus æquè fuit opus memoria, & diligentia, non minorem foeminae, quàm uiro earum rerum tribuit possessionem. Tum etiam quòd simplex natura non omnes res commodas amplecti uolebat, idcirco alterum alterius indigere uoluit, quoniam quòd alteri deest, præstò plerunque est alteri. Hæc in œconomico Xenophon, & deinde Cicero, qui eum Latine consuetudini tradidit, non inutiliter disseruerunt: nam & apud Græcos, & mox apud Romanos usq; in patrum nostrorum memoriam, ferè domesticus labor matronalis fuit, tanquam ad requiem forensium exercitationum omni cura deposita patribusfamiliâs intra domesticos penates se recipientibus. Erat enim summa reuerentia cum concordia, & diligentia mixta, flagrabatq; mulier pulcherrima diligentiae emulatione, studens negotia uiri cura sua maiora, atq; meliora reddere. Nihil conspiciebatur in domo diuiduum. Nihil, quòd aut maritus, aut foemina proprium esse iuris sui diceret, sed in commune conspirabatur ab utroq; , ut cū forësbis negotijs, matronalis sedulitas in-

dustrie rationem parem faceret. Itaq; nec uillici quidem, aut uillicæ magna erat opera, cum ipsi domini quotidie negotia sua reuiferent, atq; administrarent. Nunc uerò cū pler. eq; sic luxu, & inertia defluāt, ut ne lanificij quidem curam suscipere dignentur, sed domi sedentes confectas uestes fastidio habeant, peruersaq; cupidine pretiosiores alias à uiris pelliceant, quæ grandi pecunia, & totis penè censibus redimuntur, nihil mirum est easdem ruris, & instrumentorum agrestium cura grauari, sordidissimūq; negotium ducere paucorū dierū tempus in uilla morari. Quam ob causam cum in totum non solum exoleuerit, sed etiā occiderit uetus ille matrum familiarū mos Sabinarum, atq; Romanarum, necessaria irrepfit uillicæ cura, quæ tueretur officia matronæ: quoniam & uillici quoq; successerunt in locum dominorum, qui quondam Prisca consuetudine non solū coluerant: sed habitauerant rura. Verum, ne uidear intempestiuè censorium opus obuiurgandis moribus nostrorum temporum suscepisse, iam nunc officia uillicæ prosequar.

Cura rei domesticæ, & præcepta, quæ uillica exequi debeat.

CAP. I.

EA porro (ut institutum ordinem teneamus, quem priore uolumine inchoauimus) iuuenis esse debet, id est non nimium puella, propter easdem causas, quas de ætate uillici retulimus, integræ quoq; ualetudinis, nec fœdi habitus, nec rursus pulcherrimi: nam illibatum robur et uigilijs, & alijs sufficet laboribus, fœditas fastidiosum, nimia species desidiosum faciet eius contubernalem. Itaq; curandum est, ut nec uagum uillicū, nec auersum cõtubernio suo habeamus, nec rursus intra tecta desidem, & complexibus adiacentem fœminam. Sed nec hæc tantum, quæ di-

ximus,

ximus, in uillica custodienda sunt. Nam in primis consyde-
 randum erit, an à uino, ab escis, à superstitionibus, à som-
 no, à uiris remotissima sit, et ut cura eã subeat, quid memi-
 nisse, quid in posterum prospicere debeat, ut ferè cum mo-
 rem seruet, quem uillico præcepimus, quoniã pleraq; si-
 milia esse debent in uiro, atq; foemina, & tam etiam malũ
 uitare, quàm præmium rectè factorum sperare. Tum cla-
 borare, ut quàm minimam operam uillicus intra tectum
 impendat, cui & primo mane cum familia prodeundũ est,
 & crepusculo peractis operibus fatigato redeũdum. Nec
 tamen instituendo uillicam, domesticarum rerum uillico
 remittimus curam, sed tantummodo laborẽ eius, adiutrice
 data, leuamus. Ceterum munia, quæ domi capeffenda, non
 in totũ muliebri officio relinquẽda sunt, sed ita delegãda
 ei, ut identidem oculis uillici custodiãtur. Sic enim erit di-
 ligentior uillica, si meminerit ibi esse, cui ratio frequenter
 reddenda sit: ea porrò persuasissimum habere debebit, aut
 in totum, aut certè plurimum domi se morari oportere.
 Tunc quibus aliquid in agro faciendum erit seruis, eos fo-
 ras emittere, quibus autem in uilla quid agendum uidebi-
 tur, eos intra parietes continere, atq; animaduertere, ne
 diuturna cessatione frustrentur opera. Quæ domum autẽ
 inferuntur diligenter inspicere, ne delibata sint, et ita ex-
 plorata, atq; inuiolata recipere, tum separare, quæ consu-
 menda sunt, & quæ superflui possunt custodire, ne sum-
 ptus annuus mensuruus fiat. tum si quis ex familia cepe-
 rit aduersa ualeitudine affici, uidendum erit, ut is quàm
 commodissimè ministretur. Nam ex huiusmodi cura nasci-
 tur beneuolentia, nec minus obsequium. Quinctiam fide-
 lius, quàm prius seruire student, qui conualuerint, cum est
 ægris adhibita diligentia.

Quemadmodum tractare debeat penora,
siue cællaria.

CAP. II.

Post hæc meminisse debet, quæ infratur, ut idoneis, & salubribus locis recondita sine noxa permaneant. Nihil enim magis curandū est, quàm præparare, ubi quodq; reponatur, ut cū opus sit, præmatur: ea loca qualia esse debeat, & in primo uolumine, cum uillā cōstitueremus, et in undecimo, cum de officio uillici disputaremus, iam dicta sunt. Sed ne nūc quidē demonstrare breuiter pigebit: nam quod excelsissimū est cōclauē, pretiosissima uasa, & uestē desiderat, quod deniq; horreū siccum, atq; aridū, frumētis habetur idoneū, quod frigidū cōmodissimē uinū custodit, quod bene illustre fragilem supellectilem, atq; ea postulat opera, quæ multi luminis indigent. Præparatis igitur receptaculis, oportebit suo quidq; loco generatim, atq; etiā specialiter nonnulla disponere: quò facilius, cum quid ex postulatibus usus recipere possit: nam uetus est prouerbiū, paupertatem certissimam esse, cum alicuius indigeas, uti eo non posse, quia ignoretur, ubi proiectum iaceat, quod desideratur. Itaq; in re familiari laboriosior est negligentia, quàm diligentia. Quis enim dubitet nihil esse pulchrius in omni ratione uitæ dispositione, atq; ordine? quod etiā ludicris spectaculis licet sæpe cognoscere. Nam ubi chorus canentium non ad certos modos, neq; numeris præcuntis magistri consensit, dissonum quiddā, ac tumultuosum audientibus canere uidetur: at ubi certis numeris, ac pedibus uelut facta conspiratione consensit, atq; concinit, ex eiusmodi uocum cōcordia non solum ipsis canentibus amicū quiddā, et dulce resonat, uerum etiā spectantes, audientesq; letissima uoluptate permulcetur. Iam uerò in exercitu neq; miles, neq; imperator sine ordine, ac

dispo

dispositione quicquam ualeat explicare, cum armatus inermem, eques peditem, plaustrum equites, si sint permisti confundant. Hæc eadem ratio præparationis, atq; ordinis etiam in nauigijs plurimum ualet: nam ubi tempestas incelsit, & est rite disposita nauis, suo quidq; ordine locatū armamentum sine trepidatione minister promit, cum est à gubernatore postulatū. Quod si tantum hæc possunt, uel in theatris, uel in exercitibus, uel etiam in nauigijs, nihil dubiū est, quin cura uillicæ ordinē, dispositionemq; rerū, quas reponit, desyderet. Nam & unumquodque facilius cōsideratur, cum est assignatum suo loco, & si quid fortè abest, ipse uacuus locus admonet, ut quod deest, requiratur. Siquid uerò curari, aut cōcinnari oportet, facilius intelligitur, cum ordine suo recensetur, de quibus omnibus M. Cic. autoritatē Xenophōtis secutus in œconomico sic inducit Ischomachum sciscitanti Socrati hæc narrantem.

Distributio instrumenti, & suppellectilis.

CAP. III.

PRæparatis idoneis locis instrumentū, & suppellectilē distribuere cœpimus: ac primū ea secreuimus, quibus ad res diuinas uti solemus, postea mundum muliebrem, qui ad dies festos cōparatur, deinde ad uirilem item dierum solennium ornatum, nec minus calciamēta utriq; sexui conuenientia: tum iam seorsum arma, ac tela seponebantur, & in altera parte instrumēta, quibus ad lanificia utitur. Post quæ ad cibum conficiendū uasa (ut assolent) constituebātur: inde quæ ad lauationem, quæ ad exornationem, quæ ad mensam quotidianam, atque epulationem pertinerent, exponebantur. Postea ex ijs, quibus quotidie utimur, quod menstruum esset seposuimus, quod annum quoq; in duas partes diuisimus: nam sic minus fallit, qui

exitus futurus sit. Hæc postquam omnia secreuimus, tum
 suo quæq; loco disposuimus : deinde quibus quotidie ser-
 uuli utuntur, quæ ad lanificia, quæ ad cibaria coquenda,
 & conficienda pertinent, hæc ipsa ei, qui uti solet, tradi-
 dimus, & ubi ea ponerent, demonstrauiamus, & ut salua
 essent, præcepimus. Quibus autem ad dies festos, & ad
 hospitum aduentum utimur, & ad quedam rara negotia,
 hæc primo tradidimus, & loca singulis demonstrauiamus,
 & cuiq; sua annumerauimus, atque annumerata ipsi ex-
 scripsimus, eumq; admonuimus, ut quodcumq; opus esset,
 sciret unde daret, & meminisset, atq; annotaret quid, &
 quando, & cui dedisset, & cum recepisset, ut quidq; suo lo-
 co reponeret. Igitur hæc nobis ab antiquis per Ischoma-
 chi personam præcepta industriæ, ac diligentia tradide-
 runt, quæ nunc nos uillicæ demonstramus. Nec tamen una
 eius cura esse debet, ut clausa custodiat, quæ tectis illata
 receperit, sed subinde recognoscat, atq; cõsideret, ne aut
 supellex, uestis uel cõdita situ dilabatur, aut fruges, alia uel
 utensilia negligentia, desidia uel sua corrumpantur. Plu-
 uis uero diebus, uel cum frigoribus, aut pruinis nulli sub
 dio rusticum opus obire non poterit, ut ad lanificium redu-
 catur, præparatæ sint, & pectita lanæ, quò facilius iusta
 lanificio persequi, atq; exigere possit: nihil enim nocebit,
 si sibi, atq; actoribus, & alijs in honore seruilis uestis do-
 mi confecta fuerit, quò minus patrisfamiliæ rationes onerentur.
 Illud uero etiam in perpetuum custodiendum habebit,
 ut eos, qui foris rusticari debebunt, cum iam è uilla fa-
 milia processerit, requirat, ac si quis (ut euenit) curam con-
 tubernalis eius intra tectum tergiuersans fefellerit, cau-
 sam desidiæ sciscitetur, exploretq; utrum aduersa ualetu-
 dine inhibitus restiterit, an pigritia delituerit. Et si com-
 pererit,

pererit, uel simulantē langorem sine cunctatione in uale-
tudinarium deducat: præstat enim opere fatigatū sub cu-
stodia requiescere unum, aut alterum diem, quā pressum
nimio labore uerā noxā cōcipere. Deniq; uno loco quā
minimē oportebit eam cōsistere, neq; enim sedentaria eius
opera est, sed modō ad telam debet accedere, ac siquid
melius sciat docere: si minus, addiscere ab eo, qui plus in-
telligat, modō eos, qui cibum familiæ conficiunt, inuisere:
tum etiam culinam, & bubilia, nec minus præsepia mun-
danda curare. Valetudinaria quoq; uel si uacent ab imbe-
cillis, identidem aperire, & immunditijs liberare, ut cum
res exegerit, bene ordinata, & ornata, & salubria lan-
guentibus præbeantur. Promis quoq; & cellarijs aliquid
attendentibus, aut metuentibus interuenire: nec minus in-
teresse pastoribus in stabulis fructum cogentibus, aut fœ-
tus ouium, aliarum uē pecudum subrumantibus: tonsuris
uellerum quoq; interesse, & lanas etiam diligenter perci-
pere, & uellera ad numerum pecoris recensere: tum insi-
stere atriensibus, ut supellectilem exponant, & ferramēta
deterfa nitidentur, atq; rubigine liberentur. Cæteraq; si
refectionē desyderant, fabrijs cōcinnāda tradantur. Postre-
mō his rebus omnibus constitutis, nihil hanc arbitror di-
stributionem profuturam, nisi, ut iam dixi, uillicus sæpius,
& aliquando tamen dominus, aut matrona consyderaue-
rit, animaduertitq; ut ordinatio constituta conseruetur.
Quod etiam in bene moratis ciuitatibus semper est obser-
uatum, quarum primoribus, atque optimatibus, non satis
uisum est bonas leges habere, nisi custodes earum diligen-
tissimos ciues creassent, quos Græci νομοφύλακας appellāt.
Horum erat officium, eos, qui legibus parērent, laudibus
prosequi, nec minus honoribus: eos autē, qui nō parērent,

poena multare. Quod nunc scilicet faciunt, magistratus assidua iurisdictione uim legum custodientes. Sed hæc in uniuersum administranda tradidisse abunde sit.

Quæ, & qualia uasa parare debeat penoribus,
& salgamis condiendis. CAP. IIII.

Nunc de cæteris rebus, quæ omiſſæ erant prioribus libris, quoniam uillicæ reſeruabantur officijs, præcipimus, & ut aliquis ordo custodiatur, incipiemus à uer-
no tempore, quoniã uere maturis herbis atq; trimestribus consummatis ſationibus uacua tēpora iam contingunt, ad ea exequēda, quæ deinceps docebimus. Paruarum rerum curam non dedisse Pœnis, Græcisq; autoribus, atq; etiam Romanis memoria tradidit. Nam & Mago Carthaginēsis, & Hamulcar, quos secuti uidentur Græcæ gentis non obscuro scriptores Mnaseas, atq; Paxamus, tum demum nostri generis, postquam à bellis otium fuit, quasi quoddam tributum uictui humano conferre dedignati non sunt, ut M. Ambiuus, & Mænas Licinius, tum etiam C. Matius, quibus studium fuit pistoris, & coci, nec minus cellarij diligentius suis præceptis instituere. His autem omnibus placuit eum, qui rerum harum officium suscepit, castum esse continentemq; oportere, quoniam totum in eo sit, ne tractentur pocula, uel cibi nisi aut ab impube, aut certè abstinentissimo rebus uenereis. quibus si fuerit operatus uel uir, uel foemina, debere eos flumine, aut perenni aqua, prius quàm penora cōtingant, ablui. propter quod his necessarium esse pueri, uel uirginis ministeriū, per quos promantur, quæ usus postulauerit. Post hoc præceptū locū et uasa idonea salgamis præparari iubent: locū esse debere auersum à sole, quàm frigidissimū, et siccissimū, ne situ penora mucorē contrahāt. Vasa autē fictilia, uel uitrea plura po-
tius,

tius, quàm ampla, & eorū alia rectè picata, nōnulla tamen pura prout conditio cōdituræ exegerit. Hæc uasa dedita opera fieri oportet patēti ore, & usq; ad inum equalia, nec in modum doliorū formata, ut exemptis ad usum salganis quicquid superest equaliter pondere usq; ad fundum deprimatur, cum ea res innoxia penora conseruet, ubi non innatent, sed semper sint iure submersa. quod in uero dolij uix fieri posset propter inæqualitatē figuræ. maximè autem ad hoc necessarium esse aceti, & duræ murie usum, quæ utraq; sic conficiuntur.

Quemadmodum ex uino uapido

acetum fiat.

CAP. V.

IN uini uapidi, ut acre fiat, sextarios duodequingua-
ginta, fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantē, salis sextariū subterito, & subtrita cū quartario mellis aceto diluito, atq; ita in prædictam mēsurā adijcito. Quidā ordei tosti sextarios quatuor, & nuces ardentes iuglandes quadraginta, & mentæ uiridis pondo selibram in eandem mensurā adijciunt. quidā ferri massas exurunt, ita ut ignis speciem habeant, easq; in eandem mensuram demittunt. tum etiā exemptis nucleis ipsas nuces pineas uacuas numero quinq; uel sex incendunt, & ardētes eōdem demittunt. alij nucibus sapineis ardentibus idem faciunt.

Quomodo muria dura fiat.

CAP. VI.

MVriam duram sic facito, dolium quàm patentissimi
Moris locato in ea parte uillæ, quæ plurimum solis accipit. id doliū aqua cœlesti repleto, ea est enim huic rei aptissima, uel si non fuerit pluuialis, certè fontana dulcissimi saporis. In eam tum indito sportam iunceam, uel sparteam, quæ replenda sit sale candido, quò candidior muria fiat: cum salem per aliquot dies uidebis liquefcere, ex eo
intelli

intelliges nondū esse muriam maturam. Itaq; subinde aliū salem tandiu ingeres, donec in sporta permaneat integer, nec minuatur, quod cū animaduertes scies habere muriā maturitatem suā. & si aliam in id uas facere uolueris, hāc in uasa bene picata diffundes, & opertam in sole habebis, omnem enim mucorem uis solis aufert, & odorem bonum præbet. Est aliud muriæ maturæ experimentum. Nam ubi dulcem caseum demiseris in eam, si pessum ibit, scies esse adhuc crudam, si innatabit, maturam.

Quæ per quatuor anni tempora herbæ, & quomodo condiantur. CAP. VII.

His preparatis circa uernum æquinoctium herbas in usum colligi, & reponi oportebit, cynam, caulem, capparim, apij coliculos, rutam, olusatrum cum suo caule antè quàm de folliculo exeat, item serulæ cum coliculo silentes, quam tenerrimum florem pastinacæ agrestis, uel satiuæ cum coliculis, silentem florem uitis albæ, & asparagi, & rusci, & thanni, & digitelli, & puleij, & nepetæ, & lapsanæ, & battis, & eius coliculum, qui mulinus pes appellatur, quinetiam tenerum coliculum fœniculi. Hæc omnia una conditura commodè seruātur, id est aceti duas partes, & tertiam duræ muriæ si miscueris. Sed uitis albæ, ruscus, & thannum, & asparagus, lapsana, & pastinacæ, & nepetæ, & battis generatim in alueos cōponuntur, & sale conspersa biduo sub umbra, dum consudēt, reponuntur: deinde si tātū remiserint humoris, ut suo sibi iure abluī possint, si minus superfusa dura muriæ lauantur, & pondere imposito exprimuntur: tum suo quidq; uase cōditur, & ius, ut suprā dixi, quod est mistum duabus partibus aceti, et una muriæ infunditur. fœniculiq; aridi, quod est per uindemiā proximo anno lectum spissamentum imponitur,

ponitur, ita ut herbas deprimat, & ius usq; in summum la-
brum fidelie perueniat. Olusatrum, & ferulam, et fœnicu-
lū cum legeris sub tecto exponito, dum flaccescat: deinde
folia, et corticem omnem folliculorum detrahito. Caules si * coliculo=
fuerint pollice crassiores, arundine secato, et in duas par- rum.
tes diuidito. ipsos quoq; flores, ne sint immodici, diduci,
& partiri oportebit, atque ita in uasa condi. deinde ius,
quod supra scriptū est, infundi, & paucas radículas lase-
ris, quod Græci σιλπίον uocāt adiectas, ita spissamēto fœ-
niculi aridi contegi, ut ius superueniat. Cymam caulem,
capparim, pedem mului, puleium, digitellum compluribus
diebus sub tecto siccari, dum flaccescat, & tum codē mo-
do condiri conuenit, quo ferulam, rutam, satureiam, cuni-
lam. Sunt qui rutam muria tantum dura sine aceto con-
diant, deinde, cum usus exigit, aqua, uel etiā uino abluāt,
& supersuso oleo utantur. Hac conditura posset cōmodē
satureia uiridis, & æquē uiridis cunila seruari.

Oxygala quomodo fiat. CAP. VIII.

Oxygalam sic facito, ollam nouā sumito, eamq; iuxta
fundum terebrato: deinde cauum, quem feceris sur-
culo obturato, & lacte ouillo quā recentissimo uas re-
pleto, eoq; adjcito uiridiū condimētorū fasciculos origa-
ni, mentæ, cepe, coriādri. has herbas ita in lacte demittito,
ut ligamina earum extent. Post diem quintum, surculum,
quo cauum obturaueras, eximito, & serum emittito: cum
deinde lac cœperit manare, eodem surculo cauum obtu-
rato, intermissioq; triduo, ita, ut supra dictū est, serū emit-
tito, & fasciculos condimentorum exemptos abijcito: de-
inde exiguum aridi thymi, & cunilæ aridæ super lac di-
stringito, concisiq; sectiui porri quantum uidebitur, adj-
cito, & p̄misceto: mox intermissio biduo rursus serū emit-
tito

tito, cauumq; obturato, & salis triti, quantum satis erit, adijcito, & misceto, deinde operculo imposito, & obli-
 to, non ante aperueris ollam quàm usus exegerit: sunt qui
 satiui, uel etiam syluestris lepidij herbam cum collegerit,
 in umbra siccent, deinde folia eius abiecto caule die, et no-
 cte muria macerata, expressaq; lacti misceant sine condi-
 mentis, & salis quantum satis arbitrantur, adijciant: tum
 cætera, quæ supra præcepimus faciant. Nonnulli recentia
 folia lepidij cum dulci lacte in olla miscent, & post diem
 tertium quemadmodum præcipimus, serum emittit: dein-
 de compertâ satureiam uiridem: tum etiam arida semina
 coriandri, atque anethi, & thymi, & apij in unum bene
 trita adijciunt, salemq; bene coctum cribratum permiscet.
 Cætera eadem quæ supra faciunt.

Conditura lactucæ.

CAP. IX.

CAules lactucæ ab imo depurgatos eatenus, qua te-
 nera folia uidebuntur, in alueo salire oportet, diemq;
 unum, & noctem sinere, dum muriam remittant: deinde
 muria eluere, & expressos in cratibus pãdere, dum assic-
 cescant: tum substernere anethum aridum, & foeniculum,
 rutæq; aliquid & porri concidere, atq; ita miscere: tum sic-
 catos coliculos ita componere, ut faseoli uirides integri
 interponantur, quos ipse ante dura muria die, & nocte
 macerare oportebit: similiterq; assiccatos cum fasciculis
 lactucarum condi, & superfundi ius quod sit aceti duarum
 partium, atq; unius murie: deinde arido spissamento foeni-
 culi sic comprimi, ut ius supernatet: quod ut fiat, is, qui
 huic officio præerit, sæpe suffundere ius debet, nec pati
 sitire salgama, sed extrinsecus munda spongia uasa per-
 tergere, & aqua fontana quàm recentissima refrigerare:
 simili ratione intubum, & cacumina rubi, qua lactucam
 condire

condire oportet, nec minus thymi & satureie, & origani, tum etiam armoraciorum cymam. Hæc autem, quæ supra scripta sunt, uerno tempore componuntur.

Cepæ, pyrorum, & malorum, cæterorumq;
pomorum compositio.

C A P. X.

Nunc quæ per æstatem, circa messem, uel etiam exactis iam messibus colligi, & reponi debeant, præcipimus. Pompeianã, uel ascaloniam cepam, uel etiam mariticam simplicem, quam uocant unionem rustici, eligito: ea est autem, quæ nõ fruticauit, nec habuit soboles adherentes: hanc prius in sole siccato, deinde sub umbra refrigeratam substrato thymo, uel cunila composito in fidelia, & infuso iure, quod sit acetum trium partium, & unius uirgæ fasciculum cunilæ superponito, ita ut cepa deprimatur, quæ cum ius cõbiberit, simili mistura uas suppleatur. Eodem tẽpore corna, & pruna onychina, & pruna syluestria, nec minus genera pyrorum, & malorum cõdiuntur. Corna, quibus pro oliuis utamur: item pruna syluestria, & pruna onychina adhuc solida, nec maturissima legẽda sunt, nec tamen nimium cruda, deinde uno die umbra siccanda: tum æquis partibus acetum, & sapa, uel defrutum misceatur, & infundatur. Oportebit autẽ aliquid salis adijcere, ne uermiculus, aliud uel animal innasci possit: uerum cõmodius seruantur, si duæ partes sapaẽ cũ acetum una parte misceantur: pyra dolobelliana, crustumina, regia, ueneria, uolema, neuiana, lateritiana, decumana, laurea, mirappia, pruna purpurea, cum immatura, non tamen percruda legeris, diligenter inspicio, ut sint integra sine uitio, aut uermiculo: tum in fictili picata fidelia cõponito, & aut passo, aut defruto cõpleto, ita ut omne pomũ submersum sit, operculo deinde imposito gypsato. Illud in
totum

totū præcipiendū existimaui, nullū esse genus pomi, quod non possit melle seruari: itaque cū sit hæc res interdum ægrotātibz salutaris, censeo uel pauca poma in melle custodiri, sed separata generatim: nam si cōmiscas, alterum ab altero genere corrumpitur, & quoniam opportunē mellis fecimus mentionē, hoc eodem tempore alui castranda, ac mel conficiendū, cera faciendā est: de quibus nono libro iam diximus: nec nunc aliam curā exigimus à uillico, quā ut administrantibus intersit, fructumq; custodiat.

De mella faciendā, qua in condituris utuntur.

C A P. XI.

CAeterum cū eodem tempore mella, nec minus aqua mulsa in uetustatem reponi debeat, meminisse oportebit, ut cū secundariū mel de fauis fuerit exceptū, cera statim minutē resoluatur, & aqua fontana, uel cœlesti macerentur: expressa deinde aqua coletur, & in uas plumbeum defusa decoquatur, omnisq; spurcicia cum spumis eximatur: quæ decocta, cū tam crassa fuerit quā defrutum, refrigeretur: & bene picatis lagœnis condatur. Hæc quidam mella pro aqua mulsa utuntur, nōnulli etiam pro defruto in condituras oliuarum, quibus quidem magis idoneam censeo, quōd cibarium saporē habet, nec potest languentibus pro aqua mulsa remedio esse, quoniam si bibatur, inflationem stomachi, & præcordiorum facit: itaque seposita esse, & ad condituras destinata.

De aqua mulsa faciendā.

C A P. XII.

PER se faciendā erit optimo melle aqua mulsa: hæc autem non uno modo componitur: nam quidam multos ante annos cœlestē aquam uasis includunt, & sub dio in sole habent: deinde cū sæpius eam in alia uasa transfuderint, & eliquauerint (nam quoties etiam per longum

tempus

tempus diffunditur, aliquod crassamentum, in imo simile feci reperitur) ueteris aquæ sextarium cum libra mellis miscent: nonnulli tamē cum austeriore uolūt efficere gustum, sextarium aquæ cum dodrante pondo mellis diluūt, & ea portione repletam lagœnam, gypsatamq; patiūtur per caniculæ ortum in sole quadraginta diebus esse, tum demum in tabulatum, quod siumum accipit, reponunt: nōnulli, quibus non sit curæ coelestem inueterare aquā, recentem sumunt, eamq; usq; in quartam partē decoquunt: deinde cūm resixerit, siue dulciorem mulsam facere uolunt, duobus aquæ sextarijs sextarium mellis permiscēt. Si uerē austeriore, sextario aquæ dodrantem mellis adijciunt, & his portionibus factam in lagœnam diffundunt: eamq; ut suprā dixi, quadraginta diebus insolatā, postea in tabulatum, quod suffumigatur, reponunt.

De caseo in usus domesticos seruando, & de quibusdam herbis condiendis. CAP. XIII.

CASEO usibus domesticis preparādo, hoc maximē idoneum tēpus est, quo & caseus seri minimū remittit, & ultimo tēpore, cum iam exiguū lactis est, nō tam expedit operas morari ad forum fructibus deferendis, & sanē sepe deportati per æstum, acore uitiātur: itaq; præstat eos hoc ipso tēpore in usum cōficere: id autē ut quamoptimi fiat opilionis officīū est, cui septimo libro præcepta dedimus, qua sequi debeat. Sunt etiā quedam herbæ, quas appropinquante uindemia condire possis, ut portulaca, & olus cordū, quod quidā satiūū battim uocāt: hæ herbæ diligenter purgantur, & sub umbra expanduntur: deinde quarto die sal in fundis fideliarū substernitur, & separatim unaqueq; earum componitur, acetoq; infuso iterum sal superponitur, nam his herbis muria non conuenit.

De malis, & pyris, in sole siccādīs. CAP. XIII.

HOc eodem tempore, uel etiam primo mense Augusto mala, & pyra dulcissimi saporis mediocriter matu-
ra eliguntur, & in duas, uel tres partes arundine, uel os-
sco cultello diuisa in sole ponuntur, donec arefcant: eorū
si est multitudo, non minimam partem cibariorum per
hyemem rustici uindicant: nam pro pulmentario cedit: si-
cuti ficus, quæ cum arida seposita est, hyemis temporibus
rusticorum cibaria adiuuat.

De ficis aridis.

CAP. XV.

EA porro neq; nimium uieta, neq; immatura legi de-
bet, & in eo loco expandi, qui toto die solem acci-
piat: pali autē quatuor pedibus inter se distātes figūtur,
& perticis iugātur: factæ deinde in hūc usum cānæ iugis
superponuntur, ita ut duobus pedibus absint à terra, ne
humorem, quē ferè noctibus remittit humus, trahere pos-
sint: tunc ficus iniicitur, & crātes pastorales culmo, uel
carice, uel filice textæ ex utroq; latere super terram pla-
næ disponuntur, ut cum sol in occasum fuerit, erigantur,
& inter se accliuēs testudineato tecto more tuguriorum
inarescentem ficum à rore, & interdum à pluuia defen-
dant, nam utraq; res prædictum fructum corrumpit: cum
deinde aruerit, in orcas bene picatas meridiano tempo-
re calentem ficum condere, & calcare diligenter oportebit,
subiecto tamen arido sceniculo, & iterum uasis reple-
tis superposito, quæ uasa confestim operculare, & obli-
nere cōuenit, & in horreum siccissimum reponi, quo me-
lius ficus perennet. Quidam lectis ficis pediculos adimūt,
& in sole expandunt, cum deinde paulum siccatae sunt,
antequam indurescant in labra fictilia, uel lapidea cōge-
runt eas: tum pedibus lotis in modum farinae proculcant,
& admi

& admiscent torrefacta sesama cum aniso Aegyptio, &
 semine foeniculi, & cymini: haec cum bene proculcauerint,
 & totam massam comminuta fici permiscuerint, medicas
 offas folijs ficulneis inuoluunt, ac religatas iunco, uel qua-
 libet herba offas reponunt in crates, & patiuntur sicca-
 ri: deinde cum peraruerint, picatis uasis eas condunt: nonnul-
 li hanc ipsam formam fici orcis sine pice includunt, & ob-
 lita uasa clibano, uel furno torrefaciunt, quo celerius omnis
 humor excoquatur, siccata in tabulam reponunt, et cum ex-
 egerit usus, testam comminuunt: nam duratam massam fici ali-
 ter eximere non possunt: alij pinguisimam quamq; uiri-
 dem ficorum eligunt, & arundine, uel digitis diuisam di-
 latant, atq; ita in sole arefcere patiuntur, quas deinde be-
 ne siccatas meridianis teporibus, cum calore solis emol-
 lite sunt, colligunt: & ut est mos Afris, atq; Hispanis, in-
 ter se compositas comprimunt in figuram stellarum, flo-
 sculorumq; uel in formam panis redigentes: tum rursus
 in sole assiccant, & ita in uasis recondunt.

De uuis passis faciendis, & sorbis
seruandis.

CAP. XVI.

Similem curam uua desyderant, quas dulcissimam saporis
 Salbas, maximis acinis, nec spissis luna decrefcente, sere-
 no, & sicco caelo post horam quintam legi oportet, & in
 tabulas paulisper porrigi, ne inter se pondere suo presse
 collidantur: deinde abeno, uel in olla noua fidili ampla,
 preparatam lixiuiam cineris sarmenti calefieri conuenit,
 qua cum feruebit exiguum olei quam optimi adijci, &
 ita permisceri: deinde uuas pro magnitudine binas, uel
 ternas inter se colligatas in abenum feruens demitti, &
 exiguum pati, dum decolorentur, nec rursus committe-
 re, ut excoquantur, nam quadam moderatione tempera-

D. 2 mentoq;

mentōq; opus est. Cum deinde exemeris, in crate disposito rarius quā ut altera alterā contingat. Post tres deinde horas, unāquanq; uuā conuertito, nec in eodē uestigio reponito, ne in humore, qui defluerit, corrumpatur: notibus autem contegi debent quemadmodum fici, ut à rore, uel pluuia tutæ sint. cum deinde modicè aruerint, in uasa noua sine pice operculata, & gypsata, sicco loco reponito: quidam uuam passam folijs ficulneis inuoluunt, & assiccāt: alij folijs uitigineis, nonnulli plataninis semiuetas uuas contegunt, & ita in amphoras recondunt. Sunt qui culmos fabæ exurant, & ex eo, quod cremauerint, cinere lixiuiam faciunt: deinde in lixiuiæ sextarios decē salis tres cyathos, & olei cyathum adijciant: tum adhibito igne calefaciant, & cætera eodem modo administrent. quod si uidebitur in aheno parum inesse olei: subinde quantū satis erit adijciatur, quò sit pinguior, et nitidior uua passa. eodem tempore sorba manu lecta curiosè in urceolos picatos adijcito, & opercula picata imponito, & gypso linuto, tum scrobibus bipedaneis sicco loco intra tectū factis urceolos ita collocato, ut oblita ora eorū deorsum spectet: deinde terrā congerito, et modicè desuper calcato: melius est autem pluribus scrobibus pauciora uasa distātia inter se disponere: nā in exemptione eorū dum unū tollis, si reliqua commoueris, celeriter sorba uitiantur: quidam hoc idem pomum etiam in defruto commodè seruant, adiecto spissamento aridi foeniculi, quo deprimantur, ita sorba, ut semper ius supernatet, ac nihilominus picata opercula diligenter gypso linunt, ne possit spiritus introire.

De aceto ficulneo faciendo. CAP. XVII.

Sunt quædā regiones, in quibus uini, ideoq; etiā aceti penuria est: itaq; hoc eodē tempore ficus uiridis quā maturi

maturissima legenda est, utiq; etiam si iam pluuia incesse-
runt, & propter imbres in terram decidit, quæ cum suble-
ta est, in dolium uel in amphoras conditur, & ibi finitur
fermentari: deinde cum exacuit, & remisit liquorem: quic-
quid est aceti diligenter colatur, & in uasa picata bene oli-
da diffunditur: hoc primæ notæ acerrimi aceti usum præ-
bet, nec unquã situm, aut mucorem contrahit, si nõ humi-
do loco positum est: sunt qui multitudini studentes aquã
ficis permisceant, & subinde maturissimas ficus recentes
adiiciant, & patiãtur in eo iure tabescere, donec satis acris
aceti sapor fiat: postea in iuceis fiscellis, uel sparteis saccis
percolant, liquatumq; acetũ in seruesciant, dum spumam,
& omnẽ spurcitiã eximant: tũ torridi salis aliquid adijci-
ant, quæ res prohibet uermiculos, alia ue inasci animalia.

Quæ præparanda sint uindemiæ. CAP. XVIII.

Quamuis priore libro, qui inscribitur uillicus, iam di-
ximus quæ ad uindemiam præparanda sunt, non ta-
men alienum est etiam uillicæ de iisdem rebus præcipere,
ut intelligat suæ curæ esse debere quæcunq; sub tecto ad-
ministrantur circa uindemiã. Si ager amplus, aut uineta,
aut arbusta grandia sunt, perenne fabricandæ decimo-
diæ, & trimodiæ, & fiscellæ texendæ, & picandæ: nec mi-
nus falcule, & ungues ferrei quamplurimi parandi, &
exacuendi sunt, ne uindemiator manu distringat uuas, et
non minima fructus portio dispersis acinis in terram dila-
batur. Funiculi quoq; fiscellis aptandi sunt, & lora trimo-
dijs: tum lacus uinarij, & torcularij, & fora, omniãq; ua-
sa (si uicinum est mare) aqua marina, si minus, dulci elu-
enda sunt, & commundanda, & diligenter assiccanda, ne
humorem habeant. Cella quoq; uinaria omni stercore li-
beranda, & bonis odoribus suffiendæ, nequem redoleat

foctorem, acorem ue. Tum sacrificia Libero, Liberæq; & uasis pressorijs quàm sanctissimè, castissimèq; facièda, nec per uindemiam ab torculari, aut uinaria cella recedendū est, ut omnia, quæ mustum conficiunt, purè, mundèq; faciant, ne furi locus detur præsentem fructum intercipiendi. Dolia quoq; & serice, cæteraq; uasa ante quadragesimū uindemiæ diē picanda sunt, atq; aliter ea, quæ demersa sunt humi, aliter quæ stant supra terrā. Nā ea, quæ demersa sunt, ferreis lampadibus ardentibus calefiunt, & cū picè in fundū distillauit, sublata lampade rutabulo ligneo, & ferrea curuata radula ducitur, qd' distillauit, aut quod in lateribus hæsit: deinde penicillo detergitur, & feruentissima pice infusa nouo alio rutabulo, et scopula picatur. At quæ supra terrā consistunt, complures dies antè quàm curentur in solem producuntur: deinde cū satis insolata sunt, in labra conuertuntur, & subiectis paruis tribus lapidibus suspenduntur, atq; ita ignis subijcitur, & tandē incenditur, donec ad fundum calor tam uehemens perueniat, ut apposita manus patiens eius non sit: tum dolio in terram demisso, & in latus deposito pix feruentissima infunditur, uoluntaturq; ut omnes dolij partes linantur. Sed hæc die quieto à uentis fieri debent, ne admoto igne cū afflauerit uentus, uasa rumpantur. Sunt autem satis sesquicullearibus dolijs picis duræ pondo uicenaquina, nec dubium, quin si quinta pars picis brutiæ in uniuersam cocturam adijciatur, utilissimum sit omni uindemiæ.

De pluribus generibus conditurarum, quibus uinum confirmatur.

CAP. XIX.

CVra quoq; adhibenda est, ut expressum mustum perenne sit, aut certè usque ad uenditionem durabile. Quod quemadmodum fieri debeat, & quibus condituris adiuuari

adiuuari, deinceps subijciemus. Quidam partem quartam eius musti, quod in uasa plūbea cōiecerunt, nōnulli tertiā decoquunt. Nec dubiū, quin ad dimidiam si quis excoxe- rit, meliorē sapatū facturū sit, eoq; usibus utiliorē, adeo quidē, ut etiam uice defrutī, sapa, mustum, quod est ex ue- teribus uineis, condire possit. Quæcūq; uini nota sine cō- dimento ualet perennari, optimam esse eam cēsemus, nec omnino quicquā permiscendum, quo naturalis sapor eius infusctur. Id enim præstantissimū est, quod suapte natu- ra placere poterit. Ceterū cum aut regionis uitio, aut no- uellarum uinearum mustum laborabit, eligenda erit pars uineæ (si est facultas) amineæ, si minus, quam bellissimi ui- ni, quæq; erit & uetustissima, & nunimē uliginosa. Tum obseruabimus decrecentē lunam, cum est sub terra, & se- reno, siccoq; die uas quā maturissimas legemus, quibus proculcatis mustū, quod defluerit, antē quā prælo pes- eximatur, satis de lacu in uasa defrutaria deferemus, le- uiq; primū igne, & tenuibus admodū lignis, quæ gremia rustici appellant, fornacē incendemus, ut ex cōmodo mu- stum ferueat. Isq; qui præcrit huic decoquendo, cola iun- cea, uel spartea ex crudo, id est, non malleato spar- to præ- parata habeat. Itēq; fasciculos fœniculi fistibus illigatos, quos possit utiq; ad fundū uasorū demittere, ut quicquid fecis subsederit, exagitet, & in summū reducat: tum colis omnē spurcitiam, quæ redundarit, expurget. Nec absistat id facere, donec uidebitur. eliquatū omni fœce mustū care- re. tū siue mala cydonia, quæ percocta sublaturus sit, seu quoscunq; uoluerit cōueniētes odores adijciat, & nihilo minus subinde fœniculo peragitet, neq; subsederit, quod possit plumbē perforare. Cum deinde iā acriorē potue- rit ignē uas sustinere, id est, cum aliqua iam parte mustū

excoctū in se seruebit, tum codices, & uastiora ligna subijciantur, sed ita ne fundū contingant. Quod nisi uitatum fuerit, uel uas ipsum, quod aliquādo cōtingit, pertūdetur, uel si id factum non erit, utiq; aduretur mustū, & amaritudine concepta condituris fiet inutile. Oportebit autem antè, quàm mustum in uasa defrutaria cōijciatur, oleo bono plumbea ipsa intrinsecus imbui, & bene fricari, atq; ita mustum adijci. Ea res non patitur defrutum aduri.

De sapa, & defruto coquendis. CAP. XX.

Quinetiam diligenter factū defrutū, sicut uinū solet acescere: quod cum ita sit, meminimus anniculo defruto, cuius iam bonitas explorata est, uinū condire: nā uitioso medicamine fructus, qui perceptus est, uitiat. Ipsa autē uasa, quibus sapa, aut defrutū coquitur, plūbea potius quàm ænea esse debēt. Nam in coctura æruginem remittunt ænea, & medicaninis sapore uitiat: odores autem uino ferè apti sunt, qui cū defruto coquuntur, iris, feniculum Græcū, schoenum: harū rerū singule libræ in defrutarium, quod coeperit musti amphoras nonaginta, cum iam deferbuerit, & expurgatum erit, tum adijci debēt: deinde si natura tenue mustū erit, cum ad tertiā partē fuerit decoctum, ignis subtrahendus est, & fornax protinus aqua refrigerēda: quod si fecerimus, nihilo minus defrutū infra tertian partē uasis confedit. Sed id quamuis aliquid detrimēti habeat, prodest tamen: nam quanto plus decoquitur (si modò nō est adustū) melius, & spissius fit. Ex hoc autē defruto, quod sic erit coctū, satis est singulos sextarios singulis amphoris innuscere. Nā cum amphoras musti nonaginta in defrutario decoxeris, ita ut iam exiguum super sit de coctura, quod significat decoctū ad tertias: tū demum medicamina adijcito, quæ sint aut liquida, aut resinosā,

sinosa, id est picis liquide nemeturicæ, cum eam diligenter
 ante aqua marina decocta perlueris, decē sextarios. Item
 resinæ terebinthinæ sesquilibrā. Hæc cum adijcies, plum-
 beum peragitabis, ne aduratur. cū deinde ad tertias sub-
 sederit coctura, subtrahē ignē, & plumbēū subinde agi-
 tabis, ut defrutū, & medicamēta coëant: deinde cū uidebi-
 tur mediocriter calere defrutū, reliqua aromata contusa,
 & cribrata paulatim insperges, & iubebis rutabulo li-
 gneo agitari, quod decoxeris eousq; dū defrigescit. Quod
 si non ita, ut præcipimus, permiscueris, subsident aromata,
 & adurentur. Ad prædictū autē modum musti adijci de-
 bent ij odores, nardi folium, iris illyrica, nardum gallicū,
 crocum, palma, cyperum, schoenum, quorum singulorum
 selibræ satisfaciēt. Item myrrhæ quincunx, calami pon-
 do libram, castiæ selibrā, amoni pondo quadrans, croci
 quincunx, cripæ pāpinacæ librā. Hæc, ut dixi, arida cō-
 tusa, & cribrata debēt adijci, & his cōmisceri rasis, quod
 est genus crudæ picis, eaq; quanto est uetustior, tanto me-
 lior habetur. Nā longo tempore durior facta, cum est cō-
 tusa in puluere redigitur, & his medicaminibus admisce-
 tur. Satis est autem prædictis ponderibus sex libras eius
 misceri. Ex hac compositione, quantum in sextarios mu-
 sti quadragenos octonos adijciendum sit incertum est,
 quoniā pro natura uini æstinari oportet, quod satis sit.
 Cauendumq; est, ne conditus sapor intelligatur, nā ea res
 emptorem fugat. Ego tamen, si humida fuerit uindemia,
 trientem, si sicca, quadrantem medicaminis in binas am-
 phoras miscere solitus sum, ita, ut quatuor urnarum esset
 musti modus. Vrna autem quatuor & uiginti sextariorū.
 Nonnullos agricolas singulis amphoris quadrantē me-
 dicaminis indidisse scio, sed hoc coactos fecisse propter

nimiam in firmitatē uini eiusmodi, quod uix triginta diebus integrū permanebat. Hoc tamen mustū, si sit lignorū copia, satius est inferuacūcere, & omnē spumam cum fecibus expurgare, quo factō decima pars decidet, sed reliqua perennis erit. At si lignorum penuria est, marmoris, uel gypsi, quod flos appellatur, uncias singulas, itē ad tertias decocti defruti sextarios binos singulis amphoris miscere oportebit. ea res etiam si nō in totū perennat, certē usq; in alterā uindemiam, plerunq; uini saporem seruat.

De defruto, quod adijcitur in uinum
ad uetustatem.

CAP. XXI.

Mustum quamdulcissimi saporis decoquatur ad tertias, & decoctum, sicut supra dixi, defrutum uocatur. quod cum defrixit, transfertur in uasa, & reponitur, ut post annū sit in usu. Potest tamen etiā post dies nouē, quam refrixerit, adijci in uinū, sed melius est, si anno requeuerit. Eius defruti sextarius in duas urnas musti adijcitur, si mustū ex uineis collinis est, sed si ex campestribus, tres heminae adijciuntur. Patimur autē, cum de lacu mustum sublatum est, biduo defruescere, & purgari. Tertio die defrutum adijcimus. deinde interposito biduo, cum id mustum pariter cū defruto defrubuerit, purgatur, & ita coadijcitur in binas urnas liquia cumulata, uel mensura semunciae bene plenae salis cocti, & triti. Sal autem quā candidissimus conijcitur in urceo fictili sine pice, qui urceus, cū recipit salem, diligēter totus oblinitur luto paleato, & ita igni admouetur, ac tandiu iam torretur, quādiu strepitum edit. cum silere coepit, finem habet cocturae. Praeterea, foenum Graecum maceratur in uino uetere per triduum, deinde eximitur, & in furno siccatur, uel in sole: idq; cum est aridum factum, molitur, & ex eo molito post salituran

salituram musti cochlear cumulatum, uel simile genus potuli eius, qui est quarta pars cyathi, adijcitur in binas urnas: deinde cum iam perfecte mustum deferbuit, & constitit, tantundem gypsi floris muscemus, quantum salis adieceramus: atque ita postero die purgamus doliū, & nutritū uinū operimus, atque oblinimus. Hac conditura Columella patruus meus illustris agricola uti solitus est in ijs fundis, in quibus palustres uineas habebat. Sed idem, cum collina uina condiebat, aquā falsā decoctā ad tertias pro sale adijciebat: ea porro facit sine dubio maiorem mensurā, et odoris melioris, sed periculum habet, ne uitiatur uinū, si male cocta sit aqua. Sumitur autem hæc, ut iam dixerā, quam longissime à littore. Nam liquidior, & purior est, quantum altiori mari hausta est. Eam si quis (ut Columella faciebat) reponet, post triennium in alia uasa eliquatam transfundat. Deinde post alterum triennium decoquat usque ad partem tertiam longem meliorem habebit conditurā uini. Nec ullum periculum erit, ne uina uitietur. Satis est autem sextarios singulos adijcere falsæ, eosque in binas musti urnas, quamuis multi etiam binos immisceant, nonnulli etiam ternos sextarios: idque ego facere non recusam, si genus uini tantum ualeat, ut aquæ falsæ non intelligatur sapor. Itaque diligens paterfamilias, cum parauerit fundum, statim prima uindemia tres aut quatuor notas condituræ totidem amphoris musti experietur, ut exploratum habeat quantum plurimum falsæ uinū, quod fecerit, sine offensa gustus pati possit.

Picis liquidæ alterum medicamen, quo mustum condias.

CAP. XXII.

Picis liquidæ nemeturicæ metretam adde. in labrum, aut in alucum, & in eodem infundito cineris lixiuæ congios duos, deinde permisceto spatha lignea. cum requieverit,

quicucrit, eliquato lixiuiam. deinde iterum tantundē lixi-
 uiae addito, eodem pacto permisceto, & eliquato. Tertio
 quoq; idem facito. Cinis autem odorē picis aufert, & eluit
 spurcitiā. Post eodē addito picis brutiae, si minus alterius
 quam purissimae quinq; libras. Hæc minutè concidito, &
 admisceto pici nemeturicae. Tum aquae marinae quamue-
 tustissimae, si erit, si minus, ad tertiam partem recētis aquae
 marinae decoctae congios duos inijcito. Apertum labrum
 finito in sole per caniculae ortū, & spatha lignea permu-
 sceto quam sæpiissime, usq; eò, dū ea, quae addideris, in pi-
 ce colliquescant, & unitas fiat. Noctibus autem labrum
 operire cōueniet, ne irrorctur. Deinde cum aqua marina,
 quam addideris, sole consumpta uidebitur, sub tectum uas
 totū ferre curabis. Huius autem medicaminis quidam pon-
 do quadrantem in sextarios XLVIII. miscere soliti sunt,
 & hac conditura cōtenti esse. Alij cyathos tres eius medi-
 camēti adiiciunt in totidē sextarios, quot supra diximus.

De pice, qua utuntur Allobroges ad conditu-
 ram uini picati.

CAP. XXIII.

Pix corticata appellatur, qua utuntur ad condituras
 Allobroges. Ea sic conficitur, ut dura sit, & quanto
 facta est uetustior, eo melior in usu est. Nam omni lentore
 misso facilius in puluerē resoluitur, atq; cribratur. Hæc er-
 go cōteri & cribrari oportet, deinde cum bis mustū defer-
 buerit, quod plerunq; est intra quartū diem, quam de lacu
 sublatum, diligenter manibus expurgatur. Et tunc demū
 prædictæ picis sextans, & semuncia in sextarios quinque,
 et quinquaginta adiicitur, & rutabulo ligneo permiscetur,
 nec postea tangitur, dum conseruescat: quod tamen non
 amplius diebus quatuordecim a conditura patiendum est.
 Nam oportebit post hunc numerum dierū consistim uinū
 emundare

emundare, & siquid fecis aut labris uasorum, aut lateribus inhaesit, eradi, ac suffricari, & protinus operculis impositis oblini. At si ex eadem pice totam uindemiam condire uolueris, ita ne gustus picati uini possit intelligi, sat erit eidem picis sex scrupula in sextarios quinq; & quadraginta: tum demum miscere, cum mustu deferbuerit, & feces expurgatae fuerint, oportebit, atq; salis decocti, contritiq; semunciam in eundem modum musti adijcere. Nec solum huic notae uini sal adhibendus est, uerum, si fieri possit, in omnibus regionibus omne genus uindemiae hoc ipso modo re salendum est: nam ea res mucorem uino inesse non patitur.

De pice nemeturica ad condituras. CAP. XXIII.

Pix nemeturica in Liguria conficitur. Ea deinde ut fiat condituris idonea, aqua marina quam longissime a littore de pelago sumenda est, atq; in dimidia parte decoquenda, quae cum in tantum refluxerit, quantum ne contacta corpus urat, partem aliquam eius, quae satis uidebitur, praedictae pici immiscemus, & diligenter lignea spatha, uel etiam manu peragitabimus, ut si quid inest uitij eluatur: deinde patiemur picem considerare, & cum siederit, aquam eliquabimus: postea bis, aut ter ex reliqua parte aquae decoctae tandiu lauabimus, & subigemus eam, donec rutila fiat: tum eliquatam in sole quatuordecim diebus patiemur esse, ut quisquis ex aqua humor remansit, assiccetur, noctibus autem uas tegendum erit, ut irroretur. Cum hoc modo picem preparauerimus, & uina, cum iam bis deferbuerint, condire uoluerimus, in musti sextarios octo & quadraginta, cyathos duos picis praedictae sic adijciemus. Ex ea mensura, quam condituri sumus, sextarios duos musti sumere oportebit: deinde ex his sextarijs in picis sextantem paulatim mustum infundere, & manu tanquam mulsam subigere

subigere, quò facilius coëat. Sed ubi toti duo sextarij cum pice coierint, & quasi unitatem fecerint, tum eosdem in id uas, unde sumpseramus, perfundere, & ut permisceatur medicamen, rutabulo ligneo peragitare conueniet.

De aqua falsa, uel muria ad uina
condienda.

C A P. XXV.

Quoniam quidã, immò etiã serè omnes Græci, aqua falsa, uel muria mustum condiunt, eã quoq; partem curæ non omittendã putauit. In mediterraneo, quò non est facilis aquæ marinæ inuectio, sic erit ad condituras faciendã muria. Huic rei uel maxime est idonea celestis aqua, si minus, ex fonte liquidissimo profluens. Harũ ergo alterutrã curabis quamplurimã, & quamoptimis uasis cõditã ante quinquenniũ in sole ponere: deinde cum computruerit, tandiũ pati donec ad pristinum modum perueniat. Quod cum factũ fuerit, alia uasa habeto, & in ea sensim aquam eliquato, donec ad secẽ peruenias: semper enim in requieta aqua crassamen aliquod in imo reperitur. Sic curata cum fuerit, in modũ defruti ad tertias decoquẽda est: adijciuntur autem in aquæ dulcis sextarios quinquaginta, salis sextarius, & mellis optimi unus sextarius: hæc pariter decoqui, & omnem spurcitiã expurgari oportet: deinde cum refrixerit, tum quantumcunq; humoris est, tantum in amphoram musti portionem adijci. Quòd si ager maritimus est, silentibus uentis de alto quã quietissimo mari sumẽda est aqua, & in tertiam partem decoquẽda, adiectis, si uidebitur, aliquibus aromatis ex ijs, quæ supra retuli, ut sit odoratior uini curatio. Mustũ autẽ antè, quã de lacu tollas, uasa rore marino, uel lauro, uel myrto suffunigato, & largè repleto, ut in effervescente uinũ se bene purget. Postea uasa nucibus pineis suffricato: quod uinum uolueris

uolueris dulcius esse, postero die, quod austerius quinto die, quam sustuleris, cōdire oportebit, & ita supplere, & oblinire uasa. Nonnulli etiam suffumigatis scrijs prius condituram addunt, & ita mustum insuntunt.

Remedia acefcentis uini.

CAP. XXVI.

IN quo agro uinum acefcere solet, curandū est, ut cum Iuuan legeris, & calcaueris prius, quam uinacea torculis exprimantur, mustū in corbē defundas, & aquæ dulcis puteanæ ex eodē agro partē decimam adijcias, & coquas, donec ea aqua, quam adieceris, decoctū sit. Postcā cum refrixerit, in uasa defundas, & operias, & oblinas: ita diutius durabit, & detrimenti nihil fiet. Melius est, si ueterē seruata cōpluribus annis aquā addideris, longeq; melius, si aquæ nihil addideris, & decimam musti decoxeris, frigidumq; in uas trāstuleris, & si in sextarios VII. musti heminam gypsi miscueris, posteaquam decoctū refrixerit. Reliquum mustū, quod in uinaceis fuerit expressum, primo quoq; tempore absumito, aut ære cōmutato.

De uino dulci faciendo.

CAP. XXVII.

Vinum dulce sic facere oportet. Vnas legito, in sole per tridū expandito, quarto die meridiano tēpore calidas uuas proculcato, mustū lixiuū (hoc est, antequam prælo pressū sit, quod in lacū musti fluxerit) tollito, cum deserbuerit in sextarios quinquaginta irim bene pinsitam nec plus uncia pondere addito, uinum à fecibus eliquatū diffundito: hoc uinū erit suauē, firmum, corpori salubre.

De alijs salubribus conditurarum

generibus.

CAP. XXVIII.

Alia medicaminum genera uini condituris, & firmitati aptissima sic facito. Irim quam candidissimā pinsito, scœnum Græcū uetere uino macerato, deinde in sole exponito,

exponito, aut in furno, ut siccescat: tum cōmolito minutis
 simè. Item odoramenta trita, id est, irim cribratam, quæ sit
 instar pondo quincuncem, & trientè, fœni Græci pondo
 quincuncè & trientè, schoeni pondo quincuncè in unum
 permisceto: tum in serias singulas, quæ sint amphorarum
 septenū addito medicamētis pondo unciã, & scrupula
 octo gypsi. Cū ex locis palustribus mustū erit, in singu-
 las ternas heminas, cū de nouellis uincis erit, sextarium,
 cū de ueteribus et locis siccis, heminas singulas adijcito.
 Tertio die quā calcaueris conditurā in fundito, sed ante-
 quā cōdias musti aliquantū in seriam de seria trāsfero,
 ne in cōdiendo cum medicamēto effruescat, & fluat. Sic
 autē curatum gypsum, & medicamētū, in labello per-
 misceto, quantū serijs singulis fuerit necessariū, idq; me-
 dicamētū musto diluito, & ipsa ad serias addito, & per-
 misceto: cum deferbuerit, statim repleto, & oblinito. Omne
 uinū cum condieris, nolito statim diffundere, sed finito in
 dolijs quiescere: postea cum de dolijs, aut de serijs diffun-
 dere uoles, uere florente rosa defecatam quamlimpidissi-
 mū in uasa bene picata, & pura transfero: si in uetustatē
 seruare uoles, in cado duarum urnarum quamoptimi uini
 sextariū, aut fecis generose recentis sextarios tres addito:
 aut si uasa recētia, ex quibus uinum exemptum sit, habe-
 bis, in ea confundito. Si horum quid feceris, multo melius,
 & firmitus erit uinū, etiam si bonos odores addideris, om-
 nem malum odorē, & saporē prohibueris: nā nulla res,
 alienum odorem celerius ad se ducit, quā uinum.

Quemadmodum mustum semper dulce tan-
 quam recens permaneat. CAP. XXIX.

Mustum ut semper dulce tanquam recens permaneat,
 sic facito. Antequam prælo uinacca subijciantur, de
 lacu

lacu quamrecentissimum addito mustum in amphorā nouam, eamq; oblinito, & impicato diligenter, ne quicquam aque introire possit: tunc in piscinam frigidā & dulcis aque totā amphorā mergito, ita nequa pars extet, deinde post dies x l. eximito, sic usq; in annū dulce permanebit.

Optima uini curatio, & remedia lan-

guentis uini.

CAP. XXX.

AB eo tempore, quo primum dolia operculaueris: usq; ad æquinoctium uernum semel in diebus xxxvi. uinū curare satis est, post æquinoctium uernum bis: aut si uinum florere incipiet, sæpius curare oportebit: ne flos eius pessum eat, & saporē uitiet. Quanto maior æstus erit, eo sæpius conuenit uinum nutriri refrigerariq; & uentilari: nam quandiu bene frigidū erit, tandiu recte manebit. Labra uel fauces doliorum semper suffricari nucibus pineis oportebit, quoties uinum curabitur: siqua uina erunt duriora, aut minus bona, quod agri uitio, aut tēpestate sit factum, sumito fecē uini boni, & panes facito, & in sole arefacito & coquito in igne: postea terito, et pondo quadrantē amphoris singulis infricato, & oblinito, bonū fiet.

Siquod animal in mustum ceciderit, &

interierit, remedia.

CAP. XXXI.

SI quod animal in mustum ceciderit, & interierit, uti si serpēs, aut mus, sorex'ue, ne mali odoris uinum faciat, ita ut repertū corpus fuerit, id igne aduratur: cinisq; eius in uas, quò deciderat, frigidus infundatur, atq; rutabulo ligneo permisceatur: ea res erit remedio.

Vinum ex Marrhubio.

CAP. XXXII.

Vinum Marrubij multi utile putant ad omnia intestina uitia, & maximè ad tussim. Cum uindemiā facies, Marrubij caules teneros, maximè de locis incultis, & ma-

E cris

cris legito, eosq; in sole siccato: deinde fasciculos facito,
 & tomice palmea, aut iuncea ligato, & in seriã mittito,
 ita ut uinculum extet: in musti dulcis sext. c c. Marrubij
 libras VII. adijcito, ut simul cū musto deferuescat: post
 ea eximito marrubiũ, et purgatũ uinũ diligẽter oblinito.

Vinum scylliten.

CAP. XXXIII.

Vinum scylliten ad concoquendum, & ad corpus re-
 sciendum, itemq; ad ueterẽ tussim, & ad stomachũ
 hoc modo condire oportet. Primum ante dies quadragin-
 ta quã uinum uoles uindemiare scyllam legito, eam que
 secato quã tenuissimè, sicut raphani radicem, taleolasq;
 sectas suspende in umbra, ut adsiccantur: deinde cum ari-
 de erunt, in musti aminci sextarios XLVIII. scyllæ ari-
 de adde pondo libram, eamq; inesse patere diebus xxx.
 postea eximito, & desiccatum uinum in amphoras binas
 adijcito. Alij scribunt in musti sextarios XLVIII. scyl-
 læ aride pondo libram, & quadrantem adijci oportere,
 quod & ipsum non improbo: alij hoc ipsum scyllæ pōdus,
 quod supra dixi, in aceti duas urnas adijciūt, & per xl.
 dies inesse patiuntur.

De aceto scyllitico.

CAP. XXXIIII.

Qui scylliticum acetum facere uolunt, decem bama-
 batæ in tres amphoras musti mitis, aceti acris con-
 gium, aut duplum, si non est acre, & in ollam, quæ fert
 amphoras tres, decoquis ad palmũ, id est, ad quartas, aut
 si non dulce mustum, ad tertias dispumetur: sed mustum
 desubmassa, & limpidum sit.

Vinum absynthiten, & hyssopiten, & abro-
 toniten, & reliquarum notarum

quomodo facias.

CAP. XXXV.

Vinum absynthiten, & hyssopiten, & abrotoniten,
 & thy

& thymiten, & maratriten, & glyciriziten sic cōdire oportet. Pōtici absynthij pōdo librā cū musti sextar. IIII. decoque usq; ad quartas: reliquū quod erit, id frigidū adde in musti aminei urnā: idē ex reliquis rebus, quæ supra scripta sunt, facito: possunt etiā pulei aridi tres libræ cum congio musti ad tertias decoqui, & cū refrixerit liquor, exēpto puleio in urnā musti adijci: idq; mox tussientibus per hyemem rectē datur: uocaturq; uini nota gleconites.

De musto tortiuo. CAP. XXXVI.

Mustum tortiuū est, quod post primā pressurā uinaceorum circunciso pede exprimitur: id mustū conijcies in amphoram nouam, & implebis ad summum: tum adijcies ramulos rorismarini aridi lino colligatos, & patieris unā deferuescere per dies septem: deinde eximes ramulorū fasciculum, & purgatū diligēter uinū gypsabis: sat erit autē rorismarini sesquilibrā in duas urnas musti adijcere: hoc uino post duos mēses possis pro remedio uti.

Vinum simile græco facere. CAP. XXXVII.

Vas præcoquas quāmmaturissimas legito, easq; per tridum in sole siccato, quarto die calcato, & mustū quod nihil habeat ex tortiuo, conijcito in seriam, diligenterq; curato, ut cum deserbuerit, feces expurgentur: deinde quinto die cum purgaueris mustum, salis costi & cribrati duos sextarios, uel quod est minimum, adijcito unum sextarium in sextarios musti **X L I X**. Quidam etiam de fruti sextarium miscent: nonnulli etiam duos adijciunt, si existimant uini notam parum esse firmam.

Vinum myrtiten quomodo facias. CAP. XXXVIII.

Vinum myrtiten ad tormina, & ad alui proluuiem, & ad imbecillum stomachum sic facito. Duo sunt
E 2 genera

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

genera myrti, quorum alterum est nigrum, alterum album, Nigri generis baccae, cum sunt maturae leguntur, et semina earum eximuntur, atque ipse sine seminibus in sole siccatur, & in fictili fidelia sicco loco reponuntur: deinde per uindemiam ex uetere arbusto, uel si id non est, ex uetustissimis uincis amineae bene maturae uuae sole calido leguntur, & ex his mustum adiicitur in seriam, & statim primo die ante, quam id ferueat, baccae myrti, quae fuerant repositae, diligenter conteruntur, & totidem earum librae contusarum appendantur, quot amphorae condiri debent: tum exiguum musti sumitur ex ea seria, quam medicaturi sumus, & tanquam farina conspergitur, quicquid contusum, & appensum est: post haec complures ex ea massulae fiunt: & ita per latera seriae in mustum demittuntur, ne altera offa super alteram perueniat: cum deinde bis mustum deserbuerit, & bis curatum est, rursus eodem modo, & tantundem ponderis baccae, sicut supra dixi, contunditur: nec iam ut prius massulae fiunt, sed in labello mustum de eadem seria sumitur, praedicto ponderi permiscetur, sic ut sit instar iuris crassi, quod cum est permistum, in eandem seriam confunditur, & rutabulo ligneo peragitur: deinde post nonum diem quam id factum est, uinum purgatur, & scopolis aridae myrti seria suffriatur, operculumque superimponitur, nequid eo decidat. Hoc facto, post septimum diem rursus uinum purgatur, & in amphoras bene picatas, & bene olidas diffunditur: sed curandum est, ut cum diffundis liquidum, & sine fece diffundas. Vinum aliud myrtiten, sic temperato: mel atticum ter inferuere facito, & toties diffumato: uel si atticum non habueris, quam optimum mel eligito, & quater uel quinquies diffumato: nam quanto est deterius, tanto plus habet spurcitiae: cum deinde mel

demel refrixerit, baccas albi generis myrti quam maturis-
 simas legito, & persficato, ita ne interiora semina conte-
 ras: mox fiscello ligneo inclusas exprimito, succumq; ea-
 rum, qui sit sextariorū sex cum mellis decocti sextario int-
 misceto, & in lagunculam diffusum oblinito: sed hoc men-
 se Decembri fieri debet, quo fere tempore matura sunt
 myrti semina: custodiendumq; erit, ut ante, quam baccae
 legantur, si fieri potest, septem diebus, sin autem ne minus
 triduum serenum fuerit, aut certe non pluerit, & ne ro-
 rulentæ legantur cauendū: multi nigram, uel albam myr-
 ti baccam, cum iam maturuit, distringunt, & duabus horis
 eam cum paululum in umbra expositam siccauerunt, per-
 terunt ita, ut quantum fieri potest, interiora semina inte-
 gra permaneant: tum per lineum fiscum, quod pertriue-
 rant, exprimunt, & per colum iunceum liquatum succum
 lagunculis bene picatis condunt, neq; melle, neq; alia re
 ulla immista: hic liquor non tam est durabilis, sed quandiu
 sine noxa manet, utilior est ad ualeitudinem quam alterius
 myrtei notæ cōpositio. Sunt qui hūc ipsum expressum suc-
 cum, si sit eius copiosior facultas, in tertiā partē decoquāt,
 & refrigeratum picatis lagunculis condant: sic confectū
 diutius permanet: sed quod nō decoxeris, poterit innoxium
 durare biennio, si modō mundè, & diligenter id feceris.

Passum quemadmodum fiat. CAP. XXXIX.

PAssum optimum sic fieri Mago precipit, ut & ipse
 feci: Vuam præcoquem bene maturā legere, acina ari-
 da, aut uitiosa reiscere, furcas, uel palos, qui cannas susline-
 ant, inter quaternos pedes figere, & perticis iugare. Tum
 insuper cannas ponere, & in sole pandere uuas, & nocti-
 bus tegere, ne irrorentur. Cum deinde exaruerint, acina
 decerpere, & in dolium, aut in seriam cōijcere, eodē mu-

stum quam optimum, sic ut grana submersa sint, adiscere: ubi combiberint uuas, seq; impleuerint, sexto die in fiscellam conferre, & prælo premere, passumq; tollere. Postea uinaceos calcare adiecto recentissimo musto, quod ex alijs uuis factum fuerit, quas per triduum insolaueris: tum permiscere, & subactam brisam prælo subijcere, passumq; secundarium statim uasis oblinitis includere, ne fiat austrius: deinde post uiginti, uel triginta dies, cum deserbuerit, in alia uasa deliquare, & confestim opercula gypsare, & pelliculare. Passum si ex uua apiana facere uolueris, uuam apianam integram legito, acina corrupta purgato, & scernito. Postea in perticis suspendito, perticæ uti semper in sole sint facito: ubi satis corrugata erunt acina demito, & sine scipionibus in dolium conijcito, pedibusq; bene calcato: ubi unum tabulatū feceris, uinum uetus cōspergito, postea alterū supercalcato, & item uinum cōspergito: eodem modo tertium calcato, & infuso uino ita superponito, ut supernatet, & finito dies quinque: postea pedibus proculcato, & in fiscina noua uuas premito. Quidam aquam coelestem ueterem ad hunc usum preparant, & ad tertias decoquunt: deinde cum sic uuas, ut supra scriptum est, passas fecerunt, decoctam aquam pro uino adiiciunt, & cætera similiter administrant: hoc ubi lignorum copia est, uilissimè constat, & est in usu uel dulcius, quam superiores nota passis.

Lora optima quomodo fiat.

CAP. XL.

Quantum uini uno die feceris, eius partem decimam quot metretas efficiat considerato, & totidem metretas aquæ dulcis in uinacea, sed quibus unius dici uinum expressum erit, addito: eodem & spumas defruti, siue sassa, & fecem ex lacu confundito, et permisceto, eamq; intritam

tritam macerari una nocte finito, postero die pedibus proculcato, & sic permixtam prælo subijcito: quod deinde fluxerit, aut dolijs, aut amphoris condito, & cum deserbuerit, obturato. Commodius autem seruatur in amphoris. Hanc ipsam loram M. Columella ex aqua uetere faciebat, & nonnunquam plus biennio innoxiam seruabat.

Mustum lixiuum quomodo fiat. CAP. XLI.

Mustum lixiuum de lacu statim tollito: hoc autem erit, quod distillauerit antè, quàm nimium calcetur uua. Sed de arbusiuo genere, quod sicco die legeris id facito, conijcies in urnam musti mellis optimi pondo x. & diligenter permixtū recondes in lagœna, eamq; protinus gypsabis, iubebisq; in tabulato reponi, si plus uolueris facere, pro portione qua supra mel adijcies: post trigesimum & alterum diem lagœnam aperire oportebit, & in aliud uas mustum eliquatum oblinire, atq; in farnum reponere. Cōditura ex cydoneis fit hoc modo. In cacabo figuli nouo, uel in stagneco coquitur musti arbusiuu ananei urna, & mala cydonea grandia expurgata uiginti, & integra mala dulcia granata, quæ punica uocantur, & sorba non permixta diuisa exemptis seminibus, quæ sint instar sextariorum trium. Hæc ita coquuntur, ut omnia poma deliquescant cum musto, & sit puer, qui spatha lignea, uel arundine permisceat poma, ne possint aduri: deinde cum fuerint decocta, ut non multum iuris supersit, refiigerantur, & percolantur, eaq; quæ in colo subsiderunt, diligenter contrita leuigantur, & iterum in suo sibi iure lento igni, ne adurantur, carbonibus decoquantur, donec crassamen in modum fecis existat. prius tamen quàm de igne medicamentum tollatur, tres heminæ roris syriaci contriti, & cribrati super omnia adijciuntur, & spatha permiscantur, ut

coeant cum ceteris. Tum refrigeratum medicamentum adijcitur in uas fictile nouum picatum, idq; gypsatu alte suspenditur ne pallorem trahat.

De caseo condendo.

CAP. XLII.

Casei aridi ouilli proximi anni frustra ampla facito, & in picato uase composito: tum optimi generis musto adimpleto, ita ut superueniat, & sit ius aliquanto copiosius, quam caseus. Nam caseus combibit, & sit uitiosus, nisi mustum semper supernatet. uas autem, cum impleueris, statim gypsabis: deinde post dies x. licebit aperiri, & uti qua uoles adhibita conditura, est autem etiam per se non iniucundus.

Vuae ollares quemadmodum compositantur, & seruentur.

CAP. XLIII.

Vuas bumastos, uel duracinas, uel purpureas cum descueris a uite, continuo pediculos earum impicato dura pice. deinde labellum fictile nouum impleto paleis quam siccissimis cribratis, ut sine puluere sint, & ita uuas superponito: tum labello adoperito, & circumlinito luto paleato, atq; ita in tabulato siccissimo composita labra paleis siccis obruito. Omnis autem uua sine noxa seruari potest, si luna decrescente, & sereno caelo post horam quartam, cum iam insolata est, nec roris quicquam habet, uiti detrahatur. Sed ignis in proximo decumano fiat, ut pix ferueat, in qua pediculi uuarum statim demittantur. In dolium bene picatum defruti amphoram conijcito, deinde transversos fustes spijse arctato, ita ut defrutum non contingat: tum superponito fictiles nouas patinas, & in his sic uuam disponito, ut altera alteram non contingat: tum opercula patinis imponito, & linito. deinde alterum tabulatum, & tertium, & quandiu magnitudo patitur dolij similiter instruito

struito, & eadem ratione uuas componito. deinde picatum operculum dolij defruto largè linito, & impositum cinere obturato. nonnulli adiecto defruto contenti sunt transuersas perticas arctare, & ex his uuas ita suspendere, ne defrutū contingant. deinde operculum impositum oblinire. quidā uuas cum ita, ut supra dixi, legerunt, doliola noua sine pice in Sole siccant. deinde cum ea in umbra refrigerauerunt, fursures ordeaceos adijciunt, & uuas ita superponunt, ut altera alteram non comprimat: tum generis eiusdem fursures infundunt, & alterum tabulatum uuarum eodem modo collocant. idq; faciunt usq; dum dolium alteris fursuribus, & uuis compleant. mox opercula imposita linunt, & uuas siccissimo, frigidissimoq; tabulato reponunt. quidam eadem ratione arida populnea, uel abiegna scobe uirides uuas custodiunt. nonnulli sicco flore gypsi obruunt uuas, quas non nimium maturas uitibus detraxerunt. Alij cum legerūt uua, si qua sunt in ea uitiosa grana forficibus amputant, atq; ita in horreo suspendunt, in quo triticum suppositum est. Sed hæc ratio rugosa facit acina, & penè tam dulcia quam est uua passa. Marcus Columella patruus meus ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata uasa in modum patinarum fieri iubebat: eaq; intrinsecus, & exterius crasse picari: quæ cum præparauerat, tum demum purpureas, & bumastos, & numisianas, & duracinas uuas legi præcipiebat, pediculosq; earum sine mora in feruentem picem demitti, & in prædictis patinis separatim sui cuiusq; generis ita componi, ne uuæ inter se contingerent. post hoc opercula superponi, & oblini crasso gypso: tum demum pice dura, quæ igni liquata esset, sic picari, nequis humor transire posset. tota deinde uasa in aqua fontana, uel cisternina ponderibus impositis mergi.

Nec ullam partem earum pati extare. sic optimè seruatiua. Sed cum est exempta, nisi eo die consumitur, acescit. Nihil est tamen certius, quam uasa fictilia facere, quæ singulas uuas laxè recipiant. Ea debent quatuor ansas habere, quibus illigata uiti dependeant. itemq; opercula eorum sic formari, ut media diuisa sint, ut cum suspensa uasa singulas uuas receperint, ex utroque latere appositi operculi duæ partes coeant, & contegant uuas. & hæc uasa, & opercula extrinsecus, & intra diligenter picata esse debent. deinde cum cõtexerunt uuas, luto paleato multo adoperiri, sed uuæ depēdentes à matre sic in pultarios condi debent, ne quæ partes uasa contingant. Tēpus autē quo includi debēt, id serè est, quo adhuc siccitatibus, & sereno cœlo crassa, uariaq; sint acina. Illud in totū maxime præcipimus, ne in eodē loco mala, & uuæ cōponantur, ne ue in uicino, unde odor malorū possit ad eas peruenire. Nam huiusmodi halitu celeriter acina corrumpuntur. & tamen custodiendorum pomorum rationes, quas retulimus, non omnes omnibus regionibus aptæ sunt, sed pro conditione locorum, et natura uuarum aliæ alijs conueniunt. antiqui plerunq; sircitulas & uenuculas, & maiores amineas, et gallicas, quæq; maiores, & duri, & rari acini erant, uasis condebant. nunc autem circa urbē maxime ad hunc usum numisiana probantur. hæc sereno cœlo cum iam sol in rorem sustulit, quarta, uel quinta hora (si modò luna decrescat, & sub terris est) modicè maturæ leclissimæ leguntur. deinde in cratibus ita ponuntur, ne altera alteram collidat: tum demum sub tectum referuntur, & arida, uel uisiosa grana forficibus amputantur, & cum paululum sub umbra refrixerint, ternæ, aut etiam quaternæ pro capacitate uasorum in ollas demittuntur, & opercula diligenter

picæ obturantur, ne humorem transmutant: tum uinaceo-
rum pes bene prælo expressus proruitur, & modicè sepa-
ratis scipionibus, resolutaq; intrita folliculorum in dolio
substernitur. & deorsum uersus spectantes ollæ cõponun-
tur, ita distantes, ut interculcari possint uinacea, quæ cum
diligenter conspissata primum tabulatũ fecerunt, aliæ ollæ
eodem modo componuntur, expleturq; secundum tabula-
tum. deinde similiter dolium completur tabulatis ollarum,
spisæq; uinaceis inculcantur. mox usq; ad summum labrũ
uinacæ condensantur, & statim operculo superposito
cinere in modum gypsi temperato dolium linitur. Monen-
dus tamen erit, qui uasa empturus est, ne bibulas, aut male
coctas ollas emat. Nam utraq; res trãsmisso humore uitiat
uam. quinetiam oportebit, cum ad usum promuntur ollæ,
tota singula tabulata detrahi. Nam conspissata uinacea, si
semel mota sunt, celeriter acescunt, & uuas corrumpunt.

Mala granata quemadmodum

seruentur.

CAP. XLIIII.

SEquuntur uindemiam rerum autumnalium composita-
stiones, quæ & ipsæ curã uillicæ distendant. Nec igno-
ro plurima in hunc librum non esse collata, quæ C. Matius
diligentissimè persecutus est. Illi enim propositum fuit ur-
banas mēsas, & lauta conuiuia instruere. Libros tres edi-
dit, quos inscripsit nominibus coci, & cetarij, & salgama-
rij; nobis tamen abunde sunt ea, quæ ex facili rusticæ sim-
plicitati non magna impensa possunt contingere. Vti sunt
in primis omnium generum mala. Quidam, ut à granatis
incipiam, pediculos punicorum, sicuti sunt, in arborem
torquent, ne pluuijs mala rumpantur, & hiantia disse-
reant, eaq; ad maiores ramos religant, ut immota perma-
neant: deinde sparteis restibus arborem cludunt, ne aut
coruis

coruis, aut cornicibus, alijs ue auibus pomū laceretur: nonnulli uascula fictilia dependentibus malis aptant, & illita luto paleato arboribus hærere patiuntur: alij fœno, uel culmo singula inuoluunt, & insuper luto paleato crasse linunt, atq; ita maioribus ramis illigant, ne ut dixi, uento cōmoueātur. Sed hæc omnia, ut dixi, sereno cœlo administrari sine rore debent: quæ tamen aut facienda non sunt, quia ledantur arbusculæ: aut certè non continuis annis usurpanda, præsertim cum liceat etiam detracta arboribus eadem innoxia custodire. Nam & sub tecto fœsula tripodanea sicciſſimo loco fiunt: eoq; cum aliquantum terræ minuta repositum est, infiguntur sambuci ramuli: deinde sereno cœlo granata leguntur cum suis pediculis, & sambuco inferuntur, quoniam sambucus tam apertam, & laxam medullam habet, ut facile malorum pediculos recipiat. Sed cauere oportebit, ne munus quatuor digitis à terra absint, & ne inter se poma contingant. Tum factæ scrobi operculū imponitur, & paleato luto circumlinitur, eaq; humo, quæ fuerat egesta, superaggeretur. Hoc idem in dolio fieri potest, siue quis flolet resolutam terram usq; ad dimidium uas elicere, seu, quod quidam malunt, fluuialem arenam cateraq; eadem ratione peragere. Pœnus quidem Mago præcipit aquam marinam uehementer caleſcieri, & in ea mala granata lino, sparto ue illigata paulum demitti, dum decolorentur, & exempta per triduum in sole siccari, postea loco frigido suspendi, & cum res exegerit, una nocte, & postero die usq; in eam horam, qua fuerit utendū, aqua frigida dulci macerari. Sed & idem autor est, creta figulari bene subtracta recentia mala crasse illinire, & cum argilla exaruit, frigido loco suspendere. Mox cum exegerit usus, in aquam demittere, & cretam resolueri. Hæc ratio tanquam recentissimum

tissimum pomum custodit. Idem iubet Mago in urceo nouo fictili substernere scobem populneam, uel iligneam, & ita disponere, ut scobs inter se calcari possit. Deinde facto primo tabulato rursus scobem substernere, & similiter mala disponere, donec urceus impleatur, qui cum fuerit repletus, operculum imponere, & crasso luto diligenter oblinere. Omne autem pomum, quod in uetustatem reponitur, cum pediculis suis legendum est, sed si sine arboris noxa fieri possit, etiam cum ramulis. Nam ea res plurimum ad perenitatem confert. Multi cum ramulis suis arbori detrahunt, & creta figulari cum diligenter mala obruerunt, in sole siccant, deinde si qua rimam creta facit, luto linunt, & assiccata frigido loco suspendunt.

Mala orbiculata, sestiana, melimela, & alia genera quomodo seruantur. CAP. XLV.

Multi eadem ratione, qua granata in scrobibus, uel dolijs seruant cydonea. Nonnulli folijs ficulneis illigant, deinde cretam figularẽ cum amurea subigunt, & ea linunt mala, quæ cum siccata sunt, in tabulato frigido loco, & sicco reponunt. Nonnulli hæc eadem in patinas nouas sicco gypso ita obruunt, ut altera altera non contingant: nihil tamen certius, aut melius experti sumus, quam ut cydonea maturissima integra sine macula, & sereno cælo decrescente Luna legatur, & in lagoena noua, quæ sit patientissimi oris deterfa lanugine, quæ malis inest, componatur leuiter, & laxè, ne collidi possint: deinde cum ad fauces usque fuerint composita, uimincis surculus sic transuersis arētentur, ut modicè mala comprimant, nec patiantur ea cum acceperint liquorẽ, subleuari: tum quamoptimo, & liquidissimo melle uas usq; ad summũ ita repleatur, ut pomum submersum sit: hæc ratio non solum ipsa mala custo-

dit,

dit, sed etiam liquorē mulsei saporis præbet, qui sine noxa possit interdum dari febricitantibus, is que uocatur melimeli: sed cauendum est, ne quæ in melle custodire uolueris, immatura mala condantur, quoniã cruda si lecta sunt, ita indurescant, ut usui nõ sint: illud uerò, quod multi faciunt, ut ea diuidant offco cultro, & semina eximant, quòd putent ex eis pomum uitiari, superuacuum est, sed ratio, quam nunc docui, adeò quidẽ certa est, ut etiam si uermiculus inest, nõ amplius tamen corrumpantur mala, cum prædictum liquorē acceperint: nam ea mellis est natura, ut coërceat uitia, nec serpere ea patiatur, qua ex causa etiam ex animum corpus hominis per annos plurimos innoxium conseruat: itaq; possunt alia genera malorum sicuti orbiculata, festiana, melimela, matiana hoc liquore custodiri, sed quia uidentur in melle dulciora fieri sic condita, nec proprium saporem conseruare, arcule fagineæ, uel etiam tiliacæ, quales sunt, in quibus uestimenta forensia conduntur, huic rei paulò ampliores præparari debent, eaq; in tabulato frigidissimo, & siccissimo loco, quò neq; fumus, neq; teter perueniat odor, collocantur: deinde substrata prædicta poma sic componi, ut stosculi sursum, pediculi deorsum spectent. quemadmodum etiã in arbore nata sunt, & ne inter se alterum ab altero contingatur. Ita obseruandũ est, ut unumquodq; genus separatim proprijs arculis reponatur: nam cum una clausa sunt diuersa genera, inter se discordant, & celerius uitiantur. Propter quod etiam consensualium uinearum, non tam est firmum uinum, quam si per se syncerum amineum, uel apianum, aut etiam fecinum cõdideris: uerum sic, ut prædixi, cum diligenter mala fuerint cõposita operculis arcularũ cõtegantur, & ut luto paleato linantur opercula, ne introire spiritus possit: atque ea ipsa nonnulli sicut

sicut in alijs generibus, ut supra iam diximus, populnea quidam, etiam abiogna scobe interposita, mala custodiunt. Hæc tamen poma non matura, sed acerbissima legi debent.

De conditura inulæ.

CAP. XLVI.

Inulæ cōditura sic fiet, cum eius radicem mense Octob. (quo maximè matura est) è terra erueris, aspero lintecolo, uel etiam cilicio detergito quicquid arene inheresbit: deinde acutissimo cultello summam eradito, & quæ plenior radícula fuerit, pro modo crassitudinis in duas, uel plures partes digiti longitudine diffindito: deinde ex aceto modicè in cacabo æneo coquito, ita ne taleolæ inuri possint. Post hæc in umbra triduo siccantur, & ita in fideliam picatam recondantur, adiecto passo uel defruto, quod supernatet, spissamentoq; cunilæ imposito contactū uas pelliculetur. Alia inulæ cōditura. Cū radices eius raseas, taleolas, ut supra facito, & in umbra triduo, uel etiam quadriduo siccato: deinde siccatas in uasis sine pice, interiecta cunila conijcito, cunila imposita, sex partibus aceti una pars sapæ nusceatur cū hemina salis cocti, ut hoc iure macerentur taleolæ, donec quàm minimū amaritudinis respiciant. Postea exemptæ iterum siccantur per dies quinque in umbra: tum crassamentum uini feculenti, nec minus, si sit, mulsi, & utriusq; eorum quartam partē boni defruti confundito in ollam, quæ cum inferbuerit taleolas inulæ adijcito, & statim ab igne remoueto, ac radícula lignea peraginto, donec perfectè refrigescant. Postea transfundito in fideliam picatam, operculo tegito, tumq; pelliculato. Tertia eiusdem inulæ conditura, Cum radículas diligenter craseris, minutè concisas in muria dura macerato, donec amaritudinem dimittant: deinde effusa muria sorba quàm optima, & maturissima semine detracto conterere, & cum
inula

inula misce, tum siue passum, seu quàm optimum defrutum adijcito, & uas obturato. Quidam cum condierunt inulam, muriaq; macerauerunt, exsiccant, & males cydonæis tritis, quæ in defruto, uel melle decoxerant, nascunt, atque ita superfundunt passum, uel defrutum, & uas operculatum pelliculant.

Sampla quemadmodum fiat. CAP. XLVII.

A Cerbam pauseam mense Septembri, uel Octobri, dum adhuc uindemia est, contunde, & aqua calida paululum maceratam exprime, fœniculiq; seminibus, & lentis cum cocto sale modice permistam reconde in fideliã, & mustũ quàm recentissimũ infunde. Tum fasciculum uiridis fœniculi superpositum merge, ut oliuæ premantur, & ius superemineat. Sic curata oliua tertio die possis uti. Albanã pauseam, uel orchitem, uel radiolum, uel regiam dum contundes, primũ quanq; ne decoloretur, in frigidam muria demerge, cuius cum tantum paratæ habueris, quantum satis fuerit implende amphoræ, fœniculi aridi fasciculum substerne in imo: deinde uiridis fœniculi semina, & lentis districta & purgata in urceolo habeto: tum exemptam de muria oliuã exprimito, & permistam prædictis seminibus in uas adijcito: deinde, cum ad fœuces peruenerit eius, fœniculi aridi fasciculos superponito, & ita recentis masti duas partes, & unam duræ murie permistas adijcito. Hæc conditura compositis oliuis toto anno commodè utris. Quidam oliuam non contundunt, sed acuta arundine infecant, idq; operosius quidem, sed melius est, quia hæc candidior est oliua, quàm ea, quæ ex contusione liuorem contrahit. Alij siue contuderint, siue infecerint oliuas, modico sale cocto, & prædictis seminibus immiscent: deinde sapam, uel passum, uel si est facultas, mollã infundunt. Mel-

la autem

La autē quomodo fiat, paulò antè hoc ipso libro præcepimus. Cætera omnia similiter administrant. Posias oliuas, uel regias sine macula quàm cãdidissimas manu districtas eligito: deinde substrato fœniculo arido in amphorã conijcto, intermistis seminibus lētisci, nec minus fœniculi, & cum ad fauces uas repleueris, adijcito muriam durã: tum spissamento factò de arundinum folijs, oliuam premito, ut infra ius mersa sit: & iterũ infundito muriã duram, dum ad summũ amphoræ labrum perueniat. At hæc oliua per se parum iucunda est, sed ad eas condituras, quæ lautioribus mensis adhibētur, idonea maximè est: nam cū res exigit, de amphora pronütur, & cõtusa recipit quãcunq; uolueris conditurã. Pleriq; tamen sectiuum porrũ, & rutam cum apio tenero, & mentam minutè cõcidunt, & cõtusis oliuis miscent, deinde exiguũ aceti piperati, & plusculũ mellis, aut mulsi adijciunt, oleoq; uiridi irrorant, atq; ita fœniculo apij uiridis contegitur. Quidã sic lectæ oliuæ in modios singulos ternas heminas salis permiscunt, & adiectis seminibus lentisci, fœniculoq; substrato amphorã usq; ad fauces replent oliuis: deinde aceto non acerrimo infundunt, & cum iam penè amphoram impleuerunt, fœniculi spissamento deprimunt baccam, & rursus acetum usq; ad summũ labrum adijciunt. Postea quadragesimo die omne ius defundunt, & sapæ, uel defruti tres partes cum aceti una permiscunt, & amphorã replent. Est & illa probata cõpositio, ut cum muria dura pausea alba maturuerit, omne ius defundatur, & immistis duabus partibus defruti, cum aceti una, repleatur amphora. Eadẽ conditura posset etiam regia componi, uel orchita. Quidam unam partem murie, et duas aceti miscēt, eoq; iure oliuas poseas colymbadas faciunt: quibus si per se quis uti uelit, satis incūdus

experietur, quāuis & hæc cum exeunt de muria, conditura
 ram qualemcūq; recipere possunt. Oliuæ poseæ, cum iam
 decoloratur, antequam nutescant, cum petiolo leguntur,
 & oleo quā optimo seruatur. Hæc maximè nota etiā post
 annum repræsentat uiridem saporem oliuarum. Nonnulli
 etiam cum de oleo exemerūt, trito sale aspersas pro nouis
 apponūt. Est & illud conditurae genus, quod in ciuitati-
 bus Græcis plerūq; usurpatur, idq; uocant epityriū. Oliua
 pausea, uel orchita cum primum ex albo decoloratur, sitq;
 luteola, sereno coelo manu dstringitur, & in uannis uno
 die sub umbra expanditur: & si qui adherent pediculi, fo-
 liaq; aut surculi leguntur: postero die cribratur, & nouo
 fisco inclusa prelo supponitur, uehemēterq; premitur, ut
 exudet quantulūcūq; habet amurcæ. Patimur autē non-
 nunquam tota nocte, & postero die pondere pressam bac-
 cam uelut exanari, tum resolutis corticulis eximimus eā,
 et in singulos modios oliuæ triti salis cocti singulos sexta-
 rios infundimus: itemq; lētisci semen, rutæq; & sceniculi
 folia sub umbra siccata, quæ uti satis uidetur concisa mi-
 nutè, admiscemus, patimurq; horis tribus, dū aliquatenus
 bacca salem combibat: tum supersundimus boni saporis
 oleū, ita ut obruat oliuam, & sceniculi aridi fasciculū de-
 primimus, ita ut ius supernatet. Huic autē cōditurae uasa
 noua fictilia sine pice preparatur: quæ ne possint oleum
 sorbere, tanquam oliuarie metretæ imbuuntur liquamine,
 tum demū & asiccantur. Sequitur autem frigus hyemis,
 per quod oliuitas, sicut uindemia, curam uillicæ repetit.

Nigræ oliuæ conditura. CAP. XLVIII.

PRius itaq; (quoniā inchoauimus) de cōdituris oliuarū
 præcipiemus, ac statim conficiendi olei rationē sub-
 iiciemus. Pauseæ bacca, uel orchitæ nonnullis regionibus
 etiam

etiam nœuæ cõuiuorum epulis præparantur. Has igitur, cum iam nigræuerint, nec adhuc tamen permatura fuerint, sereno cœlo distringere manu conuenit, lectasq; cribrare, & secernere, quæcunq; maculosæ, seu uitiôsæ, mûnoris uel incrementi uidebuntur: deinde in singulos modios oliuæ salis integri ternas heminas adijcere, & in uinũneos quales confundere superposito copioso sale, ita uti oliuus cõtegat, sicq; triginta dies pati consudascere, atq; omnem amurcam extillare, postea in alueum diffundere, munu... spongia salem, ne permaneat, detergere: tum in uas adijcere, & sapa, uel defruto amphoram replere superposito spissamento aridi foeniculi, quod oliuam deprimat. Pleriq; tamẽ tres partes defruti, aut mellis, & unã miscent aceti, aliqui duas partes, & unam aceti, & eo, quo cõdiunt, iure. Quidam, cum oliuam nigram legerint, eadem portione, qua supra, saliunt, & sic collocant in qualis, ut in mactis seminibus lentisci alterna tabulata oliuarum, & salis usq; in summum cõponunt: deinde post quadraginta dies cum oliua quicquid habuit amurcæ exsudauit, in alueum defundit, & cribratam separant ab seminibus lentisci, spongiãq; deterget, nequid adhaereat salis: tum in amphoram cõfundunt adiecto defruto, uel sapa, uel etiam melle, si est copia, ceteraq; similiter faciunt. In singulos modios oliuæ singulos sextarios maturi seminis anisi, lentisciq; & ternos cyathos seminis foeniculi: si id nõ est, ipsum foeniculum cõcisum quãtum satis uidebitur, adijci oportet: deinde in singulis modijs oliuarum salis cocti, & nõ moliti ternas heminas admisceri, & ita in amphoris condi, easq; fasciculis foeniculi obturari, & quotidie per terram uolutari: deinde tertio quoq; aut quarto die quicquid amurcæ inest mitti. Post x. dies in alueum diffudi, & à sale tãtummodo

separari, sic ne spongia detergeantur oliuae, sed ita ut erunt exemptae, massulis salis mistis in amphoram condantur, & spissamentis impositis ad usus in cellam reponantur. Maturam oliuam in statura factam colymbadem, de muria tollito, spongia tergito: deinde canna uiridi scindito duobus, uel tribus locis, & triduo in aceto habeto, quarto die spōgia extergito, in urceum, aut cacabum nouū mittito substrato apio et modica ruta. Cōcisis deinde pleno uas illius immitte defrutū usq; ad os. Lauri turiones in hoc usu mittito, ut oliuas deprimant: post dies uiginti utere.

Sirapa quomodo fiat. CAP. XLIX.

Oliua nigra maturissima sereno caelo legitur, eaq; sub umbra uno die in cannis porrigitur, & quaecūq; est uitiosa bacca, separatur. Item si qui adhaeserāt pediculi, adimuntur, foliaq; & surculi, quicunq; sunt inter misti, eximuntur. Postero die diligēter cribratur, ut siquid inest stercoreis separetur: deinde intrita oliua nouo fisco includitur, et prelo subijcitur; ut tota nocte exprimatur. Postero die inieitur quammundissimis molis suspēsis, ne nucleus frāgatur. Et cum est in sampsam redacta, tunc sal coctus, tritusq; manu pernisctetur cū ceteris aridis condimentis. Haec autem sunt, carenū, cuminum, semē fœniculi, anisum egyptium. Sat erit autem totidē heminas salis adijcere, quot sunt modij oliuarū, & oleū superfundere, ne exarescat. Idq; fieri debet, quotiescūq; uidebitur assiccari. Nec dubiū est, quin optimi saporis sit, quae ex oliua posita facta est. Ceterum supra duos menses sapor eius non permanet integer. Videntur autem alia genera huic rei magis esse idonea, sicut licinia, & culmineae. Veruntamen habetur praecipua in hos usus olea calabrica, quam quidam propter similitudinem oleastellum uocant.

Oleum

Oleum quemadmodum fiat. CAP. L.

Media est oliuitas plerunq; initium mensis Decembris. Nam & ante hoc tempus acerbum oleum conficitur, quod uocatur astiuū, & circa hunc mensem uiride premitur, deinde postea maturū. Sed acerbum oleum facere patris familiās rationibus nō conducit, quoniā exiguū fluit, nisi bacca tēpestatibus in terrā decidit, et necesse est eam sublegere, ne à domesticis pecudibus, seris ue cōsumatur. Viridis autem notæ cōficere uel maximè expedit, cum & satis fluit, et pretio penè duplicat domini redditū. Sed si uasta sunt oliueta, necesse est, ut aliqua pars eorum maturo fructui reseruetur. Locus autem in quo cōfici oleum debeat, etiam descriptus est priore uoluntate. Pauca tamen ad rem pertinentia commemoranda sunt, quæ prius omiseram. Tabulatum, quò feratur olea, necessarium est, quantum præceptū habeamus, ut uniuscuiusq; diei si uelut molis, & prælo statim subiiciatur. Verūtamen quia interdum immodica multitudo bacca torculariorū iungit labore (si labor est) esse oportet pensile horreū, quò imponatur fructus, idq; tabulatum simile esse debet granario, & habere lacusculos tā multos, quàm postulabit modus oliuæ, ut separetur, & seorsum reponatur uniuscuiusq; diei coactura. Horum lacusculorum solum lapide, uel tegulis oportet cōsterni, et ita decliue fieri, ut celeriter omnis humor per canales, aut fistulas defluat. Nam est inimicissima oleo amurca, quæ si remāsit in bacca sapore olei corrūpit. Itaq; cum lacus, quemadmodum diximus, extruxeris, afferculos inter se distantes semipedalibus spatijs supra solū ponito, & cannas diligenter spissè textas iniicito, ita ut ne bacca transmittere queāt, & oliuæ pondus possint sustinere. Iuxta omnes autē lacusculos, ea parte, qua defluet amurca,

sub ipsis fistulis in modum fossularū concavum pavimen-
 tum, uel cauum lapidem esse oportebit, in quo consistat,
 & unde exhauriri possit quicquid defluerit. Praterea
 lacus, uel dolia preparata sub tecto habere oportebit,
 quæ seorsum recipiant sui cuiusq; generis amurcam, siue
 quæ syncera defluerit, siue etiā quæ salē receperit: nam
 utraq; usibus plurimis idonea est. Oleo autē conficiendo
 molæ utiliores sunt, quā trapetum: trapetum, quā ca-
 nalis, & solea. Molæ quā facilimam patiuntur admini-
 strationē: quoniam pro magnitudine baccarū uel submūt-
 ti, uel etiā eleuari possunt, ne nucleus, qui sapore olei ui-
 tiat, cōstringatur. Rursus trapetum plus operis, faciliusq;
 quā solea, & canalis efficit. Est & organum erectæ tri-
 bulæ simile, quod tudicula uocatur: idq; non incommode
 opus efficit, nisi quod frequenter uitiatur, & si bacca plu-
 sculum ingesseris, impeditur. Pro conditione tamē, & re-
 gionum consuetudine prædictæ machinæ exercentur. Sed
 est optima molarū, tum etiam trapeti. Hæc antè, quā de
 oleo cōficiendo differerem, præfari necesse habui. Nunc
 ad ipsam rem ueniendum est, quāquam multa omiſsa sint,
 quæ sicut antè uindemiam, sic ante oliuitatem præparanda
 sunt, tanquā lignorū copia, quæ multò antè apportan-
 da est, ne cum res desiderauerit, operæ auocentur. Tum
 scale, corbulæ, decemodiæ, trimodiæ satorie, quibus di-
 stricta bacca suscipitur, fisci, funes canabini, & spartei,
 conche ferreæ, quibus depletur oleum, opercula, quibus
 uasa olearia conteguntur, spongiæ maiores, & minores,
 urcei, quibus oleū progeritur, canneæ tegetes, quibus oli-
 ua excipitur, & siqua sunt alia, quæ nunc memoriā meā
 refugiunt. Hæc omnia, & multò plura esse debent, quo-
 niam in usu depereunt, & pauciora sunt, quorum siquid
 suo

suo tēpore defuerit, opus intermittitur. Sed iam quod pol-
 licitus sum exequar. Cum primū bacce uariare cōperint,
 & iam quaedā nigrae fuerint, plures tamē albæ sereno cō-
 lo manibus dstringi oliuā oportebit, & substratis tegeti-
 bus, aut cannis cribrari, & purgari. Tum diligēter mun-
 datā protinus in torcular deferri, & integrā in fiscinis no-
 uis includi, praelisq; subijci, ut quantum possit paulisper
 exprimatur. Postea resolutis corticulis emolliri debebunt,
 adiectis binis sextarijs integri salis in singulos modios. Et
 aut regulis, si cōsuetudo erit regionis, aut certē nouis fi-
 scinis sampsa exprimi. Quod deinde primū defluerit in
 rotundū labrum (nam id melius est, quā plumbeū qua-
 dratū, uel structile gemellar) protinus capulator depleat,
 et in fictilia labra huic usui preparata defundat. Sint au-
 tem in cella olearia tres labrorum ordines, ut unus primæ
 notæ, id est primæ pressuræ oleū recipiat, alter secūda, ter-
 tius tertiæ. Nam plurimū refert non miscere iterationē,
 multoq; minus tertiationē cum primæ pressuræ, quoniam
 longē melioris saporis est, quod minore in praeli, quasi li-
 xiuū defluerit. cum deinde paululū in labris primis cōsti-
 terit oleū, eliquare id capulator in secunda labra debebit,
 & deinde in sequētia usq; ad ultima. Nam quāto sepius
 trāslatione ipsa uentilatur, & quasi exercetur, tanto sit li-
 quidius, & amurca liberatur. Sat erit autē in singulis or-
 dinibus tricena componi labra, nisi uasta fuerint oliueta,
 & maiore numerum desiderauerint. Quod si frigoribus
 oleum cum amurca cōgelabitur, plusculo sale cocto utiq;
 utendū erit. Ea res resoluit oleum, & separat ab omni ui-
 tio. Neq; uerendum est, ne salsum fiat. Nam quantūcunq;
 adieceris salis, nihilominus saporem nō recipit oleum. So-
 let autem ne sic quidē resolui, cum maiora frigora inces-

serunt, itaq; nitrum torretur, & contritū inspergitur, & cōmiscetur. Ea res eliquat amurcā. Quidam, quamuis diligentes olearij baccam integrā prælo non subiiciūt, quod existimant aliquid olei deperire. Nam cum præli pondus accepit, non sola exprimitur amurca, sed & aliquid secū pinguitudinis attrahit. Illud autē in totam præcipiendū habeo, ut neq; fumus, neque sūligo quandiu uiride oleum conficitur, in torcular admittatur, aut in cellam oleariam. Nam est utraq; res inimica huic rei, peritissimiq; olearij uix patiuntur ad unam lucernam opus fieri. Quapropter ad eum statū coeli & torcular, & cella olearia cōstituen- da est, qui maxime à frigidis uentis auersus est, quoniam minime uapor ignis desyderatur. Dolia autem, & seria, in quibus oleum reponitur, non tantū eo tempore curāda sunt, cum fructus necessitas cogit, sed ubi fuerint à merca- tore uacua, confestim uillica debet adhibere curam, ut si quæ feces, aut amurcæ in fundis uasorum subsederint, sta- tim emundētur, & non calidissima lixiuia, ne uasa ceram remittant, sed semel, atq; iterum eluētur, deinde aqua tepi- da leuiter manibus defricentur, & sæpius eluātur, atq; ita spōgia omnis humor asiccetur. Sunt qui cretam figularē in modū liquidæ fecis aqua resoluāt, & cū uasa lauerint, hoc quasi iure intrinsecus oblinant, & patiātur arefcere. Postea cum res exigit, pura eluunt aqua, nonnulli prius amurca, deinde aqua uasa perluunt, & asiccāt, tum con- siderant nunquid ceram nouam dolia desyderent. Nam serē sexta quaq; oliuitate cerari oportere antiqui dixerūt, quod fieri posse nō intelligo. Nam quemadmodum noua uasa si calefiant, liquidam cerā facile recipiant, sic uetera non crediderim propter olei succū, ceraturā pati. Quam tamen & ipsam ceraturā nostrorum temporum agricole repud

repudiauērent, existimaueruntq; satius esse noua dolia li-
 quida gummi perluere, siccataq; suffumigare alba cera, ne
 pallorē capiant. Eamq; suffitionē semper faciendam iudi-
 cant quotiescunq; uel noua, uel uetera uasa curantur, &
 oleo nouo preparantur. Multi cum semel noua dolia, uel
 serias crassa gummi liuerunt, una in perpetuū gummitio-
 ne contenti sunt. Et sanē quæ semel oleum testa combibit,
 alteram gummitiōnē non recipit. Respuit enim olei pin-
 guitudo talē materiā, qualis est gummi. Post mensem De-
 cembrem circa Calēdas Ianuarias eadem ratione, qua su-
 perius, distringenda erit olea, & statim exprimēda. Nam
 si reposita in tabulatū fuerit, celeriter concalescet, quoniā
 hyemalibus pluuijs amurcæ plus concipit, quæ est cōtra-
 ria huic rei. Cauendum est itaq; ne ex ea fiat oleum ciba-
 rium quod uno modo uitari poterit, si protinus illata de
 agro bacca cōmolita, et expressa erit, quæ sic administrata
 fuerit, ut supra diximus. Pleriq; agricolarū crediderunt,
 si sub tecto bacca deponatur, oleum in tabulato crescere,
 quod tam falsum est, quā in area frumenta crescere: idq;
 mendaciū uetus ille Porcius Cato sic refellit. Ait enim in
 tabulato corrugari oliuā, minoremq; fieri. Propter quod
 cum facti unius mensurā rusticus sub tecto reposuerit, &
 post multos dies eam molere uoluerit, oblitus prioris men-
 suræ quā intulerat, ex alio aceruo similiter seposito quan-
 tum cuiq; mēsuræ defuit supplet. Eoq; facto uidetur plus
 olei quietā, quā recens bacca reddere, cum longē plures
 modios acceperit. Attamē si id maximē uerū esset, nihilo-
 minus ex pretio uiridis olei plus quā multitudinē mali
 contrahitur, quod & Cato dixit. Et sic quidem quicquid
 ponderis, aut mensuræ oleo accedit, si portionem uelis in
 factum adiectæ bacca computare, non prouentum, sed

detrimentum senties. Quapropter dubitare non debemus lectam oliuam, primo quoque tempore commolere, præloq; subijcere. Nec ignoro etiam cibarium oleum esse faciendum. Nam ubi exesa uermiculis oliua decidit, uel tempestatibus, & pluuijs in lutum defluxit, ad præsidium aquæ calidæ decurritur, ahenumq; calefieri debet, ut immundæ baccæ eluatur. Sed id non feruentissima fieri oportet, uerū modicè calida, quò cōmodior gustus olei fiat: nā si excoctus est etiam uermiculorū, ceterarumq; immunditiarum sapore trahit. Sed cum fuerit oliua elota, reliqua, sicut supra præcepimus, fieri debebunt. Piscis autem non ijsdem improbū & cibariū oleum premi oportebit. Nam ueteres ad caducam oliuam, noui autem ordinario aptari oleo, semperq; cum expresserint facta statim feruentissima debent aqua bis, aut ter elui: deinde si sit profluens, impositis lapidibus, ut pondere pressi detineantur immergi: uel si nec flumē est, in lacu, aut piscina quam purissime aquæ macerari, & postea uirgis uerberari, ut sordes, fecesq; decidant, & iterum elui, siccariq;.

De oleo gleucino.

CAP. LI.

Quamuis non erat huius temporis olei gleucini cōpositio, tamen huic parti uoluminis reseruata est, ne parum opportune uini cōditionibus interponeretur: hac autem ratione cōfici debet. Vas oleariū quammaximū, & aut nouū, aut certè bene solidū præparari oportet: deinde per uindemiam musti quamoptimi generis, & quam recentissimi sextarios sexaginta cum olei pōdo octoginta in id confundi: tum aromata nō cribrata, sed ne minutè quidem contusa, uerūm leuiter cōfracta in reticulum iuncēū, aut lineum adijci, & ita cum saxi pōdusculo in olei, atq; musti partem demitti. Sin autem ijs portionibus pensati,

quas

quas infra subijcimus, calami, schœni, cardomomi, xilobal-
sani, corticis de palma fœni Græci uetere uino macerati,
& postea siccati, atq; etiã torrefacti, iūci radicis, tum etiã
iridis græcæ, nec minus anisi egyptij pari pondere, id est,
uniuscuiusq; libram, & quadratē, ut supra diximus, re-
ticulo inclusa demittito, & metretam linito: post septimū
diem, aut nonum per se metretæ siquid fecis, aut spureitiæ
faucibus inhaerebit, manu eximito, & detergito: deinde
oleū eliquato, nouisq; uasis recōdito, mox reticulū eximi-
to, & aromata in pila quāmundissimē cōtundito, tritaq;
in eandē metretā reponito, & tantundem olei quantum
prius infundito, & obturato, in sole ponito. Post septimū
diem oleum depleto, & quod reliquum est musci picato
cado recondito. Nam id si nō exhausseris medicamentam,
dabitur potatum imbecillis bubus, & cætero pecori.

Oleum ad unguenta quemadmodum
facias.

CAP. LII.

Oleum autem secundarium non insuauis odoris quo-
tidianam unctiōē præbere poterit dolore neruorū
laborantibus: antē, quā oliua nigrescat, cum primum de-
colorari cœperit, nec tamen adhuc uaria fuerit, maximē
liciniam, si erit, si minus, regiā, si nec hæc fuerit, tunc cul-
miniam baccam manu stringito, & statim purgatam præ-
lo integram subijcito, & amurcam exprimito, deinde su-
spensa mola oliuam frangito, eamq; uel in regulas, uel in
nouo fisco adijcito, subiectamq; prælo sic premito, ne ua-
sa intorqueas, sed tantū ipsius præli pondere quātulum-
cunq; exprimi patiaris: deinde cum sic fluxerit, protinus
capulator amurca separare, & diligenter seorsum in no-
ua labra transferat, cuiusq; eliquet reliquum olei: quod
postea fuerit expressum, poterit ad escam uel cum alia no-
ta mistum

ta mistum, uel per se approbari.

De falsura suillæ carnis.

CAP. LIII.

Hactenus de oleo abunde diximus, nunc ad minora
 redeamus: omne pecus, & præcipue suem pridie
 quam occidatur, potionem prohiberi oportet, quò sit caro
 siccior. Nam si biberit, plus humoris falsura habebit: ergo
 sitientem cum occideris, bene exossato. Nã ea res minus ui-
 tiosam, & magis durabilem falsuram facit: deinde cum exos-
 saueris, cocto sale, nec nimium minuto, sed suspensa mola
 infracto diligenter salito, & maxime in eas partes, quibus
 ossa relicta sunt, largum salem infarcito, compositisque supra ta-
 bulatum tergoribus, aut frustis uasta pondera imposito, ut
 exanietur. Tertio die pondera remoueto, & manibus di-
 ligenter falsuram fricato, eamque cum uoles reponere, minu-
 to, & trito sale aspergito, atque ita reposito: nec desieris
 eius quotidie falsuram fricare, donec matura sit: quòd si se-
 renitas fuerit ijs diebus, quibus perfricatur caro, patieris
 eam sale compersam esse nouem diebus: at si nubillum, aut plu-
 uia, undecima, uel duodecima die ad lacum falsuram deferri
 oportebit, & salem prius excuti, deinde aqua dulci dilige-
 ter perlui: necubi sal inhaereat, & paululum assiccata in
 carnario suspendi, quò modicus fumus perueniat, qui siquid
 humoris adhuc continetur, siccare eum possit. Hæc falsura
 luna decrescete maxime per brumam, sed etiam mense Fe-
 bruario ante Idus commodè fiet. Est & alia falsura, que
 etiam locis calidis omni tempore anni potest usurpari, que
 talis est. Cum ab aqua pridie sues prohibiti sunt, postero
 die mactantur, & uel aqua candente, uel ex tenuibus li-
 gnis flammula facta glabratur (nam utroque modo pili de-
 trahuntur) caro in libraria frusta inciditur: deinde in se-
 riam substernitur sal coctum, sed modicè (ut supra dixi-
 mus

mus) infractum: deinde offulae carnis spissè cõponuntur, & alternis sal ingeritur: sed cum ad fauces seriae peruentum est, sale reliqua pars repletur, & impositis ponderibus in uas comprimitur: eaq; caro semper conseruatur, & tanquam salsamentum in muria sua permanet.

Rapa, & napos quemadmodum condias.

CAP. LIIII.

RAporum quàm rotundissima sumito, eaq; si sunt lutososa, detergito, & summã cutem nouacula decerpito: deinde (sicut cõsueuerunt Salgamarij) decussatim serameto lunato incidito. Sed caueo, ne usq; ad imũ præcidas rapũ. Tum salẽ inter incisuras raporũ non nimũ minutũ aspergito, & rapa in alueo, aut seria cõponito, & sale plusculo aspersa triduo finito, dum exudet: post tertiam diẽ mediã fibrã rapi gustato, si receperit salẽ. Deinde cum uidebitur satis recepisse, exemptis omnibus, singula suo sibi iure eluito: uel si nõ multũ liquoris fuerit, muria durã adijcito, & ita eluito: & postea in quadratã cistam uimineã, quæ neq; spissè, solidè tamẽ, & crassis uiminibus cõtexta sit, rapa cõponito: deinde sic aptatam tabulã superponito, ut usq; ad fundũ, si res exigat, intra cistã deprimi possint. Cum autẽ eam tabulã sic aptaueris: grauiã pondera superponito, & finito nocte tota, et uno die sicari. Tum in dolio picato fictili, uel in uitreo cõponito, & sic infundito sinapi, & aceto, ut à iure contegantur. Napi quoq; sed integri, si minuti sunt, maiores autẽ insecti, eodẽ iure, quo rapa cõdiri possunt: sed curandũ est, ut hæc utraq; antequã caulẽ, aut cymã faciãt, dum sunt tenera, cõponantur. Napos minutos integros, aut rursus amplos in tres, aut quatuor partes diuisos in uas cõijcito, & aceto infundito, salis quoq; cocti unum sextariũ in
congium

congium aceti adijcito: post trigesimū diem uti poteris.

Sinapim quemadmodum facias. CAP. LV.

Semen sinapis diligenter purgato, & cribrato: deinde aqua frigida eluito, & cum fuerit bene lotum, duabus horis in aqua finito: Postea tollito, & manibus expressum in mortarium nouum, aut bene emundatum conijcito, & pistillis conterito, cum contritū fuerit, totam intritam ad medium mortariū contrahito, et comprimito manu plana: deinde cum compresseris, sacrificato, & impositis paucis carbonibus uiuis aquam nitratam suffundito, ut omnem amaritudinem eius, & pallorem exaniet: deinde statim mortarium erigito, ut omnis humor eliquetur. Post hoc album acre acetū adijcito, & pistillo permisceto, colatoq;: Hoc ius ad rapa condienda optime facit. Ceterū si uelis ad usum cōuiuiorū preparare, cū exaniueris sinapi, nucleos pineos quamrecentissimos, et amygdalū adijcito, diligēterq; cōterito infuso aceto. Cetera, ut supra dixi, facito. Hoc sinapi ad embannata nō solum idoneo, sed etiā specioso uteris: nā est cādoris eximij, si sit curiose factū.

Oleris atrī & fiseris radicem quemadmodum condias. CAP. LVI.

Priusquam olus atrum colicolum agat, radicem eius exerito mense Ianuario, uel etiam Februario, & diligenter defricato, nequid terreni habeat, & in aceto, & sale componito: deinde post diem trigesimum eximito, & corticem eius delibratum abijcito. Ceterum medullā eius concisam in fideliam uitream, uel nouam fictilem conijcito, & adijcito ius, quod sicut infra scriptum est fieri debet. Sumito mentam, & uuam passam, & exiguam cepā aridam, camq; cum torrido farre, & exiguo melle subterito: quæ cū fuerit bene trita, sapæ, uel defruti duas partes, & aceti

et aceti unam permisceto: atque ita in eandem fideliā confundito, eamque operculo contactam pelliculato: cum deinde uti uoles, cum suo iure concisas radículas promito, et oleum adijcito: hoc ipso tempore siferis radicem poteris eadem ratione, qua supra cōdire: sed cum exegerit usus, eximes de fidelia, et oxymelli, cum exiguo oleo superfunde.

Moretum oxyporum, uel ut alij, oxygarum

quemadmodū componas. CAP. LVII.

Addito in mortarium satureiam, mentam, rutam, coriandrum, apium, porrum sectiuum, aut si non erit uiridem cepam: folia lactuce, folia eruce, thymum uiride, uel nepetam, tum etiam uiride puleium, et caseum recentem, et salsum: ea omnia pariter conterito, aceti que piperati exiguum permisceto. Hanc misturam cum in catillo composueris, oleum superfundito. Cum uiridia, quæ supra dicta sunt, contriueris, nuces iuglandes purgatas quantum satis uidebitur, inserito, aceti que piperati exiguum permisceto, et oleum infundito. Sesamum leuiter torrefactum cum ijs uiridibus, quæ supra dicta sunt, conterito. Item aceti piperati exiguum permisceto, cui supra oleum superfundito. Caseum gallicum, uel cuiuscunq; notæ uolueris minutatim concidito, et conterito, nucleos que pineos, si eorum copia fuerit, si minus, nuces auellanas torrefactas adempta cute, uel amygdalas æquæ supra condimenta pariter misceto, aceti que piperati exiguum adijcito, et permisceto, compositum que oleo superfundito. Si condimenta uiridia non erunt, puleium aridum, uel thymum, uel organum, aut aridam satureiam cum caseo conterito, acetum que piperatum, et oleum adijcito. Possunt tamen hæc arida, si reliquorum non sit potestas, etiam singula caseo misceri. Piperis albi si sit, si minus, nigri unciæ tres, apij

seminis

seminis uncie duæ, laseris radicis, quod aliqui Græci uocant, fescunciam, casei sextantem. Hæc cōtusa & cribrata melli permisceto, & in olla noua seruato: deinde cum egerit usus, quantulumcunque ex eo uidebitur aceto, & gero diluito. Ligustici unciam, passæ uuæ detractis uinacis sextantem, piperis albi, uel nigri quadrantem. Hæc, si maiorem impensam uitabis, possunt melli admisceri, & ita seruari: at si pretiosius oxyporum facere uoles, hæc eadem cum superiore compositione miscabis, & ita in usum repones: quòd si etiam cum laser non habueris, pro silphio, mellis adijcies pondo semunciam.

CLausulam peracti operis mei P. Siluine non alienum puto indicem lecturis, si modò fuerint, qui dignentur ista cognoscere: nihil dubitasse me penè infinita esse, quæ potuerint huic inseri materiae: uerum ea, quæ maxime uidebantur necessaria, memoriae tradenda censuisse: nec tamen canis natura dedit cunctarum rerum prudentiam: nam etiam quicumque sunt habitii mortalium sapientissimi, multa scisse dicuntur, non omnia.

L. I V N. M O D E R A
 T I C O L V M E L L A E L I
 B E R D E A R B O
 R I B V S.

Qui cum tertius eius de re rustica librorū haberetur, tum ex ipsius Columellæ uerbis, tum alijs argumentis, temere in alienum locum irrupisse deprehensus est, neq; inter illos annumerandus.

De uituario faciendo.

C A P. I.

QUONIAM de cultu agrorū abunde primo uolumine præcepisse uidemur, nō intempestiua erit arborū, uirgultorumq; cura, quæ uel maxima pars habetur rei rusticæ. Placet igitur, sicuti Vergilio, nobis quoq; duo esse genera surculorū, quorum alterū sua sponte gignitur, alterum cura mortalium procedit. Illud, quod non ope humana prouenit, materiæ est magis aptū: hoc cui labor adhibetur, idoneum fructibus: unū hoc itaq; præcipuum est, atq; id ipsum genus tripartitō diuiditur: nam ex surculo uel arbor procedit, ut olea, ficus, uel frutex, ut rosæ arundines: uel tertium quiddam, quod neq; arborē, neq; fruticem propriè dixerimus, sicuti est uitis. Arborum, & fruticum docebimus cultum, si prius de uitibus præceperimus. Qui uineā uel arbustum constituere uolet, seminaria prius facere debet, sic enim sciet cuius generis uitem positurus est: nam quæ pretio parata disponitur, certam generositatis fidem non habet, quoniam dubium est, an is, qui uendidit, legendis seminibus adhibuerit diligentiam: tum etiam quod ex longinquo petitur, parum familiariter nostro solo uenit, propter quod difficilius conualescit alienū extere regionis. Optimū est itaq; eodem agro, quo uitem dispositurus es, uel certè uicino

G

facere

facere seminarium: idque multum refert loci natura. Nam si colles uineis, uel arbutis occupaturus es, prouidendum est, ut siccissimo loco fiat seminarium, & iam quasi ab incubulis uitis exiguo assuescat humori: aliter cum trāstuleris de humido in aridum locum, uiduata pristino alimento deficiet: at si campestris, & uliginosos agros possidebis, proderit quoque seminarium simili loco facere, & uitem largo consuescere humori: namque exilis, cum in aquosum agrum transfertur, utcumque putrescit: ipsam autem agrum, quae seminario destinaueris planum, & succosum, sat erit bipalio uertere: quod uocant rustici sestertium, ea repastinatio altitudinis habet plus sesquipedem, minus tamen quam duos pedes. Eiusmodi bipalio iugerum agri uertitur operis quinquaginta. Collem autem, & cliuum modum iugeri continentem, si ne minus duobus pedibus alte repastinabis operis sexaginta: uel si eodem loco, quo uineam ordinaturus es, facere uoles seminarium, tribus pedibus alte repastinabis iugerum opis octoginta: ita tamen si neque lapis, neque tophus, aut alia materia difficilior interuenerit: quae res quot operas absumat, parum certum est. Nos autem de terreno loquimur.

Qualia semina, & quando legas. CAP. II.

Peracta repastinatione, mense Februario, uel prima parte Martij semina legito: sunt autem optima, quae de uitis notatis leguntur. Nam cui cordi est bona seminaria facere, circa uindemiā uites, quae & magnam, & incorruptum fructum ad maturitatem perduxerint, rubrica cum aceto (ne pluujs abluatur) permixta denotat, nec hoc uotantummodo anno facit, sed continuis tribus, uel pluribus uindemijs easdem uites inspicit: an perseuerent esse fecundae. Sic enim manifestum est generositate uitium, non anni ubertate fructum prouenire. Si compluribus uindemijs eundem

dem tenorem seruariunt, ex eiusmodi uitibus lecta semina multum bonumq; uinum præbebunt: nanq; qualiscunque generis uua, quæ incorruptæ ad maturitatem proueniunt, longè melioris saporis uinum faciunt, quàm quæ præripiuntur æstu, aut alia de causa.

Quemadmodum semina eligas, &
de habitu terræ.

CAP. III.

SEmina autem eligito grandi acino, tenui folliculo, paucis, minutisq; uinaceis, dulci sapore. Optima habetur à libis: secūda ab humeris: tertia summa in uite lecta, quæ celerrimè comprehendunt, & sunt feraciora, sed & quàm celerrimè senescunt. Pampinaria sarmenta deponi nō placeat: quia sterilia sunt. Locis pinguibus, & planis, & humidis præcoques uites serito raris acinis, breuibus nodis imbecillas: nā tali generi uitium eiusmodi ager aptus est. Locis aridis, & macris, & siccis uitem sere natura fraccem, & ualidam, crebrisq; acinis. quòd si pingui agro ualidas uites deposueris, pampinis magis eluxuriabuntur, & qualencunq; fructū tulerint, ad maturitatē nō perducent. Rursus imbecillæ exili agro celeriter deficiēt, exiguumq; fructum dabunt. Vnumquodque genus uitium separatim serito: ita suo quodque tempore putabis, & uindemiabis. Semina nouella cum uetere sarmento deposita citò comprehendunt, & ualenter crescunt, sed celeriter senescunt: at quæ uetere sarmento panguntur, tardius conualescunt, sed tardius deficiunt: semina quàm recētissima terræ mandare conuenit. Si tamen mora interuenerit, quò minus statim serantur, quàm diligentissimè obrui tota oportet eo loco, unde neq; pluuias, neq; uentos sentire possint: plātaria facito ab exoriente, & à decima luna, & à uigesima. Hæc melior est uitibus satio. Sed cum seris, frigidus uetos

uitato. Malleolū sic deponito: uirgam malleolarem nō amplius, quā sex gemmarū esse conuenit, ita tamen sunt, si breuia internodia habent: eius imam partē, quam in terrā demissurus es, acutissima falce iuxta nodum, sic ne gemmā ledas, rotunda plaga amputato, & statim fimo bubulo linito: tum in terram bene pastinātam, & stercoreatam rectū sarmentum defigito, ita ne minus quatuor gemmæ abscondantur. Pedale quoquouerſus spatium sat erit inter semina relinqui: cum comprehenderit, identidem pampinentur, ne plura sarmenta quā debent, enutrient. Item quā sepiſsimē ſodiātur: ferro ne tangātur. Vigesimo & quarto mense refecentur: post trigesimū, & sextū mensem transferantur. In agro requieto uineā ponito. Nam ubi uinea fuerit, quod citius decimo anno seueris: ægrius comprehendet, nec unquā roborabitur. Agrū antē, quā uineis obseras, explorato qualis saporis sit, talem enim etiam gustus uini præbebit. Sapor autem (sicuti primo docuimus uolumine) comprehendetur, si terrā aqua diluas, & cū colaue ris, tum demum aquā degustes: aptissima uitibus terra est arenosa, sub qua consiſtit dulcis humor: probus consimilis ager cui subest tophus. Aequē utilis congesta, & mota terra. Sabulum quoq; cui subest dulcis argilla, uitibus conuenit: omnis autē qui per æstatē finditur ager, uitibus, arboribusq; inutilis: terra inferior alit uitē, & arbore superior custodit. Saxa summa parte terræ, et uites, et arbores lædunt, ima parte refrigerant: & mediocri raritudine optima est uitibus terra: sed ea, qua transmittit imbres, aut rursus in summo diu retinet, uitanda est. Utilissima est autem superior modicē rara, circa radices densa. Montibus, cliuisq; difficulter uineæ conualescunt, sed firmū, probūq; saporem uini præbent. Humidis, & planis locis robustissi-

me, sed infirmi saporis uinū, nec perenne faciunt. Et quoniam de seminibus, atq; habitu soli præcepimus, nunc de genere uinearum disputabimus.

De generibus uinearum.

CAP. IIII.

Vites maximè gaudent arboribus, quia naturaliter in sublimè procedunt, tū & materias ampliores creant, & fructum æqualiter concoquunt. Hoc genus uitū arbutiū uocamus, de quo pluribus suo loco dicemus. Vinearum autem serè genera in usu tria sunt, iugata, humi proiecta, & deinde tertia, quæ est à terra subrecta, more arborum in se consistens. Id genus comparatū iugatæ quadam parte deficitur, quadam superat. Iugata plus aëris recipit, & altius fructum fert, & æqualius concoquit, sed difficilior est eius cultus. At hæc ita constituta est, ut etiam arari possit, eoq; ubertatem maiorem consequitur, quòd sapius, & minore impensa excolitur. At quæ protinus in terram proiecta est, multum sed non bonæ notæ uinum facit. Vineam optimè repastinato agro reponitur. Nonnunquam tamen uel melius quibusdā locis, sulcis committitur. Interdum etiam scrobibus deponitur, sed ut dixi, repastinabitur iugerum in altitudinem pedum triū operis octoginta. Sulcum autem terrenum pedum duorum altum, & longū septuaginta, una opera effodit. Scrobes ternarios, id est quoquouersus pedū trium, una opera facit xviii. Vel sicui cordi est laxius uites ponere, scrobes quaternarios, id est quoquouersus pedum quaternum, una opera xii. facit. Vel bipedaneos quoquouersus una opera xx. effodit. Curandum autem est, ut locis aridis & cliuosis altius uites deponantur, quàm si humidis, & planis. Item si scrobibus, aut sulcis uineam posituri erimus, optimū erit, ante annum scrobes, uel sulcos facere. Vineam, quæ angu-

stissimè conferitur, quoquoersus quinq; pedū spatio interposito ponitur, laxius uerò inter pedes VII. uel VIII. Sed quæ rarissimè (ut etiã faciliè arari possit) inter denos pedes constituitur. Hæc positio uinearum modum sine dubio agri maiorem occupat, sed ualētissima, & fructuosissima est. Cum semina depones, inum scrobem, uel sulcum bi dentibus fodito, mollemq; reddito. Vitem, quam ponis, fac ut ad orientem spectet adminiculo religata. In Imo scrobe lapides circa pondo quinq; ita ponito, ne uitē premāt, sed tamen iuxta radices sint. Præterea post hæc uinacea heminā uuæ albæ in nigra, uuæ nigre in alba ponito, atq; ita scrobem, uel sulcū cum stercoreata terra ad medium cōpleto. Triennio deinde proximo paulatim scrobē, uel sulcum usq; in summum completo. sic uites consuescent radices deorsum agere. Spatium autem radicibus, quæ repant, lapides præbent, et hyeme aquam repellunt, æstate humorem præbent uineacæ, quæ & radices agere cogunt. Quoniam præcepimus quemadmodum uites ponendæ sint, nunc culturam earum docebimus.

Quemadmodum uites coli debeant. CAP. V.

Vincam nouellam omniscis gemmas agere finito, simul atq; pampinus instar quatuor digitorum erit, tum demum pampinato, & duas materias relinquito, alteram, quam uitis constituendæ causa submittas, alterã subsidio habeas, si fortè illa ordinaria interierit: hanc crustici custodiri uocant: proximo deinde anno, cum putabis uitē, meliorem unā uirgam relinquito. tertio anno uitem, in quã formam uoles, dum tenera est, componito. Si iugatam erimus facturi, unam materiã submittito, ita ut duas gemmas, quæ sunt proximæ à terra, sulce acuta radas, ne possint germinare, deinde tres sequentes relinquas, reliquã partem

tem uirgæ amputes. Sin autem uitem in se consistere uoles, sicuti arbori brachia submitti patieris, & dabis operam, ut in orbem quàm rectissimè formetur. Nam præterquam quòd speciè habet sic composita, tum etiã minus laborat, cum undiq; uelut æquilibrio stabilita in se requiescit. Sat erit autè, cum primò brachia submittentur, singulas gemmas singulis sarmentis relinqui, ne protinus onere grauetur. Post hanc putationem lectis sarmentis, bidētibus altè, & æqualiter uineam fodito: uel, si ita latè disposita erit, arato. Ab Idibus Octobris ablaqueare incipito, ante brumam ablaqueatam habeto. Per brumam uitem ne colito, nisi si uoles eas radices, quæ in ablaqueatione apparebūt, persequi: tum demū optimè amputabis, sed ita ne codicè ledas, sed potius instar digiti unius à matre relinquant, & ita radicem refeces. Nam quæ propius abraditur, præterquam quòd uulnus uiti præbet, eoq; nocet, tum etiam de ipsa cicatrice plures radices prorepunt. Itaq; optimū est exiguam partè relinqui, atq; ita summas partes, quas æsiuas rustici appellant, refecare, quæ sic refectæ inolescunt: nec ultra uitibus obsunt. Possunt etiam soboles per brumam cædi, cò magis q; frigoribus extirpatæ minus recreantur. Peracta ablaqueatione ante brumã tertio quoq; anno macerati stercoris, ne minus sextarijs binis ad radices uitū posuisse conueniet, præterquam columbinū, quo siquid amplius, quàm heminam posueris, uiti nocebit. Post brumã deinde ablaqueationè circumfodito. Ante æquinoctium uernum, quod est Octauo Cal. April. ablaqueationè adæquato. Post Idus Aprilis terrã ad uitè aggerato, æstate deinde quàm potes sæpissimè occato. Iugerum uincæ quinq; operis ablaqueatur, quinque foditur, tribus occatur. Iugerū ualētis, & iam cõstitutæ uincæ quatuor ope-

ris putatur, sex alligatur. Arbusto nihil eiusmodi potest aptè finiri, quoniã inæqualitas arborũ nõ patitur operis iusta comprehendì. Quibusdã placet uitẽ proximo anno translata non putare, sequenti deinde anno purgare, & unam uirgã, quam submittamus, ad tertiam gẽmam refecare: tertio deinde, si uitis rectè cõualuerit, una plus gẽma submittere: quarto duas gẽmas proximæ putationi adijcere, atq; in quinto demum anno uitem iugare. Hũc eundem ordinem culturae nos quoq; experti cõprobauimus.

De refecanda uinea uetere, &
propaganda.

CAP. VI.

VETEREM uineam si in summo radices habebit, refecare nolito: alioquin etiam nouella uinea, quæ ex refecatione enata fuerit, uim inutilem habebit, summa parte terræ natantibus radicibus, quamobrem neque fructum uberem percipies, & nihilo minus celeriter cõsenescet. Eiusmodi itaq; uinea, si non aridos in corpore habet truncos, & flecti potest, factis sulcis optimè sternitur, atq; ita reuclatur. Sin autem eo usq; exaruit, ut curuari non possit, primo anno summam, ita ne radices eruas, aut ledas, ablaqueato, & stercus ad radices addito, atq; ita putato, ut paucas, & certas materias relinquant, & fodias diligenter, & sæpius pampines, ne omnino superuacua sarmenta nutriat. Sic exculta, firmas & longas materias creabit, quas sequenti anno scrobibus inter ordines factis propagabis: ac deinde per triennium post dum conualescet sæpius fodies, matremq; ipsam enecabis, nihil in posterum prospiciens ei, quam sublaturus es. In postremum annum matrem radicitus tolles, atq; ita nouellam uineam ordinabis. Sin autem uetus uinea duntaxat generis boni radices in alto sitas habebit, ita ut ablaqueate non cõspiciantur, eã

uineam

uineam circa Cal. Martias antè quàm refeces ablaquea-
to, & protinus cū altè ablaqueaueris, refecato. Quatuor
digitos ab radicibus truncum relinquito, & si fieri pote-
rit, iuxta aliquem nodum ferrula defecato, & plagā acu-
tissimo ferro deleuato, deinde minutam terram mediocri-
ter stercoreatā ita superponito, ut adobruto trunco ne mi-
nus tres digiti terræ super plaga sint. Hoc iccirco ne sole
inarescat, & ut melius materias det ex percepto humo-
re, quem terra præbet: at quæ mali generis, & infructuo-
sa uinea est, summāsque partes & mucidas, & exesas ha-
bet, si radices eius satis altè positæ sunt, optimè inseretur
ita ut ablaqueata, & nudata pars ima secundum terrā sic
amputetur, ne cum aggerata fuerit, supra terram extet.

De propagatione.

CAP. VII.

Propagationū genera tria sunt in usu maximè: unū,
quo uirga edita à matre sulco committitur: alterum,
quo ipsa mater prosternitur, atque in plureis palos per
suas uirgas diuiditur. Tertium, quo uitis scinditur in duas,
uel tres partes, si diuersis ordinibus diducenda est. Hoc
genus tardissimè conualescit, quia uitis diuisa medullam
amittit. Et quoniā genera proposuimus, unūquodque qua-
liter faciendum sit, demonstremus. Virgam cū à matre in
terrā deprimere uoles, scrobē quoquoersus quatuor pe-
dum facito ita, ut propago nō lædatur alterius radicibus.
Deinde quatuor gemas, quæ in inum scrobē perueniant,
relinquito, ut ex ijs radices citentur, reliquam partē, quæ
cōtinens matri est, abradito, ne superuacua sarmēta pro-
creet. Diuersæ autem, quæ supra terram extare debent, ne
passus fueris plus, quàm duas, aut ut maximè tres gemmas
habere. Reliquas, quæ in terram absconduntur, exceptis
quatuor imis, fac abradas, ne in summo radices uitis citet:

hoc modo propagata celeriter conualescet, & tertio anno à matre separabitur. Sin autē ipsam uitem sternere uoles, iuxta radicē ita, ne ipsam lædas, curiosè fodito, & uitē ita supplātato, ne radicē abrumpas: cum eam straueris, & uideris quousq; possit pertingere, sulcum facies unum, in quem uitem integram dimittas: deinde ex eo sulco, quasi ramos fossarum facies, per quos uti quæq; uirga postulatuerit, propagetur, atq; ita terra adoperies. Sin autē uitis exiguan materiam habebit, & in diuersos ordines diducenda erit, neq; aliter potuerit palos, ad quos perducitur pertingere, quam ut diffuat, curabis, ut quā acutissima falce ab ea parte, qua bifurca est, findas, & eodem ferro acuto plagā emendes, sicubi inæqualiter findi uidebitur: sic diducta poterit in plures ordines diuidi. Non inutilis est etiam illa propagatio, quam nos reperimus, si quando in ordinē uitis deest, neq; est tam procerâ uirga, quæ cum in inum scrobē demissa fuerit, retorqueri, & erigi supra terram possit. Breuitatem ne reformidaueris, sed qualemcūq; uirgā, cuius cacumen in inū scrobē peruenit, depri-mito, & obruito: deinde gemas, quæ secundum ipsam matrem sunt, submittito, ut materias à superiore parte citēt. Tum demum post triennū à matre amputato, & ad suum palū eam partē, quā à matre præcideris, reducito, & caput uitis facito. Propaginis scrobem ne minus trienio paulatim completo: summas radices præcideo: crebrò fodito.

De insitionibus fructuosis, quæ uites

fœcundas faciunt.

CAP. VIII.

CUM uitem inserere uoles, optimi generis sarmēta fructuaria tum, cum gemmas agere incipiēt, uento austro à matre præcideo. Sarmentum, quod inseris, de summa uite sit rotundum, bonis, crebrisq; nodis. Tres deinde nodos

nodos integerrimos relinquito infra tertiam gemmam ex
 utraq; parte duorum digitorum spatium in modum cunei
 tenuissimè scapello acuto, ita ne medullã lædas, adradito.
 Vitem deinde, quam insiturus es rescato, & plagam le-
 uato, atq; ita findito, & paratos surculos in fissuram de-
 mittito, eatenus qua adrasa sunt, ita ut cortex surculi cor-
 ticem vitis æqualiter contingat: quicquid inserueris uiti,
 diligenter libro ligato, atq; luto subactõ paleato oblini-
 to, operitoq; plagam, & ita alligato, ne aqua, uentus ue
 penetrare possit: deinde supra lutum muscum imposito,
 & ita religato: ea res præbet humorẽ, nec inarescere si-
 nit: infra insitionem, & alligaturam falce acuta leuiter ui-
tem uulnerato ex utraq; parte, ut ex his potius plagis hu-
mor defluat, quàm ex insitione ipsa abundet: nocet enim
nimius humor, nec patitur surculos insertos cõprende-
re. Quibusdam antiquorum terebrari uitẽ placet, atq; ita
leuiter adrasos surculos demitti. Sed nos meliore ratione
hoc idem fecimus: nã antiqua terebra scobẽ facit, propter
hoc urit eam partem, quam perforat: perusta autem perra
ro unquã cõprehendit insertos surculos. Nos rursus tere-
bram, quam gallicam dicimus, huic insitioni aptauimus: ea
excavat, nec urit, quod nõ scobem, sed ramenta facit. Itaq;
cauatũ foramẽ cum purgauimus, undiq; adrasos surculos
inserimus, atq; ita circũlinimus. Talis insitio facilimè con-
ualescit. Igitur secundum æquinoctiũ perfectam uitũ in-
sitionem habeto, humida loca, de uua alba: sicca, de nigra
inserito. Infructuosas uites fecundas sic facito. Vites, quæ
exiguũ dant fructum, aceto acri cũ cinere rigato, ipsũq;
codicem eodem cinere linito. At si quæ fructum, quem
ostendũt, ad maturitatẽ nõ perducunt, sed priusquam mite-
scant uuæ, inarescunt, hoc modo emendabuntur, cum sci-
 piones

piones amplitudinem acini habuerint, radice tenuis uitem præcidito, plagam acri aceto pariter, ac lotio ueteri permista terra linito, eodēq; radices rigato, sæpe fodito. Hæc materias citant, uuaq; succum perferunt.

Ut uua cōplura genera acinorū habeat. CAP. IX.

Est etiā genus insitionis, quod uuas tales creat, in quibus uarij generis colorisq; reperiuntur acini. Hoc autem ratione tali efficitur: quatuor, uel quinque, siue etiam plures uoles, uirgas diuersi generis sumito, easq; diligenter, & æqualiter compositas colligato, deinde in tubulū fictilem, uel cornu arctè inserito, ita ut aliquantum extet ab utraq; parte, easq; partes, quæ extabunt resoluito, in scrobem deinde imposito, & terra stercorata, obruito, & rigato, donec gemmas agant. Cū inter se uirgæ coheserint, post biennium, aut triennium facta iam unitate, dissolues tubulum, & circa medium ferè crus, ubi maximè uidebuntur coisse, uitem serra præcidito, & plagam leuato, terramq; minutam aggerato, ita ut tribus digitis altè plagam operiat, ex eo codice cum egerit coles, duos optimos submitto, reliquos deijcito, sic uua nascuntur, quales proposuimus. Ut autem uua sine uinaceis nascantur, mallcolum scindito ita, ne gemmæ ledantur, medullamq; omnem eradito, tum demum in se compositum colligato, sic ne gemmas allidas, atq; ita terra stercorata deponito, et rigato: cum coles agere cœperit, sæpe, & altè refodito. Adulta uitis tales uuas sine uinaceis creabit.

Vindemiam quomodo putes. CAP. X.

Vindemia facta statim putare incipito ferramentis q̄ optimis, & acutissimis, ita plagæ leues fient, neque in uite aqua consistere poterit, quæ simulatq; immorata est corumpit uitē, uermesq; & alia creat animalia, quæ
mate

materiam exedunt: plagas autem rotundas facito: nam celerius cicatricem ducunt. Sarmenta lata, uetera, male nata, contorta, omnia hæc præcidito: nouella, & fructuaria & interdum sobolem idoneã, si iam superficies parum ualebit, submittito, brachiaq; conseruato: quameclerrime poteris putationem perficito: arida, & uetera, falce quæ amputari nõ possunt, acuta dolabra abradito: in agro macro, & sicco uineam imbecillam à bruma amputato: quam partem non deputaueris, circa Calend. Februa. repetito: ab Idibus Decemb. ad Idus Ianuarias ferro tangi uitem, & arborem non conuenit. Cum uitẽ putabis, inter duas gemmas secato: nam si iuxta ipsam gemmã secueris, laborabit, nec materiam citabit. Cicatrix autẽ semper deorsum spectet, ita neq; aqua, neq; sole laborabit, humorẽq; rectẽ capiet: in agro crasso, ualidaq; uinea plures gemmas, & palmas relinquito, in exili pauciores. Sicubi in uite brachium desyderabis, falce acuta semel, aut bis eo loco altẽ instar digiti mucrone ferito. Brachium quamuis longum caue totum tollas, nisi totum aruerit: uineam nouellam ante brumam ablaqueatam habeto, ut omnes imbres, limumq; concipiat. Vites, arboresq;, quò citius ablaqueaueris, erunt ualentiores. Sed quæcunq; in cliuis erunt positæ, ita ablaqueandæ sunt, ut à superiore parte secundum codicem lacusculi fiant, ab inferiore autẽ puluinuli altiores excitentur, quo plus aquæ, limiq; contineant. Uinea uetus neque ablaqueanda est, ne radices, quas in summo habet, inarescant, neq; aranda, ne radices abrumpantur. Bidentibus sepe, & altẽ fõdito æqualiter, & stercore, uel palea conspergito solum ante brumam, uel cum circum ipsam uitẽ summam ablaqueaueris, stercoreato.

De pampinatione.

CAP. XI.

Vineã

Vineam quàm bene putare, tam diligenter pampinare utile est, nam & materiae, quae fructum habent melius conualescunt, & putatio sequentis anni expeditius, tum etiam uitis minus cicatricosa fit, quoniam quod uiride, & tenerum decerpitur, protinus conualescit. Super haec quoque melius uuae maturescunt ante dies decem, quam uinea florere incipit, pampinatam habeto: quicquid superuacui enatum fuerit, tollito: quod in cacumine, aut in brachijs natum erit decerpito, duntaxat, quae uua non habebunt. Cacumina uirgarum, ne luxurientur, demutilato. Uuas, quae meridiem, aut occidentem spectabunt, ne peruratur suo sibi pampino tegito.

De fossura.

CAP. XII.

Simulatque uua uariari coeperit, fodito tertiam fossuram, & cum iam maturescet, ante meridiem priusquam calere incipiet, & cum desierit, post meridiem fodito, pulueremque excitato: ea res & a sole, & a nebula maxime uuam defendit. Lutulentam terram, neque arare, neque fodere oportet, quid ualde durescit, & finditur. Bidentibus terram uertere utilius est, quam aratro. Bidentis aequaliter totam terram uertit: aratrum praeterquam quod scamna facit, tum etiam boues, qui arant, aliquantulum uirgarum, et interdum totas uites frangunt. Finis autem fodendi uineam nullus est, nam quanto saepius foderis, tanto uberiorem fructum reperies.

Ne rubigo uineam uexet.

CAP. XIII.

Plearum aceros inter ordines uerno tempore positos habeto in uinea: cum frigus contra temporis consuetudinem intellexeris, omnes aceros incendito, ita fumus nebulam, & rubiginem remouebit.

Ne formica uitam ascendat.

CAP. XIII.

Lupinum terito, & cum facibus misceto, eoque inam
linea uitam circumlinito: uel bitumen cum oleo coquito,

eo quoq; imas uites tangito, formicæ non excedent.

Ne forices, aut uolucra uitem

lædat.

CAP. XV.

Vites, quæ secundū ædificia sunt, à foricibus, aut muribus infestantur: id ne fiat plenam lunā obseruabis, cum erit in signo leonis, uel scorpionis, uel sagittarij, uel tauri, & noctu ad lunā putabimus. Genus est animalis, uolucra appellatur, id serè prærodit teneros adhuc pampinos, & uuas: quod ne fiat, falces, quibus uincā putaueris, peracta putatione sanguine ursino linito: uel si pellem fibri habueris, in ipsa putatione quoties falcē acueris, ea pelle aciē detergito, atq; ita putare incipito. Quoniam de uineis abunde diximus, de arbuftis præcipiamus.

De arbuftis.

CAP. XVI.

Vitem maximè opulus alit, deinde ulmus, deinde fraxinus. Opulus quoniam frondem non idoneā habet, à plerisq; improbatur. Ulmus autem, quam atiniam uocant rustici, generosissima est, & letissima, multamq; frondem habet, eaq; maximè serenda est locis pinguibus, uel etiā mediocribus: sed si aspera, & siticulosa loca arboribus obserenda erunt, neq; opulus, neq; ulmus tam idoneæ sunt quàm ornice syluestres fraxini sunt paulò latioribus tamē folijs q̄ cæteræ fraxini, nec deteriolem frondem, quàm ulmi præstant. Capræ quidē, & oues libentius etiā hanc frondē appetūt. Igitur qui arbuftū cōstituere uolēt, ante annū quā deponāt arbores, scrobes faciunt quatuor pedū quo quouersus, deinde circa Cal. Mart. in eandē scrobē ulmū, et opulū, uel fraxinū deponāt, ut si ulmus defecerit, opulus, uel fraxinus locū obtineāt: si autē utraq; uixerint, altera eximatur, & alio loco deponatur. Arbuftum inter quadragenos pedes dispositū esse conuenit: sic enim
& ipse

& ipsae arbores, & appositae uites melius conualescent,
 fructumq; meliorem dabunt. Segetes etiam, quae in eo erunt,
 minus umbra laborabunt: arborē, quam deposueris, saepius
 circumfodito, quod celerius adolescat, & citra triennium fer-
 ro ne tetigeris. Completis sex & triginta mensibus ad reci-
 piendam uitam formabis, & superuacuos ramos amputabis,
 altera brachia in modum scalarum relinquens, alternisq;
 annis, sexto anno, si iam firma uidebitur, maritabis hoc mo-
 do: ab ipso arboris crure pedale spatium intermittito, dein-
 de sulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in du-
 podium, & semissem latum cum feceris, patiere minime duo-
 bus mensibus cum tempestatibus uerberari: tum demum cir-
 ca Cal. Martias uitam, de seminario, ne minorem quidem de-
 cem pedum sternito, & adminiculato, arborisq; iungito: eam
 proximo anno ne putaueris: tertio uero ad unam uirgam re-
 digito, paucasq; gemas relinquito, ne antequam inualue-
 rit, in altitudine repat: deinde ubi amplius incrementum ha-
 buerit, per omnia arboris tabulata disponito eius materias,
 ita tamen ne uitam oneres, sed certa, & robustissima flagella
 submittas, arbutiuam uitam quam putare, tam alligare dili-
 genter oportet: nam in ea fructus maxime uis consistit, di-
 utiusq; peruenat, quae firmis toris & idoneis locis religata
 est: itaq; omnibus annis conuenit subsequi putationem, ita ut
 tori renouentur, & uitis per idoneos ramos disponatur.

De oliuetis.

CAP. XVII.

Olea maxime collibus siccis, & argillosis gaudet, at
 humidis capis, & pinguibus letas frondes sine fructu
 affert. Melius autem truncis quam plantis oliuetum constituitur.
 Magoni autem placet siccis locis oliuam, aut mox post
 aequinoctium feri, aut ante brumam. Nostrae aetatis agricola-
 le frere uernum tempus circa Calen. Maias seruauit. Opor-
 tet autem

tet autem scrobem oleæ quoquouersus pedes quaternos
 patere, in inum scrobē lapidē, glareamq; abijcere, dein-
 de super terram quatuor digitorum iniicere, tum arbuscu-
 lam deponere ita rectam, ut quod à scrobe extiterit, in me-
 dium sit: arbusculum autem à tempestatibus tueri diligen-
 ter oportet adminiculando, & terræ, quæ in scrobe repo-
 nitur, stercora immiscendo. Oleam decet inter sexagenos
 pedes disponi, ut spatium in latitudinē crescendi habeat:
 nam quæ in proceritatem extenduntur, euaniidæ fiunt, pa-
 rumq; fructus ferunt. Optima est olea liciniana, pausia se-
 cunda oleo, esca orchis. Sunt & regiæ, & radij, quæ ne-
 que specie, neq; oleo sunt, tam grata, quam quas supra di-
 ximus. Si oleam posueris eo loco, unde quercus effossa est,
 morietur, ideo quod uermes quidam sunt, qui in radice
 quercus nascuntur, & educantur, ijq; maximè semina
 oleæ consumunt: si in olea unus ramus aliquanto cæteris
 latior est, nisi cum recideris, arbor tota fiet retorrida. O-
 mnes arbusculas prius quam trās ferantur, rubrica notare
 conuenit, ut cum serentur, easdem cœli partes aspiciant,
 quas etiam in seminario conspexerant, alioquin frigore,
 uel calore laborabunt ab ijs partibus, quas præter cōsue-
 tudinem sub alio tractu expositas habuerint.

De pomario constituendo. CAP. XVIII.

Priusquam pomarium constituas, quàm magnum
 habere uoles circummunito maceria, aut fossa, ita ut
 non solum pecori, sed ne homini quidem transitus sit, nisi
 per ostium, dum adulescant semina: nam si prius cacumi-
 na manu perfracta, aut à pecore prærosa fuerint, quàm
 adulescāt, in perpetuū corrumpuntur. Generatim autem
 arbores disponere utilius, maximè ne imbecillæ à ualētio-
 ribus premātur, quæ nec uiribus, nec magnitudine sunt pa-

res, neq; pariter crescunt: terra quæ uiribus apta est, eadem quoq; utilis est arboribus.

De scrobibus faciendis.

CAP. XIX.

ANte annum, quàm pomaria disponere uoles, scrobes fodito, ita sole, pluuiâq; macerabuntur, & quod posueris citò comprehendet. Sed si quo anno scrobes feceris etiam semina ponere uoles, minimum ante duos menses fodito scrobes, postea stramentis eos completo, & incendio. Quò latiores, patētioresq; scrobes feceris, eò latiores erunt, uberioresq; fructus. Scrobs clibano similis esse debet, imus quàm summus patētior, ut laxius radices euagetur, ac minus frigoris hyeme, minusq; æstate uaporis per angustū os terræ admittant. Tum etiā cliuosis locis terra, quæ in eum congesta est, pluuijs non abluitur. Arborea paribus interuallis serito, ut cum creuerint, spatium habeat, quò ramos extendant: nam si spissè posueris, neque infrā quicquam serere poteris: nec sic ipsæ fructuosæ erūt, nisi eas interraseris. Itaq; placet inter ordines quadragenos pedes, minimumq; tricenos relinqui uersuris.

Quomodo semina legas.

CAP. XX.

Semina lege, ne minus crassa, quàm manubriū est bidentis, recta, leuia, procera, sine ulceribus, integro libro: ea bene, & celeriter comprehendunt. Semina si ex arboribus sumes, de ijs potissimum sumito, quæ omnibus annis bonos, & uberes ferunt fructus. Obseruabis autem ab humeris, qui sunt contra solem orientem, ut eosdem decerpas. Si cum radice plantam posueris, incrementum eius futurum, quod & cæteris, quas seueris, arboribus. Arbos insita fructuosior est, quàm quæ insita non est, id est, quàm quæ cum ramis, aut plantis ponitur. Priusquàm arbusculas trāsferas, rubrica, uel alia qualibet re signato, ut ijs uentis,

uentis, quibus ante steterunt, constituas eas, curamq; adhibeo, ut ab superiore, & sicciore, & exiliore in planiorē, humidiorē, pinguiorē agrum transferas. Semina triforca maxime ponito: ea extent supra terram tribus pedibus. In eodem scrobe, si duas aut tres arbusculas ponere uoles, curato ne inter se contingant. Nam ita uermibus interimuntur. Cum semina depones, dextra, ac sinistra singulis usq; in inum scrobem fasciculos sarmentorum brachij humani crassitudine deponito, ita ut supra terrā paululum extent, per quos aestate paruo labore aquam radicibus subministres. Arbores, aut radicata semina autumno serito circa Idus Octob. Taleas, & ramos uerē antē, quā germinare arbores incipiant, deponito. Sed ne tinea molestā sit seminibus ficulneis, in inum scrobem taleam lentisci, ita ut cacumen eius deorsum spectet, obruito.

Quando ficus serenda sit. CAP. XXI.

Ficum frigoribus ne serito: loca aprica, calculosa, glareosa, interdum & saxosa amat. Eiusmodi agro citō conualescit, si scrobes amplos, & idoneos feceris. Ficorū genera etiam si sapore, & habitu differunt, tamen uno modo, sed dispari differentia agri seruntur. Locis frigidis, et autumnī temporibus aquosis, præcoques serito, ut ante pluuiam fructū deligas. Locis calidis hybernas serotinas serito. At si uoles ficum quamuis non natura serā facere, cum grossuli minuti erūt, fructū decutito. Iterū alterū edet fructum, & in hyemem serā differet maturitatē. Nonnunquam etiā, cum frondere cœperint arbores, cacumina fici acutissimo ferramēto summa amputare prodest. Sic firmiores arbores, & seraciores fiunt: semper proderit simul ac folia agere cœperit ficus, rubricā amurcā diluere, et cum stercore humano ad radicem infundere: ea res efficit uberi-

riorem fructum, & factum fici speciosius & plenius.

De nuce serenda.

CAP. XXII.

NUcem graecam serito arcturi signo, uel circa Cal. Feb. quae pruinam nescit. Agrum calidum, durum, et siccum desiderat. Nam in locis diuersis natura eiusmodi si posueris nucem, protinus putrescet. Antè quam nucem deponas, in aqua mulsâ, nec nimis dulci macerato, ita iucundioris saporis fructum, cum adoleuerit, praebit, & interim melius, atq; celerius nascetur. Ternas nucas in trigonum statuito, parsq; acutior inferior sit, quia inde radices mittit, nuxq; à nuce minimè palmo absit, & anceps ad fauonium spectet. Omnis nux unam radicem mittit, & simplici stylo prorepat. Cum ad scrobis solum radix peruenit, duritia humi coërcita recuruatur, & extensa in modum ramorum alias radices emittit. Nucem graecam, & auellanam Tarentinam hoc modo facere poteris. In quo scrobe destinaueris nucem serere, terram minutam in modum semipedis ponito, ibiq; semē ferula repangito. Cum ferula fuerit enata, eam findito, & in medullam eius sine putamine nucem graecam, uel auellanam abscondito, et ita adobruito: hoc ante Cal. Mart. facito. uel etiam inter Nonas, & Idus Martias. Hoc eodem tempore iuglandem, et pineam, & castaneam serere oportet.

De malo punico serendo.

CAP. XXIII.

MALUM punicum uere usq; in Cal. Apriles rectè seritur. Quod si acidum, aut minus dulcem fructum feret hoc modo emendabitur. Stercore suillo, & humano, & lotio humano ueteri radices rigato: ea res & fertilem arborem reddet, & primitiuos annos fructum uinosum, postea uerò etiam dulcem, et apyrenū facit. Nos exiguum admodum laser cyrenaicū uino diluimus, & ita cacumina arbo

arboris summa obleuimus, ea res emendauit acorè malorum. Mala punica ne rumpantur in arbore, remedio sunt lapides tres, si cum seres arborem, ad radicem ipsam collocaueris. At si iam arborem satam habueris, scyllam secundum radices arboris serito: alio modo cū iam matura mala fuerint, antè quàm rumpantur, peciolos, quibus pendent, intorqueto. Eo modo seruabuntur etiam anno toto.

De pyro.

CAP. XXIII.

PYROS autumnno ante brumã serito, ita ut minime dies quinq; & uiginti ad brumam supersint, quæ ut sint feraces, cum iam adoleuerint, altè ablaqueato, & iuxta ipsam radicem truncum findito, et in fissuram cuneum pineum tedæ adijcito, & ibi relinquito: deinde obruta ablaqueatione cinerem supra terram spargito.

De malis serendis.

CAP. XXV.

MALA æstiuæ cydonea, sorba, pruna, post mediam huius mensis usq; in Idus Fe. serito. Morū ab Idib. Fe. usq; in æquinoctium uernum rectè seres. Siliquam græcam, quam quidam *κισσόν* uocant, deinde persicum ante brumã per autumnum serito. Amygdala, si parum feracia erunt, perforatam arborem lapidem adigito. Ita librum arboris inolescere finito. Omnium autem generum ramos circa Cal. Mar. in hortis, ubi & subacta & stercorata terra est, per puluinos arearum disponere conuenit: deinde cum creuerint, danda est opera, ut dū teneros ramulos habet, ueluti pampinentur, & ad unum stylum primo anno semina redigantur: et cum autumnus inceserit, antequam frigus cacumina adurat, omnia folia decerpere expediet: et ita crassis arundinibus, quæ ab una parte nodos integros habet, quasi pileolos induere, atq; ita à frigore, & gelicidijs teneras adhuc uirgas tueri. Post quartum & uigesimū de-

inde menssem, siue transferre, & disponere in ordinem uoles, seu inserere, satis tutò utrunq; facies.

De insitione arborum.

CAP. XXVI.

OMnis surculus omni arbori inseri potest, si non est ei, cui inseritur, dissimilis cortice: si uerò fructū etiā eodem tempore fert, sine ullo scrupulo optimè inseritur. Tria autem genera insitionū antiqui tradiderunt. Vnum, quod resecta, & fissa arbore recipit insertos surculos: Alterum, quod resecta inter librū, et materiam admittit semina, quæ utraq; genera uerni temporis sunt: Tertium, quod ipsas gemmas, cum exiguo cortice in partem sui delibratam recipit, quam uocant agricolæ emplastrationem. Hoc genus æstatis est. Quarū insitionum rationem cum tradiderimus, à nobis quoq; repertam aliā docebimus. Omnes arbores simulatq; gēmas agere cœperint, Luna crescente inserito, oliuam autem circa æquinoctium uernum usq; in Idus Aprilis. Ex qua arbore inserere uoles, & surculos ad insitionem sumpturus es, uideto ut sit tenera, et ferax, nodisq; crebris. Et cum primū germina tumbūt de ramulis anniculis, qui solis ortum spectabunt, & integri erunt, eos legito. Crassitudine minimi digiti surculi sint bifulci. Arborem, quam inserere uoles, serra diligenter excacato ea parte, quæ maximè nitida, & sine cicatrice est. dabisq; operam, ne librum lædas. Cum deinde truncū recideris, acuto ferramento plagam leuato: deinde cuneum ferreum, uel osseum inter corticem, & materiem, ne minus digitos tres: sed leniter demittito, ne lædas, aut rūpas corticem. Postea surculos, quos inserere uoles, falce acuta ab una parte eradito tam altè quam cuneum demisisti, sed ita ne medullam, ne ue alterius partis corticem lædas: ubi surculos paratos habueris, cuneum uellito: statimq; surculos demittito

demittito in ea foramina, quæ cuneo adactò inter corticē,
 & materiem facta sunt. Ea autem sine, qua adraferis, sur-
 culos demittito ita, ut sex digitis de arbore extent. In una
 autem arbore duos, aut tres ramulos figito, dum ne ni-
 nus quaternum digitorum inter eos sit spatium. Pro arbo-
 ris magnitudine, & corticis bonitate hæc facito. Cum om-
 nes surculos, quos arbor patietur, demiseris, libro ul-
 mi, uel uimine arborē adringito: postea paleato luto be-
 ne subacto oblinito totam plagā, & spatium, quod est in-
 ter surculos usq; eò, ut duobus digitis insita extent: supra
 lutum muscum imponito, & ita alligato, ne pluuia dilaba-
 tur. Si pusillam arborē inserere uoles, iuxta terram absin-
 dito, ita ut sex quipedē à terra extet. Cū deinde abscede-
 ris, plagā diligenter leuato, & mediū truncum acuto scal-
 pro modicè findito, ita ut fissura trium digitorum sit. In eā
 deinde cuneum quoad patietur, inserito, & surculos ex
 utraq; parte adrafos demittito, ita ut librum seminis libro
 arboris æqualem facias: cū surculos diligenter aptaueris,
 cuneum uellito: deinde arborē, ut supra dixi, alligato, &
 oblinito: dein terrā circa arborē aggerato usq; ad ipsum
 insitum: ea res à uento, & calore maximè tuebitur. Ter-
 tium genus insitionis, cum sit subtilissimum, non omni ge-
 neri idoneum est: & serè ea recipiunt talem. insitionem,
 quæ humidum, succosumq; & ualidum librum habet, si-
 cuti ficus: Nam & lactis plurimum remittit, & corticem
 robustum habet: optimè itaq; ea inseritur tali ratione. Ex
 qua arbore inserere uoles, in ea quæsito nouellos, & niti-
 dos ramos: in his deinde obseruato gemmam, quæ bene ap-
 parebit, certamq; spem germinis habebit: eam duobus di-
 gitis quadratis circumsignato, ut medio gemma sit, & ita
 acuto scalpello circūcidito, delibratoq; diligēter, ne gem-

nam ledas: deinde ex qua arbore inferere uoles, in ea nitidissimum ramum eligito, & eiusdem spatij corticem circuncidito, & materiem delibrato, & in eam partē, quam nudaueras, gemmam hanc, quam ex altera arbore sumpseras, aptato ita, ut emplastrum circuncise parti conueniat: ubi hæc feceris, circa gemmam bene uincito, ita ne ledas: deinde commissuras, & uincula luto oblinito spatio relicto, qua gemma liberè geminet. Materia, quā inseueris, si sobolē, uel superiores ramos habebit, omnia præcidito, nequid sit, quo possit succus euocari, aut cui magis, quam insito seruiat. Post unum & uigesimum diem soluito emplastrū. Hoc genere etiam optimè olea inseritur. Quartum illud genus insitionis iam docuimus, cum de uitibus disputauimus: itaq; superuacuum est hoc loco repetere iam traditam rationem terebrationis.

Quod omnium generum surculi, omnibus arboribus inseri possint. CAP. XXVII.

SED cum antiqui negauerint posse omne genus surculorum in omnem arborē inseri, & illam quasi finitionem, qua nos paulò antè usi sumus, ueluti quandam legē sanxerint, eos tantū surculos posse coalescere, qui sint cortice, ac libro, & fructu cōsimiles ijs arboribus, quibus inseruntur, existimauimus errorē huius opinionis discutendum, tradendamq; posteris rationem, qua possit omne genus surculi, omni generi arboris inseri: quod ne longiori exordio legentes fatigemus, unum quasi exemplū subiicimus, qua similitudine quisq; quod genus uolet omni arbori poterit inferere. Scrobem quoquouersus pedū quatuor ab arbore oliuæ tam longè fōdito, ut extremi ramū oleæ possint eam contingere: in scrobem deinde fici arbusculā deponito, diligentiamq; adhibeto, ut robusta, & nitida fiat. Post

fiat. Post triennium, aut quinquëniū, cū iam satis amplū incrementum ceperit, ramum oliuæ, qui uidebitur nitidissimus deflece, & ad crus arboris ficulneæ religa: atq; ita amputatis cæteris ramulis, ea tantū cacumina, quæ inferere uoles, relinquito: tum arbore fici detrūcato: plaganq; leuato, & mediā cuneo findito. Cacumina deinde oliuæ sicuti matri inherēt, utraq; parte adradito, & ita fissuræ fici aptato, cuncūq; eximito, & diligēter colligato, ne qua ui reuellantur. Sic interposito triënio coalescet ficus oliuæ: & tum demum quarto anno, cū bene coierint, uelut propagines, ramulos oliuæ à matre refecabis. Hoc modo omne genus in omnem arborem inseritur.

De cythiso.

CAP. XXVIII.

CYthisum, quem Græci aut * *ΐλας*, aut * *ἰσπρίκην*, aut * *πυφόνιον* uocant, quamplurimum habere expedit, quod gallinis, apibus, ouibus, capris quoq; & omni generi pecudum utilissimus est, quod ex eo citò pinguescit, & lactis plurimum præbet ouibus: tum etiam quod octo mensibus uiridi eo pabulo uti, & postea arido possis. Præterea in quolibet agro, quamuis macerrimo celeriter comprehendit, omnemq; iniuriā sine noxa patitur. Mulieres quidem, si lactis inopia premuntur, cythisum aridum in aquam macerari oportet, cū tota nocte permaduierit: postero die expressi succi ternas heminas permisceri modico uino, atq; ita potandum dari, sic & ipsæ ualebunt, & pueri abundantia lactis confirmabuntur. Satio autem cythisi uel autumnno circa Idus Octob. uel uere fieri potest. Cū terram bene subegeris, in modum horti areas facito, ibiq; uelut ocymum semen cythisi autumnno serito: plantas deinde uere disposito, ut inter se quoquouersus quatuor pedum spatio distent. Si semen non habueris, cacumina cy-

thiſorum uere diſponito. Stercoratam terram circa aggerato: ſi pluuiam nō inceſſerit, rigato x v. proximis diebus: ſimul ac nouam frondem agere cœperit, ſarrito. Poſt triennium deinde cædito, & pecori præbeto. Equo abunde eſt uiridis pondo x v. boui pondo xx. cæterisq; pecudibus pro portione uirium. Poſteſt autem etiam circa Septembrem ramis ſeri. Aridum ſi dabis, exiguum dato, quoniam maiores uires habet, priuſq; aqua macerato, & exemptum paleis permisceto. Cythiſum, quod aridum facere uoles, circa menſem Septembris, cum ſemen eius grã deſcere incipiet, cædito. Paucis deinde horis, dum flacceſcat, in ſole habeto: deinde in umbra adſiccato, & ita condito.

De ſalice, & geniſta, & arundine.

CAP. XXIX.

SAlicem, & geniſtam crescente luna uere circa Calendas Martias ſerito. Salix humida loca deſyderat, geniſta etiam ſicca, utraq; tamen circa uincã opportunè ſeruntur, quoniam palmitibus idonea præbent uincula. Arundo optimè ſeritur, quos alij bulbos, alij oculos uocant. Simul atq; terrã bipalio repaſtinaueris, radicem arundinis acuta ſalce præſectam impendenti pluuiam diſponito. Sunt qui arundines integras ſternant, quoniã ex omnibus nodis ſatã arundines emittunt, ſed ſerè hoc genus euaniidã, exilemq; & humilem arundinem aſſert. Melior itaq; ſatio eſt ea, quam prius demonſtrauimus. Placet autẽ omnibus annis ſimulac arundinem cecideris, locum altè, & equaliter fodere, atq; ita rigare.

De uiola, & roſa.

CAP. XXX.

VIolam qui facturus eſt, terram ſtercoratam, & repaſtinatam minimum altè pedem in puluinos redigat. Atque ita plantas hornotinas ſcrobiculis pedibus faciis

factis ante Cal. Mart. dispositas habeat. Semen autem uiole sicut olerū in areis duobus temporibus scribitur uere, uel autumno. Colitur autem eo modo, quo & cetera olera, ut rīcetur, ut sarriatur, ut interdum etiā rigetur. Rosam fruticibus, ac surculis disponi per surculos pedales conuenit per idē tempus, quo & uiola. Sed omnibus annis fodiri ante Calen. Mart. & interputari oportet. Hoc modo culta multis annis perennat.

FINIS.

INDEX OMNIVM

FERE' QVAE IN HISCE

Columelle libris scitu digna res
perjuntur.

A

A Blaqueāda uinea quā	Anates	308
do 131.157	Anguifer sydus	375
Actor 30 Actus 16	Anetum	396
Adoreum 49	Andromeda	377
Africanae gallinae 277	Anser	300
Aгна quid 166	Apes 314.315	
Agricultores 4	Apes Iouis nutrices 315	
Albuclis 87	Apes ut reuiuiscant 328	
Ambulationes 24	Apes quomodo à pugna cō pescantur 326	
Amerina salix 160	Apiana uua 438.85	
Amethystos 87	Apium 394	
Amineae uites 63.100	Apium pestilentia 330	
Amygdala 200.485	Apium pulli 317	
Amurca 96.70	Apium fugam exploratam præscire	
Amurca oleo inimica 453		

I N D E X.

præscire	325	Arundo	162
Apiarium	318	As	167
Ἀποικιστικὸς	95	Afinus, Afellus	245
Apotheca	25. 27	Ἀσφάλου	225
Apyrenum	484	Asparagi sativi	397
Aquila exoritur	56. 374	Astis angularis	173
occidit	375	Ἀσπράξου	396
Aque bonitas	17	Atrienfes	409
Arator bonus	35	Auara uitis	87
Arbor insita melior	483	Aues quo tempore parere	
Arborum translatio	482	desinant	288
Arborator	360	Auellana	199
Arbuscula omnes quomodo		Auene satio	63
do transferenda	481	Aurige occasus	3. 80
Arborum insitio tempesti-		Autumnalis putatio	133
ua	486. 482	B	
translatio	483	Balneæ	27
Arbustium	469	Balnearia	24
Arbustum	477	Bambate	434
Arbutus	192	Battis satiuus	417
Arcturus quæ occidat	377	Beta	396
Area	28	Bidens	476
Area	389	Bigemmis	179
Argilla	107	Blattæ lucifuge	321
Arietis exortus	372	Boum cura	212
Arietes	484	Boum medicina	214
Argitis	86	Boues quales parandi	207
Argo nauis occidit	378	Boues inter arandū quomodo	
Arietum habitus	248	do disponendi	44. 45
Armoracia	415	Boues ab opere quomodo	
Arundinetum	163. 368	curandi	44. 45

I N D E X.

Brachia uitis	148	Candelas sebare	79
Brachiate uineæ	179	Canicula apparet	292
Branchie	310	Canum genera	272
Brassicæ satio	392	Canis uillaticus	272
Brisa	438	Canum admissura, & par-	
Brutia pix	334	tus 274 cibaria ibid. quo	
Brumæ tempus	335	modo appellandi, ibidem	
Brumæ tempore uitis non	non	Canna	273
colenda	471	Cannabis	60
Bubilia	25	Canterioli	400
Bubulci statura	34	Canterius	134. 402
Buculus	209	Capi semimares	277
Bulbi satio	490	Capillamenta feminũ	134
Bumasti uites	83	Capillorũ cõcinatores	277
B		Capparis	399
Cacabus	439	Capisterium	53
Cadus	432	Caper optimus	261
C. Matius rei rusticæ scri-	scri-	Caprarum partus	262
ptor	443	Capra sydus exeritur	372
Cæsonianũ præceptũ	19	Caprarum morbi: earundẽ	
Calabrica olea	453	remedia	263
Calameta	152	Capreolus ferramentũ	444
Calcere	288	Caprarij officium	263
Calisto sydus occidit	367	Capitatum porrum	393
Cammarus	311	Capulator	455
Campestris, & collina uua		Capitata uineæ	179
83		Caput uitis	100
Campus	38	Carex	377
Canalis	453	Carpinus	190
Candida lactuca	392	Casale	71
Candosocci	180	Casæi faciendi ratio	264
		Caseus	

I N D E X.

Caseus Gallicus	463	Ciconia quid	112
Caseus quō seruetur	417	Cydonia	445.485
Cassiope occidit	381	Cydoniorū conditura	439
Castratio ouium	261	Cynaræ satio	393
Castaneta caluescere	163	Cythisi satio	204
Catulorum cura	274	Classes	36
Catulo facere	79	Clauī	223
Caudarum canum castra-		Clauī in ouibus	74
tio	275	Cochlear	427
Celle	25	Cœlestis aqua optima	22
Centaurus apparet	373.	Cœnationes	24
& 378		Colere quid	40
Centuria quid	167	Colliquiæ	50
Centones	33	Colliria	248
Cera ex quibus floribus fi-		Collis	38
at 337. & quomodo cō-		Color aruorum	42
ficiatur	339	Cocolubes quid	86
Κεράσιον	485	Columbarum color qui me-	
Ceparum genera, & quō		lior	293
reponantur	415	Columbarum sagina	293
Cepa Ascalonia, & Pom-		Columbæ ne sedes mutant	
peia	415	291	
Cenæ uacææ	230	Columbinum stercus	70
Chalcis	310	Coloni indigenæ	29
Charcari	333	Colus	437
Charcata	176	Colymbades	449
Cherephyllum	356	Conchæ ferreæ	454
Cibarium oleum	457	Conseminales uincæ	446
Cicera	64	Consigillo	215
Cicercula	60.64	Coniugij maritalis insitu-	
Cicer arietinum	60	tio	402

I N D E X.

Contubernalis mulier	31	Culex	400
Cornelius Celsus	13	Cuneati agri forma	169
Corbis	213	Curgulio	120
Corbulæ	454	Cura rusticationis apud an-	
Coruda	396	tiquos Romanos gloriæ	
Coriago	221	fuit	6
Cordum olus	417	Curius Dentatus	18
Coriandri satio	390	Custos quid	470
Corna	415	Custos palmes quomodo	
Coronæ	223	submittendus	149
Corona sydus cœleste exo-		D	
ritur 381. Eadem occi-		Dactyli	83
dit	375	Decacuminare	132
Corporis membra; eorumq;		Decemodiæ	421. 454
officia	102	Decurie	36
Corticatæ picis usus		Decussare	148
Cortinale	27	Defrutum quõ fiat	426
Crater sydus cœleste appa-		Delibrare	197. 185
ret	278	Delphini occasus	376
Κρηνας ἕξες	131	Densæ glabræq; sues	9
Cretosa humus	107	Diabetes	100
Creta cimolia	225	Diradiari	190
Crustumia pira	200	Disfrarari	162
Cubitor bos quomodo emē		Distichum ordeum	56
dandus	210	Do drante tertiari	50
Cuculli sagati	32. 362	Dolabra	46
Cucumis	397	Dolus Mendesium	398
Cucurbita	397	Dracontion	88
Cunila bubula	221	Δρακὼν	273
Cunila quæ et Satureia	317	Duramina	143
Culina	24	Dulce uinum quõ fiat	432
		E ffœtum	

I N D E X.

E		Fabalia	37
Effœctum solum	3	Falculæ	152
Effœminatorum gestus	6	Falcis figura	152
Elices qui	50	Far	50
Embammata	462	Farrago	63
Emarcus uitis genus	87	Fauonius	78
Emplastratio	201, 486	Ferijs qd agricolæ, quidq;	
Emuscare oleas	373	non facere liceat	79
Epitomis circumscribere	13	Febris signa	218
Epicharmus	258	Fermentare terram	39
Epiphora	226	Ficus qñ serēda	198, 483
Equa ut marem patiatur		Ficus serotinæ	483
quid agendum	233	Fici aridæ	418
Equi quomodo ad admissu-		Ficus ut aspernentur a-	
ram saginandi	223	ucs	288
Equorum indoles & forma		Ficorum genera	198
	235	Ficedula	382
Equorum cura, & medici-		Fidis sydus cœleste occi-	
na	236	dit	470
Ergastularij	33	Filix	371
Eruncare	389	Filicis extirpatio	ibidem
Eruum	64, 212	Fiscelle	41
Ethesiæ uenti	377	Fisci	455
Exossare	351	Flagellum quid	100
Examina apum syluestria		Focaneus palmes	148, 159
quum inueniantur	323	Fœneratio	5
Euhemerus	315	Fœni siccandi modus	76
F		Fœnum græcum	63
Fabæ	57	Fœminæ uillicæ	29
Faba an occanda	ibidem	Formicæ ne uitibus nocte-	
Faba an sarrienda	65	ant	479

I N D E X.

Frigus terrā excoquit	389	Grumi	79
Fronde qua, & quando ut-		Gummitio	457
tendum	213	H	
Fructuariæ partes	25	Halcyonei dies	369
Fructuarius quis	187	Halicastrum	49
Frutetosi tractus	40	Haræ quō cōstruēdæ	268
Frutex	465	Helueolæ uites	86
Fuligo	400	Heluenaciæ uites	87
Fumarium	27	Hedera	317
G		Hexagonij agri forma	172
Galaticum ordeum	56	Higinius	13
Gallarum genera	277	Hinnus	242
Gallinaceus mas qualis esse		Hippomanes	225
debeat	278	Hornotinae uirgæ	188
Gallinæ albæ uitandæ	278	Hædi sydus cœleste exori-	
Gallinaria insula	277	tur	378
Gemella uitis	84	Horreum	25.406
Gemellar	455	Horreum pensile	26
Glarca & calculus	107	Ἰπποσχύαμ	245
Glechonites uinum	435	Ἰπποσίλιον	394
Glocire	277	Hyssopitis uinum	434
Græcum, & Tarentinum		I	
pecus	254	Ianitores	5
Graminis extirpatio	129	Illiteratus uillicus	32
Grandescere frumenta in		Incilia	195
horreo	78	Inerticula uitis	87
Granata poma	439	Inoculatio, & Emplastra-	
Granata mala quomodo ser-		tio	472
uentur, & quomodo de		Interordinia	177
ijs fiat uinum	443	Indicia frumentariæ terræ	
Gremia ligna	385	43	
Grossuli	488	I	Inod

I N D E X.

Inodorare	410	narida	26
Institutionū uaria genera	201	Lacus uinarij & torcularij	
Inula satio 394. Eius con=		421	
ditura	447	Laserpitium	225
Insitio arborum	201. 486	Lanata aminea	84
Insitio uitis	102	Leguminum genera	49
Intybi satio 390. Eius con=		Leguminum satio	50
ditura	414	Legumina agros stercorā=	
Inula	394	tia 69. Et quæ obsint	
Italia unde dicta	207	agris	ibidem
Iter commodum	16	Lentis satio	59
Iterati, tertiatiq; agri	45	Lepidij satio	395
Iugata uinea	469	Liber & Libera dij	422
Iugarius	24	Libella	113
Iugerum quot operis cola=		Libra sydus cœleste occi=	
tur 64. Quot modios se=		dit	372
minū postulet 51. Eius		Liciniana iugera	18
forma & partes	169	Lignatio	21
Iulius Atticus	13	Linum	59
Iulius Græcinus	13	Lira	391. 52
Iumenta unde dicta	206	Lirari	374
Iusta	50	Loci uitia	145
L		Loræ confectio	439
Labellum	432	Lumbrici: cōtra lumbricos	
Laboriosior est negligētia		uitulorum remedia	230
quàm diligētia	406	Lupinum	49. 65. 73
Lactuca	392	Luna infra terram	391
Lactuce genera	392	Luxuriosa uitis	143
Lacusculi	483	M	
Laconica	7	Macies & languor mularū	
Lacubus distinguere gra=		rū quomodo curetur	245
		Machina	

I N D E X.

Machina	243	Mentastrum	395
Magistri pecoris	32	Menstruosa mulier foetui	
Mali punici satio	200.	fruticibusq; nociva	398
484		Menta	395
Mala punica ne rumpan-		Mentigo	262
tur in arbore	485	Merula	309
Malorū genera uaria	200	Mergi	78.180
Malleolus quid	94	Mergis purgare, & pro-	
Malleoli dispositio	468	pagare	126
Malleorum numerus & c=		Mesis tempus	76
lectio	94	Meuaniæ boues	100
Marina lactuca	223	Militaris uia	22
Marsica cepæ, quæ & V=		Miluinus pes	412
nio	415	Myrti genera	436
Maritale coniugium	402	Mnaseas scriptor Græcus	
Massilæ	436	410	
Materia, palmitis genus		Modus in rebus	17
190		Molæ	454
Maritare statumina uidua		Mons	38
144		Mons transfuersus sulcan-	
Melapedis doctrina in pe-		das	47
coris cultu	10	Mororum satio	200
Meleagrides gallinæ	277	Mula	244
Mel secundarium	416	Mulas parere i Africa ib.	
Mella qd, & quō fiat ibid.		Mularum morbi & reme-	
Mel nemorense	317	dia	ibid.
Mellatio	375	Mulsa aqua quō fiat	416
Mellissa	314	Mus araneus	224
Melineli quid	445	Murinus color	243
Mel coërcet uitia	446	Muriæ confectio	430.
Mēdesius Aegyptius	260.	Muria dura quō fiat	411
398		I 2	Mulic

I N D E X.

Mulieris officia	403	sanentur	239
Muscus in uite	147	Odores uino apti	424
Mustella	130	Offulæ carnis	468
Mustum lixiuum	432	Olearum genera	192
Mustum quò fiat	433	Oliuarum seminaria quomodo	
Quò condiatur	428	modo facienda	198
Et quò semper dulce ma		Olearius	456
neat	433	Oleum	27
Mutilus aries	249	Oliuitas	453
N		Oleum quomodo fiat	453
Næuius Pollio Romanus		Oleum amurca corrumpitur	453
uir longissimus	97	Oliueti stercoratio	196
Napus	60.400.461	Oleastellum	453
Natrix	22	Olus atrum 394. Eius con	
Negligentia quàm diligen		ditura	462
tia laboriosior	406	Olus cordum	417
Nemeturica pix	427.429	Olerum sationes	388
Nepæ syderis coelestis occa		Olympionice eque	99
sus	371	Onychina pruna	415
Nepotes	130	Operculati faui	375
Nomentane	85	Operculare	418
Nomina optima non appel		Opis ΧΘ	375
lando fieri mala	29	Opimare	290
Nubilarium	28	Opulus	479
Nundinarum conuentus	7	Ordeū hexastichon Cā	
Numidicæ gallinæ	302	therinum	55
Nux græca	484	Orchis	192
Nux auellana	ibid.	Ornithie uenti	361
O		Orni	450
Occatio	376	Ornus	192
Oculorum uitia quomodo			
		Ortho	

I N D E X.

Orthocissos	370	Palmipedalis	119
Ostigo	261	Palmitum longitudo	151
Orthogonij agri forma		Pali	126
170		Panis ex milio	55
Oues ne scabrae fiant	256	Pampinaria sarmenta	467
Ouis pulmonaria quomodo curanda	259	Pampinarium	101
Ouium pascua	246	Pampini	118
Oues quales emende	246	Pampinatio	129.479
Ouium natura, pabulum, et curatura	259.251.252	Pampinator	155
Oues si pascua fastidiant		Pampinandi modus	180
252		Pampinarius palmes	147.
Ouilia ne à serpentibus infestentur	255	188	
Oua quae, quando, & quot supponenda	285	Panax	393
Oua ut diu integra seruentur	289	Pangēdi ratio optima	118
Oua sale minuuntur	289	Papaueris satio	396
Oua pauonina & anserina	285	Papiliones quō necentur, ne apibus noceant	334
Oxygala quō fiat	413	Paridius Veterensis	128
Oxyporum, siue Oxygarū quō componatur	463	Passus quid	166
Oximum	394	Passum quomodo fiat	437
		Passa uua quō fiat	419
		Pastinaca	394
		Pastinum quid	117
		Pastinandi soli modus	109.
		114. 115. 368	
		Patrisfamilias uilliciū; officium	360
		Pauomas	296
Pabulorum genera	49	Pauonum educatio	295
Paleae	212	Paxamus autor Græ.	410
Palustris aqua pestilens	21	Pecunia, & Peculium	205
Palmare quid	385		
Palumborum sagina	290		

I N D E X.

Pecudum stercus	70	leis	331
Pecuarius canis	273	Plagæ uitis	147
Pecus aquatile	309	Planities	74
Pedanda quō uinea	134	Plumarum anserū uulsura	
Pedamen quid	160	bis in anno fit	300
Pedicularis herba	238	Pluuiialis aqua saluberrima	
Pelagij pisces	307	21	
Pellis fibri	479	Porculator quis	9. Eius
Pelles manicatæ	31. 362	officium	268
Pendula loca	74	Pollex in uinea	144
Pensile horreum	26	Poma cum pediculis legen-	
Personata herba	224	da, si in uetustate repo-	
Pertice	160	nere uelis	444
Perticalis salix	161	Pomariū quō istituēdū	197
Pes	166	Porca quid	166
Phaseli satio	56	Porrū sectiuum	393
Phryxonides	315	Portulaca	417
Pyrorū uaria genera	200	Posia oliua, & Regia	448
Pyri satio	ibid.	Pratum quasi paratum	73
Pyra generosissima	ibid.	Prata quō fiant ex aruo ib.	
Picāda quō sint dolia	422	Quomodo colantur	74
Picatum uinum quomodo		Prati situ obducti remedia	
fiat	429	75	
Piscis aquilonius signū cœ-		Prodromi uenti flare inci-	
leste	369	piunt	376
Piscis austrinus, sydus cœ-		Procyum sydus exoritur	
leste	377	375	
Pisces pelagij, & pisces		Promercales res	32
plani	306	Promi & cellarij	409
Pisces saxatiles	307	Propagationū genera	473
Pisi satio	57	Prostrata uinea	181
Piscina, lacusq; memorabi		Pruni satio	200

I N D E X.

Psythiae uites	87	Recrastinari	77
Pisana	49	Regelari	23
Pullicies	294	Rei rusticae scriptores graeci	14
Pulla terra	8	ci 12. Latini	14
Pulmonariae	270	Repastinatae uineae	117
Pultarij	442	Ridica	134
Pulueratio	377	Restibilis uinea	106.177
Puluinuli	477	Robusta frumenta	54
Pupinia	19	Rosa	491
Pusula quid	260	Rosaria	368
Putandi tempus	133	Rosarium serotinum	370
Putatio	133	Rotare quid	297
Putatoris officium	139	Rotundi agri forma	171
Putcus quando effodien-		Rubrica	8. 57
dus	388	Rubigo ne uineam uexet	478
Q			
Quadrans	167	Rumpotinum, & Rumpo-	
Quadrati agri forma	167	tinetum	190
Quercus	192	Runcandum quando	64
R			
Racemarij	118	Rusticae uis	277
Radicata semina	482	Rusticae uillae partes	24
Radula	422	Ruta	395
Rami arborum quomodo		Rutabulum	428
disponendi	486	S	
Ranae, linguae uitium	218	Sabina salix	160
Rapa	61	Sabulo, onis	107
Raporum conditura	463	Sabulosa loca quomodo	
Raphanus	397	stercoranda	73
Raripilum	9	Sacer ignis	260
Rassis, picis genus	425	Sacra certamina	98
		Sagitta quid	105.116
		I 4	Salga

I N D E X.

Salgamum quomodo con=	Scannum quid rusticis	49
diendum	410	Scyllæ satio
Salix	160.190	ΣΚΥΤΑΛΗ
Saliētum	161.275	224
Salitura	427	Scylliticum uinum
Saliētes riui in uillam per=	Scrobs ne similis sit alueo	434
ducendi	25	128
Salinandum pecus	215	Scrobs oleæ
Saluator mercenarius	5	481
Salsa amarāq; terra pesti=	Scrobes ternarij & quater	
ma	82	narij
Salubritas cœli in agro po=	370	Scrobs arborū serēdari
tissimum	15	198
Sampsā quomodo fiat	448.	Scrobibus uineta quomodo
452		ponenda
Sanguinalis herba	220	109
Sanguinaria herba	260	Scrofa
Santonica herba	230	266
Sapa quō coquatur	424	Scrupulum
Sapore bonitatem soli di=	42	167
gnosci		Sedum quid
Sapor terræ quomodo de=	467	53.400
prehendatur	390	Sementis prima
Sationis tempora	52	50
Satio autumnalis potissima	53	Semicircularis, & maioris
52		semicirculo agri forma
Satoria trimodia	399	71
Satureia	415	Semina quomodo deponen=
Satureiæ conditura	258	da
Scabies	454	198
Scale	198	Semina trifurca
		483
		Seminum genera, & diffe=
		rentiæ
		48
		Semina inter quinos, senos,
		septenos, & ternos pe=
		des & c.
		173.174
		Seminandi tempus
		50
		Semina quō legenda
		482
		Seminarium arborum
		125.

I N D E X.

Geminarijs uitium prouin-	Sifer 394.	Conditura eius	
cias non uti 113.	Eorum	dem	462
cura	127	Σμύριον	394
Sentis canis	387	Solstitium quādo fiat	333
Semis	167	Sophortie uites	87
Semuncia	167	Solum uitibus aptum	450
Sepes uiua	387	Solstitialis spina	74
Serendi tempora	390	Sorba	200. 485
Serere ne dubita	364	Sorices ne uitē ledant	479
Seris, σ'ε'ρ'ς.	301	Spadones, surculi	103
Serotini pulli	288	Spatha lignea	427
Serpentum afflatus quibus		Spica Virginis, sydus cœle	
noxius	287	ste, exoritur	378
Serpillum	395	Spionicus	123
Serui quales ad uillam eli-		Spionia dapsilis	87
gendi	32	Spongie	396. 454
Sesamorum satio	59	Spongiolæ	396
Sesquiopera	67	Squamosi greges	308
Sestertium	466	Stabula	24
Sextans	167	Stercus uetustū non proba-	
Siccaneus locus	39. 161	ri 70. Et ibidem de gene	
Sicilicus	167	ribus stercoreis	
Siligo, et eius satio	49. 54.	Sterquilinia	28
Siliqua græca	63. 200	Stercus auū optimum	70
Silex uitibus amicus	107	Stella	153
Σίλφιον	413. 464	Stercoranda quomodo sit	
Symonianum trifoliū	225	terra exilis	48
Sinapis satio	393	Sterile senium	29
Sinapi quō facias	462	Stiua	179
Syri	26	Strate uites	176
Sirapa quō fiant	452	Subluuics, & Intertri-	

I N D E X.

go	157	Terreni genera tria	38
Suppuratio	220	Thasie uites	87
Suburbanū prædium com=		Thalli ceparum	400
modissimum	13	Thymum	395
Succularum occasus	371	Thymites uinum	435
Earundem ortus	373	Τιβύραμ	223
Suffragines	223	Tinea aruorum	334
Surcularis terra	106	Tinūculus, accipitris genus	
Surculorū positio	115	Tofus	157
Surculi inserēdi modus, &		Tonsuræ ouium tempus	
an omne surculorum ge=		256.292	
nus inseratur	201	Torculariæ cella positio	26
De Suibus & eorum medi		Torminum remedia	217
cinis	266	Traduces	188.158
Sues impatiētissime famis,		Trapetum	379
atque ob id scrosæ aliqñ		Triāgularis agri forma	170
foctus suos mandūt	271	Tribus unde dictæ	167
Suile	269	Tribula & traha	78
T		Trifurca semina	483
Tabulata	184	Trimestre semē	53.58.369
Tabulatum	453	Trigemmis surculus	119
Talæ	160	Tripedaneæ uuæ	63
Talæ, & rami quādo de=		Triquetri agri forma	170
ponendi	483	Trimodie	421.454
Taleole	160	Triticisatio	51
Tarentinum pecus	9	Triticū omne in loco uligi	
Tarentina nux	199	no so post tertiam satio=	
Tauri forma	227	nem conuertitur in sili=	
Tellus cōmunis parens	3	ginem	54.55
Terebra, et terebratio	475	Tritura granorum quomo	
Terebra Gallica	475	do faciēda	77
Terrarum species uariæ	§	Tudicula	454

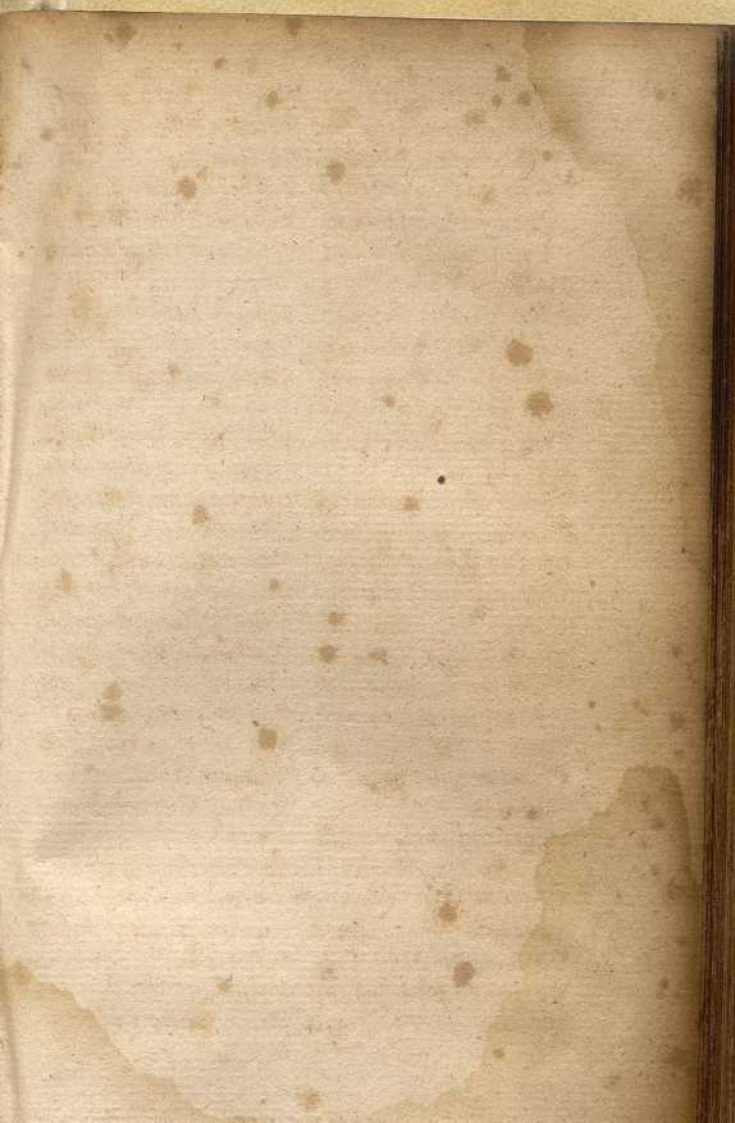
I N D E X.

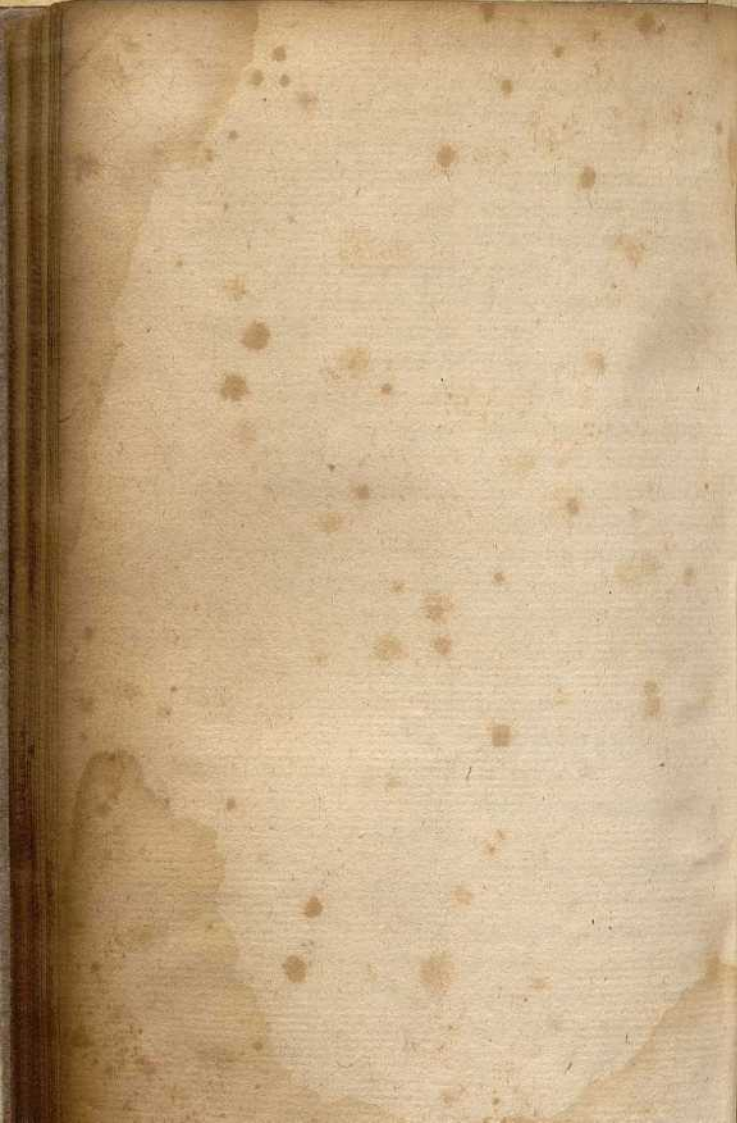
Turdi	309	Vinearum uberrimus redi-	
Tussis remedia	433.ca. 32	tus	87
V			
Vacca forma, admissura,		Vinea res infirma, iniuriæ	
partus, foetura, pastus		impatiens	127
228		Vinea uctus nec ablaque-	
Vacerræ quid	312	anda nec aranda	478
Valetudo bona corp.	108	Vineæ quando palādæ	367
Varia terra uaricosāq;	46	Vinea per autumnum abla-	
Vbertas soli potissima	16	queāda 131. Ablaqueata	
cap. 3		quomodo putanda	131
Vennuculum far	49	Vineæ quomodo in hortu-	
Ventilare uinum	434	los diuidēdæ 140 Ac de	
Venucula uitis	83	reliqua uinearū cura per	
Vepres ut efficias	388	totum librum tertium et	
Veruactum crudum	46	quartum.	
Vergiliarū occasus 50. Ea		Vinitoris officiū 146.c. 24	
rum exortus	372	Vini acentis, durioris, lan-	
Viatores qui	7	guentis, remedia 433.	
Vicie satio	62	cap. 30	
Vicinitas bona in uilla ne-		Vini flos	ibid.
cessaria	17	Vinū quibus condituris cō-	
Vie commoditas ad uillam		firmetur	422
multum refert	16	Virginis humeri exoriun-	
Ville positio	24	tur	376
Villicus qualis eligēdus	30	Viri negotia	403
Villaticus canis	272	Visula	86
Viminalis salix	161	Vitis inserendæ ratio	156
Viminū cura 60. cap. 30		512	
Vinariæ celle positio	25	Vitiū alligādārū cura	141
Vindemiæ preparāda 421		Vites præcoques	81
Videmia quō putāda 476		Vitis ad oriētē spectet	470
		Vitiæ	

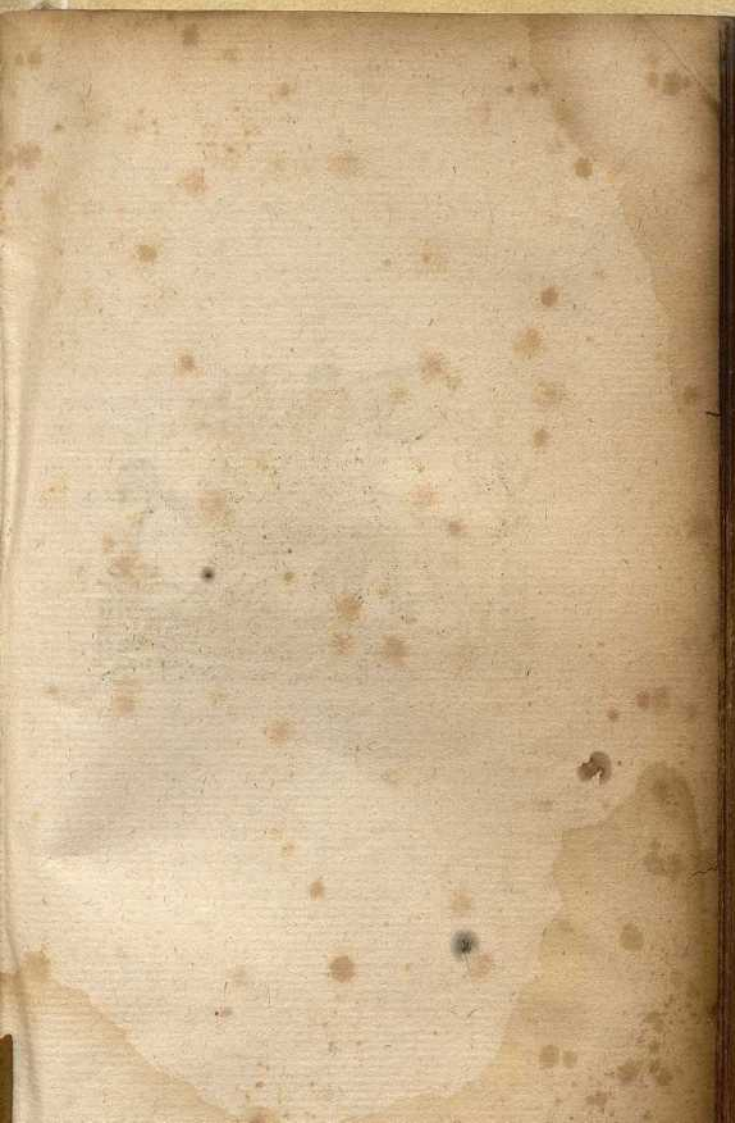
I N D E X.

Vitariū quomodo fiat	93	Vmbratilis mora	13
Vites non stercorandæ	73	Vncia	166
Vitis fœcunditas quomodo exploranda	95. cap. 7	Vnciarie uue	83
Et quomodo infœcunda fructuosa reddatur	475	Vngues annotini	148
Vitibus quod solum eligen dum	95. 105. 467	Volucra ne uitē ledat	479
Vitium semina qualia eli genda	374. 467	Vrbana uilla & eius ædifi catio	24
Vites ad escam	82	Vrina hominis surculis a pta	70
Vites si luxuriāt sine fru ge	142	Vrticā anserculos necare	302
Vites per brumam non co lende	471	Vsus et experientia domi nantur in artibus	14
Vites ne à foricibus, formi cis, rubigine infestentur	479	Vuæ duracina, purpureæ, bumasti, dactyli, rhodia, libyca, ceraunie	82
Vitium genera	83. 84 & 469. cap. 4. reliqua de ui tibus quæ in uinea, & uua	Vuæ stephanite, tripeda neæ, unciaria, cydonite, uenucula, numesiana, a mineæ	83
Viuiradix quo tēpore trās ferenda	137	Vua qñ legēda	440. 441
Vligini quomodo medēdū	46. 53	Vuæ ollares quomodo ser uentur	440
Vlmus Attinea	182. 479	Vuas ut aspernentur aues	288
Vlmi satio	182	Vuæ complura genera aci norum habentes	476
Vlmorum genera	182	Vuæ sine uinaccis	ibidem
Vlmariū quomodo fiat	182	Vulcanalia	390
Vlpicum	390	Vulturū	180

FINIS.

(2)
ENARRATIO-
NES VOCVM PRI-
SCARVM IN LIBRIS
DE RERVSTICA,
per Georgium Alexan-
drinum.

Philippi Beroaldi in libros XIII. Columellæ Annotationes,

Aldus de Dierum generibus, simulq; de
Vmbrijs, & Horis, quæ apud Palladium,

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,

1541.

